

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1911.

TARTALOM.

	Lap
KARA FERENCZ: Északi-osztják határozók (I.)	1
BEKE ÖDÖN: Cseremisiz nyelvtan (VI.)	44

Ismertetések és bírálatok.

E. A. Tunkelo: Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apugloosana. Ism. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	103
Sachmatov, A. A.: Mordovszkij etnograficeszkij szbornik. Ism. KEMENES PÁL	106
Kustavi Grotenfelt: Über die alten Kvänen und Kvänland. Ism. TRÓCSÁNYI ZOLTÁN	108

Kisebb közlemények.

SZINNYEI JÓZSEF: Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához:	
22. Izé	110
23. Igen	111
24. Hat	112
Irodalom	112

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához ezímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

Északi-osztják határozók.

(Első közlemény.)

A vogul határozókról szólóban BEKE ÖDÖN helyesen jegyezte meg, hogy viszonyragok tekintetében a vogul az osztjakkal együtt a legszegényebb, hogy úgy mondjam, a legkopottabb az egész finnugorságban. Belviszonyragnak például nyoma sincs sem a vogulban, sem az osztjákban, s a belviszony kifejezésére kénytelen mind a két obi-ugor nyelv általános helyet jelölő helyhatározói ragokat alkalmazni. Tudvalevő dolog, hogy a magyar belviszonyrag is voltaképpen locativusi eredetű. A vogul e tekintetben aránylag fejlettebbnek mondható az osztjáknál, mert hiszen hat, illetőleg a tadvai nyelvjárás szűkebb körre szorítókozó *-nät* ragját is beleszámítva, hét (*-t*, *-n*, *-l*, *-i'*, *i'*, *-s'*, összetett ragok *-nél*, *-nät*) élő határozói ragot mutathat fel, míg az osztjákban — értve alatta különösen az osztjÉ. nyelvjárást — a ragok nagyobb része (*-l*, *-t*, *-s'*) már csak mint holt rag fordul elő egyes névutókban és egyes megcsontosodott kifejezésekben s igazi élő ragja csak kettő van: *-na* (*-ni*) és *-a* (*-ä*, *-i*).

E két rag, különösen a *-na*, lassanként háttérbe szorította a többieket és a két főirány (locativus, lativus) majdnem egész területét lefoglalta maga számára, akár csak az *ëuält* (*ewält*, *eult*, CASTRÉN: *ïvet*) névutó, a mely az ablativusi területen vált majdnem kizárólagos egyeduralkodóvá. A bibliafordító VOLOGODSZKI általánosan használt osztják határozói ragnak csak a *-na* és *-a* ragot ismerte el. WINKLER az ő véleményét fejt ki, midőn az ural-altaji nyelvcsoportról szóló könyvében *) e két

*) Das Uralaltaische und seine Gruppen. Berlin. 1885. 94—95. old.

rag functiójáról így ír: «Das ostjakische ist, wie erwähnt, an casus weit ärmer als das wogulische; bezeichnend ist die tatsache, dass die bearbeiter bezüglich der zahl und des wertes der casus durchaus nicht übereinstimmen; es zeigt das, abgesehen von dialectischen verschiedenheiten, wie wenig fest diese elemente grossenteils sind; hiernach möchte man fast VOLOGODSZKI recht geben und nur die zwei ostjakischen universalcasus *a* und *na* anerkennen, einen indifferenten ortscasus, illativ, allativ, dativ, factiv . . . vertretend, *a*, und einen ruhecasus *na*, der allen beziehungen der örtlichen ruhe, dem instrumentalverhältnisse, dem essiv-factiv, nach CASTRÉN auch dem adessivartigen possessiv = bei, d. h. in jemandes besitze dient; im obdorsischen dialecte überwuchert dieses suffix derart auch seinen nebenbuhler, dass es in ganz unfinnischer weise sogar die sonst festgehaltene scheidung von ruhe und richtung völlig missachtet, also als inessiv (adessiv), illativ, allativ, instrumental, comitativ, casus agentis im passivsinne . . . auftritt, und neben ihm *a* kaum noch in halb erstarrten adverbialformen oder postpositionem fortvegetirt. Mir ist es nicht zweifelhaft, dass *a* das allgemein finnische indifferent örtliche *a* (*ga*, *ka*) darstellt, *na* das noch weit häufigere, der idee der ruhe mehr zuneigende *n* enthält.»

WINKLER helyesen mutat rá a *-na* ragnak az osztjákban, különösen az obdorszki dialektusban kifejtett rendkívüli fontos szerepére és páratlanul széleskörű elterjedésére, azonban túloz, midőn azt állítja, hogy a lativusi *-a* (*-ä*) csak megcsontosodott határozós szerkezetekben és névutókban «vegetál». Annyi bizonyos, hogy korántsem lehet ez utóbbi rag használatának gyakoriságát az előbbivel összevetni, azonban így is elég fontos szerepet tölt be. Így például egyéb lativusi és locativusi jelentésein kívül a translativusi jelentés kizárólag az ő dominiuma, és korántsem lehet a valóban csak a névutókban és egyes határozószókból előforduló ablativusi *-l*-lel vagy az *-s* (*-is*, *-as*) raggal összehasonlítani. Az ugor nyelvközösség korában kifejtett locativusi *-t* rag az osztjÉ. nyelvjárásnak ama területéről, a melyről a jelen értekezésben feldolgozott szövegeink valók, nyomtalanul elveszett, s használata a magyarban is meglehetősen szűk körre szorult, ellenben annál nagyobb tért hódított magá-

nak a vogul határozói rendszerben, a hol nemcsak a névutók és az általános helyet jelentő határozók (*χot?* 'hol?' *tit*, 'itt') végén fordul elő, hanem határozottabb helyi, idői és egyéb határozói viszonyok kifejezésére is sűrűn használatos; így, mint helyhatározó, előfordul superessivusi, adessivusi, inessivusi, lativusi, sőt néhány, egy kissé kétesebb értékű példában, ablativusi jelentésben is, nem is említve a helyi jelentésből kifejelett idő-, mód- és állapothatározói funkcióját.¹⁾ Az osztjÉ.-ban, akár csak a magyarban az *-n* ragos (az osztjÉ.-ban *-na*, *-n*, a magyarban *-ban*, *-ben*, *-n*) határozók szorították háttérbe. A magyarban SIMONYI szerint azért vált használata olyan szűkkörűvé, mert igen sok esetben egybeesett az accusativusi *t*-vel.²⁾

Az obi-ugor nyelvközösség korában kifejlődött lativusi jelentésű *-s* (*-s*) azért nem válhatott általánossá, mert már akkor a lativusi irányt egyrészt az *-a* (*-i*), másrészt pedig a lativusi jelentésben is sűrűn előforduló *-na* (*-ni*) foglalta le.

A mi az ablativusi irányt illeti, az *-l* rag szerepkörét az *ewilt* (*ewilt*) névutó úgyszólván kisajátította magának. Ez a névutó a *-na* raggal együtt valóságos Jánusa az osztjÉ. nyelvjárásnak.

A határozói ragok sorrendjére³⁾ vonatkozólag meg kell jegyeznünk, hogy a *-na* rag mindig a szó végén, a személyrag után áll. Ezen általános értékű szabály alól még a névutók sem képeznek kivételt: *novj iugàn-nə-ni* helyetted 37:174, *iubə-m-na* utánam 37:172, *iube-u-na* utánunk 37:174. Az *-a* (*-i*) ragos határozókban a határozói rag szintén a szó végén, a személyrag után áll, azonban a névutókban ez a sorrend megváltozik és a személyrag kerül a szó végére: *mà pèləm* (*pèlà*) felém 37:274, *χózeu* (*χózà*) hozzánk 38:146. Kétszer van kitéve a *-na* rag: *mojatna māzəŋ pustlàiən mà iugàn-nə-m-na!* mert még talán helyettem benned tesznek kárt 37:173.

Ugyanez áll a vogul határozói ragok sorrendjére is (*-n*, *-i*' ragos határozók). A mi a *-t* ragot illeti, a névutókban analo-

¹⁾ NyK. 35., 72. s köv. ll.

²⁾ SIMONYI, M. Hat. I. 347.

³⁾ Vö. SZINNYEI, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft 119—120. old.

giás hatásnak betudható rendellenességeket találunk: *am jorém* én helyettem (*gor hely*) MUNK. Vog. Nyj. 18. (v. ö. *paltén, paltém* I. 129., 139.); *éli-palém*t előttem, u. o. 20. Kondai nyelv-járásban: *ám eltém-poalém*t, *eltén-poalént* stb. előttem, előtted stb. u. o. 200; *ám poltém*t *khörém aw ál* nekem három leányom van T. IV. 370.

Végül megemlíthetjük, hogy az ablativusi *-l* mindig a nyomatékosító *-ta, -t* elemmel van ellátva (*tolta, selta, kāmalta, evolta*). Mintha pleonazmus rejlenék a következő alakokban: *ila-pèlài* *is* este felé jött (az idő) 37: 1641. | *āttūā* éjjel 37: 361.

* * *

Feldolgozott szövegek: ZICHY JENŐ gróf harmadik ázsiai utazása V. kötet. Osztják népköltési gyűjtemény. Az osztják nép hitvilágára vonatkozó hősi énekek, istenidéző igék és medve-énekek. REGULY ANTAL hagyatéka és saját gyűjtése alapján közzéteszi PÁPAY JÓZSEF. Budapest-Leipzig 1905. — Északi osztják nyelvtanulmányok: NyK. 36., 37., 38. k. — Über die sprache der nord-ostjaken. Sprachtexte, wörterammlung und grammatik von Dr. AUGUST AHLQVIST. Helsingfors. 1880. — A fősúlyt természetesen a REGULY- és a PÁPAY-fele szövegekre fektettem, a mennyiben AHLQVIST szövegei pontosság és osztják-kosság szempontjából nem eléggé megbízhatók.*)

A mi a hangjelölést illeti, a Népköltési Gyűjtemény hangjelzését a következő, a lényegét egyáltalában nem érintő változtatásokkal igyekeztem a NyK.-ben megjelent osztják szövegek hangjelzéséhez közelebb hozni: *q* h. *á*, *q̄* h. *ā* (a vogul idézetekben is), *g* h. *ε*, *ḡ* h. *ē*, *đ* h. *đ*, *j*ⁱ h. *ī*, *v*^u h. *u*. — AHLQVIST szövegeiben a következő változtatásokat tettem: a baloldali kis vonással ellátott *l* h. *l*, *g* h. *γ*, *n* h. *η*, *x* h. *χ*, *š* h. *š*.

*) Rövidítések. A hol két szám van, ott az első a NyK. megfelelő kötetét, a második pedig a lapszámot jelenti. Egy szám a Népköltési, egy szám és A. az AHLQVIST-fele gyűjtemény megfelelő lapszámát jelzi. — SUS. Aik.: Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja, a római szám a kötetre, az arab a lapszámra vonatkozik. A magyar példákat túlyomó részben SIMONYI Magyar Határozók című művéből vettem.

I. A *-na* (*-ni*, *-n'*, *-nn*, *-n*) ragos határozók.

Az *-n* rag a finnugorság legősibb eredetű és ma is legáltalánosabban elterjedt határozóragjai közé tartozik. A rag egyes nyelvekben véghangzóval van ellátva.*) Az osztjÉ.-ban is ez a véghangzós alak az uralkodó (*-na*, *-ni*), s a pusztá *-n* raggal járó határozók aránylag ritkán fordulnak elő. E rag locativusi és lativusi jelentésben egyaránt és egyenlő mértékben fordul elő. Ez a körülmény, továbbá a véghangzó minősége is kétségtelenné teszi, hogy a véghangzó azonos a lativusi *-a*, *-i* (*-i*, *-i*) raggal. A vogul *-né* rag véghangzójában kétségtelen, hogy a lativusi *-i'* lappang. Az alsólozvai nyelvjárásban a rag alakja *-na*, *-nä*, a translativusé *-a*, *-ä*. (MUNK. Vog. Nyj. 157.) — Az *-n* rag különben megvan a szamojéd nyelvekben is: *pac* 'kő', *pahe-na* 'kövön' (Hunfalvy-Album 89—98).

A) Locativus.

1. Helyhatározók.

a) Általános helyet jelölő határozók.

Közel, távol: *tàdà uà nna sèbàn-nèyçoi andàm!* Itt közelben samán ember nincsen 36:369. | *jüwəl çāt muj taça vā nən ulmal* az apja háza ide milyen közel volt 24. | *ōçsät-pitiberlos kašsèn -gi, çoçən çundi ol* ha a rézhüvelyes Tyiberloszt keresed, hogyan volna messze? 37:55. V. ö. *çoç mou na uel'sèm, kurəy uaiəm noçàiel si si çvisèm* messzi földön öltem meg, a jávorszarvas húsát im ott hagytam 38:315. | A vogulban szintén loc. *-n* raggal, de azért a *-t* is gyakori: *akw'-mat-ert matér élén ti kuriténé sujtí* egyszer csak a távolban valami csattogás hallik I. 13. | *sät tārém çalät* hét ég közelében II. 10. || A magyarban és a mordvinban

*) WESKE ma már egy kissé elavult, de még mindig haszonnal forgatható művének (Untersuchungen zur vergleichenden grammatik des finnischen sprachstammes. Leipzig, 1873.) nagyobb részében ezzel a raggal foglalkozik. Több táblázatot is közöl, l. 69., 75., 82., 87., 95. old.

inessivussal: Zekeus feyerwarhoz leen w kezelben RMK. I. 9. | Megnyílt a jövendő távolban, közelben Ar.: «Ráchel sír». | mdM. *malasa*, E. *malaso* közelében, mellett BUD. Mordv. Nyt. 37. | *tejsã* M. in der Nähe, neben, bei PAASONEN Mordw. Chrest. 140. | Azon votják példák, a melyeket FOKOS *) idéz, szintén csak egyszerű loc. -n raggal vannak ellátva. BUDENZ föltevése, mely szerint a votják -i-n az eredetibb *-i-sn alakra menne vissza (Ugrische Sprachstudien II. 44.), nagyon is gyöngé alapokra van építve.

Fönt, lent: *tùlizat làtsat, lëndat nōmən sùjlet* a libuczok leszálltak, a ludak fönn keringenek 36:394. | *γολάϊαλ νν-ρəm elti isñi pulay noχ-āmətsəl, paldàn s̄ik at ol, àm'βətna àl t̄ila* a halottjukat egy állványra az ablakkal szemközt fölültették, kissé magasan hadd legyen, az ebek meg ne egyék 36:374. | Érdekes jelentése van a *nōmən*-nak a következő példában: *pastər-iz̄χ ròtnàiz̄al nōmən ol* a pasztér nép eredeti nemzetsége a felső vidéken van 38:313. | *iln χoidi pām ar!* a lenn fekvő fű sok! 36:359. | *iln-gi əməslələn, moχt̄i uèlləiz̄ən* ha alant ülsz, rögtön megölnek 36:391. | A vogulban szintén -n ragot találunk ilyen esetekben: *numən jəlimət nāmsi* a mint a magasban repül, így gondolkozik II. 74. | *Jolən vāsē'it* alant időznek I. 111.

Kint, bent: *kāmən mur moχ-lòkk̄i uand̄is; nēməza la' andəm künn* a nép a föld minden irányában (tkp. köröskörül) tekingetett: semmiféle ellenség sincs 36:372. | *sitəlna mur kāmən ar somilət* erre a nép künn nagy zajt csap 37:172. | *lābat luχ olmal èzəlt i χatlna mərəm iorəl uèrdi i vl̄na olmal* hét nyár elmulta után egy napon törött íjját csinálni benn volt (a szobában) 37:317. | *imi-χili i vl̄nn olliz̄il* az Asszonyunokája mindig csak benn van a házban 36:363. | Vogul példák: *noχor suj tu-χun* micsoda zaj van odabenn? T. 272. | *Tu-kun ajuw-s̄ist tōn̄si* ott künn áll az ajtó mögött T. IV. 355. A finnben szintén locativusi ragot találunk: *ulkona* kint; *sisällä* (* < *sisälñä*) bent; de ez utóbbi inessivusi raggal is előfordul: *sisässä* (* < *sisäsñä*).

*) FOKOS DÁVID: A locativus-féle határozók a votjokban NyK. 36:219.

A lappban hasonlóképpen: *olókülén* v. *olókülesnē* künt, *olókülest* kívülről (tkp. kívülből). HALÁSZ Svéd-lapp ny. VI. 85. | Inessivust találunk a mordvinban is: *íell(e) ušoso, urakaj, pokš pakšaso* a usserhalb des dorfes, schwägerin, auf einem grossen ackerfelde. SUS. Aik. IX. 17. V. ö. *usisa*, E. *ušoso* -n kívül; künt. BUD. Mordv. Nyt. 36.

Egyéb határozószók: *siməs kvrmàs kutna lvnsəjen ʒolna nəŋʒo sòsta an' uèritl* olyan füzesbe léptek bele, hol az ember nem tud lépni 36:393. Itt a *-na* rag voltaképpen csak nyomatékosító járulék, mert a *ʒol* szónak már magában is megvan a helyhatározói értelme. [V. ö. *ʒol* (*kol, koll, kul*) 'hol? hova?' BEKE Ö.: Északi-osztják szójegyzék. Keleti Szemle VIII—IX. 19.]

b) Superessivus.

Ég, föld, forrásvidék stb.: *Xuñll ʒorladi ʒubina tōrəməna kaləm lābet ʒòs siʒələlən* az esti szürkület kialvása után az égen föltetszett hét csillagot látsz majd 37:179. | *nyəŋən tām moyna olda ādəm* neked (itt) ezen a földön nem jó (tk. rossz) lenned 38:327. | *moyna ʒəil* a földön pihen 38:149. | *nem-ʒundi simis pis an vantim us Israil mūna* illet sohasem láttak Izraelben (tkp. Izrael földjén) A. 56. | *malai mai mūvemna velpaslalten?* warum jaget ihr auf meinem lande? A. 6. | *aa volijate tam jirin isat* bleibt in diesem ganzen lande nicht stehen A. 32. | *mōlʒa tam lont-sōli mēy ʒoʒan tajemna pārt-pēlvk ar arl taimem* egykoron ezen lúdból módjára kacskaringós folyóm forrásvidéken léczből csinált sok csapdám van 18. | *luʒən-ki mār-təs, tām tvʒàna tàdà àt uèlləjən!* az eveződ ha eltörött, ezen a helyen ám ölessél meg!*) 38:121. | *ʒarəy vās ʒaremna tōrən-ūāl jem jontvəy ma ʒun' jontmem* a teres városom terén fűszár-nyíl jeles játékot biz' én nem játszom. 18. | A hasonló vogul példákban inkább a *-t*, mint az *-n* rag használatos: *Joli-tārəmt jätəl mir akwāi' sam-pālēt, sup-pālēt* a földön (tkp. az alsó égen) a kedves nép mind félszemű, görbeszájú I. 25. | *ələm-ʒələs ələm mat vōr-uj kelpiy kənt simən ləstələlən a*

*) Időhatározónak is lehet magyarázni.

hol az ember valami erdei állatot ölt, azon a véres téren csillapítsd éhedet I. 3. | *akw' man sassämtäst* egy földön letelepedtek II. 97. | A mordvinban ilyen esetekben nagyon közönséges az inessivus: *nej pokš pakšaso Dubrova* auf dem grossen felde liegt Dubrova. SUS. Aik. IX. 55. | A magyarban is gyakori: budosnak kyetlenben, es tauol ualo helyekben EhrC. 114. | Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten. BALASSI. | Nagy Rákóczi jár a gyönyörű mezőben. «Ének Esztergom megv.» | A finnben is találunk analógiákat: *maassa maata* földön (tkp. földben) feküdni.

Magasság, fok, hágó: *pal šanži nozlatna ämsämtlem* magas háti magasságon ülök 39. | *ādäl loŋ'k'-iäŋ äwetna, ādäl kalt-iäŋ äwetna žöləm žui ollät* a magánosan (álló) bálvány-nép folyófokán, a magánosan álló kalt-nép folyófokán három ember van 37:52. | *i äupi läbet lār žaŋ-ŋeuna sārūŋ kurpi kurŋ (?) uš Num-Törēm äšämna mulmem* egy torkolatú hét tavunk hágóján aranyos lábú lábas (?) várost igézett nekem *Num-Törēm* atyám 74.

Valaminek a háta, teteje: *žār nōžolla pāsŋ unt ša šlna vitn' šošlem* a rénbika futotta fényes erdő hátán járok 27. | *karta sēmpi žot vižli kārī naŋk-kār punapi laj šanzəlna sidi ämvetel* vasszemű hat vichli kérges vörösfenyű kérge (színű) szőrű alvilági *šokor*-hal hátán ülnek im 38. | *si iuž-tvina ämesti žät žoža isü ilbina svŋen nirna läiyl* ennek a fa tetején a háznak ablaka alatt a subád egy rúdon áll 37:169. | *karta mužti sunnit tiŋs, sunnit tin kurik tŋžl* durch das eisen wuchs eine birke, auf dem gipfel der birke ist ein adlernest A. 18. | A vogul -t és -n ragot használ ilyen esetekben; megjegyzendő azonban, hogy BEKE kimutatása szerint az előbbi sokkal gyakoribb az utóbbinál: *Äs-vätat nultäŋ minimatä nultäŋ punkät žūrēm žapŋä luli* az Ob partján egy meredek hegyfalon való jártában (látja, hogy) a hegyfal ormán három nyírfa áll I. 6. | *žäpŋä-täwné äinäspinél tai-matēm* állánál fogva fönn volt akadva egy nyárfaágon I. 15. | Érdekes, hogy a finn és a mordvin itt is inessivust használ: *miksi minun täytyy ikäni tässä puussa istua* minnek kell nekem egész életemben e fán (tk. e fában) ülni. (HUNFALVY: Chrestomathia Fennica 74.) *Siinä jättiläinen istui*

hongan latvassa vielä az óriás még mindig ott ült a fenyű sudarában. U. o. 88. | De már az ág szónál locativusi ragot találunk: *lintu istuu oksalla* a madár az ágon ül. Bud. F. Ny. 100. || Mordvin példák: *Tumat präsä tif neškä* du chène sur le haut est faite une ruche SUS. Aik. I. 62. | *kopparts panda präsä eräst Mokšeni akša otsuzar lemets Tuštan* sur la crête de la hauteur de la colline vivait de la Mokcha le blanc grand tzar du nom Tuchtjan. U. o. 61. || Külömben a magyarban is nagyon közönséges: Hej, kalocsai torony tetejében ül egy holló gyászos feketében. Népd.

Part, oldal: *matta lou Ās-kudəβ-pōrər panəlna muru i-sidi uəl'səlì* egykor ő az Obközépi sziget fővenypartján a mi népünket megölte 38:130. | *sāt žār žōžləm lančəŋ Ās puŋgləmən nikli manči žāpəŋ žo žāpəŋ Vančəm multimən!* ezen a száz rénbika futotta táplálékos Ob-folyóm oldalán lefelé haladó csónakos ember csónakos *Vančəm* te vagy igézve 270. | *χuiŋələl tēbəŋ-vu kət pēləkna āməsləŋən* az emberei az előház ajtajának a két oldalán ülnek 37:56. | *si svrən pēlə mandən svrətət iuz kət pēləkna ām'βət iərman ollət* a subád felé való menésed irányában a fa két oldalán ebek vannak megkötte 37:169. | *rət-siü kət pēləkna žōžləm mēŋ'k'-ēui āməslət* a tűzhely két oldalán három erdei manó-leány ül 37:62. E példák azonban már közel járnak az adessivus fogalmához. A hasonló vogul példákban hol -t, hol -n ragot találunk: *akw'mat-ert jāmēs-pāal la'ül pāalät matər χarttaxtili* egyszer csak a jobb oldali féllábán valami vonszolódik I. 121. (*pāl ~ m. fél = oldal*.) | *jelpiy sirejrišən . . . nāriy tumpən kwoni pālən ness voss susseltənülən* szent kardocskádat szentséges szigeted külfelén bárcsak megpillantani engednéd II. 134.

Az «oldal, fél» önállóan is előfordul: *si tombina iaurəm-ləm mà kət pēlgəmna ollət* azonkívül a gyermekeim az én oldalamon vannak 37:177.

Valaminek a széle, vége: *Ās silna, šārəs silna mur svišvūlät* az Ob szélén a tenger szélén a nép vonóhálóval halászik 37:170. | *āsni sōzilijūdal svrət iəŋ'k'-silna svrt sižaləs* a medve lépegetése közben a víz szélén csukát pillantott meg 36:351. | *šəgər silna taləŋ zatl manəs* a legelő szélén egész nap ment 37:195. | *təm tēləŋ pōrəl əlŋəŋna tādà*

ipndà! sàrəm moy taxtənnə tādà ipndà! ezen teli falud végén (tk. faluvégeden) itt játsszál! száraz földed darabján itt játsszál! 38:115. | *owos-χōr patəlna nim-χor patəlna χāpenχō χāp-pēlkəl χūlatəl* az alvilági folyóvonal végén az alvidéki folyóvonal végén csónakos ember csónakdarahja merül föl 181. A vogulban hol -t, hol -n ragot találunk: *Kāt-tulä-a ult moššäkwe kwoss-kēr χults* a kézujj hegyén maradt még egy keveske köröm I. 164. | *ūs-āolnē élē tē tuitkhāts* a város végén elrejtözött K. II. 238. (IV. 21.) A magyarban gyakori eset, hogy locativus helyett inessivus áll: Úgy van, megszólalék a lócának végében egy öreg. ORCZY: Költ. Sz. 169.

Út: *saγà patlam iošna sòslu* ezután sötét úton lépünk 36:394. | A finnben: *tiellä* és *tiessä*. Ezek pontosan megfelelnek a magyar úton és útban-nak.)* | V. ö.: socak kedeg teretic vala ő ruhaiocat az utban. Münch. C. 94.

Tenger, víz, tó: *sàrəsiəγ'kna sidi manləγən* a tenger vizén így mennek 36:360. | *tut oləm tōγà lāri iuγmal, si lār χoza aī lōn't ioγətmal, lārna inγ'al* a tűz helyén tó keletkezett, a tóra egy kis lúd érkezett, a tavon jár 38:326. A vogulban -t, -n raggal: *voikən vitēp tēpiγ Ās vitēt Ajās-Tārēm ājkū lāwēltawē* fehér vizű táplálékos Ob vizén A.-isten öreget emlegetnek II. 138. | *jelpiγ vitēn χulilālim tāsimei'* a szent vízen lebegvén szárazra jutottak I. 47. | Mordvin: *síšem věd laγkso věd mel'iičanok* in sieben gewässern haben wir wassermühlen SUS. Aik. IX. 26.

Ajtó, padló, szánkó, pad, párna: *χət χarna ī soγəmmi kət soγəmmi χèrilχisəl, ouəlna inγman ētsət* a szoba padlón egy-két lépést tettek, az ajtón nevetve mentek ki 38:136. | *muγ-ki ligəslu, nōγən iərsəllu, pà am'β-ōγlənna talta ioγo-kitlu* ha mi megharagszunk, megkötözünk téged és az eb-szánodon innen visszaküldünk 38:370. | *nōrina iməγən-igəγən aməsləγən* a padkán (egy) asszony és (egy) öreg ember

*) «Úton rendszerint a. m. in via | innen úton-álló, úton-járó, úton-útfélen; útban inkább a. m. in itinere, auf der reise | innen útba esik; v.-nek útjában van az akadály, t. i. éppen a merre mennie kell; útba igazít. Csakhogy a különbségre nem mindig ügyeltek írónk.» M. Hat. I. 59.

ül 38:322. | *kāt norina āmaslayen kat eri, zorāsīyat auf* zwei pritschen sitzen zwei mädchen, sie sind schön A. 7. | *si iuy-tvina āmesti χāt zoza isñ ilbina sv̄en nirna lūil* ennek a fa tetején a háznak az ablaka alatt a subád egy rúdon áll 37:169. | *nvr̄mna ī švr̄em ox-pōzēχ tv̄ilēm a* (halszárító) állványon egy megromlott fejem (é. halfej) van 37:185. | *iōylāl vz̄mna tv̄ilēli, lv̄ārāl vz̄mna tv̄ilēli* az íjját a vánkoston tartja, a pánczélját a vánkoston tartja 38:140. | A mordvinban inessivus: *Lavca laŋkso valon̄ šulo* auf dem wandbrette ist eine wurst SUS. Aik. IX. 235.—*Pašk baña polok laŋkso, ašo p̄iljet kožovt laŋkso* beständig auf der schwitzbank der badstube, die füsse auf den badstufenofen (gelegt). U. o. 148. Az idevágó vogul példák majdnem kivétel nélkül -t raggal vannak ellátva.

Testrészek: *tomi oγ̄alna nir noχ-uortsəlli* amaz fejével a gerendát felnyomta (tkp. fején fölemelte) 37:180. | *mēwəlna-ki tōlen s mellel elhordod* 229. | *ī χuizəl tōγ̄alna manl, p̄lēmān manl, kurəylāl mouna ant χaizəŋən, ī χuizəl kurna s̄s̄l, ī χuizəl kurna s̄s̄l-kēba, tozłəŋ uai mvr̄na manl* az egyik ember szárnyon megy, röpülve megy, a lábai a földre nem érnek, a másik gyalog lép, ez ámbár gyalog lépdél, (mégis) szárnyas állat módjára megy 38:313. | *nāw̄ermal sv̄āt ielta-kurna tuŋ'k-soχ p̄l̄gət iəŋ'kna ālēm's̄āiət* ugrása közben a hátsó lábával (tkp. lábán) egész mohrakást emelt a vízbe 36:351. | *šaš-pel' olla jizi-vāj ša šna tōleu, mēwel-p̄l̄ta olti jizi-vāj mēwəlna tōleu* hát felé való jizi-állat módjára háttal hordjuk el, mell felé való jizi-állat módjára mellel hordjuk el 237) | *oxs̄ātpi-tiberlos iəm-p̄l̄ək iaslna tv̄iəm ox-lōidəl uŋəlna n̄isl̄i* a rézhüvelyes Tyiberlosz a jobb kezén levő rézgyűrűjét a szájába vette 37:58. | *Xui uŋḡəlna sar̄ni-ox lōiət tv̄imal* az embernek a kis ujján arany gyűrű volt 36:361. | A vogulban hol -t, hol -n-et találunk; az előbbi gyakoribb: *nolāt m̄ān mā-tawrikwē* orrán egy kis földmorzsácska van I. 1. | A felületen való helyviszony kifejezésére több rokon nyelvben megint inessivust találunk, így a finnben nagyon közönségesek az ilyen szerkezetek: *minulla on sormukset sormissa* nekem gyűrűk vannak az ujjaimon (tkp. ujjaimban) Bud. F. Ny. 95. | *lakki on p̄ässsä, huivi kaulassa* kalap van a fejben,

kendő a nyakon uo. | *Vaski oli hattu hartioilla, vaski saappahat jaloissa vaskikintahat käässä* réz süvege vállán (villog), rézsizmája lábán (csillog), réz a keztytje kezének. KALEVALA II. RUNO 117—9. | Az ész t is: *pe'ab ká'ed alati pe as* kezét folyvást fejében (e h. hajában) tartja. M. Hat. I. 57. | A mordvinban szintén: *píže čapka p'rásonzo* sie hat einen grünen hut auf dem kopf SUS. Aik. IX. 233. | *gajgi ruži jazo lavtomonzo la ykso* sein lautschallendes gewehr liegt auf seiner schulter U. o. 91. | *liši či pas, urakaj, koñasonzo* der aufgehende sonnengott, schwägerin, ist auf ihrer stirn U. o. 19. | Magyar példák: Kerályi korona fejében. ÉrdyC. 511b. | es ev feyeben kel lenny tyzen keet shyllogy coronának HorvC. 47. | Foltos czipellést vonának lábokban Pázm.: Kal. 140. | az pypšöky gyrew nychen wyyaban ÉrdyC. 443. | Arany perecz avagy karban öltő Com: Jan. 101.

Névmási tőből: *χῖ! χῖ! àéi pà nny çàp ant tñlèn, molana manlèn?* hi, hi, atyus, neked csónakod sincs, min mégy? 38:114.

Ragtalan határozók: *oxšatpəy kèzəl lōγāβtəslì, sūəər kàt pvləl èyəlt kàllsəlì, mola tvγ à ošl, kèzi'-sənsna çorləlì* a rézhüvelyes kését elővette, a nyulat két fülénél fogva megragadta, amely helyen találja, a kés hátával nyúzza 37:57. | *úozləm çār kašəy p ant jēl'-nōγoltel* az üzött rénbika vígasságos útján tovább futnak 43. | *lauəl kàrəmmal svγət pà çuì āməsla uərsi mou, pà çuì āməsla pami mou lōdijūdas* miközben a lova megfordult, idegen ember lakta vesszős földön, idegen ember lakta füves földön termett (?) 37:62. Különösen gyakoriak az ilyen ragtalan alakok a hősénekekben, a melyeknek nyelve tudvalevőleg eltér a prózai mesék és a mindennapi társalgás nyelvétől és sok ősrégi sajtáságot őrzött meg. Vogul példa: *akw' pāl ālnē sērmatā nuwītakātā* a mint az egyik oldalon levő gyepplőszárát megmozgatja I. 60.

Névu tók.

Xarina: -n (*çar* tér): *ilta mou çarina isi çadāim imi* ő s lenn a földön szintén volt egy nénémasszonyom 36:362. | Ez azonban még inkább csak ragos főnév, mint igazi névutó.

Valódi névutó már az AHLQVIST nyújtotta szövegekben oly gyakran előforduló *uxtina*, a mely a REGULY-PÁPAY-féle énekekben *oxtina* alakban és leginkább időhatározói jelentésben szerepel. (Lásd időhat.) Jelentése ennek is «-n». Alapszava *uz*, *ox* és *tai*, *taj*, *tī-* (*tījəŋ*, *tīəŋ* quellenreich KARJ. 199.) hegy, tető, vég, forrás, forrásvidék:*) *keši-vei uxtina vōš ōmašil auf der mitte eines messers liegt eine stadt* A. 20. | *miv uxtin us jerjay sōt xulimajay tal* er hatte neunhundertdreissig winter auf der erde gelebt A. 31. | *i si juxt uxtina tivsat ar-sir epliy riht* und auf diesen bäumen wuchsen vielerlei süsse beeren A. 27.

Mordvin névutók inessivusi raggal: *parmišcañt p'raso ine guj*, *koli guj*, *parmišcañt lan'kso ine guj*, *liñti guj* auf dem gipfel des dicken baumes ist eine grosse schlange, eine verderbliche schlange, auf dem dicken baume eine grosse schlange, eine fliegende schlange. SUS. Aik. IX. 39.

c) Adessivus.

A -na ragos adessivus — nem számítva a névutóval képzett határozókat — meglehetősen ritka. Ugyanezt lehet elmondani a -t és -n ragos vogul határozókról is.

Torkolat: *jidēmən svžat tām iožan vuna svrāmna si pitsəmən* jövésünk közben e folyó torkolatánál halálba estünk im 36 : 374. | *novi jijnkəp santəy Poləm āwēmən xos žātpi žātəy kort kutpēmən Tōrəm vōn āšem ēsəm sarui šurəp šurəy žāt āmvslem* a fehér vizű táplálékos Poləm-folyóm tor-

*) Ez a névutó -t raggal is előfordul az osztjákságban, már t. i. azon nyelvterületen, a hol az ugor loc. -t nem vezett ki teljesen: *ox* «fej», *oxt* «-n, fölött»; szakasztott ilyen a tavdai vogul *poxt* «-n, fölött» (*poŋ* fej). — SIMONYI a -na ragos névutót így magyarázza: «BUDENZ NyK. III: 305. a votyák *otin*: ott, *tatin* itt stb. -t-jét az osztják *taga* hely szóból magyarázta, s nem lehetetlen, hogy ebből lett a mi -tt ragunk is. Akkor az osztj. *oxtena* «rajt» *oxteja* «reá» ezekből volnának rövidülve: **og-taga-na* «fő-helyen», **og-taga-ja* «fő-helyre» M. Hat. I. 346. — Ez a feltevés ma már természetesen tarthatatlan. A névutó második eleme feltétlenül a «tető, csúcs» stb. jelentéssel bíró *tai*, *tī-* (AHLQVIST: *tī*; szövegeiben: *uxtina*). Tehát e szerint *oxtina* a. m. «fejtető».

kolatánál húsz házú házas falum közepén Ég, az én felséges atyám alábocsátotta arany tetőrúdú tetőrúdas házban ülök 248. | A magyarban inessivusi raggal is: Rákóczi tábort üt a Garam-torokban. «Ének Esztergom megv.»

Tűzhely, kéménynyilás: *mà vllijəm tut-χ arəmnə kət pēlgis si āməsməl* a magam gyújtotta tűzhelyemnél kétfelől ott ültek 38 : 127. | *oχsātpi-tibarlos pūlēβ-uđsna χōləntil* a rézhüvelyes Tyiberlosz a kéménynyilásnál hallgatózik 37 : 62.

Tál: *oχsātpi-tibarlos iaijal pilna ī anna āməsləgən* a rézhüvelyes Tyiberlosz a bátyjával együtt ketten egy tálnál ülnek 36 : 66.

A test vékonya: *āžən iəy'g ilb(i) əwəltmand al tv;āina ioutsəm, māsti noχāiəl əwəlt, si iāləgənə χaisa* az apád a víz alatt ment, a mikor (rá)löttem, (mégis) a kellő helyen (tkp. a húsánál), a vékonyánál lett eltalálva 38 : 147.

Férfi, nő: *tom χuina olda litsa (olda pidəs)* annál (tkp. azon embernél) akart lakni (kezdett lenni) 38 : 325. | *amp oχpi aj nena sam ilpi māsti lant ī pul tota letal* az ebfejű kis fejedelemléánynál a szívnek tetsző étel egy falatja evődik meg 111. | Névutói szerepe van a -na ragnak a következő példában: *num-tōrəm untaη-χo āsēlna sewəη oχ nūrman uol lāltel alətla* azt mondják, a felső égben lakó férfi atya előtt fürtös fejüket lecsüggesztve állnak 41.

Névutók.

χōzəgənə: mellett. — *sūiūwəl āngəl χōzəgənə noχəmdriūl* a borjú az anyja mellett futkos 36 : 383. | *ou χōzəgənə seda i χvl'səgən* az ajtó mellett meg is haltak azok 38 : 143.

**sorena*: mellett. — *Manzəm-χānsi-lovat-ort akəm naηk juři lūməη tut sorəlna šašl tarma jilen pā mewəl kērəttal.* Mellesztett-felelőrucza-magasságú-fejedelembős bácsikám vörös fenyűből (rakott) lángos tűz mellett, ha a háta megkeményedik, a mellét fordítja (oda) 15.

vndàsna: mellett. (*āntəs-* föltápáskodik, *vndàs* segítség, vog. *āntəs* segítség). — *pudi rouà vndàsna ailtaiη noχ-χuləda pidəs* a fekete meredek part mellett lassanként kezdett felbukni 38 : 143.

āləŋna: -nál, -nél (*āləŋ*, *āləŋ*, *àləŋ* valaminek a vége, eleje). — *nəŋen (ma) nareŋ juŋ āləŋemna pā kätlem, ma urəŋ juŋ āləŋemna pā kätlem* téged (is) az én bűnhödéshezó fá m-nál kaplak ím, az én veszedelmes fá m-nál kaplak ím 84.

Néhány rokon nyelvben inessivust találunk. Finn: *ohessa*, *ohella* mellett (*ohē*-, n. *ohi* mellék, oldal) Bud. Finn Nyelvtan 37. | *vieressä, vierellä* mellett (*viere*-, n. *vieri* oldal, part) uo. | Mordvin: *malasa*, E. *malaso*, közelében, mellett | *širesa* szélén, mellett (v. ö. *širä*, *šir* «szél, oldal») Bud. Mordvin Nyelvtan 37. | A vogulban leginkább a -t ragos *pāxt* (*pāx* oldal) és *pält* (*pāl* oldal, fél) járja: *akit-ās an nē-pāxté tot xujjeläli* hát öreg bácsija ama nő mellett, ottan heverdegél II. 129. | *uj alnē xumim-pält us-ta älmējäsem* jávort ölü férjemnél akkor immár végleg letelepedtem IV. 27.

**šašna*: mögött (*šaš*, *sess*, *säss* hát, mög). — *tam vorŋanol xanzŋpi alvŋ keu šašlna märti-mū-ŋo imeŋen-ikēŋen ämvoŋti sārŋəŋ jenkpi jēməŋ šārš alətla* ezen varjuorr rajzos ragyogó szikla mögött a délvidéki nép asszonya s öreg embere lakta aranyos vizű szentséges tenger van, azt mondják. 153. | *itta sašlna läim xui il-kərəŋtiül* a háta mögött álló (tkp. állt) ember leesik (é. leguggol) 38 : 131.

**saina*: mögött (*saj*, *sai* mög, hinterraum). — *muwəl šenklem kul juŋ sailna lälmtem, ləpsəl šenklem kul juŋ sailna lälmtem* ága megnőtt vastag fa mögéné l megállapodom, gallya megnőtt vastag fa mögéné l megállapodom 43.

E két utóbbi névutónak megvan a pontos megfelelője a vogulban is, csakhogy itt, mint általában a vogul helyhatározói névutók nagyobb része, -t raggal van ellátva: *sajit* mögött (*saj* mög) *taw tūli ŋir sajit ti lakwasanä* ő rejtő bokor mögött lopózkodik most hozzájuk I. 95. | *sist* mögött (*sis* hát) *ti sisij kwol sisəmt akw šāsnəl tēlēm sāt nāŋk tūli* ezen mögös házam mögében (tkp. házmögömben) egy tőből fakadt hét vörösfenyő áll II. 166.

iubina (jupina): mögött (*iubi*, *jupi* utána levő). — *toxləŋ pastər xuiəl kurəŋ ŋai iubina manəs* a szárnyas paszter-ember a jávorszarvas mögött ment 38 : 313.

libina: mögött, -nál (*libi*, *lipi* belseje valaminek, das innere). — *iəŋmel iətsəm iubina xwžäβ libina əŋi si xəl'əl*

miután tánczukat elvégezték, a leány a kárpit mögött (tkp. a kárpit belsejében) sír 37 : 176. | *pàm-γorbi-γoḡ kardāy libina lau-svnsna lēlas* a Fűforma-ember a kapu aljánál lóhátra ült 37 : 275. | V. ö. a kapu aljában: a kapu alatt Ny. VIII. 300 stb. | Votjákban *kapka-kuspın mon koli* a kapuban háltam én MUNKÁCSI, Votj. Népk. Gyűjt. 99.

ilbina: alatt (*ilbi, ilpi* alsó). — *ıyḡk ilbina vu ızēält ılıs taldā pıtsa* a víz alatt a folyással szemben lefelé kezdi húzni 36 : 353. | *un γoıl imi pılna pa loysejen γatna, ıtım γolna ollagen mu ilpına* der ältere mann samt der frau gingen in die stube zurück, jetzt noch sind sie unter der erde A. 6. | *kāmən lau tıḡmal tobāri-paḡ ilbina* künn egy lovat tartott a szemétdomb alatt 37 : 259. | *tom γoḡel keḡ noγ-ālam'salı, sı keḡ ilbina sārən on'gi put* amaz a követ fölemelte, ez alatt a kő alatt egy nagy (tkp. zürjén) szurkos fazék (van) 36 : 360. | *sıs nūbıt tım juγ ilpına olpas ma vantsem* unter einem in früheren zeiten aufgewachsenen baume sah ich einen schatz A. 4. | *si ıyγ-tvına āmāstı γāt γoḡa ısḡı ilbina svḡen nırna lıııl* ennek a fa tetején levő háznak az ablaka alatt subád egy rüdon áll 37 : 169. | Néha olyan jelentése van, mint a magyar előtt-nek: *ıdēy or't ıgi γāt ilbina laulāl sı lııetselāl* a városfejedelem-öreg háza előtt lovaikat im megállították 37 : 63.

A vogul adessivusi névutókban leginkább *-t* ragot találunk: *kvonı-pālt* kívül, *ēli-pālt* előtt, *jui-pālt* mögött, *lapāt* közelben, *am lapēm̄t ālən* közelemben légy II. 116. | De előfordul *-n* raggal is: *Rus ātēr eli-pālān mān voss pēlγati* hadd fúródjék az orosz fejedelemhős előtt a földbe II : 71.

d) Inessivus.

Az osztjákban és a vogulban nincs külön inessivusi rag, hanem a belviszony kifejezésére általános locativusi jelentésű ragok használatosak.

Épület, ház: *nūluāltām γoḡ, nvḡ ıyḡtəm γā dēnn nēḡγo wantta lıtlēm?* Nyilforgácsférfi, a te érkezted házban akarsz látni embert? 36 : 357. | *nın γoḡātēm ıvlna γātna* ti feküdjetek le benn a házban 37 : 54. | *patlam γotın lım nır-pēlek* in einer finstern jurte wälzt sich ein verfaulter schuh (Rätsel:

der mondschein) A. 21. | *lvbasna mola-kēm tvuār òs, azàt lèltsàlòt* a mi portéka csak volt a kamrában, mind fölrakták 38 : 144. | *i sidi, çun ney jim ver verlen, a1 simasta ney sit òliy-pèla, çodi verset rōgin-vespa jay poikšata-çõtlaana* amikor pedig alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók tesznek a zsinagógákban A. 48. | A vogulban -t és -n: *kwolät kēriy aulēp jelpiy sirejrišem tot jun ta çültēs házában* vasvégű szent kardocskám im ott maradt benn II. 197. | *añ kēnt añ kwolnē lāyçā çuji ama* sapkának ama házban fekszik az útja (házba vezet) II. 125.

A ház egyes részei: *çät-suy na çölēm mēy'k'èyi top sēmläl al-lārīlòt* a házzszögletben a három manó-leánynak csak a szemei forognak 37 : 63. | *mul çāti šuy emna šōšilalem, mol çāti lōçə mna šōšilalem* a vendég szobarekeszemben föl s alá járok, a vendég szobazugomban föl s alá járok 24. | *tom çèlēm-suy na šādēm: «ñàlyàltsām çoi!»* a nők részére fönntartott szögletben hallszik: «Nyilforgácsférfi!» 36 : 357. | *šoyäl-oç'kna çuy azät andàm* a tűzhely mellett levő gödörben semmi fa nincs 37 : 186.

Valamiben megkapasz kodik: *šerəy äu šerəlna šōkən kät-ləstal šerəy äu šerəlna šōkən vujvnttal* sarkos ajtó sarkában nagy nehezen megkapasz kodik, sarkos ajtó sarkában nagy nehezen megfogózik 158.

Hajó, háló: *älnəy çàβə mna elti mantsalam* összetett ladikommal (tkp. ladikomban) rájok mentem 38 : 119 | *ney sar! lēlēm çāp lōlena uey āmsa! āmsəm çāp sorenə ney āmsa!* te csak maradj a csónakban, ülj veszteg a helyeden! 27. | *çàləβna çul ār* a hálóban sok a hal 38 : 323. | Vogul példa: *ātränl çāptē çuji* fejedelmük a bárkában fekszik II. 83.

Erdő: *ser unt, mor untna mui-ištayiy ço šušil* in dem wüsten, in dem öden walde wandert ein mann in tuchhosen (Rätsel: der bär, der alte) A. 18. | *mor unti šuyəlna noçlēm çāj kašəy pant jolta läiltel* a sötét vadon zugában üzött vad vigasságos útjára állnak 42. | *ser uut, mor unt suy in vurti-oçšamiy nē çolaa* in einer ecke des wüsten, des öden waldes weint eine mit rotem kopftuch versehene frau A. 21. | Vogul példák -t és -n raggal: *pa' jiwpä jiwēy vōrtē jayūwnē sätwē-*

sāuw sűrű fájú fás erdőben (élnünk) rendelt bennünket igézetével atyánk II. 205. | *ser vōr sa m ā n jā m ē' im* a sötét erdő zugában járdalok III. 173.

Vár, város, falu, rév: *nūil čorvvs xoipi v ā s l e n g e m n a num-torēm untaŋ xo āsem xālap-γul vellajen mōγol jiw-pox manem ant partmal* nyolczezer férfiás vára cskámban felső égben lakó férfi atyám hálóval halászó több testvért adott nekem 151. | *mā ūul xuiəl ūāzəŋ ōr't-igi ū a s n a xār-svx-punat kutna svγà si lilēm* én az öregebbik férfit a városi fejedelem-öreg városában rénbikabőr szőre között eszem majd meg 37:67. | *xandī pūγol n a osyen kat xoī* in einem ostjakischen dorfe waren zwei männer A. 3. | *lōxəŋ pōγəl lōγəl n a ūul keu xoza ioytəs* a réves falu révében levő nagy sziklához érkezett 38:319. | Vogul példák -t és -n raggal: *Tunrā-sayl-ū s ā t xāsā ālēs* Tundra-halmi várában soká élt I. 21. | *Mañ Jūtimsās paulkēmt mañ voikēn xūrēm xāptēm minunkwē xāsē'it* az én kis «Vásárolt-patak» falucskámban az én három kis fehér rénökröm ügyesen mendegél (tud menni) IV. 11. | *tatēm p ā o l n ā jilsēm* atyám falujában jártam T. IV. 322.

Fészek: *ma āmvti noj vosnəŋ jōγol təxləmən* a magam ülte, posztó vánkosú kedves fészkemben 251. | Vogulban: *noxs-pitit, ūj pitit jānmēltawēm* nyusztbőr-fészekben, vadbőr-fészekben növekedem III. 59. | A magyarban: a tyúk a fészkén ül, a tojások a fészekben vannak.

Fazék: *ūās-əŋnəβ ūuizmən ī pēlgal putna mollēmən* a keskenyállú lazacunk egyik felét a fazékban főzzük meg 38:123.

Nyom: *na igi, oxsar laudl, mā xāl'məmna ilən?* no öreg, mondja a róka, jössz-e a nyomomban? 37:187 | Vogulban: *am la'il-jorēm nē lūlnē pīγēn ti pasān voipi xūrēm nār-kēm . . . akw' tox voss ērgawē* a lábam nyomában lépő (álló) fiú, ezen asztal alakú három bérczecskeket éppúgy énekelje meg (mint én) IV. 2. | A magyarban sokszor minden árnyalati különbség nélkül váltakozik az in- és a superessivus: Egy nyomban járnak. Kovács: Köz. 153. = egy nyomon | nyomában a cseh rabló; sarkamba a bikák Gvad.* (v. ö. még a finn

*) Érdekesen magyarázzák ezt a jelenséget Kúnos és Mun-

jälki nyom, lábnyom: *jäljessä* v. *jällessä* után SZINNYEI, Finn-magyar Szót. 108.).

Tenger, folyó: *sittèlma šārəs-jaŋ'kna χòil* ettől fogva a tenger vizében fekszik (nyugszik) 37 : 73. | *àsñi sòzilijidal svγät i oγ à n n a svrt χuləs* a medve lépegetése közben a folyóban a csuka fölvetődött 36 : 350. | *i su eltea pernaja-šongiatiset Ordan j o γ a n n a* és megkereszteltetnek vala tőle a Jordánban A. 42. | Vogul példa: *ti jelpin jār i š è m t sirejim γot loutälñ* ezen szent folyócskában mosd meg a kardomat II. 175.

Tűz, hó: *uätli-igi smäl manəs, loyèl tutna läbèlèli* Vatli öreg (annyira) megijedt, (hogy) magát a tűzben elegeti 38 : 124 | *mandal-χoyät là š n a i toχläl ilta surèmläli* mentében (tkp. menése hosszatt) egyik szárnyát a hóban húzta (barázdát vont a hóban) 38 : 314. | Vogul példa: *vitté voss sèpe'im, ulän voss jāse'im* füljak meg a vízben, égjek el a tűzben IV. 413.

Ruha, takaró: *i svχna χoida!* egy subában aludni 38 : 142. | *poχlən χori poχlatna šèŋkəltəm ort šásijem χölənta!* öblös subám öblében fölserdült fejedelemhős magzatocskám óh hallgass meg! 76. | *mà tàm svγəmñirəmna, lauəl, mur kutna tādà aməsta an' yèritləm* én ebben az öltözőruhában itt a nép között nem tudok ülni 37 : 273. | *i lomna χoizəŋən* egy takaró alatt feküdtek ketten (tkp. takaróban feküdtek) 38 : 142. A hasonló vogul példák leginkább névutós szerkezetek: *iən v o s è t - k i t p è r m è n è v à m è l ä t o ä t i m* benn a ruhában nincs mód, hogy kiállja. K. 225. De hasonló esetekben gyakran használja az eszközhatározó rendes ragját, az ablativusi -l-et is: *jäk-tim s ā χ i l j ä m i t e ' i m, j a r m a k t ä r è l j ä m i t e ' i m* mégis börmetszésekkel ékesített subában járdalok, selyemkendővel járdalok IV. 70.

Testrészek: *su undre ana taiə jemiŋ läl-elta* úgy talál-taték, hogy méhében fogant Szentlélektől A. 40. | *sarñi-oχ*

KÁCSI: «Ez t. i. abban áll, hogy a viszonyítási objectum volta-képen nem maga a testrészt, melyen ama viszonyítás jelezve van, hanem a működése által létre jövő eredmény (minő pl. a sarkaknak a nyoma).» A belviszonyragok használata 25.

lojēt lōgāβtāsli, uη əlna uisli uη əlna si twisəli az aranygyűrűt elővette, szájába vette, a szájában így tartotta 36 : 362. | *ī xo nar-əomīlta, jermasi pōγolin* ein nackter mann, ohne kleider, sein hemd in seiner brust (Rätsel: ein licht) A. 18. | *ī iāsəlna ai nāη'k, kimət iāsəlna ai zəl* az egyik kezében vörösfenyő van, a másik kezében kis feketefenyő 37 : 179. | *ma xodī verlem-mo, mo tōrom jasna ollat-to?* wie (was) soll ich tun, ich, die in gottes hand seiende? A. 23. | *pa mui neη vantəem lampə-xojen sēmna uata lunx oxtija, a neη sēmenna uata pairt an xuləen?* mit nézed pedig a szálkát atyádfia szemében, és a gerendát tenseszemedben nem látod (tkp. hallod, érzed) A. 51. | A vogulban úgy látszik, hogy majdnem kizárólag a -t rag az uralkodó: *salimən zot sūpənt āšné ma köpd* ki azt a szádban levő földet I. 162. | *jámés poəl koətətət náor-vuj* jobb kezében idei esikó. K. II. 229. | De azért akad -n-ragos példa is, habár az ilyen példák legtöbbszörre lativusi jelentésűek: *voss mān xumiānəlnə tāz-a s n ə lajwəs* erre legkisebb férfűjük a torka nyilásában meglötte őt III. 462.

Elvont fogalmak: *ī xvtl manəm tvəājəl nvməsna an' nōmla* egy napig ment útjokat (tkp. helyüket) nem tartják emlékezetben 36 : 390. | *kuš-xoi ankirmaš imi oxtija krek verta nōmīsna, si xo, si nē piana lu sāməlna krek vers...* mind az, ki asszonyra néz, őt megkívánván, már paráználkodott (tkp. bünt tett) szívében A. 47.

Névmási tövekből: *tāmətna, laxəl, an' patləjəm?* ezekben, úgymond, nem fázom? 37 : 187. | *moγətna māzəη pustaləjan mə iugənnəmna!* mert még talán helyettem bened tesznek kárt 37 : 173.

Névutók.

libina: -ban, -ben (*libi, lipi* vminek a belseje).

Ház, koporsó: *si-kəmna vbəl xət-libina nox-kiləmdəs* ugyanakkor a nénye a ház belsejében fölkelt 36 : 382. | *xvm iux libina xondžə xōjəl* a koporsóban hanyatt fekszik 37 : 73.

Víz, pokol: *jijək lipina kalaš* eine semmel im wasser A. 17. | *pa vanta, tutij-sāris lipin lu us šukatilman*

und siehe, in dem feuermeere (in der hölle) befand er sich A. 35. | Vö.: A mérhetetlen oczeánnak beljén lakatlan szigeten. Vajda J. taláik. 51. = az oczeánban.

Szív: *sirtin Kain sameλ λipin moštasle kant da empfand Kain in seinem herzen hass.* A. 30.

Háló: *pon lipina it uns, it soχ in der reuse(waren) ein nelma, (und) ein stör* A. 9.

ilbina: -ban, -ben (*ilbi, ilpi* alsó). — *lant lewmay lantəy lōχ ilpəlna χandi-χo luj-pat' lovat noyi pul sidi taital* ételevő táplálékos gyomrában osztják ember (értsd közön-séges halandó) ujjbegy nagyságú hús falatja van ím 87.

izubina: -ban, -ben (*izubi, jupi* utána levő). — *sidi, si noχasl kurəy uai kəldəm izubina* ígyen fut a jávorszarvas nyomában 38: 314.

oχtina (uχtina): -ban, -ben. Ez a már előbb tárgyalt névutó tulajdonképpen superessivusi jelentésű, de azért előfordul inessivusi jelentésben is: *χolmen moχ'pi vārs təγl oχtijən sewəy oyi jem-təxtel sārui pānar lābət mongol neyen mōlγa moχklisa* a tisztátalan (?) vesszős fészekben fűtős jeles darabját aranyos kötelű hét csomóval egykor neked bogozták 270. | *āmtitlat i kašija usat; neyiana ün justam ul turmet oχtina* örüljetekek és vigadjatek, mert a ti jutalmatek bőséges men nyekben A. 45.

kutna (kutni, kudəβna, kutin; kut: köz) között, -ban, -ben.

mə ul χuiəl uəzəy dr't-igi uasna χər-səχ-punət kutna svγà si lildəm én az öregebbik férfút a városi fejedelem-öreg városában rénbikabőrös szőre között eszem majd meg 37: 67. | *χōtəən kūtīn kašijə noyi-pua āstla* zwischen zwei häusern wird ein blutiger fleischbissen getragen A. 19. | *i si juχt kūtīn ātel tivsəyən kat juχ* unter diesen bäumen wuchsen (für sich) zwei bäume A. 27. | *tōrəm kudəβna i aχ χōs ol* az ég közepén egy kis csillag van 37: 76. | A vogulban -t és -n raggal: *kwollij kwollät Tek-āter taw ünlenät nāγki* a közepes hajó közepén T. hős, ő ül ottan, látható II. 11. | *kwollij jā kwollén jolä luləmtäsəm* közepes folyóm közepén megállottam III. 277. (II. 130.). | *māχmanä Ās-simtē naləm χül-χintēit* népe az Ob közepén lenn (a naszádban) himbálódzik

II. 213. | *χὰτ ἡλμῆπ τῆρῆν-ναῖ σὶ μ ἄν κῆνσίλῆμ* hat lángú vészes tűzben ébredek föl III. 519.

Érdekes jelentése van e névutónak a következő példában: *sidi mandal ἔυαλτ ἱ ὀrna sidi λῳγῶσ, σὶ ὀr kutnῖ sidi σὸzιλῳῖλ* a mint így megy, egy erdőbe ment be, az erdőben (tkp. az erdő között) ilyen lépdél 37 : 259. | Hasonló esetre — az igaz, hogy lativusi raggal — a magyarban is van példa: midőn az erdő köz é ért, emberi beszéd hatotta meg fülét. BAJZA II. 124. = az erdőbe. (Egészen szokatlan, illetőleg németes: «kisüték az álgyúkat a törökökbe» e. h. a törökök közé. HELT: Krón. 107.) (SIMONYI: M. Hat. I. 52.)

Önállóan is előfordul: *kūtlapῖn pup, kat pēlakῖn sir-samῖn* ein priester in der mitte, an je beiden seiten ein mōnch. A. 19. | *κὸzḗnῳnῖmen kudḗβna āt ὀl!* az úrnőnk köz é pen hadd legyen! 36 : 358. | Magyar példa belviszonyraggal: Köz é pben mennek a szűzek M. A. 68. zolt.

2. Időhatározók.

Az időhatározók mint általában minden nyelvben, úgy az osztjákban is helyi jelentésű határozókból fejlődtek ki. Mint jellemző esetet felemlítem, hogy még az oly széleskörű használatnak örvendő *tvγ à ῖna* időhatározó névutó is, mint az alapszava is mutatja (*tvγ à* hely), eredetileg helyviszonyt fejezett ki. Pl. *pāmpai zoza liyman tvγ à ῖna uylēm yaśsa* a fűrakásnál évésem alkalmával (tkp. helyén) a nyelvem megsértődött 36 : 349. Külömben a többi helyhatározó névutók is egészen közönségesek időhatározó jelentésben.

a) Határozószók.

'A *χu-* töből eredő határozószók:

mā yērēmna χu n iulēm! az én dolgomban mikor vinném! 36 : 370. | *ὀlmēmḗn ἔυαλτ nῳῖn χu n d ant āràdῳsēm* mióta csak vagyunk, mikor nem becsültelek meg téged? 38 : 126. | *χontῖ, χandῖ-χο ῖsḗῃ tōrēm tiwtῖ ἱrtnῖ āābet sārpi sārḗῃ ū ἱ-tamidi at ulāin* egykoron, az osztják ember korabeli világ támadtakor a héttagú kiáltó kurjantást éppen így kurjantsák el előtted 255. | *pādēm χul-idi pātsāiēm, χu n d ῖ ῖlβālālḗn?* fagyott hal módjára megfagytál, mikor támadsz föl? 36 : 352.

Tagadó igével kapcsolatban: *χundsí ułβásłəŋ iàχ zoža siməs ior nəŋχoi and a tiuəl* a nagy folyósági népnél ilyen erős ember sohasem születik 38 : 144. Ez a szerkezet szakasztott olyan, mint a francia *ne—jamais*.

Előfordul összetételekben is: *χundi-kèba mur òs, uasł portəm, nəŋχoi-kàldəm andəm* valamikor csak volt (itt) nép, a város hóval van borítva, emberyom nincs 37 : 53. | *χundsí-χarti an' iłβàłəłən* sohasem támadsz fel 36 : 351. (v. ö.: *mà χundsí-χarti ioxta an' χàšłəm* én semerre sem tudok menni 36 : 359.).

Vogul példák: *χūń** mikor, tagadó igével: *at-χūń* soha, *kwoss-χūń* bármikor; *-t* raggal: *χūńté, χūńt* a mikor, valamikor | *Numi-Türəm asəm χulax-ól solit xol χuńt pünsem* a midőn N. T. atyám holló orrát derező reggelt nyitott az égen MUNK. Vog. Nyelvj. 20. A vogÉ. *-ń* kétségkívül *-n*-ből fejlődött, erre egészen világos bizonyítékot szolgáltat a vogT. nyelvjárás: *khōn* mikor pl. *khōn tū jū* mikor jön ő? *āχ-khōn* semmikor, soha. U. o. 280.

Egyéb határozószók: *mà mattəlna lausem, sorməm-gi andəm, lida an' uerəntlən* a multkor megmondtam, hogy ha nincs itt a halálom ideje, nem tudsz megenni 36 : 353. | *in mattin' tom-pəlvk-χo sewirmati narəŋ vos ilpela ant-ki pitlem* vagy valamikor, ha a túlsó-féli ember vágta szablyaél alá nem jutok (tkp. esem) 175. | *i-mosaŋna i pòdàli òzəs* egyszer csak egy csontdarabot talált 36 : 365. | *si-kəmna àsniđ esłəm'sa* ekkor a medvét eleresztették 36 : 353. | *úaurəmat, àləŋna mək-ki χolləm, uəliš χàł'łədi!* gyerekek, ha én halok meg előbb, akkor sírjatok 38 : 328. | *əŋgəđ, mà at tálləŋəm àləŋna!* anyácskám, engemet hadd húzzanak ki először 37 : 174. | A helyhatározó szóknál tárgyalt *χouən* «messze» időhatározóként is gyakran szerepel: *mà χouən ləžəđiŋman olləm* én már régóta készen vagyok 38 : 138. | *uəŋəl χouən-kèba χaləs* a veje bizony már régen meghalt 38 : 136.

Ragtalan határozószók: *sormən χou* *òs lələn!* halálođ s-o-ká következék be! 38 : 112. Ezt a mondatot azonban így

*) BEKE ÖDÖN ezt az alakot ragtalanak veszi, v. ö. Ragtalan határozók a vogulban NyK. 37 : 117. stb.

is lehet értelmezni: halálod hosszú legyen! *tàmì èyèyən iəna' çou sítlənən* ezek a lányok ugyan soká végeznek 36:367. | *uàn manlənən, çou manlənən, törəm-tut çoza ioyðtsənən* rövid ideig mennek, hosszú ideig mennek, az isten-tüzhézh (= északi fény) érkeztek 36:361. | A vogulban: *çäsä minäsi'*, *man vāti minäsi'*, *akw' māt çarä män nēiləsi'* hosszú ideig mentek, vagy rövid ideig mentek, egyszer csak egy tágas vidékre érkeztek II. 109.

b) Főnevek.

Éj, nap: *çvtlna tūsa, atlna tūsa, muη and o'lu* nappal vitték vagy éjjel vitték, mi nem tudjuk 37:75. | *atna kūdərmsəyən* ezen éjen át birkóztak 37:58. | *ila pèlā iuumal, çvtl-sòβna kurna sòsman çol ioyðtlu?* már beesteledett (tkp. este jött), a rövid ideig tartó napon gyalog járván hova jutunk? 37:61. | *Sodom pa Gomor vošeta torim sud-verta-çatlna aiea si voš kinša nátsiyasik* tūrhetőbb sorsa lesz Sodoma és Gomorra földének ítélet napján, mint annak a városnak A. 58. || A vogul példák túlnyomó részben *-t* raggal vannak ellátva: *ət çujəs, çolit kwālés, takkāt minés* éjjel (ott) feküdt, reggel felkelt, s egymaga element I. 24. | *saw pīçänəm akw'-mat çātèlt am-nūpèlēm ta ioytälalmèt* sok legényem egy napon én hozzám jön im el II. 190. | *-n* raggal: *nilt khātèlén šerkés kun-kéškèts* negyed napon a sas kikérezkedett T. IV. 361. | *ilén uy inè* eredj egy éjjel T. IV. 356. (353.) || A magyarban az *-n* ragos időhatározók mellett szintén találunk, habár elvétve, *-t* ragos időhatározókat is: «Éjt v. éjjet v. éjjel; éjtnapot v. éjjel nappal» (Háromszék) M. Nyszet VI:323. «Mikor éjjelt nyargalt vala». Népdal. SIM. M. Hat. I. 350. | *-n* raggal: Tegnapon hatod időben hága meg ötöt a hideglélet Münch. C. 176. Csak ez minapon is ezeket vittunk Ilosv. N. S. 8. Minden napon vrnac testet, veret veñi sem olçarlom sem diçerem Vítk. C. 43. (Ny. K. 37:118.)

Évszakok: *sidi-ki ollən, tàm çoltəy tvlna, tàm lätəy iisna ləuəltiçidən tvçana lalna ètləçən-ki, al-çèlləçən* ha így lesz, ebben a vészes esztendőben (tkp. télen), ebben a háborús világban evezgetésed alkalmával ha ellenség támad

reád, csak megöletel. 38:111. | *tàm çol't çuləm çou luyña mozanèm lilemøn!* ezen az inséges hosszú nyáron miért ne ennénk meg! 38:122. || A vogulban a rendes használattól eltérőleg az *-n* rag az uralkodó: *tujiän säli äntänl puniyäi' jëmte'it, tēliän çot sarte'it* nyáron a rén szarvai szőrösekké válnak, télen lekopnak IV. 389.

Idő: *katra par àiətna sèbàn çèrdi çässən* hajdanában varázsolni tudtál 36:370. | *çou pvr àiətna nēgçoiña twisa twyçà, ràtl-çisl andàm* réges régen (hosszú idővel ez-előtt) ember lakta talán, hamuja nincs 37:53. | *molya aj çuj jisəy törəm ämnsmal porāna* valamikor (még) a fiatalember korabeli világot ültekör 15. | *mosa pvr àiəna lidət and ošləm, si par àiəna mà naçèn lilem* majd ha ennivalót nem találok, akkor megeszlek 36:352. || Vogul példa: *nāj üntəm por ät pauləmnə joçtäsəm* a nap leszálta idején megérkeztem falumba IV. 25. || A magyarban *-ban, -ben, -n* és különösen a régi nyelvben *-t (-tt)* raggal: Hogy rövid időben támadna az prédikátor szerzet DomC. 182. | Szt. Ágoston idétt a holtakért nem imádkoztak. Pázm. V. 40. A megállapodott régi kifejezésekben *-n* ragot találunk: az idén = ez évben, midőn = mi időn v. mely időben Sm. M. Hat. I. 121. | Az egykor önálló szóként szereplő *-kor* rag végén is ugyanezen ragokat találjuk a régiségben: Mikoron vacsorán néki hozták Szilágyi levelét HELT: Kr. 115. | Mykorth az tewb sororok aloznak VirgC. 132.

Óra: *i lu levea i-si sósna tuy-täka jis* és meggyógyula a szolga azon órában A. 53. (*sos stunde, weile, augenblick* A. 136.)

Ragtalan határozók: *çäzəy ör't igi, çolidəy çoiən çisl-ki çou çis, nõstəl-ki çou nõbət äl lailälä!* városi fejedelem-öreg, a harmincz emberedet ideje hosszú időn, kora hosszú koron át ne várd! 36:376. | *täus tàm tvl äl lailälən!* a tunguzt ebben az esztendőben (tkp. e télen) ne várjátok! 36:397. | *tami äl tiwəm* csak nemrég (tkp. ez évben) született 37. | *tvl pidəm iski länš lalda pitl* a télen esett hideg hó olvadni kezd 38:112. | *tam luy çoijemna çaisajem* in diesem sommer wurde ich von meinem manne verlassen A. 24. | *ätl pitl* éjjel esik 36:393. | *ät çoisəyən, äləy svçät kilšəyən* éjjel nyugodtak, reggel felébredtek 36:379. | *sägär silna taləy*

zatl manəs a legelő szélén egész nap ment 37:195. | Hasonló ragtalan határozókat szép számmal találunk a vogulban is: *kwälén ton-rān ménésämén* éppen azon időben mentünk el K. 207. | *kwäsü rān tét at ölsém* hosszú ideig nem voltam itt K. 207. | V. ö. *ton rānt* abban az időben, akkor K. 207. | *ti-pār šau läm kälš* ez idén sok bogyo nőtt T. 281. | (*uχ pārť* egyszer T. 281.) | *kitit χätél kwälment mā nāḡkné pasné ta joxtém* a második napon, a mint fölkeltek, a föld a látóhatárig jutott már I. 2. | *mot khotel kwälés* másnap fölkelte T. IV. 372. | A magyarban különösen a *nap*, *táj* és *kor* szokott ragtalanul előfordulni: Ez leuel költ Senderő warosaba wosarnap RMNy. III. 28. | Hamar való nap kijő az ispán LevT. II. 53. | Tizenhét évű lehetett már, a mi akkor táj az alsóbb oskolákban sem volt ritkaság. JÓSIKA: Ut. Báth. 1881. I. 8. (V. ö. NyK. 37:117—123.)

N é v u t ó k.

taḡāna (*tvḡāina*, *tvḡāietna* — *taḡā* hely): alkalmával, -kor, óta. — *tām läləḡ jisna lāuəltüdən tvḡāna lälna ɛtläizən-ki*, *al-üelläizən* ebben a háborús világban evezgetésed alkalmával ha ellenség támad reád, csak megöletel 38:111. | *vbi*, *lauəl*, *naurəman pəri lida tvḡāina muḡ xoəu* *āt ol* néniénk. úgymond, a gyermeked ételáldozatod alkalmával (tkp. helyén) hadd legyen velünk (tkp. hozzánk) 38:146. | *šalkewi pitrap uas xoša manmal tvḡāna taləl-ki labta si jūmal* kavicsos párkányú városhoz menése óta a tele hétté jött im (egymásután) 119.

**sisna* (*sis*, *sis* bizonyos idő). — *tām χätna mā i iḡḡ'em sisəmnə xoidet joḡtlet?* ebbe a házba, a míg én egyet jártam, kicsodák érkeztek? 37:62.

isna, *isna*: -kor (*jis* kor, idő). — *muḡ joḡtḡeu isna uəł-βəslada-gi χəšl*, *χonəl lilli* a mi megérkezésünkkor ha vadászni tud, a gyomra éhes 36:395. | *muḡ si-kut-isna nūzəχ-kurdī*, *nazəχ-ləməldi xoḡliḡilu* mi néha szintén mezítláb és levetkőzve szoktunk aludni 36:375.

kutna, *kūtpəlna* (*kut* köz): közben. — *tām pədər'dəm iazəḡlām χəl'lədən kutna nəman tvḡā!* e mondott szavaimat sirásod közben is emlékezetben tartsd 37:172. | *törən-nāl*

jem jontvny jonteu kutna miközben a fűszár-nyíl jeles játékunkat játsszuk 14. | *loyx-sēm patlam sari āt kūtpeľna* (mint a) bálvány szeme (oly) sötét igazi éj közepén '8.

untlna:*) közben. — *si-kēmi untlna ālēm zo ālēm pal* *zōlētnlēm* ezen közben álmos férfi álmos füllel hallgatózom 20.

-kēmna (*kēm* mód, mennyiség): közben, -kor. — *sikēmna kimis zōlēt'lat* ezen közben kifelé figyelnek 36:371. | *lābətmet xatl patlēm -kēmna tōrem-āzəl ūlīs uantl* mikor a hetedik nap is beesteledett, az isten-anya lefelé tekint 38:329. | *lōyγər siūālmal -kēmna oγ'gōlna lōyəs* az egér a mint meglátta, bement a lyukba 36:350. | *āt-kudəβ -kēmna uai-pēlək pγəs* úgy éjfél tájban a Félbotosú összeszarta magát (tkp. szart) 37:190. | *naji zalaš, orti zalaš jem ālγa tam -kēmən zōn šoməłtsəm?* női temető, férfi temető jó végére ez idő szerint hogyan vittem volna 269.

ilbina (*ilbi, iipi* alsó): előtt. — *tozłay pastər manda pidəs, mandal ilbina lauəl* a szárnyas paszter menni kezdett, indulása (tkp. menése) előtt (igy) szól 38:315. — *muy ilbitēlna taməs svuən an uandūisu* mi ezelőtt ilyen nyírhéjedényt nem láttunk 37:173.

**sajna* (*saj* mög): mögén. — *si neyen ney jelpēna talakī tal lābət sajalna palēm-ki zāš-nōr mu kuš zōlmēm* erről az asszonyodról te előtted (már) hét tél mögén a fülem szétágazó porczogójával hallottam bár 168.

iubina, jupina, jupiin (*iubi, jupi* utána levő): után, miután. — *zōγo-lvymal iubina put kāuərl* miután bement, a fazék forr 36:371. | *nvγèn lādi iubina iəγ'k iēšlēm* miután megettelek, vizet iszom 36:352. | *vūli velmal jupina lēlet* a rénborjú megölése után esznek 271. | *kat xori vušla pitmēm jupiin xōlom xori vušla pitmēm jupiin punzēm šompši kat sēm juwəm jōš ālγəm pēli xoti vantlēm* két folyóhajlásba jutásom után három folyóhajlásba jutásom után érett ribiszke

*) *untī* (*untü* 31, *uuta* 117) -ig | *bis: zolta u.* meddig | *wie lange* 31. *joγottan u.* *bis zu eurer ankunft* 117. || *untlna* (*untlnä* 34, *untl nā* 20, *untlpä* 157.) *vuntlna* (*untlnä*) 173. *pāγx-jol u.* *bis zu dem rumpfe* (sich hereinbiegend) 157. *jela-suj u.* *bis zum abend* 123. *si-kēmi u.* *unterdessen* 20, 34. — BEKE Ö.: Északi-osztják szójegyzék. KSz. IX:80. (melléklet).

két szememmel a már megjárt utam (é. a honnét jöttem) vége felé miképpen látom 250.

Önállóan: *mà i ubə mna lələn ti xažədi!* én utánam maradjatok ti itt életben 37:172.

oxtina, uxtina (oχ fej, taj, tv₂ tető, csúcs): -n. — *tam verti uaj ləvəli xaərəs sus oxtina at jitel!* ezen az állat lába (nyoma látható) gyöngye havú ősz beálltával ám jöjjenek! 30. | *lojx-səm patlam sari at oxtina kalt-səm patlam usi at oxtina... səpəl-ewitla usi ələm il-əoçolləm* (mint) a bálvány szeme, (oly) sötét igazi éjjel, (mint) a kalt szeme (oly) sötét erős éjjel... nyakat leüthető erős álmod alszom 77. | *tam nōməs pitipta sərni sem xoimay naj oxtina* ezen az észnek tetsző aranyos szemét lehunyó (mai) napon 41. | Vö. vog. T. *toj-pəy* tavasz (tkp. nyárfő), *toj-pəyət* tavasszal MUNKÁCSI Vog. Nyvj. 281. Az osztják *uxtina* eredeti értelme is ilyen lehetett: *sus oxtina* ősz beálltával (= ősz fején, kezdetén).

3. Állapothatározók.

Állapot: *ətəm nē ətəm-tələna alt ləla! tili nē tili-təl pə alt jəsla!* tisztátalan nő tisztátalan állapotában ne egye! szülő nő tisztátalan állapotában ne ihassa! (t. i. a zsirodát) 238. | *xaərəy uəs xaərəmna ələm-çə ələm-tələna kəmen ətlem, xaərəy kort xaərəmna lipes-çə lipes-tələna kəmen ətlem* a teres városom terére álmos ember álmos ésszel kimegyek, a teres falum terére*) meztelen ember meztelenül kilépek 18. | *təklji nər elna mantsati* meztelenül mentetek csupasz testtel 43. | *mə i ləstələna uoi kəuərlem.* Én azon frissiben a faggyút kifőzöm 36:364.

Dühösség, harag, szégyen: *kant-oyi kantatna kušmasləm lək-oyi likatna kušmasləm* dühös fejbeli dühösséggel megragadom, haragos fejbeli haraggal megragadom 33. | *sitəmna əmp-əni jəlm vt na jələmlajem, kul-əni jəlm vt na jələmlajem* erre én kutya nagy szégyenben szégyenkezem, fene nagy szégyenben szégyenkezem 173.

Betegség: *çolna jelli ol, tam kažən ant çələl* még tovább él, ebben a betegségben nem hal meg 271. | *seta*

*) PÁPAY tévedésből: 'városom terére'.

ādim vir-manipsana katjōsjan ta šukasim imi és *ime* egy asszony, ki vérfolyásban szenved tizenhét év óta A. 56.

Egészség: *si kińza tola tumđagan ijuandismən* egyébiránt onnét egészségesen indultak el 36:374. | *sitalna si ollijlat, naurēm azāt i ēnməl, tumđagan ēnməl* aztán így éldegélnek, a gyermek egészen felnő, egészségesen felnő 38:146. (*tumtak, tumdak* egészséges).

Inség: *lilli, lant-ʒol'tna uintsūim!* étlenül, inségben elpusztul 37:70.

Sötétség: *turmanna omista xanineʒojet ūn novj tūrum kaśaaset* a nép, mely nagy sötétségben ül vala, nagy világosságot látá A. 44.

Élet, világ: *mà āngəm olmalna iandəm svrəm tabəs, sidəm tobəs* az anyám életében varrott subám elveszett, az veszett el 37:165. | *tām läləy ʒisna lāuəltiūdən tvrāna lalna ētlāim-ki, al-uełlāim* ebben a háborús világban evezgetésed alkalmával ha ellenség támad reád, csak megöletel 38:111.

Egymagában: *ādəl ort lovatna adel ʒo lovatna āmp-oxpi ūil čorsen ʒōśa pa muj jorl jorottal?* magános fejedelemhősnek egymagában (tkp. nagyságában) magános embernek egymagában az ebfejű gyalogezredhez micsoda ereje volna? 113. | *lou sirəlna vūs i ʒāl'əs* egymagában (tkp. a maga módján) ordított és sirt 36:365.

Név, kép: *tormije, tormije! muj ney nemenna jellā ver an jastasu-mui? pa ney nemenna kulet xanneʒojet elta kim an vośatsu-mui? pa ney nemenna ār piś an versu mui?* Uram, Uram! nem a te nevedben jövendöltünk-e? nem a te nevedben üztünk-e ördögöket az emberekből? nem a te nevedben tettünk-e sok csodát? A. 52. | *si manl, luy-lāng-ʒōrāsna manl* így megy (tovább), nyári evet képében megy 37:170. | *ʒōlāx-ʒōrāsna ʒōlāx ūil, saŭ-ʒōrāsna saŭ ūil* holló alakban holló jön, szarka alakban szarka jön 38:318. || vő. Imádkozó fráternek képében jelenék ő neki ördeg Dom. C. 49. | Szóla Eleázár mind az zsidók képében BMK. II:322. Kegyed meglehet csak a maga képében beszél. Gondol: Twist Ol. 243.

Vmivel meglenni, tele lenni: *šiməs-molti āwəy ʒāt āwəlna nəy ʒotē ollən, šiməs-molti ʒōnəy ʒāt ʒōnəlna nəy*

χoτi ollan? ilyenféle ajtós ház ajtajával te hogyan is vagy meg, ilyenféle tetőnyilasos ház tetőnyilasával te hogyan (is) vagy meg? 159. | *χàτ tèlηi murna* a ház tele van néppel 36:358.

Fokhatározók: *èuèyøn svmlàn manmal* a két leány egészen odalett 36:374. | *noyàiyøn àràtèlνα níyktosàiyæt ion, soyøn tèlνα loln læyis* a húsod egészen megnyüvesedett volna, a bőröd is egészen elrothadt volna 36:354. | *χàτ χαράλ louàtèlνα uèrì yis* a szobapadló egész nagyságában véres lett 37:66.

Érdekes jelentése van a *-na* ragnak a következő példában: *ney isi χàнна olàdi, ney isi sutna olàdi!* ti is király alatt legyetek, ti is bíró alatt legyetek 37:79.

Ragtalanul: *tìli nè tìli-tèl pā alt jèsla!* szülő nő tisztátalan állapotában ne ihassa! (t. i. a zsírodat) 238.

Névutók.

pilna (*pil* társ, vö. vog. *jurt* társ, *jurilèm* «velem»): -val, -vel. — *løn'-puçæt pilna manlæt* a lúdfalkával mennek 36:390. | *imel pilna jemas ollayen* sie leben gut, er mit seiner frau A. 26. | *mà nyη pilanna olda an' uèritlèm* én veled nem maradhatok 37:194. | *uàs àri ajøy χo àr poçøm piletna tār' sàpæl úura juç mōlça juutlèm* a városi sok apród férfi szolgálommal együtt medvenyak módjára görbülő fát kedvemre lődözök 14.

panna: -val, -vel. — *i nem λueλ ponλa Emanuila, mui λλ: muç panna torim* és neve Emánuelnek fog hivatni, mi azt jelenti: velünk Isten A. 40.

Érdekes jelentése van a *pilna* és *panna* névutóknak a következő példában: *ma joçotsem χannèço λu jil pilna ortta, pa evi aykeλ panna, pa meñ λu untpeλ-imi panna* mert elváltatani jöttem az embert az atyjától, a leányzót anyjától, a menyét napától A. 59.

kütin (*kut* köz): között. — *ney uyçtena kütsem àr kaşmuş, pa λairt kāsì kütin ev-poç taiλen* auf dich sende ich viel elend, und unter schwerer krankheit wirst du kinder gebären A. 29.

ilpina (*ilbi, ilpi* alsó): alatt. — *ma kuş vei ilpina λλλem* mert én is hatalom alatt levő ember vagyok A. 53.

tombina (tom amaz): *lābetmēt χòs sit mà, si tom-bina* *īaurēmlām mà kāt pēlgamna ollat* a hetedik csillag én vagyok, azonkívül a gyermekeim az én két oldalamon vannak 37:177. || Magyarban: Azonkívül az levélnek értelmébül is egyebet annál nem colligálhatni (MonOkm. XV. 104.). Három háza vala Kassa városába azon kül sok pénze és egyéb jószága (Thaly: Adal. II. 365.).

4. Comitativus.

Kizárólag csak a *tēl**) (*tēl, tal*) «tele» szóval kapcsolatban fordul elő:

īmi īoyalās, ōγlētēlna òmlēβ-uōs χουàt il-loyās az asszony megmozdult, szánostul együtt a lék nyílása hosszában lement 36:367. | *ī mosaina àzēl-īgi īmi uyal-uōs ēuàt i χālēβ kīmīs tāt'sēlī, χālēβna χul ār, χulitēlna tāt'sēlī* egyszerűen (csak) az öreg atya az asszony száján kifelé egy hálót húzott, a hálóban sok hal, halastul együtt húzta 38:323. | *layal svs elti nox-lēlās i layitēlna ī-īōžūt īšyēn* a lova hátára fölült és lovastul együtt szembe jönnek egymással 37:266. | *tom χuī ēuàt nīmilitēlna ī kural χāsmal* ama férfinak az egyik lába hótalpastul együtt elmaradt 38:320. | *ī tpyāina ī òχlitēlna ī-βēlāk īūsl seda i χāzās* egy helyen ama férfinak a félkeze ijastul együtt ott maradt 38:320.

Érdekesek a következő szerkezetek: *lōn' toyāllāl ār àtēlna χos-lōgēn'sēt* lúdtollai mind valamennyi levált 36:396. | *sāyurāl uōrlāl-tēlna ētsēt* a nyúlnak minden vére kifolyott (tkp. kiment) 37:57. | *koīdī īmi sēmlāl-tēlna kāuōrēm īyō'kna azāt liymēt* a varázsló asszony szemeit a forró víz egészen kiette 36:372.

5. Móddhatározók.

Xu- tőből eredő móddhatározók:

χōn, χun, χund', χundsī: hogyan. *āzēn tnyēm uul loy'kna χun uīlāzēn?* az atyád birtokában volt öreg bálvány

*) Vogul megfelelője: *ta'il B., ta'il, t'ail KL., tā'il P.* 'tele'. Előfordul *til* alakban is. SZILASI, Vog. Szójegyzék 131. és 138. Használatukra nézve is több tekintetben megegyeznek. Vö. SZINNYEI, NyH.⁴ 129.

hogyan venne oltalmába? 38:119. | *purəs̄ n̄əyχoī ār n̄vmas̄ χun̄ n̄ tv̄il?* öreg embernek való sok esze hogyan volna? 38:112. | *naji kalas̄, orti χalas̄ jem̄ ālya tam-kēm̄ən χōn̄ šom̄altsem?* női temető, férfi temető jó végére ez idő szerint hogyan vittem volna? 269. | *ōχs̄ātpi-tiberlos̄ χoūən χun̄d' ol, tād̄ā tām os̄əm!* a rézhüvelyes Tyiberlosz hogyan volna messze, én itt vagyok la! 37:58. || Vogulban: *χū̄n̄, χū̄nté.**) *Nan̄ n̄ən am̄ χū̄ n̄ ās̄ēm* én hogyan volnék a te nőd? I. 11. | *āln̄ē ēlēm-χālēs akw'-mat m̄ān χū̄ n̄ joχti* hát hogyan kerül élő ember vmely vidékre? I. 22. | *χū̄nté χāntn̄ē joχtim̄ēt v* hogyan had érkezett rájuk II. 83. Ez a *χū̄nté* talán pontos megfelelője a magyar *hogy*-nak. (Vö. SETÄLÄ: Zur finn.-ugr. lautlehre FUF. II: 229.)

šōk̄ən (*šok* inség) nehezen, alig. — *vāš̄i ālyem̄ p̄ā s̄ōk̄ən jaymem̄ ī korti ālyem̄ p̄ā šōk̄ən jaymem̄* az egyik városvégemet is csak nehezen jártam meg, az egyik faluvégemet is csak nehezen jártam meg 157. | *nūlm̄əȳ ēlpi jaȳ īk̄i šōk̄ən χaiš̄mal,* *nūlm̄əȳ ēlpi jaȳ īk̄i šōk̄ən χaiš̄mal* sebes testű hús öreg ember (csak) nehezen maradt, sebes testű tíz öreg ember alig maradt 14.

kul̄tan (*kul* vastag, sűrű, *kulat* vastagságú) vastagon. — *lan̄ki pun̄ kul̄ kiart kul̄tan̄ kātlem̄* evetszőr vastag jégcsapot vastagon fogok 18.

ur̄àina (*vurat-*, *ur̄at-* akar, erőlködik) nehezen. — *χol̄iōȳ χoinā ām'β-ōγ̄əl noχ-ām̄etsa, ām'p-ōγ̄əl ēūelt loȳ* (*imi-χil̄i*) *ur̄àina noχ-kil̄əs* a harmincz ember a szánt felemelte, az ebszán alól ő (az Asszonyunokája) csak nehezen kelt föl 36:374. | *imi-χil̄i ur̄àina kim-uȳχta ūerid̄əs* az Asszonyunokája csak nehezen tudott kimászni 36:365.

sirna (*sir*, vog. *sir*, magy. *szer*; fajta, mód): módon. — *n̄emeza sirna ant̄ raγ̄əl tada tv̄ida!* sehogy se lehet itt tartani 36:372. | *imi-χil̄i si sir̄əlna ād̄əl uas̄ āmd̄əs* az Asszonyunokája ily módon külön várost alapított 36:377.

kēmna (*kēm* mód, mennyiség, vog. *kēm* u. a.) módon. —

*) BEKE ÖDÖN (NyK. 37:119.) a *χū̄n̄* alakot ragtalannak tartja, a mely a teljesebb *χū̄nté* alakból kopás útján keletkezett. Én az *-n̄* elemet határozó ragnak tartom. A *χū̄nté* pleonasztikus alak.

laul uostəsli i paləŋ-kəmna manl a lovát megsarkantyúzza (tkp. hajtotta), úgy megy, mint a felhő 37:265. | *i-kəmna nvy kožà òlà! i mà kožà olləm!* egyformán te is légy a gazda, én is leszek a gazda 36:388. | *jalta kət kural i-kəmna kətllsainən* a két hátulsó lába egyformán meg van fogva 36:353.

iugànna (*iugàn* osztalék, rész) gyanánt, -ként. — *nvyən iix iugànna nòmda pitlēm* téged fiam gyanánt foglak tartani 36:373. | *tōrəm-əŋri iugànna ol* istenanya gyanánt van 36:362. | *iajpaləlna kožà iugànna nòmla* a bátyjai gazda gyanánt tekintik 37:52.

volvlna (*vol* hely) módjára. — *kāortī put volvlna kaortal moləm put volvlna moləstal* forró üst módjára forr, gőzölgő üst módjára gőzölög 163. | *mortəŋ žul volvlna žājəltlēm* mérték (ütő) hal gyanánt (magamra) vetem 35.

Xōrāsna (*χōr* alak). — *Isus Xristos tipsa si χōrāsna us J.* Krisztus fogantatása így történt A. 40.

mvr'na (*mort* mass; *si mort* dermassen A. 104.) — *i χuizəl kurna sōsl, i χuizəl kurna sōsl-kēba, toxləŋ uai mvr'na manl* a másik gyalog lép, ez ámbár gyalog lépdél (mégis) szárnyas állat módjára megy 38:313.

Ragtalan határozók: *isi-mvr't ləl, isi-mvr't žəb'ləl* a mennyire eszik, annyira sír 37:167. | *or-kvləŋ azət si-mvr't uoiəŋ, sorli uoi!* az erdei rénszarvas olyan nyira zsíros, tiszta! 36:364. | *mort* mass; *si mort* dermassen A. 104. | *tewinlati uətəŋ χōr tewinlatēm* csendesedő szél módjára lecsendesedem 26. | *ittam əvəŋən iəŋo-mandi isi-lo uət šokki ol, paldəmənən* a leányoknak visszamenni egyformán nehéz volt, megijedtek 36:367. | *Vogulban: taw ās ta-kēm pōsi* ő is oly sebesen hajt IV. 5. | *Ta-kēm ta jāni-mēm* annyira megnagyobbodott I. 2. | A magyarban is gyakori a ragtalan módhatározó: mód ~ módon, -kép ~ -képen. — Azom mód tett, min ténnap; ezem mód járt a harmadik nap is (NyF. 17:16.).

6. Eszközhatározók.

Az osztják eszközhatározók a locativusból fejlődtek ki. A fejlődés folyamatát elég szemléltetően érzékeltetik a követ-

kező példák:*) *tomí orəlna nír nox-uortsəlli* amaz fejével a gerendát felnyomta (tkp. fején fölemelte) 37:180. | *i xuiəl tō-ɾəlna manl, pələman manl, kurəyləl mouna ant xailəən, i xuiəl kurna səsł* az egyik ember szárnyon megy, röpülve megy, a lábai a földre nem érnek, a másik gyalog lép 38:313. | *nāuərmal svɾət jelta-kurna tun'k-sox pəlgət iəy'kna ələm'səiət* ugrása közben a hátsó lábával (tkp. lábán) egész mohrakást emelt a vízbe 36:351. | *šaš-pel' olla jixi-váj ša šna tōleu, mēwel-pəla olti jixi-váj mēwəlna tōleu* hát felé való jixi-állat módjára háttal hordjuk el, mell felé való jixi-állat módjára mellet hordjuk el 237. | *mejk sāšna vanɾman mandl der teufel begiebt sich auf den knieen kriechend weg A. 12.* | *uəzəy ɔr't-igi xətna ittam iəšna ələmti-idi iəɾo-loyaltsa (iəšna ələm'sa iəɾo)* a városi fejedelem-öreg házába az asszonyt bevitték (kézen fogva emelték be) 36:370. | *nvy iəšna ittam manəm uəll!* most hát kezéddel ölj meg! 38:326. | *ittam kət xui iəšlna kətis xattəslə* im a két embert két kezével kétfelé ütötte 38:143. | *xuri pozina uərəskələm* a teknőt farkammal megcsapokodom 36:351. | *pozəlna məyxta pitsəllə* a farkával kezdte azt letörülni 37:190. | *iux tūs (pəy'kna-li, kušna-li tūsli, xoi uandəs?* fát hozott (a fogával hozta-e vagy a karmával hozta-e, ki látta?) 37:184. | *tōrəm-iixna ali xii-iixna iətsəiəm, semnə an' uantsəm, pvlna ant xəl'səm* az isten fiától vagy az alvilági fejedelem fiától mentettem meg, szemmel nem láttam, füllel nem hallottam 37:268. Az első példák még nagyon közel állanak a helyhatározókhöz, míg az utóbbiak már valódi eszközhatározók.

A magyar is sűrűn használja a locativusi *-n*, sőt még az inessivusi *-ban*, *-ben* ragot is eszközhatározó értelemben: Valamely állat négy lábon vagy többen jár, tisztátalan KÁR.: Bibl. I:98. | Mintha szárnyon járna ÉRDYC. 570. | Pálczán járna CORNC. 400. | Ha vki vasárnap ökrön dolgozik, ha lovon vagy egyéb szerszámon is, meg ruháját is elveszík VER.: Werb. 5. | Milyen ekin szántottak elsőbe? NYR. II. 178. | Kik a pápa zsoldján élnek, pártját tartják RMK. II. 182. || Sok derék vitézem mult ki már kezében AR.:

*) Testrészek.

Toldi 8:7. | Sok nyavalyákban gyötrettetet KÁR.: Bibl. I. 392. | Kürtben énekelni: tuba canere JordC. 369. | Mely igékben megjelöntetik DebrC. 9. | Mordvin példák: *čanžavín kočket, avakaj, sélved pačasom nardasa!* das spinnengewebe, mütterchen, will ich mit meinem thrärentuche ab-wischen SUS. Aik. IX. 202. | *Ańćak raman pakśaso pńanok tratanok, ańćak pakśaso skotinat tratak* nur mit gekauftem felde werden wir uns ernähren, nur mit gekauftem felde werden wir unser vieh ernähren Uo. IX. E. 37.

Adessivusból fejlődtek ki a következő eszközhatározók: *oxsar túnem noyájel tutna lvta pitsellè* a róka a hozott húst a tűznél olvasztani kezdte 37:187. | *lèti lant ruwəlna enməltəm juřen ma ğun ewirmem* az ennivaló étel gőzénél növelt fátat vágtam tán le 84. | *lu lèti ğulel-taxti lu ğāp-juğ-şukelna jèşvptətel* az ő ennivaló halukat csónakfajuk darabjainál készítik el 110. | Magyarban: Tűznél meglágyított viasz. SÁR.: Tromb. 258. | E miatt nem szabad az oltár fényinél a lámpát s erről manap meggyújtani SZARVAS: Phædrus 39. || Üstökénél jó azt mindjárt megmarkolni KISF. S. Gyula 3:26.

Pénz: *itam ğodi oxna kalajat lötlem-mo? ār ğapti vet tsolkovina lötlem-mo?* wie soll ich jetzt mit dem gelde rennthiere kaufen? viel rennthiere werde ich für fünf silberrubel kaufen A. 22. | Vogulban -i és -n raggal: *il-per-təstəm poluškət* eladtam három poluskáért KL. IV. 245. | *moləm el-pərtiləm, ton tənt lo ğoutam* árum eladom, azon az áron lovat veszek K. 192. | *kat-tinnè ğoutəm, linnè ğoutəm* készpénzen vásárlók, evetbőrön vásárlók KL. 106. || Votják: *mon egiren azveš vošti* én szénen ezüstöt cseréltem MUNKÁCSI, Votj. nyelvmut. 4. | *egirzū azvešen voštili* cseréljétek be a szenet ezüstön Uo. || Finn: *Ostin hevosen sadalla markalla* vettem lovat száz márkán. | *Ruis-tyunnyri saadaan viidellä ruplalla* egy tonna rizst kapni öt rubelen BUD. Finn Nyelvtan 104. || Magyar: Nem váltottalak meg aranyon, se drága köveken, hanem az én testemből kifolyt vére men Cationale ed. BOGISICH. 45. | Add én nékem az te szőlődet pénzben: da mihi vineam tuam accepta pecunia KÁR.: Bibl. I. 328.

Állapothatározóból fejlődött: *ješasa evi! neğ evi pşajenna noğ-visajin* bízzál leányom! a te hited meggyógyított

téged. A. 56. | Magyarban: Sok nyavalyákban gyötrettetel
KÁR.: Bibl. I. 392.

Tűz, víz, hó: *uázəy ðr't-igi uasl azàt tutna lābətəu* a városi fejedelem-öreg városát tűzzel pusztítjuk el 36:370. | *liləy iəy'kna sászəl'ta pitsa* az életvízzel öntözni kezdték 37:78. | *au neyilan pernaja-əongiatata pitl jemiy əīana pa jemiy tutna* ő titeket szentlélekkel és tűzzel fog keresztelni A. 43. | *kāməlta loy lāšna xor'ta an' uèridəs* kívülről ő nem győzte hóval oltani 36:365.

Eszközök, fegyver: *kòrdi sàkna (kəuərna) səy'ləli* vaskalapáccsal kovácsolja 38:321. | *aykil əajem-muyχin seyyta pitsaəe* fing an den stamm mit dem axthammer zu schlagen A. 16. | *ī lājemna sértl* egy fejszével varázsolt 271. | *ittam χər-ox lāiəməna səuərtə pitsəli* a rén (szarvas) bikafejet fejszével vágni kezdte 36:365. | *kēžina nōyorta, kēzi ant pēltal* késsel faragjuk, a kés nem fogja 189. | *ittam χəm-iyχ kət əlyəl kòr' lu y'kna ləp-χətšəsa* most a koporsó két végét vasszöggel levertek 37:73. | *noy-tūdi kòrdi luβ tvəitna al-səygyliəlləm* a fölhúzott vasevező hegyével csak lecsapkodom (azokat) 38:125. | *χōlem lauəl χāmžina vāraskəsli* a három lovát ostorral megveregette 37:72. | *iōyəlna ioutsəli i χvəs* ijjal lőtte meg és megdöglött (tkp. meghalt) 38:314. | *put-kòrdi nàlna ioutsəien sēda i χvllən* vasnyíllal lő rád és itt halsz meg 36:350.

Valamivel táplál, ellát, felszerel: *χādūəl imi χulili uai nōyàina lābətəli* a nénikéjét tiszta vadhússal táplálja 36:355. | *labətətəna lābətəsa* ennivalóval megetette 37:166. | *imelna masi χirin* von seiner grossmutter wurde mit einem sack versehen A. 16.

Valamivel megköt: *ittam χòrəy nijnə oyl kušəsa i seysə uərdi sir'koletna* erre a χòrəy (-falvi) nő a fejét megfésülte és keskeny vörös szalagokkal befonta 38:141. | *ittam kvlən kolna iərsəllən* a rénszarvast kötéllel megkötötték 36:383. | *svyəl sòmətsəlli, vndəβna iərsəlli* a subát fölvette, övvel megkötötte 37:187. | *pəmətnə iərsəli* füvekkel körülkötözte 37:187.

Valamivel letakar, megtölt: *əm'β ox pozəχna əuəl ləp-tōyərlem* a lyuk száját (tkp. ajtaját) ebfejjel zárom le 36:350. | *kurəy uai nōyàiel səyəlna ləp-ləngsəli* a jávor-

szarvas húsát deszkával letakarta 38:314. | *kurlàl pàmna iḡuḡrtsə̀l̀̀* a lábait fűvel becsavarta 37:187. | *āməstal tḡḡà taχ-tina lə̀rəm'sa, sḡḡna pon'sa* az ülőhelyét rénszarvasbőrrel leterítik, subát tettek oda 37:189.

Valamivel megtölt: *noḡà-palətna uḡə̀llə̀l tə̀uə̀lsət* húsfalatokkal teletömték a szájukat 37:185.

Erős: *ioḡ-ḡuḡi ueḡə̀mna iə̀l-lə̀uə̀lmə̀ləm* erős ember erőmmel elevezem onnét 38:125. | *oḡsar igina uai-pələ̀k ioḡna iḡoḡ-tə̀lla* a róka-öreg a Félbotosú-öreget erővel húzza be (a házba) 37:189. | *iḡoḡ-ḡaḡəm lilna noḡ-ām'səs* a visszamaradt erejével (tkp. lelkével) fölült 37:185. | *soḡəm puḡə̀l uḡsli, mola-kəm ioḡ tḡḡis, si kəm ioḡə̀lna ioḡtsə̀li* a czérnagombolyagját vette, a milyen ereje csak volt, olyan erővel dobta el 36:357.

Fortély, jóakarát: *mə̀ mutḡə̀l iḡə̀mna uḡntlə̀ḡə̀n oḡə̀n numbi ə̀uə̀lt lə̀skə̀də̀!* az én fortélyommal ezeket a forgácsokat (dual.) a fejed fölött hajtsd el 37:193. | *jam nom-sin poik'sə̀sə̀ lə̀nti ə̀t ḡoḡta lu ḡoḡə̀ḡə̀l* bat sie mit wohlwollen bei ihm die nacht zuzubringen 32.

Beszéd, ige, név: *igə̀tna seltta pə̀də̀rə̀na ḡuḡsta pitsa* az öreg emberek aztán beszéddel így biztatgatni kezdték 38:133. | *iḡə̀m tinli uḡsli, ali kələ̀mna?* a nőtestvéreimet díj nélkül vette vagy csak szóval? (tkp. nyelvel) 36:369. | *ḡə̀nnə̀ḡo ə̀ nən lə̀viman an voə̀, no i-saḡat-usta tōḡim uḡḡil-ə̀tia etta jāsḡḡetna* nemcsak kenyérral él az ember, hanem minden igével, a mely Isten szájából származik A. 43. | *Meḡk-igi lavol: «asina» al evlipta* der alte teufel spricht: trüge nicht mit dem «Vater» A. 11. | *pa ḡun Kain omsə̀sə̀ voš, iḡuḡum-sə̀sə̀ Jenə̀ḡa, si poḡə̀l nemilḡin* und als Kain eine stadt gründete, nannte sie Enoch, mit dem namen dieses sohnes A. 31. || Ősödnek nevéen László lön neved PeerC. 311. | Nevezik ötet atyja nevéen Zakariásnak ÉrdyC. 345.

Névmási többől: *ḡun soə̀ lu veḡjə̀l uḡtaə̀, siršna muina lueə̀l verə̀en soə̀ḡə̀ḡa?* hogyha a só megromlik, mivel sóznak? A. 45.

Névutó csak egy van: *pilna* (pil társ): *təs pilna ə̀uə̀l lə̀ḡə̀tsə̀li* a leányát vagyonnal (marhával) fölkészítette (az útra) 36:377.

Ragtalan határozók: *ə̀lə̀m ḡo ə̀lə̀m pal ḡōlə̀ntlə̀m* álmos férfi álmos füllel hallgatózom 20. | *kə̀lt-sə̀ḡə̀l tḡḡvə̀l ə̀və̀t-*

lənķem ʒo-por̄i ār ʒašpi kat sēm ʒot̄i ũantlem a kalt nyaka (magasságú) fészkes hegyfokocskámat, emberfia sokat látó két szemmel miképpen látom 14. | *mola lābtlēm nvyèn?* mivel etesselek meg? 36:380. Vö. *uai nóʒ à ĩna lābtlōlō* vadhússal táplálja 36:355.

Szenvedő igékkel járó eszközhatározók:

BEKE ÖDÖN az ilyen *-n* raggal járó vogul szerkezeteket, mint *ēkwatān tārmatawē* az asszony elbocsátja I. 137; *ruš ātērnē ta alwēs* így ölte meg az orosz fejedelemhős II. 61. stb. ablativusi jelentésre visz vissza és az eredethatározók csoportjába sorolja őket. Szerintem ezen alakok egyszerűen eszközhatározók, a melyeknek látszólagos ablativusi jelentését abból magyarázhatjuk, hogy szenvedő igékkel járnak. Tehát *ruš ātērnē ta alwēs* így ölte meg az orosz fejedelemhős, helyesebben, illetőleg szó szerint így hangzana: az orosz fejedelemhőssel, fejedelemhős által ím megöletett. Magyarban is gyakori — különösen a régi nyelvben — hogy az ilyen szerkezetekben a ma szokásos *-tól* helyett eszközhatározói *-vel*-t találunk: Késértetekkel háborgattatol VitkC. 68. | Kinek kezével megáldatonk. DomC. 190. | Külső formájával nem kell csalattatni ORCZY: Költ. H. 34. A szoba a kemenczével melegedik meg. Com.: Jan. 108. Érdekes használatát találjuk a *-vel* ragnak HELTAI meséiben is: Azonközben el érközéc a tēl, és à nyuuallyás iuh mezitelen léuén hideggel meghala RMK. 30. Vö. osztják: *lou iskina pātsa* ő igen fázott (tkp. a hideggel megfagyott) 37:184.

A vogulban az *-n*, *-nē* rag esetleg kopás útján is keletkezhetett a teljesebb *-nél* alakokból, azonban az osztják példák, a melyekben ilyen kopási folyamat (*-nal*, *-nīl* alak nem fordul elő az osztjákban, de van *-nat*) még fel sem tétélezhető, a mellett bizonyítanak, hogy mind a két nyelv párhuzamos példáiban egyszerűen az *-n* rag eszközhatározói funkciójával állunk szemben. A fentebb idézett magyar példák tehát a rokon nyelvek tanubizonyosága szerint az ősgor idiotizmusban lelik magyarázatukat, mint ezt már az osztják példák alapján SIMONYI (M. Hat. I. 378.) is megsejtette, s ily módon magától elesik SIMONYI másik feltevése, mely szerint ez a szerkezet a magyarban a latin ablativus instrumenti hatása alatt is keletkezhetett.

naurēmōlna iurāl sēurła i iŋ'gāl tōtlvārla a gyermeke fát vág és vizet hoz 36:355. | *matti iāχna ioro āt tūla!* valamely emberek hadd vigyék vissza! 36:372. | *kułna χvš kātllsāiu!* az ördög majdnem megfogott bennünket 36:396. | *v bōlna mōsltsa i manəs* a nénye megcsókolta és ment (tovább) 37:167. | *χoina ošla* ki tudja? 36:351. | *uātli-igina uāzsāiŋ* Vatli öreg hív tégedet 38:137. | *svrt āsnina ālm'sa* a csukát a medve fölemelte 36:352. | *min ām'β-ōγδlmēnna uēl'saiŋmēn* mi ketten az ebszántól megölettünk 36:374. | *tāus χāt uātna vridēm* a tunguz házát a szél szétszaggatta 36:396. | *tōrēm partēm kul pēlŋŋan kur-āperli sidi tūwēm* az isten adta szűnyograjtól lábügvetlenné lettem én 31. | *taui-uātna sēmłām kurisāiŋt* a tavaszi szél szemeimet megrontotta 37:166. | *i-mosaiŋa χāt iskina pātsa* egyszer a háza hideg lett (tkp. hideggel v. hidegben megfagyott) 37:171. | *matta ēftēm iŋ'kna seda tūsāiŋt* régebben az ár (tkp. víz) oda vitte őket 37:68.

Vogul példák: *āpiris nāliŋ ta'il āγin pūwēs* a leány a fiúcskát nyilastul megfogja II. 20. | *naurēm atnē kāsēlawēm* a gyermekek észrevesznek engem III. 67. | *an-mai luwān ti nōlētawē* hát íme a lova nyomkodja III. 47. || *ajēm kītēm la'ilij nājnē saka pilawē* apró-cseprő lábas istennőcskék rettenetesen félik őt II. 136. | *ti mā χānχān ālawē* ki fog élni ezen a földön? I. 143.

7. Különösebb eszközhatározói szerkezetek.

Az eszközhatározói *-na* rag az ilyen igékkel kapcsolatban: valamivel megajándékoz, ad, tesz stb. nem annyira a cselekvés eszközt, mint inkább a tárgyat fejezi ki. Ezen különös szerkezetek, a melyek a finnugorságban főképpen az obi-ugor nyelveket jellemzik, javarészt valószínűleg analógiás alakulások, a melyek eredetileg csak ilyen igékkel kapcsolatban fordultak elő, mint pl. megajándékoz, ellát, felszerel stb. Ezen igék a magyarban is eszközhatározói raggal járnak, azonban, a mint a következő példákból látni fogjuk, a vogulban és osztjában nagy számmal vannak az olyan igék, a melyek szintén eszközhatározói ragot vonzanak, de a melyeket a nyelvérzék érzékeny sérelme nélkül csakis tárgyas szerkezetben lehet magyarrá lefor-

dítani. Ezek az igék éppúgy előfordulnak cselekvő, mint szenvedő szerkezetben.

Ad, helyez, felkészít stb.: *ἔθεν λυγ-σὰς-σ α χ η α μιῖ!* a hugodnak nyári-menyétbőrt adj 37:167. | *ἰνυ'εμ ρὸβὰτῆϊν ἰυγὰν ἐϋίνα χοδῖ σιτῶλῆμ λὸλῆν!* járt munkások gyanánt (é. azért, hogy oda jártatok) hogyan adhatnék nektek leányt 38:136. | *ἰμι χιλῖ ἰογῶλῆνα masa, ἠὰλῆνα masa* az Asszony-unokájának íjat adott, nyilat adott 36:363. | *συχ ελτι οχσαμνα ποῖ'σῶλι* a suba fölé fejkendőt tett 36:366. | *τὸρromnā nōmῖsna masajem* von gott wurde ich mit verstand begabt (tkp. istentől észszel adattam) A. 25. | *νιηνα λῆζῆτῆμ* asszonyt készíték föl 36:368.

Csinál, befog, dob, hoz stb.: *σὲλ-οχ γυμ-ἰυχ η α υἔρῆμ* ezüst koporsót csináljatok neki 38:132. | *ἰδῆ αμ'β η α κῖρσα* tíz ebet befogtak 36:369. | *μνχσῆηνα, ὑῖνα λωσκῶλι* mukszun halat és lazaczozt dobott neki 37:69. | *κν-λῶηνα ἰοχτῶβτῶσα* rénszarvast hoztak oda neki 36:396. | *ἰγν σεϋνα σεϋῖ* az uradnak a haját fond be 38:140. | *σιτῶλῆνα λωχ νῆβῆνα ἰῶρ'σα* aztán neki (t. i. a leánynak) kárpitot kötöttek 37:175.

Vet, lő, öl stb.: *τὸδῆμ γασ'ἰυχ ἰῆμ σὸβ η α ἰαυῶλλῆμ* a tüzemre (egy) jó darab fűzfát vetek 38:124. | *μὰ ννῆνῆν ματῖ ὑὰς η α ἰοῦτῆμ* hátha valami réczét lövök neked 38:146. | *μανῆμ λὶ δῶτ η α υἔλ'σῆμ?* hát öltél nekem ennivalót? 38:147. | *ἰυβῆμ ἐϋῶλτ σογα-τοχῶβ ἄρ ἠὰλ η α ἔσλλῆἰῆμ* a hátam mögül fogolytollas sok nyilat eresztenek rám 38:125.

Érdekesek a következő szerkezetek: ül, jön stb.: *γασ-τῆλ μῦρῶλ η α ἄμῶτσα, λῆζῆτσα* az egész város népe (ott) ült mellette és gondot viselt reá 38:388. | *νῆηχοῖ η α ἰογῶτσαῖἰῆμ* ember jön felém 38:149. | *ἰτταμ πῖλ η α ἰογῶτσαῖἰῆμ* íme most társam érkezett 37:181. | *χὸντῶη-μῶϋ ἄρ ὀρτ' η α σῆλττα-κῖ ἰογῶτῶλῆἰϋ, γασῦ ὑἔλλα ἰ μῦη ὑἔλλῆἰϋ* a konđavidéki sok fejedelem ha ránk támad, a városunk megöletik, mi is megöletünk 38:133. | *ογῶλ ἐϋῶλτ πὸζῶη η α ἔτῖ* a feje csak úgy gőzölög (tkp. a fejeről gőzzel száll) 38:131. | *μῦρ η α σῖτ η α πῶλλα* a nép azért félt tőle 38:144.

Szakasztott ilyen példákat találunk a vogulban is: *vāt tal kēr-tiṣṣāy sēr māt ḗl an̄ naurēm-sip-lut pūntmaucē* harmincz

öles vas pányvakötélből álló kötőféket dobtak most a gyermek nyakába II. 143. | *atpēn χāp-ta'īl χulēl tatāwē* ötven hajóval teli hoznak halat II. 57. | *tāulāy uŷ χansāy χāpēl vārawēm* szárnyas állat rajzával ékesített hajót készítenek nekem II. 184. | *ōānēm suriñ ōštērēl ōāt mlēn* engemet nem ajándékoznál-e meg egy arany ostorral K. II. 230. | *χansāy n a'irēl tot vāxtāln* hímes nyerget vess ott rá II. 327. | *am manir n ā m ēl pinilēm* én micsoda nevet adjak neki I. 4. | *māñ pīŷēm n ēŷēl vīlēm* nőt veszek kis fiamnak IV. 324. | *vitēl isēltāln* vizet forralj II. 260. | *sāt jirēl tārā ti alilēm* hét áldozatállatom tehát egyszeribe itt leölöm II. 260. | *jüntēp-sam-nālēl listā* pánczélszem nyilát rálötte I. 13.

SIMONYI szerint ez a szerkezet előfordul a görög, latin, szláv, germán nyelvekben is, úgyhogy ősrégi indogermán szerkezetnek tartják. A magyarban is előfordul, bár SIMONYI hajlandó feltételezni, hogy e szerkezetek szláv hatás alatt keletkeztek. Idéz egy déli észti példát is: *ta viskas mulle kiviga* 'dobott rám kövel' (WIED. Gramm. 635.), a melyre azonban rögtön megjegyzi, hogy kérdés, hogy nem indogermán hatással állunk-e szemben. A föntebb idézett osztják és vogul példák azonban kétségtelenné teszik, hogy e szerkezetek őszugor eredetűek, annál is inkább, mert hasonló szerkezetek a magyarban is előfordulnak:

Láttanak engemet és fővel ráztanak: *moverunt capita sua* KesztC. 306. | A mit ott lelsz, áldozzál énnekem vele VirgC. 44. | A zsidók az önnön fiokkal áldoznak vala. Ozor: Christ. 357. | Hogy kövekkal és ganajjal ki nem hajigálnának az városból Mon. Kép. T. 488. | Hozzájok hatni nem nehéz, mint nyíllal a merengő holdba lőni: *als in den mond mit einem pfeil zu schiessen* Szenv: Mess. 172. | Hagyjon fel azzal a haraggal Pet: Ján. V.

8. Okhatározók.

Leginkább névutós szerkezetekben fordulnak elő, azonban van példa csupán raggal képzett okhatározóra is: *ney lēlenna aa šuksimati* ne aggódjatok éltetekről (tkp. éltetek miatt) A. 50. | *poikšatanna moŷas jāsiŷet aa pōtartat, χodi veršet pernaŷa jay; ai nōmīsaet, ai ār potreana χuŷaajit* imádkozván pedig ne

sokat beszéljeteK, mint a pogányok; mert azt vélik, hogy sok beszédökért hallgattatnak meg A. 49.

Névmási többől: *mà, laùs, lausm uèl'sèm i imam uèl'sèm, mà sitna orna i çontsam* én, úgymond, lovamat megöltem, feleségemet is megöltem, azért (asztán) az erdőbe menekültem 37 : 259. | *uulßäsløy-igi nóçà-saməl numb(i) èuəlt nàùè keusvm twimal, murna sitna si palla* a nagyfolyóági öregnek a hússzíve fölött fehér-kőszíve volt, a nép azért félt tőle 37 : 144. V. ö. a vogul *tōn ä* azért, a miatt, a végett MUNK. Vog. Ny. 34. -t raggal: *p̄ris šišçi, tōnt çumitän at çōlawè* a fiúcska sikoltoz, azért nem hallja a férje II. 60.

Névu tók.

urna, urəyna, orəyna: miatt (*ur ok*; *urna, urəyna ~ çozà, çozəyna*). — *jëlma kaltməm kali-ço ultəm urna* mennybe föltetzett csodaember voltom miatt 223. | *ma ūrçemna tišəy untər jem äləy muja ämvslaten* én miattam gyászoló szív jó véggel miért ülnétek (ti ültök ketten) 36. | *mola ðrəyna məniny çattəl nèmè çil?* miért Manying háza a neve? 37 : 177. | *katra paräiətna sèbàn uèrdi çüssən, ñaurəməm uyəlli pidəs, nyç çodäs lèçätsèn loln, sit orəyna mà nyçèn uäçsèm* hajdanában varázsolni tudtál, a gyermekem megnémult, ezért hivatalak téged 36 : 371. | *täus törəm çozə šeyk mäsəs, törəmna sit orəyna sidi i p̄rtsa keuà çida* a tunguz az istennek igen kellett, az istentől ezért rendeltetett úgy, hogy kővé váljék 36 : 398.

vndasna: miatt (*vndàs segítség*). *si ädəm nèçço vndasna mà uèrna pitləm* ezen rossz ember miatt én bajba kerülök 36 : 377.

padina: miatt (*padì fenék*). *loy vtšàməl padina uèl'sa* ő (a maga) balgatagsága miatt öletett meg 38 : 183.

9. Czelhatározók.

*ðrəyna**) (*ur ok*): végett, -ra, -re. *mandəm ðrəyna*

*) Érdekes jelentése van az *ðrəyna* névutónak a köv. példában: *lyu-uaj oldal ðrəyna lilli šagəs* jóllehet erős állat, étlenül roskadt össze 37 : 70.

χun'ti ùsən? csak nem azért jöttél, hogy elmenj? 37 : 177. | *iaiam uèldi òrəyna lèramdəm χanžəŋ χər-səŋən* az én bátyám megölésére lett a tarka rénszarvasbőr kiterítve 37 : 64. | *minəmən uèlda òrəyna put kāərman* a mi megölésünkre van ez az üst főzve 37 : 66.

10. Határozó igenevek.

A *-ta, -da, -ti, -di* (Népk. Gyűjt. *-ta, -ta, -ti, -ti*) képzőkkel alkotott igenevek mindig a teljesebb *-na, -ni* (*-ni*) ragot veszik fel, míg a *-ma* képzővel képzett igenevek kizárólag a *-n* alakkal vannak ellátva.

Időhatározó: *iski ñvlbi ñvləŋ uət pondina ont-χəri uoiəŋ ñoŋà tələŋ put-təl sírtna tulləm* a hideg orrú orros szél támadtakor erdei rénbika zsiros húsával teli egész fazekat majd akkor hozok 36 : 126. | *pəm-χorbi-χoi kimətti ùdəmna χiš-uəzəŋ, soχta-uəzəŋ mola kəməl χašl, si kəməl tutna vllem* Fűformaember, (h a) még egyszer (tkp. másodszor) jö v ö k a fővenyvárosból, az agyagvárosból a mennyi (csak) marad, annyiját felégetem 37 : 267.

Eszközhatározó: *nyy χà'l'lə dənna χundi χvīl nay χoəiaŋ iŋətl sírással (bizony) sohasem jut hozzád* 37 : 166. *-ma* képzős igenevek.

Állapot- és módhatározók: *χòŋ'tal svŋət àn'βət iux kət pəlgiš azət iərman χoiət* a merre így kúszik, az ebek a fa mindkét oldalán valamennyien megkötve fekszenek 37 : 170. | *χòrəŋ iəχna uulβəsləŋ-igi uantman tvila* a χòrəŋ-falvi nép a nagyfolyóági öreget figyeli (tkp. figyelve van) 38 : 139. | *luŋ-χət-ou tō γərman ōs* a nyári ház ajtaja be volt zárva 38 : 142. | *lār-χaləŋ raχməŋ ñvχ náχman mandəl žətl* a tavi csüllő-madár rikoltó nevetését nevetve mennek 38 : 112. | *sittəlna vbəl pèlā χà'l'lə man sòsl* aztán sírva lépdél a nénje felé 36 : 381. | *isi-mvər't vbəl ši daman χà'l'ləl* a nénje mindegyre hallgatagon sirdogál 36 : 379. | *kət əŋi ñō γəlman man'səŋən* a két lány futva ment 36 : 367.

KARA FERENCZ.

Cseremiszi nyelvtan.

(Hatodik közlemény.)

A számnevek.

342. A tőszámnevek.

1. kP. *ik* GEN. 2. kCar. *ik* PORK. 24. kUr. *ik* WICHM. 213.
nyK. *i, ik* RAM. 24.
2. kP. *kok* GEN. 35. kCar. *kok* PORK. 26. kUr. *kok* WICHM.
214. nyK. *ko* RAM. 13. *kok* RAM. 52.
3. kP. kUfa *kum* GEN. 4. PAAS. KSz. II. 206. kCar. *kum*
PORK. 35. kUr. *kum* WICHM. 219. nyK. *kām* RAM. 61.
4. kP. *nəl* GEN. 7. kCar. *nəl* PORK. 24. kUr. *nəl* WICHM.
214. nyK. *nəl* RAM. 87.
5. kP. *βič* GEN. 7. kCar. *βič* PORK. 41. kUr. *βitš* WICHM.
227. nyK. *βəts* RAM. 19.
6. kP. *kut* GEN. 7. kCar. *kut* PORK. 27. kUr. *kut* WICHM.
227. nyK. *kut* RAM. 59.
7. kP. *šəm* GEN. 27. kCar. *šəm* PORK. 47. kUr. *šəm* WICHM.
234. nyK. *šəm* RAM. 140. — Elavult alakja: kP. *šəšəm* GEN. 40.
kM. *šiši'm* WICHM. FUF. VI. 20.
8. kP. *kandaše* GEN. 49. *kandaš* SZIL. 142. kE. *kandakše*,
kandakš BUD. CsT. III. 436. kCar. *kandaš* PORK. 26. 50. kUr.
kandaš WICHM. 223. nyK. *kändä'kxšə* RAM. 42.
9. *indeše* GEN. 58. *indeš* GEN. 57. kE. *indikše*, *indikš*
BUD. CsT. III. 436. kCar. *indeš* PORK. 18. 26. kUr. *indeš* WICHM.
230. nyK. *nde'kxšə* RAM. 21.
10. kP. *lu* GEN. 73. kE. *lu*, *luo* BUD. CsT. III. 436. nyK.
lu RAM. 71.

11. kP. *latik*; kE. *luatik* BUD. CsT. III. 437. nyK. *luatik* (CASTR. 17.¹)

12. kP. *latkok* GEN. 66. kCar. *luat-kok* (U.) PORK. 36. *latko'k* (N.) PORK. 4. kUr. *lat-kok* WICHM. 219. nyK. *luat kok* RAM. 205.

15. kP. *lučko* GEN. 59. nyK. *lu'skš* (= *lu-β_ots-ke*²) RAM. 71. (*luat vic* CASTR. 18.)

20. kP. *kolo* SZIL. 86. kCar. *ko'la* PORK. 2. kUr. *kòlš* WICHM. 214. nyK. *kolš* RAM. 52.³) (*koklu* WIED. 90. *kokla* CASTR. 18.)

21. kP. *kolik*; kE. *kol ik* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kolik* RAM. 52.

22. kP. *kolkok*; kE. *kol kok* BUD. CsT. III. 437.

24. kP. *kolnəl*; nyK. *kolənəl* RAM. 52.

25. kP. *kolβič*; nyK. *kolβ_ots* RAM. 2.

28. kP. *kolkandaše*; kE. *kolo kandakše* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kolšrändä'kššə* RAM. 52.

29. kP. *kolindese*; kE. *kol indikše*, BUD. CsT. III. 437.

30. kP. *kumlo* GEN. 75. kCar. *ku'mlə* PORK. 39. *kumlu* 3. nyK. *kəmlš* RAM. 62.

33. kP. *kumlo kum*; kCar. *ku'mlu* (!) *kum* PORK. 3.

35. kP. *kumlo βič*; kCar. *kumlə-βič* PORK. 39. nyK. *kš'm-ləβi:z-ùr* «10 kopéka» (tkp. «35 mókus») RAM. 62.

36. kP. *kumlo rut* GEN. 75.

40. kP. *nəlle* GEN. 48. kCar. *nəllə* PORK. 28. *nəlnə* (!) 30. nyK. *nəllə* RAM. 47.

41. kP. *nəll-ik* GEN. 44. kCar. *nəllə-ik* PORK. 28. kUr. *nəll-ik* WICHM. 234. nyK. *nəllik* RAM. 209. *nəllə-ik* RAM. 126.

50. kP. *βišle* GEN. 16. 51. kCar. *βitlə* PORK. (M.) 7. (U.) 40. *βitlə* PORK. (U.) 39. kUr. *βidlə* WICHM. 227. *wič-lə*, *wiš-lə* (Uf. 64.) SZIL. 117. kE. *visle* BUD. CsT. III. 436. nyK. *wislu* WIED. 90, *vizle*, *vizlu* CASTR. 18.

60. kP. *kutlo*; kCar. *kutlə* PORK. 6. nyK. *kutlu* RAM. 59.

70. kP. *šəmle* GEN. 51. kCar. *šə'mlə* PORK. 17. nyK. *šə'mlə* RAM. 140. *šə'mlu* RAM. 146. 209.

¹) Tkp. «tíz és egy» stb.

²) Tkp. «tíz öttel».

³) Tkp. «két tíz».

75. nyK. *šəmlu-βəts* RAM. 209.
 80. kP. *kandašle* (Ocs. 79.) SZIL. 268. kE. *kandakšlu* BUD.
 CsT. III. 466. nyK. *kändäγšlu* CASTR. 18.
 90. kP. *indešle* GEN. 51. kE. *indikšlu* BUD. CsT. III. 436.
 nyK. *indekšlu* WIED. 90. *endeγšlu* CASTR. 18.
 100. kP. *šüðə* GEN. 48. kM. *šü·ðə* WICHM. FUF. VI. 21.
 kCar. *šü·ðə* PORK. 24. kUr. *šüðə* WICHM. 212. nyK. *šüðə* RAM. 72.
 120. kUr. *šüðə kələ* WICHM. 214.
 140. nyK. *šüðə-nəllə* RAM. 138.
 200. kUr. *kok šüðə* WICHM. 228. nyK. *kok šü·ðə* RAM. 174.
 300. kE. *kum šüðə* BUD. CsT. III. 436.
 400. nyK. *nəl-šüðə* RAM. 179.
 600. kUr. *kut šüðə* WICHM. 227.
 1000. kP. *tümen* GEN. 58. kCar. *tümen* PORK. 20. *tümen*
 PORK. 26. (vö. ó-tör. *tümän* «tízezer» THOMSEN, 109, 114. ujj.
tümän id. RADL. 3:1062. stb. I. GOMBocz, Tör. Jövsz. 310. sz.) ||
 kCar. *tüzem* (!) PORK. 20. kE. *tüžem* BUD. CserSz. 59. nyK.
tāžem RAM. 156. (vö. md. M. *tožėnė*, f. *tuhat*, litv. *tukstantis*,
tuksztantis PAAS. MChr. 1142. sz.)
 1,000.000. kCar. *amian* PORK. 17. || nyK. *məli'on* RAM. 78.

343. Főnévi alakok.

1. kP. *ikte* GEN. 49. kCar. *iktə* PORK. 10. nyK. *iktə* RAM.
 25. | kP. *iktət*, kCar. *iktət* PORK. 40. nyK. *iktət* RAM. 25.
 2. kP. *kokto*, kCar. *koktə* PORK. 36. nyK. *koktə* RAM. 52. |
 kP. *koktət* GEN. 16. kCar. *koktət* PORK. 40. nyK. *koktət* RAM. 25.
 3. kP. *kumat* GEN. 49. kCar. *ku'mət* PORK. 25. kUr. *kumāt*
 WICHM. 233. nyK. *kə'mət* RAM. 62.
 4. kP. *nəlat* GEN. 49. kCar. *nə'lat* PORK. 26. nyK. *nəlat* RAM. 87.
 5. kP. *βizət* GEN. 60. kE. *vizit* (o: *βizət*) BUD. CsT. 436.
 nyK. *βəzəət* RAM. 19.
 6. kP. *kudət* SZIL. 95. kE. *kudot* (o: *kudət*) BUD. CsT. 436.
 nyK. *ku·dət* RAM. 58.
 7. kP. *šəmət* GEN. 60. kCar. *šəmət* PORK. 10. nyK. *šəməət*
 RAM. 141.

A 8—10-re már nincsenek külön főnévi alakok; pl. kP. *tünö kandaše*, *pörtəštö nəlat* «künt nyolcz, a szobában négy» GEN. 49. — A tízes számokban az egyes helyén álló szám azon-

ban már ismét használatos főnévi alakjában: nyK. *luat iktəžəm tokəžə kolta* «tizenegyet közülük (tkp. „tizenegyét”) hazaküld» RAM. 194. | *luat kəktə* «12» RAM. 71.

Példák: kP. *pörtəštəžö ikt-at uke* «a szobában nincs senki» GEN. 26. || kP. *βujem kəktət-mo* «két fejem van nekem? (tkp. fejem kettő-e?)» GEN. 16. | kP. *məñən čonem kəktət-mo* «két életem van-e?» GEN. 13. | nyK. *ik edem aγəl, kəktət ələn* «nem egy ember volt, [hanem] kettő» RAM. 24.*)

Ezekben az alakokban a számnevek fölvehetik mind a birtokos személyragokat, mind a határozóragokat; pl. kP. *errədələn iktəžəm puštən kodat* «az egyiket agyonrugdossák s ott hagyják» GEN. 7. | kCarM. *iktəžəmat om parlə* «egyiküket sem ismerem» PORK. 25. | nyK. *iktəžələn* «egyikének» RAM. 85. | nyK. *iktələn* «egynek» RAM. 174. | nyK. *ikünäk iktəštəđonə* (plur. 3. pers. + *donə*) *šəγštət* «mulatnak egymással» RAM. 24. || kP. *kəktətšo* «kettejük» GEN. 40. *kəktətšəlan* «kettejüknek» GEN. 14. | kCarU. *kəktən* «ketten» PORK. 36. || kP. *nəlatše kušta, iktəže soβa* «négy tánczol, egy tapsol [hozzá]» GEN. 49. || kP. *βižatəške, šəmatəške, indešəške* (illat.) GEN. 60. | *šəmatəštə* (iness.) PORK. 10. | kCar. *šəmatən* «heten» PORK. 10. (L. 265.)

A főnévi alakok végén levő *-t* elem BUDENZ (CsT. III. 437. szerint a pluralis jele, de ez éppen nem valószínű, mivel az «egy» és «kettő» *e -t* nélkül is előfordul, s ha az *iktət* («egy») alakot az *iktə* mellett analogiás alakulásnak is tekintjük, a *kəktət*-tal együtt levő *kəktə* érthetetlen lenne.

344. A sorszámnevek.

1. kP. *perβoj* GEN. 6.***) kUr. *pörβəi* WICHM. 208. (< or. первый) | kE. *pervojsjo* BUD. CsT. III. 437. nyK. *perβišə* RAM. 100. || nyK. *pəətärlišə* (< *pəərtärli*, *pəətärli* «kezdetben») RAM.

*) Ezek a «főnévi alakok» azonban előfordulnak jelzőként is. Pl. nyK. *perβi iktət pört fələ ələn* «előbb csak egy szoba volt» RAM. 25. | kCarU. *iktət, kəktət kuezə* «egy nyírfa vagy kettő» PORK. 40. | nyK. *luat-kəktət tsəšəm oksam nələn-miem* «12 órákor jövök s hozom a pénzt» RAM. 174.

**) Vö. kP. *iktəže šəγa, βešəže kia, kuməšəžə kaja* «az egyik áll, a második fekszik, a harmadik megy» GEN. 49.

111. | pertäri, pertäriše CASTR. 19. (Km. 24.) SZIL. 162. || kE. iktese BUD. CsT. III. 437.

2. kP. *βés* GEN. 2. *βése* GEN. 3. kCar. *βes* PORK. 41. nyK. *βes*, *βesə* RAM. 13. || kE. *koktoso* BUD. CsT. III. 437.

3. kP. *kuməšo* GEN. 42. kCar. *kuməsə* (s!) PORK. 10. kE. *kumuso*, *kumušo*, *kumutuso* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kə'mšə** RAM. 62.

4. kP. *nələməše* GEN. 3. kE. *nilemise*, *-miše*, *niletise* BUD. CsT. III. 437. nyK. *nələməšə* RAM. 87.

5. kP. *βizəməše* GEN. 28. kE. *vizemise*, *-miše*, *vizitise* BUD. CsT. III. 437. nyK. *βəzəmšə* RAM. 19.

6. kP. *kudəməšo* GEN. 28. kE. *kudumuso*, *kudotoso* BUD. CsT. III. 437. nyK. *ku'dəmšə* RAM. 58.

7. kP. *šəməše*; kE. *šememese*, *šemetese* BUD. CsT. III. 437. nyK. *šəməšə* RAM. 141. *šimutša* WIED. 91.

8. kP. *kandəše*; kE. *kandakšemese*, *kandakšese* BUD. CsT. III. 437. nyK. *kändə'kšə* (vö. WIED. 91.)

9. kP. *indeše* SZIL. 40. kE. *indikšemese*, *indikšese* BUD. CsT. III. 438. nyK. *əndə'kšə* (vö. WIED. 91.)

10. kE. *lumuso*, *luso* BUD. CsT. III. 438. nyK. *luša* WIED. 91.

11. kE. *luat-ikteše* BUD. CsT. III. 438. nyK. *luat iktatša* WIED. 91.

12. kE. *luat-koktotšo* BUD. CsT. III. 438.

13. kE. *luat-kumutšo* BUD. CsT. III. 438.

345. A sokszorozó számnevek képzői: α) K. *-kana*, nyK. *-känä* (*känäk*): kCarM. *ikana* PORK. 57. (kUr. *ikanaštə*

*) A képzőt vö. a helyhez és időhöz tartozást jelentő szóképzőjével (136.). Már BUDENZ is ezzel azonosította (UA. 255.). Vö. a md. *-tše*, *-tšē* képzőt: E. *kolmotše*, M. *kolmotšē* «harmadik» PAAS. MChr. 267. sz. | E. *niletše*, M. *niletšē* «negyedik» 517. sz. — Az *-m* elem talán a *kuməšo*, *kuməsə*, *kə'mšə* «harmadik» alakból terjedt el a többiben. (Vö. az osztj. *γəlmət* «harmadik» analógiájára É. *lābətmet* «hetedik». L. SCHÜTZ, Az ész. osztj. szóképzés 47. || D. *nətmət* «negyedik» PAAS. s-laute 67. | *uātmet* «ötödik» KARJ. OL. 158. | *γūdamet*, *γōdamet* «hatodik»; *tābətmet* «hetedik»; *nīdamet* «nyolczadik»; *ār-joymet* «kilenczedik»; *joymet*, *jaymet* «tizedik»; *γūsmet* «huszadik»; *sōtmet*, *sōtmet* «századik»; *tārasmet* «ezredik» PATK.-FUCHS, KSz. X. 317.)

«egyszerre» WICHM. 206.), nyK. *ikänü, ikänäk* «egyszer» (*ikänästü, ikänäst-ök* «egyszerre») RAM. 24. | kCarM. *ko-kana* PORK. 12. nyK. *kokänü* RAM. 52. «kétszer» | kUr. *kum-γana* WICHM. 219. nyK. *kämⁿ-gänäk* «háromszor» RAM. 208. | kUr. *kandaš-kana* «nyolczszor» WICHM. 232. | nyK. *ndekš-känäk* «kilenczszor» RAM. 208. | nyK. *lu-γä:näk* «tízszor» RAM. 42. | nyK. *šukä-γänäk* «sokszor» RAM. 208.

Sorszámnevek után is: kE. *ves-kana* «másodszor» BUD. CsT. III. 466. | kP. *kuməšo-γana* GEN. 2. nyK. *kämšä känäk* RAM. 198. «harmadszor».

β) kUr. *ik pa,tšäš* «egyszer» WICHM. 207. | nyK. *kok-pa,tšäš* «kétszer» RAM. 97. | kUr. *šüdš pa,tšäš* «százszor» WICHM. 213. — nyK. *βes βa,tšäš* «másodszor» RAM. 97. (*pa,tšäš* «réteg»).

γ) kCar. *kum d'ər* «háromszor» PORK. 19. (*čər, d'ər* «körül»).

346. A kollektív számnevek képzője *-nek*, a mely tkp. az *-n* locativusi rag és *-ok* nyomósító szócska összetétele. Használatos más névszó után is essivusi jelentésben (l. 265. jegyz.). Bizonyítja az is, hogy *ikte* «egy» is előfordul vele, pl. kP. *ik iγəžəm iktänék kočkən kaja* «fölfalja az egyetlen kölyköt s eltávozik» GEN. 26. || kCar. *möngə koγənekət ko'ndəšəm* «mindkettőt hazahoztam» PORK. 11. | nyK. *ko'γənik ikänästök pü* «add oda mindakettőt egyszerre» RAM. 52. || nyK. *kämnek* «mindahárom» RAM. 62. (acc. RAM. 192.) || nyK. *nəlvinek* «mind a négy» RAM. 87. || nyK. *βə:z'nik, βə:z'nik* «mind az öt» RAM. 19. || nyK. *ku'dənik* «mind a hat» RAM. 58. | kP. *kumlo ku'dənekət čəšt šime* «fekete mind a harminczhat» GEN. 75.*)

347. A kollektív számnevek fölvehetnek birtokos személyragokat és határozó ragokat, de ilyenkor csak az *-n* rag van rajta. Pl. nyK. *mänmän kəγə'nänən* (plur. 1. pers. + gen.) *ik kə'ni'γä* «kettőnknek egy könyve van» (tk. «kettőnké egy könyv») RAM. 52. | nyK. *koγənda'γitsən* «mind a kettőtök közül» RAM. 52. || nyK. *mänmän kə'mə'nən* «mind a hármunké» RAM. 62. | nyK. *kə'mə'nəštən* «mind a hármuké» RAM. 62. | kP. *kuməulanəšt* (dat. + plur. 3. pers.) «mind a hármuknak» GEN. 11. | kP. *puštəden kəška*

*) A jelentésfejlődésre nézve vö. kCar. *kečənat* «minden-nap» PORK. 48. (L. 266.)

kuməniəštəm «mind a hármunkat agyondobta» GEN. 13. || nyK. *βəzünän* «mind az ötünké» RAM. 19. | nyK. *βəzünštəlän* «mind az ötüknek» RAM. 19. || nyK. *kudənnan* «mind a hatunké» RAM. 58. | nyK. *kudəndařtsən* «mind a hatotok közül» RAM. 58.

Megjegyzendők még a 2. személy ilyen dativusi alakjai: nyK. *kořlanna* «mindkettőnknek» RAM. 52. | nyK. *kořlanštā* «mindkettőjüknek» RAM. 52.

348. Még egyféleképen kifejezhetők a kollektív számnevek, és pedig úgy, hogy a számnévi határozó után *-at* «is» szócska járul; pl. kUr. *kumətən-at* *iktak ulnā* «mind a hárman egyenlők vagyunk» WICHM. 233. | nyK. *ninə kəmətən-ət kenət* «mind a hárman mentek» RAM. 62. | kE. *kokton-at* «mind a ketten», *niliten-at* «mind a négyen», *luun-at* «mind a tízen» Bud. CsT. III. 440.

II. Az ige.

Az ígéről általában.

349. Már CASTRÉN és BUDENZ észrevette, hogy a cseremiszből kétféle igeragozás van; szerintük azonban csak az imperfectumban *s* a praeteritumban, *s* a imperfectumnak is csak az egyes számában. Pedig nemcsak ezekben, hanem úgyszólván az összes időkben és módokban megvan a kétféleség, sőt a tagadó ragozásban és több esetben a szóképzésben is.

Az egyik csoportban a jelen idő ragja: *=em* (*zəm*), *zet* (*zət*), *=a* (*zä*), *=ena* (*zənä*), *=eda* (*zədä*), *=at* (*zät*). A másikban *=am* (*zäm*), *=at* (*zät*), *=eš* (*zəš*), *=əna* (*zənä*), *=əda* (*zədä*), *=ət* (*zət*). Praeteritum három van a cseremiszből. Az I. jele *-š*; ezzel alakul az *=em*-végű igék múlt ideje. A II.-é jésítés, illetve a tövégi magánhangzó redukáltra válása; ez az *=am*-végű igék képzője. A III. praeteritumjel *-n*; ez előtt az *=em*-végű igéknél *e* hangzó van, az *=am*-végűeknél redukált hang, a mely folyékony hang és magánhangzó után kieshetik. — Az imperativusban az *=em*-végűeknél redukált hangzós tőhöz járulnak a személyragok, az *=am*-végűeknél mássalhangzós tőhöz. Éppígy van a desiderativusban, conditionalisban *s* a tagadó ragozásban is az előbbi cso-

portban redukált hangzós, az utóbbiban mássalhangzós tőalak áll a ragozott tagadó íge után.

Az igenevek is föltüntetik ezt a különbséget; pl. *koden* «hagyva» és *kodēn* «maradva»; *kodēmā* «hagyott» és *kotmā* «maradt»; *kodēmas* «hagyás» és *kotmas* «maradás»; *kodēte* «hagyás nélkül» és *kotte* «maradás nélkül», *kodētāmā* «hagyatlan» és *kottāmā* «maradatlan».

Az elmondottakból világos, hogy itt kétféle tövű igecsoporthal állunk szemben. Az *-em*-végű igék jellemző tövéghangzója az *e*-vel váltakozó redukált hang, az *-am*-végűeké pedig bizonyos esetekben eltűnő redukált hang. És pedig, a mely esetben az *-em*-végű igék ragját *e* hang előzi meg, az *-am*-végűeké előtt akkor redukált hang van. Mikor ellenben az *-em*-végű igék töve végződik redukált hangra, az *-am*-végűek ugyanakkor mássalhangzós tövűek (illetve a magánhangzóra végződő tövekhez közvetlen járul a személyrag).

350. Ha most jelentésüket is megvizsgáljuk a két csoportba tartozó igéknek, az az érdekes jelenség merül föl, hogy vannak oly igék, melyek mindkét csoportba tartoznak, de az *-em*-végű alakjukban tárgyiasak, míg az *-am*-végűben bennható, sőt gyakran visszaható és szenvedő jelentésük van. Ilyen igék a következők: nyK. *šilem* RAM. 14. kP. *šelem* SZIL. 279. «fällen» és nyK. *šilām* RAM. 14. kP. *šelām* SZIL. 279. «fallen» | kP. *jōrem* «gördít» és *jōram* «eldöl» SZIL. 57. | K. Ny. *kodem* «hagy» és *kodam* «marad» SZIL. 83. RAM. 51. | nyK. *lültem* RAM. 72. kP. *löltem* SZIL. 114. «fölemel» és nyK. *lültām* RAM. 72. kP. *löttām* SZIL. 114. «fölemelkedik» | kP. *pörtem* «fordít» és *pörtam* «megfordul» SZIL. 174. | nyK. kP. *temem* RAM. 144. SZIL. 245. «megtölt» és nyK. *temām* RAM. 144. kP. *temam* SZIL. 245. «megtelik».*)

Vannak azután *-lt* képzős igék, melyek *-em* raggal szintén áthatók, míg *-am* véggel szenvedő jelentésűek. (L. 376. és 378—9.)

*) Érdekes a kétféle jelentése ennek az igének: nyK. *švndzem*, *švndzem* (RAM. 133.), *švnzēm*, nyJar. *švndžēm*, kUr. *šindžēm*, kCar. kM. *šindžēm* (WICHM. FUF. VI. 24.), kP. *šindžēm* SZIL. 218. «sitzen, geblieben sein» és nyK. *švndžām*, *švndžām* RAM. 133. kCar. *šindžām*, kP. *šindžām* SZIL. 218. «sich setzen, bleiben».

Ha még tekintetbe vesszük, hogy a *-t* és *-kt*-végű műveltető igék az *-em*-végűek közé tartoznak s az *-em* és *-aη(g)* képzős denominalis visszaható igék (356. 358.) meg *-am*-végűek, világos lesz előttünk, hogy itt eredetileg az *-em*-végű igék cselekvő igék voltak, az *-am*-végűek pedig reflexivumok, s a tőhangzóbéli különbséget nyilván a visszaható képző okozhatta.

A legközelebbi rokon nyelvek közül a mordvinban a reflexiv képző *-v*; pl. *kadoms* «hagy»: *kadovoms* «marad» | *néjems* «lát»: *néjevems* «látszik». Ez a képző megvan még a lapp, finn és vogul nyelvben, nyoma a magyarban is (I. UA. 92—109. FUSpr. 131. és MNyh.⁴ 68—69.), tehát meg kellett lenni az egész finnugorságban, s valószínűleg ez lappang az *-am*-végű igékben, a mint már BUDENZ is gondolta (CsT. IV. 62—66.)*

Ez az eredete a kétféle igeragozásnak, éppúgy mint a magyarban az *ikes* és *iktelen* igék csoportjának. S a mint a magyarban már meglehetősen összekeveredett a kétféle igeracsoport, úgy történt a cseremiszenben is. Egész sereg átható ige van, melyeket az *-am*-végű igék szerint ragozunk, s bennható ige, mely ma az *-em*-végűek csoportjába tartozik.

351. Sőt vannak igék, melyeknek egyes alakjai az egyik csoportba tartoznak, mások pedig a másikba. Így pl. *puem* «ad» igének az I. és II. praeteritumhoz tartozó alakjai is vannak (I. 391.). — kP. *kajem*, nyK. *kem* és *miem* «megy» igéknek van a II. praeteritum szerint való többes 3. személyű alakja is: nyK. *keβ_o* RAM. 44. K. *mieve* BUD. CsT. IV. 69. (I. 394.) — kE. *šonem* «gondol» igének *šonet* (GEN. 72.) és *šonena* (PORK. 54.) alakjai mellett *šonés* (CserPr. NyK. IV. 66.) 3. személye van; s nyK. *popem* «beszél» ige pedig *popenä* (RAM. 10.), *popedä* (68.), *popat* (189.) többesszámú alakjai mellett az egyes 2. sz.-ben *popat-nak* (RAM. 76.), a 3. sz.-ben pedig *popesš*, de *popa-nak* is hangzik (WIED. 133.).

Igeképzés.

A) Névszóból ige.

352. *-t*, *-d*. Jelentése: vmivel ellát. Pl. nyK. *əmə_ol* «árnyék»: *əmə_oltäs* «beárnyékol, elsötétít» RAM. 165. | nyK. *žuk*

*) A *β* hang kiesésére l. néhány példát 114. c).

«hang»: *ĩuktas* «hív» RAM. 34. | nyK. *komdās* «födél»: *ko'm-dāstas* «beföd, födelet tesz rá» RAM. 54. | kP. *lüm* «név»: *lüm-dem* «nevez» GEN. 70. nyK. *lōmdās*, -en id. RAM. 74. | kP. *örtner* «nyereg»: *örtñerta* «nyergel» GEN. 2. | kP. *pāskem* «csomó»: *pāskemdas*, -en «csomóba köt» GEN. 52. | kP. *šorak* «sírás»: *šoraktes* «sír» GEN. 34. | kUr. *šūndžal* «só»: *šūndžaltenā* «beszünk» WICHM. 217. — Vö. UA. 123. FUSpr. 133. MNyh.⁴ 72—3.

353. -*št*, -*e št*. Vmit tevést jelentő igéket képez: pl. nyK. *βōt* «víz»: *βōdō:štās* «durstig, dampfig machen» RAM. 18. | nyK. *ia(k)la'ka* «sima»: *iakle'stām* «glitschen, herausglitschen» RAM. 26. | nyK. *kāt'sē* «keserű»: *kāt'sē'stās* «bitter schmecken» RAM. 41. | nyK. *kāβāl* «vízhólyag» (elav.): *kāβāle'stas*, -eš «vízhólyagot csinál» (elav.) RAM. 61. | nyK. *kō* «hullám»: *koestā'ltās* «hullámot kelt» RAM. 51. | nyK. *kor'māž* «ököl, tenyér»: *kor'mē'stās* «ökölbe szorítja (kezét)» RAM. 54. | kP. *lap* «alacsony, sekély»: *βujəm lap pēšta* «fejet hajt» GEN. 63. | nyK. *pa'δ^{ra}* «spröde, hart, unbiagsam»: *pa'δ^{re}'stās* «krümmeln, zerkrümmeln, bröckeln, kleinschneiden (brot)» RAM. 94. | nyK. *šōlā* «tolvaj»: *šōl'stam* «lop».

Azonos az -*št* gyakorító képzővel. (L. 369.)

354. -*t*. Jelentése: vmivé tesz. Pl. nyK. *iakšarγā* «piros»: *iakšartas* «kipirosít, pirosra fest, elpirit» (vö. *iakšar-lōpō* «der rote schmetterling») RAM. 27. kUr. *joškartalēš* (frequ.) «pirosít» WICHM. 218. | nyK. *iərγe'ska* «rund, zylindrisch»: *iərγestem* «rund machen» RAM. 30. | nyK. *kaša'rγā* «hegyes»: *kaša'rtas* «kihegyez, élesít, fen» (vö. *kaša'r-βandaš* «spitzbärtig») RAM. 40. | nyK. *kuštā'lyā* «könnyű»: *kuštā'ltas* «könnyűvé tesz, megkönnyít» RAM. 59. | nyK. *kākā'rγā*, -*rγā* «blaubleich, weisslich»: *kākā'rtās*, -en «kékít, szürkít» RAM. 41. | nyK. *kā'sar* «rückwärts gebogen, krumm»: *kā'sartās* «den rücken biegen, krumm machen» RAM. 43. | nyK. *pa'δ^{ra}* «spröde, hart, unbiagsam»: *pa'δ^{ar}'tas* «spröde machen» RAM. 94.

Nyilván azonos a -*t* műveltető képzővel. (L. 380.)

355. -*kt*. Jelentése: vmivé tesz. Pl. nyK. *kāt'sē* «keserű»: *kāt'sēktas* «keserűvé tesz» RAM. 41. | nyK. *li'βō* «meleg»: *li'βōk-tās* «melegít» RAM. 68. | nyK. *šapā* «savanyú»: *šapāktas* «savanyít» RAM. 127.

Azonos a -*kt* műveltető képzővel. (L. 381.)

356. *-m, =em.* Jelentése: vmivé lesz. Pl. nyK. *a'là* «tarka»: *alajemäs* «tarkává lesz» RAM. 2. | nyK. *βa'dð* «este»: *βademäs*, *-es* «esteledik» RAM. 9. | nyK. *βaž* «gyökér, elágazás»: *βažmas* «sich gabelförmig teilen» (ritka) RAM. 11. | nyK. *βiškäðð* «híg, hajlékony»: *βiškäðemäs* «meghígul» RAM. 14. | nyK. *ərβe:za* «fiatal»: *ərβe:zemas* «megifjul» RAM. 21. | nyK. *γu'da* «rossz»: *γudae:mas* «rosszá lesz» RAM. 23. | nyK. *i're* «tisztá»: *ire'emäs* «megtisztul» RAM. 25. | nyK. *ia'žo* «jó»: *iažoe:mäs* «megjavul» RAM. 29. | nyK. *kà'tšð* «keserű»: *katše:mäs* «megkeseredik» RAM. 41. | nyK. *kelyə* «mély»: *kelye:mäs* «mély lesz» RAM. 44. | nyK. *kəžyə* «vastag»: *kəžye:mäs* «megvastagszik» RAM. 48. | nyK. *ko:yo* «nagy»: *ko:yoemäs* «nagy lesz, megnő» RAM. 52. | nyK. *kuk'šə* «száraz»: *kuk'šemäs* «megszárad» RAM. 58. | nyK. *ku:žə* «hosszú»: *kužemäs* «meghosszabbodik» RAM. 60. | nyK. *kük'šə* «magas»: *kük'še:mäs* «magassá lesz» RAM. 60. | nyK. *ma'rə* «férfi»: *mare:mäs* «megfériasodik» RAM. 77. | kCar. *nelə* «nehéz»: *nele:məžə* «legyen nehéz!» PORK. 30. | kUr. *ošə* «fehér»: *ošemeš* «fehéredik» WICHM. 206. kP. *ošemeš* GEN. 68. kCar. *ošemən* (præt.) PORK. 30. | kCar. *šemə* «fekete»: *šeme:mən* «megfeketedett» PORK. 1. | kCar. *šue* «ritka, gyér»: *šume:š* «ritkul» PORK. Aik. III. 122.

BUDENZ szerint eredetileg valószínűleg mozzanatos képző volt; a cseremiszen azonban deverbális képzőként nem fordul már elő (UA. 145. MNyh.⁴ 76.).

357. *-alt, =ält.* Jelentése szintén: valamivé lesz. Pl. nyK. *par* «gőz, pára»: *paraltam* «gőzzé válik, elpárolog»: *βəot paralteš tsäškä-γitsən* «a víz elpárolog a tányérból» RAM. 95. | nyK. *pəotške:məš* «sötét, -ség»: *pəotškeməšä'ltäš* «besötétül» RAM. 112. kCar. *pəčkeməšälđas* PORK. 10.

Azonos a megfelelő deverbális képzővel (379.).

358. K. *=aŋ, nyK. =aŋg, =äŋg.* Szintén vmivé válást jelentő igéket alkot; pl. nyK. *βaž* «gyökér»: *βažangäš* «meggyökeredzik» RAM. 11. | nyK. *βəot* «víz»: *βəodäŋgäš* «vizes lesz» RAM. 18. | kCar. *βür* «vér»: *βürəŋe:š* «véres lesz» PORK. 23. | nyK. *ərđə* «mark, kern (des baumes)»: *ərđäŋgäš* «verrosten, rostig werden» RAM. 21. | nyK. *i* «jég»: *iäŋgäš* «jéggel bevonódik» RAM. 24. | nyK. *ip* «funke»: *ipä'ŋgäš* «funken sprühen» RAM. 21. | nyK.

kart «jégkéreg a havon»: *kartä'ngäs* «jégkéreggel van fődve (a hó)» RAM. 47. | nyK. *kom* «kruste (des brotes)»: *koma'ngäs* «gewölbt werden» RAM. 54. | nyK. *kör'ra* «belső»: *kör'ä'ngäs* «hohl werden» RAM. 56. | nyK. *kü* «kő»: *kü'ä'ngäs* «megkövesedik, megkeményül» RAM. 60. | kP. *lomäz* «hamu»: *lomäz'ngäs*, -en (-*ö* műveltető képzővel) «hamuvá változtat» GEN. 51. | kUr. *lopka* «széles»: *lopka'ngäs* «széles lesz» WICHM. 212. | kUfa *odranden* «dicht machend» (caus.) PAAS. KSz. II. 201. | kP. *šü* «szén»: *šü'ngäs*, -en (-*ö* műveltető képzővel) «szénné változtat» GEN. 51. | kUr. *ü* «vaj»: *ü'ngäs* WICHM. 212. kCar. *üa'ngäs* PORK. 23. «vajás lesz».

Kétségtelen, hogy ezek az igék összefüggésben vannak az *=an*, *=än*-végű denominalis melléknevekkel (l. 124.), mint ezt már BUDENZ is észrevette (CsT. IV. 57. UA. 153. 154.). A nyK.-beli *-ang* azt sejtetné, hogy ehhez a képzőhöz valami *g* ige-képző járult, azonban a képzőbeli K. *-ŋ* ~ nyK. *-ng* hangtörvényszerinti megfelelés. Pl. nyK. *βingə* RAM. 14. ~ kP. *βeye* SZIL 180. kCar. *βeŋə* PORK. 14. «vő» (több példa 116. alatt). Véleményem szerint itt a fgr. *-ŋ* denominalis képző maradt meg eredetibb alakban; másképp nem igen lehetne megmagyarázni, hogy felel meg a cser. *-n* képző a többi finnugor nyelvek *-ŋ*-jének. Igeképző pedig tkpen nincs is ezekben az igékben, s csak később elemezte azután a nyelvérzék a képző *-ŋ(g)*-jét *-n* (névszóképző) + *g* (igeképző)-nek. Igaz ugyan, hogy van néhány ige, a melyben úgy látszik, mintha ilyen szerepű *γ* képző lenne (pl. nyK. *kä'sər* «rückwärts gebogen, krumm»: *kä'sər'γäs* «einen gebogenen rücken bekommen (mensch, pferd)» RAM. 43. | nyK. *kä'är* «haarlocke»: *kä'är'γäs* «sich kräuseln» RAM. 40. | nyK. *ko'γər* «das sengen»: *ko'γər'γäs*, -ä «brennen, sengen» RAM. 52. | nyK. *ma'γ'ra* «bucklig, krumm»: *ma'γ'ra'γäs* «sich buckeln» RAM. 76. | nyK. *pa'ö'ra* «spröde, hart, unbiegsam»: *pa'ö'ra'γäs* «spröde werden» RAM. 94.), de valószínűleg ezek oly igék mintájára alakultak, melyek *-ka*, *-ra*-végű melléknevekből vannak képezve, mint pl. nyK. *iak'sar'γä* «vörös»: *iak'sar'γäs* «elpirul, megvörösödik» RAM. 27. | nyK. *iär'γe'skä* «rund»: *iär'γe'skä's* «rund (geschliffen) werden» RAM. 30. | nyK. *käk'är'γä*, *käk'är'γä* «blaubleich, weisslich»: *käk'är'γäs*, -en «grau, blaugrau, weisslich werden» RAM. 41. | nyK. *kaškä* «faul (getränken)»: *kaškäs* «verfaulen,

schlecht werden» RAM. 40. | nyK. *küštälyš* «könnyű, gyöngye»: *küštäljaš*, -en «leichter werden, gelinde werden» RAM. 59. | nyK. *rəməlyš* «dämmerig, dämmerung»: *rəməlyš* «es dämmert» RAM. 115. — Ezek u. i. képző nélkül alakulnak bennható igévé. A fejlődést elősegítette az ellentétben alapuló analógia, t. i. a megfelelő műveltető igék, melyekben ezek a mellékevek is *γ* nélküli alakjukban veszik föl a -t képzőt. (L. 354.)*

359. nyK. *dz*, kUr. *dž* ebben az egy szóban: nyK. *mānā*, kUr. *munā* «tojás»: nyK. *mānāzaš* RAM. 82. kUr. *muindžā* WICHM. 207. «tojik».

Idegen eredetű képzők.

360. -n. Vmivé levést jelentő igéket alkot. Pl. nyK. *βusā* «sovány»: *βusnaš*, -en «éhezik, megsoványodik (az éhségtől)» RAM. 16. | kCar. *βüt* «víz»: *šinža-d'erna βüdnaleš* (frequ.) «unsere augenwinkel füllen sich mit tränen» PORK. 50. | nyK. *iaχš*

*) A cseremiszb en elég gyakori eset, hogy minden képző nélkül alakul bennható ige névszóból; pl. nyK. *āmāl* «list, pfiífikeit»: *āmälāš* «pfiífik sein, leicht mittel finden» RAM. 6. | nyK. *jön* «szerencse, tanács»: *jönāš*, -en «jóvá lesz, kitünteti magát» RAM. 34. | nyK. *jur* *jurres* «esik az eső» RAM. 34. | nyK. *kālsš* «keserű»: *kāšāš*, -en «megkeseredik» RAM. 40. | nyK. *kālmā*, «erfrozen, eisbedeckt», kP. *kälme* «fagyott, fagy»: *kālmāš* «megfagy» RAM. 46. *kālmem* «fázik» SZIL. 80. | nyK. *kāzart* «sehr langsam, sehr wenig stockend»: *kāzartāš* «langsam sein, schwer zu machen sein» RAM. 48. | nyK. *liβā*, «meleg»: *liβāš*, -ā «langyos lesz» RAM. 68. | kP. *lum lumeš* «hó esik» GEN. 49. nyK. *lām* *lāmeš* RAM. 73. | kP. *šü* «genyedség»: *šüam*, *šüjam* «genyed, rothad» SZIL. 231. | nyK. *üpš* «szag, illat»: *üpšem* «szaga van» RAM. 161. | nyK. *üstā* «hideg, fagyos»: *üstāš* «sich erkühlen, gefrieren lassen» RAM. 161.

Néhány ilyen ige átható, de eredetileg bennható is lehetett: nyK. *āngar* «horog»: *āngarāš* «horgászik» RAM. 7. | nyK. *lāpš* «ostor, korbács»: *lāpšāš* «ostorral csapkod» RAM. 74. | nyK. *māškāndā* «ököl»: *māškāndaš* «ököllel üt, bokszol» RAM. 83. | nyK. *püā* «damm»: *püāš* «einen damm machen» RAM. 107. | nyK. *rəpš* «bölcső»: *rəpšem* «elringat» RAM. 115. | nyK. *ša'kte* «szita»: *šaktem* «szítál» RAM. 125.

«pizok»: *iaʷnaš* «pizkos lesz, bepizskul» RAM. 26. | nyK. *kaklaʷka* «görbe, meghajlott»: *kuklaʷnaš* «meghajlik, meggörbül» RAM. 37.

L. a deverbális igéknél (383.).

361. -*lan*. Szintén vmivé válást jelentő igeképző. Pl. nyK. *βoʷār* «scheu, wild»: *βoʷārʷlanāš* «scheu, nüchtern werden» RAM. 15. | nyK. *ʷw̄da* «rossz»: *ʷw̄dalanāš* «rosszabbodik» RAM. 23. | nyK. *iažo* «jó»: *iažolanāš* «megjavul» RAM. 29. | nyK. *iuk* «hang»: *iukʷlanāš* «summen, stimme haben, pfeifen» RAM. 34. | nyK. *kaβār* «büszke»: *kaβārʷlanāš* «büszkélkedik» RAM. 35. | nyK. *kažēs* «unart, unbändigkei»: *kažēslanāš* «sich auszeichnen wollen, stolzieren, sich brüsten, spielen» RAM. 36. kP. *kojəšlanem* «mulat» SZIL. 84.

Továbbképezve műveltető igévé: kP. *kojəšlandarem* «fölvídit» GEN. 58. | kP. *šaska* «virág»: *šaskalandaras, -en* «fölvirágoztat» GEN. 58.

Vö. csu v. *anzār* «keskeny, szűk»: *anzārʷlan-* «keskenyedik, szűkül» PAAS. CSUVSZ. 5. | *kaʷdža* «csíra»: *kaʷdžalan-* «csírázik», *kaʷdžalandār-* «csíráztat» PAAS. CSUVSZ. 56. | *ki.đžem* «szemérem, szégyen»: *ki.đžemʷlan-* «szégyenkezik», *ki.đžemʷlanəz-* «megszégyení» PAAS. CSUVSZ. 73.

362. -*l*. Vmivel tevést jelentő igéket képez. Pl. nyK. *əpʷšāt* «kovács»: *əpʷšātʷlāš* «kovácsol» RAM. 7. | nyK. *aʷrā* «rakás»: *araʷlāš* «fölhány (rakást)» RAM. 4. | nyK. *βiʷndə* «csavár»: *βiʷndəlāš, -en* «csavarni» RAM. 14. | nyK. *βiʷšə* «weidenband, rute»: *βiʷšəlāš* «mit ruten binden» RAM. 15. | nyK. *βəor* «vér»: *βəorʷlāš* «elájul» RAM. 18. | kP. *éakma* «rács»: *éakmalāš, -at* (plur. 3. pers.) «rácsot csinál vmire» GEN. 17. | kP. *éok* «áldozat»: *éoklāš, -et* (2. pers.) «áldoz» GEN. 28. | nyK. *iʷrə* «kölyök»: *iʷrəlāš* «kölykezik» RAM. 24. | nyK. *iʷškə* «ék»: *iʷškəlāš* «ékkal hasít, éket ver bele» RAM. 25. | kP. *jamde* «kész»: *jamdəlāš, -at* (plur. 3. pers.) «elkészít» RAM. 28. nyK. *iəʷmʷdəlāš* RAM. 29. | nyK. *kər* «hársfakéreg»: *kərʷlāš* «hársfakéreggel bevon» RAM. 47. | kCar. *kūβarəm* *kūβarlem* «hidat építék» PORK. 40. 55. | kP. *hürtiő* «vas»: *hürtiőlāš, -at* (plur. 3. pers.) GEN. 43. nyK. *kərtiŋlāš* RAM. 48. «megbilincsel» | kCar. *uʷšəm uʷšaʷlən* «kalapot tett föl» PORK.

28. | kCar. *üstə* «öv»: *üšta'lan* «övezte» PORK. 25. nyK. *əštä'läs* RAM. 22.

Vö. csuv. *kanaš* «megegyezés, alku»: *kanašla-* «megegyezik, megállapodik vmiben, egyezményt köt» PAAS. CSUVSZ. 57. | *kəbək* «hab»: *kəbəkla-* «habossá válik» PAAS. CSUVSZ. 69. — t a t. *siĵ* «vendégség»: *siĵla-* «vendégel» BÁL. NYELVT. 82. | *jir* «dal»: *jirla-* «dalol» BÁL. NYELVT. 82. | *joko* «alvás»: *jokla-* «alszik» BÁL. NYELVT. 82.

B) Igéből ige.

363. *-l*, gyakorító képző, pl. nyK. *kəldäs* «megköt [lovat]»: *kə'ldəläs* «odakötözget» RAM. 46. | nyK. *kəryə'staš* «futtat, gördít»: *kəryə'sta'lam* «ide-, odahengerget, mángorol» RAM. 63. | nyK. *kəzərtäs* «lassú lenni»: *kəzərtəläs* id., «lassan dolgozik» RAM. 48. | kP. *korđem* «beim opfern den tisch mit einem brennenden kienspan umkreisen, ohne selbst herumzugehen»: *korđalam* SZIL. 89. | nyK. *koššərtə'ltaš* «csikorog, ropog»: *koššərtə'l-tələš* «folytonosan csikorog, ropog» RAM. 56. | nyK. *kužem'däs* «meghosszabbít»: *kužem'dəläs* «meghosszabbítgat» RAM. 60. | kP. *loktəm* «megront büvöléssel»: *loktalam* SZIL. 114. | nyK. *məre'däs* «fölforgat»: *məre'dəläs* «egymásra dobál» RAM. 81. | kP. *nojəm* «elfárad»: *nojəlam* SZIL. 137. | kP. *törštem* «ugrik»: *töštələš* id. GEN. 13. «tánczol» 48.

Vö. UA. 13—19. FUSpr. 121. MNyh.⁴ 55.

364. *K. -al*; nyK. *-al, -äl*, gyakorító képző; pl. kUr. *βoləm* «leszáll, leereszkedik, lenyugszik»: *βolələš* id. WICHM. 218. | kCar. *əstem* «tesz»: *əstalam* «[házat] épít» PORK. 40. | kP. *joĵem* «folyik» SZIL. 54: kCar. *d'orələš* id. PORK. 43. | kP. *jülem* «ég»: *jülələš* id. GEN. 76. | kUr. *kajəm* «megy»: *kajəlam* «mendedél» WICHM. 228. | nyK. *kəryə'staš* «laufen lassen, rollen lassen, rollen, wälzen»: *kə:ryə'sta'ləš* «ide-oda futkos» RAM. 63. | nyK. *kəškəm* «dob, vet»: *kəškə'läs* «önt [vizet stb.]» RAM. 48. | nyK. *kišəm* «kér, kérdez»: *kišə'läm* «keres» RAM. 50. | kP. *kondəm* «hoz»: *kondələš* id. GEN. 36. | kUr. *koštem* «szárit»: *koštaləš* WICHM. 218. | kUr. *kuem* «sző»: *kualam* WICHM. 236. | kCar. *kučəm* «fog, tart»: *kučəlat* «bírsz» PORK. 44. kUr. *ku'tšələš* «fogdosni» WICHM. 237. | kP. *kuržem* «fut»: *kuržələš* id. GEN. 76. |

kUr. *küzem* «mászik»: *küzalēs* «[a nap] emelkedik» WICHM. 218. | kUr. *lāštem* «csinál»: *lāštalām* id. WICHM. 224. | kP. *miem* «megy»: *mialēs* «mendegél» GEN. 76. | kCar. *nōltem* «emel»: *nōltalat* «emelsz» PORK. 28. | kP. *onžem* «tekint»: *onžalēs* «néz» GEN. 2. | kP. *pōštem* «helyez»: *pōštalām* id. GEN. 28. | kP. *puem* «fú»: *pualēs* «fujdogál» GEN. 1. | kCar. *puem* «ad»: *pualām* id. PORK. 38. | kP. *puna* «fon»: *punalēs* id. GEN. 75. | kCar. *temem* «megtölt»: *temalna* id. (plur. 1. pers.) PORK. 52. | kUr. *tšiem* «fölvész, fölhúz (ruhát)»: *tšialtō* «fölhúzta» WICHM. 233. *tšialaš* «föölteni» 218.

Hogy az utóbbi képzőben a nyílt magánhangzó jelentős elem, az nem valószínű. (A névutókon előforduló *-l* képző előtt is így váltakozik az *a* redukált hanggal; pl. nyK. *andzal* RAM. 3. kP. *onžal* SZIL. 148. kUr. *onđžal* WICHM. 228. kCar. *onžal* PORK. 55. «eleje vminek, elül levő», kUfa *onž'olan* «elé» PAAS. KSz. II. 131. [282.] stb. — Vö. továbbá az *-an*, *-än* és *-n* denom. képzőt [124—5.], a kicsinyítő képzős *pālēs* «fül» szót s a képzőnek rendes *-aš*, *-üš* alakját [126.]

365. *ed*, gyakorító képző;*) pl. nyK. *βārsem* «szid»: *βārse'dāš* «gyakran szid» RAM. 17. | kP. *keram* «szúr»: *kereda* «szurkál» GEN. 39. | nyK. *koštem* «szárit, aszal»: *koštedāš* id. RAM. 55. | kCar. *leβedena* «betakarunk» (vö. *leβaš* «takaró») PORK. 48. nyK. RAM. 68. | nyK. *lāp^ršaš* «korbácsol»: *lāp^rše'dāš* «sokszor megkorbácsol» RAM. 74. | kCar. *luktam* «kihúz»: *luktedem* id. PORK. 8. | kP. *nojem* «elfárad»: *nojedem* SZIL. 137. | nyK. *patšaš* «kinyit»: *patše'dāš* «nyitogat» RAM. 98. | nyK. *pātš^rkām* «vág»: *pātš^rkedāš* «(darabokra) vagdal» RAM. 113. | nyK. *rəp^ršem* «ringat»: *rəp^ršedāš* «elringat» RAM. 115. | nyK. *šəβem* «köp»: *šəβe'deš* «köpdös; közben-közben esik az eső» RAM. 140. kUfa, kP. *šüβedem* PAAS. s-laute 33. SZIL. 239. | nyK. *šəkāš* «lök, taszít»: *šəke'dāš* «kidob» RAM. 130. | nyK. *šəp^ršam* «húz»: *šəp^rše'dāš* «kihúz,

*) Ezekben a példákban — úgy látszik — mozzanatos jelentése van: nyK. *pānem* «fon»: *pāne'dāš* «[ein wenig] zwirnen» (ritkán fordul elő) RAM. 109. | nyK. *pižam* «ragad»: *piže'dāš* «sich zusammenhaken, zu ringen anfangen» RAM. 101. | nyK. *šaktem* «[hangszeren] játszik, hangzik»: *šakte'dāš* «[ein wenig, dann und wann] spielen» RAM. 125.

huzigál» RAM. 139. | nyK. *šiäm* «üt»: *šidäs* «üt(?) , kovácsol»; *äp^ošät šidä* «a kovács kalapál»; *oksam ši-däs* «pénzt ver» RAM. 132. | nyK. *tšygem* «csíp, szúr»: *tšyge-däs* «csipked, szurkál» RAM. 158. | kP. *čumem* «megrüg»: *čumedem* «rugdos» SZIL. 28. Vö. UA. 19—27. FUSpr. 122. MNyh.⁴ 55—56.

366. *-dəl* (= *δ + l*) gyakorító képző; pl. kP. *erɣem* «öklel»: *erɣedalən* «öklelődzve» GEN. 7. | nyK. *lāp^ošaš* «korbácsol»: *lāp^oše-dələš* id. RAM. 74.*)

367. *-dal* (= *δ + al*) gyakorító képző, kölesönös cselekvést is jelent; pl. kCar. *βurse* «szid»: *βursedaləšt* (imp.) «veszekedjenek» PORK. 33. | kUr. *d'ükəmdäləš* »hangot adott» (alapszó: *d'ük* «hang» + ? *m* denom. igeképző) WICHM. 240. | kUr. *d'ürgš* «esik»: *d'ürdäləš* «esett» WICHM. 242. | kP. *erɣem* «öklel»: *erɣedalaš* «öklelődzik» GEN. 40. kCar. *örɣedaləšt* «öklelődzenek» PORK. 33. | kCar. *kərem* «üt, ver»: *kəredaləšt* «verekedjenek» PORK. 33. | kUr. *kuržem* «fut»: *kurštaləš* «szaladgál» WICHM. 217. kCar. *kuržadaləm* «szaladgáltam» PORK. 39. | kCar. *naləm* «vesz»: *naldaləm* «vásárol» PORK. 35. | kCar. *puram* «harap»: *puredaləšt* «harapják egymást» PORK. 33. | nyK. *šiäm* «üt»: *šidäləš* «verekszik» RAM. 132. | kP. *tolam* «jön»: *toldal koltšəšé joy dene* «jertz komms du her zur freien zeit» GEN. 69. | kCar. *tükem* «taszit»: *tükedaləšt* «taszigálják egymást» PORK. 33. | nyK. *tšəmaš* «rüg»: *tšəmedäləš* «rugdos» RAM. 159. kCar. *čumedaləšt* (imp.) «rugdalózzanak» PORK. 33. | kUr. *ulam* «van»: *uldalnə* «vagyunk» WICHM. 243. kP. *uldales* GEN. 64. kCar. *uldales* PORK. 44.

368. *-kš*. Ebben az egy szóban: K. Ny. *puem* «ad»: *pukšem* «etet, enni ad» (tkp. «adogat»; vö. md. *andəms*, *andoms* «enni ad, etet»).

Finnugor megfelelői: UA. 27—34, FUSpr. 123—4. és MNyh.⁴ 57.

369. *-št*, gyakorító képző. Elemei valószínűleg az előbbi

*) Némileg mozzanatos jelentés van ebben: nyK. *patšam* «kinyit»: *patšedaləš* «beständig ein wenig öffnen» RAM. 98.

-kš és a -ð képző.*) Pl. nyK. *ia'dam* «kérdez»: *ia'dōštam* «kérdezősködik» RAM. 26. | nyK. *ka'ndaš* «hoz»: *ka'ndōštam* «ideodávisz» RAM. 38. | nyK. *kerūm* «befűz»: *ker'ōštāš* «fölfűz» RAM. 45. | kP. *kolam* «hall»: *kolašteš* «hallgatózik, engedelmeskedik» GEN. 5. nyK. *kolšteš* RAM. 194. | kUr. *kudalam* «fut»: *kudālštēš* «szaladgál» WICHM. 214. | kCar. *kurštalam* «futkároz» (< *kuršam* «fut»): *kurštalašteš* id. PORK. 27. | kP. *kūam* «megérik, megsül, megfő»: *küešteš* GEN. 26. nyK. *küeštāš* «főz, süt» RAM. 60. | nyK. *nama'laš* «visz»: *nama'ltaš* «ide-oda visz» RAM. 85. | nyK. *optem* «helyez»: *optštāš* «helyezget» RAM. 92. | nyK. *roem* «vág»: *roēštām* «kivág, kiszab» RAM. 114. | nyK. *šelām* «szúr, megszúr; széttép, széttvág»: *šelōštām* «szúr, megszúr»; *še'lštām* «hasad» RAM. 129. | kP. *šulam* «metsz, szel, szab» SZIL. 234: *šulaštām* «földarabol» GEN. 51. | nyK. *törrem* «ugrik»: *törreštāš* «ugrál» RAM. 149. kP. *törštem* (< **törštem*) GEN. 3.

370. kP. -ld, kUr. kCar. -ld, nyK. -lt. Valószínűleg az -l és a -ð képző összetétele. Gyakorító képző (sokszor elhomályosodott jelentéssel). Pl. kCar. *βozam* «esik»: *βozalden* (præt.) id. PORK. 40. | kP. *jomam* «elveszik»: *jomaldōš* (præt.) id. GEN. 77. | nyK. *kāškem* «dob, szór»: *kāškēltāš* «dobál, odaszór» RAM. 48. | nyK. *kētšēm* «fog, tart»: *kētšē'taš* «festhalten an etw.» RAM. 65. | kUr. *kodam* «maradt»: *kōdōldōš* (præt.) id. WICHM. 229. | kUr. *koīam* «látzik»: *kōīōldōš* (præt.) id. WICHM. 242. | kP. *kočkam* «eszik»: *βujžem šujžo kočkalden* «fejét egy fajdkakas megette» GEN. 66. | kCar. *kuškam* «nő»: *kuškalden* (præt.) id. PORK. 87. kUr. *kuškalden* WICHM. 227. | kP. *lekiam* «kimegy»: *pört onžalket lečaldem* (< **lektaldem*) «kunyhód udvarára kimegyek» GEN. 79. | kP. *modam* «játszik»: *ūžəβer iye ran-ak mođaldem* «úgy akarok ugrálni, mint egy kis pintyőke» GEN. 67. kCar. *mođalda* «játszik» PORK. 43. | kCar. *püčkam* «vág»: *püčkalden* (præt.) id. PORK. 43. | nyK. *šəp'šam* «húz»: *šəp'šēltem* «huzogat, ránczигál; dohányoz, fej» RAM. 140. | kP. *šinžem* «ül»: *šinžalden* «üldögélve» GEN. 42. | kCar. *šočam* «születik»: *ayan*

*) Vö. mdM. *mujšms* «talál»: *mušēndšms*, *mukšēndšms*, mdE. *mukšnoms* (frequ.) | mdM. *nujšms* «arat»: *nušēndšms*, *nukšēndšms*, mdE. *nukšnoms* (frequ.) PAAS. ML. 60.

βujesəzə tumə sočalden «a szántó föld végén egy tölgy nőtt» PORK. 35. kUr. *om šod.tš'aldə ilə* «nem születtem volna» WICHM. 226. | kP. *tuɣem* «tör»: *kuɣ'əzan tortaze tuɣalden kaja* «az öreg rúdja eltörik» GEN. 10. | kUr. *tu.tš'as* «látszik»: *tü.tš'aldəš* (præt.) id. WICHM. 240. | kCar. *əβem* «csepeg»: *əβaldena* «megöntözünk» PORK. 3. | kUr. *uzam* «lát»: *üžaldenà* «tapasztaljuk» WICHM. 220.

371. kP. *alt*, *ald*, kCar. *ald*, nyK. *alt*, *ält*, gyakorító képző (elhomályosult). Pl. nyK. *andzas* «néz, tekint»: *andzaltem* «ide-oda néz, nézeget» RAM. 3. | kP. *ašem* «üget»: *ašaltem* id. GEN. 32. | nyK. *βaktas*, *-a* «csepeg»: *βaktaltas* «csepeg, csepereg» RAM. 9. | kP. *βolam* «leszáll»: *upsəzo βolalden βojžes* «sapkája leesik» (tkp. «szállva esik») GEN. 44. | kP. *kiɣlam* «kettétör»: *jolaš kandraže kiɣlalden kaja* «nadrágtartója elszakad» (tkp. «kettészakadva megy») GEN. 4. | kCar. *luktam* «ki-visz»: *luktalden* (præt.) PORK. 35. | kP. *optem* «ugat»: *optalta* id. GEN. 32. | kP. *ruzem* «ráz»: *ružalta* «rázogat» GEN. 32. | kP. *sešem* «ír», *sešaltem* «belekarcol» GEN. 74. | nyK. *šəmem* «élesít, köszörül, fen»: *šəmaltem* «köszörülget» RAM. 139. | kP. *šüðrem* «fon; húz, vonszol»: *üðəžəm šüð'ralten koltat* «leányát megragadják» (tkp. «vonszolva küldik») GEN. 6. | kP. *taβem* «kapar»: *taβalta* id. (vö. *taβalam* SZIL. 244.) GEN. 13. | nyK. *təšlās* «pontosan megnéz, kikutat, kikémlel»: *təšlältəm* «kémkedik, leselkedik» RAM. 146. | nyK. *ušem* «egyesít»: *ušaltəm* «hozzátold» RAM. 160.

372. kP. *ldal*, kUr. kCar. *ldal*, gyakorító képző. Elemei: *-ld*, *-ld* + *al*. Pl. kUr. *d'üam* «iszik»: *og d'üldal* «nem iszik» WICHM. 224. kCar. *d'üldalza* «igyatok» PORK. 36. | kP. *kočkam* «eszik»: *kočkaldales* «eddegél» GEN. 36. | kCar. *kojam* «látszik»: *kojldales* id. PORK. 34. | kUr. *küam* «megérik»: *tšümäržen šude küldälən* «nem érvén rá, hogy gyümölcsesé váljon, már érett» WICHM. 227. | kP. *lektam* «kimegy»: *lektaldales* «üget» GEN. 62. | kP. *liam* «lesz»: *lialdalna* «lettünk» GEN. 72. kCar. *lialdalna* PORK. 37. | kP. *manam* «mond»: *manaldales* id. GEN. 76. kCar. *maldales* PORK. 36. | kCar. *modam* «játszik»: *modaldales* id. PORK. 37. *modaldalna* (plur. 1. sz.) PORK. 34. | kP. *tolam* «jön»: *tolaldal kajem* «elmegeyek» GEN. 70.

373. -l, mozzanatos képző; pl. nyK. *andz̄ōktaš* «mutat»: *andz̄ōktōlaš* «kissé megmutat» RAM. 4. | nyK. *βandz̄aš* «vízen átkel»: *βandz̄ēlaš* (mom.) RAM. 10. | nyK. *īōram* «eldül»: *īō^rlās* id. RAM. 34. *ǰ'ōrlam* PORK. 22. | kP. *ke^{ra}m*, *keram* «szúr»: *kerlēt* «szúrnak» GEN. 22. | nyK. *kē^{ra}š* «reiben, stossen, ritzen, zerspringen»: *kē^{ra}r̄lās* «ein wenig abnehmen, vermindern» RAM. 47. | kP. *pōrtam* «fordul, körüljár»: kE. *pōrtōlam* Bud. CserSz. 74. *pōrtal-* «visszatér» (Uf. Car. 17.) SZIL. 174. | kCar. *puram* «harap»: *purle^š* «megharap» PORK. 23. | nyK. *šē^pšam* «húz»: *šē^pšlam* «kihúz, csak egy kissé húz» RAM. 139. | nyK. *taraš* «kiterjeszt»: *tarlaš* «kiterjed, kinyílik» RAM. 142.

Vö. UA. 76—78. FUSpr. 127. és MNyh.⁴ 62—63.

374. K. =al, nyK. =al, =äl, mozzanatos képző; pl. nyK. *βa^št^llaš* «kinevet»: *βaštāla^llaš* «egyet nevet» RAM. 10. | nyK. *βazam* «esik, lefekszik»: *βaza^llam* «leülepszik, süllyed» RAM. 11. | nyK. *βa^olās* «begöngyöl, fölteker»: *βa^ol^llās* «kissé begöngyöl» RAM. 18. | nyK. *ēng^orās* «nyög (gyermek), bög, ordít (állat)»: *ēng^orālās* «elbődül, egyet ordít» RAM. 21. | nyK. *ērzās* «ráz»: *ērzā^llās* «magát rázza» RAM. 22. | nyK. *kelām* «kell»: *kelālās* «kicsit kell» RAM. 44. | nyK. *kē^rr̄zāš* «fut»: *kē^rr̄zālaš* «egyet fut» RAM. 63. | nyK. *kol^štāš* «hall, engedelmeskedik»: *kol^štā^llam* «kissé hallgatózik» RAM. 53. | nyK. *lūtem* «emel, fölemel»: *lūtlālās* «kissé fölemel» RAM. 72. | nyK. *mā^rērem* «sír»: *mā^rērālās* «kicsit sír» RAM. 77. | kP. *optem* «önt»: *optaleš* «beleönt» GEN. 14. | kP. *ruem*, nyK. *roam* «vág»: kP. *rualam* GEN. 48. nyK. *roa^llaš* RAM. 114. «egyet vág» | nyK. *ša^oβem* «köp»: *ša^oβālās* «egyet köp» RAM. 140. kUfa *šūβalam* PAAS. s-laute 33. | kCar. *šō^rem* «áll»: *šō^ralam* «megáll» PORK. 44. | nyK. *tala^šaš* «siet»: *talašā^llaš* «kissé gyorsabban mozog» RAM. 142. | nyK. *ūdem* «vet»: *ūdālās* «csak keveset vet» RAM. 161.

Lehetséges, hogy mindkettő azonos a megfelelő gyakorító képzővel. (Vö. az =ed gyakorító képzőt 365.)*

*) Más fgr. nyelvben is van példa arra, hogy ugyanaz a képző gyakorító és mozzanatos jelentésű (vö. a vogul és osztyják -t és -s képzőt: SZABÓ D., A vogul szóképzés 11. 12. és 23. 24. SCHÜTZ J., Az északi-osztyják szóképzés 6. 7. és 16. 17.)

375. K. *-lal, zalal*, nyK. *-lal, -läl, zalal, zäläl* (= *-l, -al + -al, -äl*), mozzanatos képző;*) *βan^dzas* «folyón átkel»: *βan^dzala^las* RAM. 10. | nyK. *ialštem* «köt»: *ialštala^las* «rövid időre megköt» RAM. 27. | nyK. *kātem* «egy kicsit leüt, leszakít»: *kātäl^läs* «nagyon kicsit leüt» RAM. 43. | nyK. *kèäs* (~ kP. *kajem*) «megy»: *keläläs, keäläläs* «egy kicsit megy» RAM. 44. | nyK. *käl^däs* «lovat odaköt»: *käl^däl^läs* «rövid időre megbéklyóz» RAM. 46. | nyK. *kārmem* «kiegyenesít»: *kārmala^las* «kissé kiegyenesít» RAM. 63. | nyK. *kātšas* «tart, bír; fog»: *kātšala^las* «egy kissé fog, tart» RAM. 65. | nyK. *koškam* «szárad»: *koškala^las* «kissé szárazabb lesz» RAM. 55. | nyK. *kuštem* «tánczol»: *kuštala^las* «kicsit tánczol» RAM. 59. | nyK. *māžeräs* «sír»: *māžeräl^läs* «kissé sír» RAM. 77. | nyK. *mondem* «elfelejt»: *mondala^las* «kissé elfelejt» RAM. 79. | nyK. *müdem* «beburkol»: *müdäl^läs* «kissé beburkol» RAM. 81. | kP. *ruem* «vág»: *möi rualalam* «ich will hauen» GEN. 3. | nyK. *säl^etem* «kiold, kiszabadít»: *sälala^las* «rövid időre fölold» RAM. 124. | nyK. *sirem* «ír»: *siräl^läs* «csak egy keveset ír» RAM. 121. | nyK. *üdem* «vet»: *üdüäl^läs* «csak keveset vet» RAM. 161.

376. kP. *-alt, zald*, nyK. *-alt, -ält*, mozzanatos képző;**) *-em*-végű igék származnak velük. Pl. nyK. *äräs* «útban van, akadályoz, megfog»: *äräl^ttem* «meglep, megfog, megragad, hálót búz» RAM. 7. | nyK. *β^od^oläs* «begöngyöl, fölteker»: *β^od^oläl^ttem* «kissé begöngyöl» RAM. 18. | nyK. *βärsas* «szid»: *βärsäl^ttem* «kissé megszid» RAM. 17. | nyK. *örzäs* «ráz»: *örzäl^ttem* «kissé ráz» RAM. 22. | nyK. *zäm^rdäläs* «elkészít»: *zäm^rdäläl^ttem* «dann und wann ein wenig fertiger machen» RAM. 29. | nyK. *kuktaš* «összekuszál»: *kuktäl^ttem* «kissé összekuszál» RAM. 58. | kP. *mur^em* «énekel»: *mural^ttem* GEN. 43. *mural^dem* «egy keveset énekel» GEN. 43. | nyK. *mändzas* «tojik»: *mändzäl^ttem* «hirtelen tojik» RAM. 82. | nyK. *pörzäs* «föcskend»: *pörzäl^ttem* «kissé föcsken-

Az *-l* képző is majdnem az összes rokon nyelvekben megvan e kétféle jelentéssel.

*) Ezekben talán gyakorító: kCar. *d^orem* «folyik»: *d^orala^las* id. PORK. 37. | nyK. *kodem* «hagy»: *kodalalam* id. RAM. 51.

**) BUDENZ szerint a képző második eleme azonos a fgr. **-t* műveltető képzővel (UA. 61.).

dez» RAM. 111. | kP. *pižam* «ragad, megfog»: *pižalalda* «megragad» GEN. 15. | kP. *ruaš*, nyK. *roaš* «vág»: kP. *rualtem* «kap vmi után» SZIL. 190. *pondašəžəm rualten kuča* «megragadja szakállát» GEN. 2. kCar. *rualden* PORK. 2. nyK. *roaltaš* «ergreifen, anfassen, mit einem schlag nehmen» RAM. 114. | nyK. *sa-laš* «kaszál»: *sala'tem* «lekaszál» RAM. 116. | nyK. *seβuš* «üt»: *seβaltem* «egyet üt» RAM. 118. | nyK. *šərem* «döf, szúr»: *šəraltem* «klopfen, schlagen» RAM. 140. kUfa *šuraltem* «einmal stossen, stupfen» PAAS. s-laute 135.

377. kCar. kUr. *-lδal*, nyK. *-lδal*, *-lδäl*, mozzanatos képző; *-am*-végű igék. Pl. nyK. *ia'dam* «kérdez»: *ia'dəlda-laš* «egy csöppet kérdez» RAM. 26. | nyK. *iurəš* «esik»: *iurəlda-laš* «egy kicsit csöpörög» RAM. 34. | nyK. *keəš* «megy»: *keldüləš* «egy kicsit megy» RAM. 44. | nyK. *kođəm* «hagy»: *kođəlda-laš* «kissé elhagy» RAM. 51. | nyK. *kolam* «hall»: *koləlda-laš* (-lδ præt.) «csak keveset hall; valamit fölfog» RAM. 53. | kCar. *kuržam* «fut»: *kuržədaləm* (præt.) «futottam egy kissé» PORK. 34. | nyK. *ku'skam* «nő»: *kuškəlda-laš* «egy kissé nő» RAM. 59. | nyK. *ləmeš* «havazik»: *ləməlda-laš* «kissé havazik» RAM. 73. | nyK. *lüdəm* «fél»: *lüdəlda-laš* «kissé fél, remeg» RAM. 72. | nyK. *lüləš* «gyapjat tisztít, üt»: *lüləlda-laš* «kissé gyapjat puhít» RAM. 72. | nyK. *məškaš* «mos»: *məškəlda-laš* «kissé mos» RAM. 83. | nyK. *näləm* «vesz»: *nələlda-laš* «csak egy keveset vesz, vásárol» RAM. 86. | nyK. *neləš* «nyel»: *neləlda-laš* «egyet nyel» RAM. 86. | nyK. *šəškəš* «betol, benyom»: *šəškəlda-laš* «kissé szúr» RAM. 132. | kCar. *šinžəš* «ül»: *šinžədaləm* «oda ültem» PORK. 35. | kCar. *šuum* «odaér»: *šuldalat* «megérkezel» PORK. 39. kUr. *šuldaləš* (3. pers.) WICHM. 236.

378. K. nyK. *-lt*; *-am*-végű igék, visszaható vagy szenvedő jelentéssel. Pl. nyK. *βə'ktəm* «lehéjaz, lehánt»: *βə'ktəš**) (< *βakltəš < *βakt-ltəš) «lehull, kergét elveszti [fa:]» RAM. 9. | nyK. *iörem* «ledob, ledönt»: *iöreltəš* «fölfordul, eldől, esik» RAM. 34. | nyK. *keram* «befűz, bedug»: *kerəltəš* (-ən) «befűződik, belemegy» RAM. 45. | nyK. *məškam* «mos»: *məškəltəš* «mo-

*) L. az *-alt* képzőnél: *βakta'ltəš* id. 379. (vö. még 115₃. b).

sakodik» RAM. 83. kŰr. *muškältanam* «mosdottam» WICHM. 224. | nyK. *nyktäs* «abhäuten, schinden»: *nyγältäs**) «geschabt werden (von der haut)»: *kit nyγält-ken* «ich habe mir die hand geschurft» RAM. 89. | nyK. *patsam* «kinyit»: *patšältas* «kinyilik» RAM. 98. kCar. *počältən* «kinyilott» PORK. 40. (továbbképezve: kP. *tumo počältal* «tölgy, nyilj meg!» GEN. 28. kŰr. *ok po.šältalt* «nem nyilik meg» WICHM. 222.) | nyK. *šəpšäm* «húz»: *šəpšältam* «gezogen werden, sein» RAM. 140.

379. K. *-alt*, nyK. *-alt*, *-ält*. Jelentése mint az előbbié. Pl. nyK. *andžas* «néz, tekint»: *andžaltam* «nézetik» RAM. 3. | nyK. *äräs* (pl. 2. sz. *ürədä*) «útba áll, akadályoz, megfog»: *ärältäm* «meglepetik, elfogatik» RAM. 7. | nyK. *βaktäm* «lehánt, lehéjaz»: *βakta'tas* «lehámlik [kéreg a fáról]» RAM. 9. | nyK. *βašta'tam* «változik, elcseserlődik»: *äβä'žə ama'lmə-γodəm ärü tšort-tonə βašta'ltämə ə'lən* «als die mutter schlief, wurde das kind vom teufel vertauscht» (vö. *βašta'tem* «csesér, föl-vált») RAM. 10. | nyK. *βazmas* «sich gabelförmig teilen» (ritka): *βazma'tas* «sich gabelförmig spalten» RAM. 11. | nyK. *βəδə'läs* «göngyöl, fölteker»: *βəδə'lältäm* «begöngyölődik, föltekerődzik» RAM. 18. | kP. *βolγaltam* SZIL. 284. kŰr. *βolγaltəs* WICHM. 231. «fénylik, ragyog» (vö. kP. *βolγədo* «világos») | nyK. *ərzäs* «ráz»: *ərzältäm* «megrázkódik» RAM. 22. | nyK. *ialstem* «köt»: *ialšta'l-tam* «köttetik» RAM. 27. | kP. *jörem* «gördít»: *jörältes* «ledfül» GEN. 1. | kŰr. *keržaltəs* «függ» (vö. kP. *keram* «szúr, bedug, befűz») WICHM. 207. | nyK. *ketšem* «függ»: *ketšä'ltäs* «függ, függesztetik» RAM. 45. | nyK. *kətšem* «fog, tart»: *kətša'tam* «belekapaszkodik vmibe, vmi tartja» RAM. 65. | nyK. *komdäšta* «beföd»: *komdäšta'ltas* «befedetik» RAM. 54. | kP. *küzem* «fölmászik»: *küžältäm* «fölmásztam» PORK. 72. | nyK. *liäm* «lesz, lehetséges»: *liältäs (-tən)* «sein, geschehen» RAM. 68. | nyK. *löggäs* «ráz»: *löggältäs* «schütteln, rütteln (intr.)» RAM. 71. | kP. *lupsəm* «ostorral megüt»: *ši lupsəze lupsälteš* «die silberne peitsche schwingt sich» GEN. 32. kCar. *lupsältən* (præt.) PORK. 41. | nyK. *päläs* «tud, ismer»: *pälältäs* «ismert lenni» RAM. 98. | nyK. *pänem* «fon»: *pänä'tam* «fonódik» RAM. 108. | kP. *pujərem* «rendel»: *pujəraltən* (præt.) «rendeltetett» GEN. 72. | nyK. *rəpšəm* «ingat, ringat»: *rəpšä'ltäs* «elringattatik» RAM. 115. | kP. *ruem*

«vág»: *šim tušmanem ru altən* «fekete ellenségem le van vágva» GEN. 16. | nyK. *šəp^ošəlam* «ausziehen, [ein wenig nur] ziehen, [eine kuh] melken»: *šəp^ošəla^ltaš* «ausgezogen werden», *šəp^ošəla^lt-šindzäs* «gemolken sein» RAM. 140. | nyK. *šərem* «szúr»: *šəra^ltam* «beleszúródik»: *šindzärüškə kašar^or^od šəra^ltən* «ein stäubchen ist in das auge gedrunge» RAM. 140. | nyK. *tšü^oktäs* «meggyújt»: *tšü^oktä^ltäm* «meggyulad» RAM. 158.

380. -t, orrhang után -d, műveltető képző; pl. nyK. *ama^llaš* «alszik»: *ama^ltaš* «elaltat» RAM. 3. | nyK. *šalem* «leszáll, leereszkedik»: *šaltem* «lebocsát, leejt» RAM. 19. | nyK. *šan^odžas* «folyón átkel»: *šaštaš* «folyón átvisz» RAM. 10. | nyK. *šəšrem* «ás»: *šəš^ortaš* «ásat» RAM. 164. | nyK. *əngäm* «megfakul, elsápad, elég»: *əndäs* «füstöl» RAM. 21. kP. *ənda* «megtüzesít, [a nap] süt» GEN. 32. | nyK. *šamam* «elvész»: *šam^odaš* «elveszít» RAM. 28. | nyK. *šangəžas* «rág, kérődzik»: *šangəštaš* «őröl» RAM. 23. | nyK. *š^ol^ožäs* «fénylik, ragyog»: *š^ol^ožštäs* «fénylővé tesz, ragyogtat» RAM. 32. | nyK. *šörem* «elalszik»: *šörtäs* «elolt» RAM. 34. kE. *šörtem* BUD. CserSz. 36. | nyK. *kəda^llaš* «fut»: *kəda^ltaš* «futtat» RAM. 61. kCar. *kudaldem* «dob» PORK. 24. kP. *kudalta* id. GEN. 22. | nyK. *kə^or^odžas* «fut»: *kə^or^odštaš* «futtat, gördít» RAM. 63. kE. *kurguštēm* BUD. CserSz. 29. | nyK. *künä^llaš* «fölelbred»: *künä^ltem* «fölkelt, fölel» RAM. 50. | nyK. *mä^orärä* «sír»: *mä^orärtäs* «sírva fakaszt» RAM. 77. | nyK. *namalam* «visz, hord»: *namaltaš* «vitet» RAM. 85. | kP. *nörem* «ázik» SZIL. 138: kE. *nörtem* «áztat» BUD. CserSz. 66. | nyK. *pə^ongäs* «füstölög, gőzölög»: *pə^ongdäs* «mit rauch aufbrennen, rauch verursachen» RAM. 98. | nyK. *pe^llaš* «izzik»: *pe^ltäs* «meggyújt» RAM. 99. | kP. *purem* «bemegey, befér»: *purtem* «bevezet» GEN. 42. | nyK. *š^ongem* «befér, bemegey»: *š^ongdäs* «bevezet, beleilleszt» RAM. 134. | kCar. *šəyalam* «megáll»: *šəyalde^m* «állít» PORK. 26.

A *k* és *γ*-végű igetöveknél a képző előtt kiesik a *k* és *γ* hang, ha előttük mássalhangzó van; pl. nyK. *šəldə^or^oraš* «hohl, blasig werden»: *šəldə^or^ortaš* «hohl, blasig machen, verpfutschen» RAM. 17. | nyK. *šə^orš^ol^oraš* «simává lenni»: *šə^orš^ol^otaš* «kisimít» RAM. 26. | nyK. *ka^ošəž^oraš* «szárad»: *ka^ošəž^ortaš* «szárit» RAM. 35. | nyK. *ka^orš^or^oraš* «megkeményedik»: *ka^orš^or^ortaš* «keménynyé és szárazzá tesz» RAM. 36. || nyK. *koškem* «szárad»: *koštaš* «szárit»

RAM. 55. | kP. *kuškam* «nö»: *kuštem* «növeszt, fölnevel» SZIL. 102. | nyK. *lőškaš* «gyöngül»: *lőštaš* «gyöngit» RAM. 74.

Denominalis igékből; pl. nyK. *βäre^mdäs* «helyet csinál» (vö. *βär* «hely») RAM. 12. | nyK. *βiškədəmäs* «folyékony lesz» (*βiškədə*): *βiškədəmⁿdäs* «folyékonynyá tesz» RAM. 14. | nyK. *kašemas* «keserű lesz» (*kašē*): *kašē^mdäs* «keserűvé tesz» RAM. 41. | nyK. *kel^re^mäs* «mély lesz» (*kel^re*): *kel^re^mdäs* «kimélyít» RAM. 44. | nyK. *kəž^re^mäs* «megvastagszik» (*kəž^re*): *kəž^re^mdäs* «megvastagít» RAM. 48. | nyK. *ko^oe^mäs* «nagy lesz, nő» (*ko^oe*): *ko^oe^mdäs* «megnövel» RAM. 52. | nyK. *kör^rä^og^oäs* «megodvasodik» (*kör^rän*): *kör^rä^og^odäs* «kiváj» RAM. 56. | nyK. *kužemäs* «meghosszabbul» (*kužē*): *kužemⁿdäs* «meghosszabbít» RAM. 60. | kP. *poremeš* «gyógyul» (*poro* «jó»): *poremdem* «meggyógyít» GEN. 4. || kCar. *üštalam* «övez» PORK. 25: kP. *üštam üštaltem* «övet adok rá» GEN. 48.

Vö. UA. 80—87. FUSpr. 129. MNyh⁴. 65—66.

381. *-kt*, műveltető képző. A *-k* elem BUDENZ szerint gyakorító képző. (UA. 81. Vö. még FUSpr. 130. MNyh⁴ 67.) Pl. nyK. *an^džas* «néz, tekint»: *aⁿdž^hktas* «mutat» RAM. 4. | kP. *βakšam* «kiterít, kipadlóz»: *βakšaktem* «padlóztat» GEN. 68. | nyK. *βētšas* «vár»: *βētš^hktas* «föltartóztat [az útjában], várat» RAM. 17. kCar. *βutšuktēmē* «odottaminen» HÄM. 4. | nyK. *e^lem* «él»: *e^lektäs* «éltet, fölelevenít, fölvidámit» RAM. 21. | kP. *jörām* «gördül, eldől»: *jörəktem* «hineinwerfen» GEN. 44. | nyK. *iur^ras* «regnen»: *iēmē iur^rä^oktä* «gott giebt regen» RAM. 34. | kP. *jüām* «iszik»: *jükta* «itat, inni ad» GEN. 23. | nyK. *ka^lias* «lát-szik»: *ka^liktas* «mutat» RAM. 36. | nyK. *kaštam* «jár»; *kaš^hktas* «járat» RAM. 40. | nyK. *kaškam* «eszik»: *kaš^hktas* «etet»*) RAM. 41. | nyK. *kerdäs* «bir, -hat»: *ker^hdäktäs* «vkinek erőt, hatalmat adni» RAM. 45. | nyK. *kəlmäs* «fagy»: *kəlmə^oktäs* «fagylal» RAM. 46. | nyK. *kiem* «fekszik»: *ki^hktäs* «lefektet» RAM. 49. | nyK. *koas* «szó»: *ko^hktas* «szövet» RAM. 52. | nyK. *küäm* «fő»: *küktem* «főz» RAM. 60. | kP. *küžem* «fölmászik»: *küžä^oktä* «segít fölmászni, felvisz» GEN. 7. | kP. *leβem* «olvad»: *leβä^oktä* «olvaszt»

*) Ritka; rendszeren: *pukš^hem* «enni ad» (< *puem* «ad») RAM. 106.

GEN. 23. | kP. *löltam* «emelkedik»: *löltaktem* «épít» GEN. 68. | nyK. *lüdäm* «fél»: *lüdä_oktäs* «megijeszt» RAM. 72. | kP. *oltem* «befüt, begyújt»: *oltakta* «befűttet» GEN. 28. | kE. *miem* «megy»: *miktem* «magával engedi menni» BUD. CserSz. 84. | kP. *šinžam* «leül»: *šinžaktem* «leültet, marasztal» GEN. 58. | kP. *šoçam* «születik»: *šočektem* «szül» GEN. 58. kCar. *šo,ťš_okt_o* (imp.) HÄM. 6. | kUfa *šúam* «megérkezik, kinyújt (kezet), érik»: *šuktem* «eine sache zu etwas führen, zu ende führen, beendigen; zum reifen bringen» PAAS. s-laute 16. | nyK. *šúam* «erjed»: *šuktas* «erjeszt» RAM. 137. | kP. *éiem* «fölvöltözik»: *éikta žbatam* «ruhát fölvesz» GEN. 38.*)

382. kP. *-n ž* (~ *ć*), kCar. *-n ž* (~ *ć*), nyK. *-n^dz* (~ *ts*). Néhány példában visszaható igék képzője. Ezek: nyK. *kātšēm* «fog, tart»: *kātš_on^dzaš*, *-en* «sich halten, sich zusammenhalten, sammeln, bleiben» RAM. 65. K. *kučenzaš* «in sich fassen» (ТРОИКИЈ) SZIL. 93. | nyK. *p_oťškäm* «vág»: *p_oťšk_on^dz_oš* «zerschnitten werden, sich schneiden, hauen» RAM. 113. | nyK. *püktäs* «megfojt»: *pükt_on^dz_oš* «erwürgt werden, sich erwürgen» RAM. 107. | kP. *kojam*, nyK. *kaiam* «mutatkozik, látszik, megjelenik»: kP. *kožem* GEN. 69. kCar. *kožem* POR. 14. kE. *končem* (REG.), *kojzem* (a régi cser. prédikációból) BUD. CserSz. 22. nyK. *kaižaš* RAM. 36. «mutatkozik, megjelenik». Teljesebb alakja: *kojonzem* CserGr. 195. — Valószínűleg ugyanez a képzőjük a következő, részben hangutánzó igéknek: nyK. *juž_on^džäm* RAM. 31. kP. *juž_onžam* SZIL. 52. ТРОИКИЈ *joženžam* SZIL. 52. «esuklik» | nyK. *loks_on^dzaš* RAM. 70. kP. *loks_onžam* SZIL. 114. kE. *loksinž* BUD. CserSz. 90. *loks_onžam* (ТРОИКИЈ) SZIL. 114. «megfarag, megbárdol» (vö. nyK. *loksüčmo* «bevágás» BUD. CserSz.

*) Érdekes jelentésű műveltető igék vannak a következő példákban: kE. *meñ tunam toloktenem ele tudom* «én akkor akartam, hogy ő eljöne» REG, CsM. 687. | *tudo meñem olaš kaekteneže* «ő akarja, hogy Kazánba menjek (tkp. eugem a városba menesztene)» 690. | *tudo ške-deneže kočk_okteneže* «ő szeretné, hogy ő vele enném» 688. | *tudo ömežem mulanem juktükteneneže* «ő akarja velem a lovat itatni» 689. — Az utolsó példában kétszer is előfordul a műveltető képző.

90. | kP. *nerəŋgem*, -a «beken agyaggal» GEN. 23. | nyK. *tərbəndzäs* RAM. 145. kP. *türbəŋzam* SZIL. 264. K. *türwünčam* (TROICKIJ) SZIL. 264. «prüsszög» | nyK. *w'kššəndzam* RAM. 159. kP. *ukšəŋzam*, *wyšəŋzam* SZIL. 268. kE. *ukšinjəm* BUD. CserSz. 13. *okšəncəm* (TROICKIJ) SZIL. 268. «okád» (vö. nyK. *ukššətsmaš*, *ukššətsmə* «hányás» RAM. 159. kP. *ukšəc kolta* «kiköp [tkp. hányva küld]» GEN. 3.). Vö. votj. U G. *eskīnī*, MÜ. *ösini*, M. S. *eskini*, IsIJ. *öskini* «okád» WICHM. VVok. 17; zürj. Sav. I. *vosni*, P. *ösni* id. WICHM. VVok. 68. f. *oksentaa* WICHM. VChr. 56.

Vö. még: nyK. *üpršem* «szaglik»: *üpršəndzäs* «schnüffeln, einrichten» RAM. 161. kE. *üpsinjəm* «szagol vmit» BUD. CserSz. 16. (vö. nyK. *üpršəts* [imp. sing. 2. sz.] RAM. 161. *üpršəts-särnäs* «szimatolva megfordult» RAM. 187.)

A képző eredete homályos.

Idegen eredetű képzők.

383. -n. Visszaható igéket alkot. Pl. nyK. *əφə'läs* «fúj (a szél)»: *əφə'länäs* «fölfúvódik» RAM. 20. | nyK. *əläs* «él»: *əlänäs* «zu leben anfangen, sich bilden» RAM. 21. | nyK. *käräs* «kinyit, kiterjeszt»: *kärnäs*, -en «kinyújtózkodik» RAM. 43. | nyK. *pašaraš* «összenyom, elkábit»: *pašarnaš* «összenyomódik, elkábul» RAM. 96. | nyK. *poγeš* «gyűjt»: *pəγənaš*, -nat (plur. 3. pers.) «összegyűlik» RAM. 77. | nyK. *säräs* «fordít, fúr»: *särnäs* «fordul» RAM. 118. | nyK. *saβərem* «fordít»: *saβərnem* «fordul» GEN. 69. | nyK. *taraš* «kiterjeszt»: *tarnaš* «kiterjed» RAM. 142. | nyK. *təkäs* «tapint»: *təknäs*, *tənäs* «érintkezik» RAM. 145. | kP. *čətərem* «reszket»: *čətərnem* «megrendül (a föld)» GEN. 64.

Vö. csuv. *sirbən*- «locsecsan, freccsen» (vö. *sirbat*- «locsol, loccsant, freccsent») PAAS. CsuvSz. 123. | *šak*- «akaszt, függeszt»: *šacən*- «függ» PAAS. CsuvSz. 129. — tat. *jü*- «mos»: *jüwen*- «mosdik» PRÖHLE 77. | *kur*- «lát»: *kurən*-, *kurun*- «lát-szik, látható» PRÖHLE 77. || *äl* «vesz»: *älən*- «vételni» PRÖHLE 77.

384. -tar, -tär, műveltető képző. Pl. nyK. *βəsaš* «nagyon gyorsan mozog»: *βəstäräs* «elröpültet» RAM. 18. | nyK. *əlänäs* «zu leben anfangen, sich bilden»: *əländäräs* «den ersten keim des lebens geben» RAM. 21. | nyK. *ioγem* «folyik»: *ioktaraš*, -at (plur. 3. pers.) «folyat, úsztat» RAM. 33. | nyK. *io'lyžəš* «csillog,

látszik»: *iołʒāšta'ras̄* «csillogtat» RAM. 33. | kP. *jomam* «elveszik»: *jomdara* «elveszt» GEN. 76. | nyK. *känäš* «nyugszik, pihen»: *kändä'ras̄* «pihentet» RAM. 42. | kCar. *šerʒaldarena* «hallatjuk (dalainkat)» PORK. 56.

A -t-végű igékbe beleolvad a képző; pl. nyK. *βi'ktās* «ki-egyenesít»: *βiktārem* id. RAM. 14. | kP. *βoļaltam* «világít»: *βoļaltarem* «megvilágít» GEN. 60. nyK. *βaļalta'ras̄* RAM. 9. | nyK. *koeštārem* «hullámot kelt» (vö. *koeštā'ltās* id.) RAM. 51. | nyK. *ko'łštaš* «hall, hallgatódzik»: *ko'łšta'ras̄* «hallgatóztat» RAM. 53. | kP. *sitem* «elég»: *sitarem* «kielégít» GEN. 7.

Vö. csuv. *as-* «megromlik, kicsapong; őrjöng»: *astar-* «elesábit» PAAS. CSUVSZ. 7. | *kšštārdat-* «susog, recseg (pl. a szalma)»: *kšštārdattar-* caus. PAAS. CSUVSZ. 70. | *kün-* «feldől, felborul (szán, csónak)»: *kündēr-* «feldönt» PAAS. CSUVSZ. 79. — t a t. *tū* «születik»: *tūder-* «szül» PRÖHLE 78. | *us-* «nő»: *ustēr-*, *ustur-* «növeszt» PRÖHLE 78.

385. *-ka l, -käl*, gyakorító képző. Pl. nyK. *βʒa'lem* «elad»: *βʒalka'laš* «(ein wenig) verkaufen» RAM. 18. | nyK. *əngərāš* «nyöszörög»: *əngərka'laš*, *-en* «folytonosan nyöszörög; dadog» RAM. 21. | kP. *kurkala* «fut» (vö. *kurzam* id.) GEN. 13. | nyK. *nälām* «vesz»: *nälkä'laš* «folytonosan vásárol» RAM. 86. | kUfa *šurem* «(im mörser) stossen, stampfen»: *šurkalem* «wiederholt stossen, stechen» PAAS. s-laute 125.

Vö. t a t. *üter-* «ül»: *üter-ala-* «üldögél» PRÖHLE 78. | *ēc-* «iszik»: *ěčkälä-* «iddogál» PRÖHLE 78.

Igeragozás.

Mint fönnebb említettük, az igék kétféle tövűek, s e szerint kétféle a ragozásuk is. Az imperfectumban, az -n-es praeteritumban, imperativusban, desiderativusban, conditionalisban a rag előtt levő magánhangzó más a két igecsoportban, a másik két praeteritum közül azonban az *š*-es csak az *-əm*-végű igéknél, a jésítő pedig az *-am*-végű igéknél használatos.

386. A személyragok. Az igei személyragok — eredetileg azonosak is lévén — legnagyobbbészrt megegyeznek a birtokos személyragokkal. Az egyes 1. sz. ragja valamennyi idő-

ben és módban: *-m*. — A 2. sz. ragja *-t* az imperfectumban, *n*-es praeteritumban, desiderativusban és conditionalisban; kP. *-tš*, kUfa, kUr. kCar. *-tš*, nyK. *-ts* az I. és II. praeteritumban.¹⁾ Az imperativusban a tiszta *tő* a 2. sz.; SETÄLÄ szerint lekopott róla a *-k* imperativusi jel, mely a mordvinban megvan. (TuM. 139.) A nyK.-ban *-ma*, *-mä* alakú különös 2. sz. rag is előfordul, mely inkább képző, mivel a többesben még személyrag járul hozzá.

A többes számi 1. személy ragja *-na* (*-nà*), *-nä*; a 2. sz.-é *-ða* (*-ðà*), *-ðä* (*-ta*, *-tä*, *-da*, *-dä*), mely az imperativus *-ma*, *-mä*-képzős alakjához is járul. Az imperativusban a keleti nyelvjárásokban *-za* (*-ža*, *-sa*, *-ša*) a rag, a nyK.-ban pedig *-ða* (*-ta*, *-da*), *-ðä* (*-tä*, *-dä*), a mely szerint a keleti nyjbeli alakok *-z-je*, illetőleg *-s-sze* *ð*-ből fejlődött. (Vö. SET. TuM. 139.)

A harmadik személyű alakok nyilván igenevek. Személyrag csak az imperativusban és desiderativusban fordul elő: nyK. *-žə*, *-žə* (*-šə*, *-šə*); kUr. kCar. *-žə*, *-žə* (*-šə*, *-šə*); kP. *-žo* (*-šo*), *-že* (*-še*), *-žö* (*-šö*); kUfa *-žə* (*-šə*), *-že* (*-še*), *-žö* (*-šö*).

Az *n*-es praeteritumban ragtalan alak az egyes 3. sz., mely egyúttal határozói igenév is. Az I. és II. praeteritumban és a conditionalisban a ragtalan praeteritumi, illetve conditionalisbeli tőalak az egyes 3. sz.²⁾

A jelen időben az *-em*-végű igék ragja a 3. sz.-ben *-a* (*-ə*), *-ä*. Hogy ez is eredetileg igenév volt, a többes 3. sz. mutatja, melyben csak a *-t* pluralis-jel járul hozzá. Az *-am* (*-äm*)-végű igék ragja *-eš* (*-eš*). Egy szóban nyoma van, hogy ez is névszóképző volt eredetileg: kP. *küleš*, nyK. *ke'leš* 1. «kell, szükséges»; 2. «a mi kell, szükséges». (Példákat l. SzIL. 96.) A plur. 3. sz.-ben azonban ezeknél az igéknél már ismét a tőalakhoz járul a többesi *-t* jel, pl. *manət* «mondanak». Egy ige van csak, a mely az egyes 3. sz.-ben ezt a tőalakot mutatja: nyK. *ulə*, kUr. kCar. *ulə*, kP. *ulo*, kUfa *ulo* «van», de az nyK.-ban *šleš* alak is előfordul.³⁾

¹⁾ Néhány esetben a birtokos személyragokban is (l. 185.). A *t* > *tš*, *ts*, *tš* hangváltozást l. Hangtan, 83.

²⁾ WICHMANN nyugati nyelvjárási példái szerint azonban a conditionalisban is előfordulhat a fentebbi személyrag.

³⁾ Igenévi használatát mutatják a következő példák: kP.

Más időkben és módokban is a plur. 3. sz. legnagyobb-részt az egyes 3. sz.-ből alakul a *-t* többes jel segítségével. Így az I. (*š*-es) és III. (*n*-es) präteritumban, továbbá az imperativusban és desiderativusban. A conditionalisban az utóbbi két mód analógiájára szintén *-št* a többes 3. sz. ragja, noha az egyes 3. sz.-nek nincs *-žə*, *-žə* stb. ragja (kivéve a nyugati nyelvjárásokat). — A II. (jésítő) präteritumban a keleti nyelvjárásokban (kP.) *-tš*, (kUr. kCar.) *-tš* alakban járult a többes jel az egyes 3. személyű alakhoz (l. Hangtan 83.). A nyK.-ban *-βə* alakú rag van, mely valószínűleg nem egyéb, mint igenévképző, s azonos a finn *-va*, *-pa*, *-pi* igenévképzővel. Föltűnő, hogy a cser.-ben többesi jelentést vett föl. A kE.-ben is előfordul, REGULY följegyzése szerint *-ve* alakban (CsT. IV. 69.), mely analogikusan több *-em*-végű ige ragja is lehet.*) — Ez az igenévképző a nyK.-ban az imperfectum plur. 3. sz.-ében is előfordul *-ebeš* alakban (mindkét csoporthoz tartozó igéknél), melyben az *-eš* nyilván az egyes 3. sz. ragja.**)

oš kuř'žanam, ulo kaləkšo dene, ulo armiaž dene ilašəže-kašašəže kuž(o) ūmarəm... puen «fehér csárunknak, minden (tk. ,levő') népével, minden seregével együtt hosszú életkort adván» GEN. 60. | kCar. *mari ulə βižə de'nə maiskam βu'ž-gəc ruales* «az ember minden (tkp. ,levő') erejéből fejbe vágja a medvét» PORK. 9. (L. még SZIL. 268.) — Vö. a *votják van* «van hasonló szerepét: *van kilām dišə-pašə, van miz žec* «minden [itthon] hagyott ruhám, subám, minden jó» MUNK. 285. (d. 193. α) | *van kižəm jumä ūnämä kamiž-kurojo bod-dor-kad udaltiti inmarä!* «összes elvetett gabonámat-életemet természet [olyanná, mint] egy nádszálból álló fal (tkp. nádszálú falként), inmarom!» 147. | *vijäm pilän atajez van kaləkž ženä lukasa, ošə popäz-no ütənə kosü* «a megölt fiúnak az apja az egész népséget gyűlésbe gyűjti s oda hivatja a papot is» 88. | *so mileskəm nəl-pijosmäs van žə-ik vijoz* «ő megöli a mi gyermekeinket mind» 89. | *lukam-berä van korkaš murtjos tüštijän-puiujän vož vələ žuk püštəsa vüšəškənə mēno* «miután össze van gyűjtve, az emberek minden házból csészével, kanállal a rétre mennek kását főzven imádkozni» 171.

*) Vö. SET. TuM. 25—26. BUD. CsT. IV. 68. CASTR. 43.

***) WIED. 134.

387. Imperfectum.

74

I.

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
1. sz. <i>kajem</i> GEN. 1.	<i>kajem</i>	<i>kaje'm</i> PORK. 5.	<i>ke'iem</i> RAM. 172. <i>kem</i> 184. «megy»
2. sz. <i>kajet</i> GEN. 1.	<i>kajet</i>	<i>kajet</i> PORK. 22.	<i>ket</i> RAM. 64. 10.
3. sz. <i>kaja</i> GEN. 11.	<i>kajà</i> WICHM. 206.	<i>kaja'</i> PORK. 26.	<i>keà</i> RAM. 4.

Többszám.

1. sz. <i>kajena</i> GEN. 11. <i>kajna</i> GEN. 27.	<i>kajna</i> WICHM. 233.	<i>kajna'</i> PORK. 41. [kE. <i>kaena</i> BUD. CsT. IV. 66.]	<i>kejena</i> WIED. 132. <i>ke'nä</i> RAM. 6.
2. sz. <i>kajeda</i> GEN. 11.	<i>kajda</i>	<i>kajda'</i>	<i>kedä</i> RAM. 174. 189.
3. sz. <i>kajat</i> GEN. 6.	<i>kajät</i> WICHM. 215.	<i>kaja't</i>	<i>keät</i> RAM. 174.

Egyes szám.

1. sz. <i>ilem</i>	<i>ilem</i>	<i>ile'm</i> PORK. 10,	<i>olem</i> RAM. 188. «él»
2. sz. <i>ilet</i>	<i>ilet</i>	<i>ilet</i> (REG. CsM, 853.)	<i>olet</i> RAM. 194.
3. sz. <i>ila</i> GEN. 2.	<i>ilä</i> (!) WICHM. 207.	<i>ila'</i> PORK. 25.	<i>älä</i> RAM. 118. <i>älä</i> 53.

BEKE ÖDÖN.

Többes szám.

1. sz. <i>ilena</i> GEN. 62.	<i>ilenà</i>	<i>ilena</i> (ll) PORK. 36.	<i>olenü</i> RAM. 175.
2. sz. <i>ileda</i>	<i>iledà</i>	<i>ileda</i>	<i>oledü</i>
3. sz. <i>ilat</i>	<i>ilat</i> WICHM. 211.	<i>ilat</i> PORK. 22. <i>ilat</i> 14.	<i>olat</i> RAM. 79.

Egyes szám.

1. sz. <i>šinžem</i> SZIL. 218.	<i>šindžem</i> WICHM. FUF. VI. 24.	<i>šinžem</i> (šinžém WICHM. FUF. VI. 24.)	<i>šindžem, sindžem</i> RAM. 133. <i>šinžem</i> WICHM. FUF. VI. 24. «ül»
2. sz. <i>šinžet</i> GEN. 3.	<i>šindžet</i>	<i>šinžet</i>	<i>šindžet</i> RAM. 134. <i>sindžet</i> 121.
3. sz. <i>šinža</i> GEN. 31.	<i>šindžà</i>	<i>šinža</i> PORK. 24.	<i>šindžü</i> RAM. 132. <i>sindžü</i> 192.

Többes szám.

1. sz. <i>šinžena</i>	<i>šindžena</i>	<i>šinžena</i>	<i>šindžena, sindžena</i>
2. sz. <i>šinžeda</i>	<i>šindžeda</i>	<i>šinžeda</i>	<i>šindžeda, sindžeda</i>
3. sz. <i>šinžat</i>	<i>šindžat</i>	<i>šinža't</i> PORK. 27.	<i>šindžat</i> RAM. 64. <i>sindžat</i>

Egyes szám.

	kP.	kUr.		kCar.	nyK.
1. sz. <i>onžem</i> SZIL. 148.	<i>onžem</i>	<i>onžem</i>		<i>onžem</i>	«tekint»
2. sz. <i>onžet</i> GEN. 2.	<i>onžet</i>	<i>onžet</i>	PORK. 22.	<i>onžet</i>	
3. sz. <i>onža</i> GEN. 1.	<i>onža</i>	<i>onža</i>		<i>onža</i>	

Többes szám.

1. sz. <i>onžena</i>	<i>onžená</i>	<i>onžena</i>		<i>onžena</i>	
2. sz. <i>onžeda</i> GEN. 17.	<i>onžedà</i>	<i>onžeda</i>		<i>onžeda</i>	RAM. 4.
3. sz. <i>onžat</i> GEN. 33.	<i>onžat</i>	<i>onžat</i>	PORK. 28.	<i>onžat</i>	RAM. 177.

Egyes szám.

1. sz. <i>puem</i> SZIL. 178.	<i>puem</i>	<i>puem</i>	(PORK.) SET. TuM. 85.	<i>puem</i>	RAM. 189. «ad»
2. sz. <i>puet</i>	<i>puet</i>	<i>puet</i>	PORK. 3.	<i>puet</i>	RAM. 27.
3. sz. <i>pua</i> GEN. 3.	<i>pua</i>	<i>pua</i>	PORK. 9.	<i>pua</i>	RAM. 206. 34.

Többes szám.

1. sz. <i>puena</i> [kUfa <i>puena</i> PAAS. Ksz. II. 202.]	<i>puena</i>	<i>puena</i>	(PORK.) SET. 132.	<i>puena</i>	(o: <i>puená</i>) WIED.
2. sz. <i>pueda</i> [kUfa <i>pueda</i>]	<i>pueda</i>	<i>pueda</i>	TuM. 85.	<i>pueda</i>	(o: <i>pu(e)dà</i>) WIED. 132.
3. sz. <i>puat</i> GEN. 33.	<i>puat</i>	<i>puat</i>		<i>puat</i>	

388. Példák.

Egyes szám. 1. személy: kP. *bolem* GEN. 3. kUr. *bolem* WICHM. 216. nyK. *bolem* RAM. 9. «leszáll» | kP. *βüdem* «vet» SZIL. 287. | K. *ästem*, *štem* SZIL. 45. PORK. 43. nyK. *oštem*, *ošte* RAM. 22. «tesz, csinál» | kUr. *k²rem* «ver» WICHM. 216. | *kođem* «hagy» SZIL. 83. RAM. 51. | *kolem* «meghal» SZIL. 86. RAM. 53. | *koltem* «küld» SZIL. 87. PORK. 40. WIED. 133. | kP. *kondem* GEN. 22. kUr. *kondem* WICHM. 239. nyK. *kandem* BUD. CserSz. 24. «hoz» | kP. *kučem* GEN. 46. «fog» | kP. *küžem* GEN. 47. kCar. *küžem* PORK. 46. «fölmászik» | kP. *pukšem* «etet» SZIL. 180. | kP. *punem* SZIL. 182. nyK. *p²nem* RAM. 108. «fon» | kP. *purem* SZIL. 183. nyK. *p²rem* RAM. 109. «bemegey, befér» | kP. *šandem* SZIL. 221. nyK. *š²ndem* RAM. 133. «helyez» | kP. *š²ngem* GEN. 3. kUr. *š²ndžem*, kM. kCar. *š²ndžem*, nyJar. *š²ndžem*, nyK. *š²nzem* WICHM. FUF. VI. 23. «tud» | kP. *šoyem* SZIL. 224. kCar. *šoyem* PORK. 11. «áll» | kM. kUr. kCar. nyK. *taptem* «hämmern, schmieden (bes. äxte, sensen); nieten» WICHM. FUF. VII. 44. | kM. *tš²βštem*, nyK. *tš²βštem* «kneifen, klemmen, zwicken» WICHM. FUF. VII. 39. | kP. *čiktem* «öltöztet» SZIL. 20. | kM. *tsoj²em*, kUr. kCar. *tšoy²em*, nyJar. *tsà²g²em*, nyK. *tsa²ngem* «ácsol» WICHM. FUF. VI. 31. | kM. *tšum²em*, kUr. kCar. *tšum²em*, nyJar. *ts²m²em*, nyK. *tš²m²em* «rüg» WICHM. FUF. VI. 32. || kCar. *kie²m* «fekszem» PORK. 11. | kP. *miem* «megyek» GEN. 1. | kP. *ciem* SZIL. 20. kM. *tšie²m*, kUr. kCar. *tšie²m*, nyK. *tš²iem*, nyJar. *ts²iem* WICHM. FUF. VI. 29. «felöltözik» | kE. *lüem* BUD. CserSz. 91. nyK. *lüem*, *l²jem* CASTR. 66. «ló» | kP. *ruem* «vág» GEN. 3. | nyK. *šuem* «dob» RAM. 136.

2. sz. nyK. *əlet* (*əlem* «él») RAM. 194. | kP. *j²oret* (*j²orem* «vmire való») GEN. 35. | kCar. *d²orate²t* (*d²oratem* «szeret») PORK. 25. | nyK. *kandet* (*kandem* «hoz») RAM. 178. | kUr. *ku²tš²et* (*ku²tš²em* «fog») WICHM. 211. | nyK. *mašanet* (*mašanem* «hisz») RAM. 185. | kP. *müj²ret* (*müj²rem* «sír») GEN. 13. | kCar. *mure²t* (*murem* «énekel») PORK. 6. | nyK. *m²šet* (*m²štem* «tud, ért») RAM. 185. | kP. *ojj²ret* (*ojj²rem* «szomorkodik») GEN. 2. | kUr. *onđžet* (*onđžem* «tekint») WICHM. 210. | kP. *optet* (*optem* «ugat») GEN. 1. | nyK. *pä²let* (*pä²lem* «ismer») RAM. 98. | nyK. *pals²et* (*pals²em* «segít») RAM. 136. | kUr. *pukxšžet* (*pukxšžem* «etet») WICHM. 212. | kUr. *šon²et* (*šon²em* «gondol») WICHM. 211. | kP. *umalet*, *malet* (*umalem* «alszik») GEN. 13. || kCar. *puet* RAM. 27.

3. sz. nyK. *βālsā* (*βālsēm* «vár») RAM. 180. | kUr. *βolā* (*βolēm* «leszáll») WICHM. 208. | kCar. *əšta* PORK. 25. kUr. *əštā* WICHM. 213. nyK. *štā* RAM. 15. *əštā* 22. (*əstem* «tesz») | kUr. *ilā* WICHM. 207. kP. *ila* GEN. 2. nyK. *älā* RAM. 118. *älā* 53. (*ilem*, *ilem*, *elem* «él») | nyK. nyJar. *jə-lā*, kM. *jü-lā*, kUr. kCar. *d'ü-lā* «ég» WICHM. FUF. VII. 53. | nyK. *ioṛā* (*ioṛem* «folyik») RAM. 7. | nyK. *kātsā* (*kātsēm* «fog») RAM. 178. | K. Ny. *koda* (*kodem* «hagy») GEN. 3. RAM. 176. | kUr. *kolā* (*kolēm* «meghal») WICHM. 208. | K. Ny. *kolta* (*koltem* «küld») GEN. 4. WIED. 133. | kP. *konda* (*kodem* «hoz») GEN. 27. | kP. *küza* GEN. 44. kUr. *küzā* WICHM. 208. kCar. *küza* PORK. 24. nyK. *kuza* RAM. 59. (*küzem*, *kuzem* «fölmászik») | nyK. *māṛrā* (*māṛrem* «sír») RAM. 77. | kUr. *muṛdžā* (*muṛdžēm* «tojik») WICHM. 207. | kUr. *murā* (*murēm* «énekel») WICHM. 208. | kP. *ojla* GEN. 8. *ojlu* GEN. 64. kCar. *ola* PORK. 4. (*ojlem* «beszél») | kUr. *pəštā* (*pəstem* «helyez») WICHM. 209. | kUr. *poṛā* (*poṛem* «gyűjt») WICHM. 215. | kP. *puna* (*punem* «fon») GEN. 75. | kUr. *purā* WICHM. 214. nyK. *pāra* RAM. 202. (*purem*, *pārem* «bemegey, belefér») | kUr. *šoṛā* (*šoṛem* «áll») WICHM. 215. | kCar. *mala* (kP. *umalem* «alszik») PORK. || kP. *kia* GEN. 4. kCar. *kia* PORK. 23. kUr. *kiā* WICHM. 212. (*kiem*, *kiēm* «fekszik») | kP. *mia* GEN. 3. kUr. *miā* WICHM. 215. nyK. *miā* RAM. 201. (*miem* «megy») | kUr. *tšiā* WICHM. 209. nyK. *tšiā* RAM. 214. (*tšiem* «förlöttözik») | kP. *liā* GEN. 11. *lija* 18. (*liem*, *lijem*) | kP. *rua* (*ruem* «vág») GEN. 3. | kCar. *šua* (*šuem* «dob») PORK. 22.

Többes szám. 1. sz. kCar. *üdena**) (kP. *βüdem* «vet») PORK. 8. | kP. *əštena* GEN. 80. kCar. *əštena* PORK. 21. *štena* 23. nyK. *əštenā* RAM. 2. *štenā* 141. (*əstem* «tesz») | kUr. *joṛenā* WICHM. 238. kCar. *d'oṛena* PORK. 56. (*joṛem*, *d'oṛem*) | kUr. *nangainā* (*nangažem* «vezet») WICHM. 233. | kE. *kalasena* BUD. CsT. IV. 66. nyK. *kelesenā* (WIED. 134.) [*kalasem*, *kelesem* «elbeszél») | kP. *kičkena* (*kičkem* «befog») GEN. 33. | kUr. *kodenā* WICHM. 230. kCar. *kodena* PORK. 20. (*kodem* «hagy») | kP. *koltena* GEN. 72. kCar. *koltena* PORK. 15. *koldena* 48. kUr. *koltenā* WICHM. 219. (*koltem* «küld») | kP. *kučena* (*kučem* «fog») GEN. 80. | kCar. *kudaldena* (*kudaldem* «odadob») PORK. 20. | kCar. *küzena* (*küzem* «fölmegy») PORK. 52. | kCar. *optena* (*optem* «fölrak») PORK. 21. | nyK. *palšenā* (*palšem* «segít») RAM. 24. | kP. *purena*

*) A szövegben: *üđma*.

(*purem* «beme gy, belefér») GEN. 32. | kP. *purtena* (*purtem* «bevisz») GEN. 43. | nyK. *roβotaienä* (*roβotaiem* «dolgozik») RAM. 189. | kUr. *šändenä* (*šändem* «helyez») WICHM. 230. kCar. *šändena* PORK. 21. | kUr. *šorənä* (*šorəm* «áll») WICHM. 233. | kP. *šoktena* (*šoktem* «hangszeren játszik, hangzik») GEN. 30. | kCar. *šonena* (*šonem* «gondol») PORK. 54. | kP. *šuktēna* (*šuktem* «megérkezik») GEN. 67. | kCar. *čəβəldēna* (*čəβəldem* «megöntöz») PORK. 3. || kP. *liēna*, *lijena* (*liēm*, *lijem* «lő») GEN. 11. | kCar. kP. *miena* (*miem* «megy») PORK. 21. GEN. 7. | kUfa *puēna* (*puem* «ad») PAAS. KSz. II. 202. | kE. *ruēna* (*ruem* «vág») BUD. CsT. IV. 66.

2. sz. kCar. *d'ōrateda* (*d'ōratem* «szeret») PORK. 36. | kCar. *d'ūktēda* (*d'ūktem* «itat») PORK. 54. | nyK. *išteda* (ə: *əstedä*) WIED. 134. | nyK. *keleseda* (ə: *kelesedä*; *kelesem* «mond, elbeszél») WIED. 134. | nyK. *mašane'dä* (*mašanem* «gondol») RAM. 77. | kP. *onžeda* GEN. 17. nyK. *an^džedä* RAM. 4. (*onžem*, *an^džem* «tekint») | kCar. *pukšeda* (*pukšem* «etet») PORK. 54. | nyK. *pureda* (ə: *pāredä*; *pārem* «beme gy, befér») WIED. 134. | kP. *purtda* (*purtem* «bevisz») GEN. 43. | kCar. *šinžeda* (*šinžem* «tud») PORK. 2.

3. sz. kUr. *βolat* (*βolēm* «leszáll») WICHM. 207. | kP. *βūdat* (*βūdem* «vet») GEN. 38. | kP. *əštat* (*əštem* «tesz») GEN. 44. | kUr. *kaiāt* (*kaiēm* «megy») WICHM. 215. | kP. *kalašat* (*kalašem* «elbeszél») GEN. 12. | nyK. *kətskät* (*kətskem* «befog») RAM. 174. | kP. *kəldat* (*kəldem* «köt») GEN. 6. | *kodät* (*kodem* «hagy») GEN. 7. | kP. *koltat* (*koltem* «küld») GEN. 5. | nyK. *kandat* (*kandam* «hoz») RAM. 177. kE. *kondat* (*kondem*) BUD. CsT. IV. 67. | nyK. *kəššat* (*kəššem* «fog») RAM. 177. kE. *kučat* (*kučem*) BUD. CsT. IV. 67. | kP. *küžat* (*küžem* «fölmegy») GEN. 13. nyK. *kuzat* (*kuzem*) RAM. 178. | kP. *lužat* (*lužem* «kever») GEN. 36. | nyK. *maša'nät* (*mašanem* «hisz») RAM. 77. | kE. *olät* (*olēm* «beszél») BUD. CsT. IV. 67. | kP. *pəštat* (*pəštem* «helyez») GEN. 41. | kP. *punat* (*punem* «fon») GEN. 13. | kUr. *purat* (*purem* «beme gy») WICHM. 208. *pərat* (*pərem*) RAM. 200. | nyK. *raβotaiāt* (*raβotaiem* «dolgozik») RAM. 29. | nyK. *šindät* (*šindem* «helyez») RAM. 175. kP. *šändat* (*šändem*) GEN. 6. | kP. *šinžat* (*šinžem* «tud») GEN. 3. | kP. *šorāt* (*šorəm* «áll») GEN. 46. | kP. *töčät* (*töčem* «akar») GEN. 22. || nyK. *miät* (*miem* «megy») RAM. 179. | kP. *čiat* (*čiem* «felölt») GEN. 22. | nyK. kP. *puat* (*puem* «ad») RAM. 179. GEN. 33. — nyK. *ištebeš* (*əštem* «tész») WIED. 134. | nyK. *keles'ebeš* (*kelesem* «elbeszél») WIED. 134. | nyK. *pogēbeš* (*požem* «gyűjt») WIED. 134. | nyK. *purebeš* (*pərem* «beme gy») WIED. 134. | nyK. *šinzebeš* (*šinžem* «tud» és «ül») WIED. 134.

389. Egyes szám.

	kP.	kUr.	kCar.	nyK.
1. sz. <i>manam</i> SZIL. 120.		<i>manam</i>	<i>mana'm</i> PORK. 45.	<i>manam</i> RAM. «mond»
2. sz. <i>manat</i> GEN. 41.		<i>manat</i>	<i>mana't</i> PORK. 54.	<i>manat</i>
3. sz. <i>maneš</i> GEN. 13.		<i>maneš</i>	<i>mane's</i> PORK. 37.	<i>maneš, ma'neš</i> RAM. 77. <i>manšs(!)</i> RAM. 171. <i>manš(!)</i> 77.

Többes szám.

1. sz. <i>manəna</i>		<i>manəna</i>	<i>manəna'</i>	<i>manəna</i>
2. sz. <i>manəda</i>		<i>manəda</i>	<i>manəda'</i> PORK. 35.	<i>manəda</i>
3. sz. <i>manət</i> GEN. 42.		<i>manət</i>	<i>manət</i>	<i>manət</i> RAM. 53.

Egyes szám.

1. sz. <i>nalam</i> SZIL. 132.		<i>nalam</i>	<i>nalam</i> PORK. 2.	<i>näläm</i> RAM. 193. «vesz»
2. sz. <i>nalat</i>		<i>nalat</i>	<i>nalat</i> PORK. 4.	<i>nälät</i> RAM. 1.
3. sz. <i>nales</i> GEN. 2.		<i>nales</i>	<i>nales</i> PORK. 25.	<i>näles</i> RAM. 111.

Többes szám.

1. sz. <i>naləna</i>		<i>nalna</i>	<i>nalna'</i> PORK. 21.	<i>nälnä</i>
2. sz. <i>naləda</i>		<i>nalda</i>	<i>nalda'</i> (PORK.) SET. TuM.	<i>näläda</i>
3. sz. <i>nalət</i> GEN. 44.		<i>nalət</i>	<i>nalət</i>	[86. <i>nälət</i> RAM. 176.

Egyes szám.

1. sz. <i>kočkam</i> GEN. 16.	<i>koškam</i>	<i>koča'm</i> PORK. 8.	<i>kačškam</i> RAM. 41. «eszik»
2. sz. <i>kočkat</i> GEN. 16.	<i>koškat</i>	<i>kočka't</i> PORK. 8.	<i>kačškat</i> RAM. 178.
3. sz. <i>kočekš</i> GEN. 37.	<i>koškeš</i> WICHM. 208.	<i>kočekš</i> PORK. 23.	<i>kačškeš</i> RAM. 157.

Többes szám.

1. sz. <i>kočkəna</i>	<i>koškəna</i>	<i>kočkəna</i>	<i>kačškəna</i>
2. sz. <i>kočkəda</i>	<i>koškadə</i>	<i>kočkəda</i>	<i>kačškəda</i> RAM. 143.
3. sz. <i>kočkat</i> GEN. 8.	<i>koškat</i>	<i>kočkat</i>	<i>kačškat</i> RAM. 206.

Egyes szám.

1. sz. <i>šua'm</i> SZIL. 231.	<i>šua'm</i>	<i>šua'm</i> PORK. 41.	<i>šoam</i> «érkezik»
2. sz. <i>šuat</i>	<i>šuat</i>	<i>šua't</i> PORK. 41.	<i>šo'at</i> RAM. 32.
3. sz. <i>šueš</i> GEN. 62.	<i>šueš</i> WICHM. 209.	<i>šue's</i> PORK. 22.	<i>šoés</i> RAM. 39.

Többes szám.

1. sz. <i>šuna</i> GEN. 6.	<i>šunə</i>	<i>šuna'</i> PORK. 21.	<i>šona</i>
2. sz. <i>šuda</i>	<i>šudə</i>	<i>šuda'</i>	<i>šoda</i>
3. sz. <i>šuat</i> GEN. 22. <i>šunt</i> GEN. 5.	<i>šuat</i>	<i>šut</i>	<i>šot</i> RAM. 171.

Egyes szám.

kP.
1. sz. *jüam* GEN. 51.

kUr.
d'üam

kCar.
d'üam

nyK.
jüäm RAM. 35. (CASTR. 38.)

2. sz. *jüat*

d'üat

d'üat PORK. 25.

«iszik»
jüät (CASTR. 38.)

3. sz. *jües*

d'ües

d'ües PORK. 28.

jües RAM. 139.

Többes szám.

1. sz. *jüna*

d'ünà

d'ünà PORK. 52.

jünä RAM. 10.

2. sz. *jüda*

d'üda

d'üda

jüda RAM. 143.

3. sz. *jüat*

d'üt

d'üt

jüt RAM. 175.

Egyes szám.

1. sz. *liam* GEN. 69.

liam

liam PORK. 44.

liäm RAM. 68. «lesz»

2. sz. *liat*

liat

liat PORK. 1.

liät CASTR. 44.

3. sz. *lies* GEN. 12.

lies WICHM. 206.

lies PORK. 23.

lies RAM. 170.

Többes szám.

1. sz. *lina*

linà

lina PORK. 36.

linä CASTR. 44.

2. sz. *liða*

liða

liða

liða (CASTR. 44.)

3. sz. *liät* GEN. 11.

lit

lit [lijut CserPr.] BUD.

lit RAM. 179.

CsT. IV. 67.

ulam, *alam* «vagyok» ige ragozása a 3. személyben nem szabályszerű; a nyK.-ban azonban *-es*-végű alakja is megvan.

Egyes szám.

	kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>ulam</i>	GEN. 6.	<i>ulam</i>	<i>ulam</i> PORK. 1.	<i>alam</i> RAM. 90.
<i>ulat</i>	GEN. 1.	<i>ulat</i>	<i>ulat</i> PORK. 1.	<i>alat</i> RAM. 27.
<i>ulo</i>	GEN. 13.*)	<i>ülš</i> WICHM. 207.	<i>ulo</i> PORK. 25.	<i>ülš</i> RAM. 160. <i>ales</i> RAM. 164.

Többes szám.

<i>uləna</i>		<i>ulnà</i> WICHM. 221.	<i>uləna</i> PORK. 38.	<i>alna</i> RAM. 17. <i>ulna</i> 18. 46.
<i>uləda</i>		<i>uldà</i>	<i>uləda</i> PORK. 38.	<i>alda</i> <i>ulda</i> 58.
<i>ulat</i>		<i>ülət</i>	<i>u'lat</i> PORK. 7.	<i>älət</i> RAM. 68.

390. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *božam*, *božam* SZIL. 286. nyK. *ba'zam* RAM. 11. «esik, lefekszik» | kP. *jodam* SZIL. 54. nyK. *ja'dam* RAM. 26. «kérdez» | kUr. *kajalam* «megyek» WICHM. 228. | nyK. *keləm* «kell» RAM. 44. | nyK. *kerdäm* RAM. 179. kP. *kertam* SZIL. 74. «bír, -hat» | nyK. *ko'däm* «marad» RAM. 51. | K. Ny. *kolam* «hal» RAM. 53. SZIL. 85. | kCar. *košta'm* «járok» PORK. 24. | nyK. *ku'skam* «nő» RAM. 59. | kM. kUr. kCar. *leβəda'm*, nyJar. nyK. *leβə'däm* «beföd» WICHM. FUF. VII. 46. | kCar. *lektam* PORK. 13. nyK. *läktäm* RAM. 67. «kimegy» | kCar. *lukta'm* «kivesz» PORK. 13. | kP. *nelam* «nyel» GEN. 5. | kP. *pižam* SZIL. 166. nyK. *pižäm* RAM. 101. «hozzáragad» | kP. *puram* «harap» SZIL. 183. | kP. *puštam* «megöl» SZIL. 186. | kCar. *šinžam* PORK. 11. nyK. *š'ndžäm*, *sindžäm* RAM. 133. «leül» | kUfa *šoçam* PAAS. KSz. II. 35. kM. *šo,tšam*, kUr. kCar. *šo,tšäm*, nyK. *šà,tšam*, nyJar. *šà,tšam* WICHM. FUF. VI. 33. «születik» | kUr. *šupšam* «húz» WICHM. 212. | kP. *tolam* «jön» SZIL. 251. | nyK. *t'ngäläm* «kezd» RAM. 147. | kM. *tsu,tšam*,

*) kUfa *ulo* PAAS. KSz. II. 130.

kUr. *tšü.tšám*, *tu.tšám*, kCar. *tu.tšám* «megüt», nyK. *tšü.tšam*, nyJar. *tü.tšam* «czélba talál» WICHM. FUF. VI. 32. | kM. *tšü.tšám*, nyK. *tšü.tšám* «bezár» WICHM. FUF. VI. 28. | nyK. *užam* «lát» RAM. 23. || kCar. *muam* PORK. 8. nyK. *moam* RAM. 79. «talál» | nyK. *šúam* «vág» RAM. 136. | nyK. *šiam* «üt» RAM. 132. | kP. *šüam*, *šüjam* «genyed, rothad» SZIL. 231.

2. sz. nyK. *jadat* (o: *jadat*; *jadam* «kérdez») WIED. 133. | kP. *jülatat* (*jülam* «ég») GEN. 69. | nyK. *kerdät* (*kerdäm* «tud, -hat») RAM. 179. | kP. *kodät* (*kodam* «marad») GEN. 22. | kUr. nyK. *kolat* (*kolam* «hall») WICHM. 210. RAM. 22. | kUr. *lektat* (*lektam* «kimegy») WICHM. 208. | kCar. *podelat* (*podelam* «szörpönt») PORK. 43. | kCar. *purlat* (*purlam* «harap») PORK. 43. | kCar. *šinžat* (*šinžam* «leül») PORK. 6. | nyK. *šarat* (*šaram* «szarik») RAM. 9. | nyK. *tolat* (*tolam* «jön») RAM. 20. | kCar. *užat* (*užem* «lát») PORK. 22. || nyK. *moat* (*moam* «talál») WIED. 133. | nyK. *šiät* (*šiam* «üt») RAM. 197.

3. sz. kP. *βojžes* GEN. 3. kCar. *βozeš* PORK. 25. nyK. *βazes* RAM. 177. (*βojžam* stb. «esik, lefekszik») | nyK. *žadēs* (*žadam* «kérdez») RAM. 169. | nyK. *kelēs* RAM. 44. kP. *küles* GEN. 4. «kell» | kCar. *keteš* PORK. 30. nyK. *kerdeš* (*ketam*, *kerdäm* «bír, -hat») RAM. 193. | kUr. *kodeš* (*kodam* «marad») WICHM. 208. | kP. *koješ* GEN. 22. kE. *koješ*, *koeš* BUD. CsT. IV. 66. (*kojam* «látszik») | kUr. *kolēš* (*kolam* «hall») WICHM. 207. | kP. *koštes* GEN. 17. kCar. *košteš* PORK. 27. nyK. *kašteš* RAM. 182. (*koštam*, *kaštam* «jár») | kUr. *kumaleš* WICHM. 213. kUfa *kumales* (*kumalam* «meghajol, áldoz, imádkozik») PAAS. KSz. II. 129. | kUr. *kuržes* (*kuržam* «szalad») WICHM. 215. | kCar. *kuškeš* (*kuškam* «nő») PORK. 32. | kUr. *lekteš* (*lektam* «kimegy») WICHM. 210. | kUr. *luktēs* (*luktam* «kivesz») WICHM. 208. | nyK. *mades* (*madam* «játszik») RAM. 82. | kUr. *numaleš* (*numalam* «visz») WICHM. 213. | kUr. *pidēs* (*pidam* «köt») WICHM. 217. | nyK. *pižes* (*pižam* «hozzáragad») RAM. 101. | kP. *počes* (*počam* «kinyit») GEN. 26. | kP. *poremeš* (*poremas* «fölgögyul») GEN. 28. | kP. *šinžes* GEN. 2. kCar. *šinžes* PORK. 32. nyK. *šinžes* RAM. 60. (*šinžam*, *šinžam* «leül») | kUr. *šo.tšes* (*šo.tšam* «születik») WICHM. 207. | kUr. *tolēs* (*tolam* «jön») WICHM. 206. | kUr. *türaleš* (*türalam*, *tügalam* «kezd») WICHM. 207. | kP. *užes* (*užam* «lát») GEN. 37. || kP. *muēs* (*muam*) GEN. 13. nyK. *moēs* (*moam* «talál») RAM. 79.

Többes szám. 1. sz.: kP. *jodəna* GEN. 56. *jotna* GEN. 61. kCar. *ǰ'odəna* PORK. 16. nyK. *jadena* (ǰ: *ǰadəna*) WIED. 133. (*jodam*, *ǰadam* «kér») | nyK. *kerdena* (ǰ: *kerdənə*; *kerdäm* «bír, -hat») WIED. 134. | nyK. *kolena* (ǰ: *koləna*; *kolam* «hall») WIED. 134. | kP. *koštəna* (*koštam* «jár») GEN. 11. | kCar. *kudašəna* (*kudašam* «leház») PORK. 3. | kP. *kumaləna* GEN. 55. kUfa *kumalna* PAAS. KSz. II. 125. (*kumalam* «lehajol, imádkozik») | kP. *lektəna* (*lektam* «kimegy») GEN. 75. | kCar. *modəldalna* (*modəldalam* «játsszadózik») PORK. 34. | kCar. *onžalna* (*onžalam* «nézeget») PORK. 21. | kP. *pižəna* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 26. | kCar. *pəštalna* (*pəštalam* «helyezget») PORK. 38. | kP. *pörtəna* (*pörtam* «forog») GEN. 86. | kP. *šoyaləna* (*šoyalam* «megáll») GEN. 72. | kE. *tolona* (ǰ: *toləna*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 66. | kUr. *tüynə* (*tüynalam* «kezd») WICHM. 218. || kCar. *muna* (*muam* «talál») PORK. 21. | kCar. *šina* (*šiam* «üt») PORK. 21.

2. sz. nyK. *ka'tšəkədə* (*ka'tšəkam* «eszik») RAM. 143. | nyK. *ke'nələdä* (*ke'nələm* «fölkél») RAM. 26. | kUr. *kədədä* (*kodam* «marad») WICHM. 238. | nyK. *koleda* (ǰ: *kolədə*; *kolam* «hall») WIED. 134. | nyK. *kaštəda* (ǰ: *kaštədə*; *kaštam* «jár») WIED. 134. | nyK. *läktədə* (ǰ: *läktədə*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 38. | kCar. *manəda* (*manam* «mond») PORK. 35. | kCar. *nalda* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 86. | kUr. *šindžədä* (*šindžam* «leül») WICHM. 238. | kE. *toloda* (ǰ: *toləda*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 66. | kCar. *užəda* (*užam* «lát») PORK. 13. || nyK. *ǰü'dä* (*ǰüäm* «iszik») RAM. 143. | nyK. *moda* (ǰ: *moda*; *moam* «talál») WIED. 132.

3. sz. nyK. *šilət* (*šiläm* «esik») RAM. 14. | kP. *šojət* GEN. 5. kCar. *šozət* PORK. 12. (*šojžam*, *šozam* «esik, lefekszik») | kP. *jodət* (*jodam* «kérdez») GEN. 12. | kP. *kiñələt* (*kiñələm* «fölkél») GEN. 12. | kCar. *kerət* PORK. 33. nyK. *kerdət* RAM. 209. (*ketam*, *kerdäm* «bír, -hat») | kP. *koštət* (*koštam* «jár») GEN. 12. | kCar. *kuda'lət* (*kudalam* «fut») PORK. 10. | kP. *kudašət* (*kudašam* «levet») GEN. 32. | kUr. *kürət* (*küram* «kitép») WICHM. 208. | nyK. *kuškət* (*kuškam* «nő») RAM. 59. | nyK. *läktət* (*läktäm* «kimegy») RAM. 176. | kP. *luktət* (*luktam* «kivezet») GEN. 6. | nyK. *madət* (*madam* «játsszik») RAM. 36. | kP. *pižət* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 17. | nyK. *paštət* (*paštam* «kinyit») RAM. 177. | kP. *puštət* (*puštam* «megöl») GEN. 7. | kP. *šupšət* (*šupšam* «ház») GEN. 15. | kP. *temət* (*temam* «megtelik, jóllakik») GEN. 5. | nyK. *tolət* (*tolam*

«jön») RAM. 3. | nyK. *tygälät* (*tygäläm* «kezd») RAM. 200. | nyK. *užät* (*užam* «lát») RAM. 177. || nyK. *žüt* (*žüäm* «iszik») RAM. 175. | kP. *liät* GEN. 11. kE. *lit* (*liam*) BUD. CsT. IV. 67. nyK. *lit* (*liäm* «lesz») RAM. 179. | kP. *muät* (*muam*) GEN. 13. nyK. *mot* (*moam* «talál») WIED. 132. | kP. *šuat* GEN. 22. *šuuät* (*šuum*) GEN. 5. nyK. *šot* (*šoam* «megérkezik») RAM. 171. — nyK. *wazebeš* (*βazam* «esik, lefekszik») WIED. 134. | nyK. *juebeš* (*žüäm* «iszik») WIED. 134. | nyK. *kaštebeš* (*kaštam* «jár») WIED. 134. | nyK. *libeš* (*liäm* «lesz») WIED. 134. | nyK. *luktebeš* (*luktam* «kivezet») WIED. 134. | nyK. *puštebeš* (*puštam* «megöl») WIED. 134. | nyK. *tolebeš* (*tolam* «jön») WIED. 163.

I. vagy š-es praeteritum.

391. Csak *-em*-végű igéknél fordul elő. A praeteritum képzője nyilván azonos a nyK. *-šə*, *-šə*, kUr. kCar. *-šə*, *-šə*, kP. *-šo*, *-šo*, *-še*, kUfa *-šə*, *-šə*, *-še* nomen agentist jelentő képzővel. (L. 144—5.)* A hangsúly soha sincs a személyrag előtt levő magánhangzón, s azért ez redukált hang.

K. *kajem*, nyK. *kem* (*keiem*) «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kajəšəm</i>	<i>kajšəm</i>	<i>kajšəm</i> PORK. 11.**)	<i>kešəəm</i> RAM. 20.
<i>kajəšəć</i>	<i>kajšəćš</i>	<i>kajšəć</i>	<i>kešəts</i>
<i>kajəš</i> GEN. 25.	<i>kajš</i>	<i>kajš</i> PORK. 46.	<i>keš</i> RAM. 81.

Többes szám.

<i>kajəšna</i> GEN. 6.	<i>kajšnə</i>	<i>kajšna</i>	<i>kešnə</i> (WIED.
<i>kajəšta</i>	<i>kajštə</i>	<i>kajšta</i>	<i>keštə</i> [137.]
<i>kajəšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kešt</i>

*) SET. TuM. 170.

***) kE. *kaešem* BUD. CsT. IV. 69.

K. *ilem*, nyK. *alem* «él»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCPr.	nyK.
<i>iləšəm</i>	<i>iləšəm</i>	<i>i'ləšəm</i>	<i>aləšəm</i>
<i>iləšəc</i> GEN. 69.	<i>iləšətš</i>	<i>i'ləšəc</i>	<i>aləšəts</i>
<i>iləš</i>	<i>iləš</i>	<i>i'ləš</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>aləš</i>

Többes szám.

<i>iləšna</i>	<i>iləšnà</i>	<i>i'ləšna</i> (BUD. CsT. IV. 70.)	<i>aləšnà</i>
<i>iləšta</i>	<i>iləštà</i>	<i>i'ləšta</i>	<i>aləštà</i>
<i>iləšt</i>	<i>iləšt</i>	<i>i'ləšt</i>	<i>aləšt</i>

kodəm «hagy»:

Egyes szám.

<i>kodəšəm</i>	<i>kòdəšəm</i>	<i>ko'dəšəm</i> PORK. 48.	<i>kodəšəm</i> RAM. 51.
<i>kodəšəc</i>	<i>kòdəšətš</i>	<i>ko'dəšəc</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>kodəšəts</i> (WIED. 137.)
<i>kodəš</i>	<i>kòdəš</i>	<i>ko'dəš</i> PORK. 11.	<i>kodəš</i>

Többes szám.

<i>kodəšna</i>	<i>kòdəšnà</i>	<i>ko'dəšna</i> PORK. 46.	<i>kodəšna</i> (WIED. [137.]
<i>kodəšta</i>	<i>kòdəštà</i>	<i>ko'dəšta</i>	<i>kodəšta</i>
<i>kodəšt</i>	<i>kòdəšt</i>	<i>ko'dəšt</i>	<i>kodəšt</i>

pue m «ad»:

Egyes szám.

<i>pušəm</i>	<i>pùšəm</i>	<i>pu'šəm</i> (PORK.) SET. TuM. 105.*)	<i>pušəm</i>
<i>pušəc</i>	<i>pùšətš</i>	<i>pu'šəc</i> PORK. 8.	<i>pušəts</i>
<i>puš</i>	<i>puš</i>	<i>pu'š</i> PORK. 11. 35.**)	<i>puš</i> (WIED. 135.)

Többes szám.

<i>pušna</i>	<i>pùšnà</i>	<i>pu'šna</i>	} (PORK.) SET. TuM. 105.	<i>pušna</i>
<i>pušta</i>	<i>pùštà</i>	<i>pu'šta</i>		<i>pušta</i>
<i>pušt</i>	<i>pùšt</i>	<i>pu'st</i>		<i>pušt</i>

*) Az *-am*-végűek szerint is: *pum*, *puć*, *pū*; *puna'*, *puđa'* (PORK.) SET. TuM. 97. *pueve* BUD. CsT. IV. 69.**) kE. *pueš* (o: *puš*) BUD. CsT. IV. 69.

392. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kCar. *βašta'ldāšēm* (*βaštaldem* «cserél») PORK. 14. | kP. *βūdāšēm* (*βūdem* «vet») GEN. 48. | kUr. *erγāšēm* (*erγem* «öklel») WICHM. 227. | kCar. *āštāšēm* (*āštem* «csinál») PORK. 49. | kCar. *kāš'kāšēm* (*kāškem* «kidob») PORK. 11. | kUr. nyK. *koltāšēm* (*koltem* «küld») WICHM. 217. RAM. 186. | kUr. *kondāšēm* (*kondem*) WICHM. 232. nyK. *ka'ndāšēm* (*kandaš* «hoz») RAM. 172. | kCar. *ku'čāšēm* (*kučem* «fog») PORK. 11. | kP. *kudaltāšēm* (*kudaltem* «dob») GEN. 36. | kUr. *kūzāšēm* (*kūzem* «föhlág») WICHM. 241. | kP. *lūγγāšēm* (*lūγγem* «inog») GEN. 65. | kP. *mužedāktāšēm* (*mužedāktem* «jósoltat») GEN. 28. | kP. *onžāšēm* (*onžem* «tekint») PORK. 78. | kP. *par'šēm* (*parem* «üt») GEN. 36. | kCar. *per'nāšēm* (*pernem* «visszaütödik») PORK. 11. | kUr. *pāštāšēm* (*pāštem* «helyez») WICHM. 217. | kCar. *pata'rāšēm* (*patarem* «bevégez») PORK. 29. | kCar. *purāšēm* PORK. 39. *pur'sēm* PORK. 2. kP. *pur'sēm* GEN. 27. nyK. *pārāšēm* (*purem*, *pārem* «bemegy, belefér») RAM. 187. | kP. *pur'tāšēm* (*purtem* «bevisz») GEN. 65. | nyK. *šindāšēm* (*šindem* «helyez») RAM. 186. | nyK. *šind'zāšēm* (*šind'zem* «ül») RAM. 188. | kP. *šoyāšēm* (*šoyem* «áll») GEN. 38. | nyK. *šoktāšēm* (*šoktem* «bevégez») RAM. 187. | kP. *šoltāšēm* (*šoltaš* «föz») GEN. 69. | kCar. *šūdā'rāšēm* (*šūdārem* «feszit») PORK. 41. | kP. *šütāšēm* (*šütem* «átfür») GEN. 27. | kCar. *čakāšēm* (*čakem* «bedug») PORK. 11. | kE. *malešem* (o: (*u*)*malāšēm*; (*u*)*malem* «alszik») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *urγāšēm* (*urγem* «varr») GEN. 42. | kCar. *ūšta'ldāšēm* (*ūštaldem* «övez») PORK. 25. | kCar. *užalšēm* (*užalem* «elad») PORK. 45. || kE. *kišim* CserGr. NyK. VI. 209. *kišem* (o: *kišēm*; *kiem* «fekszik») BUD. CsT. IV. 74. | kP. *mišēm* GEN. 24. kCar. *mi'sēm* PORK. 3. kUr. *mīšēm* WICHM. 232. (*miem* «megy») | kCar. *namišēm* (*namiem* «vezet») PORK. 45. | kP. *čičāšēm* GEN. 6. kCar. *čičēm* PORK. 39. 48. (*čiem* «öltözik») | kCar. *lūšēm* PORK. 38. 45. *lišēm* PORK. 45. (*lüem* «lő») | kCar. *kušēm* (*kuem* «sző») PORK. 41. | kCar. *rušēm* (*ruem* «vág») PORK. 49. | kCar. *šu'sēm* PORK. 11. nyK. *šušēm* (*šuem* «dob») RAM. 187.

2. sz.: *ilāšāč* (*ilem* «él») GEN. 69. | kP. *kalāšāšāč* (*kalāšem*) GEN. 35. kCar. *kala'sāšāč* (*kalasem*) PORK. 13. nyK. *kelesešats* (o: *kelesāšāts*; *kelesem* «elbeszél») WIED. 137. | kE. *kodošoč* (o: *kodāšāšāč*; *kodem* «hagy») BUD. CsT. IV. 69. nyK. *kodēšats* (o:

kodššats) WIED. 137. | kP. *koltššac* (*koltem* «küld») GEN. 69. | kP. *kučššac* (*kučem* «fog») GEN. 27. | kCar. *kudar'ldššac* (*kudaldem* «dob») PORK. 13. | kP. *mužedaktsšac* (*mužedaktem* «jósoltat») GEN. 28. | kCar. *ondalššac* (*ondalem* «becsap») PORK. 8. | nyK. *pištaššts* (*pištem* «helyez») RAM. 64. | kCar. *pu'kšššac* (*pukšem* «etet») PORK. 10. | kCar. *temššac* (*temem* «megtölt») PORK. 10. | kCar. *torđa'jššac* (*torđajem* «eltalál») PORK. 13. || kCar. *mi'sšac* PORK. 3. kE. *mišet'* BUD. CsT. IV. 69. (*miem* «megy») | kP. *čiššac* GEN. 6. *čiššac* GEN. 32. | kCar. *pu'sšac* (*puem* «ad») PORK. 8. | nyK. *šuššts* (*šuem* «dob») RAM. 196.

3. sz.: kE. *ešteš* (o: *əštšš*; *əštem* «tesz») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *joγšš* (*joγem* «folyik») RAM. 195. | kP. *kajšš* GEN. 25. kCar. *kajšš* PORK. 46. nyK. *keš* RAM. 81. (*kajem*, *kem* «jön») | nyK. *kaštaršš* (*kaštar'rašš* «megsebez») RAM. 40. | nyK. *kātššš* (*kātššem* «fog») RAM. 187. | kCar. *ko'dšš* (*kođem* «hagy») PORK. 11. | kUr. *kōđđlđšš* (*kōđđlđšašš* «marad») WICHM. 229. | kUr. *kōi'đlđšš* (*kōi'đlđšašš* «látszik») WICHM. 242. | kCar. *ko'lšš* (*kolem* «meghal») PORK. 25. | kCar. *ko'ldšš* PORK. 2. nyK. *koltšš* RAM. 187. (*koltem* «küld») | kCar. *ko'nžšš* (*konžem* «mutatkozik») PORK. 14. | kP. *küštšš* (*küštem* «hív») GEN. 44. | kUr. *kūzšš* (*küzem* «fölhág») WICHM. 242. | kP. *luškšš* (*luškem* «meglazul») GEN. 22. | kP. *pətšš* (*pətem* «végződik, elfogy») GEN. 1. | kCar. *po'γšš* (*poγem* «gyűjt») PORK. 11. | kP. *polššš* (*polšem* «segít») GEN. 40. | nyK. *särnšš* (*šärnšš* «forong») RAM. 187. | nyK. *sepnšš* (*se'pnšš* «visszaütődik») RAM. 187. | nyK. *šyndšš* (*šyndem* «helyez») RAM. 187. | nyK. *sörəšš* (*sörem* «akar») RAM. 172. | kUr. *tū'šš'đlđšš* (*tū'šš'đlđšem* «látszik») WICHM. 240. || kP. *čišš* (*čiem* «föölött») GEN. 6. | kCar. *puš* (*puem* «ad») PORK. 11. 35. kE. *pueš* (o: *pušš*) BUD. CsT. IV. 69. nyK. *puš* (WIED. 135.)

Többes szám. 1. sz.: nyK. *ärältššnä* (*ärält'em* «fog») RAM. 7. | kCar. *šeləššna* (*šelem* «elejt, elönt») PORK. 15. | kE. *eštešna* (o: *əštššna*; *əštem* «csinál») BUD. CsT. IV. 70. | kP. *jomdarəššna* (*jomdarem* «elveszt») GEN. 29. | kP. *kajəššna* GEN. 6. nyK. *kešnä* WIED. 137. (*kajem*, *kem* «megy») | kUfa *kalasəššna* PAAS. KSz. II. 131. kCar. *kalasəššna* (*kalasem* «mond») PORK. 18. | kCar. *kodššna* (*kođem* «hagy») PORK. 46. | nyK. *koleššna* (o: *kolššna*; *kolem* «meghal») WIED. 137. | kUr. *koltššnä* (*koltem* «küld») WICHM. 243. | kE. *konduššna* (o: *kondššna*; *konđem*

«hoz») BUD. CsT. 70. | kCar. *kučāsna* (*kučem* «fog») PORK. 15. | kCar. *kuštāsna* (*kuštem* «nevel») PORK. 14. | kUr. *kūzāšnā* (*kūzem* «föhlág») WICHM. 240. | kUr. *lāštāšnā* (*lāštem* «csinál») WICHM. 243. | kUfa *ojlāsna* (*ojlem* «beszél») PAAS. KSz. II. 130. | nyK. *pālešna* (ö: *pālešnā*; *pālem* «ismer») WIED. 137. | nyK. *po'm^š-n^šna* (*pom^šiem* «emlékszik») RAM. 190. | kCar. *pur^tāsna* (*purtem* «bevisz») PORK. 15. | kCar. *sakāsna* (*sakem* «fölakaszt») PORK. 15. | kUr. *tēmāšnā* (*temem* «megtölt») WICHM. 235. | kCar. *ūdāsna* (*ūdem* «vet») PORK. 16. | kCar. *malāsna* ([u] *malem* «alszik») PORK. 12. || kCar. *kišna* (*kiem* «fekszik») PORK. 12. | kE. *mišna* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 70. | kCar. *pušna* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105. | nyK. *šušna* (*šuem* «dob») RAM. 181.

2. sz.: nyK. *əštāštā* (*əštem* «tesz») RAM. 172. | kP. *šonāšta* (*šonem* «gondol») GEN. 6. || kCar. *pušta* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105.

3. sz.: kCar. *əštāšt* (*əštem* «tesz») PORK. 7. | kCar. *čičk^tāšt* (*čičkem* «ráad») PORK. 13. || kCar. *mišt* (*miem* «megy») PORK. 7. | kCar. *pušt* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 105.

II. vagy jésítő präteritum.

393. Az *-am* (*-äm*)-végű igék präterituma. Jésítés csak az *-l* és *-n*-végű igéken megy végbe; más tövűeké csak annyiban különbözik az imperfectumtól, hogy a személyrag előtt levő magánhangzó redukált, mivel a hangsúly nem a szótagjára esik. A plur. 1. és 2. sz.-ben az *-l* és *-n* sincs jésítve.*)

tolam «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUfa**)	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolam</i> GEN. 33.	<i>tolām</i>	<i>tōlām</i>	<i>toləm</i> PORK. 45.	<i>to- tolām</i>
			<i>tēm</i> HÄM. 5.	
<i>tolác</i>	<i>tolāčš</i>	<i>tōlāčš</i>	<i>to'lač</i> (B.CsT. IV. 68.)	<i>tolāčš</i>
<i>tolo</i> GEN. 71.	<i>tolō</i>	<i>tōlō</i>	<i>to'lə</i> PORK. 11.	<i>tolō</i> RAM. 187.

*) Fgr. megfelelőit l. SET. TuM. 89—104. UA. 354—355. MNyh⁴. 101. FUSpr. 142.

***) PAASONEN levélbeli szíves közlése szerint.

Többszám.

kP.	kUfa	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolna</i>	<i>tolna</i>	<i>tolnà</i>	<i>to'lna</i> PORK. 15.	<i>tolna</i>
<i>tolða</i>	<i>tolda</i>	<i>toldà</i>	<i>to'lda</i> (B. CsT. IV. 68.)	<i>tolda</i>
<i>tolé</i>	<i>tol'ats'</i>	<i>tol'ats'</i>	<i>to'léc</i>	—
			kE. <i>to'leve</i> Bud. CsT. IV. 68.	<i>toleβo</i> (WIED. 138.)

K. *nalam*, nyK. *näläm* «vesz»:

Egyszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>naləm</i> GEN. 9.	<i>näl'əm</i>	<i>na'ləm</i> PORK. 3.	<i>näləm</i> RAM. 187.
<i>naléc</i> GEN. 6.	<i>näl'ats'</i>	<i>na'léc</i> PORK. 3.	<i>näl'ats</i>
<i>nale</i>	<i>näl'ə</i>	<i>na'lə</i> PORK. 11.	<i>nälə</i>

Többszám.

<i>nalna</i>	<i>nalnà</i>	<i>na'lna</i>	} (PORK.) SET. TuM. 97.	<i>näl'nä</i>
<i>nalða</i>	<i>nalðà</i>	<i>na'lda</i>		<i>näl'dä</i>
<i>naléc</i>	<i>näl'ats'</i>	<i>na'léc</i>		—
			kE. <i>naleve</i> Bud. CsT. IV. 69.	<i>näleβo</i>

manam «mond»:

Egyszám.

<i>manəm</i> GEN. 74.	<i>mäl'əm</i>	<i>ma'nəm</i> PORK. 11.	<i>majəm</i>	<i>ma'nəm</i>
		WICHM. 228. PORK. 46.		
<i>manéc</i>	<i>mäl'ats'</i>	<i>ma'néc</i>		<i>ma'n'ats</i>
<i>mane</i> GEN. 6.	<i>mäl'ə</i>	<i>ma'nə</i> PORK. 11.		<i>ma'nə</i> RAM. 76.

Többszám.

<i>manna</i>	<i>mannà</i>	<i>ma'нна</i>	<i>manna</i>
<i>manda</i>	<i>mandà</i>	<i>ma'nda</i>	<i>manda</i>
<i>manéc</i>	<i>mäl'ats'</i>	<i>ma'néc</i>	—
		kE. <i>maneve</i>	<i>maneβo</i>

u ž a m «lát»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>užam</i> GEN. 40.	<i>ùžəm</i>	<i>u'žəm</i>	<i>užəm</i>
<i>užac</i> GEN. 12.	<i>ùžəťš</i>	<i>u'žəč</i>	<i>užəťš</i>
<i>užo</i>	<i>ùžə</i>	<i>u'žə</i> PORK. 11.	<i>užə</i>

Többes szám.

<i>užna</i>	<i>užnà</i>	<i>u'žna</i> B. CsT. IV. 69.	<i>užna</i>
<i>ušta</i>	<i>uštà</i>	<i>u'sta</i>	<i>ušta</i>
<i>užac</i>	<i>ùžəťš</i>	<i>užəč</i>	—
		kE. <i>uževe</i>	<i>užəβə</i>

K. *lektam*, nyK. *läktäm* «kimegy»:

Egyes szám.

kP.	kUfa*)	kUr.	kCar.	nyK.
<i>lektam</i> GEN. 6.	<i>lektəm</i>	<i>lektəm</i>	<i>le'ktəm</i> PORK. 11.	<i>läktəm</i> RAM. 187.
<i>lektac</i>	<i>lektəťš</i>	<i>lektəťš</i>	<i>le'ktəč</i>	<i>läktəťš</i>
<i>lekte</i> GEN. 6.	<i>lekte</i>	<i>lektə</i>	<i>le'ktə</i> PORK. 11.	<i>läktə</i>

Többes szám.

<i>lekna</i>	<i>leknə</i>	<i>leknà</i>	<i>le'kna</i> PORK. 10.	<i>läknä</i>
<i>lekta</i>	<i>lektə</i>	<i>lektà</i>	<i>le'kta</i>	<i>läktä</i>
<i>lektac</i>	<i>lektəťš</i>	<i>lektəťš</i>	<i>le'ktəč</i>	—
			kE. <i>lekteve</i>	<i>läkteβə</i>

K. *š u a m*, nyK. *šoam* «megérkezik»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šum</i> GEN. 6.	<i>šum</i>	<i>šum</i> PORK. 51.**)	<i>šom</i>
<i>šuc</i>	<i>šutš</i>	<i>šuč</i>	<i>šots</i>
<i>šuo</i> GEN. 67.	<i>šu</i>	<i>šu</i> PORK. 11.	<i>šo</i>

*) PAASONEN szíves közlése.

**) kE. *šuum*, *šum* Bud. CsT. IV. 68.

Töb b e s z á m.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šuna</i>	<i>šunà</i>	<i>šuna</i> (BUD. CsT. IV. 69.)	<i>šona</i>
<i>šuda</i>	<i>šudà</i>	<i>šuda</i>	<i>šoda</i>
<i>šuč</i>	<i>šučš</i>	<i>šuč</i>	—
		kE. <i>šueve</i>	<i>šoeβa</i>

K. *li a m*, nyK. *li ä m* «lesz»:

Egy e s z á m.

<i>liem</i> GEN. 2.33.	<i>lim</i>	<i>lim</i> PORK. 51.	<i>lim</i>
<i>liéc</i>	<i>liťš</i>	<i>lić</i>	<i>liťš</i>
<i>lie</i> GEN. 3.	<i>li</i>	<i>li</i> PORK. 51.	<i>li</i>

Töb b e s z á m.

<i>lina</i>	<i>linà</i>	<i>lina</i>	<i>lina</i>
<i>liða</i>	<i>liðà</i>	<i>liða</i>	<i>liða</i>
<i>liéc</i>	<i>liťš</i>	<i>lić</i>	—
		kE. <i>lieve</i> BUD. CsT. IV. 69.	<i>lieβa</i>

K. *u l a m*, nyK. *ä l a m* «vagyok»:

Egy e s z á m.

<i>iləm</i> SZIL. 39.	<i>äləm</i>	<i>äləm</i> PORK. 57.	<i>äləm</i>
<i>iléc</i> SZIL. 39.	<i>älťš</i>	<i>äléc</i> (PORK.) SET. TuM. 97.	<i>älťš</i> RAM. 76.
<i>ile</i> GEN. 36.	<i>äl</i>	<i>älə</i> PORK. 11.	<i>äl</i> RAM. 203.

Töb b e s z á m.

<i>ilna</i>	<i>älñà</i>	<i>älna</i>	} (PORK.) SET. TuM. 77.	<i>älna</i>
<i>ilða</i>	<i>älðà</i>	<i>älða</i>		<i>älða</i>
<i>iléc</i> SZIL. 39.	<i>älťš</i>	<i>älət</i> (!)		<i>älťš</i>
		kE. <i>el'eve</i> BUD. CsT. IV. 69.		<i>ylebe</i> WIED. 138.

394. Példák.

Egy e s z á m. 1. sz.: kP. *šučaləm* (*šučalam* «várakozik») GEN. 73. | kCar. *eltaləm* (*eltalam* «ölel») PORK. 43. | kUr. *eyetäləm* (*eyetalam* «támaszkodik») WICHM. 243. | kUr. *ertäləm* (*ertalam* «jár») WICHM. 239. | kCar. *əstaləm* (*əstalam* «csinál») PORK. 43. | kP. *ilaləm* (*ilalam* «éldegél») GEN. 71. | kCar. *kaja-*

lám (kajalam «mendegél») PORK. 46. | nyK. *kašta'ləm* (kašta'lam «merít») RAM. 40. | kP. *kepsəltaləm* (kepsəltalam «békóz») GEN. 70. | kP. *kineləm* (kinelam «fólkel») GEN. 65. | kCar. *kičkaləm* (kičkalam «befog») PORK. 37. | kCar. *ko'ləm* PORK. 14. nyK. *koləm* RAM. 53. (kolam «hall») | kP. *koltaləm* (koltalam «küld») GEN. 78. | kCar. *kuržədaləm* PORK. 39. *kuržəldaləm* (kuržədalam, *kuržəldalam* «futkos») PORK. 34. | kCar. *kuštaləm* (kuštalam «tánczol») PORK. 42. | kP. *kučaləm* (kučalam «bír») GEN. 62. kUr. *kušqaləm* WICHM. 239. | kCar. *küzaləm* (küzalam «fölmászik») PORK. 51. | nyK. *ləddədaləm* (ləddədalam «kissé olvas») RAM. 73. | kP. *lildaləm* (lildalam «lesz») GEN. 72. | kCar. *lüaləm* (lüalam «lövöldöz») PORK. 38. | kP. *lüngaləm* (lüngalam «lebeg») GEN. 65. | kCar. *mialaləm* (mialalam «mendegél») PORK. 37. | kCar. *na'ləm* PORK. 3. nyK. *näləm* RAM. 187. (nalam, *näläm* «vesz») | kP. *numaləm* (numalam «hoz») GEN. 23. | kUr. *oúdzəqaləm* (oúdzəqalam «nézeget») WICHM. 242. nyK. *andzaləm* RAM. 186. | kP. *purləm* (purlam «harap») GEN. 24. | kCar. *šinžuləm* (šinžalam «üldögél») PORK. 51. | kCar. *šoɣaləm* (šoɣalam «megáll») PORK. 11. | kCar. *šuldaləm* (šuldalam «megérkezik») PORK. 51. | nyK. *tərbənaləm* (tərbənaläm «megmozdul egy kissé») RAM. 158. | kUr. *taɣnələm* (taɣnalam «botorkál») WICHM. 243. | nyK. *tyɣgäləm* (tyɣgäläm «kezd») RAM. 186. | kUfa *toləm* (tolam «jön») PAAS. (levélbeli közlés), kCar. *toləm* HÄM. 5. | kUr. *toškətaləm* (toškulam «lépdel») WICHM. 242. | kCar. kP. *čialəm* (čialam «föliöt») PORK. 43. GEN. 74. | kCar. *čumaləm* (čumalam «rugdos») PORK. 43. | kUr. *tülələm* (tülalam «megfizet») WICHM. 229. || kP. *mañəm* GEN. 74. kCar. *mañəm* PORK. 11. *majəm* PORK. 46. kUr. *məɣəm* WICHM. 228. (manam «mond») || nyK. *aškedəm* (aške'däm «megy, lép») RAM. 187. | kP. *βoɣəm* GEN. 67. kCar. *βoɣəm* PORK. 41. nyK. *βazəm* RAM. 186. (βoɣəm, *βazəm* «esik, lefekszik») | kCar. *jo'dəm* (jo'dam «kér») PORK. 10. | kP. *kočkam* GEN. 37. nyK. *kašškam* RAM. 195. (kočkam *kašškam* «eszik») | kUr. *kəddəm* (kodam «marad») WICHM. 215. nyK. RAM. 51. | kUr. *koštəm* (koštam «megy») WICHM. 239. | kCar. *kuržəm* (kuržam «fut») PORK. 11. | kCar. *leβedəm* (leβedam «takar») PORK. 41. | kUfa *lektəm* PAAS. (levél), nyK. *läktəm* RAM. 187. (lektəm, *läktäm* «kimegy») | kCar. *lüdəm* (lüdam «fél») PORK. 11. | kCar. *luktəm* (luktam «kivesz») PORK. 25. | kCar. *pidəm* (pidam «köt») PORK. 39. | kP. *počəm* (počam

«nyit») GEN. 65. | kCar. *ši'nžəm* PORK. 11. nyK. *šyndzəm* RAM. 187. *šyndzəm* 188. (*šynžam*, *šyndzäm* «leül») | kP. *užəm* (*užam* «lát») GEN. 40. | kP. *üžəm* (*üžam* «hi») GEN. 69. || nyK. *žüm* (*žüäm* «iszik») RAM. 195. kE. *jüm* BUD. CsT. IV. 74. | kP. *liəm* GEN. 2. 33. kCar. *lim* PORK. 51. (*liam* «lesz») | kE. *mum* (*muam* «talál») BUD. CsT. IV. 68. | kP. kCar. *šum* (*šuan* «megérkezik») GEN. 6. PORK. 51. kE. *šum* BUD. CsT. IV. 74. *šuum* 68.

2. sz.: kP. *koláč* (*kolam* «hall») GEN. 7. | kCar. *na'láč* PORK. 3. kP. *naláč* GEN. 6. (*nalam* «vesz») | kCar. *onžaláč* (*onžalam* «kinéz») PORK. 43. | kUfa *tolčtš* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) || kE. *voč* (*bozam* «esik, lefekszik») REG. CsM. 727. | kP. *kočkéč* (*kočkam* «eszik») GEN. 1. | kP. *koštáč* GEN. 29. nyK. *kaštšts* RAM. 76. (*koštam*, *kaštam* «megy») | kUfa *lektčtš* (*lektam* «kimegy») PAAS. (lev.) | kP. *püčkáč* (*püčkam* «vág, metsz») GEN. 1. | kP. *šideštáč* (*šideštam* «megharagszik») GEN. 21. | kP. *užáč* (*užam* «lát») GEN. 12. | kE. *üžoč* (o: *üžotš*; *üžem* «hi») BUD. CsT. IV. 69. || nyK. *mots* (*moam* «megérkezik») WIED. 137.

3. sz.: kCar. *d'örč* (*d'örlam* «eldül») PORK. 22. | kUr. *d'ürdälč* WICHM. 242. nyK. *žurčldälč* RAM. 34. (*d'ürdalam*, *žurčldalam* «esik») | kP. *kajale* (*kajalam* «mendégél») GEN. 70. | nyK. *kčdalč* (*kčdalam* «szalad») RAM. 187. | nyK. *kolčldälč* (*kolčlda'las* «kissé hall») RAM. 53. | kUr. *pätälč* (*pätalam* «elkopik») WICHM. 231. | nyK. *tygälč* (*tygäläm* «kezd») RAM. 187. | kP. *tolo* GEN. 71. kUfa *tolč* PAAS. (levél), nyK. *tolč* RAM. 187. (*tolam* «jön») | nyK. *maňč* RAM. 76. kP. *maňe* GEN. 6. (*manam* «mond») || kCar. *bo'zə* (*bozam* «esik, lefekszik») PORK. 28. | kE. *kočko* (o: *kočkə*; *kočkam* «eszik») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *kodo* (*kodam* «marad») GEN. 43. | kP. *kojč* (*kojam* «látszik») PORK. 46. kUr. *kòžč* WICHM. 240. | kP. *kolte* (*koltam* «küld») GEN. 7. | kUr. *koltälč* (*koltalam* «küld») WICHM. 233. | kP. *kučo* (*kučam* «fog») GEN. 32. | kCar. *le'ktə* PORK. 11. kP. kUfa *lekte* GEN. 6. PAAS. (levél) (*lektam* «kimegy») | kCar. *lü'də* (*lüdam* «megijed») PORK. 11. | kCar. *lu'ktə* (*luktam* «kivezet») PORK. 2. | kCar. *po'če* (*počam* «kinyit») PORK. 11. | kUfa *püčkälte* (*püčkəltam* «befecskendez») PAAS. KSz. II. 130. | kCar. *pu'kšə* (*pukšam* «etet») PORK. 23. | kUfa *šəzalte* (*šəžaltam* «folyik») PAAS. KSz. II. 130. | kCar. *šo'čə* (*šočam* «nö») PORK. 48. | kCar. *temə* (*temam* «megtelik») PORK. 51. | kCar. *užə* (*užam* «lát») PORK. 11. || kP. *lie* GEN. 3. kCar. *li* PORK. 51. (*liam*

«lesz») | kE. *muo* (o: *muð*; *muam* «talál») BUD. CsT. IV. 69. | kP. *šuo* GEN. 67. | kCar. *šu* PORK. 11. (*šuum* «megérkezik»).

Többes szám. 1. sz.: kP. *lildalna* (*lildalam* [frequ.] «lesz») GEN. 73. | kCar. *na'lna* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 97. | kUr. *nöralnä* (*nöralam* «megázik») WICHM. 243. | kUfa, kCar. *tolna* (*tolam* «jön») PAAS. (levél), PORK. 15. || nyK. *ker'nä* (*kerdäm* «tud, -hat») RAM. 45. | kUfa *kočna* (*kočkam* «eszik») PAAS. KSz. II. 131. | kE. *kotna* REG. CsM. 859. | nyK. *kašna* (*kaštam* «jár») RAM. 40. | nyK. *kušna* (*kuškam* «nő») RAM. 59. | kUfa *lekng* PAAS. (levél), kCar. *le'kna* (*lektam* «kimegy») PORK. 10. | kCar. *lukna* (*luktam* «hoz») PORK. 14. | nyK. *māšna* (*māškam* «mos») RAM. 83. | kUr. *šitšnä* (*šindžam* «leül») WICHM. 240. | nyK. *šatšna* (*šatšam* «születik») RAM. 127. | kUr. *šoyalnä* (*šoyalam* «megáll») WICHM. 240. | kE. *užna* (*užam* «lát») BUD. CsT. IV. 69. || kE. *jüna* (*jüam* «iszik») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *šuna* (*šuum* «megérkezik») BUD. CsT. IV. 69.

2. sz.: kCar. *na'lda* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 97. | kUfa *tolda* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) || nyK. *kašta* (*kaštam* «jár») RAM. 40. | nyK. *kertä* (*kerdäm* «bír, -hat») RAM. 45. | nyK. *kušta* (*kuštam* «nő») RAM. 59. | kUfa *lektg* (*lektam* «kimegy») PAAS. (levél) | nyK. *māšta* (*māškam* «mos») RAM. 83. | nyK. *šatšta* (*šatšam* «születik») RAM. 127. | nyK. *šitštä* (*šindžam* «leül») RAM. 183.

3. sz.: kCar. *na'läč* (*nalam* «vesz») PORK. (SET.) TuM. 97. | kUfa *tol'tš* (*tolam* «jön») PAAS. (levél) | kCar. *tüga'läč* (*tügalam* «kezd») PORK. 11. || kUfa *lekt'tš* (*lektam* «kimegy») PAAS. (levél) | kP. *luk'täč* (*luktam* «kihoz») GEN. 6. — kE. *el'ëve* (o: *äleβe*; *ulam* «van») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *jüebe* (o: *jüeβo*; *jüäm* «iszik») CASTR. 43. | kE. *kodëve* (o: *kodēβo*; *kodam* «marad») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *koltēβo* (*koltam* «küld») RAM. 188. | kE. *lieve* (o: *lieβo*; *liäm* «lesz») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *müeve* (o: *müeβo*; *muam* «talál») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *näleve* (o: *näleβo*; *nalam* «vesz») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *nal'ëve* (o: *näleβo*; *näläm*) WIED. 138. | kE. *pukšëve* (o: *pukšēβo*; *pukšam* «etet») BUD. CsT. IV. 69. | nyK. *pāreβo* (*pāram* «bemegy, belefér») RAM. 188. | nyK. *šäleβo* (*šälam* «elrejtözik») RAM. 188. | nyK. *šündēβo* (*šündäm* «helyez») RAM. 188. | nyK. *tyngälebe* (o: *tyngäleβo*; *tyngäläm* «kezd») WIED. 138. | kE. *tol'ëve* (*toleβo*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 68. | nyK. *tolebe* (*toleβo*) WIED.

138. | nyK. *užebe* (*užeβə*; *užam* «lát») CASTR. 43. | kE. *ūževe*
(*ə*: *ūžeβə*; *ūžam* «hív, meghív») BUD. CsT. IV. 69.*)

III. vagy *n*-es praeteritum.

Mindkét tövű igéknél használatos, különösen az nyK.-ban gyakran. Jele azonos az *-n* határozói igenév képzőjével. (L. 169.)

I.

395. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>kajenam</i>	<i>kajena'm</i>	<i>ke'näm</i> RAM. 186.
<i>kajenat</i>	<i>kajena't</i>	<i>ke'nät</i> RAM. 61.
<i>kajen</i> GEN. 8.	<i>kaje'n</i>	<i>ke'ien</i> RAM. 203. <i>ken</i> 26.

Többes szám.

<i>kajenna</i>	<i>kajenna</i>	<i>ke'nnä</i>
<i>kajenda</i>	<i>kajenda</i>	<i>ke'ndä</i> RAM. 192.
<i>kajenat</i> GEN. 4.	<i>kajena't</i>	<i>ke'nät</i> RAM. 62.

(*ə*)*štem* «tesz»:

Egyes szám.

<i>štenam</i>	<i>šte'näm</i> RAM. 68.
<i>štenat</i>	<i>šte'nät</i> (WIED. 137.)
<i>šten</i>	<i>š'ten</i> RAM. 111.

Többes szám.

<i>štenna</i>	<i>šte'nnä</i> (WIED. 163.)
<i>štenda</i>	<i>šte'nda</i> RAM. 173.
<i>štenat</i>	<i>šte'nät</i> RAM. 209.

K. *čiem*, nyK. *tšiem* «öltözik»:

Egyes szám.

<i>čienam</i> GEN. 6.	<i>čiena'm</i>	<i>tšie'näm</i>
<i>čienat</i>	<i>čiena't</i>	<i>tšie'nät</i>
<i>čien</i> GEN. 48.	<i>čie'n</i> PORC. 25.	<i>tšie'n</i> RAM. 73.

*) Noha *-em*-végű igék, mégis van hasonló alakjuk: kE. *kaeve* BUD. CsT. IV. 69. nyK. *keβə* RAM. 44. (*kajem*, *kem* «megy») | kE. *mieve* (*ə*: *mieβə*; *miem* «megy») BUD. CsT. IV. 69. | kE. *pueve* (*ə*: *pueβə*; *puem* «ad») BUD. CsT. IV. 69.

Töb b e s z á m.

kP.	kCar.	nyK.
<i>cienna</i>	<i>cienna</i>	<i>tšie'nnä</i>
<i>cienda</i>	<i>cienda</i>	<i>tšie'ndä</i>
<i>čijenat</i> GEN. 45.	<i>čienat</i>	<i>tšie'nat</i>

p u e m «ad»:

E g y e s z á m.

<i>puenam</i>	<i>puena'm</i>	<i>pu'e'näm</i> RAM. 52.
<i>puenat</i>	<i>puena't</i>	<i>pu'e'nät</i> (WIED. 166.)
<i>puen</i>	<i>pu'e'n</i>	<i>pu'e'n</i> RAM. 69.

Töb b e s z á m.

<i>puenna</i>	<i>puenna</i>	<i>pu'e'nnä</i> (WIED. 166.)
<i>puenda</i>	<i>puenda</i>	<i>pu'e'ndä</i> (WIED. 166.)
<i>puenat</i>	<i>puenat</i>	<i>pu'e'nat</i> (WIED. 166.)

396. Pé l d á k.

Egyes szám. 1. sz.: kCar. *βüdenam* (*βüdem* «vezet») PORK. 45. | nyK. *əšte'näm* (*əštem* «tesz») RAM. 68. | nyK. *ətle'näm* (*ətlaš* «megszabadul») RAM. 165. | nyK. *ĩtškältärenäm* (*ĩtškältäräs* «kificz amit») RAM. 32. | nyK. *iořenäm* (*iořem* «folyik») RAM. 187. | nyK. *kenäm* (*kem* «megy») RAM. 186. | nyK. *keles'enam* (o: *kelesenäm*; *kelesem* «beszél») WIED. 136. | nyK. *käggäše'näm* (*käggäšäs* «tanácskozik») RAM. 42. | nyK. *kapajenäm* (*kapajem* «ás») RAM. 187. | nyK. *kaštarenäm* (*kaštaraš* «megsebesít») RAM. 40. | nyK. *koltenäm* (*koltem* «küld») WIED. 136. | kP. *krenam* (*křem* «üt») GEN. 46. | kCar. *küzenam* (*küzem* «fölmászik») PORK. 46. | kCar. *menžajenam* (*menžajem* «esket») PORK. 2. | nyK. *päl'enam* (o: *pälenäm*; *pälem* «tud») WIED. 136. | nyK. *poluťšajenäm* (*poluťšajem* «kap») RAM. 27. | nyK. *popenäm* (*popem* «beszél») RAM. 49. | nyK. *popazenäm* (*popazaš* «esik») RAM. 103. | kCar. *postenam* (*postem* «kezd») PORK. 46. | kCar. *sakenam* (*sakem* «fölfüggeszt») PORK. 45. | nyK. *šusārtenäm* (*šusārtaš* «megsebez») RAM. 137. | nyK. *tsatsenäm* (*tsatsem* «akar») RAM. 196. | kP. *malenam* ([u] *malem* «alszik») GEN. 13. || kP. *čienam* (*čiem* «fözlött») GEN. 6. | nyK. *puenäm* (*puem* «ad») RAM. 52. | nyK. *šuenäm* (*šuem* «dob») RAM. 127.

2. sz.: kCar. *ašnenat* (*ašnem* «tart, táplál») PORK. 2. | nyK. *βāldārtenāt* (*βāldārtaš* «verpfuschen») RAM. 17. | nyK. *ištenat* (o: *ʔštenāt*; *ʔstem* «tesz») WIED. 137. | kP. *kalašenat* (*kalašem* «elmond») GEN. 14. | nyK. *kenāt* (*kem* «megy») RAM. 61. | nyK. *kodenāt* (*kodem* «hagy») RAM. 51. | nyK. *koltenāt* (*koltem* «küld») WIED. 137. | kP. *moštenat* (*moštem* «tud, ért») GEN. 12. | nyK. *māndenāt* (*māndem* «elhagy») RAM. 64. | kP. *nojenat* (*nojem* «el-fárad») GEN. 3. | nyK. *pukʔšenāt* (*pukʔšem* «etet») RAM. 174. | nyK. *šalyenāt* (*šalyem* «megáll») RAM. 53. || nyK. *puenat* (o: *puenāt*; *puem* «ad») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *βalen* (*βalem* «esik, lefekszik») RAM. 9. | nyK. *βārsen* (*βārsaš* «szíd») RAM. 17. | nyK. *alen* RAM. 150. kCar. *ile'n* PORK. 3. (*alem, ilem* «él») PORK. 3. | nyK. *ʔšten* (*ʔstem* «tesz») RAM. 111. | nyK. *ioʔen* (*ioʔem* «folyik») RAM. 182. | kP. *kajen* GEN. 8. kCar. *kaje'n* (*kajam* «megy») PORK. 2. nyK. *ken* (*ken*) RAM. 26. [és *nāŋ-geien* (*nāŋ-keiem* «visz») RAM. 203.] | nyK. *kāten* (*kātāš* «elszakít») RAM. 43. | kE. *keten* (*ketem* «bír, -hat») BUD. CsT. IV. 76. | kCar. *kācke'n* (*kāckem* «befog») PORK. 5. | kCar. *kode'n* (*kodem* «hagy») PORK. 2. nyK. RAM. 51. | kCar. *kole'n* (*kolem* «meghal») PORK. 4. kP. GEN. 9. nyK. RAM. 90. | kP. kUr. *kolten* (*koltem* «küld») GEN. 2. WICHM. 234. kCar. *kolde'n* PORK. 1. | kCar. *konde'n* (*kodem* «hoz») PORK. 2. | kCar. *košte'n* (*koštem* «fáj») PORK. 1. | kCar. *kuče'n* (*kučem* «fog») PORK. 2. kP. *kučen* GEN. 27. nyK. *kāšēn* RAM. 173. | kP. *kūžen* (*kūžem* «fölmászik») GEN. 1. | nyK. *lā,mden* (*lā,mdem* «nevez») RAM. 74. | kCar. *pāšte'n* (*pāštem* «helyez») PORK. 2. | kCar. *punen* (*punem* «fon») PORK. 6. | kCar. *pure'n* (*purem* «bemegy, belefér») PORK. 3. nyK. *pāren* RAM. 192. | kCar. *šānde'n* PORK. 6. nyK. *šūnden* (*šūndem* «helyez») RAM. 6. | nyK. *šūndzēn* (*šūndzem* «ül») RAM. 61. | kCar. *šoʔe'n* (*šoʔem* «áll») PORK. 2. | kCar. *šūden* (*šūdem* «parancsol») PORK. 2. | kP. *šūžen* (*šūžem* «megéhezik») GEN. 37. | kP. *tōče'n* (*tōčem* «akar») GEN. 3. || kE. *kien* (*kiem* «fekszik») BUD. CsT. IV. 76. | kCar. *miē'n* (*miem* «megy») PORK. 6. | kP. *čien* (*čiem* «fözlött») GEN. 48. nyK. *tšien* RAM. 73. | kCar. *puē'n* (*puem* «ad») PORK. 3. nyK. RAM. 69. | kP. *ruē'n* (*ruem* «vág») GEN. 27. | nyK. *šū'e'n* (*šūem* «dob») RAM. 34. | kP. *tūjen* (*tūem, tūjem* «szét-darabol») GEN. 2.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *ištenna* (o: *ʔštennā*; *ʔstem*

«tesz») WIED. 163. | nyK. *l_omdennä* (*l_omdem* «nevez») RAM. 74. | nyK. *pajennä* (*pajem* «meggazdagszik») RAM. 183. | nyK. *päl'enna* (o: *pälennä*; *pälem* «tud») WIED. 137.

2. sz.: nyK. *əšte'ndä* (*əštem* «tesz») RAM. 173. | nyK. *χudalanenda* (*χudalanaš* «rosszabbul lesz») RAM. 23. | nyK. *kandendä* (*kandem* «hoz») RAM. 192. | nyK. *nängendä* (*näη-keiem* «elvesz») RAM. 192. | nyK. *sinzenda* (o: *šindzendä*; *šindzem*, *šindzem* «ül») WIED. 138. || nyK. *puenda* (o: *puendä*; *puem* «ad») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *əlenət* RAM. 147. kP. *ilenət* GEN. 4. (*əlem*, *ilem* «él») | nyK. *əštenət* (*əštem* «tesz») RAM. 209. | kP. *kajenət* (*kajem* «megy») GEN. 4. nyK. *kenət* (*kem*) RAM. 62. | nyK. *koltenət* (*koltem* «küld») RAM. 173. | nyK. *ong^əre'nət* (*ong^əraš* «mit stangen wälzen») RAM. 92. | nyK. *öpkälenət* (*öpkälem* «morog») RAM. 92. nyK. *päl'enet* (o: *pälenət*; *pälem* «ismer») WIED. 138. | nyK. *pāne'nət* (*pānem* «fon») RAM. 108. | nyK. *pəte'nət* (*pətäš* «végez») RAM. 53. | kP. *pukšenət* (*pukšem* «etet») GEN. 6. | nyK. *šinde'nət* (*šindem* «helyez») RAM. 28. 70. | nyK. *šindzenət* (*šindzem* «ül») RAM. 97. | kP. *šuženət* (*šužem* «éhezik») GEN. 21. | nyK. *tsatsenət* (*tsatsem* «akar») RAM. 176. || nyK. *kie'nət* (*kiem* «fekszik») RAM. 57. | kP. *čijenət* (*čiem* «föölött») GEN. 45. | nyK. *puenet* (o: *puenət*; *puem* «ad») WIED. 166. | kP. *ruenət* (*ruem* «vág») GEN. 27. | nyK. *šue'nət* (*šuem* «dob») RAM. 107. 180.

II.

397. *u ž a m* «lát»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>užənam</i>	<i>užənam</i>	<i>užəna'm</i>	<i>užənam</i> RAM. 123.
<i>užənat</i>	<i>užənat</i>	<i>užəna't</i>	<i>užənat</i> (WIED. 137.)
<i>užən</i>	<i>užən</i>	<i>u'žən</i>	<i>užən</i> RAM. 173.

Többes szám.

<i>užənna</i>	<i>užənna</i>	<i>u'žənna</i>	<i>užənna</i> (WIED. 137.)
<i>užənda</i>	<i>užənda</i>	<i>u'žənda</i>	<i>užənda</i> (WIED. 138.)
<i>užənət</i>	<i>užənət</i>	<i>u'žənət</i>	<i>užənət</i> RAM. 180.

tolam «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tolenam</i>	<i>tolnam</i>	<i>tolna'm</i> PORK. 45.	<i>tol^onam</i> RAM. 17. <i>tolnam</i>
<i>tolenat</i> GEN. 12.	<i>tolnat</i>	<i>tolna't</i>	<i>tol^onat</i> [5.]
<i>tolen</i> GEN. 3.	<i>toln</i>	<i>tol'n</i> PORK. 2.	<i>toln</i> RAM. 10.

Többszám.

<i>tolenna</i>	<i>tolnna</i>	<i>tolnena'</i>	<i>tolnna</i> (WIED. 163.)
<i>tolenda</i>	<i>tolnda</i>	<i>tolneda'</i>	<i>tolnda</i> RAM. 13.
<i>tolenat</i>	<i>tolnät</i>	<i>tol'nät</i>	<i>tolnät</i> (WIED. 163.)

K. *nalam*, nyK. *näläm* «vesz»:

Egyes szám.

<i>nalenam</i>	<i>nalnam</i>	<i>nalna'm</i> PORK. 22.	<i>nälänäm</i> RAM. 27.
<i>nalenat</i>	<i>nalnat</i>	<i>nalna't</i> PORK. 11.	<i>nälänät</i>
<i>nalén</i> GEN. 4.	<i>nälén</i>	<i>nal'n</i> PORK. 2.	<i>nälén</i> RAM. 173.

Többszám.

<i>nalenna</i>	<i>nälenna</i>	<i>nalnena'</i> PORK. 14.	<i>nälennä</i>
<i>nalenda</i>	<i>nälnda</i>	<i>nalneda'</i>	<i>näländä</i>
<i>nalénat</i>	<i>nalnät</i>	<i>nal'nät</i>	<i>nälénät</i>

K. *šuam*, nyK. *šoam* «megérkezik»:

Egyes szám.

<i>šuenam</i>	<i>šunam</i>	<i>šuna'm</i>	<i>šonam</i> RAM. 134.
<i>šuenat</i>	<i>šunat</i>	<i>šuna't</i>	<i>šonat</i>
<i>šuun</i> (< <i>šuen</i>) GEN. 28. 29.	<i>šun</i>	<i>šuen</i> PORK. 40. <i>šun</i> 25.	<i>šon</i> RAM. 35.

Többszám.

<i>šunna</i> GEN. 17.	<i>šunna</i>	<i>šunna'</i>	<i>šonna</i>
<i>šunnda</i>	<i>šunda</i>	<i>šunda'</i>	<i>šonda</i>
<i>šunenat</i>	<i>šunät</i>	<i>šunät</i>	<i>šonät</i>

kP. *jü a m*, kCar. *d'ü a m*, nyK. *zü ä m* «iszik»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>jüenam</i>	<i>d'üna'm</i>	<i>zünam</i> CASTR. 38.
<i>jüenat</i>	<i>d'üna't</i>	<i>zünat</i> CASTN. 38.
<i>jüen</i> GEN. 79.	<i>d'ün</i>	<i>zün</i> CASTR. 38.

Többes szám.

<i>jüenna</i>	<i>d'üna</i>	<i>zünnä</i> (és <i>jynänä</i>) CASTR. 38. WIED. 137.
<i>jüenda</i>	<i>d'ünda</i>	<i>zündä</i> (és <i>jynädä</i>) CASTR. 38.
<i>jüenät</i>	<i>d'ünät</i>	<i>zünät</i> (WIED. 138. CASTR. 38.)

K. *li a m*, nyK. *li ä m* «lesz»:

Egyes szám.

<i>lienam</i>	<i>lina'm</i> PORK. 44.	<i>linäm</i> RAM. 99. 12. <i>linäm</i> 89.
<i>lienat</i>	<i>lina't</i>	<i>linät</i> CASTR. 44.
<i>lien</i> GEN. 16.	<i>lin</i> PORK. 11. 56. <i>lin</i> RAM. 16.	

Többes szám.

<i>lienna</i>	<i>linna</i>	<i>linnä</i> (WIED. 166.), <i>linänä</i> CASTR. 44.
<i>lienda</i>	<i>linda</i>	<i>lindä</i> (WIED. 166.), <i>linädä</i> CASTR. 44.
<i>lienät</i>	<i>linät</i>	<i>linät</i> RAM. 82.

K. *ul a m*, nyK. *ül a m* «van»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>ulnam</i>	<i>ulnam</i>	<i>ulna'm</i>	<i>ülnam</i> RAM. 164.
<i>ulnat</i>	<i>ulnat</i>	<i>ulna't</i>	<i>ülnat</i>
<i>uln</i>	<i>ülen</i>	<i>uln</i>	<i>ülen</i> RAM. 3.

Többes szám.

<i>ülenna</i>	<i>ülennä</i>	<i>ülenna</i>	<i>ülenna</i>
<i>ülenda</i>	<i>ülendä</i>	<i>ülenda</i>	<i>ülenda</i>
<i>ülenät</i>	<i>ülenät</i>	<i>ülenät</i>	<i>ülenät</i> RAM. 61.

Ismertetések és bírálatok.

E. A. Tunkelo: Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apu-gloosana. Semologinen tutkimuskoe. [Alkusuomen genitiivin funktioista. I, 1.] Helsingissä 1908. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. 120. osa. (A finn alapnyelvi genitivus mint a relativ névnek segédglosszája. Jelentéstani tanulmány-kísérlet. [A finn alapnyelvi genitivus funkcióról. I, 1.]) A Finn Irodalmi Társaság kiadványai. 120. k. 8-r. 278 l.

Minthogy a finn genitivus funkcióinak e munkában olvasható fejtegetése olyan nyelvtani rendszer alapján történik, a mely nálunk nem igen ismeretes, könnyebb megérthetés céljából szükségesnek látszik e rendszernek rövid ismertetése. A műszavak, kategóriák, ezeknek magyarázata, a munkának egész beosztása NOREENAK «Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning» című munkájának rendszeréből van átvéve. Olvasói kényelmére szerzőnk a bevezetésben röviden megmagyarázza azokat a terminus technicusokat, melyek a genitivus funkcióinak vizsgálata közben előfordulnak.

Azon szempontok szerint, melyek szerint az artikulált beszédet — szót, ragot, képzőt, mondatot — vizsgálni szoktuk, az összes nyelvjelenségeket nevezhetjük és tekinthetjük *phonemáknak*, *morphemáknak* és *sememáknak*.

Phonemák az artikulált beszédnek magánosan álló vagy egymásután következő hangalakjai, hosszabb-rövidebb hangsorok, pl. *h, e, l, he, hel, hl, lhe, ehl, si, iy, ks, sk, ksi, Helsinki; Helsingfors tengerparton épült.* A phonemákkal a hangtan (phonologia) foglalkozik, a mely a nyelvjelenségeket tisztán fizikai szempontból tárgyalja. *Morphema* minden phonema, a mely valami jelentésnek megnyilvánulási eszköze. Tehát: *Helsingfors, tenger, parton, tengerparton, épült, Helsingfors tengerparton épült* stb. morphemák, de *Hels, hls, sk, prtng, frmv* nem morphemák. A morphemákkal az alaktan és a mondattan foglalkozik. Ha a morphema tudományos vizsgálatában tisztán a lélektani folyamatra, a tartalomra, jelentésre vagyunk tekin-

tettel, megkülönböztetésül a morphemát sememá-nak nevezzük. A semema tehát olyan fogalmi tartalom, mely a nyelvnek bizonyos phonemája segítségével nyilvánul meg, pl. *Helsingfors, tenger, parton, -on, -épült, -t*, morphemák, de egyúttal lélektani szempontból sememák is. Ugyanaz a morphema tartalmazhat több sememát, pl. a *Sampo összetört* jelentheti azt, hogy Finnország legnagyobb jégtörő hajója összetört, s hogy az Ilmarinen kovácsolta csodamalom tört össze. A hallgató vagy az olvasó azonban rendszerint tudja, melyik sememát kell érteni. A sememákat a jelentéstan tárgyalja.

A szólam (kifejezés, finn *lausuma*, svéd *yttrande*) önálló semema, egy bizonyos teljes gondolatnak vagy gondolatsornak megnyilvánulási eszköze. A szólam lehet egyszerű mondat, azaz olyan semema, a mely egy itéletet tartalmaz, lehet hosszabb-rövidebb mondat-sor, mely itéletösszességet fejez ki. Ugyanazon mondatsememát nagyon sok morphema fejezheti ki, pl. *Jó napot! Jó napot kívánok! Adjon Isten jó napot!* Morphologiai szempontból ezek mondatmorphemák. — A glossza nem önálló semema; ellenkezőleg gondolatrés-idea (ajatuksenaines-idea). Tartalma észlelés, megfigyelés. Voltaképpen az önálló sememának elemzése útján nyert fogalom. Ha pl. azt mondom: *a papiros fehér*, vagy *végy fehér papirost*, a *fehér* glosszát csak azért használom, mert használtam a *papiros* glosszát is, mikor is *papiros* alap-glossza (prinsipali-gloosa, alus; svédül: *den grundläggande, grundlaget*), *fehér* járulékglossza (aksessori-gloosa, lisäglöosa, svédül: *tillägsglosan, tilläget*), a közöttük levő viszony *connexio*, mégpedig *A papiros [van] fehér* *prædicativ-connexio*, [*Végy*] *fehér papirost* *adiunctiv-connexio*, vagy röviden *adiunctio*. Az *adiunctio* alap-glosszáját főglosszájának (*päägloosa*), járulékglosszáját (*fehér*) *segédglosszájának* (*apugloosa*) nevezzük. A *segédglossza* sokféleképpen módosíthatja a *főglossza* jelentését, s azt a viszonyt, a melyben a *segédglossza* van a *főglosszához*, *status*-nak nevezzük. *Status* nagyon sokféle van, s azon morphologiai eszközök is sokfélék, melyekkel kifejezhetők. De egy morphema azért több *statust* is kifejezhet, pl. ha azt mondom: *Phidiasnak szobra*, ez a következő *statusokat* jelentheti: 1. *Phidias faragta szobor*, 2. *Phidias birtokában levő szobor*, 3. *Phidias ábrázoló szobor*. A fő- és a *segédglossza* önálló jelentése mindig ugyanaz, világos tehát, hogy a *hármastartalmúság* a *status* háromféleségéből származik. A *status* kifejezésére van a nyelvben a *casus* (eset), mely lehet *adnominalis* (*a földnek gazdája*), *adverbális* (*A-nak indulnia kell*). Ha még megemlítjük a *substantialis-glosszát* (a melynek önálló létezése van) és az *accidentias-glosszát* (a melynek önmagában nincs

létezése), körülbelül elmondottuk mindazt, a mi a finn alapnyelvi genitivus functióit tárgyaló rész megértéséhez szükséges.

A több kötetre tervezett munka beosztása a következő volna:

I. Az adnominalis genitivus mint a substantialis glossza segéd-glosszája.

II. Az adnominalis genitivus mint az adjunctiv-glossza segéd-glosszája.

III. Adverbialis genitivus (és dativus).

Genitivus + segédmorphema.

Összefoglaló áttekintés.

Ebben a kötetben az I. rész első felét kapjuk, a melyben a főglossza expressiv substantialis-glossza (röviden: névszó). A finn alapnyelvi genitivus functióinak vizsgálata itt a következő szempontok szerint történik:

1. A főglossza relativ név*) (glosa substantialis relative expressiva).

A) «üres» név;

B) partialis név:

a) accidentiás név:

a) tulajdonságnév,

β) állapotnév;

b) résznév;

C) Viszonymév.

2. A főglossza abszolút név.

Minthogy az itt eddig felsorolt meghatározásokat és fölosztásokat a tárgyalás menetén számtalan újabb meghatározás és fölosztás követi, nem terjeszkedünk ki valamennyi osztály ismertetésére, csak néhány példát hozunk föl, hogy fogalmat nyújtsunk arról, mi hát a tulajdonképpeni tárgya ennek az óriási készültséggel és alaposzággal frott munkának. Előre bocsátjuk, hogy eredménye sem a specziális finn, sem a finnugor nyelvészet szempontjából nem tekinthető nagy fontosságúnak, bár a szerzőnek abbeli érdemét egy pillanatig sem

*) Oly név, a mely csak egy más semema segítségével képes érzékelni a substantialis idea tartalmát. Relativ nevek: a) az üres, tartalmatlan név (glosa substantialis relative expressiva inanis), pl. a számnév; b) a partialis név (gl. s. rel. expressiva partialis), pl. a tulajdonság-név (gl. s. rel. expressiva qualitatis), állapot-név (glosa subst. rel. expressiva status), mely két utóbbinak közös neve accidens-név (gl. subst. rel. expressivæ accidentiæ), rész-nevek (gl. subst. rel. expressivæ partis); c) viszony-név (gl. subst. rel. expressiva relationis).

tagadhatjuk, hogy bizonyos tekintetben úttörő munkát végzett, elkészítvén a tudományos leíró finn nyelvtannak egy túlaprélékos és szétfolyó, bár a legapróbb részletekig pontos fejezetét.

Az I. részben tárgyalja a tartalom-nélküli neveket vagyis a számneveket, a hol megkülönböztet status metiendi, numerandi, addendi, additi, multiplicandi, multiplicatoris, radicandi, dividendi (pl. *a*-nak, *b*-nek, *c*-nek és *d*-nek összege $a+b+c+d$ stb. stb.). — A részneveknél: status partitionis, st. partitivus totius (v. totalis), st. partitivus separativus. Itt a status totiusnál a következő alosztályok vannak: I. a segédglossza konkrét név: 1. a segédglossza valami állati vagy organikus egész: *a*) a segédglossza embernek, állatnak, tehát valami lénynek (nem növénynek) vagy községi szervezetnek neve; *b*) a segédglossza növényi organizmusnak neve (pl. fának ága, gyökere), — s még sok más alosztály. Hogy mennyire túlságba megy ezekkel az alosztályokkal, legszembetűnőbben mutatja a status *divergentiæ rectangularis* (pl. ennek a síknak merőlegese) s a status *generis*, st. *generatoris* v. *generatricis*, st. *generati* v. *generativus-descendentis*, st. *originis*,*) st. *producti*; st. *concordiæ et discordiæ*, st. *æquativus*, st. *similitativus*, st. *analogiæ*, st. *vicis*, st. (*discordiæ*) *oppositivus* léte.

A tárgyalat 41 status közül összehasonlító és nyelvtörténeti módszerrel 32-t finn alapnyelvi statusnak állapít meg, nem tekintvén alapnyelvek a st. *divergentiæ rectangularis*, a st. *producti*, st. *termini*, st. *instrumenti* etc. *genitivussal* kifejezett statusokat.

Az egész munkának inkább csak a módszere és jelentéstani fejtegetései méltók figyelemre, — mely utóbbiért különben méltán illeti elismerés. Tudomásom szerint ugyanis szerzőnk az első, ki finn nyelven nyelvfilozófiai s jelentéstani fejtegetésekbe mert bocsátkozni.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Sachmatov, A. A.: Mordovszkij etnograficeszkij szbornik.

St.-Peterburg, 1910. 8-r. IX, 848 l. (= Mordvin etnografiai gyűjtemény).

A szarátovi kerületben két mordvin lakosságú falu van, mind a kettő az erzá-nyelvjárást beszéli. Az egyiknek *Szuchoj-Karbulak* a neve (mordvinul *Arčiloúčele*, Arcsil grúz királyfi nevéből, a kié egykor a falu volt), s 3000 mordvin lakik benne; a másiké *Orkino* (*Orka* nevű első mordvin telepesről, más orosz neve *Kucsugury*), s lakosai

*) Tehát külön fejezet: a «fiúnak apja», «apának fia», «egy szónak származéka», mert más-más statust fejeznek ki.

száma 6000. A szarátovi területben valamikor több mordvin falu is volt, a mint a helynevek bizonyítják, ma azonban csak ez a kettő van. E két falunak néprajzi, népköltészeti, népnyelvi leírását foglalja magában a címűl irt kötet, a mely legnagyobb részében SACHMATOV ALEXEJ, a nagytudományú orosz szlavista munkája.

A kötet bevezetésében a szerző elmondja, hogy az anyagot 1905 és 1906 folyamán gyűjtötte. Munkájában többen segédkeztek. Legkiválóbb munkatársa UCSÁJEV ROMÁN tanító volt, a ki suchoj-karbaluki születésű mordvin s a ki maga is elsőrendű gyűjtő. UCSÁJEV népnyelvi gyűjtése a kötetben cirill betűkkel van nyomtatva, míg SACHMATOVÉ latin betűkkel. Orkino faluban CZYBIN JÓZSEF bodnärmestertől jegyzett fel SACHMATOV legtöbbet, sőt CZYBIN orosz betűkkel maga is feljegyzett szövegeket, de ez neki nem nagyon sikerült. Egy másik férfiú, a kitől SACHMATOV sokat feljegyzett, SZAJUSKIN VÁSZOLY községi irnok volt.

Ezután a kötet egyes fejezeteiről és a hangjelölésről számol be a szerkesztő. A kötet egyes fejezetei ezek: 1. Szájhagyomány (a két község eredete, a régi vallásra, a kereszténységre való térésre vonatkozó dolgok), 2. Népszokások (varázslás, multságok, régi szokások stb.), 3. Lakodalom, 4. Népmesék, 5. Példabeszédek, közmondások, szólások, 6. Népdalok (dallamokkal), 7. Különféle történetek, írott történeti elbeszélések stb. 8. Mellékletek: a) CZYBIN JÓZSEF feljegyezte népdalok, b) Orkino község történet-földrajzi leírása MINCH A. tól, c) A két község nyelvének hangtani és alaktani leírása a szerkesztőtől.

Megjegyzései közül csak egyet emelek ki. PAASONEN (vö. Mordw. Lautl. VII.) azt tanítja, hogy a mordvinban a *k, t, p, s, š, f, χ* intervokális helyzetben, továbbá olyankor, mikor vokális + *l* re (vagy *r-, n-, m-, v-, j-*)-re következnek, valójában gemináták (pl. *kotta* 'hat' s nem *kota*, *kossa* 'hol' s nem *kosa* stb.). SACHMATOV szerint ilyen helyzetben is igen sokszor hallani rövid s nem hosszú vagy félhosszú más-salhangzót (pl. *buka* s nem *bukka* stb.).*

Ennyiből is látható, hogy SACHMATOV műve igen értékes, s alkalomadtán a nyelvről szóló részét bővebben fogjuk ismertetni.

KEMENES PÁL.

*) PAASONEN néhány évvel ezelőtt szíves volt velem levélben közölni, hogy azok a hangok mégsem gemináták, hanem félhosszúak, és Mordwinische Chrestomathie-jában (1909) ilyeneknek is jelölte őket (pl. *koť ä koš ä* stb.). *A szerk.*

Kustavi Grotenfelt: Über die alten Kvänen und Kvänland.
Helsinki, 1909.

Izland történeti mondáiban és régi történeti forrásokban gyakran előfordul egy népnév: *Kvæn* s egy régi ország neve: Kvänland. Először 875 táján történik róluk említés, mégpedig két egymástól teljesen független, de megbízható forrásban: Nagy ALFRÉD angol király OROSZUS-átdolgozásában és az Egil-mondában. Ettől kezdve egész a középkor végéig többször találkozni velük.

Hogy melyik népcsaládhoz tartoztak, hol volt lakóhelyük, az a kérdés régi idő óta foglalkoztatja a svéd és a finn tudósokat. Egy részük azt a nézetet vallotta, hogy a finnekkel rokon néptörzs voltak, s lakóhelyük a finnországi Pohjanmaa-ban (a Botteni öböl északi részén) keresendő, mások meg svédeknek tartották őket s lakóhelyükül a svéd Norrland-ot tekintették. CASTRÉN, AHLQVIST karjalaiaknak, YRJÖ-KOSKINEN egy később kihalt népnek, J. R. ASPELIN a mai pohjanmaa-i lakosok őseinek, PORTHAN, WIKLUND svédeknek tartotta őket.

GROTFELT az eddigi kutatók adatait újakkal bővíti ki s rámutat arra a nagyon fontos tényre, hogy a kvének a mondák tanúsága szerint a Botteni öböl északi partvidékein laktak, mégpedig finnországi partvidékeken is. Az a körülmény, hogy nemcsak finn, hanem svéd partvidéken is laktak, nem bizonyít semmit svéd voltak mellett, sőt figyelembe véve, hogy jelenleg is találni svéd területen egész Piteå-ig finn helyneveket, a melyek már a Wasa Gusztáv korából való törzskönyvekben megvannak (jóllehet ott a lakosság az ő korában már svéd volt), azt kell feltennünk, hogy a svédek előtt ott egy finn néptörzs lakott, s a helynevek annak az emlékét őrzik. A források ide helyezik Kvänlandot, s a helynevek tőlük maradtak a svédekre.

Az izlandi mondák Finnország lakosait általában *kväneknek* nevezik; a finnek neve Norvégiában ma is *kvæn*, s ez természetes, mert az északon lakó *kvæn*-törzs lakott a norvégekhez a finnek közül legközelebb. Hogyan juthattak volna a finnek a *kvæn* névhez, ha az ősi *kvänek* svédek lettek volna? Az izlandi mondák idegen, tőlük távol álló népnek tartják őket; hírneves varázslók, már pedig a varázslás a skandináv népek szemében s általában északon, a finneknek volt legjellemzőbb tulajdonságuk.

A *kvæn* szót GROTFELT összefüggésbe hozza a régi *Kainuunmaa* (Kainuföld), *kainulainen* (kainubeli) szókkal. E nevek ugyanis ugyanarra a vidékre vonatkoznak, mely a régi *kväneknek* szolgált lakóhelyül, a Botteni öböl északi részére. A *Kainu*, *Kainulaiset* neveket

ma is használják a Botteni öböl északi partvidékének s lakóinak nevéül. Hogy régebben is hívták így őket, bizonyítja a Wasa Gusztáv korából való *Kainos* = Pohjanmaa elnevezés. Nevét e vidék a lapos, sík (*kainuu*) talajképződésről kapta.

A lappban *kainolač* a Botteni öböl északi vidékén lakókat jelenti, úgy a svédek, mint a finnek; egyúttal földművest is, a mely természetesen későbbi fejlődés, mert a vidék kapta a *kainu* nevet, s a *kainulaiset kainun* lakókat jelentett, a kik földműveléssel foglalkoztak. Orosz feljegyzésekben is van nyoma e szónak. Egy 1431-ből való feljegyzésben: *каяани, каяанская земля* = a tíz (vagy hét) folyó vidéke, a mely szintén megfelel az északi Pohjanmaa-nak. A göteborgi békekötés szövegében *Каяно море* = Botteni öböl, a mi az Alfréd király említette *Kvæn-tengernek* felel meg.

Ez adatok egyezése kétségtelenül bizonyítja, hogy a *kvæn*, *kainu* nevek egy és ugyanazon népre vonatkoznak.

Az ADAM BREMENSIS említette *terra feminarum*, mely úgy állott elő, hogy a *kvæn* szót tévesen fölcserélték a skand. *kvinna* 'asszony' szóval, ugyanott van, a hol az izlandiak és a norvégek Kvænlandja. Ennek egyik szomszédja Svédország, a másik oldalon meg laknak a «Wizzi, Mirri, Lami, Scuti et Turci . . usque in Ruzziam».

Fejtegetéseit GROTEFELT a következő három pontban összegezi:

1. A norvég és az izlandi feljegyzések *kvæn*, *Kvænland* szavai Finnország északi és Svédország legészakibb részére s lakosaira vonatkoznak, olykor azonban egész Finnországra s az összes finnekre általában.

2. A régi *kvænek* finnek, valószínűleg karjalaiak voltak, s nevük a finn *Kainuu* és *kainulainen* szavakkal összefügg.

3. Az ADAM BREMENSIS említette *terra feminarum* = Kvænland s a mondákban az «asszonyok földjén» folyt háború Svédországnak Finnország ellen folytatott, tényleg megtörtént hadjáratára vonatkozik.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN.

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához.

22. Izé. — Ez a szó, helyesebben mondva: *iz-* előrésze, mint már M. Nyelvhasznításom 4. kiadásában (152. l.) jeleztem, a következő lapp szavakkal egyezik: lpS. (Lule) *āta* (gen. *ūta*) 'sache, ding (wird anstatt jedes nomens gebraucht, dessen man sich nicht gleich erinnert oder das man nicht gebrauchen will)' | *āta-* (inf. *ātat*, præs. 1. *ātau*) 'machen (wird anstatt jedes verbums benutzt, dessen man sich nicht gleich erinnert oder das man nicht gebrauchen will)' (SUS. Toim. I. és WIKLUND K. B. közlése) || lpN. *ātta*, *ādu* 'res, Ting, Tingest, Noget'; *im dieđe mi ādaid læžža* 'jeg ved ikke, hvad det kan være'; *ātago læ dudnji? ucca ādaš* 'du har noget at bestille? lidt'; *valde ādaidad mielad!* 'tag tingesterne med dig!' | *āttat*, *ādam* 'versari in re, occupatum esse aliqua re, stelle, haandtere, sysle med (Betydningen er ubestemt og maa nærmere fremgaa af Sammanhængen)'; *i mikkege ādaid must læ āttat* 'jeg har ikke noget at sysle med'; *go ādam nibin, de vuolam, go ādam ovsoin, de čuopam* 'naar jeg sysler med Kniv, da tæljer jeg, naar jeg sysler med Oxe. da hugger jeg' (FRIS, Lex. Lapp.) | *āttā* (acc. *ādā*) 'izé'; *āttā't* (præs. 1. *ādan*) 'izél' (NIELSEN K. közlése).

De az *iz(-é)*-nek nemcsak a lappban, hanem az urali ugor nyelvekben is van megfelelője, ú. m.

vog. *ut* 'holmi, valami, valaki', pl. *am utēm* 'az enyém', *naŋ utēn* 'a tied', *taw utä* 'az övé' (NyK. XXI. 334); *tēn'-ut* 'ennivaló' (tkp. 'evő-holmi, evő-valami'), *ajŋ'-ut* 'innivaló' (tkp. 'ívó-holmi, ívó-valami') (MUNKÁCSI, VogNGy. III. 75, IV. 325; vö. *tēnē matēr* 'valami ennivaló', tkp. 'evő valami' I. 11); *totŋ'-ut* 'hozó valami', *ālentēn'-ut* 'hordó valami' (uo. I. 22); *sēlēn'-ut*, *sēlēm'-ut* 'szerzemény', tkp. 'szerzett holmi', *atēn'-ut* 'gyűjtött holmi' (uo. IV. 324, 325); *uti* 'két micsoda, két izé' (uo. I. 26; két verekedő emberről van szó); *jāŋŋ'-ut*: *nē vinē žum jāŋŋ'-ut jot toti* 'a nőt vivő ember idősebbet (tkp. idősebb valakit) szokott magával vinni' (uo. II. 127); *žultēm'-ut*: *žultēm-kēm žum, māl-pält žultēm-utēt* 'a megmaradt emberek, [t. i.] a maguk

földjén megmaradottak (tkp. megmaradt valakik) (uo. I. 72); *t̄šim-utét* 'a szárazra jutottak' (tkp. 'a szárazra jutott valakik') (uo.) (vö. *ālné ʒatpā* 'ember', tkp. 'levő v. élő valaki', uo. I. 21; *p̄n̄r̄élténé ʒatpā* 'bűvöltető valaki', uo. IV. 411; *t̄l̄m̄nténé ʒatpā* 'valamilyen lopni szándékozó', tkp. 'lopó valaki', uo. IV. 342).

osztj. O. *pt*, Kaz. *ōt* stb. (összetételekben) 'sache, ding' (KARJ. OL. 59) | osztjÉ. *ot* 'holmi, valami, valaki': *mà otəm* 'az enyém', *nəy otən* 'a tied' (PÁPAY J. közlése). Ezzel azonos az az *ot*, a mely mint főnevesítő elem szerepel. éppúgy mint a vog. *ut* is, pl. *jastim-ot* 'das gesagte', *nalimla-ot* 'der stumme', *ʒaniatim-ot* 'verborgenes', *ʒani-ot* 'geheimes', *jit'-ot* 'der kommente', *ʒust'-ot* 'der versucher' stb. (VOLOGODSZKI). — BUDENZ az Ugrische Sprachstudien-ben (1870. II. f. 60. s. köv. l.) a *jastimot*, *nalimlaot*, *ʒaniatimot*-féle alakok -*t* jét tévesen névmási determináló elemnek magyarázta, a megelőző *o-t* pedig tövégi magánhangzó-nak tartotta és hangszinét az egykori tárgyrag (-*m*) beleolvadásának tulajdonította. Ezt a tévedését érthetővé teszi az osztják és a vogul nyelvi anyagnak akkori csekély és fogyatékos volta. cser. -*at*, -*ət* (tőszámnevek főnévi alakjának végzete), pl. *iktət* 'egy', *koktət*, *koktət* 'kettő', *ku'mət*, *k̄m̄ət* 'három' (melléknévi alak: *ik*, *kok*, *kum*, *k̄m̄*) (PORKKA, RAMSTEDT).

Hogy az *izé* szó végén levő -*é* valami képző-e vagy csak pusztán szónyújtó toldalék vagy mi, arról egyelőre nem mondhatok véleményt.

23. Igen. — SZILASI MÓRICZ e szóról szóló cikkét (Nyr. XXIV. 97) így kezdi: «Mint hogy az *igen* alapjelentése valde, nimis, tehát nagyon, egész biztosan állíthatjuk, hogy tőszava *ig-* a. m. nagy s a ragja a határozó -*n* rag». Az *ig-* tőszót a vog. *jāni* (*jānɣ-*) 'nagy' szóval egyezteteti. Ezt az egyeztetést talán el lehetne fogadni, ha pusztán *jānɣ-* alak volna a vogulban (vö. vog. *ʒānɣ-* ~ m. *hág*), csak hogy ez a *jānɣ-* csupán változata a teljesebb *jāni* azaz -*ij̄* alaknak, ennek pedig a magyarban nem felelhet meg *ig-*. (Vö. vog. *ōn̄ij̄*, *ōn̄ij̄^{um}* ~ m. *ángy*, *ángyom*; vog. *tār̄ij̄* ~ m. *daru*; vog. translát. -*ij̄* ~ m. -*á*, -*é* NyH.⁴ 127). A vog. *jāni* kétségtelenül összetartozik a következő szavakkal: osztjKond. *ēne* 'nagy' (SUS. Aik. XXI. 12) | mdÉ. *ine*, M. *iñe* 'gross' (PAASONEN, Mordw. Chrest. 65) | f. *enā-*: *ei enā* 'többé nem'; *enempi* 'nagyobb, több'; *enin* 'legnagyobb, legtöbb', stb. | lpS. (Lule) *ātna*, *āna* 'viel, viele' (SUS. Toim. I.) (vö. MUSZ. 883), és ezek szintén a SZILASI-féle egyeztetés tarthatatlanságát bizonyítják.

Még azt sem kell okvetlenül föltennünk, hogy az *igen* szó eredeti jelentése 'nagyon', tehát *ig-* = 'nagy'. Hiszen lehetett az alapjelentése akár 'erősen' is (vö. *erössen* 'nagyon' MTsz.), lehetett akár 'jól' (vö. f. *hyvin* 'igen, nagyon': *hyvä* 'jó') vagy

'keményen' (vö. f. *kovasti*, *kovin* 'igen, nagyon': *kova* 'kemény') avagy 'élesen' (vö. vogT. *ilmiš* 'szerfözlött, nagyon': vogÉ. *elmi* 'él' MUNKÁCSI, VogNyjár. 283) stb.

Az én nézetem szerint az *igen* csakugyan *-n*-ragos határozószó, s az *ig-* tövszó megfelelteti a következő finnugor határozószókbán található meg:

vogT. *tâniš* 'erösen' (a végzetre nézve vö. vogT. *tâkiš* 'alacsonyán', *mânišigis* 'vogulul', *tönišigis* 'magasan', *jâniš* 'nagyon' stb.) (MUNKÁCSI, VogNyjár. 283, 284) || cser. *šây* 'dicht, fest'; *šay* 'sehr' (FUF. VI. 33) || f. *sangen* 'igen, nagyon'. (A szókezdetre nézve vö. pl. vog. *tâl*, cser. *šâl*, f. *syli* ~ m. *öl* | vog. *tân*, cser. *šün*, f. *suoni* ~ m. *in*, stb. NyH.⁴ 25, 26). — Kezdöhangja miatt aligha tartozik ide az osztjÉ. *šâyk* 'igen, sehr' (BEKE, Északi-osztj. Szój.), a melyet BUDENZ a m. *igen*-nel egyeztet.

24. Hat '1. penetro MA. [progredior]...'. NySz. ~ osztjÉ. *zat-*: *ant zattal* 'nem megy előre' (*zâpâp yô zâpâl ant zattal* 'a csónakos ember csónakja nem megy előre', PÁPAY J. Osztják Népk. Gyűjt. = ZICHY JENÖ gr. harm. ázs. ut. V. 188); *zâtsem* 'sich bewegen, vorwärts gehen' (AHLQVIST, Spr. d. Nord-Östj.) || osztjÉrt. *zatasem* 'mozogni, előre menni': *tavet ei kurëm itpeja čoken zataset* 'das pferd bewegte sich kaum schrittweise vorwärts' (PATKANOV, Irtisi-osztj. Szój.). SZINNYEI JÓZSEF.

Irodalom.

BEKE ÖDÖN. Cseremisiz nyelvtan. (Különnyomat a NyK.-ból = Finnugor Füzetek. 16. sz.) Budapest, 1911.

BUDENZ JÓZSEF. Finn nyelvtan. Átdolgozta SZINNYEI JÓZSEF. Hetedik kiadás. Budapest, 1911.

FUCHS D. R. Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. Auf Grund der Sammlungen und grammatischen Aufzeichnungen von S. PATKANOW. Budapest, 1911. (Különnyomat a KSz.-ből.)

Keleti Szemle. XII. 1—2. Budapest, 1911. (WINKLER, HEINRICH: Die Zugehörigkeit der finnischen Sprachen zum uralaltaischen Sprachstamm. — PATKANOW, S. u. FUCHS, D. R. Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte. — NÉMETH GYULA: Kumük és balkár szójegyzék. — BEKE ÖDÖN: A votják locativusi ragról. — Irodalom. — Kisebb közlések.)

LEWY, ERNST. Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung. Göttingen, 1911.

SIMONVI ZSIGMOND. Emlébeszéd Misteli Ferencz külső tagról. (Akad. emlékeszédék. XV. k. 7. sz.) Budapest, 1911.

TUTTLE, EDWIN H. Finnic and Dravidian. New Haven, Connecticut 1911.

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 kálmánik dana hangjegye	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfeljődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr	—40
— Baronyai Deesi János és Kis-Vieczy Péter közmondásai	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat	—60
— A mondat dualismusa	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatíráinak magyarázóit után	—80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra	—80
— Szórend és accentus	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alakтана. Három füzet	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czimű II. értekezésére	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremissicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentom cseremiszt fordításából 1.—	—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugriais comparatae.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet	2.—
— Moksá- és erza-mordvin nyelvtan	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasználatára	—20
Fábian István. Finn nyelvtan	1.—
Finlay Henrik. A beszerczei szószeret. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból.	—
— Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szövegmutatókat készített hozzá	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metznzefi német nyelvjárás hangtana	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szójegyzékkel	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok	—60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai	—40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez	—60
— Ertük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében)	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész	—60
— Ugyanaz	—80
— Ugyanaz	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közveteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. kötet	12.—
Kégl Sándor dr. A perza népdal	—90
— Tanulmányok az újabbkori perza irodalom történetéből	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék	2.—
— Kis-Ázsia török dialektusairól	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—,80
— A sémi magánhangzokról	—,75
— Adatok Krim történetéhez	—,40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	—,90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—,20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	—,20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1,20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-törödéek. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1,20
— A brassói latin-magyar szótár-törödéek	—,60
Molnár Albert. (Szenezi-) naplója, levelezése és írományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Arja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1,20
— Vogul népköltési gyűjtemény I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medvénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medvéünnepi színjátékok, állatnénekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvmlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összehasonlítta, a Csemez-törödéek szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvmléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulesár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-törödéek	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912

TARTALOM.

	Lap
HORGER ANTAL: A szláv <i>o</i> -magyar <i>a</i> kérdése... ..	113
KARA FERENCZ: Északi-osztják határozók (II.)... ..	145
BEKE ÖDÖN: Cseremisiz nyelvtan (VII)... ..	182

Ismertetések és bírálatok.

Ernst Lewy: Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbindung. Ism. KERTÉSZ MANÓ... ..	231
---	-----

Kisebb közlemények.

KARA FERENCZ: Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához:	
25. <i>Kemény</i>	234
26. <i>Ver</i>	234
27. <i>Eltik</i>	234
28. <i>Szizj</i>	235
29. <i>Kozmás</i>	236
30. <i>Szak</i>	236
Irodalom... ..	236

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához címezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

A szláv *o* ~ magyar *a* kérdése.

I. Bevezetés.

Szláv jövevényszavaink hangtani tanulságait tudvalevőleg MIKLOSICH próbálta először összeállítani «Die slavischen Elemente im Magyarischen» című munkájának bevezetésében. E tanulságok során a szláv *o*-ról csak annyit mond, hogy «im allgemeinen» *a* lett belőle a magyarban. MIKLOSICHnak ezen tanítása csakhamar átment a magyar nyelvészeti irodalomba is. Minden magyar nyelvész elfogadta és újra meg újra hirdette minden alkalommal, hogy szláv *o*-nak a magyarban *a* szokott megfelelni. De hogy milyen hangtani vagy korbéli föltételek között lett belőle *a* és milyenek között nem lett belőle *a*, azt máig sem vizsgálta meg senki sem. Ma is csak annyit tudunk tehát e hangmegfelelésről, a mennyit MIKLOSICH éppen 40 évvel ezelőtt állapított meg róla. Sőt talán még ennél is kevesebbet tudunk róla, mióta SZINNYEI megtartotta «Hogy hangzott a magyar nyelv az Árpádok korában?» cz. híres fölolvasását, a melyben egyebek közt azt is bizonyítani próbálta, hogy abban a szláv nyelvjárásban, melyből régi szláv jövevényszavaink java része való, az *o* (legalább részben) más szláv nyelvek megfelelő hangjánál nyitabb, azaz magyar *a*-féle (= *ä*) hang volt (Nyr. XXIV. 199—201).

Nyilvánvaló, hogy a szláv *o* ~ magyar *a* megfelelésének kérdése e föltevessel még jóval bonyolultabbá vált. Mert azelőtt csak az volt az eldöntendő kérdés, hogy milyen föltételek alatt lett szláv *o*-ból a magyarban *a*, és milyenek alatt maradt meg *o*-nak, de ha SZINNYEI föltevése helyes, akkor először is azt a kétségbeejtően nehéz kérdést kellene eldönteni, hogy mely esetekben hangzott az *o*-val írott szláv szóban csakugyan *o*, és

mely esetekben *ä*, s csak ennek eldöntése után következhetnék sorra azon, most már kettős kérdés, hogy mely föltételek alatt felel meg egyrészt szl. *o*-nak m. *a* vagy *o*, és másrészt szl. **ä*-nak m. *a* vagy *o*. Olyan roppant nehezé vált tehát ezzel a kérdéseknek ez egész csoportja, hogy valóban nem lehet rajta csodálkoznunk, hogy bár az utóbbi 16 esztendő folyamán (SZINNYEI fölolvasásának megjelenése óta) igen sokat foglalkoztak, különösen ASBÓTH és MELICH, szláv jövevényszavainkkal s e téren több nehéz kérdést részint megoldottak, részint legalább közel vittek megoldásához, a szl. *o* ~ m. *a* viszonyának kérdése egyetlen egy lépéssel sem haladt előbbre. SZINNYEI maga megkísérlette ugyan egy idetartozó részletkérdésnek megoldását, mikor a NyK.-ben megjelent második értekezése keretében (XXVII. 369—70) a megelőző vagy követő mássalhangzók hatásának próbálta tulajdonítani, s e szerint a magyarban végbement *a* > *o* változásnak magyarázni azon eseteket, melyekben (szláv írott *o*-val szemben) ma *o* hang van régi szláv jövevényszavainkban (pl. *pogácsa*, *pokrócz*, *oltár*, *olaj*, *morva*, *kovács* stb.), de ASBÓTH azóta, s az én véleményem szerint teljesen meggyőző módon, bebizonyította e magyarázat tarthatatlanságát (u. o. XXXIII. 114—15). ASBÓTH maga erre vonatkozólag azt a véleményét fejezte ki, hogy az *o* > *a* hangváltozás talán a bolgár eredet kritériuma lehetne, de vele szemben viszont MELICH bizonyította be, hogy ez a változás olyan szláv jövevényszavainkban is megtörtént, a melyek semmi esetre sem lehetnek bolgár eredetűek (u. o. XXXIX. 27—30).*)

A kérdés tehát még ma is éppen olyan bonyolult, a mi

*) Negatív úton czáfolja ASBÓTH föltevését még az a körülmény is, hogy a *donga*, *konkoly*, *korong*, *gomba*, *tompa*, *szombat*-féle, ASBÓTH elmélete szerint bolgár eredetű szavakban az *o* nem változott *a*-vá. Ezekre SZINNYEI (NyK. XXII. 370) joggal mondhatta azt, hogy nem tartoznak ugyanarra a lapra, mint a *bab*, *szabad*, *ablak* és *pogácsa*, *pokrócz*, *oltár*-félék, mert a szl. *q*-ban orrhangú *o* volt (erre vonatkozólag különben vö. MELICH, MNyV VI. 400), de ASBÓTH, a ki nem fogadja el SZINNYEI magyarázatát a szl. *o* fonétikai értékére vonatkozó föltevését, már nem hivatkozhatik erre, mert a magyarban (nem lévén orrhangú *o*-ja) ezek is kezdettől fogva mindig csak tiszta *o*-val hangozhattak, s mégsem lett belőlük *danya*, *kan-koly*, *szombat* stb., holott az ő elmélete szerint bolgár-szláv eredetűek.

lyennek az imént bemutatam. S ha ilyen körülmények között mégis hozzá akarunk végre valahára fogni e fontos kérdés behatódott vizsgálatához, akkor véleményem szerint legelőször is el kellene távolítanunk azt a súlyos követ, melyet SZINNYEI a vizsgálat útjába gördített akkor, mikor az óbolgár-féle szláv *o*-nak *á* hangzást tulajdonított.

Őszintén megvallom, hogy az én gyöngye erőm nem volna elegendő e nehéz kő eltávolításához, de azt hiszem, hogy ma már jogunk van e kő — elkerülésére. Jogunk van rá nemcsak azért, mert olyan szakértő, mint ASBÓTH (NyK. XXV. 468, XXVI. 357, Nyr. XXIX. 68, Nytud. III. 204), mindjárt akkor s azóta is többször e föltevés ellen nyilatkozott, hanem főleg azért, mert ez a SZINNYEI-féle föltevés mindeddig, 16 éven át, terméketlennék bizonyult. Már pedig a tapasztalat azt bizonyítja, hogy minden tudományos föltevés, a mely bár csak részben is eltalálja a valót, csakhamar megtermi gyümölcsét azzal, hogy újabb igazságok fölfedezésére vagy legalább föltevésére vezet. Valószínűnek tartom különben, hogy SZINNYEI ma már maga sem ragaszkodik e föltevéséhez. Hiszen nincs is rá elkerülhetetlen szüksége, mert középkori nyelvemlékeink olvasására vonatkozó elmélete nem tagadja azt, hogy sok szavunkban csakugyan nyiltabbra változtak a felső és középső nyelvállású magánhangzók (csak e nyiltabbra válásnak általános érvényét tagadja), elméletének minden sérelme nélkül engedhetné meg tehát azt is, hogy azon esetek, melyekben szláv *o*-val szemben ma *a* hang van a magyarban, szintén e nyiltabbra válás esetei közé tartoznak. Annál is inkább, mert — mint ezt alább még látni fogjuk — ez esetek száma nem is oly igen nagy azokéhoz képest, melyekben az *o* megmaradt.

Ha tehát SZINNYEINEK az egykori szláv *o* fonétikai értékéről fölállított föltevését, a nélkül, hogy meg tudnók czáfolni, a fennebb jelzett okokból egyszerűen mellőzzük, akkor a szl. *o* ~ m. *a* viszonyának kérdésében ismét ott vagyunk, a hol SZINNYEI előtt voltunk. Vagyis tudjuk azt, a mit nyelvészeink 40 év óta különféle változatokban számtalanszor ismételnék, hogy régi szláv jövevényszavainkban szláv *o*-nak «általában», «rendesen» *a* «szokott» megfelelni, de arról, hogy miért történt meg e hangváltozás csak sok esetben s miért nem minden esetben, s hogy

mi volt minden egyes esetben az *o* megváltozásának vagy megőrződésének oka, minderről még csak sejtelmünk sincsen. S ha én most az idetartozó jelenségekben rejlő törvényszerűségnek kiderítését bátorodom megkísérteni, noha szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel, s noha ez nálamnál sokkal kiválóbb nyelvészeknek 40 év leforgása alatt sem sikerült, akkor engem e kísérletre egyrészt azon kétségtelen meggyőződésem bátorít, hogy a szláv *o*-nak részben *a*-vá való változása már a magyar nyelvtörténetben végbement tény, s hogy e szerint csakis magyar hangtani kérdéssel állunk itt szemben, melynek megoldására különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk, másrészt pedig azon meggyőződésem, hogy nem a tudásnak, hanem csakis a kutatás módszerének fogyatékosága akadályozta meg eddig a magyar nyelvészet művelőit az e jelenségekben okvetetlenül rejlő törvényszerűség fölismerésében. Minthogy tehát az én véleményem szerint tulajdonképpen a kutatás módszerén fordul meg a kérdés megoldása, legyen szabad, mielőtt hozzáfognánk az eddig ismeretlen hangtörvény megállapításához, előre bocsátanom egynémely megjegyzésemet a magyar hangtörténeti kutatás módszereire vonatkozólag.

II. Módszertani kérdések.

Hogyan jutunk a hangtörvények birtokába? Kétségkívül csakis úgy, hogy elvonjuk őket az etimológiákból. És hogyan jutunk az etimológiák birtokába? Nehezebb részének kétségkívül csakis a hangtörvények segítségével. Itt tehát jó részben circulus vitiosussal van dolgunk. Mert minél több etimológiát ismerünk, annál pontosabban állapíthatjuk meg a hangtörvényeket, s minél jobban ismerjük a hangtörvényeket, annál több új etimológiát állíthatunk föl s annál pontosabban állapíthatjuk meg a nagyjában már ismerteket.

Hogy etimológiákban szegények volnánk, azt egyáltalán nem lehetne mondani. Hiszen a legutóbb lefolyt húsz esztendő legélénkebb nyelvészeti munkássága éppen a szófejtésnek érdekes mezején folyt le, s ezen buzgó munkásság eredményeként — ha sokszor hiányosan és homályosan is — ma már fölismertük

nyelvünk szókészletének török, szláv, latin, olasz, német és oláh elemeit szinte-szinte teljes számmal. Honnan van tehát mégis az, hogy a szavaink hangalakját szabályozó hangtörvények ismeretében olyan hihetetlenül szegények vagyunk?

Az én véleményem szerint onnan, hogy (a mennyiben ugyan kutatták is e hangtörvényeket) hibás módon kutatták őket. A mássalhangzókra vonatkozó hangtörténeti kutatások módszerével most nem szándékozom foglalkozni, nézzük tehát csak azt, hogy milyen módszert követtek nyelvészeink a magánhangzók hangtörvényeinek nyomozásában? A TMNy. óta szinte kivétel nélkül azt, hogy vizsgálták az illető hang történetét először az első szótagban, másodsor a szó belsejének többi szótagjaiban, s néha harmadszor még külön a szó végén. Hogy a szóvégi magánhangzók történetét a többiekétől különválasztva próbálták megfejteni, azt teljesen értem. Mert — bár máig sincsenek pontosan megállapítva és szabályba foglalva — a napnál is világosabb, hogy külön szóvégi hangtörvényeink igenis vannak.*) De mire való a szó első és további szóbeli szótagjainak szétválasztása? A szinte nyelvészeti közvéleménynek mondható általános fölfogás szerint azért van rá szükség, mert az első szótag hangsúlyos, a többiek pedig hangsúlytalanok. Hogy hangsúlyos helyzetben néha megnyúlik egy rövid magánhangzó, az kétségtelenül bizonyos, de hogy hangsúlyos helyzetben általában is másképpen történék a magyar hangfejlődés, mint hangsúlytalan helyzetben, ez az állítás az úntig való ismétlés daczára sem válik igazzá mindaddig, a míg be nem bizonyítja valaki. Már pedig ennek komoly bizonyítását még csak meg sem kísérelte eddig senki. Sőt az eddigi hangtörténeti vizsgálódások — a mennyiben ugyan valamely használható tanulsággal jártak — éppen azt bizonyítják, hogy a hangfejlődés hangsúlyos és hangsúlytalan szótagban egy úton járt. Én legalább nem ismerek egyetlen egy magyar hangtörvényt sem, vagy bár hangtörvényfélét sem, a mely csak is az első szótagban, vagy csak is a többi szótagokban volna érvényes. Érdemes-e tehát a

*) Az idetartozó kérdéseknek egy nevezetes csoportját MELICH legutóbb ú. l. véglegesen tisztázta «A tövégi magánhangzókról» című tanulmányában (MNy. VII. 14. s köv. ll.).

magyar hangtörténeti kutatásokban szétválasztani a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok magánhangzóinak vizsgálatát csakis azért, mert — a germán és román nyelvészetben jó okoknál fogva szokásos? Én azt hiszem, hogy nem érdemes.

A szóvégi magánhangzóknak a többiektől való különválasztását a kutatás módszerében az imént már helyesletem. De ebben a tekintetben én még tovább is mennék egy jókor lépéssel. Azt hiszem u. i., hogy nemcsak a szóvégi, hanem sok esetben a szó utolsó szótagjában álló magánhangzókat is ki kell rekeszteniünk a vizsgálat anyagából, ha eredményre akarunk jutni. Még abban az esetben is, ha az egész szó csak egy szótagú. Sőt nemcsak az utolsó szótag magánhangzóját, hanem hangzóvesztő tövek esetében még azon szótagét is, a mely a kieshető magánhangzó szótagját közvetlenül megelőzi. Sőt még más szavakban is ki kell rekeszteniünk a tárgyalásból minden szótagét, a mely az utóbbi századok folyamán bármilyen oknál fogva nyiltból zárttá, vagy zártból nyilttá változott. Mindezen szótagoknak mai hangállapotát t. i. teljesen alkalmatlannak tartom a hangtörvények megállapítására, sőt azt hiszem, hogy a magánhangzók történetére vonatkozó eddigi kutatások éppen azért voltak olyan eredménytelenek, mert a szavak utolsó, vagy hangzóvesztőt közvetlenül megelőző, vagy a nyelvtörténet folyamán megváltozott minőségű szótagjainak tanulságai minduntalan ellentmondtak azoknak a tanulságoknak, a melyeket a nem ilyen helyzetű szótagok magánhangzóinak hangfejlődéséből esetleg le lehetett volna vonni, s így mindig nehezítették, legtöbbször meg éppen lehetetlenné tették a hangtörvények megállapítását.

Az ilyen természetű szótagok magánhangzóinak a vizsgálat anyagából való kirekesztésére vonatkozó óhajtásom első pillanatra bizonyára megütközést fog kelteni. Hogy azonban ezt az óhajtásomat kellően megokolhassam, előbb még a hangtörténeti kutatás módszerére vonatkozó egy más megjegyzésemet is elő kell terjesztenem. Azt, hogy sok mindenféle jelből arra a — nem mondhatom egyelőre meggyőződésnek, mondom hát úgy, hogy igen valószínű sejtelemre jutottam, hogy a magyar magánhangzók hangtörténetében nem az a fontos, hogy valamely hang hangsúlyos vagy hangsúlytalan szótagban állott-e, hanem igenis

az, hogy zárt vagy nyílt szótagban állott-e, a mit az eddigi kutatók teljességgel figyelmen kívül hagytak. Már pedig, ha a nyíltságnak vagy zártágnak csakugyan van valami fontossága, a minek lehetősége a priori semmiesetre sem tagadható, akkor az olyan magánhangzó, mely a szónak valamely elsőbb szótagjában akár nyílt, akár zárt helyzetben van, állandóan megtartja ezt a helyzetét, sokszor évszázadokon keresztül is mindaddig, a míg valamely újonnan keletkező hangtörvény ebben a tekintetben változást nem teremt. De egészen mások ám a viszonyok a szó utolsó szótagjának, vagy hangzóvesztőt, vagy pl. végképen eltüntet közvetlenül megelőző szótagjának magánhangzójára nézve. Egy utolsó szótagnak a magánhangzója csak akkor föltétlenül zárt, ha a szó két mássalhangzón végződik, vagy ha hangzóvesztő szóban áll. (Pl. *part*, *par-tot*, *par-ti* stb., vagy *bokor*, *bokor-ban*, *bokor-nak* stb.) Ha ellenben csak egy mássalhangzón végződik a szó, vagy nem hangzóvesztő, akkor az utolsó szótag lehet ugyan pl. zárt — az alanyesetben, de nyílttá válik mindannyiszor, valahányszor beszéd közben kötőhangzós rag vagy képző járul hozzá. (Pl. *fal*, de: *fa-lat*, *fa-lak*, *fa-laz* stb.) És persze megfordítva is az ilyen szónek utolsó tagja lehet ugyan nyílt — az alanyesetben, de zárttá válik mindannyiszor, valahányszor beszéd közben egy pusztá mássalhangzóból álló rag vagy képző járul hozzá. (Pl. *fa*, de: *fák*, *fát*, *fám* stb.) S éppen így a hangzóvesztő tövekben is nyílt helyzetben van ugyan a kieshetőt megelőző magánhangzó a szónek mindazon alakjaiban, melyekben az utána következő szótag magánhangzója megvan (pl. *bo-kor*, *bo-korban*, *bo-kornak* stb.), de viszont zárt helyzetben van a szónek mindazon alakjaiban, a melyekben ez a magánhangzó hiányzik (pl. *bok-rot*, *bok-rok*, *bok-ros* stb.). És pl. az ismeretes *malina* > *málna*-féle hangtörténeti típushoz tartozó szavakban is (pl. a **kulucsár* alakból származó mai köznyelvi *kulcsár* s nyelvjárási *kolcsár* alakban) az első szótag bizonyos korig nyílt volt ugyan a magyarban, de később, a második nyílt szótag magánhangzójának kiesése után, már zárt volt.

Föltéve mármost, hogy a nyílt és zárt szótag magánhangzójára nézve csakugyan más-más hangtörvény érvényes — a minek lehetősége, ismétlem, a priori semmiképpen sem

tagadható — melyik hangtörvény fog ilyenkor érvényesülni, mikor ugyanaz a magánhangzó hol nyílt, hol meg zárt helyzetben van? Az-e, a mely a nyílt szótagban álló magánhangzó hangfejlődését szabályozza, vagy az-e, a mely a zártban állót? Ez az egy mássalhangzón végződő s nem hangzóvesztő, utolsó szótagok, valamint a hangzóvesztőt közvetlenül megelőző szótagok magánhangzóinak esetében nyilván csakis a belső analogiának mindenkor, nagyon is esetleges hatásától függ; vagyis attól, hogy a szónak mely alakjai fordulnak elő az élő beszédben túlnyomó gyakorisággal. A nyelvtörténetünk folyamán véglegesen megváltozott minőségű szótagok magánhangzóinak esetében (pl. *kulucsár > kulcsár ~ kolcsár) pedig attól függ, hogy a nyelvtörténetnek melyik időpontjában változott meg a szótag eredeti zártsága vagy nyíltsága.

Egy-egy kedvező esetben, ha nem is föltétlen bizonyossággal, de nagy valószínűséggel meg tudjuk talán mondani, hogy az illető, még ma is változó minőségű szótagnak magánhangzója nyílt vagy zárt helyzetben szerepel-e túlnyomó gyakorisággal, de ki tudná ezt minden egyes esetben eldönteni? Éppígy egy-egy nyelvtörténetileg kedvező esetben meg tudjuk talán mondani, hogy mely korban vált valamely szótag állandóan nyíltból zárttá, vagy állandóan zártból nyílttá, de nyelvtörténeti adataink késő és hiányos volta mellett ki tudná ezt minden ilyen szóra nézve pontosan megállapítani? S így ki merné azt minden egyes alkalommal már előre is eldönteni, hogy egy-egy ilyen nem állandó természetű szótagnak mai hangállapotában miféle hangtörvénynek hatását kell látnunk?

Ha tehát a szótag nyíltságának vagy zártságának csakugyan van valami hangtörténeti jelentősége, akkor a magánhangzók történetét szabályozó hangtörvények kutatásában egyedül csakis az lehet a célhoz vezető eljárás mód, ha a hangfejlődésben okvetetlenül meglevő, de előttünk egyelőre még ismeretlen szabályszerűséget szigorúan csakis azon esetek tanulságaiból próbáljuk elvonni, a melyekben az illető magánhangzó minden nyelvtani alakban és minden korban állandóan nyílt, vagy állandóan zárt szótagban állott, és viszont egyelőre teljesen mellőzzük mindazon eseteket, melyekben az illető magánhangzó hol nyílt, hol meg zárt szótagban volt vagy

van ma is. Ha a szavaknak állandó minőségű tagjai alapján sikerült pontosan megállapítani a hangtörvény teljes tartalmát és érvényesülésének föltételeit, akkor persze majd rákerülhet a sor annak megállapítására is, hogy a változó minőségű szótagok mai hangállapotában mi minden egyes esetben magának a tiszta hangtörvénynek s mi a belső analógiának vagy valamely más, gátló hatású körülménynek az eredménye.

Összefoglalhatom mármost a magánhangzók hangtörténetének kutatásában követendő módszerre vonatkozó fölfogásomat.

Én abban a véleményben vagyok, hogy ha ki akarjuk deríteni valamely magánhangzó történetét a magyarban, akkor legelőször is össze kell gyűjtenünk lehetőleg teljes számmal azon helyeseknek vélhető etimológiákat, melyekben az illető hang előfordul. Ezeknek sorából másodszor vizsgálatlanul kell hagynunk (legalább egyelőre) mindazon eseteket, melyekben az illető hang fölváltva nyílt és zárt szótagban állott, vagy még most is állhat. Harmadszor külön-külön kell csoportosítanunk az így megmaradt állandó minőségű anyagban azon eseteket, melyekben az illető magánhangzó nyílt, s azokat, melyekben zárt szótag állott. Ha mindez megtörtént, és természetesen a tanulások levonásában is a kellő óvatossággal és körültekintéssel járunk el, akkor már reményünk lehet valamely tényleges eredmény elérésére.

Ezen inkább csak megsejtett vagy elméleti úton megállapított eljárás gyakorlati használhatóságát ki akarom ezúttal próbálni egy részletkérdésnek, a szláv jövevényszavainkbeli *o* hang történetének kutatásával.

III. Állandóan nyílt szótagban maradó szláv *o*.

Az e csoportba tartozó, valamilyen oknál fogva (hangtani okokon kívül legtöbbször régi nyelvemlékeinkben való előfordulásuk vagy mai nagy elterjedtségük miatt) régi átvételeknek tekinthető jövevényszavak, a mennyire összegyűjthettem őket, a következők:

szl. *Bogat* > m. *Bogát* (MNyv. IV. 229, NyK. XXXIX. 35,

MEL. SziJöv. I. 2: 105, 180), *bojnik* > *bajnok* [olv. *bai[nok]*,*) *bolin* > *balin* (MUNK. Hal. műny. 20, Nyr. XXXV. 140.), **Brtolom* > *Bertalan* (MEL. SziJöv. II. 160–61), *čova* > *csáva* (Nyr. XIII. 365), *chohotati* > *hahotál* (Nyr. XXV. 115), *dojka* > *dajka* [olv. *dai[ka]*,] **glogynja* > *galagonya* (Nyr. XXXI. 11), *gobino* > *gabona*, *goląbъ* > *galamb*, *gomolja* > *gomolya* (NyK. XXX. 212), *gorazda* -o > *garázda* (NyK. XXXIII. 104), *hobotnica* > *habarnica* (Nyr. XXIX. 68, XXXIX. 301, NyK. XXXIX. 28, 68), *hodaja* > *hódály* (Nyr. XXIII. 6, 130), *jitrocel* > *atracél* (MNyv. II. 310), *kanonik* > *kanonok* (NyK. XVIII. 374, MEL. SziJöv. I. 2: 306), *kobyła* > *kabola*, *kobylica* > *kabóca*, *kobyłina* > *kabolna*, *kabóna* (Nyr. XXXIX. 291), *kočan* > *kocsány*, *kokošъ* > *kakas*, *kolačъ* > *kalács*, *koliba* > *kalába*, *kolomaz* > *kulinász*, *Komarino* > *Komárom* (NyK. XXVII. 63), *komenica* > *keménce* (Nyr. XV. 359), *komora* > *kamara*, *kopanjá* > *koponya* (Nyr. XXXVI. 232), *kopanjica* > *kopánca* > *kőpénce* (Nyr. XXXIX. 291), *kopati* > *kapál*, *kopytņnikъ* > *kapotnyak* (ASB. SziJöv. I. 55), *korab* > *keréb*, *kerép*, *kosa* > *kasza*, *kosorъ* > *kacor*, **košarъ* > *kosár*, *košarja* > *kasornya*, *kovačъ* > *kovács*, *kozel* > *káزال*, *loboda* > *laboda*, *lokot* > *lakat*, *lopata* > *lapát*, *lopuh* > *lapú*, *lososъ* > *lazac*, *máčoňa* > *mácsonya*, *martoloz* > *martalóc*, *Mikola* > *Mikola* (MEL. SziJöv. I. 2: 119), *močar* > *mocsár*, *močilo* > *mocsolya*, *motovilo* > *matóla*, *nevolja* > *nyaralya*, *nosilo* > *nyoszolya*, *obadvojec* > m. **obajdorčec* > *abajdóc*, *obariti* > *abárol*, *obědъ* > *ebéd*, *obojnost* > *abajnac* [olv. *abajnac*] (Nyr. II. 491), *obora* > *abora* (Nyr. 27: 344), *ocělъ* > *acél*, *ocět* > *ecét* (MNyv. VI. 444), *ojnica* > m. **ojonica* > *ajonca* (MNyv. II. 302, Nyr. XXXIX. 291, 337), *okov* > *akó*, *olej* > *olaj*, *Olomouc* > *Alamóc* (NyK. XXXIX. 29), *opacina* > *apacsin*, *opat* > *apát* (MEL. SziJöv. I. 2: 220), *opatica* > *apáca* (u. o. 222), *oset* > *aszat* (MNyv. II. 309), *Osěk* > *Eszék* (NyK. XXXIX. 41), *ožeg* > *aszag*, *podust* > *paduc* (Nyr. XXXIX. 303), *pogača* > *pogácsa*, **pogonъ* > *pagony*, *pojata* > *pajta* [olv. *pajta*], *polata* > *palota*, *poliska* > *puliszka*, *položnik* (PLET.) > *palozsnak*, *pometъ* > *pemet*, *pomociti* > *pamacsol*, *ponjava* > *panyó* (MNyv. VI. 68), *ponosъ* > *panasz*, *porąčiti* > *parancsol*, *poseta* > *pszita* (Nyr. XIII. 313, NyK.

*) A mely adatok mellett nincsen utalás, azok MIKLOSICHNAK Slav. El. im Magy. cz. munkájából valók.

XXXVIII. 279), **potegъ* > *pating*, *potokъ* > *patak*, *potykъ* > *patok* (NyK. XXXVI. 272), *Radovan* > *Radován* (Nyr. XXXII. 412), *robota* > *rabota*, *skoba* > *észkába* (Nyr. XXXII. 268), *sokačъ* > *szakács*, *spora*, -*o* > *szapora* (NyK. XXXIII. 104), *svobodъ* > *szabad*, *tokar* > *tokár* 'észtergályos' (Nyr. XXXVI. 231), *tonia* > *tanya* (MUNK. Hal. műny. 73, NyK. XXV. 157), *topel* > *topoly* (-fa), *Topolica* > *Tapolca* (Nyr. XXXIX. 385. s köv. l.), *vojevoda* > *vajvoda* > *vajda* [olv. *váida*] (u. o.), *zapona* > *zapona* (Nyr. XXII. 226), **zobalō* > *zabola* (NyK. XXXII. 361), *zobati* > *zabát* (NyK. XXX. 78, Nyr. XXV. 115, XXX. 222).

Próbáljuk most levonni ez adatokból a tanulságokat.

Megállapíthatjuk először is azt, hogy összesen 108 a magyarban is állandóan nyíltnak megmaradt szótagban a szláv *o* hetvenszer *a*-vá, hatszor *é*-vé, kétszer *u*-vá, egyszer-egyszer *ó*, *á*, *i*, *ö*-vé vált, 26 esetben pedig megmaradt *o*-nak. — Hagyjuk a csak ritkán szereplő hangváltozásokat egyelőre figyelmen kívül s vizsgáljuk meg előbb a nagyobb számú eseteket.

Ha az *o* > *e* hangváltozásnak hat esetét (*keměnce*, *kerěb*, *ěbéd*, *ecět*, *Eszék*, *pemet*) is hozzászámítjuk az *o* > *a* változásnak 70 esetéhez, az egy *o* > *ö* változást (*köpěnce*) pedig azon 26-hoz, melyben az *o* megmaradt — ezt jogosan tehetjük, mert hiszen ez esetekben csak a szónak a magas hangrendbe való átcsapása okozta a lényegében jelentéktelen eltérést — akkor azt mondhatjuk, hogy összesen 76 esetben nyiltabbra vált, összesen 27 esetben pedig zárttsága eredeti fokán áll ma az *o*. A nyiltabbra válás esetei tehát túlnyomó többségben vannak ugyan, de elég tekintélyes (27) azon esetek száma is, melyekben szláv *o*-val szemben a magyarban is *o* (*ö*) hangot találunk. Mi lehet mármost annak az oka, hogy a szláv *o* e 27 szótagban nem vált nyiltabbra? Hogy ezt kideríthessük, tekintsük meg e szóbanforgó eseteket kissé közelebről.

Ha figyelmesen végig vizsgáljuk és egymással összehasonlítjuk azon szavakat, melyekben a várt *a* helyén *o* (*ö*) van, akkor okvetetlenül föl kell tűnnie annak a körülménynek, hogy a 27 eset közül 12-szer hosszú *á* hang van az *o* után közvetlenül következő szótagban (*Bogát*, *hahotál*, *hodály*, *kocsány*, *Komárom*, *köpěnce* < **kopánca*, *kosár*, *kovács*, *mocsár*, *pogácsa*, *Radován*, *tokár*), nyolcszor pedig az alanyesetben ugyan csak *a*,

de gyakran használt ragos vagy továbbképzett alakokban szintén *á* (vö. *gomolyát, labodát, mácsonyát, Mikolának, aborába, rabotál, szaporán, zaponát*). Azt hiszem, hogy e 20-szor ismétlődő föltűnő találkozást senki sem fogja pusztá véletlennek tulajdonítani. Ennyi egybehangzó esettel szemben bizonyára jogunk van kimondani azt, hogy a szláv *o* helyén álló mai *o* és a rákövetkező *á* között valamilyen okozati összefüggés van. De hogyan értsük vajjon ezt az okozati összefüggést. Úgy-e, hogy a szláv eredetű *o* a rákövetkező *á* miatt a magyarban is megmaradt *o*-nak, vagy pedig úgy, hogy az *o* ebben a húsz esetben is előbb *a*-vá vált (éppen úgy, mint abban a másik 70-ben), de ez az *a* utóbb, a magyar nyelvtörténetnek valamely későbbi korában az *á* hatása miatt ismét *o*-vá vált?

Úgy látszik, hogy ez utóbbi módon kell magyaráznunk az ilyen *o*-t. Az előbbi föltevés ellen szól t. i. először is az a tény, hogy vannak olyan esetek, melyekben a szláv *o* rákövetkező *á* ellenére is az egész magyar nyelvterületen *a*-vá (*e*-vé) vált. Ilyenek: *garázda, kalács, kerép, lapát, abárol, apát, apáca* és *sza-kács*. Nyilvánvaló ebből, hogy az *á* a megelőző *o* nyiltabbra válásának nem volt föltétlen akadály. *Bogát, csóva* (< **csova*), *kolomáz* (NySz. > *kulimász*), *Komárom, kosár, laboda, mácsonya, mocsár, abora, rabota, szapora* mellett is kimutathatjuk részint a nyelvjárásokból, részint pedig a nyelvtörténetből az *a*-hangú *Bagát* (MEL. i. h.), *csavál* (NySz.), *kalamáz* (MTsz.), 'Kamarum' (MNyv. IV. 174), *kasár* (MTsz.), *labadás* (Oklsz.), *mácsana* (MTsz.), *macsár* (Oklsz.), *abara* (u. o.), *rabbata* (NySz.), *zapara* (MTsz.) alakokat. Hogy néhány idetartozó adat (pl. *hahotál, kocmány, kovács, pogácsa*) mellett nem tudunk *a*-hangú alakokat is idézni, az még korántsem bizonyíthatja azt, hogy ilyenek nem is voltak még soha. S hogy ilyen *á* előtti *o*-kban nem kell okvetetlenül a szláv *o* megőrzését látnunk, azt negatív módon az bizonyítja, hogy sok más, nem szláv, sőt nem is *o*, hanem *á* eredetű esetben is *o* hangot találunk ma várt *a* helyett vagy mellett, a mely esetekben tehát okvetetlenül csakis a magyar hangtörténet folyamán fejlődhetett az *o* korábbi *a*-ból az utána következő *á* hatása alatt. Ilyenek pl. tör. *čapa* > m. *csapa* (MTsz.) és *csopás* (NySz.), tör. *karagan* > m. *karakány* és *kalokány* (MTsz.), szl. *klada* > m. *kalada* (NySz.) és *kaloda*, szl. *polata* > m. *palata*

(Oklsz.) és *palota*, lat. *Agatha* > m. *Agata* (MEL. SzlJöv. I. 2: 153) és *Ágota*, lat. *organa* > m. *organa* (NySz.) és *orgona*, olasz *cuccagna* > m. *kókanya* és *kókonya* (MEL. SzlJöv. I. 2: 337), olasz *pagano* > m. *pagány* és *pogány* (u. o. I. 2: 376), ném. *kramaere* > m. *kalamár* és *kalomár* (NySz.), ném. *lakei* > m. *lakáj* és *lokáj* (NySz.) stb., stb., mert még nagyon sok adattal bizonyíthatnám e hangváltozást. Ilyen körülmények között tehát az az én véleményem, hogy azon esetekben, melyekben állandóan nyílt szótagnak szláv *o*-ja helyén ma nem *a*, hanem *o* hangzik rákövetkező *á* előtt, ez az *o* az *á* hatása alatt keletkezett másodlagos (*a*-ból való) fejlődés eredménye. De ha talán néhány ilyen esetben (*hahótál*, *kocsány*, *kovács*, *pogácsa*) a mai *o* mégis egyenes folytatása volna a szl. *o*-nak (*a* minek azonban korántsem lehet feltétlenül bizonyítéka az, hogy nem tudunk példákat idézni a szabályos *a*-hangú alakokra), akkor is az *o*-nak esetleges megmaradását csakis a rákövetkező *á* hatásának tulajdoníthatjuk.

A további kérdés most már csak az, hogy egyrészt miért történt meg ez az *á* előtti *a* > *o* változás csak a *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-féle esetekben, s miért nem az *apáca*, *garázda*, *kalács*, *szakács*-félékben is, s hogy másrészt miért váltak irodalmi alakokká az ilyen *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-alakúak, s miért nem a szintén meglevő vagy megvolt *kopál* (< *kapál*), *zobál* (< *zabál*), *nyavolya* (< *nyavalya*), *tonya* (< *tanya*)-alakúak is?

Az *á* és a megelőző magánhangzó közötti viszonynak sokáig és nagyfontosságú kérdését itt nem tárgyalhatom részletebben, azért erre vonatkozó megfigyeléseim eredményéből csak annyit közlök itt röviden, hogy ilyen helyzetű *a*-nak *o*-vá való változása nyelvelméink tanúsága szerint 1400 körül kezdődött, s hogy ez a hangtani jelenség, bár igen sok szavunkban észlelhető, mégse mondható hangtörvénynek, hanem csak gyakori hangváltozásnak. Az *á* előtti *a* > *o* hangváltozásnak ezen csak szórványos voltában látom én az okát annak, hogy nem történt meg *apáca*, *garázda*, *kalács*, *szakács*-féle szavainkban, valamint sok más idegen és ősi magyar szavunkban sem. Az a második körülmény pedig, hogy a *kosár*, *kovács*, *laboda*, *szapora*-féle alakok köznyelviékké váltak, az ugyanilyen természetű *kopál*, *zobál*, *nyavolya*, *tonya*-félék azonban nem, az összefügg a közmagyar szókészlet nyelvjárási eredetének kérdésével,

a melyről ma, sajnos, még igen-igen keveset tudunk. Csak annyit mondhatunk ma valószínűnek e pontban, hogy a *kosár*, *kovács*-hangalakú és az *apáca*, *garázda*-hangalakú szavak más-más nyelvjárásból jutottak be a köznyelv szókészletébe.

Azon 27 állandóan nyílt szótag közül, melyekben szláv *o*-val szemben a magyarban is *o*-t találtunk, húsznak *o* hangját tehát megértjük a rákövetkező *á* hatásából. De hét esetben nem következik utána *á*. Hogyan magyarázhatnók meg ezekben a várt *a* helyén álló *o*-t?

Itt először is meg kell jegyeznünk, hogy a köznyelvivé vált *kanonok*, *koponya*, *mocsolya*, *nyoszolya* és *olaj* mellett kimutatható a szabályszerű *kananok* (NySz.), *kaponya* (MTsz.), *maesala* (OkISz.), *naszolya* (u. o.) és *alaj* (MTsz.) is. Az eredetibb és hangtörvényszerű *kananok* talán a lat. *canonicus* egyházi hatása következtében lett *kanonok*-ká. Az ugyanilyenek tekintendő másik négy alakról (*koponya*, *mocsolya*, *nyoszolya*, *olaj*) pedig vagy azt kell gondolnunk, hogy az utóbbi évszázadok folyamán vált bennük az *a* valamilyen eddig ismeretlen oknál fogva ismét zártabbá, vagy pedig azt, hogy *o* hangú alakjaik olyan nyelvjárásokból hatoltak be az irodalmi nyelvbe, a melyekben a nyílt szótagbeli *o*-nak nyiltabbra válása nem volt olyan általános és következetes, mint a magyar nyelvterületnek legnagyobb részén. Hiszen sok más esetben is azt találjuk, hogy a köznyelvi *a*-val szemben egyik-másik nyelvjárás megőrizte (esetleg újból is fejleszthette) az *o*-t. Vö. pl. a *balin* ~ *bolén* (MTsz.), *atracél* ~ *atrocél* (OkISz.), *kakas* ~ *kokas* (MTsz.), *kaliba* ~ *koliba* (u. o.), *kapotnyak* ~ *kopotnyak* (ASB. SziJöv. I. 55), *kacor* ~ *kocor*, *kasornya* ~ *kosornya*, *lakat* ~ *lokat*, *matóla* ~ *motóla*, *paloznak* ~ *polozznak*, *paszita* ~ *pocita*, *rabota* ~ *robota* (MTsz.) alakokat. Lehetséges, hogy a még magyarázatlan *gomolya* és *topoly* első szótagbeli *o* hangjai is ilyen nyelvjárási eredetűek. De tegyük föl, hogy nem ilyenek (mert ennek a kettőnek *a*-hangú mellékalakjait csakugyan nem tudjuk kimutatni); akkor is nagyon meg lehetünk elégedve az eredménnyel, ha 108 eset közül százhatot meg tudunk érteni és csak kettőt nem. Mert a még hátralevő két *o* ~ *u*, és egy-egy *o* ~ *ó*, *o* ~ *á* és *o* ~ *i* hangmegfelelés magyarázata ugyan nem okoz nagy nehézséget.

A szl. *kolomaz* > m. *kalamász* (MTsz.) > *kolyimáz* (u. o.) > *kulimász*, és szl. *poliska* > m. *paliszka* (MTsz.) > *poliszka* (u. o.) > *puliszka* esetében t. i. az *u* éppen olyan későbbi szórványos zártabbá válásnak eredménye, mint pl. *balin* > *bolén* (MTsz.) > *bulin* (OKI Sz.), *kakas* > *kokas* > *kukas* (MTsz.), *kaliba* > *koliba* > *guliba* (u. o.), *kamara* > *kamora* > *kamura* (u. o.), *kacor* > *kocor* > *kucor* (u. o.), *naszolya* > *noszolya* > *nyuszója* (u. o.), *paszita* > *pocita* > *puszita* (u. o.) eseteiben, hogy csak szláv eredetű hasonló eseteket idézzek.

A szl. *čova*-val szembenálló mai *csóva* kétségkívül eredetibb **csova* alakból fejlődött (vö. a szabályos *csavál* alakot, NySz.). Olyan hangsúly következtében való megnyúlás lesz ez a **csova* > *csóva* fejlődés, a milyent pl. a *kokas* ~ *kókis*, a *próbál*, vagy a jókora területen hallható *prótestáns*, *professzor* eseteiben is tapasztalhatunk.

A szl. *skoba* ~ m. *ěszkaba* viszonyát már megmagyarázta ASBÓTH (Nyr. XXXII. 269), mégpedig az én véleményem szerint egészen helyesen. Itt is előbb **ěszkaba* lett a szl. *skoba*-ból, aztán az **ěszkábát*, *ěszkábál*-féle ragos vagy képzős alakokból *ěszkábát*, *ěszkábál* fejlődött s ezekből való elvonás a mai *ěszkaba*. S éppen így magyarázódik meg végül a szl. *kolomaz* > m. *kalamász* (MTsz.) > *kolomáz* (NySz.) > *kolimáz*, *kulimász* második szótagbeli magánhangzója is a rákövetkező *á* hatásából. Erre nézve legyen elég most ennyi, mert az ilyen *á* előtti *o* > *i* hangváltozásra vonatkozó elég gazdag példagyűjteményemet más alkalommal szándékozom majd közzétenni.

Ezzel elérteztünk vizsgálatunk e részének végére, s most már könnyű lesz levonni belőle a tanulságot.

Megvizsgáltuk mindazon eseteket, melyekben régi szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan nyílt szótagban állott, s azt tapasztaltuk, hogy 108 ilyen eset közül százhatban vagy *a* áll ma a szláv *o* helyén, vagy olyan hang, mely a magyar hangtörténet folyamán fejlődött korábbi *a*-ból. Két esetben (*gomolya* és *topoly*) az én véleményem szerint talán nincs elegendő jogunk a magyarban ma használatos első szótagbeli *o* hangot megelőző *a*-ból magyarázni, de e két egyelőre magyarázatlan esettel szemben is a többi százhat alapján bátran fölállíthatjuk a szabályt, hogy: régi szláv jövevényszavaink

o hangja állandóan nyílt szótagban a-vá változott.

IV. Állandóan zárt szótagban maradó szláv o.

Ilyen o a következő réginek tekinthető szláv jövevény-szavainkban fordul elő:

szl. *almožna* > m. *alamizna* (MEL. SzlJöv. I. 2:213), *apostol* > *apostol* (u. o. I. 2:224—25), **atorъ* > *ontora* (ASB. Szláv szók 37),*) *otъkъ* > *ontok*, *blъdъ* > *bolond*, *bodnar* > *bodnár*, *Borca* > *Borcsa* (Nytud. I. 34), *bošnjak* > *bosnyák*, *butorъ(?)* > *bútor* (Nyr. XVI. 18, XXIII. 479), **čabrъ* > *csombor*, *čolnek* > *csolnak*, *dъga* > *donga*, *dragъ* > *dorong*, *dvorinikъ* > *udvarnok*, *gъba* > *gomba*, **gažъ* > *gúzs*, *golъbъ* > *galamb*, *grъba* -o > *goromba* (NyK. XXXIII. 104), *hobotnica* > *habarnica* (Nyr. XXIX. 68, XXXIX. 301, NyK. XXXIX. 28, 68), **kъdrъ* > *kondor*, *kъkolъ* > *konkoly*, *kъszъ* > *konc*, **konděrъ* > *kondér*, *korlat* > *korlát* (Nyr. XIII. 365), *kosmata* -o > *köszméte* (Nyr. XXXI. 12—13), *kospert* > *koszperd* (Nyr. V. 207, XXXIV. 26), *kostka* > *kocka*, *kotlina* > *katlan*, *Kozma* > *Kozma* (MEL. SzlJöv. I. 2:184), *krъgъ* > *korong*, *lъka* > *lanka*, *ložnikъ* > *lazsna*, *mъka* > *munka*, *milostъ* > *malaszt*, *Moskva* > *muszka* (MNy. V. 342, VII. 31), *oblokъ* > *ablak*, *obračъ* > *abroncs*, *obrazъ* > *ábráz*, *ábrázat*, *obrokъ* > *abrák*, *obrusъ* > *abrosz*, *okno* > *akna*, *okol* > *akol*, *oltarъ* > *oltár* (MEL. SzlJöv. I. 2:348), **oplъnъ* > *eplény* (NyK. XXXIX. 37), *ostъnъ* > *ösztön*, **ostrъvъ* > *osztorú*, *ösztorú* (MNy. VI. 445), *pačkъ* > *pók*, *pakost* > *pákosztos* (Izv. VII. 4, 250), **pinkošti* > *püinközsd* (MNy. VI. 16), **plosky* > *palaek* (MNy. VI. 61), *ploška* > *poloska* (MNy. VI. 399), *podkov* > *patkó* (NyK. XXXIX. 28), **podmolъ* > *padmaly* (ASB. Szl. szók 48), *pokrъta* > *pokronta* (MNy. I. 161), *pokrovъсь* > *pokróc*, *položnik* (PLET.) > *palozsna*, *pondrav* > *pondró*, *poplon* > *raplan*.

*) Azon adatokat, melyeknek szláv etimonjában *g* volt, az eddigi szokástól eltérően azért veszem föl e sorozatba, mert ezeknek a szlávban orrhangú *o*-ja, minthogy a magyarban ilyen hang nem volt, már kezdetől fogva csakis tiszta *o*-nak hangozhatott a mi nyelvünkben, s ez az *o* a magyar hangtörténetnek további folyamán aztán éppen úgy fejlődött, mint az az *o*, mely már a szlávban is tiszta *o* volt (pl. *almožna*, *apostol* stb.).

porąčiti > *parancsol*, *porkulab* > *porkoláb* (Nyr. VI. 511, NyK. VI. 311), *poszkonьca* > *poszkonca*, *postav* > *posztó*, *potkan* > *patkány* (MNYv. VI. 113), *potrochъ* > *potroh*, *potvorъ* > *patvar*, *povrazъ* > *póráz*, *pozderije* > *pozdorja*, *prąđъ* > *porond*, *prepošt* > *prépost* (MEL. SzlJöv. I. 2:386), *prostъ* > *paraszt* (MNYv. VI. 64), *račьka* > *roncska*, *rocska*, *sąbota* > *szombat*, *sąsędъ* > *szomszéd*, *sąsěkъ* > *szúszék* (Nyr. XXXI. 186), *sląka* > *szalonka*, *stolьnikъ* > *asztalnok*, *tąpa -o* > *tompá* (NyK. XXXII. 362), *trąba* > *otromba* (MEL. SzlJöv. I. 154—56), *trąđъ* > *torongy*, *żoltar* > *zsoltár* (MEL. SzlJöv. I. 2 : 415).

Összesen 83, a magyarban is állandóan zárt szótag közül e szerint 49-ben megmaradt az *o*, de 21-ben *a*-vá, háromban *ó*-vá, háromban *ö*-vé, kettő-kettőben *u*, *ú*-vá és egy-egyben *i*, *e* és *á*-vá vált. A további vizsgálat során célszerűbb lesz ez alkalommal előbb a csekélyebb számmal szereplő hangváltozásokat szemügyre venni, mert egy részüket úgyis megmagyarázta már ASBÓTH, más részük története meg egészen világos.

A *pokróc* és *póráz* hosszú *ó*-ja természetesen csak a *v* elenyésztésének következménye. Minthogy pedig legcsekélyebb okunk sincsen föltenni azt, hogy a *v* előtti magánhangzó még előbb *a*-vá vált volna, azt hiszem, nyugodtan elfogadhatjuk, hogy e két szónak mai alakja egyenesen eredetibb magyar **pokrovc*, **povráz*, vagyis zárt szótagban *o*-val való alakokra megy vissza. A *pók* alakot ASBÓTH szintén *o*-hangú régebbi magyar **páonk* alakra vezeti vissza (Szláv szók 29, NyK. XXXII. 362). S éppígy magyarázza ASBÓTH a mai *gúzs* és *szúszék* alakokat is régebbi m. **gonzs* és **szonszék*-ből (NyK. i. h. és Nyr. XXXI. 189). A szl. *mąka*-val szemben álló mai *munka* az OklSz. adatai szerint szintén eredetibb *monká*-ból fejlődhetett (ilyen szórványos *o* > *u* változásra vö. pl. még *donga* > *dunga*, *dorong* > *durung* s a többes 1. sz. birtokos és igei személyragnak *-onk*, *-önk* > *-unk*, *-ünk* fejlődését) s a *muszká*-ról is nyelvtörténeti adatok bizonyítják (MNYv. VII. 31), hogy még a XVIII. sz.-ban is megvolt az eredetibb *moszkva* alakja. A *köszméte*, *ösztön* és *pünközsöd* szavak *ö*-je kétségtelenül szintén csakis magyar *o*-ból keletkezhetett e szavaknak más hangrendbe való átcapása útján, s a mai *alamizsná*-nak is megtaláljuk a NySz.-ban eredetibb *alamozsna* alakját.

Mind e 11 esetben tehát a szláv *o*-nak megfelelő mai magyar hang eredetibb magyar *o*-ból való. De már nem *o*-ra (legalább is nem közvetlenül *o*-ra), hanem *a*-ra megy vissza a mai *ábrázat* első *á*-ja. Mert a szl. *obrazъ*-ből a magyarban okvetetlenül előbb **abráz*-nak kellett fejlődnie — itt közbevetőleg megemlítem, hogy a gyergyói székely nyelvjárásban ma is hallható még az *abrázat* ejtés — s csak akkor lehetett belőle *ábráz*, *ábrázat*. Ugyanilyen nyiltabbra válásról tanuskodik még a szl. *oplěnyъ*-ből való m. *eplény*-nek nyílt *e* ($< a$) hangja.

Ha mármost azon 11 esetet, melyben a mai különféle hangok régiebb *o*-ra viendők vissza, hozzászámítjuk azon 49-hez, melyekben szl. *o*-nak ma is *o* felel meg a magyarban, az *ábrázat* és *eplény* eseteit pedig hozzászámítjuk azokhoz, melyekben a szl. *o* nyiltabbá vált, akkor a kétféle hangmegfelelés eseteinek számaránya úgy viszonylik egymáshoz, mint 60 a 23-hoz.

Az előbbi fejezet anyagából azt a tanulságot vonhattuk le, hogy a szláv *o* állandóan nyílt szótagban *a*-vá változott. Ehhez szépen találna azon most nyert statisztikai eredmény, mely szerint a szláv *o* az állandóan zárt szótagokban a magyarban is legtöbbször megmaradt *o*-nak. Ez tehát máris megerősíteni látszik azon sejtelmünket, hogy a szláv eredetű *o* sorsa a szótag nyíltságától vagy zártságától függött. De csak az eseteknek túlnyomó számában maradt meg zárt szótagban az *o*, mert 23 esetben mégis *a* ($e < a$, $á < a$) hangot találunk ma helyette. Jó lesz tehát ezt a 23 esetet ismét kissé szorosabb vizsgálat alá fogni.

Két szóban, a *galamb* és *parancsol* szóban ASBÓTH hangzóilleszkedésből magyarázza a mai *a* hangot. «A nyelvünkbe került szláv szókban annyiszor találunk a két első szótagban azonos hangzót, hogy ezek hatása alatt könnyen lehetett egy **galomb*, **paroncs*-ből a mai *galamb*, *parancs*» (Szláv szók 27). ASBÓTH-nak e véleményét SZINNYEI is helyesli (NyK. XXVII. 370 jegyz.) s persze nekem sincs okom tiltakozni ellene. De akkor talán szabad lesz harmadikul a *malaszt* szó második *a*-ját is ugyanígy magyaráznom. Ha t. i. föltesszük, hogy e szónak legrégibb *miloszt* alakjából hangzóilleszkedés útján előbb **moloszt* lett, akkor ebből, minthogy az első *o* nyílt szótagban állott, szabályszerűen mai **maloszt* alakot várnánk. S ha mégis *malaszt*

lett belőle, akkor ez az alak csak úgy fejlődhetett, mint a szabályos **galomb*, **paroncsol* alakokból *galamb*, *paroncsol*. — Az én véleményem szerint helyesen magyarázta továbbá ASBÓTH a *hobotnica*-ból való *habarnica* alakot is, t. i. a magyar *habar* ige-
nek népetimológiás belekeveréséből (Nyr. XXIX. 68; Kovács MÁRTON is így Nyr. XXXIX. 301). Csak az a baj, hogy nép-
etimológiával megmagyarázhatjuk ugyan a *t* helyén álló *r*-t, de
nem egyszermind az *o* helyén álló *a*-t, mert a mai *habarnica*
nem lépett közvetlenül **habotnica* helyébe, hanem volt *habat-*
nica alak is (vö. NyK. XXXIX. 28), melynek második *a*-ja tehát
magyarázatra szorul. Alább azért még visszatérünk reá. De nép-
etimológiából magyarázható talán a szl. *laka*-ból való *m. lanka*
a-ja, hiszen még a Nyrben is így magyarázták egyszer: a hegy
lankája, a hol a völgybe nyúlik már, mintegy elfáradva, el-
lankadva! (Nyr. XXVI. 88). Megjegyzem különben, hogy a *lanka*
mellett megvan egyes nyelvjárásokban még a szabályos *lonka*
alak is (vö. MTsz.). S végül talán az se lesz nagy merészség,
ha a várt **podmaly* helyetti *padmaly* első *a*-ját is népetimolo-
giának tulajdonítjuk. Vagy a *pad*, vagy a *part* szó működhetett
itt közre a magyarban máskülömben szokatlan *pod*- szórész ér-
telmesítésére. *Padmaly*-lyá változván legalább valamilyen össze-
tételféle színezetet nyert az addig egészen értelmetlen **podmaly*.

Ez tehát megint öt eset, melyekben, azt hiszem, szintén
elegendő jogunk van föltenni, hogy bennük a mai *a* csak kü-
lönleges okokból lépett utóbb az eredeti *o* helyébe. S ezzel most
már 65 állandóan zárt szótagról mondhatjuk azt, hogy *o* van
vagy volt bennük. Kiveszem a hátralevők sorából még az *asztal-*
nok és *udvarnok* szavakat is, melyeknek *a* hangjáról majd az
asztal és *udvar* szavakkal kapcsolatban fogok szólni, s akkor
még a következő 16 eset szorul magyarázatra: *ablak*, *abrak*,
abrázat (> *ábrázat*), *abroncs*, *abrosz*, *akna*, *eplény*, *katlan*, *habat-*
nica, *lazsna*, *palaczk*, *paraszt*, *patkó*, *patkány* és *patvar*.

Megemlékezzvén arról, hogy SZINNYEI egykor (NyK. XXVII.
369—70) régi szláv jövevényszavaink *o* hangjait próbálta a meg-
előző vagy követő hangok hatásából magyarázni, föl kell merülnie
annak a gondolatnak, hogy nem sikerülhetne-e talán ellenkező
irányban az, a mi SZINNYEINEK annak idején nem sikerült, azaz,
hogy nem lehetne-e talán ez állandóan zárt szótagok föltűnő *a*

hangját a szomszédos mássalhangzóknak valamilyen hatásából magyarázni? De hiába olvassuk végig újból és újból a szavaknak e sorát: semmiféle olyan szomszédos hangot nem találunk bennük, melyet gyanúba lehetne fogni. Fülünk, vagy jobban mondva, nyelvünk azonban végül mégis észrevesz egy olyan, ha nem is közös, de nagyon gyakori sajátságot, a mely talán fontos lehet. E fontosnak látszó sajátság az, hogy a kérdéses 16 szó közül 11-ben explosiva és spirans, liquida vagy nasalis következik a magyarázatra szoruló *a* (*e*) után. Ime: *ablak, abrak, abrázat, abroncs, abrosz; patvar, katlan, habatnica; paplan, eplény; akna*. Vajjon csak pusztá véletlen volna az, hogy mind e 11 esetben, a melyben a hangfejlődés nem a zárt, hanem a nyílt szótagok szabálya szerint történt, explosiva zárja be az egyig szótagot, és spirans, liquida vagy nasalis kezdi a másikat? Talán mégis több lesz ez véletlennél.

Minden magyar nyelvtanban és helyesírási szabályban azt olvashatjuk, hogy ha egy magyar szóban két magánhangzó közt egynél több mássalhangzó áll, akkor csak az utolsó tartozik a következő szótaghoz, pl. *ak-na, ál-dás, temp-lom, ost-rom* stb. Ez a szabály amúgy általánosságban kétségtelenül igaz is. De ha mindenkor és föltétlenül igaz volna, akkor vajjon miért fejlődött volna pl. az *akna* szónak a nép nyelvében *akona* mellékalakja, s a *templom, András, Csongrád, istráng, korcsma, körtvéfélékből* mi okból lett volna sok helyen *tempolom, Andorás, Csongorád, istéráng, korcsoma, körtöve* stb.? Én e járulékmagánhangzók keletkezéséről még sehol sem olvastam komoly magyarázatot, de nem kétséges előttem, hogy az ok csak ugyanaz lehet, mint a mely miatt pl. *кнѣзь*-ből *kenéz, plaštъ*-ből *palást, brazda*-ból *barázda* stb. lett. Vagyis az én véleményem szerint mind ezekben, mind azokban az esetekben a járulékmagánhangzó föllépésének közös oka a két mássalhangzón való (akár szóelei, akár szóbelsei) szótagkezdet elkerülésére való törekvés. Ennek elkerülésére pedig az *akna, templom, András, Csongrád*-féle szavakban természetesen csak akkor lehetett szükség, ha csakugyan *a-kna, tem-plom, An-drás, Cson-grád* stb. volt a megelőző ejtés. Nem azt mondom, hogy mindig ilyen volt az ejtés, csak azt állítom, hogy vidékenként vagy egyénenként sokszor kellett, valószínűleg szótaghatártévesztés következtében, ilyennek

lennie. Hiszen kétségbevonhatatlan tény, hogy ma is sokan ejtik így a *csi-trom*, *csi-prusfa*, *Lé-grád*, *Nó-grád*, *tele-gramm*-féle szavakat (vö. erről JOANNOVICUS GYÖRGY és KÖRÖSI SÁNDOR vitáját Nyr. XXIX. 375, 471, XXX. 16), s a *Nógrád*, *majsztram*, *mestram* szavaknak, még mielőtt figyelmem erre a mostan tárgyalt kérdésre ráterelődött volna, már más okból (Nyr. XXXIX. 396) is kénytelen voltam egykori magyar *No-vi-grád*, *majsz-tru-ram*, *mes-tru-ram* ejtését föltételezni, mert a *No-vig-rád*, *majszt-ru-ram*, *mest-ru-ram* tagolásban sohasem rövidülhettek volna **Nov-grád* > *Nógrád*-dá, *majsztram*- és *mestram*-má.

A kérdés mérlege tehát következőképpen áll. Az egyik serpenyőben a magyar nyelvnek az az általános szabálya van, hogy ha két magánhangzó közt egynél több mássalhangzó áll, akkor csak az utolsó tartozik a második szótaghoz. Ha e szerint ítéljük meg az *ab-lak*, *ab-rak*-féle 11 szót, akkor ezeknek első szótagja zárt — és a benne észlelhető *o* > *a* változás érthetetlen. A másik serpenyőben az a kétségtelen tény van, hogy két magánhangzó közt álló explosiva + spirans, liquida vagy nasalis (mint több nyelvben rendszeren) a magyarban is gyakran a második szótaghoz ejtetődik. Ha mármost föltesszük, hogy az *ablak*, *abrak*-féle 11 szót is gyakran így ejtették, akkor ezeknek első szótagja nyílt volt — és a benne észlelhető *o* > *a* változás egészen szabályszerű. Ilyen körülmények között én nem habozom kijelenteni, hogy a mérlegnek ez utóbbi serpenyőjét tartom súlyosabbnak, vagyis azt hiszem, hogy a szl. *oblokъ*, *obrokъ*, *obrazъ*, *obračъ*, *obrusъ*, *potvorъ*, *kotlina*, *hobotnica*, *poplon*, **oplěnъ* és *okno* kérdéses *o*-ja magyar **o-blok*, **o-brok*, **o-bráz*, **o-broncs* stb. szótagolás következtében vált *a*-vá. Nyelvjárásilag még *pokrócz* és *potroh* mellett is találunk így magyarázható *pakrócz* (MTsz.) és *patroh* (NySz.) alakot.

Most tehát már csak öt szó akadályozhatná annak szabályként való kimondását, hogy a szláv *o* zárt szótagban megmaradt. Ez öt szó: *lazsnak*, *palaczk*, *paraszt*, *patkó* és *patkány*. Annyi megfejtett esettel szemben öt megfejtetlen utóvégre még nem volna föltétlen akadálya a szabály kimondásának, de kísértjük meg, hátha talán érthetővé tehetnők még ezek közül is egyiknek vagy másiknak külön úton járó hangfejlődését.

A szláv **plsky*-ből való mai *palaczk* *cz* hangja *sz*-ből fej-

lődött. Ezen, az OklSz.-ból és a Beszt. és Schlägli Szj.-ből kimutatható eredetibb *palaszok*, a *paraszt* szóval együtt olyan típusú szavak, mint a milyen a *malaszt*. A mai *malaszt* ugyan szl. *milostь*-ra megy vissza, a *palaszok* és *paraszt* pedig **plosky*-ra és *prostь*-ra, de azért e három szó nemcsak ma hasonló, hanem hasonlóknak kellett lenniök alaki fejlődésüknek már egy jóval korábbi fokozatán is. A legrégebből kimutatható magyar *miloszt*-ből ugyanis hangzöilleszkedéssel **molooszt*, a legrégebbeinek fölteendő magyar **plosok* (a szóvégi *i* eltűnését megmagyarázta MELICH MNyV. VI. 60—61) és **prooszt*-ből pedig a két mássalhangzón való szókezdet megbontásával hasonlóképen **polosok*, **poroszt* (vö. MTsz.) lett. Hogy pedig az *o > a* változás korában nemcsak etimológiai eredetű *o*, hanem ilyen új fejlődésű járulék *o* is *a*-vá vált nyílt szótagban, azt bizonyítja pl. a szl. *slaka*-ból való mai m. *szalonka* s több más hasonló típusú szó. A mikor tehát **szolonká*-ból *szalonka* és **molooszt*-ből **maloszt* lett, ugyanakkor **polosok*-ból és **poroszt*-ből is szabályosan **palosok*-nak és *paroszt*-nak kellett lennie. Ez utóbbi alakot meg is találjuk az OklSz.-ban. És a hogyan ASBÓTH és SZINNYEI az első *a* hatásától magyarázzák a szabályos **galomb*, **paroncsol* helyett ma dívó *galamb*, *paroncsol* alakokat, úgy magyarázom én is a szabályos **maloszt*, **palosok*, *paroszt* helyett ma dívó *malaszt*, *palaszok*, *paraszt* alakokat.

A még hátralevő három eset (*lazznak*, *patkány* és *patkó*) közül is azt hiszem, hogy megmagyarázható még egynek, t. i. a *patkó* szónak *a* hangja.

Azzal a kérdéssel kezdem, hogy vajjon mért hangzik a *patkó*-nak denominális továbbképzése *patkol*-nak, rövid *o*-val, és mért nem szabályosan *patkól*-nak, hosszú *ó*-val? — Erre alig adható egyéb válasz annál, hogy 'valamivel ellátást' jelentő ige (vö. pl. *vasal*, *talpal*, *fejel*) egy sincs a magyarban, mely *-ó* végű névszóból keletkezett volna, s így először is, nem volt nyelvünkben olyan analógia, mely a *patkól* ige hosszú *ó*-ját támogathatta volna. De van viszont nyelvünkben sok *-kol*, *-köl* képzővel alakult deverbális ige, pl. *nyomkol*, *tuszkol*, *pörköl*, *supákol*, *csapkolódik*, *toporzékol*, *tüszköl*, *horkol* stb. (TMNy. 404), a melyek igenis hatással lehettek a *patkol* ige végződésére. Mint-hogy pedig ezek érezhetően igéből való továbbképzések, azért a

nyelvérzék, a hangutánzás hajlamától is csábítatva (gondoljunk csak kalapácsütéseknek a patkoláskor hallható tompított hangjára!) tévesen a *pattog*, *pattant* családjához fűzhetta ezt az igét. Egyrészt tehát a *-kól*-végű ilyen jelentésű igék hiánya, másrészt a *-kól*-végűeknek deverbális természete az oka szerintem annak, hogy a szabályos **potkól* ige *patkol* alakot öltött, tehát ma *a*-val és rövid *o*-val hangzik. Nagyon megkönnyíthette az *o* hangnak *a*-val való helyettesítését persze még az a körülmény is, hogy a *patkolás* tudvalevőleg a ló *patá*-ján történik. Az ily módon keletkezett *patkol* ige hatása alatt az *a* azután természetesen csakhamar a **potkó* főnévbe is behatolt, s így lett belőle *patkó*.

Régi szláv jövevényszavainknak 83 zárt szótagját vizsgáltuk meg, s e 83 közül 81-nél azt találtuk, hogy vagy ma is megvan bennük az *o*, vagy pedig meg tudjuk magyarázni kielégítő módon, hogy miért van ma más hang a várt *o* helyén. Abban a reményben, hogy nálamnál gazdagabb tudású vagy szerencsésebb magyar nyelvészek fölfedezik majd egykor a még megfejtetlen *lazznak* és *patkány* szavak eltérő hangfejlődésének titkát is, kimondhatjuk ennek alapján már most is szabályként, hogy: régi szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan zárt szótagban megmaradt *o*-nak.

V. Változó minőségű szótagokban álló szláv *o*.

A magánhangzók hangtörténetének kutatásában követendő módszerre vonatkozó fölfogásom értelmében megvizsgáltuk a szláv *o* sorsát előbb az állandóan nyílt, aztán az állandóan zárt szótagokban. A tanulság, melyet az ily módon csoportosított teljesen egynemű anyagból levonhattunk, azt hiszem eléggé határozott és félreérthetetlen. Az eddigi eredmény birtokában most már érdekes volna továbbkutatni azt, hogy mi volt a szláv *o* sorsa a változó minőségű szótagokban, csakhogy ez az eredmény (hogy t. i. az *o* más-más módon fejlődött nyílt és zárt helyzetben) magában foglalja egyúttal azt is, hogy a változó minőségű szótagbeli *o*-nál lehetetlen határozott szabályt fölláttani arra nézve, hogy mely esetekben állapodott meg végül a nyílt, és melyekben a zárt szótagbeli fejlődött.

dés útján, mert ez minden egyes esetben bizonyos lélektani körülmények hatásától függött, a melyeket ma már csak igen ritkán lehet tisztán felismerni. Minthogy azonban e kérdés nyelvezeti szempontból így is fölötte érdekes, kísértsük meg mégis legalább a változó minőségű szótagok főbb csoportjaiban a kínáló tanulságok összefoglalását.

a) Szóvégi szláv o.

A változó minőségű szótagoknak összes esetei közül legegyszerűbbnek látszik a szóvégi nyílt szótagé, mert az eddigiek után egészen természetesnek fogjuk találni, hogy az *igo*, *br̃do*, *gobino*, *močilo*, *čreslo*, *kr̃zno*, *okno*-féle szláv jövevényeknek szóvégi nyílt o-ja a-vá változott. De nem ilyen egyszerűnek mutatja ezt az esetet az ilyen típusú szavaknak alakítani rendszere körében fölmerülő azon kérdés, hogy miért nem maradtak meg ezeknek ilyenféle ragos és képzős alakjaik, mint pl. *igos* (*igás* helyett), *bordot* (*bordát* h.), *gabonom* (*gabonám* h.), *aknok* (*aknák* h.) stb., hiszen az ilyenekben az o zárt szótagban állott?

A várt *iga* ~ *igot*, *igom*, *igos*-féle alakítani típus helyett ma meglevő *iga* ~ *igát*, *igám*, *igás*-félének keletkezését kétféle módon is meg lehetne magyarázni. Föltehetnők t. i. vagy azt, hogy az egyszer szabályosan a-végűvé vált alanyeset mellé az *anya* ~ *anyát*, *anyás*, *anyám*, *anyák* típusú szók analógiájának hatása miatt keletkeztek az *igát*, *bordás*, *gabonám*, *aknák*-féle ragos és képzős alakok (kiszorítván utóbb az **igot*, **bordos*-féle szabályos alakokat), vagy pedig azt, hogy az ilyen *igo*, *br̃do*, *gobino*-féle szláv jövevények hanghelyettesítéssel mindjárt *iga*, *borda*, *gabona* alakban honosodtak meg a magyarban, s akkor egyszerűen azért nincsenek *igot*, *bordos*, *gabonom*-féle ragos és képzős alakjaink, mert az *igo*, *bordo*, *gobino*-féle alanyesetek sem voltak meg sohasem a magyarban. Hogy e két lehető mód közül valóban melyik szerint keletkezett a mai *iga* ~ *igát* típus, annak eldöntése attól függ, hogy szláv jövevényyszavaink meghonosodása korábban voltak-e a magyarban rövid o-végű szavak, vagy sem. (Mert ha t. i. voltak, akkor a nyílt o > a hangváltozás útján keletkezett alanyeset szabályos hangalakjának az egész ragozásban való érvényesülését kellene látnunk az ilyen *iga*-

féléknek mai alaktani viszonyaiban; ha pedig nem voltak, akkor itt csak rögtönös hanghelyettesítéssel lehet dolgunk, mint pl. az ol. *palio* > m. *pálya*, ol. *artichio* > m. *árticsóka* eseteiben is.)

Gombocznak és Меллонnek a tövégi magánhangzókra vonatkozó tanulmányai óta (vö. különösen MNyv. V. 395 és VI. 157—58), azt hiszem, elegendő okunk van hinni, hogy a X—XI. sz.-ban már nem végződhetett magyar szó rövid *o* hangon. Ebből pedig az következik, hogy az *igo* ~ *igot*-féle alaktani típus sem lehetett meg s így a szóvégi szl. *o* ~ m. *a* megfelelés csakis rögtönös hanghelyettesítés útján keletkezhetett. Ugyanezt a föltevést különben még egy más ok is támogatja. Nagyon föltűnő volna t. i. az a körülmény, hogy 1. *ig* ~ *igot* > 2. *iga* ~ *igot* > 3. *iga* ~ *igát* fejlődés esetén minden idetartozó szóban kivétel nélkül mindig az alanyesetnek szabályos hangalakja (*iga*) érvényesült volna végig az egész ragozásban és szóképzésben, holott, mint alább még látni fogjuk, az egyéb típusokhoz tartozó változó minőségű szótagok *o* hangjának történetében elég gyakran, sőt mondhatni legtöbbször, nem az alanyesetnek, hanem a szó egyik-másik (az élő beszédben sűrűbben előforduló) ragos alakjának szabályos hangalakja hatott az alanyesetre is. Ha valamikor csakugyan lett volna a magyarban (*igo* ~ *igot*-ból való) *iga* ~ *igot* típus, akkor az idetartozó eseteknek is legalább egy részében, pl. a gyakori tárgyesethez alkalmazkodott volna a ritkább alanyeset s a típus így *ig* ~ *igot* alakúvá fejlődött volna. (Vö. *bot* ~ *botot*.)

Egyedül ez a hanghelyettesítés azonban még nem meríti ki a szóvégi szláv *o* történetét a magyarban. A *Komárom* városnévnek mai hangtani és alaktani viszonyai u. i. csak úgy érthetők meg, ha fölteszük, hogy a szl. *Komarno*-ból nem *Komárna* (~ *Komárnában*, *Komárnából* stb.), hanem **Komárn* lett (vö. ném. *Komorn*). Az alaki fejlődésnek későbbi fokozatai aztán már egészen világosak, mert az *álm* > *álm* fejlődés korában ebből a **Komárn* alakból természetesen **Komáron*-nak kellett lennie, s az asszimilált gyakori *Komáromban*, *Komáromba*, *Komáromból* helyragos esetekből aztán utóbb elvonódott az *m*-végű *Komárom*. (A szóvégi *m* tehát itt éppen olyan eredetű, mint pl. a *malom* vagy *Garam* szavakban). Ugyanígy hangtani fejlődés példája különben még a *báhomos* tájszó is (MTsz.). Ez t. i.

továbbképzése egy **báhom* főnévnek, melyet MELICH szl. *bahno-*ból magyarázott (NyK. XXVII. 63). Csak a kiindulópont nem világos egészen e hangtörténeti fejlődéseknél, t. i. az, hogy miért lett szl. *Komarno*, *bahno-*ból m. **Komárn*, **báhn*? E biztosan kikövetkeztethető **Komárn*, **báhn* alakok nagyon hasonlítanak ugyan azon *ig* ~ *igot*-féle típushoz, a melyet legalább néhány esetben elvárhatnánk, ha a szóvégi *o* szabályos hangváltozás útján lett volna *a*-vá, de mégsem lehetnek ilyenek bizonyítékai, mert pl. a **Komárno*-ból való **Komárna* alanyeset helyébe csak a **Komárnot* tárgyeset hatása alatt keletkezhetett volna az Árpádok korában hamis analógiából (*botot* ~ *bot*) **Komárn*, ennek azonban aligha tulajdoníthatunk ilyen hatást, mert helyneveknek nem tárgyesetei, hanem helyragos alakjai a leggyakoribbak, a **Komárnában*, *-ba*, *-ból* alakok pedig sohasem adtak volna alkalmat **Komárn* alak keletkezésére, sőt ellenkezőleg, csak megerősítették volna az alanyesetnek **Komárna* alakját. Talán inkább arra gondolhatnánk, hogy a szóvégi *o* egyik-másik esetben nem a rendes hanghelyettesítéssel *a*-vá, hanem *u* vá vált a magyarban s akkor eltűnése már egészen törvényszerű volna, mert a tövégi rövid magánhangzók eltűnésének szabályai alá esett. (Vö. MNyv. VI. 158 és V. 395. l. 2.—3. sor.) Mindenesetre azonban azt hiszem, hogy az ol. *boccacino*, *palio*, *banco* > m. *bakacsin*, *pálya*, *bankó* és szl. *Komarno*, *igo*, *Ferko* > m. *Komárom*, *iga*, *Ferkó*-féle hármás irányú fejlődések között szoros hangtani és chronologiai kapcsolat van.

b) Utolsó szótagbeli szláv *o*.

Az ilyen típusú szavak között vannak először is olyanok, melyekben mindenütt *a* (pl. *bobъ* > *bab*, *dvorъ* > *udvar*, *kokoшъ* > *kakas*, *losos* > *lazac*, *oblokъ* > *ablak*, *obrokъ* > *abrak*, *potokъ* > *patak*, *svobodъ* > *szabad* stb.), másodszer olyanok, melyekben mindenütt *o* (pl. *kakolъ* > *konkoly*, *molъ* > *moly*, **rogonъ* > *ragony*, *topolъ* > *topoly-fa*, *zatonъ* > *zátony* stb.), harmadszor (s egyúttal leggyakrabban) pedig olyanok, melyekben hol *a*, hol meg *o* felel meg a változó minőségű szótag eredeti *o*-jának (pl. *apoštol* > *apostal* NySz., MTsz. ~ *apostol*, *byvolъ* > *bivaly* ~ *bihol* MTsz., *biol* OklSz., *javor* > *juhar*, *ihar* MTsz., OklSz. ~ *jávor*, *kosorъ* >

kacar MTsz. ~ *kacor*, *lokot* > *lakat* ~ *lakot* NySz., *ponosъ* > *panasz* ~ *panosz* NySz., **Stręgom* > *Esztergom* NyK. XXXIX. 136 ~ *Esztergom*, *zalogъ* > *zálag* OklSz., NySz., MTsz. ~ *zálog* stb.)*) Mi lehet ez ingadozás oka?

Mint-hogy az állandóan nyílt *o*-ról véleményem szerint sikerült kimutatnom, hogy a magyarban szabályosan *a*-vá vált, az állandóan zárt *o*-ról ellenben, hogy szabályosan megmaradt *o*-nak: kétségtelen, hogy a most tárgyalt típushoz tartozó szavaknak ragozási és képzési rendszerében bizonyos korban *a* hangú és *o* hangú alakoknak váltakozniok kellett a szerint, a mint a magánhangzó nyílt vagy zárt szótagban állott. Vegyük például ennek megvilágítására a *bab* szót. A szláv *bobъ* meghonosodván a magyarban, megmaradt eleinte *bob*-nak, s akármilyen rag vagy képző járult hozzá, mindig *o* hangzott benne. Mikor azonban bizonyos korban a nyílt *o* *a*-vá változott, akkor a szabályos *bob*, *bobnak*, *bobtól*, *bobhoz*-féle alakok mellett ugyancsak szabályos *babot*, *babok*, *babon*, *babos*, *babom*, *babod* stb. alakok keletkeztek. Minden nyelvből vett számtalan példával bizonyítható azonban, hogy az ilyen grammatischer Wechsel nem hosszú életű, mert az egyformaságra törekvő belső analógia a legtöbb esetben csakhamar eltünteti a különbséget azáltal, hogy vagy az egyik, vagy a másik alakot juttatja érvényre végig az egész ragozási és képzési rendszeren, mégpedig rendszeren az diadalmaskodik a kétféle alak közül, a mely az élő beszédben túlnyomó gyakorisággal fordul elő. Mint-hogy a *bab* szó paradigmájában a nyíltságnak megfelelő hangfejlődés érvényesült, azt kell hinnünk, hogy leggyakrabban e szónak valamely olyan alakját használták, melyben az eredeti *o* nyílt helyzetben volt. Aligha tévedünk, ha ilyennek a *babot* tárgyesetet jelöljük meg, mert a *bab*bal kapcsolatban legeslegtöbbször valószínűleg arról beszélnek az emberek, hogy *babot* ültetnek, szednek, törnek, főznek, esznek, vagy adnak-vesznek. Azt is gyakran emlegetik, hogy valakinek *babos* kendője vagy ruhája van, de e kettőhöz képest jóval ritkábban fordul elő a

*) Egyszer, a *martalóc* szóban, hosszú *ó*-t is találunk ma ilyen szl. *o* helyén, de ez könnyen megérthető számos *-óc*-végű szláv eredetű köz- és helyneveink hatásából.

bab alanyeset s még sokkal ritkábban a *babnak*, *babtól*, *babhoz*-féle ragos alakok.

Kisebb-nagyobb valószínűséggel sok más esetben is rá lehet mutatni az ilyen típusú szavaknak azon alakjára, vagy alakjaira, melyek a mindennapi beszédben a leggyakoribbak s azért döntő módon irányíthatták a végleges fejlődést. Pl. *asztalon*, *asztal-alatt* (-alá), *asztalos*, tehát: *asztal*; *zabot*: *zab*; *Garamon innen* (*túl*, *át*): *Garam*; *panaszol*, *panasza*, *panaszunk*: *panasz*; *darabot*, *darabok*, *darabos*, *darabig*: *darab*; *szabadon*, *szabadul*, *szabadít*: *szabad* stb.*) Az ilyenekkel szemben viszont pl. a *konkoly* talán a gyakori *konkolyt hinteni* szólásnak köszöni második *o* hangjának megmaradását. *Zátony*-ről is leginkább akkor beszélünk, ha a hajó, vagy valamely dolgunk *zátonyra jut*. A *pagony* szónak is valószínűleg a *pagonyban*, *pagonyba* helyragos alakjai a leggyakoribbak. A *topoly* és *jávor o-ját* a *topolyfa*, *jávorfa* összetételek őrizhették meg, míg ez utóbbival szemben az *ihar*, *juhar* mellékalak nyilván a szintén gyakori és szabályos *juharos*, *iharos* erdőnévből való elvonás. Éppígy a mai *Esztergom* a gyakori *Esztergomban*, *-ba*, *-ból* alakok miatt maradt meg, a régebbi *Esztergam* pedig a szintén elég gyakori *esztergami* melléknévből való elvonás volt. Régebben inkább *zálag* volt használatos, ma inkább *zálog*; az előbbiben a *zálagot ad*, *zálagos jószág*, *elzálagosít*, az utóbbiban pedig a *zálogban van* kifejezések hatását láthatjuk.

Minden egyes esetben persze lehetetlen pontosan megjelölni a szónak azon alakját vagy azon alakjait, melyek a többiekénél gyakoribbak (ehhez olyan gyakorisági statisztikára volna szükségünk, a melyet még nem állított össze senki, s a melyet nem is fognak összeállíthatni soha), némely esetben talán nincsen is lényeges különbség az egyes alakok gyakorisága között (ennek lehet aztán következménye az, hogy egy-egy szónak az egyik nyelvjárásban *o*, a másikban pedig *a* hangú alakja diadalmaskodott végig az egész paradigmán), sőt néha talán nem is éppen a leggyakoribb alaknak szabályos hangállapota volt a döntő, hanem olyané, a mely valamilyen oknál fogva

*) Érthető most már, azt hiszem, az *asztal*nak és *udvar*nak a hangja is a várt *o* helyén.

maradandóbb pszichológiai hatást gyakorolt. Teljességgel reménytelen volna tehát az a vállalkozás, mely minden egyes ilyen esetben meg akarná magyarázni, hogy miért fejlődött az *o* hangtörténete éppen ebben s nem abban az irányban, s azért az előbbieken magam is éppen csak néhány olyan példa bemutatására szoritkoztam, a melyeknél mégis némi valószínűséggel mutathatunk rá a fejlődés irányát befolyásoló okra.

Azt hiszem, hogy már az eddig fölhozottak is elég valószínűvé teszik magyarázatom helyességét, de erős bizonyítéka ennek az én véleményem szerint továbbá még azon körülmény is, hogy a ma hangzóvesztő szótöveknek (pl. *akol*, *bútor*, *szobor* stb.) kieshető *o*-ja nem vált nyiltabbra. Ez az *o* t. i. vagy megvan (pl. *akol*, *akolban*, *akolba* stb.) — és akkor természetesen zárt; vagy nincsen meg (pl. *aklot*, *aklom* stb.) — és akkor persze nyiltabbra sem válhatott. Az igaz, hogy éppen a például idézett *akol* szónak az OklSz. szerint valamikor *akal* mellékalakja is volt, de az *Akaluta* összetétel és az *Akalos* személynév (ha csakugyan a. m. 'aklos') egészen szabályos fejlődésűek, mert hiszen második *o*-juk nyílt szótagban állott, s így csak azt bizonyítják, hogy az a két nyílt szótagos hangtörvény (a potiori fiat denominatio), melyet a Nyr. XXXIX—XL. kötetben ismertettem, még nem érvényesült volt az egész magyar nyelvterületen, mikor a nyílt szótagbeli *o* > *a* hangváltozás megindult. A mely mai hangzóvesztő szó tehát akkor még nem volt hangzóvesztő, abban azidétt még éppen olyan módon váltakozhatott a (ma kieshető) *o* *a*-val, mint a **bob* ~ *babot* típusú szavakban. Tehát pl. *akol*, *akolba*, *akolnak* ~ **akalot*, **akalok*, *akalos*, *akaluta* stb. Az OklSz.-nak 1346. évi *Nyrakal* adata emléke lehet annak a hosszabb-rövidebb ideig tartó ingadozásnak, melyet minden, a belső analógia hatása következtében az egyik vagy a másik fok javára történő teljes kiegyenlítődés folyamatában okvetetlenül föl kell tételeznünk. Olyan nyelvjárásból vagy olyan leírónak egyéni nyelvéből való lehet, melyben **akalot*, **akalok*, *akalos*, *akaluta* hatása alatt a szabályosan *akol* alakú alanyesetbe is behatolt az *a*.

A szl. *okol*-ból való m. *akol*-ról még megjegyezhetjük, hogy egyetlen képviselője egy külön típusnak. Első szótagjának magánhangzója t. i. hangzóvesztőt megelőző szótag előtt állván, a

szerint változik nyílt vagy zárt minősége, hogy az utána következő szótag *o*-ja megvan-e, vagy hiányzik-e. Első *o*-ja nyilván azért vált nyiltabbá, mert a szót legtöbbször helyragokkal használták, mikor pl. a juhokat az *akolba* zárták, vagy mikor kieresztették őket az *akolból*. Mivel ezenkívül még magában az *acol* alanyesetben is szabályos az *a*, azért persze a szabályos **oklot* tárgyeset helyébe is csakhamar az *a* hangú *aklot* alaknak kellett lépnie.

c) Állandóan nyiltból állandóan zárttá vált
szláv *o*.

Ide az olyan szótagokat sorozom, a melyek a magyarban bizonyos ideig nyíltak voltak, de utóbb a rákövetkező nyílt szótag rövid magánhangzójának végleges kiesése következtében zártakká váltak. Ilyenek:

brekovica > *barkóca*, *Glogovac* > *Galgóc* (NyF. 65: 14, 20, 21), *konica* > *kanca*, *kopije* > *kopja*, *kopito* > *kapta*, *копѣце* > *kapca* (ASB. SzlJöv. I. 47), *Miskovec* > *Miskóc* (> *Miskolc*, Nytud. I. 187), *morava* > *morva*, *motovilo* > *motóla*, *Novigrád* > *Nógrád* (NyF. 65: 28, 29), *obadvojec* > **obajdovéc* > *abajdóc*, *pavozina* > *pózna* (NyF. 65: 3, 15, 24), *polica* > *polca*, *polc* (MNyv. VI. 67), *ponjava* > *ponyva* (u. o. 68), *povijalo* > *pólya* (NyF. 65: 3, 14, 25), *Regovica* > *Regóce* (u. o. 4, 19), *samonica* > **szamonca* > *szamóca* (u. o. 3, 19), *Topolica* > *Tapolca* (u. o. 4), *Topolovica* > *Taplóca* (u. o. 4, 19—21), *tragovnica* > **taragonica* > *targonca* (u. o. 14, 19, 25), *Virovitica* > **Vërovica* > *Verőce* (u. o. 19, 23, 26).

Meg kell itt először is jegyeznem, hogy *Galgóc*, *Miskolc*, *abajdóc* az én véleményem szerint csakis a *Galgócon*, *galgóci*, *Miskócon*, *miskóci*, *abajdócot*-féle alakokban rövidülhettek meg a két nyílt szótagos hangtörvény értelmében, mai alanyeseteik tehát csak az efféle ragos és képzős alakokból való elvonások. (Vö. NyF. 65: 20.) S most áttérhetünk a tanulságok levonására.

Az eredetileg nyílt, a következő nyílt szótag rövid magánhangzójának kiesése miatt azonban zárttá vált szótagnak *o*-ja helyén ma *ó* (*ö*), *a* és *o* hangot találunk. A hosszú *ó* (*ö*) nem szorul bővebb magyarázatra; nyilvánvaló, hogy a *v* (*szamóca*

esetében az *n*) eltünése okozta. De miért vált az *o* a *kanca*, *kapca*, *kapta*, *Taplóca* esetében *a*-vá és miért maradt meg a *kopja*, *morva*, *polca*, *ponyva*, *Tapolca*, *targonca* esetében *o*-nak? — Azt hiszem, hogy a válasz nem nehéz. Ha meggondoljuk, hogy az *o* után mind a hat szóban *á* következhetik (*kopját*, *morvák* stb.), s ha azt látjuk, hogy *kopja*, *ponyva*, *targonca* mellett csakugyan ki is mutathatók a *kaplya* (OkI Sz.), *panyó* (MTsz.), *targanca* (NySz., CzF.) alakok, akkor jogossá válik az a föltevés, hogy az *o* itt is csak a következő *á* hatásának tulajdonítandó, éppen úgy, mint a már előbb tárgyalt *kosár*, *mocsár*, *laboda*, *szapora*-felékben. Hogy *morva*, *polca* és *Tapolca* mellett ma már nem tudjuk kimutatni az eredetibb *a* hangű mellékalakokat is, az aligha tekinthető e föltevés akadályául.

Azt hiszem tehát, hogy mindez esetekben a nyílt *o* előbb szabályosan *a*-vá vált, ez az *a* aztán a következő nyílt szótag rövid magánhangzójának kiesése után zárt szótagba jutott, s végül a ragos alakok *á*-jának hatása következtében, szórványos hangváltozás eredményeként több esetben *o*-vá változott.

* * *

Az eddigiekben azt hiszem sikerült eléggé megvilágítanunk, hogy milyen föltételektől függ az, hogy egy-egy régi szláv jövevényszavunk *o* hangjának ma *a*, vagy pedig *o* (esetleg valamely más magánhangzó) felel-e meg. A régi szláv jövevényszavainkbeli *o* hangtörténetének teljes megvilágítása céljából most már csak két kérdésről kellene még szólnunk. Arról, hogy milyen módon tűnhetett el a magyarban egy-egy ilyen eredetű *o* (mert ilyen esetek is vannak, pl. *kamra*, *kolbász*, *Zsitva* stb.), s arról, hogy milyen korban történt meg az *o*-nak nyiltabbra válása. Az előbbi kérdéssel azonban már foglalkoztam «Egy ismeretlen magyar hangtörvény» cz. nem régen megjelent értekezésemben (NyF. 65), azt pedig már régóta tudjuk, hogy nyelvemlékeink a mai *a* helyén álló hangot az Árpád-kor vége felé kezdik az addig használt latin *o* betű helyett a latin *a* betűvel jelölni, s hogy ez a jelölés az Anjou-kor folyamán válik általánossá. S ez ebben a specziális esetben csakis azt jelentheti, hogy az *o* > *a* hangváltozás is abban a korban, t. i. a XIII—XIV. sz.-ban ment végbe. Mert igaz ugyan, hogy SZINNYEI általában na-

gyon megrendítette az Árpád-kori *o* betűnek *o* hangértékében való hitünket, de szláv jövevényszavaink Árpád-kori írásának speciális esetében semmi okunk sincsen kételkedni abban, hogy ez az *o* betű csakugyan *o* hangnak a jele volt; mert hiszen — ez értekezés bevezetésében kifejtett okoknál fogva — ma már abban sem lehet kételkednünk, hogy annak a szláv nyelvnek (esetleg nyelveknek) *o* hangja, melyből régi szláv jövevényszavaink valók, csakugyan *o*, nem pedig *a*-féle hang volt. S így ezek Árpád-kori *o* betűjének *o*-val való olvasása teljes összhangban marad SZINNYEI elméletének azon részével, mely szerint Árpád-kori nyelvméleink *o* betűjét csak akkor szabad *o*-val olvasnunk, ha erre etimológiai okunk van.

Mindezek alapján tehát régi szláv jövevényszavaink *o* hangjának történetében az én véleményem szerint az a fő szabály, hogy: az *o* a XIII. és XIV. sz. folyamán állandóan nyílt szótagban *a*-vá vált, állandóan zárt szótagban ellenben megmaradt *o*-nak. Változó minőségű szótagok *o*-jának sorsa általában attól függött, hogy az illető szónak milyen alakjai voltak az élő beszédben gyakoribbak. Ha az *o* a gyakori (esetleg pszichologiailag hatásosabb) alakokban nyílt helyzetben volt, akkor a belőle szabályos hangfejlődés útján keletkezett *a* hang a belső analógia hatása következtében (hosszabb-rövidebb ideig tartó ingadozás után) az illető szónak egész paradigmájában diadalmaskodott, de ha a gyakori alakokban zárt helyzetben volt, akkor persze az egész ragozásban megmaradt *o*-nak.

Ha ez az eredmény, a melyre jelen értekezésemben jutottam, meg fogja állani a kritikát, akkor persze nemcsak szláv jövevényszavainkra nézve lesz helyes, hanem egyáltalában mindazon szavainkra, akár eredetiek, akár jövevények, melyek a XIV. sz. előtt már megvoltak a magyar nyelvben.

HORGER ANTAL.

Északi-osztják határozók.

(Második közlemény.)

B) Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Határozószók.

uət na ðlà! menj odébb! 36 : 364. | *χονττι-χο σοχμεν uol*
šašna láiilem menekülő férfi lépte helyén félre állok 39. |
ī-ivγà iuændiḡsynen kät ni man'səynen együvé jöttek, kétfelé
mentek 37 : 269.

Névmási többől: *mil tà mbina pittī mur āt iil* a sap-
kán innen esett nép hadd jöjjön 36 : 377.

Közel, messze: *χουən manəs, mola uànna manəs,*
lou noχ-kiləmdəs messzire ment vagy közelre ment, ő hir-
telen fölkelt 37 : 265. | *kāt kur èuəlt kätman iorl iorətti χουət na*
ioroš-lvskəlli a két lábánál fogva megragadva olyan messzire
dobja vissza, a mennyire csak bírja (tk. ereje érő messze-
ségre) 38 : 115.

b) Sublativus.

Föld, tenger, folyóvíz: *kurnələl moyna ant χai-*
ləynen lábai a földre nem érnek 38 : 313. | *lauəy χoi moyna*
pidəs a lovas ember a földre ereszkedett (tk. esett) 37 : 57. |
si iənyəlyən χat-χarina pon'səli a vedreket a szoba földjére
tette 38 : 319. | *sidi mandən èuəlt šārəšna iorətsəynen* a mint
így mennek, tengerre jutnak 36 : 360. | *χəβləl, mola iləl-təlna*
manməl iubina uulβəslna pitsət ladikjaikkal, miükkel mentek
és aztán a nagy folyóágra jutottak (tk. estek) 38 : 139. |

juγanna pitsegen sie fielen auf den fluss nieder A. 3. | *šārās-lōχna il-ōχlās* a tengernek hosszan benyúló keskeny öblére leszállott 37 : 68.

Ég: *ī mosaina nàù tōrāmna ēdās* egyszer csak kijutott a fehér égre 36 : 356.

Vminek a teteje, széle, vége: *mà χāt langəlna kim-ētlēm* én kimegyek a ház tetejére 36 : 356. | *sāuēr iēy'k-silna nāuermās* a nyúl a víz szélére ugrott 36 : 348. | *nortpi untlay jem tərpl ālyəlna tēl ixtēm noχsi-ki jem nir toyi rāχān-lačal* a takarós jeles üdő fészkek végére teleaggatott nyusztos jeles rúd módjára oda rogyik 160.

Szánkó, állvány: *apsəl ōrāl-sokna lēltsəlī* az öccsét egy kis szánra feltette 36 : 378. | *iēm loyāt key ōrālna lēldās* só nagy követ tett a szánjára 36 : 366. | *oχsar nvrāmna nān-zendūis* a róka egy állványra fölágaskodott 37 : 185.

Horog: *pà wvndəl-iuχna iuχ mētsasa* a másik horogra is fát illesztettek 37 : 174.

Testrészek: *or-kvlāy uisli, kat āyāt' ēuəlt kātllsəlī, la γ-gərna pon'səlī i ioγo-tālləlī* az erdei rénszarvast fogta, a két szarvánál fogva megragadta, a vállára tette és hazahúzta 36 : 364. | *amsāten kat layχremna* setzt euch auf meine beide schultern A. 7. | *pañiy uēldī igi mà svnzəmna lēlā-sā!* Mennyhal-ölő öreg a hátamra ülj csak föl! 37 : 260. | *lay-svsna lēlēm dās* lóhátra ült 37 : 63. V. ö.: *lay-svs elti lēl'səyən* lóhátra ültek 37 : 65. | *nāurēməl kiltəda pidās, sāsna uisli* gyermekét kelteni kezdte, a térdére vette 36 : 354. | *mà ī sās-pēləkna āmāssəm* én egyik féltérdemre ültem 38 : 119.

Névutó csak egy van: *uχtina (uχtena) ney uχtena kītsem ār kašmuš* auf dich sende ich viel elend A. 29.

Ragtalan határozók: *tār χon-lōχ səila pan oγāllēm* a daru-bögye (forma) csöndes (?) fővenypartra szállok 38 : 116. | *loγχ venž'vy jem χār ētlēm* bálványképes jeles térre jutok 41. | *nōχlēm χār jem pant ma jupemən lāiltel* az üzött rénbika jeles útjára utánnam állnak (értsd: üldözőbe vesznek) 40.

c) Allativus.

Pusztán raggal meglehetősen ritkán fordul elő, a mennyiben az allativusok legnagyobb részt a *χόζα* névutóval vannak szerkesztve.

Tenger: *sidi mandal èuelt pòtlàn iəŋkpi šārəsnə iəxtəs* a mint így megy, a be nem fagyó vizű tengerhez érkezett 37: 68. | *šārəs-iəŋ'kna tusa* a tenger vizéhez vitték 37: 73.

Város: *uas uətpina iəxtəs* a városnak a folyópart felé eső végéhez érkezett 37: 72.

Kéménynyílás: *aĩtaĩ pūləβ uəsnə nox-χoŋ'əs* csöndesen felkúszott a kéménynyíláshoz 37: 62.

Fa: *iux-puina iəxtəs* a fa tövéhez érkezett 37: 170. | *lu juɣ puina joxtas, sī voləs er kam zum stamme des baumes, blieb da stehen* A. 4.

Vminek az oldala: *kənlənlən ī iərna top iəŋtsəŋən* a rénszarvasaik egyik oldalához csak odaértek 36: 384.

Ragtalan határozók: *vāstal jəŋkpi lila tū ētlem* csöndes vizű ragyogó tóhoz érek 27. | *sej-χumpoŋ jem pan oŋollem χiś-χumpoŋ jem pan joŋotlem* izapos habú jeles fővenyparthoz szállok alá, homokos habú jeles fővenypartra jutok. 77—78.

d) Illativus.

Ég, föld: *nəuə tōrəmnə iəŋtsət* a világos égbe jutottak 36: 391. | *ittam lillu tōrəmnə si man'sət* íme a lelkeink az égbe szálltak 37: 176. | *ī χōlēm pəiər moyna sūdəm (suiləman ol)* az egyik három oszlopa a földbe van süllyesztve 37: 165.

Víz, tenger, folyó: *sittəlnə uulβəsəŋ igi nəuərməs pəsl iəŋ'gna* erre aztán a nagyfolyósági öreg a folyóág vizébe ugrott 38: 143. | *lārna ētsəŋən* egy áradványba jutottak 36: 392. | *šārəs-iəŋ'kna tusa, šārəsnə i ēslla* a tenger vizéhez vitték, a tenger vizébe is eresztették 37: 73. | *si juŋan A snə etes* dieser fluss fiel in den Ob A. 9.

Már SIMONYI kimutatta (M. Hat. I. 52.), hogy a finnugor nyelvek a vízbeli halált nem inessivussal fejezik ki, mint az indogermán nyelvek (im wasser ertrinken, ertränken), hanem

pregnans illativussal: vízbe jut és ott meg-hal. Lívben: *mies upāndis merrō* az ember belefult a tengerbe; lappban Máté 8 : 32 (GENETZ orosz-lapp nyelvmut.): *mājkjén čacca* = zürj. *vöisni vaö* = vog. *čarkepes vitne* = behaltak a vízbe. E szerint a következő vogul és osztják példákat is lativusi értékűeknek kellene felfogni: *vittē voss sēpe'im, ulān voss jāse'im* fuljak meg a vízben, égjek el a tűzben IV. 413. | *i roman pūris-pākūt ī-sajat navirmas rēp-elte sārása i šuisas jīηketna* és íme az egész nyáj a tengerbe rohana és a vízbe veszének A. 55.

Város, falu: *min ninèn kiltēmān, manāten uātli-igi uasna!* mi titeket elküldünk, menjete a Vatli öreg városába 38 : 130. | *i Nasaret χīma.ma jōrōts i vōta pits sārās-χōnīg vōšna Kapernauma* és elhagyván Názáret városát, jövelaknia a tengermelléki Kafarnaumba A. 44. | *mandlemen pūrolna* gehen wir zum dorfe (tk. a faluba) A. 9.

Ház és részei: *tām χātna mā ī iḡv'em sisēmna χoidēt iōrōtlat?* ebbe a házba, míg én egyet jártam, kicsodák értek? 37 : 62. | *mul χāti sūηēlna tota lāital, mul χāti lōrēlna tota jaxtal* a vendég szobarekeszbe oda áll, a vendég szobazugba odamegy 25. | *pām-χorbi-χoi imēl imēη χātna tūsli* a fűforma ember az asszonyát a templomba vitte 37 : 274. | *mēg'k'-igi lau uisli, lau-χātna tōrēr'sēli* az erdei manó-öreg lovát fogta, az istállóba zárta 37 : 56.

Barang, gödör, lyuk: *uāzēη or't-igi ai iḡrēl āsūi-χātna iōrō-lḡēs* a városi fejedelem-öreg kisebbik fia a medvebarlangba bement 37 : 175. | *mosa oḡ'kna-ki pitlēm, mā isi iḡlβetta uēritlēm* ha valami gödörbe esel, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | *lōηrēr siḡlēmāl-kēmna oḡ'gēlna lḡēs* az egér, a mint meglátta, bement a lukba 36 : 350.

Erdő: *lauēm uēl'sēm i imēm uēl'sēm, mā sitna orna i χontsēm* lovatam megöltem, feleségemet is megöltem, ezért aztán az erdőbe menekültem 37 : 259.

Bölcső, koporsó, teknő, csónak: *iḡrēl òndēβna pon'sa* a fia bölcsőbe tétetett 38 : 323. | *tām χpm-iuχna mā χodi an' lēβlēm* ebbe a koporsóba én (ugyan) nem férek bele 37 : 72. | *χāβēlna lēls* a csónakjába ült 38 : 149. | *uērlē iuχ χurina ponlāim* kikészítetlen fateknőbe tesznek 36 : 351.

Hurok: *ī χuim tūlizi χōrasna iuamal tōrāina tūlizi*

İ́sna pitsa i uèl'sa a társam, mikor libucz formává lett, *libucz hurok*ba esett és megöletett 36 : 397.

Ruha, zseb: *svyna nyhèn žemas layəsì!* a ruhába jól öltözz föl! 36 : 358. | *soyēmpunəl uisli, šè βna pon'sali* czernagombolyagját fogta és zsebre tette 36 : 357.

Testrészek: *sam ilpi māsiti lant lélem-ki, tal oliti lōməy* *χor lōm vtna pontem-mort oltal; mōyol-ilpi māsiti jenk jēslem-ki, tal-oliti pozlay χori pozlvtna sāvmtēm-mort oltal* ha szívnek tetsző ételt eszem, üresen levő bendőmbé (?) elég, ha beleteszem; ha májnak tetsző vizet iszom, üresen levő gyomromba (?) elég, ha beleöntöm 172. | *ior pām sv mēlna pon'sa* az erőfűvet a szívébe tették 37 : 78. | *šarni-ox lōjet lōgəbtəsli, u yəlna uisli* az aranygyűrűt elővette, szájába vette 36 : 361. | *yātli-igi, χodi pvlənnə an' iorətl, χodi min layləmən?* Vatli-öreg nem jut el a füledbe, hogy mi itt beszélünk? 36 : 131. | *iorət ioxtəm oyal pə uisli . . . kōrdi iāsna uisli* a később jött fejet is vette . . . vaskézbe vette 38 : 321.

Vmibe beleakad, beleütközik: *al χōləntatən irtna tal yatəm šošəm (?) nayk a ykləlnə χājmal-mort sāslen, tal yatəm kor' nayk a ykləlnə tararlamal-mort oltal* úgy éreztem, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökébe ütközött volna, mintha a falumbeli téli deres vörösfenyű törzsökében akadt volna meg 34. | *joro χīsəm jintəy jōrol ālyəm ləpsəy jux ləpsəlnə tararlatəl* a hátra maradt ideges ijjam vége a galyas fa galyába megakad 33. | *noyos-laidi kōrdətəna tāxnəs* a fölfelé álló vasakba akadt 37 : 56.

Elvont fogalmak: *mə isi mou-χoi osəm, mə isi mouəm, n v m ə s n a pitləjəm* én is (csak) földi ember vagyok, én is (csak) kívánczozhatom a földemre (tk. a földem eszembe juthat) 37 : 274.

Ragtalan határozók: *pələy χəβ pələkləl landəy* *As ml iəy'k nik-iāuəltəsələm* feles csónak feleiket a táplálékos Ob mély vizébe hajítottam 38 : 125. | *ul svrt kāyər'sa, an χvn'sa* (egy) nagy csukát főztek, tálba tették 37 : 66. | *tam mēlək χəti lōyən pə χun' loylen?* ezen meleg házad zugába mikor lépsz ismét be? 77. | Elvont fogalom: *unt-χoji nōm sēm pitlen* erdei emberi eszembe jutsz 45.

Névutók.

ivlna, jolna, joln' (*ivl-, jol-, ju-* belső): -ba, -be. — *landəy Ās iēməy iəy'k ivlna pitl* a táplálékos Ob szentséges vize bele esik 38 : 118. | *lū āmvti voχ nirpi nirəy χāt joln' loyγtal* az ő lakta, ezüst tetőrúdú tetőrudas házba belép 227. Ezek a szerkezetek szakasztott olyanok, mint a H. B. ország belé stb. féle régi magyar szerkezetek. (*jo-, ju-* = m. bél szóval, nem alak, hanem jelentés tekintetében.)

libina, lipina (*libi, lipi* vminek a belseje): *χàβ libina lvsκəllì* a csónakba dobja 38 : 118. | *χam-iuχ libina lvyəs* a koporsóba belement 37 : 73. | *uàzəy or't-igi uant-ləli, lou si svγəl an' tviłəllì, χir libina pon'səllì* a városi fejedelem-öreg, hogy ezt a subáját már nem hordja, egy zsákba tette 37 : 178. | *χoita χoil pēla sēmgen lom lipina loriseyen* die augen rollten zu dem liegenden manne in die kleider A. 4.

kutna, kudətna (*kut* köz): közé, belé. | *oχsətpi-tibərlos kim-ēdəs, kət lvsəyən kutna noχ-χəy'əs* a rézhüvelyes Tyiberlosz kiment, a két éléskamra közé felkúszott 37 : 54. | *siməs kərməs kutna ləyşəyən, χolna nəyχo səsta an' uèritl* olyan fűzesbe mentek bele, hol az ember nem tud lépni 36 : 393. | *uəi-pun-kutna, nóyəs-pun kutna si lvyəs* vadprém közé, nyusztprém közé temetkezett 37 : 171. | *ār χàβ kudətna lvyəltşəim* a sok csónak egészen közrefog 38 : 119.

2. Időhatározó.

Névmási többől: *uul iməl sitna azət sidəməs* az öreg asszonya erre egészen elhallgatott 38 : 140. Gyakran birtokos raggal is el van látva: *siduna muγ χundi kərt əlyu pələ ioγi-ləuəltsu* erre aztán (tk. ezünkre) mi az osztják falunk felé hazaeveztünk 38 : 128. | *təmina ləbətmet χətl tudəy iəy'k əslləm* mához egy hétre tűzözönt bocsátok le 38 : 328.

Állapothatározók.

Helyhatározókból fejlődtek ki, és valamely állapotba való jutást jelentenek.

Betegség, halál: *mur mosna-ki pitl mos ləzətləllì* a nép ha betegségbe esik, a betegséget meggyógyítja 38 : 327. |

jidēmən svrət tàm ioγàn vuna svrēmna si pitsēmən jövésünk közben e folyó torkolatánál halálba estünk im 36 : 374.

Inség, baj, bűn, kár: *si-lovat šokəlna alt partsən, uārəs-lil ālγlu al at vūimen!* (ha már) ilyen inségbe juttattál, inkább vérese lelkünk végét vetted volna 112. | *mosa šārtna-kī pitlən . . . mū isi iūlβetta uēritlēm* ha valami bajba kerülsz, én neked szintén segíthetek majd 37 : 69. | «*uērna pitsēmən*» — *ēuēnən laulənən* «bűnbe estünk» — mondják a leányok 36 : 367. | *mola gʳek andāma ollūil? māzəγ, lauləl, gʳekna pitsu tvγgà?* hogyan lehet a bűnt jóvá tenni (tk. a bűn semmivé lesz-e?), talán bűnbe estünk 37 : 191. | *iaiyən, lauləl, γōləndātən, mū nāχlātna pitsəm* bátyám halljátok! én kárt vallottam (tk. kárba estem) 37 : 62.

Vigasság, szeretet, harag: *louəγ oxpi ār sōχ kāslna pitsēmən, uās-āynəβ ār uš kāslna pitsēmən* a csontos fejű sok tokhal vigasságába estünk, a keskeny állú sok lazaczigasságába estünk 38 : 117. | *likna manēm āl ēdī!* ne haragíts meg! 36 : 372. | *lou tanγà χandi-χoi nvməsna pitsa* ő talán az osztják embernek megtetszett 37 : 176.

3. Tekintethatározó.

Csak egy példát találtam; *sidi āməstal ēuəlt iāsəlāχandi nēγxo iāsə iāsət: oγəlna, sēməlna nēγxoūvī iis* a mint így ül, a kezei osztják ember kezévé váltak; fejre, szemre emberformává vált 36 : 396.

4. Ok- és célhatározók.

Okhatározót szintén csak egyet találtam, a melyet lativus eredetűnek is lehet magyarázni: *min tut-pōzəγmənna uədī kātlləsət* a mi füstünkre (azok) kikötöttek a partra 38 : 123.

Célhatározó szintén kevés van olyan, a melyet lativusi jelentésűnek lehet felfogni:

mū nəγən tām-ilbina iəγʳkna and ēslūislām, ittam χund' ēsləlām? én titeket már ezelőtt sem eresztettelek vízért, most hogyan eresztenélek? 38 : 134. (Vízre eresztetni ~ vízért küldeni?) | *nəγ šättən tvγàina an' iūl, mū šättəm tvγàina iis* a ti hallástokra nem jön, az én hallásomra jön 36 : 366. (Hallásom helyére.)

5. Dativus.

Az összes finnugor nyelvek tanúbizonysága szerint az allativusból fejlődött ki. A magyar *-nak, -nek* ragról már RÉVAY ki-mutatta, hogy eredetileg irány jelzésére szolgált, s ilyen jelen-tésben még mai napig is nagyon közönséges. E ragot — egy héber szóval való nagyon is kalandos egyeztetését figyelmen kívül hagyva — nagyon helyesen a lapp *néiga, néik* «erga, recta, ad» szóval egyezteti. Érdekes, hogy BUDENZ RÉVAYTÓL tel-jesen függetlenül ugyanerre az eredményre jutott. Hasonló fej-lődésre számos példát találunk a finn, votják, zürjén, mordvin, cseremisiz és az obi ugor nyelvekben is. Megjegyzendő azonban, hogy a *-na* ragos osztyjak dativusok meglehetősen ritkák és ko-rántsem fordulnak elő oly nagy számban, mint az *-n* ragos vogul dativusok.

Tetszik, való: *ādəm pōdər tūsməm, s v m n a ant m v t i i ā z ə ŋ t ū s m ə n!* rossz beszédet hoztunk, szívnek nem tetsző beszédet hoztunk 38 : 131. | *(pā) xotī jux uertī xoilna jōrol uertī jem jux ul-ki šeta oltal* bizony, ha ácsoló embernek való íjj-csinálásra alkalmas (tk. jó) fa van ott 75.

Vogulban: *šimnē jernē ākw' jēri namsēltēm* egy szívnek tetsző (tkp. kellő) éneket gondoltam ki. Kl. IV. 115. | *an ti nē ā n ē m n ē manā nē* ime ez a nő milyen magamnak való nő II. 125.

Hisz: *χilχē, nēŋxoi i ā z ə ŋ n a à l è u ə l à!* fiacskám, emberi beszédnek ne higyj! 36 : 355.

Névmási többlel: *ma neŋilana jastalem* mert mon-dom nektek A. 42.

A dativus néha genitivusi használatban is előfordul: *ma lampem nōrām-vaj po š x ə l n a t ē r ə n l i v o ŋ s p ə l a u t ē r ə p t a t i m u - x a r i a r r ə x p a m u j n a x ē t t a l!* magamféle réti állat fiókának üres bődönyének száját megtölteni földszíni sok szamócza milyen sok van! 226. | *nēməlti-pēlvək toxləŋ sāt loŋx ār p o r e m ə n, k u - r ə ŋ sāt loŋx ār p o r e m ə n x a n i p e ŋ k p i p e ŋ k ə l - j i r l u a n t x a n t a l* semmiféle szárnyas száz bálvány sok fi am n a k láb as száz bál-vány sok fi a m n a k érdes fogú foga oldalán ő nem akad 269.

A fordított osztyjak szövegekben az ilyen szerkezetek meg-lehetősen közönségesek, holott az eredeti közleményekben alig

fordulnak elő. Ugyanez áll a vogul nyelvről is. BEKE az eredeti vogul szövegekből (MUNKÁCSI gyűjt.) csak egyetlen egy példát tud a lativusnak genitívusi használatára idézni: *ajäy xum-p i 7 ä n é m n é posxänl tot lüleit* fegyveres szolgálaim vére oda-tapadt (ott áll) II : 14.

6. Translativus.

A translativus igazi ragja a lativusi -ä, -i (-i), azonban néhány példa azt bizonyítja, hogy néha a -na rag is vehet fel translatívusi jelentést.

Mutativus: *ī xūim tūlizi xōrasna iuzmal tōrāina tūlizi lšna pitsa i uđ'sa* a társam, mikor libucz formává lett, libuczurokba esett és megöletett 36 : 397. | *oxsätpi-tiberlos, toxləy törəm num bina pidišsən, kurəy törəm num bina pidišsən* Rézhüvelyes Tyiberlosz szárnyas istennél nagyobbra nőttél (tk. duzzadtál) lábas istennél nagyobbra duzzadtál 37 : 73. | *purəs kurna, purəs iäsna mà si iorätləm, mà xolmosa niñl ollum?* öreg (é. öregedő) lábra, öreg (é. öregedő) kézre jutok immár, meddig legyen még nőtelen? 38 : 317.

Véghatározó: *mā svəəm ittam iäsna pāztsəm* a subámat im kézhez kerítettem 37 : 169.

Predicativus: *oijəyet, matet šitaka voaəet; sit vorna ai törim porətna nemišəəet* boldogak a békességesek; mert isten fiainak hivatnak A. 45.

7. Igekötők.

iln-: le. — *xārəy oγol-šopem ewilt iln-oγollem vājəy oγol-šopem ewilt iln-oγollem* a rénbika szánomról leszálok, a rénes szánomról leszálok 116. | *si ułβəsləy igina ält siidələiü iln xänəmman olädi!* a nagyfolyóági öreg meg ne lásson bennünket, le bukva legyünk 38 : 139.

nāmən: le. — *vāstal jənkpi lila tu nāmən oγoltel a* csendes vizű ragyogó tóra leszállanak 28. | *xōləm ušpi keu laiməy kōli pōn nāmən ältləm* a három nyílású halászó kő állta kötéllel ellátott kezezhálomat leemelem (t. i. a tartóról) 38 : 116.

nōmən: föl. — *ālm-xo āləm tur nōmən āmvslem* álmos férfi álmos torokkal im felülök 21. | *iln pidəm pəm ār, mola*

nō mən laidi pām ūr? a leesett fű-e a sok, vagy a fönnálló fű-e a sok? 36 : 358.

kāmən: ki. — *sitalna nox-kiləs i kāmən ioxtas* erre fölkelt és kiment 37 : 182. | *jem xoji sewəy oγem kāmən ɛiltalem*, *jem xoji vēšəy oγem kāmən narlem* jeles férfi fűrtös fejemet előtűntetem, jeles férfi szépséges fejemet kidugom 234.

C) Ablativus.

Időhatározók.

A *-na* rag a *təl* «egész» szóval kapcsolatban ablativusi jelentést is felvehet:

sittəlna žarəs-iəŋ'kua χəiɫ ettől fogva a tenger vizében fekszik (nyugszik) 37 : 73. | *iəsl-təlna*, *nōbtəl-təlna iixli pidilijəm χiɫ iixli pidilijəs* hisz réges régtől fogva (úgy van) (hogy) a fiatlanná lett ember fiatlanná lett 38 : 133. | *si niŋ ioxtam-təlna mur azət tundəgət* e nő érkezésétől fogva a nép teljesen egészséges 37 : 178. | *palem-ki saj-nōr χōlmem-təlna palem-ki χas-nōr χōlmem-təlna* a fülem mögös porczogójával mióta hallottam, a fülem szétágazó porczogójával mióta hallottam 154. | *imi-χili ol*, *χādāiɫ loɫəl ai-təlna ɛnməɫsəli* asszony-unokája él, asszonynénje kis korától fogva nevelte 36 : 363. | *mə olmə-m-təlna iəŋ'gəm siməs uər an' uərəs* mióta csak vagyok, vizem ilyen dolgot még nem cselekedt 38 : 317.

Hasonló jelenséget találunk a vogulban is, hol a *loc. -t* néha szintén előfordul ablativusi jelentésben: *mənəm mətət əkwəps*, *pəri at jiw* menő útjából egyhamar nem tér vissza K. I. 166. | *poləm sū mənt pazwnəy šuorp ašuxrəs kwänəl ojtəsäu* a befagyott legelő mentéből a pókos jávor öregecskét (kifelé) engedték futni Kl. IV. 315. | *jä'ikən-pəɫt titi kitiləln* atyuskádtól kérdezd meg ezt I. 77. de *jä'ikən-nəl* 82.

II. Az -à (-a), -ì (-i, -î) ragos határozók.

E ragnak, épp úgy, mint az imént tárgyalt loc. -n-nek, szintén megtaláljuk a megfelelőit az egész finnugorságban. A rag fgr. ősalakja **-k ~ γ + voc.* (SZINNYEI, Fgr. Sprachwissenschaft 66.), a melyből az osztjÉ.-ban a tövégi vokálisok milyensége szerint a következő alakok fejlődtek ki: -à (-a), -ì (-i, -î). A vokális megelőzte *γ* elem megmaradt a következő alakokban: *toγì, toγî, toγo* »oda» (*tom az*), *noγì, noγî, noγo* »fel» (*nõmæn fent*) stb. Megjegyzendő, hogy a rag -ì-s alakja néhány szórványosan előforduló kivételt nem számítva, megkettőzteti az előtte álló mássalhangzót, a mi arra mutat, hogy az -ì előtt a rag eredetibb alakjában kimutatható -*γ*- lappang, a mit a mássalhangzókettőzésen kívül még az is bizonyít, hogy az -ì rag előtt, ha magánhangzók után járul, gyakran -*î*- hangot találunk, a melyet aligha lehet kötőhangnak felfogni:*) *läläl aîîî ïis* lelke kicsiny nyé lett (*aî* kicsiny) 36 : 353. Néha a rag -à alakja is tüntet fel hasonló sajátságot: *tõräm tpuîîà ïis* az idő tavaszra vált (*tpuî* tavasz) 36 : 379. Hasonló jelenséget tapasztalunk a vogulban is: *têlîjî' jëmti* télre változik I : 153.

Példák a mássalhangzók megkettőzésére: *tâus pudî àsnî çòràssî* (vö. *çòràsna*) *ïis* a tunguz barna medvévé lett 36 : 388. | *selta àtti (ât) ïis* aztán éjre vált (az idő) 37 : 179. | *çât çaräl uðrrî (uðr) ïis* a szoba padlója véressé (tk. vérre) lett 37 : 64.

Akad azonban néhány kivétel is: *si çullæn uèldæn èuált andàmî ïis* a halfogásuk egyszer csak megszűnt (tk. semmivé lett) 36 : 37. Vö. még 36 : 353. Megjegyzendő, hogy a mással-

*) SCHÜTZ JÓZSEF az osztjÉ. szóképzést tárgyoló értekezésében az összetett képzők vokálisaiiban a **γ* frequentatív képzőt látja (NyK. XL. köt. 9—10. l.), tehát e szerint a lativus ragját megelőzte -*γ*-ből is lehetett -*î*. Ezt világosan mutatja a **tîγî* < *tîjî* 271. «idáig» alak, a mely közönségesen *tî, tî* összevont alakban használatos. — Megjegyzendő különben, hogy e rag *γ*-vel ellátott alakja a loc. -n raggal kapcsolatban is előfordulhat: *uänä, uänγo* nahe, in die Nähe. SZINNYEI, Fgr. Spr. 67.

hangzók közül az *-ŋ*, továbbá a fosztóképző *-l* sohasem kettőzódik meg.

Van rá eset, hogy a rag *-a* alakja is megkettőzi a megelőző mássalhangzót: *tāus am'p' porēmān kurəl iəm m à iis a* tunguznak az ebtől megharapott lába jobban (tk. jobba) lett 36:393. | *šup, šop* die hálftē, *šuppa, šuppi* in zwei theile A. 141.

Érdekes, hogy szórványosan a vogulban is megtaláljuk a lativusi ragnak ezt a sajátosságát: *añ naŋ mēt-χ u m m i' ul ālēn* immár ne légy többé b é r m u n k á s ember IV:334. | *Āri pašā pašā kitti' ti lūlīmēn* leánybúcsúzó búcsúszóval most mi ketté válunk (állunk) II. 156. | *tat-jiw tāllā nukh-lēki* a tüzi-fát öllé rakja (*tāl* öl) MUNKÁCSI, Vog. Nyelvj. 157.

Lativus.

1. Helyhatározók.

a) Általános helyet jelölő határozók.

Közel, távol: *χū taŋ' elt χ u w a manlēmēn van taŋ' elt v ā n a manlēmēn* messziről messze megyünk mi ketten, közelről közelre megyünk mi ketten 250.

Kifelé: *len auti imea pa eveŋa pilna uslalen voš kim-pija* fassten sie ihn sammt seiner frau und seinen töchtern bei der hand und führten sie eilig aus der stadt A. 32.

Névmási tövekből: *muja manlen?* wozu gehst du? A. 13. | *soŋəm puŋəl χāt χoza toŋo iŋoŋtmal* czérnagombolyagja egy házhoz érkezik oda 36:356. | *toŋi nūnzāntlēm* arrébb nyúlok 38:124. | *ši jor jāši jiten pa toŋa l' tuoŋen muil ātəm* ezt az erős kézizmodat odavinned, talán rossz (volna)? 23. | *tīəl-ki tīəl šōstal, toŋəl-ki toŋəl šōstal* alá s föl jár föl s alá jár 189. | *χādāŋn imi tī tuālēn!* asszonyénéteket hozzátok ide! 36:367. | *imi-χilē uelēm or-kplāŋ-oŋ χoŋŋna si ām'səs* az Asszony-unokája megölt erdei rénszarvas fej mellé oda ült 36:364. | *sī manmal* arra ment 36:375.

b) Sublativus.

Víz, láp, tó: *lanŋŋ Ās jēŋkəla nāmēn χuwəttal* (a csónakot) a táplálékos Ob vizére ereszti 187. | *lāra lattī lār-*

xōtan rōxəŋ sij šimallatal, tuwa laŋti tū-xōtan rōxəŋ sij šāstal lápra szálló lápi hattyú krákogó nesze közelg, tóra szálló tavi hattyú krákogó nesze hallszik 28.

Tér, út: *χərəŋ uās χərəla šidi tōlem χərəŋ kort χərəla šidi tōla* a téres város terére így viszem teres falu terére így viszem őt 45. | *oisa panda mana sei verflucht* (tk. geh einen unglücklichen weg) A. 31.

Vminek a teteje, feneke: *sāt šōmləp šōmləŋ rēp oγema joγotlem* a száz lépcsővel ellátott halom tetejére jutok 38. | *ńoxsəŋ ont šanzema lāillem, vājəŋ ont šanzema lāillem* a nyuszos erdőm hátára állok, vadas erdőm hátára állok (ím) 232. | *muwəŋ-ki jem var patəla toγi pitləm* földes jeles czége fenekére oda esem 172. | *pōlsəŋ ālyŋp sijəŋ kēzi-šikəl paŋəŋ lōp tajəla joutal* csörgő markolatú híres kardját a fogós evező hegyére tekeri 188.

Ember, testrészek: *pā χo pā χoja lu ant vanŋtal* egyik ember a másik emberre ő nem néz 42. | *peŋkəl šəŋkləm peŋkəŋ vāj poγijēma oγoΔ jermak ār siχ ārəΔ laŋχləm* s a foga megnőtt fogas állat fiacskámra a vékony selyem sok tekercsének sokját teritem 256. | *uət luγpi ńōsəŋ kura tamen lomta uət luγpi alvəŋ kura tamen lomta* őt újjas tarka lábodra ezt (tk. ezeket) vedd föl, őt újjas ragyogó lábodra ezt vedd föl 36.

Érdekes használata van a lativusi ragnak ebben a kifejezésben: szem elé esik, a mi annyit tesz, mint megszületik: *ī ākiŋs ī-saγat-uta oχ-pōpet i nepākiŋ jax mur-elta, insisas li elteΔ*: *χoda mośa sēma-pitta Xristosa?* és összegyűjtven mind a papifejedelmeket és a nép írástudóit, tudakozódik vala tőlük: hol kell születnie Krisztusnak? A. 40. Ennek szakasztott mását megtaláljuk a vogulban is, csakhogy itt -nē raggal: *mō-ləχ ēt... māń χum samnē pats* minap éjjel... egy kis férfi jött a világra II. 85.

Névutók.

uγtija (vö. *uγtina*): -ra, -re. — Leginkább az AHLQVIST-féle szövegekben fordul elő: *pa lośastasa luaΔ jemiy-χōt laŋγriΔ oχtija* és a templom tetejére állítá őt A. 43. | *juγit nuśa χo ušis pa aśsa toχaiŋ-tōrijemetiŋ Avram šaš uχtija* später starb

der arme mann und wurde von den engeln auf Abrahams knie getragen A. 35.

Néha a *χοζα* névutónak mintha sublativusi jelentése is lenne: *si lār χοζα αἰ λὸν' ἰοῦτμαλ* a tóra egy kis lúd érkezett 38 : 326. | *kur-nvl èuèlt wul kur luièl èuètsèli, key χοζα pon'sèli* a lába hegyéről az öreg ujját levágta, a kőre tette 38 : 319.

c) Allativus.

Forrás, erdő, fatörzs: *χὸς χᾶρ χὸχλḿ λανῶη Ἄς τὰ ἰελα ἰοῦτλου ἰαν χᾶρ χὸχλḿ χυλῶη Ἄς τὰ ἰελα ἰοῦτλου* a húsz rénbika futotta táplálékos Ob forrásához (tk. fejéhez) érünk, a tíz rénbika futotta halas Ob forrásához érünk 181. | *σί ἰυῖλ ḡηκλḿ pal unῥa manlen-ki tam tōrmen lābèt ἄl pū χun' vantlen* ha a fája megnőtt magas erdőhöz mégy, ezen egéd hét táját mikor látod megint? 77. | *unda tusae, kel-tūn aykla jersae* er führte es (das kalb) in den wald, band es mit einem strickende an einen baumstamm A. 15.

Város, ház: *ἱ χο ḡusis Ierusalim voš evilt Ierixon voša* ein mann ging aus der stadt Jerusalem nach der stadt Jericho A. 33. | *ut-χὸ da ἰοῦtis* er kam zu einer waldjurte A. 13.

Ajtó sarka, szánkó fara, csónak kormányja: *ἰενκ ἰḡḡḡ ἰενκἰ ἄu sērèla ἰavolmalem* a vízivó vizes ajtó sarkához vetem 46. | *āmp-oxpi aj neyen χᾶρῶη ὀχολ pušema ἰḡḡḡḡ* az ebfejú kis nődet rénbikás szánom farához ültetem 123. | *sēwəsəη χᾶp sēwəsema sēwəη naj sēwəl ewilt toῖo jerlem* a kormánynyal ellátott csónakom kormányához hajfonatos fejedelemnő hajfonatánál fogva (öt) odakötöm 88.

Névutók.

χοζα (χοσα): -hoz. — *àzèl χᾶτ χοζα, οῦna ἰοῦτḡs* az atyja házához az ajtóhoz érkezett 38 : 324. | *sāwəp nāwəpəs ἰḡḡḡḡkùès χοζα* a nyúl a viziszörnyeteghez ugrott 36 : 384. | *χὸἰδἰ ἰυχ χοζα ὀγλ si ḡηksèli* egy ledöntött (tk. nyugvó) fához verdesi fejét 36 : 352. | *tut χοζα ἰοῦτḡs tūzhöz* érkezett 36 : 348. | *Isus Xristos χοσα vantilta sajət náuramt* zu Jesus Christus wurden kinder hingeführt A. 34.

pèlâ (*pèla, peli*): felé. — *Num-Tōrēm āsem āmvsti sārni nirpi nirēy χāt šanzēy χāt šašl pēla šōšlem a Num-Tōrēm atyám lakta arany tetōrudú tetōrudas ház mögös ház möge felé lépdelek 225. | uul svrt-ox iaiēl pèlâ pon'sa a nagy csukafejet a bátyja elé helyezték 37:66. | āwēy χāt āwem pēli sídi kēraaem az ajtós házam ajtaja felé fordulok im 250.*

ilpija: alá. — *muwal šenklēm pal ont ilpija jōrotlem a földje megnőtt magas erdő aljára jutok 81. | nārēy vos ilpija pāitti jupina ješ žōlom toχ sídi toχlem (ha) szablyaél alá vetődik, a sírás három siralmával siratom 37.*

saija: mögé (*sai, sī* seite; *sīja* bei, hinbei A. 132). — *paatap pa jēlem-evilt Adam imea pilna χanemasayen tōrim veš-evilt juχ saija aus furcht und scham versteckten sich Adam und sein weib aus dem gesichte des gottes hinter die bäume 29.*

jeapija: elé (alá). — *kāri naŋk-kār punapi ār lāwen ma nēmēy ort jelpema tī χāyřiltel a kérges vörösfenyő kérge (színű) szőrű sok lovad az én neves fejedelem hősi előmbe kűszik 40. | peŋkēa šenklēm peŋkēy vāj porijem ŋoa jeapija ārēa āmvsa s a foga megnőtt fogas állat fiaeskám orra elé sokat helyeznek 257.*

d) Illativus.

Ég, föld, tenger: *tōrma kaltmēm kalī χo jena sí oltēn jelpema kaltmēm kalī χo jena sí oltēn* égbe föltetszett csodaember hát valóban az vagy, mennybe föltetszett csodaember vagy te igazán 238. | *tōrmā kalēm lābat χōs luydīlā!* az égbe föltetszett hét csillagot számláld meg 37:177. | *Isus Ivan tur-maja omsim ōlīy pēla χuaman Xaaiēja mans* hallván pedig Jézus, hogy János fogságra vitetett, eltérel Galileába A. 44. || Vö. Egre, Peste (olv. Egré, Pesté) 'Egerbe, Pestre' R. SZINNYEI, NyH.⁴ 126.

Város, ház: *χatl top lannīs, χun Lot pa voša jōxtīs kaum gieng die sonne auf, als Lot in eine andere stadt kam A. 33. | lu āmvsti žōlom pārt āltēm χātla jōrotlem ŋel pārt āltēm χāta jōrotlem* az ő lakta, három gerendából összerótt házába jutok, négy gerendából összerótt házba jutok 45.

Erdő: *jaχaa mansit jōra, lu pa manes utaa* seine ka-

meraden begaben sich nach hause, er aber begab sich in den wald A. 13.

Csónak: *lēlēm χᾶp lōlewa lēlmeu, āmsēm χᾶp lōlewa āmvsmeu, ἰογῶη tīlīs ἰογῶl tarəmmal* mióta csónakunk rekeszébe fölállottunk, csónakunk rekeszébe beültünk, a húsos hónap húsa fogyott 181.

Tűz: *poškan-šoit tuda ponsaē* er legte das ladestock in das feuer A. 14.

Névutók.

kuta, kūtṗala: közé, -ba, -be. — *kant ponaem ney kūt an i imi kūt a ney kuten i imi rutel kuta* ich setze hass zwischen dein geschlecht und das geschlecht des weibes A. 29. | (*χotaš-oltī*) *ājkā juχpi ōn ur kūtṗala joγotlem* valamerre levő öreg fás nagy sűrűje közepére jutok 43.

lipəla, lipija: belé. — *lāras lipija loγḡēmaset* a szellemek a szekrény belsejébe vonultak 376. | *χotaš-oltī iki juχpi ōn ur lipəla joγotlem* valamerre levő öregnek (é. medvének) fás nagy sűrejébe jutok 43. | *in χotī jūwem vērem karti χām lipəla tam loγmem, āšem vērem uoχ χām lipəla tam pitmem* most hogy atyám csinálta vasburokban im benne vagyok (tk. beleléptem), az atyám csinálta rézburokba im belejutottam (tk. estem) 35.

2. Időhatározók.

Meddig kérdésre: *ittam mēḡ'k'igi tōrməl-gi švrəs-kossī ī-puš χoləs* erre az erdei szellem-öreg az ég ezer koráig egyszerre meghalt 37 : 56. | *tōrēm-uḡk-kossī sī olmədəs, ielta moγəl uḡk iṗrēməslī* örökre ott maradt, elhagyott földjét teljesen elfeledte 38 : 316. | *ma χotī vās-ori nēməγ ort pēla jāstatī jāšγem pātəm χul χū put-si χuwa nōmlem* én pedig a város feje, neves fejedelemlhősnek mondandó szómat, míg egy fagyos hal megfőhet, annyi ideig meggondolom 166.

Vogulban: *ūlmēn χāsāi' ta χujāslēn* ugyancsak soká aludtad álmod I. 7.

A magyar -ig rag szintén nem egyéb, mint *g* nyomósító elemmel ellátott lativusi rag. Lativusi értékű a magyar soká (vö. mutativus: sokká), azonban idővel elhomályosodott. Ma

már gyakoribb alak a pleonasztikus sokáig. A -vá, -vé ragot is használjuk időhatározói értelemben, azonban már csak ez a két alak él a köznyelvben: örökké, többé.

Mikorra kérdésre: *kīmətti nöləy lōp tajetna pā lawolmaleu* másodszor az orros (?) evező hegyével megint evezünk egyet 180. | *kīmətti pā lauləyən* másodszor megint szólnak 38 : 131. | *χolmətti asnal* (= *uənnašik*) *χatməşən* harmadszor kissé közelebb hatoltak 38 : 131.

Mikor kérdésre:*) *imi, nyj lōlən tvuè sārəltəm noyə kəwərtlən lōlən!* asszony, te bizony a tavasszal szárított húst megfőzhetnéd 38 : 113 (ragtalan hat.?) | *naurəməyən χoizəi əwəlt iaiəl χətl pəitsəl, əməsləl kərəs, attə χondəs* miközben a gyermekek fekszenek, a bátya a sátrát (tk. házát) fölszedte, szánját befogta, éjjel elillant 36 : 378. | *əttəiə(?) χoizət* éjjel aludtak 37 : 261.

Vogulban: *təməy itú ilkil touləmləst* azon este tova repültek T. IV. 365. | A kondai nyelvjárásban: *təli tēlən, tūjə* tavasszal, *toji* nyáron, *təχwsi* őszszel. MUNK. Vog. Nyj. 208.

3. Állapothatározók.

Hely- és állapothatározó között áll: *māja manți nēməy χatleu muja patləptalen, tǎnta manți sişəy χatleu muja patləptalen?* lakodalomba induló neves napunkat miért késleltetted nászba menő híres napunkat miért késleltetted? 173.

Fogság, szégyen: *Isus Ivan turmaja omsim əsiş pəla χulman Xaliseja**)* *mans* hallván pedig Jézus, hogy János fogságra (tk. sötétségbe) vitetett, eltérel Galileába A. 44. | *vəš χoilan jələma muja pəitaşlən? kort χoilan jələma vərəşlən?* a városdéli emberek előtt miért akarsz szégyenbe jutni, a faludbeli emberek előtt miért akarsz szégyenbe keveredni? 173.

*) Vö. a lativusi rag locativusi használatával.

***) Meene Wesprimee ÉrdyC. 616b. | Alájövének Pétsé HELT. Kr. 39. | Váczezá elbészalla TIN. 97. | Hogy elértek Nagyváraddá Toldi est. 5. ének.

4. Translativus.

a) Mutativus.

Vmivé lesz, válik: *lou iorətmalna lou oləm tərəjəl uassè iuumal* mikorra megérkezett, az ő helye várossá lett 37:275. | *oxsətpi-tiberlos iəm-pələk iaslna twiam ox-lōidəl uqlalna uisli, kim-täksəslı: kət xui iwntti-louət kordı çarrı iis* a rézhüvelyes Tyiberlosz a jobb kezén levő rézgyűrűjét a szájába vette, kiköpte: két embernek való vasból (készített) birkózó térré lett 37:58. | *mà-ki çolləm, tàm iàs-kàrən ləlbi i iil* ha én meghalok, ez a kézcsuklóvédő ólom má válik 37:68. | *keuà iuumal, igən mola çorəspi ős, keu si çorəspi* kővé vált az urad, a milyen forma volt, a kő olyan forma 36:398. | *çat çarəl uərrı iis* a szoba padlója véressé lett 37:64. | *mola gərek andəma ollııl?* hogyan lehet a bűnt jóvá tenni? (tk. a bűn semmivé lesz-e?) 37:191. | *ādəl ősəm, ittam çoləm ço i i iisəm* magam voltam, íme most (már) hárman vagyunk (tk. három emberré lettem) 37:181. | *šaš kiçəy ar çōja sidi vērəsəm s háta púpos sok férfiúvá esinálok im* 257. | *sārıyən punəp aj mājper pošçem penkəš šençəm pençəy vājə kərımə* aranyos szőrű kis medve fiókám foga megnőtt fogas állattá változott 251. | *sidi oldən ɛuəlt sət-kəm mı sidi iis* a mint így vannak százra is fölszaporodott 36:383. | *koləy si-ərət tti iuumal* a rénszarvas annyi lett 36:384.

Idő: *sidi sɔzıliııdal svçət pilçəy à iis, pəm mı iis* a mint így lépdel, szűnyogosra, hőségre vált (az idő) 36:353. | *si oləm luçu parəs, tallı iis* a volt nyarunk elmúlt, télre vált (az idő) 38:122. | *törəm tvuııı à iis* az idő tavaszra vált 36:379. | *sidi mandal ɛuəlt törəm tvuııı iis* a mint így megy (mendegél), az idő tavaszra vált 37:68.

Melléknevek: *kordı mənç sidi pallı iida pidəs* a vasmanó mindegyre magasabb lett 37:184. | *lıləl a i i i iis* lélekzete elszorult (tk. lelke kicsiny nyé lett) 36:353. | *təus əm'p' porəməm kural iəm m ə iis* a tunguznak az ebtől megharapott lába jobban lett 36:393. | *šərəs-ıyç k azət pu d i i i iis* a tenger jege egészen feketévé lett 37:76.

Az -l fosztóképzővel kapcsolatban: *lou mandal ɛuəlt uollı iorlı pidəs* a mint így megy, teljesen erőtlenné lett 37:

165. | *úawrēm uγəllì pidəs* a gyermek megnémult (tk. nyelv-
vetlenné lett) 36 : 369.

Vmivé tesz, változtat: *tāus mola γorbi* és, *si γor-
bi i i uèr'səli* a tunguz a milyen forma volt, olyan formává
csinálta 36 : 397. | *γōlām rus èvi γolà-γvm-iuγ uèrlət, χan žà η i
uèrləl* a három orosz leány koporsót csinál, ékessé csinálják
37 : 72. | *iγəl sidi sèuèr'səlli, χàttì àmetsəlli* a fáját igyen
vágta, házat csinált (tk. házzá ültette) 179. | *nōγàzəl ai suχ-
li i i monzisel* a húsát kis darabokra tépték 37 : 78. | *kur-nōl
èuəlt ul kur luiəl èuətsəli, keγ χoza pon'səli, nōγərləli, úállì
nōγərləli* a lába hegyéről az öreg ujját levágta, a köre tette,
megfaragja nyíllá faragja 38 : 319.

b) Factivus.

Vminek vesz, alkalmaz: *pām-γorbi-χoina χàn-èvi
ni η i tusa* a fűforma ember a királyleányt elvitte feleségül
37 : 258. | *siyəs lèžàdàdi χànni!* *siyəs iāzəy tūdi χu i i uārəs
āt ol!* királylyá a sast tegyétek! a sas hírhordó embe-
réné a vércse legyen! 37 : 79. | *nol taj olti γōlom eumem
χōlma viṭal, nol taj olti nel māmēm nela viṭal* orrhegyre
való három csókomat hárommá veszi, orrhegyre való négy
csókomat négygyé veszi 14. | *lal-ori nēməy orta vāχlelam*
hadfeje híres fejedelemmé meghívom őket 237.

Vogul példák a mutativus és factivusra: *rēm ti tēvə, viti'
ti pēriləs* égeti a hőség, már egészen vízzé vált I. 25. | *passä-
puli manéšlilēm* mint egy keztyűt szaggatom szét rongyokra
I. 127. || *jurti' jot vōwāyēm* társul hívom őket III. 379. |
tolmésäi' rāwné χum tolmácsosságra alkalmas ember 9.

A magyar translativusi rag, a -vá, -vé SZINNYEI kimutatása
szerint*) az eredetibb -á, -é lativusi ragra megy vissza. A ragot
megelőző -v- elem egyrészt a -s tövekből (kő, köve, ló, lova

*) «Und alles in betracht gezogen, gelangen wir zu dem
schluss, dass überhaupt das translativsuffix -vá, -vé nichts an-
deres, als eine variante des einfachen lativsuffixes -é, -á ist.»
Jos. SZINNYEI, Das ung. translativsuffix -vá, -vé. SUS. Aik.
XXIII. g. 9. — Vö. még: Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft
(Sammlung Göschen 463) 67. old. — MELICH: A -vá, -vé ragról.
NyK. XL. 233.

stb.) magyarázható, másrészt pedig a *-val, -vel* rag analogiás hatásának tudható be.

5. Prædicativus.

Vminek nevez, tart, híresztel, gondol: *jəməy vāj noʒen jəməy a āt taila! pāsəy vāj vojen pāsəy a āt taila!* szentséges állat húsoadat szentnek tartásák! dicső állat zsirodat dicsőnek tartásák! 238. | *mā āngəmna, nēm and őzəs, pām m i nēmətsəjəm* az anyámtól, nevet nem talált, fűnek neveztetem 37 : 261. | *uəs-ney-χo-āktiləm-tārāw-oχ-taj-χoləy-unər-or-ta nēmi-tem* Városi-ember-gyűjtötte-medve-fejébűjában-dús-gyomor fejedelemhősnek neveznek engem 14. | *oχsətpi-fiberlos toyləy uəz χānni manəm āl nōmī!* Rézhüvelyes Tyiberlosz, a szárnyas állatok királyának engem ne gondolj! 37 : 79.

Vogul példák: *naʒən jəγi'* námsitü téged atyjának becsül vala IV. 343. | *āter-vāpsi'* tavā lāwélän istenkétől rendelt vőnek nevezétek őt II. 200. | *jāmésäi'* sunsilən szépnek látod III. 118.

A *-vá, -vé* rag, különösen a régiségben, szintén előfordul prædicativusi értelemben. Használata azonban természetesen csak szűkebb térre szorítkozik, mert a prædicativus rendes ragja a *-nak, -nek*: Semmié tartani: nihilum ducere BécsiC II. Makk. 7 : 12. | Barattai a vallani: amicum habiturum u. o. 7 : 24. | Semmié alittatnak u. o. Dán 4 : 32. | Vallom istennek bűnössé magamat VirgC. 8. | Semmit Isten bűnné nem tulajdonít Pázmán: Kal. 237.

6. Módhatózó k.

Meglehetősen ritkák:

ī-oldi i i i. egyformán. *törəm-iix uantsəm, laultəlna, nən-χoitəlna, ī-oldi i i i nəust*. Az isten fiát láttam, lovastul, emberrestül egyformán fehérek 37 : 271.

uera, uəri i i è: ugyancsak, igazán (*ver, uer, uer* dolog). — *uera jor-jəsi jitl pā ēnməltmen uer' jor-kuri jitl pā šəy kəltmen* ugyancsak erős kézizmot növeltél, ugyancsak erős lábizmot növeltél 86. | *iosl uəri i i è iuxəm* az út igazán fás 36 : 373.

təgli i i i: hiába (*takliji; tak* erő). — *təgli i i i uul lül*

twimən hiába van nagy lelked 37 : 263. | *χὰβαν-ki ὄρῶλ, τὰ γλῆ*
ῥῆγᾶλῶλ, siski-lil ἄλῆν τὰ γλῆ ῥῆλα! a csónakod ha vékony,
könnyen eltörik, veréb lelked végét könnyen veszik 38 :
111—112.

uollì: teljesen (*uol* hely). — *kārəs sitalna pōrləs, sidi*
mandal ḗuolt uollì pēndəs a kerecsen sólyom erre fölrepült, a
mint így megy, teljesen eltűnt 37 : 77.

Vogulban: *rottì' ḗlən* csöndben légy II. 306. | *tāriḡ*
ḗlēm toḡ osiḡḗi', toḡ ti ḡujilēn gyökeres álmod oly mélyen
(vastagon), oly annyira alszol III. 199. | *kantiḡ lātiḡ jāmés aul*
kāssi' lāwēm haragos beszédének jeles nemét hiába mon-
dotta III. 504. | *pēri sonsi* kancsalul néz. K. 211. | *lō'ñ-*
kāi' junitislēm jól megvertem. K. 211.

Mordvin: *alkuks kolì guj valgokšnos* wirklich stieg
die verderbliche schlange herab SUS. Aik. IX. 65.

Finn: *keskutele kävi suomeksi* a tárgyalás finnül (finn
nyelven) folyt BUD. Finn Nyelvtan 90. | *kirjoita kirjesi sak-*
saksi ird a leveledet németül. U. o. | *hän elää herroiksi*
úri módon (urak módjára) él. U. o.

7. Véghatározók.

Leginkább névutós szerkezetek fordulnak elő:

pèlà: felé. — *ḡelta moual pèlà nōmsḗiḡl* az hátra (ha-
gyott) földje felé gondol 38 : 316. | *manēm lida an' ḡērəm'sèn,*
na ittam tōrēm pèlà ḡurbaldà! engem nem birtál megenni, no
hát imádkozz az istenhez 37 : 184. | *šēḡk-ki ḡērēmłēn, mā pè-*
lēm nōmsən āt ḡḡy'alḡiḡl! ha nagyon szorongatnak (tk. szükség-
ben lész), csak gondolj rám! 37 : 274.

χόζα: -hoz. — *niḡən χόζα mā ḡēr an' twilēm!* Az
asszonyokhoz semmi közöm (dolgom) since 36 : 350. | *χάδα*
ḡḗḡḗlēt, lḗḡ kudēlna ḡḗḡḗlēt tōrēm χόζα ḡolna ḡḗḡḗlēt
a hol káromkodnak, káromkodásukat még az istenhez is
káromkodják 36 : 360. | *tā ḡaurēm ēnməl, ḡul ḡḡiḡ-ki ḡil, muḡiḡl*
χόζα ḡiḡḗsta pitl ez a gyermek megnő, nagy emberré lesz, mi
ránk majd megharagszik 38 : 145. | *tōrēm pārdēm ḡaiḡt nḡḡ*
χόζilēn mola ḡm ḡēriliḡsēm? Isten rendelte állatok, vele-
tek (tk. hozzátok) mi jót tettem? 37 : 79. | *nḡḡ si mur χόζα*
ḗl ḡobēndà i ḗl ḡandà! te erre a népre ne hallgass és ne is

nézz! 37 : 169. | *rus' xosá mitássem* ich vermietete mich an einen russen. A. 24.

oxtija: -ra, -re. | *kuš-xoi tāki* *ajje* *likasatot* *lu* *lampaxo* *oxtija suda pitl* . . . minden, a ki atyafiára haragszik, méltó az ítéletre A. 46. | *xoi in xūlim-evil'*, *ney sayat*, *mosia-xo tomija*. *matot xorakset jos uxtija?* wer ist von diesen dreien, nach deiner meinung, der freund (nächste) dessen, der den räubern in die hände gerieth? A. 34.

8. Ok- és czélhatározók.

Névmási tövekből:

muĩa, muja: miért. — *muĩa xoida iertesen?* (hát) miért kell feküdnötök? 37 : 185. | *māja manti nēməy xatleu muja patlaptaln* lakodalomba induló neves napunkat miért késlelteted 173.

malaĩa: miért. | *kožà-niy malaĩa xisen ti?* úrnóm, miért jöttél ide? 37 : 165.

Vogulban: *mätəri' wōwéstēn*, *am xotél vā'em?!* hogy miért hívtak, azt én honnan tudjam?! IV. 329. | *manəri' am sältsem?!* miért jöttem én be?! U. o. | *aném manəri' tī' majlälēn?!* miért adtál te engemet ide?! IV. 54.

Mordvin: *meks a símat*, *a jarcat?* warum trinkst du nicht, (warum) iszt du nicht? SUS. Aik. IX. 66.

Finn: *miks' sua rakastan ma?* miért szeretlek én téged? Suonio.

9. Dativus.

Már említettük, hogy a *-na* rag a benne rejlő lativusi ragnál fogva elég gyakran dativusi jelentésben is előfordul. A lativusi rag azonban magában is felveheti ezt a jelentést:

Hoz, juttat, tetszik stb. igék mellett: *i-puš len torm a jir-pori tūšnen* einmal brachten sie beide gott offer A. 30. | *vur-meyki sewəy ort-pox ikēma lār-xuli kali južan luel južatlem* hegyi manó fürtös fejedelemfi öregemnek tavi hal véres osztaléka gyanánt neki juttatom 376. | *xor-Pāžet-ikiin Sak-taj-ikija mala* az alakot a Pāžet-öreg a Sakfői öregnek adja 376. | *molyā sama rayli māsli jāsəy ant-ki jastasen*, *moxla rayti atəm jāsəy ant-ki jastasen sídi xun' versem!* ha

multkor szívnek nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, ha májnak nem tetsző rossz szót nem mondtál volna, tán így tennék! 46. | *tōrim neš tam kevit-elta elta evi-poy Avrama* hatalmas az isten e kövekből is Ábrahámnak fiakat támasztani A. 42.

Névmások: *vanta, karek vanin ul, АУЕАА АА mijanta* siehe, die sünde ist nahe, gib dich ihr nicht hin A. 30. | *i jo-gotsu АУЕАА ОХ ponta* és eljöttünk imádni őt (tk. neki fejet hajtani) A. 40.

Névutós szerkesztetek: *lida pitsət, uètiòy çàt çóáa* *i-pullāy uètiòy kvlāy uèlla* enni kezdtek, az ötven háznak egyenlően ötven rénszarvast vágnak le 36 : 389. | *mosa-ki uant-lən, sit nov uèrən, an'-ki uantlən, mà çóám ādēm āl uèrà!* ha látsz valamit, az a te dolgod, ha nem látsz, nekem rosszszat ne tégy! 36 : 358. || *oxsarət, lēbeket rus pēla tinīsem* die fűchse, die eisfűchse verkaufte ich den russen A. 22. | *tut pèlā lauēl* a tűznek szól 36 : 348.

10. Igenevek.

Az osztják főnévi igenév — mint általában a finnugor nyelvekben — nem egyéb, mint lativusi raggal ellátott nomen deverbale. A mondatban mint határozó főképpen mint célhatározó szerepel, de előfordul vég-, eredet- és tekintethatározói jelentésben is.

Célhatározók:

Mozgást jelentő igékkel kapcsolatban: *mosa-pvràitna çòlta manəs* egyszer érző hálóval ment halászni 38 : 139. | *çundsi tām moy pätti pvràna, uèlda si pvràna manlu* majd mikor ez a föld megfagy, akkor menjünk oda vadászni 38 : 126. | *pəri lida manlu* menjünk ételáldozatot ünnepegni (tk. enni) 38 : 146. | *amp-oxpi nūil çorvos çujpi uas vantti ma jəzlem* az ebféjű nyolczezer férfias várost megnézni megyek én 115. | *si-pvràina manēm tūda çilən* akkor majd eljön értem (tk. engem elvinni jön) 38 : 149. | *uèyəl ox-uvl kašta çil* vejének fejbőrét keresni jön 38 : 134. | *çəy'k tūda and ētl* vizet hozni nem megy 36 : 355. | *āngəm tūda çisəm sèbàn uèrdi* azért jöttem, hogy az anyátokat vigyem

samanizálni 36 : 370. | *χανδι νηγχοι manem èuætliiida* *iel* az osztják ember eljön engem fölmetélni 36 : 351.

Mozgást előidézõ igékkel: *tõrøn-ñil jem jontay jontti uaysājen* fűszár-nyil jeles játékot játszani hívnak téged 85. | *uātli-igi kōzāiu, mola iñ'kna èsllta uāxsālān, mola tutna vlda uāxsālān?* Vatli öreg (gazdánk), talán vízért küldeni (tk. eresztteni) hívtál, vagy tüzet rakni hívtál bennünket? 38 : 134.

Leül, hágy: *sertti-χo sertti āmōsl* a varázsló ember leül varázsolni 271. | *iγēm pilna nār-χul lida iγā-āmōs-sēmōn* a fiammal együtt nyers halat enni összeültünk 38 : 123. | *nyēn uēlda χoēm iaiēn* a téged veszendőbe (tk. megölni) hagyott bátyád 36 : 389.

Öl, vág, keres, igyekszik stb.: *pāri put āmōtti uas-āynēθ ul uuñz uēlmōn* ételáldozatos fazekadat állítani ölted meg keskenyállú lazacodat 38 : 124. | *ney ma tam narēy jux ālyem muj ver̄ta sewir'sen* te az én bűnhődéshozó fámát (fa végemet) mit csinálni vágta le 83. | *louēl uēldi kēzi kašl* magát megölni kést keres 38 : 133. | *χos-pēlā m and a uandī* valahova menni igyekezzél 37 : 171. | *tōrēm-āšēu tudēy iñ'k èsll muγēu uēlda* isten-atyánk tűzőzönt bocsát a mi megölésünkre 38 : 327.

A lét ige mellett: *i χvlna mārēm iγōl uērdi iplna olmal* egy napon törött íjját csinálni benn volt a szobában 38 : 317.

Néha két infinitivus is előfordul egymás mellett, a melyek közül az egyik célhatározói mellékmondatnak felel meg: *uēlta iōγēlta pitsalēn, iēlta nōγāllalēn* hogy elejtsék, üldözni kezdték, hátulról üldözik 38 : 313.

Vég- és eredethatározók: *murēl χà'lēda pitsēt, louēl uantta sālē iēsēt* a népe is sirni kezdett, neki látni is sajnálatra méltók voltak 38 : 329. | *noχ-lajdi iorlē pitmel, toγōšik pōrēm ti šāmlē pitmel* fölállni erőtlenné lettek, kissé odább lépni sem volt erejük 38 : 127. | *χān-ēuina χolna kim-ētti and èslla* a királyleány még csak kimenni sem ereszti 37 : 273. | *pōdēr'ta ior iōγētl* beszélni ereje jó 36 : 377. | *nyy murēm uēlda χoīna pārtsāiēn* te kitől rendeltetted a népet megölni? 37 : 266. | *iγōo-laηda palēl* fel bemenni

37 : 165. | *si kinžà uèl di mutràjem andàm* eddig megölésre való fortélyom nincs 38 : 326. | *jōrol uerți jem juχ* ijj csinálásra alkalmas fa 75. | *uōdi uanχti iorl andàm* a partra kimászni nincs ereje 38 : 143.

Tekintethatározókhöz lehet sorolni e magyarban is gyakran előforduló szerkezeteket *uèlta χodi kuš uèl'sèm* megölni ugyan megöltem 38 : 315. | *uèlta uèl'sèm* megölni megöltem 38 : 314. | *ilβàlèda azàt an' iilβàlèl fòl-tàmadni* ugyan nem támad föl 37 : 171.

Érdekes sajátágot tüntet fel a következő szerkezet: *uulliki iil, manèm uèll, iāsnyem ant χòllèli i-χvlda lskàsèm* ha nagyobb lesz, engem (is) megöl, a szómat nem hallgatja meg, egy halálíg (oda) vetettem 38 : 116. | *àm'βlèl χuślèli, i-χvlda nāuorlat* az ebeit uszította, (azok) egy halálíg iramodnak 36 : 373.

11. Igekötők.

ivrà: össze. — *mur manèm iubina uoślax-soχta ivrà-tvnyertsèli* miután a nép elment, agyagsárt gyúrt össze 36 : 397.

lokkì: össze, szét (lők karika). — *lokkì ſugàlès* összehetörött 38 : 321. Vö. a vogul *lakwä* szét, széjjel (*lakw* kör, karika): *kwolès lakwä-sāsèntawès* a liszt szétöntetett; *lakwä sakwali* szétszakad MUNK. Vog. Ny. 17.

maχti: keresztül. — *or-kvlay il-kòriiis, or kvlay èuèlt nàl maχti-lòχnèmdès* az erdei rénszarvas elesett, az erdei rénszarvason a nyíl keresztül csúszott 36 : 363.

soppì: át (sop darab). — *pàtla iə'kpi ſārès soppì-ussel* a be nem fagyó vizü tengert átúszták 37 : 63. Vogul: *tijā supì' tāsès* ez a folyó keresztül (teljesen) száradt, kiszáradt; *kwàli' supì' jàktèstü* a kötelet kettévágta, átvágta MUNK. VogNyj. 17.

B) Locativus.

Az irányok váltakozása még a legkülönbébb nyelvekben is nagyon közönséges jelenség, azért nincs semmi rendkívüli abban, ha az osztják lativusi rag egyes esetekben locativusi jelentésben is előfordul. Hasonló irányváltózásra a magyarban

is akad elég példa: Megbocsátál a tolvajnak, ki te jogodra figge. ThewrC. 53. | Bal felé nincsen szíve, mint a bolondnak, hanem jobbjára. LAND: Segíts I: 383. | A mocsokosok között forgolódván, mocsok reá ne maradjon. FAL. SZ. E. 35.

1. Helyhatározók.

a) Superessivus.

Vnek a teteje, oldala. *sāt sōmləp sōmləp rēp o r ə m a* *ār xašpi kat sēm xoṭi vantlem* száz lépcsővel (ellátott) lépcsős halom tetején sokat látó két szememmel miképpen látom 176. | *tam i āupi lābat lār pā-pēlka xo-poṛi ār xašpi kat sēm xoṭi quantlem* ezen egytorkolatú hét tó tulsó felén emberfia sokat látó két szememmel (ím) miképpen látom. 75.

A *xoza* névutó is használatos néha superessivusi jelentésben: *tōdā mou ol, si mou xoza mur ol, si mur xoza oylā!* ott föld van, a földön nép van, ahhoz a néphez szállj le! 38: 327. | *lu āmvsti sāt lāwi jiri pajel xoša ār lāwi jiri paj xoša* a maguk lakta, száz ló áldozatos dombjukon, sok ló áldozatos dombjukon 41. | *mugilu, mug lillu törəm xoza seda i quantlān* minket, a mi lelkeinket az égen, majd ott látod meg 37: 172.

b) Adessivus.

Ház: *si-vošiy jaj ātalyn Lot xōda ākītsast* die einwohner dieser stadt sammelten sich während der nacht vor dem hause *) Lots A. 32.

Névutós szerkezetek:

xoza: sāyər pām līl pāmpaj xoza. A nyúl füvet eszik a fűrakásnál 36: 348.

pèlā: murəl ām'səm pāməy mou iyəbəl pèlā xašəs a népe lakta füves föld mögöttes *) elmaradt 38: 320. | *tom ān-ələy pèlā oxsātpi-tībarlos, tām ān-ələy pèlā iaiəl* a tálnak amaz végén a rézhüvelyes Tyiberlosz, a tálnak emez végén a bátya 37: 66.

ilpəma: lantəy Ās jəməy jeyk ilpəma jeyk xōnpi xōnəy

*) Lativusi jelentést is lehetne e példának tulajdonítan

χᾶτ μα σὶ ἄμωσλῶμ táplálékos Obom szentséges vize alatt vizes tetőnyílású tetőnyílásos házba ülök im 123.

c) Inessivus.

Sátor: *pārtol-ki aloy ura lāiltem zatl* deszkája ragyogó bálványsátoromban ha megállok 108.

A *χοζα* névutó is többször előfordul inessivusi jelentésben: *tām χῶλῶμ παῖᾱrt palātna χᾱδᾱn χοζα mola lāilln* ezen három oszlopmagasságnyira (épített) házadban mire vársz 36 : 355. | *tām ittam tandal-ᾱgi yasna kudᾱβ mēḡk'-ēyi iēmᾱḡ ḡul (svrt)-oχ χοζα τοῖο i χᾱnēmᾱs* most a Tandal-öreg városában a középső erdei manó-leány a csuka fejben rejtőzött el 37 : 68.

2. Állapothatározók.

Adessivusból fejlődtek ki:

χῡndsi uulβᾱslᾱḡ ᾱᾱχ χοζα simᾱs ᾱor-nēḡχῶi anda tᾱḡᾱl a nagyfolyóági népnél ilyen erős ember sohasem születik 38 : 144. | *mā ittam nᾱḡ murᾱn χοζα olda an' uēritlᾱm* én most a te népednél nem tudok meglenni 36 : 376. | *tᾱ-mosa si-kuḱ ḡusᾱm, nᾱḡ χοζα i ᾱn nēmᾱttᾱlᾱn (?) sᾱᾱl andām* idáig üvöltöttem bár, nálatok egyiktöknek semmi nesze se 36 : 374. | *mā χοζᾱm ᾱlᾱ!* maradj (tk. légy) nálam! 38 : 150. | *mā nᾱḡ χοζα ᾱllᾱm* én nálad (tk. hozzád) leszek 37 : 264.

ī-paᾱi: együtt (*paᾱi* rakás): *lolmaχ oχsar pᾱlᾱna ī-paᾱi ᾱmᾱlᾱḡn* a rozsmák a rókával együtt megy (tovább) 37 : 74.

kūᾱta: -ban, -ben (tk. közé, *kut* köz): *ḱᾱḡkel jᾱḡk kūᾱta lᾱllᾱmel, māsel jᾱḡk kūᾱta lᾱllᾱmel* hőségük vizében (majd) elvesznek, izzadságukban (majd) elvesznek 41. | *nᾱrᾱm-χᾱr vur kūᾱta muᾱ nᾱᾱ-ᾱ lᾱltᾱstᾱl* a réti rénbika-vér bőségében majd elvesztek 177.

A *ᾱugānna* névutó is előfordul lativusi raggal: *mā ant χᾱilᾱᾱm, mā ᾱugānᾱm mᾱ lᾱḡ ᾱᾱlᾱl sᾱḡᾱrtᾱt* nem találnak el, helyettem a saját népeiket kaszabolják 38 : 125. | *uulβᾱslᾱḡ-ᾱgi lᾱḡ ḡᾱlᾱs, lᾱḡ ᾱugānᾱllᾱ nᾱᾱrᾱm tᾱḡᾱs* a nagyfolyóági öreg meghalt, de helyette gyerek született 38 : 145.

ī-oldᾱi: együtt (*oldᾱ, olᾱi* lenni). — *lᾱḡᾱl-tᾱlᾱna* (v. *lᾱḡᾱl pᾱlᾱna*) *ī-oldᾱi* *soppᾱ-kᾱriᾱs* lovastul együtt két darabban esik össze 37 : 270.

Essivus: *ittam χολῶν χοῖ selta-ki lallè ἦλατ, mà tám moyna olda an' ὑερίτlem most már ha a harminez ember ellenségül jön, én ezen a földön meg nem maradhatok 36 : 376. | πόσιγ, mumiama, nen ūsen sünen Αἰαίγ a uaman sohn, erinnere dich, du nahmst dein glück während du lebend warst A. 36.*

3. Partitivus.

Sajátságos jelenség, hogy a *χοῖ*a névutó partitivusi jelentésben is előfordul. E különös nyelvtani tünemény magyarázatánál nem szabad figyelmen kívül hagynunk azon körülményt, hogy a *χοῖ*a névutó elég gyakran locativusi, többek között inessivusi jelentést is felvehet. Már pedig tudjuk, hogy a magyarban, különösen a régi nyelvben, az inessivusi *-ban*, *-ben* a partitivus állandó ragja.

si mur χοῖa než ī nηχοῖ an' χαῖas ebből a népből csak egy ember sem maradt meg 37 : 266. | *ἑπρας-χοῖbi lal χοῖa nēmaza χαῖam nēηχο andam* az ezer emberből egy ember sem maradt 37 : 269. | *ἄsnū χοῖa ī ἄsnū lēžādās* a medvék közül egy medvét tett azzá. 37 : 79.

Magyar példák: Oggun...mend ioven rezet HB. | Valakiben az isteni szeretetben semmi nincsen, az oly lélek is semmi CornC. 48. | Egy morzsányit sem hagytanak benne TELEGDÍ | Vizünk jó friss vagyon; ki jól iszik benne, ballaghat a fagyon. ERD.: Népd. I. 123. | Nagyon fősvények voltak: a kenyérben sem ettek eleget. Népk. II. 412.

III. Az *-s* (*-ás*, *-ís*) ragos határozók.

E rag eredetére nézve érdekes BUDENZ feltevése, a ki Ugor Alaktanában e ragot **-ks* eredetibb alakra vezeti vissza és a finn prolativusi raggal egyezteteti: «Az oszt.-ban a *s* latív végrag alkalmasint a finn *-ks*-nek felel meg; e szerint a *jogos tiis* alakok a finn *< itse* (e h. *i-kse*) végű prolativussal állíthatók egybe» (UA. II. 386.). Annyi bizonyos, hogy a rag alapjelentése lativusi, azonban, akár csak az *-à*, *-ì* rag, egyéb határozói viszonyok kifejezésére is használatos. Érdekes, hogy BERK teljesen mellőzi e ragot a vogul határozókról írt értekezésében

(NyK. 35. köt.), sőt egy másik értekezésében, a melyben a ragtalan vogul határozókat tárgyalja (NyK. 37.) a vogulban is előforduló *-s* (o:-*s*) ragot egyszerűen melléknévképzőnek veszi, s a vele képzett határozókat pedig a ragtalan határozók kategóriájába sorolja, nem véve figyelembe BUDENZ, sőt MUNKÁCSI*) véleményét sem, a kik mind a ketten már régebben rámutattak e rag határozói mivoltára.

A) Lativus.

1. Helyhatározók.

Megjegyzendő, hogy a *-s* rag gyakran mint pleonasztikus elem járul már meglevő kész határozószókhoz: *toro ~ toros* arra felé, *nororo ~ noros* fölfelé *s_i ~ s_is* arra stb.

Névmási tövekből: *sořampunel čolaš lãriis*, *s_is* *si manəs* a czérnagombolyagja a merre gurult, arra ment 36:356. | *mundi čatsa iis*, *s_is* *manəs* a honnét imént jött, arra ment 36:380. || *toros àlyis sēməm pãütlem* arra felé előre vetem a szememet 38:120. Ikerszavakban: *torošyan-tiisyan uandüdnanna mola vndäs!* ide-oda tekinetvén mi segítséget (látsz)? 38:119. | *ičxläl älēmäslä, tiis pä tiis, toros pä toros sözas* az íjját fölemelte, ide s oda lépett 38:319. || *nij manəm nigisuy čosl čolaš manəm, mä čundi uantsəm* nő járta nős vidék útja merre van megjárva, én mikor láttam 36:355. | *apsəm čolaš manəs?* az öcsém hova ment? 36:382. Néha a *tařà* «hely» szóval kapcsolatban: *čolaš-tařà manl, uantlëu-sà!* *čos čolaš ol?* merre megy, lássuk csak! az útja merre van? 38:139. | *čolaš-tařà manlēmən?* hová menjünk? 37:178. | *čos-pelä manl, loy and ösl čolna* merre megy, még nem tudja 36:366.

Vminek az oldala, vége: *landəy Äs pä-pëlgiš lãuältlēmən* a táplálékos Ob túlsó felére evezünk 38:116. | *pãtla ięh'kpi šãrəs-tom-pëlgiš iorčatsot* a be nem fagyó vizű

*) Vö. MUNKÁCSI-nak a vogul nyelvjárásokról írt munkája (Ugor Füzetek 11. köt.) 25. lapját, a hol egész sereg *-is* ragos módhatározót idéz. Újabban BEKE is észrevette tévedését. Nyelvőr XXXIX. 113.

tenger túlsó felére jutottak 37:63. | *nim-pōγār nim àlγis ñoγām'ləm* az alsó sziget alvégére iramodom 38:124. Vö. *nim pōγār nim àlagna ioγtiliñləm* az alsó sziget alvégére megérkeztem 38:125. | Névmással kapcsolatban: *tom-àlγis iñγ'al, tàm-àlγis iñγ'al, kātis iñγ'al* arra felé jár, erre felé jár, kétfelé járkal 38:326. Önállóan: *setta tàm seugolal àlγis ètsəyon* aztán ím a két hajfonata előre kijött (a vízből) 38:143.

Félre, kétfelé: *χàβəm pulāy likməm χàβ χoζəγis kus lāuəłtsət* a ladikom irányába sett csónakban félre eveztek bár 38:119. || *χoζəγis manədi-oxsar lauəl-loy sōmattəlil-χuli and at tvilət!* menjetek félre, mondja a róka, az ő ruhái ne piszkolódjanak 37:189. || *χum'βət kātis iñγ'ət* a hullámok kétfelé kimennek 38:322. | *àsñi kātis uandñil* a medve kétfelé nézeget 36:351. | *ittam kət χui kət iəslna kātis χatsəslì* ím a két embert két kezével kétfelé ütötte 38:143. | *loy ləydat svγət mur kətnis man'sət* mikor belép, a nép kétfelé ment (előtte) 37:273.

Ki, le, föl, vissza: *ī mosaina àzəl-igi ìmi uγəl-γəs èuəłt i χələβ kimis tət'səlì* egyszer(csak) az öreg atya az aszszony száján kifelé egy hálót húzott 38:323. | *si-kəmna kimis χòlən'ət* ezenközben kifelé figyelnek (hallgatnak) 36:371. | *añlta kimis uəntl: χòləm χandì χoì* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36:396. || *iəγ'k ilbina vu iəzəłt ilis taldə pitsa* a víz alatt a folyással szemben lefelé kezdi húzni 36:353. | *ild èuəłt ilis nāiəmdəs* az ülőről lecsuszszant 38:321. | *ləbətmet χətl patləm-kəmna tōrəm-àzəl ilis uəntl* mikor a hetedik nap is beesteledett, az istenatyja lefelé tekint 37:329. | *A tvγà*, 'hely' szóval kapcsolatban: *mə ilis taγà uəntləm, mola pulāy ol* én majd le nézek, milyen irányban van 37:77. || *àsñi noγos uarətl* a medve erőlködik fölfelé 36:353. || *tandəl-igi ioγos-tvγà ox ponda pidəs* a Tandal-öreg hátrafelé (fordulva) fejet kezd hajtani 37:66. | *loy ioγos-vγər-məs, ī nēγχoì ləy-svs elti ol* ő visszatekintett, egy ember lóhátan van 37:266.

Érdekes, hogy a vogulban az -s (o: -s') ragnak majdnem kizárólag csak módhatározói jelentése van. Azonban a kondai vogul nyelvjárásban helyhatározói, még pedig — elég külö-

nös — ablativusi jelentésben is előfordul: *jītēyēs* észak felől, *khotélēyēs* dél felől, pl. *jītēyēs soāt por sūmilitā* éjszaka felől hétszer*) ugrik feléje MUNK. Vog. Nyj. 210. Vö. az osztják: *nin ant pontseten, χoltša si joxtas?* ihr habet ihn nicht hingelegt, wo her kommt (denn) diess? A. 11. Lativusi jelentéssel: *ney-ki ant manlen, ma širtn' χoltša manlem?* ha te nem még, akkor én is hová mennék? 184.

2. Időhatározók.

Csak egy -s-sel képzett időhatározó van: *uēlis* (*ueltši*) jelentése: azonnal, egyszerre, mindjárt, mihelyt, akkor. Alapszava valószínűleg a *vel* (*vuel, vell*) »fiatal», a melynek az újabb átírásban *uēl* felel meg. [*vel-χo, vela-χo* unverteirateter mann, junggeselle AHLQVIST 154.]

muyilu uēlis uandilā! minket azonnal meglátsz 36 : 358. | *tvū-ūatna sēmlām kurisājet, mā an' mostasēm, ittam uēlis mostasēm* a tavaszi szél szemeimet megrontotta(?), én (bizony) nem ismertem meg, de most egyszerre megismertem 37 : 166. | *mā pōdər'ta an' uēritlām, ieža lilām ləškāmāšik āt ūil, uēlis podər'lām* én beszélni nem tudok, a lélekzetem egy kissé hadd táguljon, mindjárt beszélek 37 : 168. | *naj uēlis uantsallā, loy noχ-lājis* a nőt mihelyt meglátta, fölállott 38 : 324. | *naurēmət, ālagna mā-ki χollām, uēlis χāl'ladī!* gyerekek, ha én halok meg előbb, akkor sírjatok 38 : 328. | *kēm' ori jamal pā ueltši tōleu* silány ezüst javát azonnal elviszszük 122.

3. Módhatározók.

Meglehetősen ritkák.

Névmási tövekből:

χodaš: hogyan. — *nyh'am rōbōtājem ajlta χodaš soχəβtəsēm lōlən?* járt munkátokat (é. azért, hogy odajártatok) lassankint hogyan fizethetném meg? 38 : 136. | *mā nyh'en χodaš-kēba uēllēm!* én tégedet valahogyan (mégis) megöllek 36 : 387. (Vö. *χoti, χodi* hogyan.)

*) MUNKÁCSMÁL sajtóhibával: kétszer.

Mellé knevekből: *àngelna iemas twida* pítsa az anyja jól gondját viselte 38 : 145. | *χοιηη pilna iemas ðlätän!* az embereddel jól legyetek 36 : 377.

A vogulban e rag módhatározói használata sokkal inkább el van terjedve, mint az osztjákban: *täkiš* erősen, *pēlpis* gyorsan (*täk* erős, *pēlp* gyors); *särés loätti* igazán, őszintén beszél (*sär khom* becsületes igaz ember). Különösen gyakori aa -*iy* ragos mellé kneveknél: *χaliyiš* ritkán, *sujiyiš* hangosan, *aumiyiš* fájdalmasan. Ezeknek analógiájára: *mańsiyiš* vogulul (*mańsi* vogul), *mōtiyiš* másképpen (*mot* más) stb MUNK. Vog. Nyj. 25, 210, 283, 284. lk.

Érdekes, hogy ez a rag a tavdai vogul nyelvjárásban a sublativus jelzésére is szolgál: *muš ustäl* kis asztal, *mušuz ustäl* kisebb asztal, *mušiš muš ustäl* legkisebb asztal uo. 284.

B) Locativus.

A lativusi -*ä*, -*i* ragnál láttuk, hogy egyes esetekben a locativus jelzésére is szolgál. Ugyanez áll az -*š* ragra is.

mä vlliem tut-χarəmna kät pēlgiš si aməsmäl a magamgyújtotta tűzhelyemnél kétfelül ott ültek 38 : 127. | *χuiηäläl lēbη oy kät pēlgiš aməsləηən* az emberei az előház ajtajában két felől ülnek 37 : 59. | *χöη'tal soγät am'βət iuχ kät pēlgiš azät iərman χoiät* a merre (így) kűszik, az ebek a fa mindkét oldalán valamennyien megkötve fekszenek 37 : 170. | *χolaš laidi kor-šungəl sēiš läiäl, χolaš laidi pvräl sēiš läiäl* a hol a vasszögnek kell állni, (az) ott áll, a hol a jégtörővasnak kell állni, (az) ott áll 37 : 55.

IV. Az -*l* ragos határozók.

Az ablativusi -*l* ragot az összes finnugor nyelvekben megtaláljuk. Az osztjÉ.-ban is megvan, itt azonban már csak mint holt rag szerepel, a mennyiben már csak egyes névutókban és szinte megesontosodott határozószókban fordul elő. Megjegyzendő, hogy mindig együtt jár a nyomósító -*ta* (-*t*) partikulával. E rag a vogul nyelvjárásokban rendkívül széleskörű használatnak örvend.

A) Ablativus.

1. Helyhatározók.

Névmási tövekből:

talta: innen (*tám ez*). — *nyèn ɣərsəllu, pà àm'β-ōrlənnə*
talta ɣəro-kitlu megkettőzünk téged és az ebszánodon innen
visszaküldünk 36 : 370. | *tám imi talta tūū!* ezt az aaszonyt
innen vidd el 36 : 373. | *kewəy ɣārəp ar pārvəl talta at ēlvom*
köves... sok mennykő támadjon innen 252.

tolta: onnét (*tom az*). — *si kinža toлта tumdəgan ɣuən-*
dismən egyébként onnét egészségesen indult el 36 : 374. | *tolta*
loylet onnan mennek 28.

selta, sellta, selтта, seltta: onnan (*si, sit ez, sisi*
így). — *mà loy ɣàβəl ɣvnnan sellta manləm* én az ő csónakját
megérintve onnét megyek (tovább) 38 : 120. | *tám àsū**
sellta tī ɣərvəl ez a medve onnét ide jön 36 : 387. | *sāmen-ki*
atma jital seltta ɣəro kərta ha szíved rosszszá válik onnét
fordulj vissza 80.

Vogulban: *tomən kūrət tīlt ōli* a tó kezdete innentől
van K. 200.

Egyéb hely- és részben tekintethatározók:
kāməлта loy ləšna ɣor'ta an' ɣèridəs kívülről ő nem
győzte hóval oltani 36 : 365. | *kāməлта loyŋtī lānsi vajpi ar*
or'ten lānsi vaj əlyəl luel parkattal a kívülről jövő havas
botosú sok fejedelemhősöd havas botosának végét ő rázza le
46. | *loy nōməлта ɣvətł* ő felülről elkiáltja magát 36 : 394. |
mundī manem lauy ɣoi ɣəлта ɣvš ɣərvətsəlli az imént elment
lovass ember hátulról már csaknem utolérte 37 : 260. | *or-*
kəlvəy ɣəлта nōrvəlləli az erdei rénszarvast hátulról üldözi
36 : 363. | *lib(i) əлта oʋəl al-puša* belülről az ajtó csak
kinyílt 37 : 167.

Vogulban: *numəl nājij vit tārəts* tüzes vizet bocsátott
felülről alá I. 68. | *akw'-mat-ərt juil nāwəlnatā tī sujtī* egy-
szer csak ím hallik, hogy hátulról üldözik II. 96.

*) PÁPAYNÁL: *àsū*, a mi nyilvánvalóan nem egyéb sajtó-
hibánál.

2. Móddhatározók.

Csak egy van és ez is kétséges: *aiilta* «lassan, csöndesen» (a *i* kicsiny).

min mundî aiilta kãllta uermãn õs nekünk az elõbb csak lassan kellett volna megfognunk 36 : 367. | *aiilta kimis quantl*: *χõl̄m χandî çoi* csöndesen kifelé néz: három osztják ember 36 : 396.

A vogulban nagyon közönséges és elterjedt: *am akw' sikwël ti tâwësläsëm* én lassan feléje evezek IV. 241. | *ti m- lëχël çotä sãltepeuw* ily gyorsan hová menjünk I. 71.

Magyarban: Jelenek az zent lelek nagy hyrtelen sebbel. ÉrsC. 158. | Késõ lévén már az idõ, nagy sebbel lobbál kiki haza mene ErdTörtT. I. 109.

3. Idõhatározók.

Szintén kevés van:

asñî selta nãuermãs aztán (tk. ettõl) a medve ugrott 36 : 351. | *muj çoi çuwelta nõmãm nõmsen oltal, muj çoi vanelta nõmãm ontren oltal* ez vajjon régtõl fogva gondolt gondolatod-e, vagy csak nem régtõl gondolt vélekedésed? 164.

Vogulban: *tîl vit-çul âtim, vör-uj âtim* immár nincs vízi hal, nincs erdei állat I. 73. | *itilätêl têt õli* esténként itt van K. 208.

Az *èuelt* névutó használata.

Helyhatározók.

Ablativus: *tãm tçràien èuelt niç manãm niçi suy kanžà!* ezen helyedről nõ járta nõs vidéket keress! 36 : 355. | *nõmãm tçràien èuelt sisi çõn'el* a kerek helyről így kúszik (fõlfelé) 36 : 356. | *oçal èuelt pözõyna êtl* a feje csak úgy gõzölög (tk. a fejerõl gõz száll) 38 : 131. | *si-çorbi põsl èuelt quantlæl* olyanforma folyóág felõl nézik 38 : 139. | *uas num-älç èuelt sãuær nãuærdal nîla* a város felsõ vége felõl (egy) nyúl jövése látszik 37 : 57.

Prolativusi és részben locativusi jelentéssel állunk szemben a kõv. példákban: *imi vçëm-pat èuelt kanžanta pidæs, içõçal õzæs* az asszony a párna aljban keresgélني kezdett, ijat talált

36:363. | *ioyàn kudəβ əuəlt svrt nox-γūləs* a folyó közepén a csuka felvetődött 36:353. | *ney-ki lābet paj kūt-pəl əwilt lək-oyi-likatna šōšlem* a nő hét csoport között haragos fejbéli haraggal lépdelek 37. | *uas-χādət kut əuəlt sidi si nāuər-lyūl* a városi házak között ugrál így (erre felé) 37:54. | *χāt-libəl pələ tungət əuəlt ləš si ūis* a ház belsejébe mohok mellett hó jött 37:184. | *āsni unəl-ūš əuəlt, ūvl-ūš əuəlt ioy'k loyda pīdəs* a medvének az orrán-száján keresztül kezdett a víz bemenni 36:353. | *χātsuy əuəlt siməs-lamba ioy lāyūl, twiəl χada ol-kəba, an' ūila* a házsöglet felől olyanforma fa áll, (melynek) a teteje hogy hol van, nem látszik 36:356. | *talta manmēu svyāt uas-numbi əuəlt i lauyəy χoi laul top kət kurl siūələsə* mikor innét elmentünk, a város fölött egy lovas férfi lovának csak a két lába látszott 37:268. | *vzəm ūbi əuəlt kanžandəs* a vánkös alatt kereségtelt 36:355. | *qulβāsləy-igi ŋoyā-somal numb(i) əuəlt ūyūv' keu-som twimal* a nagy folyóági öregnek a hús szíve fölött fehér-kő szíve volt 38:144.

Lativus: *nāyū lauyəy χoi uas numb(i) əuəlt ūl* fehér lovas ember jön a város felvége irányában 37:55. | *χv'lə əuəlt kol iərəs* a halottra kötelet kötött 36:375.

Időhatározók:

A magyar óta névutónak felel meg a következő példákban: *χōləm nōbet əuəlt uēləm tāzu, uēləm uaiūu χōš-pələ məst tinida* a három nemzedék óta ölt portékánkat, ölt vadunkat valamerre el kell adni 37:52. | *luynən lābet əuəlt, tələn lābet əuəlt moyilon qantman taibələn, ioyā an' ioyātəlyən* hét nyár óta, hét tél óta látják egymást, de össze nem jutnak. 36:361. | *olmēmən əuəlt nuyən χund ant ārdālyisēm!* mióta (csak) vagyunk, mikor nem becsültelek meg téged? 38:113.

Vö. a vogP. *vuil* (vogÉ. *uil*): *isiy törēm vuil vunlėp kwāl* régi idők óta álló ház; *pēs-vuil-moyāt tit ōli* régi idő óta él ő itt földjén. Munk. VogNy. 245: || Helyhatározó: *nay ās χotəl-uilt visāyən?! hát te ugyan honnan vetted őket?! IV. 339.*

Egyéb időhatározói jelentésben: *nox-pōrləmdəm ūāsyən ūvl-ləl əuəlt soppi-əuətsəlli i-kəmna, sēm-sart əuəlt əuətsəlli* a föl-röppent réczéket az orruk irányában kettévágta, egy szempillantás (?) alatt kettévágta 38:148. | *lābet χv'ł manəm əuəlt*

səi şatlı az egész héten át hallatszik a suhogása 38:329. | *lābat tol olmal èuəlt, lābat luy olmal èuəlt i xatlna mārəm iōrəl uərdi iolna olmal* hét tél elmulta (tk. volta), hét nyár elmulta után egy napon törött ijját csinálni benn volt (a szobában) 38:317. | *si xat tutna lādē èuəlt tal xışşı kērləs* a ház, miután a tűz megemésztette, hamuvá lett 36:365.

Partitívus: *si sēuərəm xulləl kut èuəlt nəyxoī noyà nox-əltləli* az összevágott halak közül emberhúst vett föl 37:66. | *ivntti naurēmət kut èuəlt si naurēm ieza ədəl tpyəina uəxsəli* a játszó gyermekek közül ezt a gyermeket egy kissé félre (külön helyre) hívta 36:369.

Eredethatározók: *mə ior-nəyxo èuəlt an' palləm* én erős embertől nem félek 36:368. | *noy èuəltən lālməmət an' twiləm* tőled lopott marhám sines 36:385. | *si kurəy pastər èuəlt pastər-iəx selta i rətməsət* aztán így ettől a gyalogos pasztértől származott a pasztér nemzetség 38:316. | *əsnū kadī èuəlt palda pilt* a medve a macskától félni fog 37:79. | *kāməltə loyyti lāpəy untpi ar maj ewilt əjəy uəj əjəl pā xoiti xöllem* a kívülről jövő csacska szájú sok asszonytól a beszédes állat beszédét miképpen hallom 112. | *törəm èuəlt purisəli* az isten felől kutatta. 36:371.

Excessívus: *i lər ewilt ətəm xölo m sūmət uitlem* egy gyökérből hajtott három nyírfát találok 83. | *sus xār kəpəl ewilt vərəm kat vaj pā lāgoptatal* őszi rénbika lábszárboréből csinált két botost húz elő 35. | *mil isi pāmət èuəlt ləğətsəllə* sapkát is füvekből készített neki 37:178.

Eszközhatározó: *pozəl èuəlt kəttləli* a farkánál fogva megragadta 36:352. | *səwəsəy xāp səwəsəma səwəy naj səwəl ewilt toyo jerlem* a kormányval ellátott csónakom kormányához hajfonatos fejedelemnö hajfonatánál fogva (öt) odakötöm 88. | *manəm pānəy xui tēləm èuəlt xolna ioyi-təlləli!* engem még a szegélyes öltözékem szegélyénél fogva visszatart 38:116.

Hasonlító határozó: *tāus, uandē, törəm èuəlt uul olmal* a tunguz, lásd, az istennél is nagyobb 36:386.

B) Locativus és lativus.

Az -l rag néhány példában locativusi sőt lativusi jelentést is felvehet. (Vö. *èyolt* névutó h.):

Locativus: *nōmelta-gi manlən, mvyti uèllàien, iln-gi aməslələn, maxti uèllàien* ha fönt mégy, mindjárt megöletel, ha alant ülsz, rögtön megölnek 36 : 391. | *nōmelta manti toxləy sirpi ar uáj ewilt ilta manti kurəy sirpi ar uáj ewilt əjəy uáj əjəl pā palem-ki saj-nōr xoti xöllem* a fönt járó szárnyas fajta sok állattól az alant járó lábasszerű sok állattól a beszédes állat beszédét a fülem mögös proczogójával miképpen hallok? 109. Ezen példák azonban inkább prolativusok, mint locativusok.

Magyarban: Te arczul teljes szép piros valál: tu vultu plenus et rubicundus RMK. I:203. | Mind középbe, mind szárnyul diadalmasak valának Helt:Kr. 88. | Az göröiek szárnyul melléköl állának. Tin. 100.

Lativus (?): *sāwər xol vūəl, sē vūəl* a nyúl arra üvölt, erre üvölt 37 : 54. | *xol tūlli?* hová viszi? 36 : 365. | *lu xolta mantal?* ő hová megy? 19. | *xolta-rahənti put' vuri ələnəl ewilt toltə nox-ləəmтал* leroskadó fekete véréből, im föláll (megint) 87. | *nōxos kušti əpləy əmp jolta ləilem* nyuszt kereső kopó módjára utána állok 19.

Magyarban: Minden jóízű veneréekkel *zynewl* teljes Érdy C. 432 b. | Arczul borulának az földre előtte RMK. IV : 16. | Vág homlokul Csabára Vör.: Tündérv. 184. vsz. | Világul ment: elkóválygott. Háromszék. Nyr. X : 39.

KARA FERENCZ.

Cseremisiz nyelvtan.

(Hetedik és befejező közlemény.)

398. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK. *βazēnam* (*βazam* «esik, lefekszik») RAM. 186. | nyK. *ia'dōštēnam* (*ia'dōštam* «kérdez») RAM. 26. | nyK. *kiñō'lnām* (*kiñālām* «felkel») RAM. 25. | nyK. *kolnam*, *kol'nam* (*kolam* «hall») RAM. 53. | nyK. *kaštēnam* (*kaštam* «jár») RAM. 186. | kCar. *kuškēnam* (*kuškam* «nő») PORK. 51. | nyK. *lāktānām* (o: *lāktēnām*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lādēnam* (*lādām* «olvas») RAM. 72. | kUr. *muškāltēnam* (*muškāltam* «mosdik») WICHM. 224. | kCar. *nalnām* (*nalam*) PORK. 22. nyK. *nāl-nām* (*nālām* «vesz») RAM. 27. | kCar. *nōltānam* (*nōltalam* «megszerez») PORK. 43. | nyK. *an^dzalnem* (*an^dzalam* «nézeget») RAM. 188. | nyK. *šin^dzēnām* (*šin^dzām* «ül») RAM. 188. | kUr. *šō'tšēnam* (*šō'tšām* «születik») WICHM. 224. kCar. *šōčēnam* PORK. 48. | kP. *šuqšēnam* (*šuqšām* «húz») GEN. 46. | kCar. *tolnam* (*tolam* «jön») PORK. 45. nyK. *tolnam* RAM. 5. *tol'nam* RAM. 17. | nyK. *užēnam* (*užām* «lát») RAM. 123. || nyK. *žünām* (*žüām* «iszik») CASTR. 38. | kCar. *linat* (*liam* «lesz») PORK. 44. nyK. *līnām* (*liām*) RAM. 89. *līnām* 12. | nyK. *monam* (*moam* «talál») RAM. 50. | kCar. *šunām* (*šunam* «megérkezik») PORK. 11. nyK. *šōnam* (*šōam*) RAM. 134.

2. sz.: nyK. *kaštēnat* (*kaštām* «eszik») RAM. 181. | nyK. *kaštēnat* (*kaštām* «jár») RAM. 178. | nyK. *kolnat* (*kolam* «hall») RAM. 53. | kCar. *kuškēnat**) (*kuškam* «nő») PORK. 53. | nyK. *lāktānāt* (o: *lāktēnāt*; *lāktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lāz^{rt}ēnāt* (*lāz^{rt}ētūs* «megpuhul») RAM. 75. | nyK. *lodanat* (o: *lādēnat*; *lādām* «olvas») CASTR. 38. | kCar. *nalnāt* (*nalam* «vesz») PORK. 11. | nyK. *šinzenat* (o: *šin^dzēnāt*; *šin^dzām* «ül») WIED. 137. | kUr. *šō'tšēnat* (*šō'tšām* «születik») WICHM. 225. kCar. *šōčēnat*

*) A szövegben: *kuškenat*.

PORK. 53. | kP. *tolənat* (*tolam* «jön») GEN. 12. | nyK. *uženat* (o: *užənat*; *užam* «lát») WIED. 137. || nyK. *iünät* (*iüäm* «iszik») CASTR. 38. | nyK. *linät* (*liäm* «lesz») CASTR. 44. | nyK. *monat* (*moam* «talál») WIED. 166.

3. sz.: nyK. *βazən** (*βazam* «esik, lefekszik») RAM. 11. kP. *βojzən* (*βojzam*) GEN. 1. kCar. *βozən* (*βozam*) PORK. 1. | nyK. *ələžən* (*ələžüm* «föltámad») RAM. 21. | nyK. *žadən* (*žadam* «kérdez») RAM. 174. kP. *jodən* GEN. 2. | kP. *jomən* (*jomam* «elvéssz») GEN. 23. | kP. *kajalən* (*kajalam* «mendegél») GEN. 67. | nyK. *ke'lən* (*keläm* «kell») RAM. 44. | nyK. *ke'rltən* (*ke'rltäs* «befúródik») RAM. 45. kP. *ke'rltən* GEN. 11. | nyK. *kođən* RAM. 119. kCar. *ko'đən* (*kodam* «marad») PORK. 4. | kCar. *ko'stən* (*ko'stam*) PORK. 12. | nyK. *kaštən* (*kaštam* «jár») RAM. 186. | kCar. *ko'čkən* (*kočkam* «eszik») PORK. 4. | kP. *kuškən* (*kuškam* «nö») GEN. 1. | kCar. *le'ktən* (*lektam* «kimegy») PORK. 2. | nyK. *läktən* (*läktam* «visz») RAM. 187. | kCar. *munžalən* (*munžaläs* «tojik») PORK. 35. | kUr. *nə'lən* (*nalam* «vesz») WICHM. 234. nyK. *nälən* (*näläm*) RAM. 173. | kP. *pižən* (*pižam* «hozzáragad») GEN. 38. | kCar. *püktalən* (*püktaläs* «kotlik») PORK. 35. | kCar. kP. *puštən* (*puštam* «megöl») PORK. 5. GEN. 7. | nyK. *šaralən* (*šaralam* «megáll») RAM. 125. | nyK. *šə'lən* (*šəläs* «elrejtőzik») RAM. 130. | nyK. *šündzən* (*šündzäm* «ül») RAM. 3. kCar. *širžən* PORK. 5. 40. | nyK. *šizən* (*šizäs* «érez») RAM. 133. | kCar. *šočən* (*šočam* «nö») PORK. 53. | nyK. *temən* (*temäm* «megtelik») RAM. 144. | nyK. *tyngälən* (*tyngäläm* «kezd») RAM. 177. kCar. *tügalən* (*tügalam*) PORK. 2. kP. GEN. 29. | nyK. *tolən* (*tolam* «jön») RAM. 10. kCar. PORK. 2. kP. GEN. 3. | kCar. *upšalən* (*upšalam* «kalapot föltesz») PORK. 28. | kCar. *üžən* (*üžam* «hív») PORK. 2. | nyK. *užən* (*užam* «lát») RAM. 173. kCar. PORK. 4. || kP. *liən* (*liäm* «lesz») GEN. 16. kCar. *lin* PORK. 56. nyK. *lin* (*liäm*) RAM. 16. | nyK. *šin* (*šiäm* «üt») RAM. | kP. *jüən* (*jüäm* «iszik») GEN. 79. nyK. *jün* CASTR. 38. | kCar. *šün* (*šüäm* «elrothad») PORK. 8. | nyK. *mon* (*moam* «talál») RAM. 181. | kP. *šüən* GEN. 28. 29. kCar. *šüən* PORK. 40. *šün* PORK. 25. nyK. *šön* RAM. 35.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *läktännä*, *läktänänä* (o: *läktənnä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lodanana*, *lodanna* (o: *ləđənnä*; *ləđam* «olvas») CASTR. 38. | kCar. *nalnəna* (*nalam*

*) *βazen* RAM, 62.

«vesz») PORK. 14. | nyK. *tolenna* (o: *tolēnna*; *tolam* «jön») WIED. 163. kUfa *tolnā* MNyh.⁴ 102. | nyK. *uženna* (o: *užēnna*; *užam* «lát») WIED. 137. || nyK. *jynānā*, *jynnā* (o: *juñnā*; *juām* «iszik») CASTR. 38. | nyK. *linnā* (*liām* «lesz») WIED. 166. | nyK. *monna* (*moam* «talál») RAM. 184. | kP. *šūanna* (*šūam* «megérkezik») GEN. 17.

2. sz.: nyK. *kaštānda* (*kaštam* «jár») RAM. 189. | nyK. *läktānādā*, *läktāndā* (o: *läktēndā*; *läktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lodanada*, *lodanda* (o: *lōdēnda*; *lōdam* «olvas») CASTR. 38. | nyK. *puštānda* (*puštam* «megöl») RAM. 181. | nyK. *sinzenda* (o: *sin^dzēndā*; *sin^dzām*, *sin^dzām* «ül») WIED. 138. | nyK. *tolānda* (*tolam* «jön») RAM. 13. kUfa *tolⁿda* MNyh.⁴ 102. | nyK. *uženda* (o: *užēnda*; *užam* «lát») WIED. 138.

3. sz.: nyK. *kaš^kkānāt* (*kaš^kkām* «eszik») RAM. 174. | nyK. *kāryāžnāt* (*kāryāžam* «fut») RAM. 79. | nyK. *läktānāt* (o: *läktēnāt*; *läktām* «kimegy») CASTR. 38. | nyK. *lodanat* (o: *lōdēnāt*; *lōdam* «olvas») CASTR. 38. | nyK. *manēnāt* (*manam* «mond») RAM. 180. | nyK. *nal'ēnet* (o: *nālēnēt*; *nālām* «vesz») WIED. 138. | nyK. *nüštēlnēt* (*nüštēlām* «fürdik») RAM. 88. | nyK. *šidālnēt* (*šidālām* «verekszik») RAM. 66. | nyK. *šin^dzēnēt* (*šin^dzām* «ül») RAM. 97. | kP. *šoyalaltēnēt* (*šoyalaltāš* «magára ölt») GEN. 49. | nyK. *tyngālēt* (*tyngālām* «kezd») RAM. 200. | nyK. *tolenet* (o: *tolēnēt*; *tolam* «jön») WIED. 163. kUfa *tolnēt* MNyh.⁴ 102. | kP. *üštālēt* (*üštālam* «övez») GEN. 45. | nyK. *užēnāt* (*užam* «lát») RAM. 180. || nyK. *linēt* (*liām* «lesz») RAM. 82. | nyK. *junet* (o: *juñnēt*; *juām* «iszik») WIED. 138. | nyK. *monet* (o: *monēt*; *moam* «talál») WIED. 166.

Imperativus.*)

I.

399. K. *kajem*, nyK. *kejem*, *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kaje</i>	<i>kajē</i>	<i>ka'jə</i>	PORK. 46. <i>ke</i> RAM. 49. <i>keok**</i>) 172.
		<i>kaj</i>	19. <i>ke'mä</i> RAM. 184.
<i>kajže</i> GEN. 52. <i>kajžē</i>	<i>kajžē</i>	<i>kežē</i>	(WIED. 140.)

*) L. SET. TuM. 139.

***) Az -ok az nyK.-ban gyakran előforduló nyomósító elem.

Töb b e s s z á m.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kajža, kajza</i>	<i>kaiza</i>	<i>kaiza</i>	PORK. 13.51. <i>keðok</i> RAM. 174. <i>kemäðä</i>
<i>kajšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kajšt</i>	<i>kešt</i> WIED. 140.

øštem, štem «tesz»:

Egyes szám.

<i>øšte</i> GEN. 7.	<i>øštø</i>	<i>øštø</i> PORK. 15.	<i>øštø</i> RAM. 45. <i>ištok</i> WIED. 146.
<i>øštaže</i>	<i>øštøžø</i>	<i>øštaže</i>	<i>øštemä</i> RAM. 29. <i>øštaže</i> (WIED. 164.)

Töb b e s s z á m.

<i>øštaža, østaža</i>	<i>øštøža</i>	<i>øštaža</i>	<i>øštøðä</i> <i>øštemäðä</i> (WIED. 164.)
<i>øštašt</i>	<i>øštøšt</i>	<i>øštašt</i>	<i>øštašt</i> (WIED. 164.)

kodem «hagy»:

Egyes szám.

<i>kodo*)</i>	<i>køðø</i>	<i>ko'ðø</i>	<i>køðø</i> <i>køðemä</i>
<i>køðøže</i>	<i>køðøžø</i>	<i>ko'ðøže</i>	<i>køðøžø</i>

Töb b e s s z á m.

<i>køðøža</i> GEN. 24. <i>køðøža</i>	<i>køðøža</i>	<i>køðøða</i> <i>køðemäðä</i>
<i>køðøšt</i>	<i>køðøšt</i>	<i>ko'ðøšt</i> (<i>køðøšt</i>)

kP. *šínžem*, kUr. *šínđžem*, kCar. *šinžem*, nyK. *šindzem*,
šindzem «sitzen bleiben»:

Egyes szám.

<i>šinže</i>	<i>šínđžø</i>	<i>šinžø</i>	<i>šindžø, šindžø</i> RAM. 133. <i>šindžemä, šindžemä</i>
<i>šinžøže</i>	<i>šínđžøžø</i>	<i>šinžøže</i>	<i>šindžøže, šindžøže</i>

*) kUfa *køðø*.

Töb b e s s z á m.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>šinjəza</i> GEN. 61.	<i>šindžəza</i>	<i>šinžəza</i>	<i>šindžəda, šindžəda</i> <i>šindžemäda, šindžemäda</i>
<i>šinžəšt</i>	<i>šindžəšt</i>	<i>šinžəšt</i>	<i>šindžəšt, šindžəšt</i>

kP. *ciem*, nyK. *tšiem* «öltözik»:

Egy e s s z á m.

<i>cie</i> GEN. 6.	<i>tši(ə)</i>	<i>či(ə)</i>	<i>tši(ə)</i> <i>tšiemä</i>
<i>cižo</i>	<i>tšižə</i>	<i>čižo</i>	<i>tšižo</i>

Töb b e s s z á m.

<i>ciža</i>	<i>tšiza</i>	<i>ciža</i> PORK. 38.	<i>tšida</i> <i>tšiemäda</i>
<i>cišt</i>	<i>tšišť</i>	<i>cišt</i>	<i>tšišť</i> (WIED. 140.)

puem «ad»:

Egy e s s z á m.

<i>pu</i> GEN. 2.	<i>pu</i>	<i>pū</i>	} (PORK.) SET. TuM. 139.	<i>pū</i> RAM. 52. <i>pu'ok</i> 142. <i>puemä</i> (WIED. 167.)
<i>pužo</i>	<i>pužə</i>	<i>pūžə</i>		<i>pužə</i> (WIED. 140.)

Töb b e s s z á m.

<i>puza</i> GEN. 56.	<i>puza</i>	<i>pūza</i>	} (PORK.) SET. TuM. 139.	<i>pu'da</i> RAM. 105. <i>puemäda</i> RAM. 184.
<i>pušt</i>	<i>pušt</i>	<i>pušt</i>		<i>pušt</i> (WIED. 140.)

400. Példák.

Egy e s s z á m. 2. sz.*): nyK. *andžə* RAM. 4. *anžok* WIED. 146. (*andžem* «néz, tekint») | kP. *ašalte* (*ašaltem* «üget») GEN. 5. | nyK. *äšindärə* (*äšindärəš* «emlékszik») RAM. 8. | kP.

*) Az 1. sz.-ék helyett a jelentő mód használatos. Pl. kUr. *mom ləštalam* «mit csináljak?» WICHM. 224. || nyK. *iongeštəš* *kenä* «hinaus um frische luft zu atmen!» RAM. 33.

ŕolo (*ŕolem* «leszáll») GEN. 16. | kCar. *ŕučá* (*ŕučem* «vár») PORK. 8. | kP. *eyde* (*eydem* «izzit») GEN. 32. | kCar. *i'la* (*ilem* «él») PORK. 10. nyK. *ala* (*alem*) RAM. 35. | kP. *əšte* GEN. 7. kUfa *əšte* PAAS. KSz. II. 124. kCar. *əštə* PORK. 15. nyK. *əštə* RAM. 45. (*əstem* «tesz») | kUr. *jörəktə* (*jörəktəm* «elvet») WICHM. 209. | kP. *kaje* GEN. 28. kCar. *kajə* PORK. 46. *kaj* PORK. 19. nyK. *ke* RAM. 149. *keok* RAM. 172. | kP. *kalasə* (*kalasəm* «mond») GEN. 7. | kP. *kerte* (*kertem* «köt») GEN. 14. | kUr. *kəškə* (*kəškəm* «dob») WICHM. 210. | nyK. *kodok* (*kodem* «hagy») RAM. 203—4. | kP. *kolto* GEN. 2. kUfa *koltə* PAAS. KSz. II. 126. kCar. *koltə* PORK. 40. nyK. *koltə* RAM. 194. *koltok* WIED. 146. | kP. *kondo* GEN. 3. kUfa *kondə* PAAS. KSz. II. 206. kCar. *konďə* PORK. 17. nyK. *kandok* RAM. 180. (*kondem*, *kandem* «hoz») | kP. *košto* (*koštem* «szárit») GEN. 16. | kP. *kučo* (*kučem* «fog») GEN. 46. | kP. *küzəkte* GEN. 4. kCar. *küzəktə* (*küzəktəm* «mászni segít») PORK. 18. | kP. *muro* (*murem* «énekel») GEN. 30. | nyK. *oltə* (*oltem* «fűt») RAM. 184. | nyK. *pištə* (*pištem* «helyez») RAM. 103. | kUfa *poktə* (*poktem* «hajt») PAAS. KSz. II. 206. | kCar. *polšə* HÁM. 5. *po'šə* (*poštem* «segít») PORK. 18. | kP. *pörtəldə* (*pörtöltəm* «vorrwärts rollen») GEN. 5. | kUr. *pukšə* (*pukšəm* «etet») WICHM. 211. | kP. *puro* GEN. 4. kCar. *purə* PORK. 11. | kUfa *sakle* (*saklem* «őriz») PAAS. KSz. II. 206. | nyK. *šində*, *šyndə* (*šindem*, *šyndem* «ül») RAM. 133. | kCar. *šəŕə* (*šorem* «áll») PORK. 8. | kP. *töce*, *tölö* (*töcem* «akar») GEN. 15. | kCar. *ma'la* (kP. [u]malem «alszik») PORK. 3. | kP. *mie* GEN. 8. 42. *mi* GEN. 8. (*miem* «megy») | kP. *čie* (*čiem* «fölölt») GEN. 6. | kP. *pu* GEN. 2. 61. kUfa *pū* PAAS. KSz. II. 127. kCar. *pū* (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *pū* RAM. 52. (*püem* «ad»). — nyK. *əšte'mäiä* «nun so arbeite doch!» (*əstem* «tesz») RAM. 29. | nyK. *kemä* (*kem* «megy») RAM. 184. | nyK. *kolte'mä* (*koltem* «küld») RAM. 53. | nyK. *kandemä* (*kandem* «hoz») RAM. 184. | nyK. *täi'nemä* (*täi'näs* «hajol») RAM. 143. | nyK. *təmdə'mä* (*təmdə's* «tanít») RAM. 64. | nyK. *tülemä* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. | nyK. *puemä* (*puem* «ad») WIED. 167.

3. sz.: kCar. *d'amďələšə* (*d'amďalem* «készen tart») PORK. 43. | kP. *joŕəšo* GEN. 50. nyK. *iöŕəšə* (*iöŕem* «folyik») RAM. 208. | kP. *kajəše* (*kajem* «megy») GEN. 52. nyK. *keže* (o: *kežə*) WIED. 140. | nyK. *kolteže* (o: *koltəšə*; *koltem* «küld») WIED. 142. | kP. *loktəšo* (*loktəm* «varázsol») GEN. 53. | kP. *pətəže* GEN.

78. kCar. *po'taža* (*patem* «végez») PORK. 78. | kCar. *po'lsəža* (*polšem* «segít») PORK. 4. | kP. *pužaža* (*pužem* «varázsol») GEN. 50. | kCar. *šə'ndəža* (*šəndem* «helyez») PORK. 32. | kCar. *šo'raža* (*šoyem* «áll») PORK. 31. | kP. *šuləžo* (*šulem* «olvad») GEN. 53. || kCar. *kiža* (*kiem* «fekszik») PORK. 30. | kCar. *pūža* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 139. kUr. *pūžə* WICHM. 243.

Többes szám. 2. sz.: nyK. *a'ž'raša* (*a'ž'raš* «választ») RAM. 2. | kP. *βoltaža* (*βoltem* «levezet») GEN. 12. | nyK. *štaraša* (*štaraš* «megment») RAM. 165. | nyK. *žarataša** (*žaratem* «szeret») RAM. 28. | kP. *jörəktəža* (*jörəktem* «kiolt») GEN. 44. | kP. *jułdəža* (*jułdem* «iszik») GEN. 5. | kCar. *kaža* (*kajem* «megy») PORK. 13. 51. nyK. *keđok* (*kem*) RAM. 174. | kP. *kalašaža* GEN. 12. kCar. *kalasaža* PORK. 43. (*kalášem*, *kalasem* «mond») | kP. *kođəža* (*kođem* «hagy») GEN. 24. | kP. *kudaltəža*** (*kudaltem* «odadob») GEN. 22. | kP. *künžəža* (*künžem* «ás») GEN. 43. | kP. *küžəktəža* (*küžəktem* «fölmászni segít») GEN. 12. | kCar. *lünğaltəža* (*lünğaltem* «himbál») PORK. 41. | nyK. *perežəđä* (*perežáš* «tekintetbe vesz») RAM. 100. | kE. *pogoda* (*pojem* «gyűjt») (CserPr.) BUD. CsT. IV. 79. | kP. *potsa* («jőjjetek») GEN. 34. | kP. *pukšaža* (*pukšem* «etet») GEN. 6. | kP. *purtaža* (*purtem* «beereszt») GEN. 24. | kP. *sakləža* (*saklem* «öriz») GEN. 56. | kCar. *šəndəža* (*šəndem* «helyez») PORK. 51. | kP. *šünžəža* (*šünžem* «ül») GEN. 61. | nyK. *tyledä*, *tyldä*, *tyldäok* (o: *tül'əđä*, *tül'əđäok*; *tülem* «fizet») CASTR. 41. || kUr. *miza* (*miem* «megy») WICHM. 243. | kCar. *čiza* (*čiem* «fölält») PORK. 38. | kP. *puža* GEN. 56. kCar. *pūža* (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *puđa* RAM. 105. *puđaj* RAM. 33. (*puem* «ad»). — nyK. *žarate'mädä* (*žaratem* «szeret») RAM. 69. | nyK. *ištem'ada* (o: *əšte-mädä*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | nyK. *tülemädä* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. || nyK. *miemädä* (*miem* «megy») WIED. 144. | nyK. *puemädä* (*puem* «ad») RAM. 184.

3. sz.: nyK. *ištežt* (o: *əštəšt*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | kCar. *i'ləšt* (*i'lem* «él») PORK. 31. 33. | kP. *kondəšt* (*kondem* «hoz») GEN. 44. | nyK. *kešt* (*kem* «megy») WIED. 140. | nyK. *pomnižt* (o: *pomnižšt*; *pomniem* «emlékszik») WIED. 139. | nyK. *tülest* (*tülem* «fizet») CASTR. 41. || nyK. *čist* (*tšiem* «fölält») WIED. 140. |

*) A szövegben: *žara't'ä*.

**) A szövegben: *kudaltəža*.

kCar. *pušt* (puem «ad») (PORK.) SET. TuM. 139. nyK. *pušt* (o: *pušt*) WIED. 140.

II.

401. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>tol</i> GEN. 10.	<i>tol</i>	<i>tol</i> PORK. 6.	<i>tol; tolok</i> RAM. 32. 172. <i>tolma</i> (WIED. 164.)
<i>tolze</i>	<i>tolžē</i>	<i>tolžē</i> PORK. 3.	<i>tolžē</i> (WIED. 140.)

Többes szám.

<i>tolža, tolza</i>	<i>tolza</i>	<i>tolda</i> (PORK.) SET. <i>tolda</i> (WIED. 134.) TuM. 139.	<i>tolmada</i> (WIED. 134.)
<i>tolšt</i> GEN. 23.	<i>tölšt</i>	<i>tolšt</i>	<i>tolšt</i>

K. *liam*, nyK. *liäm* «desz»:

Egyes szám.

<i>li</i>	<i>li</i>	<i>li</i>	<i>li</i> RAM. 137. <i>limä</i>
<i>liže</i> ¹⁾ GEN. 6.	<i>ližē</i>	<i>ližē</i> PORK. 4.	<i>ližē</i> (WIED. 140.)

Többes szám.

<i>liža</i> ²⁾ GEN. 55.	<i>liža</i>	<i>liža</i> PORK. 36.	<i>liđä</i> (WIED. 167.) <i>limädä</i>
	WICHM. 244.		
<i>lišť</i>	<i>lišť</i>	<i>lišť</i>	<i>lišť</i> (WIED. 140.)

kodam «marad»:

Egyes szám.

<i>kot</i> GEN. 6.	<i>kot</i>	<i>kot</i>	<i>kot</i> <i>kotma</i>
<i>kotšo</i> ³⁾ GEN. 78.	<i>kotšē</i>	<i>kotšē</i>	<i>kotšē</i> (WIED. 140.)

¹⁾ kUfa *liže* PAAS. KSz. II. 205. *lijže* 131.

²⁾ kUfa *liža* PAAS. KSz. II. 131.

³⁾ kUfa *kotšō*.

Többszám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>kotsa</i>	<i>kotsa</i>	<i>kotsa</i>	<i>kotta</i>
			<i>kotmada</i>
<i>kođast</i>	<i>kôđäst</i>	<i>kođäst</i>	<i>kođäst</i>

kP. *kočkam*, kUr. *kočškam*, nyK. *kačškam* «eszik»:

Egyes szám.

<i>koč</i>	<i>kočš</i>	<i>koč</i> PORK. 8.	<i>kačš</i> RAM. 1. <i>kačšok</i> (WIED. [146.])
<i>kočšo</i> GEN. 54.	<i>kočšš</i>	<i>kočš</i>	<i>kačš</i> RAM. 124. 172.

Többszám.

<i>kotsa</i> GEN. 24.	<i>kočšsa</i>	<i>kotsa</i> PORK. 49.	<i>katta</i>
			<i>karmada</i>
<i>kočkäst</i>	<i>kočškäst</i>	<i>kočkäst</i>	<i>kačškäst</i>

kP. *šínžam*, kUr. *šínđžam*, nyK. *šindžam*, *šindžam* «ül»:

Egyes szám.

<i>šič</i> GEN. 10.	<i>šičš</i>	<i>šič</i> PORK. 6.	<i>šits</i> RAM. 90. <i>šits</i> , <i>šist</i> , <i>šist</i> 133. <i>šitsok</i> 137.
			<i>šitsmä</i> , <i>sitsmä</i>
<i>šičše</i>	<i>šičšš</i>	<i>šičš</i> PORK. 31.	<i>šitsš</i> RAM. 211. <i>sitsš</i>

Többszám.

<i>šičsa</i> GEN. 74.	<i>šičšsa</i>	<i>šičsa</i>	<i>šitstä</i> , <i>šitstä</i>
			<i>šitsmäda</i> , <i>sitsmäda</i>
<i>šínžäst</i>	<i>šínđžäst</i>	<i>šínžäst</i>	<i>šindžäst</i> , <i>šindžäst</i>

kP. *božam*, kUr. *božam*, kCar. *božam*, nyK. *bazam* «szik, lefekszik»:

Egyes szám.

<i>boč</i> GEN. 43.	<i>bočš</i>	<i>boč</i> PORK. 3.	<i>bats</i>
			<i>batsma</i>
<i>bočo</i>	<i>bočš</i>	<i>bočš</i> PORK. 33.	<i>batsš</i> (WIED. 140.)

	Többszám.			
kP.	kUfa	kCar.	nyK.	(«töl»)
<i>Bočsa, bočsa</i>	<i>bočssa</i>	<i>bočsa</i>	<i>batssa</i>	
<i>Bozást</i>	<i>bozást</i>	<i>bozást</i>	<i>batssada</i>	

K. *lektam*, nyK. *läktem* «kimegy»:

	Egyszám.			
<i>lek</i>	<i>lek</i>	<i>lek</i>	PORK. 3.	<i>läk, läkok</i> CASTR. 39.
				<i>läktmä</i> (CASTR. 39.)
<i>lekse</i> GEN. 78.	<i>lekš</i>	<i>lekša</i>		<i>läkša</i> (CASTR. 39.)

	Többszám.			
<i>lekša, lekša</i>	<i>lekša</i>	<i>lekša</i>		<i>läkta, läktaok</i> CASTR. 39.
				<i>läktämäda</i> (CASTR. 39.)
<i>lektäst</i>	<i>lektäst</i>	<i>lektäst</i>		<i>läktašt</i> (CASTR. 39. WIED. 143.)

402. Példák.

Egyszám, 2. sz.: nyK. *östälok* («östäläs «övet fölvesz») RAM. 22. | kP. *kiñeltal* («kiñeltalam «fölkelt») GEN. 13. | kCar. *koj* («kojam «látszik») PORK. 9. | kP. *košt* («koštam «jár») GEN. 6. nyK. *kašt* (WIED. 145.) | kP. *küest* («küestam «süt») GEN. 7. | kP. *kumal* («kumalam «meghajol, imádkozik») GEN. 61. | kP. *kuškəž* («kuškəžam «lovaglóformán ül») GEN. 4. | kP. kCar. *man* («manam «mond») GEN. 13. PORK. 9.* | kP. *mužedal* («mužedalam «jósol») GEN. 28. | kUfa, kP. kCar. *nal* («nalam «vesz») PAAS. KSZ. II. 126. GEN. 68. PORK. 4. nyK. *nal'ok* («nälök») WIED. 146. | kP. *piž* («pižam «hozzáragad») GEN. 4. | kP. *počelt* («počeltam «kinyílik») GEN. 76. | kP. *pört* («portam «fordul») GEN. 4. | kP. kCar. *tol* («tolam «jön») GEN. 10. PORK. 6. nyK. *tolok* RAM. 32. 172. | kP. *toškal* («toškalam «lépdel») GEN. 78. | kCar. *už* («užam «lát») PORK. 48. | kP. *čokmaltal* («čokmaltalam «rázza magát») GEN. 32. || nyK. *iat* («ia'dam «kérdez») RAM. 26. | kP. *kot* («kodam «marad») GEN. 6. | nyK. *lät* («lädam «olvas, számol») RAM. 176. |

*) nyK. *manē* (!) RAM. 193.

kP. *mužet* (*muzedam* «jósol») GEN. 37. | kP. kUr. *pit* (*pidam* «köt») GEN. 22. WICHM. 210. || kCar. *lek* (*lektam* «kimegy») PORK. 3. nyK. *lák*, *lákok* CASTR. 39. || kUr. *kotš* WICHM. 209. kCar. *koč* PORK. 8. nyK. *katš* (*katškam* «eszik») RAM. 1. *katšok* WIED. 143. | nyK. *muš* WIED. 145. *mušok* WIED. 146. (*māškam* «mos») | kE. *poč* (*počkam* «kinyit») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *püč* (*püčkam* «vág, metsz, nyír») BUD. CsT. IV. 79. || kP. *šoč* GEN. 43. kCar. *šoč* PORK. 3. (*šožam*, *šožam*, *šožam* «esik, lefekszik») || kP. *šie* GEN. 10. kCar. *šie* PORK. 6. nyK. *šits* RAM. 90. *sits*; *šist*, *sist* RAM. 33. *šitsok* RAM. 137. (kP. *šinžam*, kCar. *šinžam*, nyK. *šinžäm*, *šinžäm* «leül») | nyK. *ü·p⁹šits* (*ü·p⁹šinžäs* «szagol, beszí») RAM. 161. || nyK. *üü* (*üüäm* «iszik»), *üüok* CASTR. 39. | nyK. *li* (*liäm* «lesz») RAM. 137. | kCar. nyK. *šu* (*šuum* «dob») PORK. 22. RAM. 193. — nyK. *ia·dämä* (*ia·dam* «kérdez») RAM. 26. | nyK. *lodama* (o: *lödäma*; *lödäm* «olvas») CASTR. 39. | nyK. *läktämä* (o: *läktämä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *pualalma* (*pualalam* «ad») RAM. 105. | nyK. *tolama* (o: *toläma*; *tolam* «jön») WIED. 164. || nyK. *üümä* (*üüäm* «iszik») CASTR. 39.

3. sz.: kP. *kertše* GEN. 52. kCar. *ketšə* PORK. 30. nyK. *keršə* RAM. 208. (*kertam*, *ketam*) | kCar. *ko·šišə* (*koštam* «jár») PORK. 31. | kP. *lojalže* (*lojalam* «hozzáér, talál») GEN. 51. | kCar. *na·lžə* (*nalam* «vesz») PORK. 13. | kCar. *nele·mžə* (*nelemem* «megnehezül») PORK. 30. | kCar. *pi·ššə* (*pižam* «hozzáragad») PORK. 31. | kCar. *to·lžə* (*tolam* «jön») PORK. 30. | nyK. *ylže* (o: *ölžə*; *šlam* «van») WIED. 140. || nyK. *jadže* (o: *iatšə*; *iadam* «kérdez») WIED. 140. | kP. *kotšo* (*kodam* «marad») GEN. 78. | nyK. *lots'e* (o: *lätšə*; *lödäm* «olvas») CASTR. 39. || kP. *lekše* (*lektam* «kijön») GEN. 78. nyK. *läks'e* (o: *läkšə*) CASTR. 39. || kP. *kočšo* (*kočkam* «eszik») GEN. 54. nyK. *karšə* RAM. 172. *karšəš* RAM. 124. (*katškam*) || kCar. *šo·čšə* (*šožam* «esik, lefekszik») PORK. 33. nyK. *watsže* (o: *batšə*; *šazam*) WIED. 140. || kCar. *ši·čšə* (*šinžam* «leül») PORK. 31. nyK. *šitsšə* (*šinžäm*) RAM. 211. || nyK. *jyz'e* (o: *üžə*; *üüäm* «iszik») CASTR. 39. | kP. *liže* GEN. 6. kUfa *liže* PAAS. KSz. II. 205. *lijže* 131. kCar. *li·žə* PORK. 4. (*liam* «lesz») | nyK. *može* (o: *možə*; *moam* «talál») WIED. 140. | kUfa *šužə* (*šuum*) PAAS. KSz. II. 205. nyK. *šože* (o: *šožə*; *šoam* «megérkezik») WIED. 140.

Többes szám. 2. sz.: nyK. *ärədü* (*ärəš* «visszatart»)

RAM. 7. | kCar. *d'üldalza* (*d'üldalam* «iszik») PORK. 36. | kUfa *kəñalza* (*kəñalam* «fölkél») PAAS. KSz. II. 131. | kUr. *ku.tšälza* (*ku.tšalam* «fogdos») WICHM. 245. | kP. *manza* (*manam* «mond») GEN. 12. | kUr. *mialza* (*mialam* «mendegél») WICHM. 243. | kP. kUr. *nalza* (*nalam* «vesz») GEN. 55. WICHM. 241. kCar. *na'lza* (PORK.) SET. TuM. 139. | kUr. *nangaiälza* (*nangaiälam* «visz») WICHM. 241. | kP. *purtalza* (*purtalam* «beereszt») GEN. 43. | kCar. *šəndalza* (*šəndalam* «helyez») PORK. 36. | kCar. *tajalza* (*tajalam* «meghajt») PORK. 36. | kCar. *temalza* (*temalam* «megtölt») PORK. 36. | nyK. *tərlə'da* (*tərləš* «hallgat») RAM. 156. | nyK. *tolda* (*tolam* «jön») WIED. 164. || kE. *jodta* (o: *jotta* (!); *jodam* «kérdez») CserPr. BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *lotta* (o: *lotta*; *lədam* «olvas») CASTR. 39. | kCar. *motsa* (*modam* «játszik») PORK. 49. || kUr. *leksa* WICHM. 232. nyK. *läktä*, *läktäök* (*läktäm* «kimegy») CASTR. 39. || kP. *kotsa* GEN. 24. kUr. *kotšsa* WICHM. 239. kCar. *kotsa* PORK. 49. (*kočkam* «eszik») | kUr. *potšsa* (*potškam* «kinyit») WICHM. 232. || kP. *šičsa* (*šičgam* «leül») GEN. 74. || kP. *liža* (*liam* «lesz») GEN. 55. kUfa *liža* PAAS. KSz. II. 131. kCar. *liža* PORK. 36. kUr. *liža* WICHM. 244. nyK. *lida* (o: *lidä*) WIED. 167. | kP. *jüza* GEN. 75. kCar. *d'üza* PORK. 51. nyK. *iüdü*, *iüdüök* (CASTR. 39.) (*jüam*, *jüäm*). — nyK. *kinil'm'ada* (o: *kñəlmädä*; *kñəläm* «fölebred») WIED. 144. | nyK. *läktämädä* (o: *läktämädä*; *läktäm* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *lodamada* (o: *lədəmada*; *lədam* «olvas») CASTR. 39. | nyK. *tolamada*, *tolemada* (o: *toləmada*; *tolam* «jön») WIED. 134. || nyK. *iümädü* (*iüäm* «iszik») CASTR. 39.

3. sz.: kCar. *šurseda'ləšt* (*šursedalám* «czivakodik») PORK. 33. | kE. *ketešt* (o: *ketəšt*; *ketam* «bir, -hat») BUD. CsT. IV. 79. | kCar. *kəreda'ləšt* (*kəredalám* «verekszik») PORK. 33. | kUfa *koštəšt* (*koštám* «jár») PAAS. (levél) | kCar. *na'ləšt* (*nalám* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 139. | kCar. *öręeda'ləšt* (*öręedalám* «taszigál») PORK. 33. | kUfa *pižəšt* (*pižám* «hozzáragad») PAAS. (levél) | kCar. *pureda'ləšt* (*puredalám* «harapdál») PORK. 33. | kP. *toləšt* (*tolám* «jön») GEN. 23. | kCar. *tükęda'ləšt* (*tükędalám* «öklelődzik») PORK. 33. | kCar. *čumęda'ləšt* (*čumędalám* «rugdos») PORK. 33. | nyK. *užešt* (o: *užəšt*; *užám* «lát») WIED. 139. || nyK. *lodaš't* (o: *lədəšt*; *lədam* «olvas») CASTR. 39. || kUfa *lektəšt* (*lektám*) PAAS. (levél), nyK. *läktešt* (o: *läktəšt*; *läktäm* «kimegy») WIED. 143.

CASTR. 39. || kUfa *ko,tškššt* (*ko,tškam* «eszik») PAAS. (levél) || kUfa *šin,džžšt* (*šin,džžm* «ül») PAAS. (levél) || nyK. *ližt* (ə: *lišt*; *liäm* «lesz») WIED. 140. | nyK. *šižt* (ə: *šišt*; *šäm* «megver») WIED. 140. | nyK. *iüst* (*iüäm* «iszik») CASTR. 39. | nyK. *možt* (ə: *mošt*; *moam* «talál») WIED. 140. | kUfa *šušt* (*šuum* «megérkezik») PAAS. (levél).

Desiderativus.

403. BUDENZ conjunctivusnak és potentialisnak nevezi. Jelentése az akarás kifejezése; pl. kP. *pünžəm jörəktənəšt* «le akarják dönteni a fenyőt» GEN. 8. | kP. *kuyžə kajənežə* «az öreg el akar menni» GEN. 9. | kCar. *pörtəm sümərənežə* «a kunyhót el akarja pusztítani» PORK. 7. | nyK. *tədən-donə oksam pünežə* «ezért akar pénzt adni» RAM. 190. | nyK. *tən mam man^ənet?* «mit akarsz mondani?» RAM. 76.

A *-ne* módjelre vonatkozólag l. BUD. UA. 358. SET. TuM. 156. FUSpr. 145. MNyh.⁴ 102—3.

I.

404. K. *kajem*, nyK. *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>kajənem</i>	<i>kajne'm</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>kenem</i>
<i>kajənet</i>	<i>kajne't</i>	<i>kenet</i>
<i>kajənežə</i> GEN. 6. 9.	<i>kajne'žə</i>	<i>kenežə</i>
<i>kajnežə</i> 9.		

Többes szám.

<i>kajənena</i>	<i>kajnenə'</i>	<i>kenenə</i>
<i>kajəneda</i>	<i>kajnedə'</i>	<i>kenedə</i>
<i>kajənešt</i>	<i>kajne'st</i>	<i>kenešt</i>

K. *šandem*, nyK. *šndem* «helyez»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>šandnem</i>	<i>šandne'm</i>	<i>šndnem</i>
<i>šandnet</i>	<i>šandne't</i>	<i>šndnet</i>
<i>šandneže</i>	<i>šandne'žō</i>	<i>šndneže</i>

(Kaz. Gr.)

SET. TuM.

156.

Többes szám.

<i>šandnena</i>	<i>šandnenà</i>	<i>šndnenü</i>
<i>šandneda</i>	<i>šandnedà</i>	<i>šndnedü</i>
<i>šandnešt</i>	<i>šandne'st</i>	<i>šndnešt</i>

kP. *kučem*, nyK. *káčsem* «fog»:

Egyes szám.

<i>kučnem</i>	<i>ku,čšne'm</i>	<i>káčšnem</i>
<i>kučnet</i>	<i>ku,čšne't</i>	<i>káčšnet</i>
<i>kučneže</i>	<i>ku,čšne'žō</i> (PORK. 11.)	<i>káčšneže</i> RAM. 173.

Többes szám.

<i>kučnena</i>	<i>ku,čšnenà</i>	<i>káčšnenü</i>
<i>kučneda</i>	<i>ku,čšnedà</i>	<i>káčšnedü</i>
<i>kučnešt</i>	<i>ku,čšne'st</i>	<i>káčšnešt</i>

kodem «hagy»:

Egyes szám.

<i>kodnem</i>	<i>kodne'm</i>	<i>kodnem</i>
<i>kodnet</i>	<i>kodne't</i>	<i>kodnet</i>
<i>kodneže</i>	<i>kodne'žō</i>	<i>kodneže</i>

Többes szám.

<i>kodnena</i>	<i>kodnenà</i>	<i>kodnenü</i>
<i>kodneda</i>	<i>kodnedà</i>	<i>kodnedü</i>
<i>kodnešt</i>	<i>kodne'st</i>	<i>kodnešt</i>

puem «ad»:

Egyes szám.

kP.	kCar. kUr.	nyK.
<i>punem</i>	<i>punem</i>	(PORK.) SET. <i>punem</i> TuM. 156. <i>punet</i> <i>punežo</i> RAM. 190.
<i>punet</i>	<i>punet</i>	
<i>puneže</i>	<i>punèžò</i>	

Többes szám.

<i>punena</i>	<i>punenà</i>	(PORK.) SET. <i>punenà</i> TuM. 156. <i>punedà</i> <i>punešt</i>
<i>punedà</i>	<i>punedà</i>	
<i>punešt</i>	<i>punešt</i>	

405. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK *eštenem* (o: *əštenem*; *əstem* «tesz») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *kajnem* (*kajem* «megy») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *keles'enem* (o: *kelesənem*; *kelesem* «mond») WIED. 142. | nyK. *ko'ktənəm* (*koktem* «szövetek») RAM. 52. | kE. *onženem* (o: *onžənem*; *onžem* «tekint») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *poktenem* (o: *poktənem*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *ši'ndenem* (o: *šindənem*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punem* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

2. sz.: nyK. *kitšenet* (o: *kitšənet*; *kitšem* «kér») WIED. 142. | kE. *poktened* (o: *poktənet*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *ši'ndenet* (o: *šindənet*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *pu'net* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

3. sz.: nyK. *išteneže* (o: *əštənežə*; *əstem* «tesz») WIED. 164. | kP. *kajəneže* (*kajem* «megy») GEN. 6. 9. *kajneže* GEN. 9. | nyK. *koltneže* (o: *koltnəžə*; *kolttem* «küld») WIED. 140. | kCar. *kučəne'žə* (*kučem* «fog») PORK. 11. nyK. *kəštšənežə* (*kəštšem*) RAM. 173. | kE. *pokteneže* (o: *poktənežə*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindeneže* (o: *šindənežə*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. | kP. *šinžəneže* (*šinžem* «tud») GEN. 13. kE. *šinženeže* (o: *šinžənežə*) BUD. CsT. IV. 79. | kCar. *süməre'nežə* (*sümərem* «elpusztít») PORK. 7. | nyK. *temeneže* (o: *temənežə*; *temem* «tölt») WIED. 142. || kCar. *punežə* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156. nyK. *punežə* RAM. 190.

Többes szám. 1. sz.: kE. *poktenena* (o: *poktənena*;

poktem «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindenena* (o: *šindänenä*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punena* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

2. sz.: nyK. *išteneda* (o: *əštənedä*; *əštem* «tesz») WIED. 141. | nyK. *peregeneda* (o: *perəyenedä*; *pereyem* «megfigyel») WIED. 141. | kE. *pokteneda* (o: *poktānedā*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *šindeneda* (o: *šindenedä*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *puneda* (o: *puneda*; *puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156.

3. sz.: nyK. *ištenežt* (o: *əštənešt*; *əštem* «tesz») WIED. 164. | kP. *jörəktənešt* (*jöraktem* «kidönt») GEN. 8. | kE. *kondenešt* (o: *kondənešt*; *kondem* «hoz») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *poktenešt* (o: *poktənešt*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *purenežt* (o: *pəvrənešt*; *pərem* «bemegy») WIED. 142. | nyK. *šindenežt* (o: *šindənešt*; *šindem* «helyez») (KazGr.) SET. TuM. 156. || kCar. *punešt* (*puem* «ad») (PORK.) SET. TuM. 156. | nyK. *tšienežt* (o: *tšinənešt*; *tšiem* «föölött») WIED. 140.

II.

406. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
<i>tolnem</i>	<i>tolnem</i> BUD. CsT. IV. 79.	<i>tolnem</i>
<i>tolnet</i>	<i>tolnet</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnet</i>
<i>tolneže</i>	<i>tolnèžə</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolneže</i>

Többes szám.

<i>tolnena</i>	<i>tolnenà</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnenä</i>
<i>tolneda</i>	<i>tolnedà</i> (BUD. CsT. IV. 79.)	<i>tolnedä</i>
<i>tolnešt</i>	<i>tolnešt</i> BUD. CsT. IV. 79.	<i>tolnešt</i>

K. *lektam*, nyK. *läktäm* «kimegy»:

Egyes szám.

<i>leknem</i>	<i>leknem</i>	<i>läknem</i> CASTR. 39.
<i>leknet</i>	<i>leknet</i>	<i>läknet</i> CASTR. 39.
<i>lekneže</i>	<i>leknèžə</i>	<i>läkneže</i> (CASTR. 39.)

Töb b e s z á m.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
<i>leknena</i>	<i>leknena</i>	<i>läknena</i> CASTR. 39.
<i>leknedà</i>	<i>leknedà</i>	<i>läkneda</i> (CASTR. 39.)
<i>leknešt</i>	<i>leknešt</i>	<i>läknešt</i> CASTR. 39.

k o d a m «marad»:

E g y e s z á m.

<i>kotnem</i>	<i>kotnem</i>	<i>kotnem</i> RAM. 180.
<i>kotnet</i>	<i>kotnet</i>	<i>kotnet</i>
<i>kotneže</i>	<i>kotnežō</i> (Bud. CsT. IV. 79.)	<i>kotneže</i>

Töb b e s z á m.

<i>kotnena</i>	<i>kotnena</i>	<i>kotnenä</i>
<i>kotneda</i>	<i>kotneda</i>	<i>kotneda</i>
<i>kotnešt</i>	<i>kotnešt</i>	<i>kotnešt</i>

kP. *kočkam*, kUr. *koťškam*, nyK. *kaťškam* «eszik»:

E g y e s z á m.

<i>kotnem</i> v. <i>kočnem</i>	<i>koťšnem</i>	<i>kar'nem</i> (WIED. 140.)
<i>kotnet</i> v. <i>kočnet</i>	<i>koťšnet</i>	<i>kar'net</i> RAM. 36.
<i>kotneže</i> v. <i>kočneže</i> GEN. 3.	<i>koťšnežō</i>	<i>kar'neže</i> RAM. 32.

Töb b e s z á m.

<i>kotnena</i> v. <i>kočnena</i>	<i>koťšnenä</i>	<i>kar'nenä</i>
<i>kotneda</i> v. <i>kočneda</i>	<i>koťšneda</i>	<i>kar'neda</i>
<i>kotnešt</i> v. <i>kočnešt</i>	<i>koťšnešt</i>	<i>kar'nešt</i>

K. *jüam*, nyK. *jüäm* «iszik»:

E g y e s z á m.

<i>jünem</i>	<i>jünem</i>	<i>jünem</i> CASTR. 39.
<i>jünet</i>	<i>jünet</i>	<i>jünet</i> CASTR. 39.
<i>jüneže</i>	<i>jünežō</i>	<i>jüneže</i> (CASTR. 39.)

Többszám.

kP.	kUr. kCar.	nyK.
<i>jüenena</i>	<i>jüenenà</i>	<i>jüenenä</i> CASTR. 39.
<i>jüeneda</i>	<i>jüenedà</i>	<i>jüenedä</i> (CASTR. 39.)
<i>jünešt</i>	<i>jünešt</i>	<i>jünešt</i> CASTR. 39.

K. *liam*, nyK. *liäm* «lesz»:

Egyes szám.

<i>linem</i>	<i>linem</i> Bud. CsT. IV. 79.	<i>linem</i> CASTR. 44.
<i>linet</i>	<i>linet</i>	<i>linet</i> CASTR. 44.
<i>lineže</i>	<i>linèžō</i>	<i>linežō</i> (CASTR. 44. WIED. 139.)

Többszám.

<i>linena</i>	<i>linenà</i>	<i>linenä</i> CASTR. 44.
<i>lineda</i>	<i>linedà</i>	<i>linedä</i> (CASTR. 44.)
<i>linešt</i>	<i>linešt</i>	<i>linešt</i> CASTR. 44.

K. *ulam*, nyK. *šlam* «van»:

Egyes szám.

<i>ulnem</i>	<i>ulnem</i>	<i>šlnem</i> (CASTR. 44.)
<i>ulnet</i>	<i>ulnet</i>	<i>šlnet</i> (CASTR. 44.)
<i>ulneže</i>	<i>ulnèžō</i>	<i>šlnežō</i> RAM. 24. 188.

Többszám.

<i>ulnena</i>	<i>ulnenà</i>	<i>šlnenä</i> (CASTR. 44.)
<i>ulneda</i>	<i>ulnedà</i>	<i>šlnedä</i> (CASTR. 44.)
<i>ulnešt</i>	<i>ulnešt</i>	<i>šlnešt</i> (CASTR. 44.)

407. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: nyK. *olnem* (o: *šlnem*; *šlam* «van») CASTR. 44. | nyK. *karnem* (*kašškam* «eszik») WIED. 140. | nyK. *kotnem* (*ko'dàm* «marad») RAM. 51. | nyK. *kodo'lnem* (o: *kodolnem*; *kodolam* «kisé») (KazGr.) SET. TuM. 156. | kE. *kičalíne'm* (o: *kičal'šnem*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *lákne'm* (*lák'tám* «kimegy») CASTR. 39. | kCar. *nalne'm* (*nalam* «vesz») (PORK.) SET. TuM. 156. | kE. *puštne'm* (*puštam* «öl») BUD.

CsT. IV. 79. | kE. *tolnem* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *už²nem* (*užam* «lát») RAM. 5. || nyK. *ine²m* (*iam* «úszik») RAM. 64. | kE. *linem* BUD. CsT. IV. 79. nyK. *linem* CASTR. 44. | nyK. *žü²nem* (*žüäm* «szik») CASTR. 39.

2. sz.: nyK. *olnet* (o: *šlnet*; *šlam* «van») CASTR. 44. | nyK. *kar²nèt* (*katskam* «eszik») RAM. 36. | kE. *kičalíne't* (o: *kičal²net*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *láknet* (*laktám* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *man²net* (*manam* «mond») RAM. 76. | kE. *tolned* (o: *tolnet*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *žü²net* (*žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linet* (*liäm* «lesz») CASTR. 44.

3. sz.: nyK. *šlne²žə* (*šlam* «van») RAM. 24. 188. | kE. *külneže* (o: *külnežə*; *küleš* «kell») BUD. CsT. IV. 79. nyK. *kelne²žə* (*keläm*) RAM. 44. | kE. *kičalíne'že* (o: *kičal²nežə*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | kP. *kičelneže* (*kičelam* «fölkel») GEN. 4. | kP. *kotneže*, *kočneže* (*kočkam* «eszik») GEN. 3. nyK. *kar²než(ät)* RAM. 32. | kE. *kotneže* (o: *kotnežə*; *kodam* «marad») BUD. CsT. IV. 79. | kE. *kolneže* (o: *kolnežə*; *kolam* «hall») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *láknež'e* (o: *láknežə*; *laktám* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *nal²neže* (o: *nälnežə*; *näläm* «vesz») WIED. 140. | nyK. *puš²nežə* (*puštam* «öl») RAM. 206. | kE. *tolneže* (o: *tolnežə*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *jyneže* (o: *žünežə*; *žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *lineže* (o: *linežə*; *liäm* «lesz») CASTR. 44. WIED. 139. | nyK. *monežə* (*moam* «talál») WIED. 140.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *olnenä* (o: *šlnenä*; *šlam* «van») CASTR. 44. | kE. *kičalínena'* (o: *kičal²nena'*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *láknenä* (*laktám* «kimegy») CASTR. 39. | kE. *tolnena* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *žü²nenä* (*žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linenä* (*liäm* «lesz») CASTR. 44.

2. sz.: nyK. *olnedä* (o: *šlnedä*; *šlam* «van») CASTR. 44. | kE. *kičalíneda'* (o: *kičal²neda'*; *kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *láknedä* (o: *láknedä*; *laktám* «kimegy») CASTR. 39. | kE. *tolneda* (o: *tolneda*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. || nyK. *jyneda* (o: *žü²nedä*; *žüäm* «szik») CASTR. 39. | nyK. *linedä* (o: *linedä*; *liäm* «lesz») CASTR. 44.

3. sz.: nyK. *olnešt* (o: *šlnšt*) CASTR. 44. | kE. *kičalíne'st* (o: *kičal²ne'st*) CserGr. NyK. VI. 210. | nyK. *láknešt* (*laktám* «kimegy») CASTR. 39. | nyK. *puš²nešt* (*puštam* «megöl») WIED. 140. |

kE. *tolnešt* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 79. | nyK. *uženešt* (*užam* «lát») WIED. 142. || nyK. *žünešt* (*žüäm* «iszik») CASTR. 39. | nyK. *linešt* (*liäm* «lesz») CASTR. 44. | nyK. *monešt* (*moam* «talál») WIED. 140.

Conditionalis.

408. REGULY optativusnak nevezi (BUD. CsT. IV. 81.), a minthogy ily jelentésben fordul elő gyakrabban. Pl. kP. *iləš namər liɾeɕe* «das leben möge heiter sein» GEN. 72. | kP. *mʷlana tušmanəm šonəšəžən bujžo dene šösna motkeɕe* «das haupt des menschen, der uns böses wünscht, mög' dem schwein zum spielball dienen!» GEN. 66. | kP. *tə šinžalše (ə)ške sočšem kupeɕ liən tolɾeɕe* «ach so wünscht' ich, das mein liebster als kaufmann möchte wiederkehren» GEN. 67. || kP. *pūsman goč šime pəl ranə pu tün jəde kondən buržaltarəɕeɕet* «über den berg wie eine schwarze wolke sie leitend an dem stamme jeglichen baumes sie niedersetzend pflanze sie hin!» GEN. 59. || kP. *kužo ümərəm... puɾelta* «verleihet [uns]... ein hohes alter!» GEN. 56.

Conditionalisi jelentése is az optativushoz áll közel. Pl. kP. *ši deɣge liən βelɾeɕe* «wenn doch, zu silber verwandelt, sie herabfielen!» GEN. 67. | kCar. *asəla d'orɾa liɾeɕeɕet* «wenn du doch wärest ein trefflicher zelter!» PORK. 36. (Ilyenek REGULY példái is. CsM. 674—676.)

I.

409. K. *βüdəm*, Ny. *βiðem* «vezet, visz»:

Egyes szám.

kP.	kUfa	kCar.	nyJar.	nyK.
<i>βüdəreɕem</i>	<i>βüdəre,tšem</i>	<i>βüdəre,tšəm</i>	<i>βiðarə,tšəm</i>	<i>βiðare,tšəm</i>
<i>βüdəreɕet</i>	<i>βüdəre,tšet</i>	<i>βüdəre,tšət</i>	<i>βiðarə,tšət</i>	<i>βiðare,tšət</i>
<i>βüdəreɕe</i>	<i>βüdəre,tše</i>	<i>βüdəre,tšə</i>	<i>βiðarə,tšə(žə)</i>	<i>βiðare,tšəžə</i>

Többes szám.

<i>βüdəreɕna</i>	<i>βüdəreɕna</i>	<i>βüdəre,tšnà</i>	<i>βiðarə,tšonà</i>	<i>βiðare,tšonà</i>
<i>βüdəreɕta</i>	<i>βüdəreɕta</i>	<i>βüdəre,tštà</i>	<i>βiðarə,tšodà</i>	<i>βiðare,tšodà</i>
<i>βüdəreɕəšt</i>	<i>βüdəre,tšəšt</i>	<i>βüdəre,tšəšt</i>	<i>βiðarə,tšəšt*</i>	<i>βiðare,tšəšt*</i>

*) Az egész paradigma WICHMANN levélbeli szíves közlése.

koltem «küld»:

Egyes szám.

kP.	kUfa	kCar.	nyJar.	nyK.
<i>koltaręcem</i>	<i>koltaręcsem</i>	<i>koltäre, tšem</i>	<i>koltäre, tšem</i>	<i>koltäre, tšem</i>
<i>koltaręcet</i>	<i>koltaręcset</i>	<i>koltäre, tšet</i>	<i>koltäre, tšet</i>	<i>koltäre, tšed</i>
<i>koltaręće</i>	<i>koltaręcse</i>	<i>koltäre, tšě</i>	<i>koltäre, tša(žə)</i>	<i>koltäre, tšažə</i>

Többes szám.

<i>koltarętna</i>	<i>koltaręcna</i>	<i>koltäre, tšnà</i>	<i>koltäre, tšnà</i>	<i>koltäre, tšnà</i>
<i>koltarętta</i>	<i>koltaręcťta</i>	<i>koltäre, tštà</i>	<i>koltäre, tšadà</i>	<i>koltäre, tšadà</i>

GEN. 55.

<i>koltaręcàšt</i>	<i>koltaręcšàšt</i>	<i>koltäre, tššàšt</i>	<i>koltäre, tšašt</i>	<i>koltäre, tšaštə</i>
--------------------	---------------------	------------------------	-----------------------	------------------------

puem «ad»:

Egyes szám.

<i>puęcem</i>	<i>puęcsem</i>	<i>puęc, tšem</i>	<i>puęc, tšem</i>	<i>puęc, tšem</i>
<i>puęcet</i> GEN.	<i>puęcset</i> PAAS.	<i>puęc, tšet</i>	<i>puęc, tšet</i>	<i>puęc, tšed</i>
58.	KSz. II. 125.			
<i>puęcće</i>	<i>puęcće</i>	<i>puęc, tšě</i>	<i>puęc, tša(žə)</i>	<i>puęc, tšažə</i>

Többes szám.

<i>puęctna</i>	<i>puęctna</i>	<i>puęc, tšnà</i>	<i>puęc, tšnà</i>	<i>puęc, tšnà</i>
<i>puęcťta</i> GEN.	<i>puęcťta</i>	<i>puęc, tštà</i>	<i>puęc, tšadà</i>	<i>puęc, tšadà</i>

56.

<i>puęcàšt</i>	<i>puęcšàšt</i>	<i>puęc, tššàšt</i>	<i>puęc, tšašt</i>	<i>puęc, tšaštə</i>
----------------	-----------------	---------------------	--------------------	---------------------

410. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. *poktegeęcem* (o: *poktaręcsem*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 80. | nyK. *šindegeęcem* (o: *šindaręcsem*; *šindem* «ültet») KazGr. NyK. IV. 81.

2. sz.: kP. *šuržaltaręcet* (*šuržaltarem* «odatelepít») GEN. 59. | kUfa *jörętaręcet* (*jörętem* «szeret») PAAS. KSz. II. 131. | kE. *poktegeęced* (o: *poktaręcset*) BUD. CsT. IV. 80. | kP. *purętaręcet* (*purętem* «bevisz, befogad») GEN. 58. | nyK. *šindegeęcet* (o: *šindaręcset*) KazGr. NyK. IV. 81. || kP. *puęcet* (*puem* «ad») GEN. 58. 60. kUfa *puęcet* PAAS. KSz. II. 125.

3. sz.: nyK. *walagetse* (o: *šalđeretsə*; *šalem* «leszáll»)

WIED. 144. | kE. poktegeč (o: *poktəɣetsʰ*), poktegečen BUD. CsT. IV. 80. | nyK. šindegece (*šindəɣetsə*) KazGr. NyK. IV. 81. | nyK. šinzegetse (o: *šindzəɣetsə*; *šindzem* «tud») WIED. 144.*)

Többes szám. 1. sz.: kE. pokteget'na (*poktəɣetna*) BUD. CsT. IV. 80. | nyK. šindegecna (o: *šindəɣetsna*) KazGr. NyK. IV. 81.

2. sz.: kP. *koltəɣetta* (pro: *koltəɣečta*; *koltem* «küld») GEN. 55. | kE. pokteget'ta (*poktəɣetta*) BUD. CsT. IV. 80. | kP. *puɣetta* (*puem* «ad») GEN. 56. 59. *puɣetta* GEN. 60. | kP. *sakləɣetta* (*šaklem* «öriz») GEN. 57. | nyK. šindegecda (o: *šindəɣetsta*) KazGr. NyK. IV. 81.

3. sz.: kE. poktegečešt (o: *poktəɣetsʰəšt*) BUD. CsT. IV. 80. | nyK. šindegecešt (o: *šindəɣetsʰəšt*) KazGr. NyK. IV. 81.

II.

411. *tolam* «jön»:

Egyes szám.

kP.	kCar.	nyK.
<i>tolɣečem</i>	<i>tolɣe.tʃem</i>	<i>tolɣe.tsem</i>
<i>tolɣečet</i>	<i>tolɣe.tʃet</i>	<i>tolɣe.tseɖ</i>
<i>tolɣeče</i> GEN. 67.	<i>tolɣe.tʃə</i>	<i>tolɣe.təʒə</i>

Többes szám.

<i>tolɣetna</i>	<i>tolɣe.tʃna</i>	<i>tolɣe.tsemnə</i>
<i>tolɣetta</i>	<i>tolɣe.tʃta</i>	<i>tolɣe.tseɖə</i>
<i>tolɣečešt</i>	<i>tolɣe.tʃəšt</i>	<i>tolɣe.tseəʒə</i>

kP. *modam*, nyK. *madam* «játszik»:

Egyes szám.

<i>motkečem</i>	<i>motke.tʃem</i>	<i>motke.tsem</i>
<i>motkečet</i>	<i>motke.tʃet</i>	<i>motke.tseɖ</i>
<i>motkeče</i> GEN. 66.	<i>motke.tʃə</i>	<i>motke.təʒə</i>

*) WICHMANN paradigmájában rag is van a 3. sz. alakon.

Töb b e s s z á m.

<i>motketna</i>	<i>motke, tšnà</i>	<i>motke, tsanà</i>
<i>motketta</i>	<i>motke, tštà</i>	<i>motke, tsadà</i>
<i>motkečàšt</i>	<i>motke, tššàšt</i>	<i>motke, tsàštà</i>

liam «lesz»:

Eg y e s s z á m.

<i>liječem</i>	<i>lije, tšém</i> (BUD. CsT. IV. 81.)	<i>lije, tsem</i>
<i>liječet</i>	<i>lije, tšet</i> (PORK. 36.)	<i>lije, tseD</i>
<i>liječe</i> GEN. 72.	<i>lije, tšē</i>	<i>lije, tsožə</i>

Töb b e s s z á m.

<i>lijetna</i>	<i>lije, tšnà</i>	<i>lije, tsanà</i>
<i>lijetta</i>	<i>lije, tštà</i>	<i>lije, tsadà</i>
<i>liječàšt</i>	<i>lije, tšàšt</i>	<i>lije, tsàštà</i>

412. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. *ligečem* (o: *lijetšem*; *liam* «lesz») BUD. CsT. IV. 81. | kE. *tolgečem* (o: *toljetšem*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulgečem* (o: *uljetšem*; *ulam* «van») CserGr. NyK. VI. 210. nyK. *ylgesem* (o: *əljetsem*) WIED. 144.

2. sz.: kE. *tolgečed* (o: *toljetšet*; *tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulgečet* (o: *uljetšet*) CserGr. NyK. VI. 210. || kCar. *liječet* (*liam* «lesz») PORK. 36.

3. sz.: kP. *βelyeče* (*βelam* «leesik») GEN. 67. | kP. *motkeče* (*modam* «játszik») GEN. 66. | kP. *tolječe* GEN. 67. kE. *tolgeč* (o: *toljetš*), *tolgečen* BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulgeče* (*uljetšə*) CserGr. NyK. VI. 210. | kE. *užgeč* (o: *užjetš*; *užam* «lát») BUD. CsT. IV. 81. || kP. *liječe* (*liam* «lesz») GEN. 72. nyK. *ligetse* (o: *lije, tsə*) WIED. 144.

Töb b e s s z á m. 1. sz.: kE. *tolget'na* (o: *toljetna*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulge'cna* (o: *uljetna*) CserGr. NyK. VI. 240.

2. sz.: *tolget'ta* (o: *toljetta*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulge'cta* (o: *uljetta*) CserGr. NyK. VI. 210. nyK. *ylgetsda* (o: *əlje, tsədà*) WIED. 144.

3. sz.: kE. *tolgečešt* (*toljetšàšt*) BUD. CsT. IV. 80. | kE. *ulgečešt* (o: *uljetšàšt*) CserGr. NyK. VI. 210.

Szerkesztett igealakok.

Az összetett ragozás a cseremiszbⁿ vagy a létige két præteritumalakjának sing. 3. sz.-ével történik, mely az ige ragos alakjához járul vagy pedig úgy, hogy az ige -n képzős igenevéhez kapcsolódik a létige ragos alakja.

1. kP. kUfa *ilē*, kŪr. *ilē*, kCar. *alē*, nyK. *alē*:

413. a) Az ige imperfectumával kapcsolatban; gyakran föltételes és óhajtó jelentése van. Pl. kP. *jūam ilē*, *βūt poršən*; *kūžem ilē*, *šer tura* «innék: a víz selyem, föl másznék: a part meredek» GEN. 78. | kCar. *kornən kužūžəm šinžem alē rən*, *oraβan polmanžəm kəčkem alē* «ha az út hosszúságát tudtam volna, a könnyű kocsiba fogtam volna» PORK. 52. | kCar. *mlandə rəčən kūžəšə oipən tegežəm nalđalam alē* «eine der erde enthobene münze mit bildniss möchte ich kaufen» PORK. 35. | kCar. *aβan šem uškalžə liam alē rəhə*, *βədrat pelə šörəm puem alē* «ha az anyám fekete tehene volnék, másfél akó tejet adnék» PORK. 44. | kŪr. *ilēšəžən nēlžəm... šinđžalam ilē rən a.šə-dəšə aβa-dəšə om šə.šə.šə.šə ilē* «az élet nehézségét ha tudtam volna, atyámtól anyámtól nem születtem volna» WICHM. 226. | nyK. *mən šörəm alē βara* «később kívántam volna» RAM. 10. | kCar. *məi tuštə ulam alē*, *məi na.lem* «én éppen ott voltam, elvettem» PORK. 13. || kP. *mən om li-rəhə*, *šuko malet ilē* «ha nem lettem volna, sokáig aludtál volna» GEN. 13. | kCar. *partər liat kən*, *kū-kurukəm tarβatət alē* «ha erős lennél, meg tudnál mozgatni egy köhegyet» PORK. 1. || nyK. *ti ərβezə somsem βə.đə.škə. βaleŋ-geä alē* «ez a gyermek majdnem a vízbe esett» RAM. 122. | nyK. *keləš alē* «man musste» RAM. 44. | kCar. *om šəc alē rən*, *om kuš alē rən*, *ači den aβilan nelə lieš alē* «ha nem születtem volna, ha föl nem nőttem volna, atyámnak anyámnak nehéz volna» PORK. 51.

b) Az *n*-es præteritummal. Pl. nyK. *mən jaləm i.š.š.kältärenəm alē* «kifizamítottam a lábamat» RAM. 32. | nyK. *kolnam alē tidə ž^βoraia manət* «hallottam, azt mondták, hogy beteg» RAM. 53. | nyK. *lə.đ^βnam alē*, *mə.ředält kəš*

«számoltam, számoltam s folyton tévedtem» RAM. 81. | kCar. *ninam tenge'ca men'zajenam ə'lə* «öt megeskettem tegnap» PORK. 2. | kCar. *ik kür-la'pčəkəm nöltalna'm ə'lə, nalla ik salta'k lektən βo'zə* «egy darab hársfaháncsot fölemeltem, és 41 katona kiesett belőle» PORK. 28. | nyK. *βartes' βele tol'nam ə'lə* «ich kam flugs hierher» RAM. 17. | nyK. *mün kəm γorsən puštaš tsatsenäm ə'lə, puštən kerte-lam* «már három év óta meg akartam ölni és nem tudtam» RAM. 196.

c) Imperativusszal. Pl. kCar. *pörtet βokten oškəlaləm, törza γəčən on'zələč; törza γəčən on'zəmešket opsa γəčən lektən ümatəm pu ə'lə* «szobád mellett sétáltam, az ablakon kinéztél; a helyett, hogy az ablakon kinéznél, jöjj ki az ajtón és adj csókot (tkp. szádat)» PORK. 43. || kCar. *ia na'l'zə ə'lə tə'jam* «[egyszer azt mondtad] az ördög vigyen el téged» PORK. 13. || kP. *tače on'zəl tičmaš suker kinde dene... βüčken toβlen nalza ilə* «möget heute zugleich mit diesem ersten unaufgeschnittenen brodlaipe... euch freund, gnädig entgegennehmen» GEN. 55. | kP. *püza ilə* «adatok» GEN. 56. | kP. *šin'zəza ilə* «üljetek» GEN. 61.

d) Desiderativus mellett. Pl. nyK. *tärβänäləm, an d'zalnem ə'lə* «megmozdultam, oda akartam nézni» RAM. 188. || kCar. *ke'βatəm po'ca; mə'jam kučəne'zə ə'lə* «kinyitotta a boltot, meg akart fogni» PORK. 4. || kCar. *tu'dəm nalnena' ə'lə βü'dəš* «a vízbe akartuk őt vinni» PORK. 14.*)

e) Conditionalis mellett. Pl.: kUfa *jörətərečət ilə* «nimm liebevoll an [unser gebet]» PAAS. KSz. II. 131. | kP. *tudəm pu'γečət ilə* «du mögest uns gewähren» GEN. 58. kUfa *pu'γečət ilə* PAAS. 125. || kP. *osaləm šiks' šutəmaške, tulən šikšən kordəl koltəγetta ilə* «mit feuer und rauch [uns] umgebend, vertreibet das böse dahin, wo der rauch nicht hinreicht!» GEN. 55. | kP. *patətəme mü βerkem (= perkem), mü kaznam pu'γetta ilə* «gewähret uns unendlichen zuwachs, unendliche fülle des honigs!» GEN. 59.

*) A létige is állhat optativusban, sing. 3. sz.-ben. Pl. nyK. *mün inem əlne'zə* «szeretnék úszni» RAM. 24. | nyK. *mün kotnem əlne'zə* «maradni szeretnék» RAM. 180.

2. nyK. *ələn*.

414. a) Imperfectummal. Jelentése befejezett cselekvés. Pl. nyK. *sukəm kanda ələn* «sokat hozott» RAM. 180. | nyK. *šəraštə kaštəš ələn* «vándorolt az erdőben» RAM. 195. | nyK. *pörtβuq³štəžə šudə kuškeš ələn* «a háztetőn fű nőtt» RAM. 185. | nyK. *perβi pəlyoməškə βiktältən kət šoeš ələn* «régén főlegyenesevde az évig ért [az ember] keze» RAM. 203. | nyK. *ik ədər-dokə toplot toleš ələn ləβasta* «egy leányhoz mindig eljött a *ləβasta*» RAM. 200. || nyK. *mə lun əlna ələn* «mi tizen voltunk» RAM. 71. || nyK. *mužanlan piš ənənət ələn perβi* «a jövendőmondóknak régén nagyon hittek» RAM. 207. | nyK. *so katškət ələn, kizyt-ət katškət šukəž-o'k* «így mindig ettek, és esznek most is sokat» RAM. 204. | nyK. *təštəke'n katškət iələtat ələn* «ott meggyújtották és megették» RAM. 207. | nyK. *kok əryəzə əryəš keət ələn* «két szabó elment varrni [valót keresni]» RAM. 188. | nyK. *perβi nəygeət ələn šəryəške imiim* «régén a lovat kivezették az erdőbe» RAM. 207.

b) Az *-n*-es praeteritummal. Pl. nyK. *šəryəške ken ələn* «az erdőbe ment» RAM. 182. | nyK. *ken^m-batsmašəš šüžə, kərənⁿ-ren ələn* «leestében kitörött a nyaka» RAM. 186. | nyK. *škal leβäš-təryəške mien ələn* «a tehén a tető szélére ment» RAM. 185. || nyK. *perβi i marə-donə βätə ələnet ələn* «élt egyszer egy asszony az urával» RAM. 184. | nyK. *tə žarkoβim kok əryəzəžə katškənət ələn iziš* «a sültből a két fiú evett egy kicsit» RAM. 174.

3. K. *ulmaš*.

415. A létige *-maš* képzős alakja is használatos néha befejezett cselekvés kifejezésére. a) Imperfectummal kapcsolatban; pl. kCar. *tuđə ja'ləštək ila' ulmaš ik poja'n mari* «ebben a faluban élt egy gazdag ember» PORK. 12. | kCar. *ik βatə ayamba'k kočkaš nəyğaja' ulmaš mučela de'nə* «egy asszony ennivalót visz a szántóföldre vízhordó póznán» PORK. 9. || kUr. *me šeryəđ ulnə ulmaš* «mi drágák voltunk» WICHM. 221. || kCar. *moto'r ü'dər-ša'məč ulət ulmaš* «csinos leányok voltak» PORK. 2.

b) *-n*-es praeteritummal: kP. *kuγ²ža dene kuβa*

ilenət ulmaš. «élt egyszer egy öreg ember meg egy öreg asszony» GEN. 4.*)

4. Az *n*-es igenévvel szerkesztett alakok.

416. Előfordulnak oly szerkesztett alakok is, melyben az ige *-n*-képzős határozói igenevéhez járul a ragozott létige, és pedig imperfectumi, praeteritumi és igenévi formájában. Az ige jelentése ilyenkor általában praeteritum perfectum. Pl. a) kUr. *kuskalden šude jōy šindžas βōzalden ulnā* «nem érvén rá, hogy felnőjünk, [mi is] az emberek szeme elé kerültünk» WICHM. 227. | kCar. *acaž denā aβažlan šinža-punešəžə šuldə šerəm kerən kodən ulna, izaž denā d'nygažəm oš koβəšta laštašəš šəndən kodəna* «atyánknak és anyánknak szempilláinkon olcsó gyöngyöt [= könnyet] fűztünk és hagytunk, bátyánkat és ángyunkat a fehér káposztalevélre teszszük s ott hagyjuk» PORK. 52. | kUr. *mikālən toškaltəš ši toškaltəš, šengək onđžək tšəkalten puren ulnā; mikālən kōraγə ši kōraγə, taiγal onđžen tēməšnā* «Mihály lépcsője ezüst lépcső, föl és alá tántorogva bementünk [a szobába], Mihály sörsebre ezüst cseber, lehajtva és belenezve

*) *ulmaš* igenév magában is használatos a tkpi igei alak helyett. Pl. kP. *kum erəšt ulmaš, ik üdərəšt ulmaš* «volt nekik három fiuk meg egy leányuk» GEN. 4. | kUr. *šoleržən ukšeržə šuerak ulmaš, tumeržən ukšeržə tšütskəōōrak ulmaš; nōmnan tolmaš tšütskəōōrak ulmaš, tōmdən mimaš šuerak ulmaš* «a szilfaligetben az ág ritka, a tölgyfaligetben az ág sűrű; a mi [hozzátok] járásunk sűrű, a ti [hozzánk] járástok ritka» WICHM. 242. | kUr. *kandaš mešak dγəl ulmaš, kandaš teγe ulmaš* (v. *ulmāžə!*) «nyolez zsákkal talán mégse volt, nyolez rubel lehetett» WICHM. 232. | kCar. *ik ješəštə ulmaš ik jolara'i βatə; tu'də βatən ulmaš kok ikšəβəžə* «egy családban volt egy lusta asszony; annak az asszonynak két gyermeke volt» PORK. 7. | kCar. *tu'də ja'ləštək ila' ulmaš ik poja'n mari; tu'dən ulmaš ik üdərəžə* «abban a faluban élt egy gazdag ember; ennek volt egy leánya» PORK. 12. — Hasonló használata van *limaš* (*liam* «lesz») igenévnek is. Pl. kP. *patam βokten tərkeret ukšeranləc ukšeran limaš et, past'ren tošō sūan mariβlak kosoj-ləc kosoj limaš et* «a Patam [folyó] melletti fenyves(ed) ágasznál ágasabb lett, a [menyasszonyt] követő lakodalmas menet kancsalnál kancsalabb lett» GEN. 76.

[megint] megtöltjük» WICHM. 235. | kCar. *tudə ola čomazə šo-čalden d'uməlan puirsəlan d'örədəmə; mežə šo čən uləna ačalan aβalan d'örədəmə* «az a tarka csikó a teremő istennek kedve ellenére született; mi is atyánknak anyánknak kedve ellenére születünk» PORK. 40. | kCar. *βič šorəket tünge, βožye pətaren kaja; mežat tolən ulna (toln ulna PORK. 49.), tünge, βožye pətaraš tolən ona ul* «öt juh jön s pusztítják [a füvet] tövestülgyökerestül, mi is ide jöttünk, de nem, hogy [a házat] tövestülgyökerestül elpusztítsuk» PORK. 54. | kUr. *šəm iqš alašəžəm šəmatal tolden ulnə, kuzman üđər mariđəm šəmatal naŋga-žalnə* «hétéves lovat simogatva ide érkeztünk, Kosmas leányát, Máriját czirógatva elvittük» WICHM. 234. || kCar. *ik jaləštə ilən ulət turək šoŋga kuβa de'nə erəžə* «egy faluban élt egy öreg özvegyasszony és a fia» PORK. 12. | kCar. *žatəžə peš üžən-đa nu'nə pop-tek kaje'n ulət* «felesége nagyon hívta s ök elmentek a paphoz» PORK. 2. | kCar. *ožnə rəβəž de'nə kisa peš kuʔə tay lin ulət* «egyszer a róka és a pintyőke nagyon jó barátok lettek» PORK. 9. | kCar. *ačažə sörase'n, üđerəm naŋgaje'n ulət i čerkeš menžaje'n ulət* «atyja beleegyezett, elvitték a leányt és a templomban megeskették» PORK. 2. | kUr. *küldal šude poral nələn ulət* «nem érvén rá, hogy megérjenek, [már] leszédtek» WICHM. 227. | kCar. *tə šinžalə izə-šamə iləmə semən pojen ulət* «ezek az itt ülő vendégek életükben meggazdagodtak» PORK. 35. | kCar. *pop tek pure'n ulət, š'inžən ulət, mut kəč mut lektən* «bementek a paphoz, leültek, szót szó követte» (tkp. «szóból szó jött ki») PORK. 2.

b) Præteritummal.) Pl. kE. *okšak lin el'em* «sánta lettem» REG. CsM. 599. | kE. *meñ šuk-erta tol'on-el'em, nuno ömñem kolden-ulod* «én régen eljöttem, s ök lovat küldtek [utánam]» REG. CsM. 466. || kE. *meñ ovadaleč vara tol'om, tudo erok kaen el'e* «én ebéd után jöttem s ő reggel ment vala el» REG. CsM. 468. | kE. *ošnok mulam ol'en el'e* «már rég mondta nekem» REG. CsM. 225. | kCar. *müškərem peš šužen ə'lə-đa, kočkaš iktažəm ot mu ʔən?* «a hasam nagyon megéhezett, valami ennivalót nem tudnál találni?» PORK. 9.

c) *ulmaš* igenévvel.) Pl. kE. *tiñ kas-tene tolon*

*) Teljes mintáját l. Bud. CsT. IV. 78.

ulmašed (v. tolonad), meñ er-dene kaešem «te este jöttél, én másnap reggel mentem el» REG. CsM. 469. | kCar. *er-ražo ila'n šun ulmaš* «a fia megnőtt» (tkp. «évhez érkezett») PORK. 12.

A tagadó igeragozás.

417. A cselekvés tagadása a cseremiszbzen külön tagadó igével történik. Ez veszi föl a mód- és időjeleket, s a személyragokat. A tagadott ige tőalakban járul hozzá. SETÄLÄ szerint¹⁾ egy *-k* igenévi elem lekopott róla. A plur. 3. sz.-ben az nyK. és kE.-ben a tőnek *-p* végzete van, a mely BUDENZ²⁾ és SETÄLÄ³⁾ szerint szintén igenévi elem, s azonos a jésítő praeteritum többes 3. sz.-ében előforduló *-βo*, raggal. (L. 386.)

A tagadó ige önállóan is használatos, és pedig tagadó feleletekben, mikor ugyanis a tagadott ige ugyanaz lenne a feleletben, mint a kérdésben. Pl. kE. *tače kaed mo šogalaš* «még-e ma szántani?» — *ogum* «nem én» REG. CsM. 586. | kE. *kondoš mo oksam?* «hozott-e pénzt?» — *eš* «nem» REG. CsM. 517. || kCar. *šüšaretam šoktalam ran, oram ran?* «dudádat fújjam-e vagy ne?» PORK. 44. | nyK. *tü to'leš tü a'γèš?* «entweder kommt er oder nicht?» RAM. 143. — Ily esetben is: nyK. *kaš* «egyél!» — *aγəm* (v. *aγəm²la*) «nem akarok»; *aγət?* «nem akarsz?» RAM. 1.⁴⁾

¹⁾ TuM. 64—65.

²⁾ CsT. IV. 97.

³⁾ TuM. 25.

⁴⁾ Önálló használatában teljesebb alakja fordul elő a tagadó igének: kCar. sg. 1. sz. *oram* PORK. 44. 2. sz. *orət*, 3. sz. *oreš*, plur. 1. sz. *orna*, 2. sz. *orda*, 3. sz. *ō'rat* (PORK.) SET. TuM. 63. | kE. *ogum*, *ogud*, *ogeš*; *ogena*, *ogeda*, *ogotep* BUD. CsT. IV. 99. || nyK. *aγəm*, *aγət*, *aγèš*; *ana*, *ada*, *aγep* RAM. 1. — A *γ* elem SETÄLÄ szerint (TuM. 63—64.) az imperfectum képzője.

Imperfectum.

I.

418. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>om kaje</i>	<i>om kàið</i>	<i>om kajə</i>	<i>am-ke</i>
<i>ot kaje</i>	<i>ot kàið</i>	<i>ot kajə</i>	<i>at-ke</i>
<i>o kaje, v.</i>	<i>ok kàið (oješ</i>	<i>ok kajə (oješ</i>	<i>ak-ke</i>
<i>oješ kaje</i>	<i>kàið¹⁾</i>	<i>kajə¹⁾</i>	

Többszám.

<i>ona kaje</i>	<i>oðnà kàið</i>	<i>ona kajə, o(ə)na k.</i>	<i>ana-ke</i>
<i>oda kaje</i>	<i>oðàðà kàið</i>	<i>oda kajə, o(ə)ða k.</i>	<i>ada-ke</i>
<i>oæt kaje</i>	<i>oæt kàið</i>	<i>oæt kajə (kE. ok</i>	<i>ak-kep</i>
		<i>kajep)</i>	

kodem «hagy»:

<i>om kodò²⁾</i>	<i>om kòðə</i>	<i>om kodə</i>	<i>am kodə</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *šínžem*, kUr. *šínðžem*, kCar. *šínðžem*, nyK. *šín-*
žem, šínðžem «ül»:

<i>om šínže³⁾</i>	<i>om šínðžə</i>	<i>om šínðžə</i>	<i>am šínðžə, šínðžə</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

<i>ciem</i>	<i>tšiem</i>	<i>tšiem</i>	<i>tšiem</i> «fölköl»:
<i>om cie</i>	<i>om tši</i>	<i>om tši</i>	<i>am tši</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

419. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *om əšte* (əstem «tesz») GEN.

16. | kP. *om kaje* (*kajem* «megy») GEN. 65. | nyK. *am nən-ye*

¹⁾ A kUr. és kCar.-ban *oješ*-sel csak ritkán.

²⁾ kUfa *om kodò* stb.

³⁾ kUfa *om šínðže* stb.

näy-geäs «elvisz») RAM. 174. | nyK. *am godä* (kodem «hagy») RAM. 51. | kP. *om kolo* (kolem «meghal») GEN. 35. | kCar. *om ko'ldä* (koldem «küld») PORK. 2. | kE. **om kondo** (o: kondä; kondem «hoz») BUD. CsT. IV. 96. | kUr. *om kudaltä* (kudaltem «elhagy») WICHM. 226. | kUr. *om lüðäktä* (lüðäktem «megijeszt») WICHM. 226. | kP. *om mürrä* (mürräm «sír») GEN. 35. | kP. *om muro* (murem «énekel») GEN. 70. | kP. *om oltale* (oltalem «megcsal») GEN. 3. | kUr. *om oijätä* (oijätäm «bánt») WICHM. 226. | nyK. *a'm-bälä* (päläs «tud») RAM. 26. kCar. *om pa'lä* (palem) PORK. 25. | kCar. *om podälta* (podältem «itat») PORK. 43. | kP. *om pošlo* (pošlem «kikezd vmit») GEN. 63. | kP. *om puro* (purem «bemegy») GEN. 5. | nyK. *am šindzä* (šindzem «tud») RAM. 133. || kE. *om mi* (miem «megy») BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ammi* WIED. 150. | kP. *om čie* (čiem «föölött») GEN. 6. | nyK. *amo, ammo* (moam «talál») WIED. 150.

2. sz.: kP. *ot jörö* (jöräm «vmire való») GEN. 35. | kCar. *ot kajä* (kajäm «megy») PORK. 1. | kP. *ot modoldo* (modoldäs játszik) GEN. 72. | nyK. *atpäl'a* (o: at-pälä; päläs «tud») WIED. 150. | kP. *ot puro* (purem «belemegy») GEN. 6. | nyK. *atšinja* (o: at-šindzä; šindzem «tud») WIED. 150. | kCar. *ot šu'lä* (šulem «olvad») PORK. 1. | nyK. *at tyle* (o: at tülä; tülem «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *atli* (liäm «lesz») WIED. 167. | kP. *ot mie* (miem «megy») GEN. 1. | kP. *ot-čie* (de: ot čie-γäni «ha nem húzol») GEN. 5; čiem «föölött») GEN. 72. | kP. *ot pu* (puem «ad») GEN. 1. | kP. *ot püö* (püem «bekerít») GEN. 76.

3. sz.: kP. *o βolo* (βolem «leszáll») GEN. 13. | kP. *oješ* *ašalte* (ašaltem «üget») GEN. 33. | kP. *o čokmalte* (čokmaltem «rázza magát») GEN. 33. | kP. *o erte* (ertem «elmúlik») GEN. 72. | kP. *oješ išane* (išanem «hisz») GEN. 44. | kUr. *ok jörä* (jöräm «folyik») WICHM. 209. | kP. *o jörö* GEN. 37. kUr. *ok jörä* WICHM. 211. kCar. *ok d'örä* PORK. 22. nyK. *ak-žara* RAM. 205. (jöräm, žaräm «vmire való») | kP. *o kaje* GEN. 63. kUr. *ok käjä* (kajäm «megy») WICHM. 208. kCar. PORK. 55. nyK. *a'k-ke* RAM. 171. | kP. *o řalaše* GEN. 4. *oješ kalaše* 32. (kalašem «mond») | kP. *o řolo, oješ kolo* GEN. 48. kCar. *ok ko'lä* (kolem «meghal») PORK. 22. | kP. *o řoško* (koškem «szárad») GEN. 48. | kUr. *ok kut'rä* (kut'ram «beszél») WICHM. 224. | kCar. *ok moštä* (moštem «tud, ért») PORK. 50. | kUr. *ok optä* (optäm «ugat») WICHM.

215. | kP. *oꝛeš palle* (*palle* «ismer») GEN. 41. nyK. *ak päle* (*pälem*) RAM. 199. | kP. *o pelešte* (*peleštem* «felel») GEN. 2. | nyK. *ak pətə* (*pətem* «elfogy») RAM. 189. | nyK. *a'k-pištə* (*pištem* «helyez») RAM. 171. | kCar. *ok po'jə* (*pojem* «meggazdagszik») PORK. 22. | nyK. *ak-puk'šə* (*puk'šem* «etet») RAM. 205. | kCar. *ok pu'ra* (*purem* «bemegy») PORK. 22. | nyK. *a'k-šingə* (*šingem* «elfér») RAM. 134. | kCar. *ok šinjə* (M.) PORK. 53. *ok šənžə* (U.) 35. (*šinjəm, šənžəm* «ismer») | nyK. *ak sitə* (*sitəš* «elég») RAM. 176. | kCar. *ok šütka'lə* (*šütkaš* «rág») PORK. 1. | kP. *o tarβane* (*tarβanem* «megindul») GEN. 49. | kUr. *ok tərliš* (*tərliem* «meggyógyul») WICHM. 209. || nyK. *akli* (*liäm* «lesz») WIED. 167. | nyK. *akmo* (*moam* «talál») WIED. 167. | kCar. *ok pu* PORK. 22. nyK. *ak pu* (*puem* «ad») WIED. 167.

Többes szám. 1. sz.: nyK. *anakeles'a* (o: *ana-kelesə; kelesem* «mond») WIED. 150. | kCarM. *ona kodə* (*kode* «hagy») PORK. 58. | nyK. *ana-məštə* (*məštem* «tud, ért») RAM. 189. | kP. *ona nangaje* (*nangajem* «vezet») GEN. 76. | nyK. *anapäl'a* (o: *ana-pälə; pälem* «ismer») WIED. 150. | kUr. *əɣənə pürə* (*purəm* «bemegy») WICHM. 232. | kP. *ona purto* (*purtem* «bebocsát») GEN. 43. | kCarM. *ona šinjə* (*šinjəm* «tud») PORK. 57. kCarU. *oꝛəna šənžə* PORK. 35. nyK. *anašinja* (o: *ana-šinjə; šinjəm*) WIED. 150. | kCarU. *oꝛəna šoꝛə* (*šoꝛem* «áll») PORK. 41. | nyK. *ana dyle* (o: *ana dülə; tülem* «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *anapu* (*puem* «ad») WIED. 167.

2. sz.: kP. *oda išane** (*išanem* «hisz») GEN. 33. | nyK. *adaišta* (o: *ada əštə; əštem* «tesz») WIED. 164. | kCarM. *oꝛda d'öratə* PORK. 51. kCarU. *oꝛəda d'öratə* PORK. 36. (*d'öratem* «szeret»**) | nyK. *adapäl'a* (o: *ada-pälə; pälem* «ismer») WIED. 151. | kCarU. *oꝛəda šənžə* (*šənžem* «tud») PORK. 35. nyK. *adašinja* (o: *ada-šinjə*) WIED. 164. | nyK. *ada dyle* (o: *ada dülə; tülem* «fizet») CASTR. 48.

3. sz.: kP. *oꝛət išane* (*išanem* «hisz») GEN. 23. | kP. *oꝛət kolto* (*koltem* «küld») GEN. 20. | kP. *oꝛət tüšö* (*tüšem* «kiáll») GEN. 72. — nyK. *akišteb* (*ak-əštep; əštem* «tesz») WIED. 164. |

*) A szövegben: *oda išanə-ɣəni* «ha nem hisztek».

**) A nyK.-ban a 3. sz. (valószínűleg hibásan) így van följegyezve: *a iarət* (o: *a iarətə*) RAM. 202.

nyK. *akeb'* (o: *ak-kep*; *kem*, *kezem* «megy») WIED. 149. | nyK. *akoleb'* (*ak-kolep*; *kolem* «meghal») WIED. 149. | kE. *ak olep* (*o'lem* «beszél») BUD. CsT. IV. 96.) | nyK. *akpäl'eb* (o: *ak pälep*; *pälem* «ismer») WIED. 149. | nyK. *ak-pärep* (*pärem* «bemegy») RAM. 176. | kE. *ok poktep* (*poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 95. | nyK. *aksinzeb* (o: *ak šindzep*; *šindzem* «tud») WIED. 164. | nyK. *ak tyleb* (o: *ak tülep*; *tülem* «megfizet») CASTR. 48. || nyK. *ak-pueb'* (o: *ak-puep*; *puem* «ad») WIED. 167.

II.

420. K. *ulam*, nyK. *šlam* «vagyok»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>oməl</i> GEN. 21.	<i>òməl</i> WICHM. 224.	<i>o'mul</i> (PORK.)SET. 64.	<i>am-əl</i> RAM. 120.
<i>otəl</i> GEN. 6.	<i>òtəl</i>	<i>o'tul</i> (PORK.) SET. TuM. 64.	<i>at-əl</i>
<i>oʀəl</i> GEN. 2.	<i>òʀəl</i> WICHM. 229.	<i>o'ʀəl</i> PORK. 2. 10.	<i>aʀəl</i> RAM. 1.

Többszám.

<i>ona ul</i>	<i>òʀānal</i> WICHM. 227.	<i>ona'ul</i> PORK. 11. 54. ¹⁾ <i>oʀna'ul</i> (PORK.)SET. TuM. 64.	<i>anal</i> CASTR. 49. <i>anayl</i> WIED. 162.
<i>oda ul</i>	<i>òʀādal</i>	<i>oʀda'ul</i> (PORK.) SET. TuM. 64. ²⁾	<i>adal</i> CASTR. 49. <i>adayl</i> WIED. 162.
<i>oʀət ul</i>	<i>òʀāt ul</i>	<i>o'ʀət ul</i> PORK. 10. ³⁾	<i>agaleb</i> (o: <i>aʀālep</i>) CASTR. 49. WIED. 162.

¹⁾ kE. *onal* BUD. CsT. IV. 95.

²⁾ kE. *oda ul*, *odal* BUD. CsT. IV. 95.

³⁾ kE. *og ulep* BUD. CsT. IV. 95.

K. *na lam*, nyK. *nä lam* «vesz»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCar.	nyK.
<i>om nal</i>	<i>om nal</i>	<i>om nal</i>	<i>am näl</i>
<i>ot nal</i>	<i>ot nal</i>	<i>ot nal</i>	<i>at näl</i>
<i>o nal, ořeš nal</i>	<i>og nal (ořeš nal)</i>	<i>ok nal (ořeš nal)</i>	<i>ak näl</i>

Többes szám.

<i>ona nal</i>	<i>ðrænà nal</i>	<i>ona nal, oɾ(ə)na n.</i>	<i>ana näl</i>
<i>oda nal</i>	<i>ðræðà nal</i>	<i>oda nal, oɾ(ə)ða n.</i>	<i>ada näl</i>
<i>oɾət nal</i>	<i>ðɾæt nal</i>	<i>oɾət nal*)</i>	<i>ak nälep</i>

k o ð a m «marad»:

<i>om got</i>	<i>om got</i>	<i>om got</i>	<i>amⁿ-got</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *βojž am, βoz am*, kUr. kCar. *βoz am*, nyK. *βaz am* «esik, lefekszik»:

<i>om βoć</i>	<i>om βotš</i>	<i>om βotš</i>	<i>am βats</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *š i ŋ ž a m*, kUr. *š i ŋ đ ž a m*, kCar. *š i ŋ đ ž a m*, nyK. *š i n^d ž ä m*
š i n^d ž ä m «leül»:

<i>om šic</i>	<i>om šitš</i>	<i>om šitš</i>	<i>am šits, šits</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

kP. *kočkam*, kUr. kCar. *kotškam*, nyK. *katsškam* «eszik»:

<i>om koč</i>	<i>om kotš</i>	<i>om kotš</i>	<i>am kotš</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

K. *lektam*, nyK. *läktem* «kimegy»:

<i>om lek</i>	<i>om lek</i>	<i>om lek</i>	<i>am läk</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

jü am *jü am* *đü am* *jü am* «iszik»:

<i>om jü</i>	<i>om jü</i>	<i>om đü</i>	<i>am jü</i>
stb.	stb.	stb.	stb.

*) kE. *ok nalep*.

421. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *om kert* GEN. 45. *oġ gert* GEN. 69. kŪr. *om kert* (*kertem* «bír, -hat») WICHM. 215. kCar. *om kert* PORK. 37. *om ket* PORK. 2. 27. *om ɣet* PORK. 26. nyK. *am gert* RAM. 103. | kCar. *om nal* (*nalam* «vesz») PORK. 2. | kP. *om piż* (*piżem* «hozzáragad») GEN. 26. | kP. *om pural* (*puralam* «bemegey») GEN. 74. | nyK. *am-bušt* (*puštam* «megöl») RAM. 178. | kCar. *om šoć* (*šoćam* «születik») PORK. 51. | kCar. *om šořal* (*šořalam* «megáll») PORK. 48. | kP. *om dol* GEN. 74. nyK. *amⁿ-dol* (*tolam* «jön») RAM. 5. | kŪr. *om toškal* (*toškalam* «tipor») WICHM. 226. || nyK. *amjad* (o: *am-iat*; *iadam* «kér») WIED. 150. | nyK. *am got* (*ko'dam* «marad») RAM. 51. || nyK. *am vac* (o: *am βats*; *βazem* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kŪr. *om šitš* (*šindžam* «leül») WICHM. 226. kCar. *om šic* PORK. 48. || kCar. *om kuš* (*kuškam* «nő») PORK. 51. | nyK. *ammuš* (o: *am-māš*; *māškam* «mos») WIED. 149. || nyF. *amju* (o: *am-ju*; *juam* «iszik») WIED. 150. | kP. *om li* (*liam* «lesz») GEN. 13. | nyK. *am-mo* (*moam* «talál») RAM. 171.

2. sz.: kP. *ot βoštatal* (*βoštalam* «nevet») GEN. 72. | kP. *ot kert* (*kertam* «bír, -hat») GEN. 2. nyK. *at kert* WIED. 150. | kP. *ot kudaš* (*kudašam* «lelíz [ruhát]») GEN. 5. | kCar. *ot nal* (*nalam* «vesz») PORK. 2. | kCar. *ot šel* (*šelam* «elrejtőzik») PORK. 1. | nyK. *at-už* (*užam* «lát») WIED. 150. || kCar. *ot lüt* (*lüdam* «fél») PORK. 1. || nyK. *at vac* (o: *at-βats*; *βazem* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || nyK. *at-läk* (*läktäm* «kimegy») WIED. 149. || kCar. *ot mu* (*muam* «talál») PORK. 9. | kŪr. kCar. *ot šu* (*šuam* «megérkezik») WICHM. 210. PORK. 22.

3. sz.: kŪr. *ok jonneštalt* (*jonneštalteš* «tágasodik») WICHM. 243. | kŪr. *oġ d'üldal* (*d'üldalaš* «iszik») WICHM. 224. | kŪr. *oġeš kül* (*külaš* «kell») WICHM. 218. nyK. *ak kel* (*keleš*) RAM. 92. | kP. *o ɣert* GEN. 4. *oġeš kert* GEN. 53. kŪr. *ok kert* WICHM. 217. kE. *oġ ket* BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ak kert* RAM. 199. (*kertam*, *kertäm* «bír, -hat») | kP. *oġeš koj* (*kojem* «látszik») GEN. 45. | kŪr. *ok ošem* (*ošemaš* «fehéredik») WICHM. 206. | kŪr. *ok piż* (*pižam* «hozzáragad») WICHM. 209. | kŪr. *ok po.štšältalt* (*po.štšältaltaš* «megnyílik») WICHM. 222. | kŪr. *ok püršl* WICHM. 215. kCar. *ok purl* (*purlam* «harap») PORK. 22. | kŪr. *ok šor* (*šoram* «rondit») WICHM. 211. | kŪr. *ok šotš* (*šo.štšam* «születik»)

WICHM. 208. | kCar. *ok tol* PORK. 23. nyK. *ak-tol* (*tolam* «jön») RAM. 161. | kUr. *tšüŋgal* WICHM. 210. kCar. *ok čüŋgal* PORK. 22. (*čüŋgalas* «csíp, mar») | nyK. *ak-už* (*užam* «lát») RAM. 184. || kE. *ok kot* BUD. CsT. IV. 96. nyK. *ak-kot* (*kodam* «marad») RAM. 184. | nyK. *ok olmät* (*olmädäs* «sikerül») RAM. 91. || nyK. *ak vac* (o: *ak fats*; *šazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. kCar. *ok šoč* (*šozam*) PORK. 23. kUr. *og šotš* WICHM. 211. || kUr. *ok kotš* (*kotškam* «eszik») WICHM. 210. kCar. *ok koč* PORK. 22. nyK. *ak katš* (*katškam*) RAM. 174. || kCar. *ok d'ü* PORK. 43. *oješ d'ü* (*d'üam* «iszik») PORK. 36. kE. *ok jü* BUD. CsT. IV. 96. | kP. *o li* GEN. 48. *oješ li* GEN. 79. (*liam* «lesz») nyK. *ak li* RAM. 112. *a li* RAM. 9. | kP. *oješ šu* GEN. 45. kCar. *ok šu* (*šuum* «megérkezik») PORK. 25. | kCar. *ok šü* (*šüam* «genyed») PORK. 23.

Többes szám. 1. sz.: kCar. *ona ket* (*ketam* «bír, -hat») PORK. 13. nyK. *ana-kert* WIED. 150. | kP. *ona řelš* (*kälšäs* «megérkezik») GEN. 17. | kP. *ona poč* (*počam* «kinyit») GEN. 24. | kCar. *ona rušt* (*ruštam* «megrészegszik») PORK. 45. | kE. *ona tol* BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *ana-už* (*užam* «lát») WIED. 151. || nyK. *ana vac* (o: *ana fats*; *šazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kCar. *ona luk* (*luktam* «kivisz») PORK. 55. || kCarU. *ořona li* (*liam* «lesz») PORK. 38. | kUfa *ořöna jüj* (*jüjgm* «iszik») PAAS. (levél).

2. sz.: nyK. *adakert* (o: *ada-kert*; *kerdäm* «bír, -hat») WIED. 151. | nyK. *ada-näl* (*näläm* «vesz») RAM. 189. | nyK. *adauž* (o: *ada-už*; *užam* «lát») WIED. 151. || nyK. *ada vac* (o: *ada fats*; *šazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || kCarM. *oda šu* (*šuum* «megérkezik») PORK. 47.

3. sz.: kCar. *ořät kert* (*kertam* «-hat, bír») PORK. 28. | kP. *ořät poč* (*počam* «kinyit») GEN. 26. | kCar. *ořät už* (*užam* «lát») PORK. 26. || kP. *ořät koč* (*kočkam* «eszik») GEN. 33. || kP. *ořät jü* (*jüam* «iszik») GEN. 5. kCar. *ořät d'ü* PORK. 36. | kCar. *ořät mu* (*muam* «talál») PORK. 7. — nyK. *a-k-kertep* RAM. 183. kE. *og ketep* BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *ak-užep* (*užam* «lát») RAM. 183. || nyK. *ak vazeb* (o: *ak-šazep*; *šazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. || nyK. *akl'äkteb* (o: *ak-läktep*; *läktäm* «kimegy») WIED. 149. | nyK. *a-läkep* (!) (*läktam* «kivezet») RAM. 103. || nyK. *akkatšeb'* (o: *ak-katšep*; *katškam* «eszik») WIED. 149. | nyK. *akmuškeb'* (o: *ak-mäškep*; *mäškam* «mos») WIED. 149. || nyK. *ak-šiep* (*šäm* «ver») RAM. 207.

Præteritum.

I.

422. *puem* «ad»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	kCarU.	kCarM. N.	nyK.
<i>šam puo</i>	<i>šam pu</i>	<i>šam pu</i>	<i>əžəm pu</i>	<i>šam pu</i>
<i>šac puo</i>	<i>šatš pu</i>	<i>šac pu</i>	<i>əžac*</i> pu	<i>šits pu</i>
<i>əš puo</i>	<i>əš pu</i>	<i>əš pu</i>	<i>əš pu</i>	<i>əš pu</i>

Többes szám.

<i>šna puo</i>	<i>šna pu</i>	<i>šna pu</i>	<i>əžna pu</i>	<i>šnā pu</i>
<i>šta puo</i>	<i>šta pu</i>	<i>šta pu</i>	<i>əžda pu</i>	<i>šəđä pu</i>
<i>əšt puo</i>	<i>əšt pu</i>	<i>əšt pu**</i>	<i>əšt pu</i>	<i>əš puep</i>

423. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kCarM. *əžəm d'öra* (*d'örem* «vmire való») PORK. 41. | kCarU. *šam püalə* (*püalam* «rekeszhálót csinál») PORK. 37. | kP. *šam šinže* (*šinžem* «tud») GEN. 72. | kCarN. *əžəm ma'la* ([u]malem «alszik») PORK. 11. | kE. *ežem pokto* (o: *əžəm poktə*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. || kE. *ežem* (o: *əžəm*) *mi* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *ežem* (o: *əžəm*) *pu* (*puem* «ad») BUD. CsT. IV. 96.

2. sz.: kP. *šac* SZIL. 44. | kE. *ežed ol'o* (o: *əžət olə*; *oləm* «beszél») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *šitspäl'a* (o: *šits-pälə*; *päləm* «ismer») WIED. 152. | kE. *ežed pokto* (o: *əžət poktə*) BUD. CsT. IV. 96.

3. sz.: kCarU. *əš d'öra* (*d'örem* «vmire való») PORK. 41. | kCarM. *əš ko'la* (*kolem* «meghal») PORK. 25. | kP. *əš küžö* (*küžem* «fölmászik») GEN. 74. | kE. *eš pokto* (o: *əš poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | kCarM. *əš šukta* (*šuktem* «behoz») PORK. 56. | kP. *əš šuldo* (*šuldem* «megjön») GEN. 73. || kE. *eš* (o: *əš*) *mi* (*miem* «megy») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *eš* (o: *əš*) *pu* (*puam* «ad») BUD. CsT. IV. 96.

*) Vagy *əžət*.

***) A kE.-ben *əš puep*.

Többes szám. 1. sz.: kP. *šna* SZIL. 44. | kCarM. *ežna mošta* (moštem «ért, tud») PORK. 46. 50. | kE. *ežna pokto* (o: *ežna pokta*) BUD. CsT. IV. 96.

2. sz.: kP. *šta* SZIL. 44. | kE. *ežda pokto* (o: *ežda pokta*) BUD. CsT. IV. 96. || kCarM. *ežda pu* (puem «ad») PORK. 51.

3. sz.: kP. *ašt* SZIL. 44. | kE. *eš* (o: *aš*) *poktep* (*poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *išungleb'* (o: *aš unlep*; *unalem* «megért») WIED. 152.

II.)

424. *š u a m* «megérkezik»:

Egyes szám.

kF.	kUr.	kCarU.	kCarM. N.	nyK.
<i>šəm šu</i>	<i>šəm šu</i>	<i>šəm šu</i>	<i>ežəm šu</i>	<i>šəm šu</i>
<i>šəc' šu</i>	<i>šəc' šu</i>	<i>šəc' šu</i>	<i>ežəc'²⁾ šu</i>	<i>šəts šu</i>
<i>aš šu</i>	<i>aš šu</i>	<i>aš šu</i>	<i>aš šu</i>	<i>aš šu</i>

Többes szám.

<i>šna šu</i>	<i>šna šu</i>	<i>šna šu</i>	<i>ežna šu</i>	<i>š'nä šu</i>
<i>šta šu</i>	<i>šta šu</i>	<i>šta šu</i>	<i>ežda šu</i>	<i>š'əä šu</i>
<i>ašt šu</i>	<i>ašt šu</i>	<i>ašt šu³⁾</i>	<i>ašt šu</i>	<i>aš šuep</i>

425. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *šəm kert* (*kertam* «bír, -hat») GEN. 73. kUr. *šəm kert* WICHM. 239. kCarM. *ežəm ket* PORK. 13. | kP. *šəm gol* (*kolam* «hall») GEN. 7. | kCarU. *šəm pəštal* (*pəštalam* «helyez») PORK. 37. | kCar. *ežəm tol* (PORK.) SET. TuM. 64. | kP. *šəm už* (*užam* «lát») GEN. 12. kE. *ežem už* BUD. CsT. IV. IV. 96. || nyK. *s'em vac* (o: *šəm βats*; *βazam* «esik, lefekszik») CASTR. 49. || kP. *šəm šu* (*š u a m* «megérkezik») GEN. 65. kE. *ežem šu* BUD. CsT. IV. 96.

¹⁾ *ulam* «vagyok» ragozása BUDENZNÉL (CsT. IV. 96.) a következő: Sg. 1. sz. *ežem el'* (o: *ežəm əl*), 2. sz. *ežet' el'* (o: *ežətš əl*), 3. sz. *eš el'* (o: *aš əl*); Plur. 1. sz. *ežna el* (o: *ežna əl*), 2. sz. *ežda el'* (o: *ežda əl*), 3. sz. *eš el'ep* (o: *aš əlep*).

²⁾ Vagy *ežət*.

³⁾ A kE.-ben *aš šuep*.

2. sz.: kP. *šac* SZIL. 44. | kE. *ezed* (o: *əʒət nal; nalam* «vesz») BUD. CsT. IV. 96. || nyK. *s'ec vac* (o: *šts βats; βazam*) CASTR. 49.

3. sz.: kCarM. *əš ket* (*ketam* «-hat, bír») PORK. 13. nyK. *iškert* (o: *əš-kert*) WIED. 152. | kP. *əš šuldal* (*šuldalam* «megérkezik») GEN. 72. | kE. *eš* (o: *əš*) *tol* (*tolam* «jön») BUD. CsT. IV. 96. || kE. *eš vot'* (o: *əš βotš; βozam* «esik, lefekszik») BUD. CsT. IV. 96. nyK. (e)s' *vac* (o: *əš βats*) CASTR. 49. || kCar. *əš li* (*liam* «lesz») PORK. 50.

Többes szám. 1. sz.: kP. *šna* SZIL. 44. || nyK. *s'nä vac* (o: *šnä βats*) CASTR. 49.

2. sz.: kP. *šta* SZIL. 44. | nyK. *š'dä už* (*užam* «lát») RAM. 180. 189. | nyK. *s'tä vac* (o: *š'dä βats*) CASTR. 49.

3. sz.: kP. *əšt* SZIL. 44. — kE. *eš juldalep* (o: *əš jüldalep; jüldalam* «gyűjt») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *iš kičaleb* (o: *əš kičaleb; kičalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 211. | kE. *eš kučedalep* (o: *əš kučedalep; kučedalam* «verekszik») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. (e)s' *vazeb* (*əš βazep*) CASTR. 49.

Imperativus.

I.

426. *kodem* «hagy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	nyK.
2. sz. <i>it kodo</i>	<i>it kòðə</i>	<i>it kodə</i>
3. sz. <i>ənže kodo</i>	<i>ənú, d'žə kòðə</i>	<i>əndžə kodə</i>

Többes szám.

2. sz. <i>ida kodo</i>	<i>idə kòðə</i>	<i>idə kodə</i>
3. sz. <i>ənəšt kodo</i>	<i>ənəšt kòðə*</i>	<i>ənəšt kodep</i>

427. Példák.

Egyes szám. 2. sz.: nyK. *it βäške* (*βäškäš* «siet») RAM. 13. | kE. *it ešte* (o: *it əštə; əštem* «tesz») BUD. CsT. IV. 96. |

*) A kE.-ben *ənəšt kodep*, vagy *ənúžə kodep*.

kP. *it kaje* GEN. 40. kCar. *it kajə* (*kajem* «megy») PORK. 13. nyK. *it-ke* (*kem*) RAM. 25. | kCar. *it kala'sə* (*kalasem* «mond») PORK. 13. | kUr. *it kòdə* WICHM. 211. kCar. *it kodə* (*kodem* «hagy») PORK. 50. | kCar. *it kua'nə* (*kuanem* «kíván») PORK. 22. | kCar. *it kudaltə* (*kudaltas* «ereszt, bocsát») HÁM. 5. | kUr. *it kúndžə* (*kúndžem* «ás») WICHM. 210. | kUr. *id laštərɣə* (*laštərɣem* «lehajol») WICHM. 226. | nyK. *it lüdəktə* (*lüdəktəs* «megijeszt») RAM. 72. | kUr. *id lüdəldə* (*lüdəldem* «fél, megijed») WICHM. 226. | nyK. *it mondə* (*mondem* «elfelejt») RAM. 79. | nyK. *it mora'izə* (*moraias* «bánt») RAM. 79. | nyK. *it mota'izə* (*mota'ias* «akadályoz») RAM. 80. | kUr. *id oij'anə* (*oij'anem* «búsul») WICHM. 226. | kP. *it onʒo* (*onžem* «tekint») GEN. 66. | kUr. *id öpkəltə* (*öpkələm* «zúgolódik, bosszankodik») WICHM. 226. | nyK. *it popa* (o: *it popə*; *popem* «beszél») WIED. 154. | nyK. *it-puk'šə* (*pukšem* «etet») RAM. 174. | kP. *it puro* (*purem* «beme gy») GEN. 66. | kP. *it purto* GEN. 26. kCar. *it-purta* (*purtem* «beereszt») PORK. 19. | nyK. *it šai'štə* (*šaištem* «beárnyékol») RAM. 125. | kUr. *it šönə* (*šönem* «kíván») WICHM. 210. kCar. *it šonə* PORK. 22.

3. sz.: nyK. *ən'džə mondə* (*mondem* «elfelejt») RAM. 8. | kE. *enže nöre* (o: *ən'džə nörə*; *nörem* «ázik») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *enže puro* (o: *ən'džə purə*; *purem* «beme gy») BUD. CsT. IV. 96.

Többes szám. 2. sz.: nyK. *idä azdarə* (*azda'ras* «ingerel») RAM. 5. | kUfa *idə šte* (*štem* «tesz») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idä žätlə* (*žätləs* «elitél, gáncsol») RAM. 30. | kP. *ida kicke* (*kickem* «befog») GEN. 70. | kUfa *idə loktə* (*loktem* «megront bővöléssel») PAAS. KSz. II. 131. | kP. *ida lümdö* (*lümdem* «nevez») GEN. 70. | kUfa *idə oβlə* (*oβlas* ? «várázsol») PAAS. KSz. II. 131. | kUfa *idə pudərtə* (*pudərtem* «tör, darabol») PAAS. KSz. II. 131. | kP. *ida purto* (*purtem* «beereszt») GEN. 24. | kCar. *ida šəndə* (*šəndem* «helyez») PORK. 54. || kUfa *idə mije* (*mijem* «megy») PAAS. KSz. II. 131. kE. *ida mi* (BUD. CsT. IV. 96.) | kCar. *ida pu* PORK. 37. nyK. *idä βu* (*puem* «ad») RAM. 25.

3. sz.: kE. *enešt* (o: *ənəšt*) *poktep* (*poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enes't tyleb* (o: *ənəšt tülep*; *tülem* «megfizet») CASTR. 48. — kE. *inže utareb* (o: *ən'džə utarep*; *utarem* «megment») CserGr. NyK. VI. 211.

II.

428. K. *nalam*, nyK. *näläm* «vesz»:

Egyes szám.

kP.	kŪr.	kCar.	nyK.
2. sz. <i>it nal</i>	<i>id nal</i>	<i>it nal</i>	<i>it näl</i>
3. sz. <i>ənže nal</i>	<i>əndžə nal</i>	<i>ənžə nal</i>	<i>əndžə näl</i>

Többes szám.

2. sz. <i>ida nal</i>	<i>idà nal</i>	<i>ida nal</i>	<i>idü näl</i>
3. sz. <i>ənəšt nal</i>	<i>ənəšt nal</i>	<i>ənəšt nal*</i>	<i>ənəšt näləp</i>

429. Példák.

Egyes szám. 2. sz.: kUfa, nyK. *it man* (*manam* «mond») PAAS. KSz. II. 130. RAM. 76. | kŪr. *id nal* WICHM. 211. kCar. *it nal* (*nalam* «vesz») PORK. 14. nyK. *it näl* (*näläm*) RAM. 87. | kP. *it šoräl* (*šoralam* «megáll») GEN. 69. nyK. *it šaräl* RAM. 69. || nyK. *it-lüt* (*lüdäm* «fél») RAM. 72. || nyK. *it vac* (o: *it βats*; *βazam* «lefekszik, esik») CASTR. 48. || kŪr. *it kotš* (*kotškam* «eszik») WICHM. 209. kCar. *it koč* PORK. 8. nyK. *it katš* (*katškam*) RAM. 71. || kP. *it li* (*liam* «lesz») GEN. 39. nyK. WIED. 168.

3. sz.: kP. *ənže kert* (*kertam* «bír, -hat») GEN. 51. 54. | nyK. *endž'e vac* (o: *əndžə βats*; *βazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48. | kE. *enže* (o: *əndžə lek* (*lektam* «kivisz») BUD. CsT. IV. 96.

Többes szám. 2. sz.: kŪr. *idà küžäl* (*küžalam* «fölhág») WICHM. 223. | kCar. *ida man* (*manam* «mond») PORK. 46. | nyK. *idä-näl* (*näläm* «vesz») RAM. 189. | kCar. *ida onžäl* (*onžalam* «nézeget») PORK. | kŪr. *idà óndžäläl* (*óndžälalam* «nézeget») WICHM. 223. | kUfa *idg šoləšt* (*šoləštam* «lop») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idü tol* (*tolam* «jön») RAM. 45. | kŪr. *idà toškaläl* (*toškalalam* «lép, tapod») WICHM. 223. | kCar. *ida už* (*užam* «lát») PORK. 37. || nyK. *idalüd* (o: *idä-lüt*; *lüdäm* «fél») WICHM. 154. || kUfa *idg jüj* (*jüjam* «iszik») PAAS. KSz. II. 131. | nyK. *idali* (o: *idä-li*; *liäm* «lesz») WIED. 168.

3. sz.: kE. *enəšt šoləštep* (o: *ənəšt šoləštep*; *šoləštam* «lop») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enes't vazeb* (o: *ənəšt βazep*;

*) A kE.-ben *ənəšt* v. *əndžə nalep*.

βazam «esik, lefekszik») CASTR. 48. — kE. *iñže kičaleb* (o: *ánbžə kičšalep*; *kičšalam* «keres») CserGr. NyK. VI. 211.

Desiderativus.

I.

430. K. *kajem*, nyK. (*kejem*) *kem* «megy»:

Egyes szám.

kP.	kUr.	nyK.
1. sz. <i>ənem kaje</i>	<i>ənem kàjə</i>	<i>ənem ke</i>
2. sz. <i>ənet kaje</i>	<i>ənet kàjə</i>	<i>ənet ke</i>
3. sz. <i>əneže kaje</i>	<i>ənežə kàjə</i>	<i>ənežə ke</i>

Többszám.

1. sz. <i>ənena kaje</i>	<i>ənenà kàjə</i>	<i>ənenä ke</i>
2. sz. <i>əneda kaje</i>	<i>ənedà kàjə</i>	<i>ənedä ke</i>
3. sz. <i>ənešt kaje</i>	<i>ənešt kàjə*</i>	<i>ənešt ke</i>

431. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kP. *ənem* SZIL. 44. | kE. *eñem pokto* (o: *ənem poktə*; *poktem* «hajt») BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enem dyle* (o: *ənem dülə_o*; *tülem* «fizet») CASTR. 48.

2. sz.: kP. *ənet* SZIL. 44. | kE. *eñed pokto* (o: *ənet poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enet tyle* (o: *ənet tülə_o*) CASTR. 48.

3. sz.: kCar. *ənežə kajə* (*kajem* «megy») PORK. 2. | kE. *eñeže ol'o* (o: *ənežə ol'o*; *olem* «beszél») BUD. CsT. IV. 96. | kE. *eñeže pokto* (o: *ənežə poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enez'e dyle* (o: *ənežə dülə_o*) CASTR. 48. || nyK. *ənežə-βu* (*puem* «ad») RAM. 199.

Többszám. 1. sz.: nyK. *inena golta* (o: *ənenä ɣoltə*; *koltem* «küld») WIED. 165. | kE. *eñena pokto* (o: *ənena poktə*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. *enenä dylä* (o: *ənenä dülə_o*; *tülem* «fizet») CASTR. 48.

2. sz.: nyK. *inedawursa* (o: *ənedä βərsə*; *βərsaš* «szid»)

*) kE. *kajep*.

- WIED. 153. | kE. eńeda pokto (o: *eneda pokto*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. enedä dylä (*enedä dülä_o*) CASTR. 48.
 3. sz.: kE. eńežd pokto (o: *enest pokto*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. enes't tyle (o: *enest tülä_o*) CASTR. 48.

II.

432. *ko ð a m* «marad»:

Egyes szám.

kP.	kÜr.	nyK.
1. sz. <i>enem kot</i>	<i>enem kot</i>	<i>enem kot</i>
2. sz. <i>enet kot</i>	<i>enet kot</i>	<i>enet kot</i>
3. sz. <i>eneže kot</i>	<i>enèžō kot</i>	<i>enezə kot</i>

Többes szám.

1. sz. <i>enena kot</i>	<i>enenä kot</i>	<i>enenä kot</i>
2. sz. <i>eneda kot</i>	<i>enedä kot</i>	<i>enedä kot</i>
3. sz. <i>enest kot</i>	<i>enest kot*</i>	<i>enest kot</i>

433. Példák.

Egyes szám. 1. sz.: kE. eńem tol BUD. CsT. IV. 96. nyK. inemtol WIED. 165. (o: *enem tol*; *tolam* «jön») || nyK. enem vac (o: *enem bats*; *bazam* «esik, lefekszik») CASTR. 48.

2. sz.: kE. eńed tol (o: *enet tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enet vac (o: *enet bats*) CASTR. 48.

3. sz.: kE. eńeže tol (o: *enezə tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enez'e vac (o: *enezə-bats*) CASTR. 48. || nyK. inešeli (o: *enezə-li*; *liäm* «lesz») WIED. 165. | nyK. inežemo (o: *enezə-mo*; *moam* «talál») WIED. 168.

Többes szám. 1. sz.: kE. eńena tol (o: *enena tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enenä vac (o: *enenä bats*) CASTR. 48.

2. sz.: kE. eńeda tol (o: *eneda tol*) BUD. CsT. IV. 96. | nyK. inedayl (o: *enedä äl*; *älam* «van») WIED. 163. || nyK. enedä vac (o: *enedä bats*) CASTR. 48.

3. sz.: kE. eńežd tol (o: *enest tol*) BUD. CsT. IV. 96. || nyK. enes't vazeb (o: *enest bazep*) CASTR. 48.

*) kE. *kodep*.

Conditionalis.

434. A tagadó igével szerkesztett conditionalis csakis az 1775-iki cseremiszi grammatikában fordul elő (NyK. VI. 211.).

kičalam «keres»:

Egyes szám.	Többes szám.
1. sz. o·m·kičalige·ce	ona·kičalige·ce
2. sz. o·t·kičalige·ce	oda·kičalige·ce
3. sz. o·k·kičalige·ce	o·k·kičalige·ceb

435. PAASONEN azonban az ufai nyelvjárásból a következő paradigmát volt szíves közölni velem, a melyben a *-te* tagadóképzős alakhoz járul a conditionalis jele:

talam «jön»:

Egyes szám.	Többes szám.
1. sz. <i>toldeye·tšem</i>	<i>toldeye·tšəna</i> (?)
2. sz. <i>toldeye·tšet</i>	<i>toldeye·tšəda</i>
3. sz. <i>toldeye·tše</i>	<i>toldeye·tšəšt</i> (?)

Mondatbeli használatára ezt a példát kaptam ugyancsak tőle: *kUfa tudə toldeye·tše orəna jüj* «wenn er nicht kommt, trinken wir nicht». — Hasonló WIEDEMANN példája a régi bibliafordításból: *nyK. toltegetsem* «wenn ich nicht gekommen wäre» WIED. 144.

Találtam azután még néhány olyan mondatot, melyben a tagadó conditionalisnak már elhomályosodott az igei jelentése, s csak igenévszerű használata van.*) Pl. *kP. noll ik arkaš šočšo noll ik pu·šengəm, ik pərce lüs kodəteye·ce* (v. *kodete*) *ludən šukten kunam kerteš·kəñ ik satəšte* «wenn es dem menschen möglich ist, in einer stunde die auf 41 bergen wachsenden 41 bäume zu zählen, ohne ein einziges nadelchen auszulassen» GEN. 52. | *kP. kujo jumən aβažən erəžəm šörthö lepšəšte kečəše er(e) ajžam, aj·aj aβap m·ante·ye·ce lužərten, kunam kočkən . . . kerteš·kəñ: mənən ajžaməm iže kočšo* «wenn es irgend mög-

*) Ilyen példák még REGULYNÁL: CsM. 554. 557. 558.

lich ist den sohn der mutter des grossen gottes, das in der wiege schaukelnde knäblein, ohne: o weh! zu sagen, zerschmetternd aufzuessen: dann erst möge er mein kleines kindchen fressen» GEN. 54. || kUfa *ala šukten ojləšna ala šuktəđə-řeče ojləšna* «wer weiss ob wir alles herausgeredet haben oder nicht» PAAS. KSz. II. 130.

Szerkesztett igealakok.

436. A tagadó ragozásban is megvannak a szerkesztett igealakok, s éppen olyan módon képződnek, mint az állító ragozásnál. Pl. 1. kCar. *om šoč ələ řən, om kuš ələ řən, ači den ařilan nelə lieš ələ* «ha nem születtem volna, ha nem nőttem volna meg, atyámnak anyámnak nehéz lenne» PORK. 51. | kCar. *kurukən kuzužəm šinžəm ələ řən, orařa-řuješet om šič ələ* «ha tudtam volna a hegy hosszúságát, nem ültem volna a kocsis ülésére» (tkp. «a kocsi fejére») PORK. 48. | kUr. *lumžən kelyžəm šindžalam ilə řən řastar-je, řiššəřet om šořal ilə, řüt, řən kelyžəm šindžalam ilə řən tarəna-puššəřet om šitš ilə, ilššəřən nelžəm šindžalam ilə řən a, řšə. đetš ařa-đetš om š, řšə. řlđə ilə* «a hó mélységét ha tudtam volna, a hótalpra nem kaptam volna, a víz mélységét ha ismertem volna, a sajkába nem ültem volna, az élet nehézségét ha tudtam volna, atyámtól, anyámtól nem születtem volna» WICHM. 226. || kCar. *pa'tər liat kən, mardež kuš puale's, tuš ot ka'jə ələ* «ha erős lennél, nem mennél oda, a hol a szél fúj» PORK. 1. | kCar. *pa'tər liat kən, šořgə kuřadeč ot lüt ələ* «ha erős lennél, nem félnél a vén asszonytól»; *ot šal ələ* «nem rejtőznél el»; *kečeš ot šwle ələ* «a napon nem olvadnál el» PORK. 1. || kCar. *pa'tər liat kən, kola: təjm ok šütka'le ələ* «ha erős lennél, az egér nem rágsálna téged» PORK. 1.

2. nyK. *tə imnim sužməm ak-at šiep ələn* «ilyen föl-szentelt lovat sohasem vertek» RAM. 207.*)

*) A nyK.-ban a *-te, -de*-képzős tagadó igenév is használatos *əlam* «vagyok» igével kapcsolatban tagadó praeteritum kifejezésére. (L. 176.) — Ez is állhat azután még *ələn* praeteritum alakkal szerkesztve. Pl. nyK. *pe'řři šör.đe'lam (šör.đe-*

3. kŪr. *kandaš mešak òrǎl ulmaš* «nyolcz zsák talán mégse volt» WICHM. 238. | kCar. *tuda činžǎ-šuldran kukužo orǎl ulmaš* «az nem volt gyöngyös szárnyú kakuk» PORK. 34. | kE. *erenok taza ogol ulomaš* «bizonyosan beteg volt (tkp. nem volt egészséges)» REG. CsM. 581. || kCar. *ači kalačam na'len orǎl ulmaš* «az atya nem vett czipót» PORK. 10. — *uke*-vel is; pl. kE. *meñ kudušto uke ulmašem* [da], *öm-niem kečken ulod* «én nem voltam otthon, [s így] ők befogták a lovat» REG. CsM. 639. | kCar. *mo'la ro'dašt uke ulmaš* «más rokonuk nem volt» PORK. 4. | kCar. *majska'n ere'βǎ-nöšmažo uke ulmaš* «a medvének nem volt répamagja» PORK. 8.

4. kP. *šideštǎn omǎl, βujem košia* «nem haragudtam, a fejem fáj» GEN. 21. | kŪr. *a'tšǎ-de'tš-at aβa-de'tš-at šò'tšǎn òmǎl, šüdə-βujes šò'tšǎnam* «atyától, anyától nem születtem, fű hegyén születtem» WICHM. 224. || kP. *əšt'r jondalžǎm-at košten orǎl* «a lábrongyot és a hársbocskort nem szárította meg» GEN. 20. | kP. *jumo pelešten orǎl* «isten nem felelt» GEN. 2. | kP. *šürǎm-at šolten orǎl* «a káposztalevest nem főzte meg» GEN. 20. | kCar. *süa'n-mari' to'len, laška šoldǎn orǎl* «mikor a vőlegény megérkezett kíséretével, a tészta még nem főtt meg» PORK. 23. | kŪr. *šüβǎrzǎ marilan kajǎlaš porsǎn melan tǎβǎrem šun òrǎl* «hogy dudáshoz férjhez menjek, [ahhoz] a selyem mellhímzésű ingem [még] nem készült el» WICHM. 229. | kCar. *izažǎ kemǎm čien, šukten orǎl, so'lažǎ mosko's šun* «bátyja még nem húzta föl a csizmát, az öcsese már Moszkvába érkezett» PORK. 26. || kCar. *tünge, βožye pǎtaraš tolǎn ona ul* «nem azért jöttünk, hogy [a házat] elpusztítsuk» PORK. 54. || kCar. *kisa'm pu'stǎn ketǎn orǎt ul* «a pintyet nem tudták agyonüttni» PORK. 10.*)

Az ilyen alakokhoz néha a létige praeteritumának 3. sz.-ét is hozzáteszik. Pl. kE. *tuge sereš, meñ tuge* [sermežem]

— *-šlam) šlǎn. melenǎm küčštǎn-ät etše tǎlǎndǎ ka'ndǎšǎm* «előszór nem akartam; de mivel fánkot sütöttem, hoztam nektek» RAM. 172.

*) Különös az igenév alakja ebben a mondatban: kCar. *moča'ste ü'dǎram nalman orǎl* «a fürdőszobában nem vesznek el leányt» PORK. 2.

nikunam-at u ž on omul e'l'e «úgy haragudott, én még soha-
sem láttam így [haragudni]» REG. CsM. 761. | kE. meń tište
ilemem kodnen tugańe šurno čočon ogol e'l'e «azóta
hogy itt vagyok, ilyen gabona még nem termett» REG. CsM.
730. | kCar. [ači kala'čəm na'lən o'ʒəl ulma's, məlan'e'm oksa'm
pu's-da kala'čə nala's ko'l'dəš.] me ala't ureməmət le'k'tən šun
ona ul ə'lə «[Atyám nem vett cipót, adott nekem pénzt s
elküldött cipót venni.] Elindulásunkkor [ugyanis] nem jöttünk
az Alat-utczához» PORK. 11.

PÓTLÁSOK.

Források és rövidítések.

FUSpr. = JOSEF SZINNYEI: Finnisch-ugrische sprachwissen-
schaft. Sammlung Göschen. Leipzig, 1910.

GOMBOCZ, CsuvSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Csuvas szójegyzék.
(Különnyomat a NyK. XXXVI. évfolyamából.)

GOMBOCZ, Tör. Jövsz. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Honfoglalás előtti
török jövevényszavaink. Budapest, 1908.

MUNK. = MUNKÁCSI BERNÁT: Votják népköltészeti hagyomá-
nyok. Budapest, 1887.

PAAS. MChr. = H. PAASONEN: Mordwinische Chrestomatie
mit glossar u. grammatikalischem abriss. Helsingfors, 1909.

WICHM. I. II. = YRJÖ WICHMANN: Wotjakische sprachproben.
(SUS. Aik. XI., Helsinki, 1903; XIX., Helsinki, 1901.)

WIED. = F. J. WIEDEMANN: Versuch einer grammatik der
tscheremissischen sprache nach dem in der evangelienübersetzung
von 1821 gebrauchten dialekte. Reval, 1847.

17. kP. *kīner* «rőf» GEN. 12. ~ kCarM. *kānēr* PORK. 25.
kUr. *kāner* WICHM. 213. «könyök» nyK. *kānēr* RAM. 46. «kö-
nyök, rőf».

60. kM. *šūžye* «szúrás, fájdalom» WICHM. FUF. VI. 33.
kP. *šūžye* «oldalszúrás» SZIL. 239. (Az 59.-ből törlendő!)

84. nyK. *kladβi'sä* ~ *kla'ðβi'sä* «friedhof, gottesacker» (< or. кладбище) RAM. 50.

105. kP. *pušto* «dicker brei aus gekochtem u. gemahlenem getreide» SZIL. 186. nyK. *puštā* «gedörtrtes hafermehl» RAM. 106. < ószl. *pšeno*; or. пшено «liszt» (vö. votj. I. *piž*, G. *pîz*; zürjI. *piž* «liszt» WICHM. VChr. 725. sz.) MUNKÁCSI: KSz. XI. 171.

108. A *j* > *d'* hangváltozásra már BUDENZnél is van egy példa: *jörem* és *†dörem* «eloltódik»; *jörtem* és *†dörtem* «eloltani» CserSz. 36.

115₃. b) 2. jegyz. nyK. *ni'çaltās* «geschabt werden (von der haut)» (< *niçtās* «abhäuten, schinden») RAM. 89.

116₄. nyK. *ko'ngāla*, *kongā'la* «achselhöhle, achselstück (im hemde)»; *ko'ngā'la'βāl* «unter dem arm, unter der achsel» RAM. 54. ~ kP. *koŋla-nomal* «hónalj» SZIL. 88. | nyK. *oygālas* RAM. 92. ~ kP. *oŋlas* SZIL. 148. kCar. *oŋlas* PORK. 43. «áll».

117. nyK. *sätsän* ~ *tsätän* (*sä'tän*, *tsätsän*) «reiser zaun, stangenzaun» RAM. 118. | nyK. *sète'lkä* ~ *sèlte'kä* «rückenpolster (am pferdegeschirr)» RAM. 119.

118. nyK. *pə'ortä'ri* RAM. 111. ~ *pə'otä'ri* RAM. 112. «kezdetben».

125. nyK. *salaxai-çidən* «balkezes» (*kit*) RAM. 125. | nyK. *naro'dən* «volks-, volkstümlich» (*narot*) RAM. 86. | nyK. *ti taβar iäzo-üräsən* «ez a fejsze jó aczélból való» (*urā*) RAM. 160.

126. nyK. *kəmliäs* «harmincz éves» RAM. 62. | nyK. *kaž-niçodaš* «alljährlich» (*kažni* «ein jeder») RAM. 41.

134. kP. *jongodo* «tág, tágas, szabad» SZIL. 56. kUr. *joŋ-gōdō* «tágas» WICHM. 243. (vö. kE. *jongota* «tágas, kiterjedt» Bud. CserSz. 34. nyK. *çongatā* «frische luft» RAM. 33. kP. *joŋ* «tág, tágas, szabad; szabad tér; szabad idő» SZIL. 56. nyK. *çongā* «nyilt, szabad tér» RAM. 33. — nyK. *çonge'stās* «sich erfrischen, sich abkühlen» RAM. 33. kUr. *ok joŋgeštalt* «nem lesz tágabb» WICHM. 243.)

137. nyK. *lö'tšker* «dornenwald, dornenhecke» (*lö'tška* «dornenstrauch») RAM. 71. | nyK. *oter* «gesträuch» (*otā* «staude, busch») RAM. 93.

139. nyK. *oterlä* «gesträuch» (*otā* «staude, busch»), *tumer-oterlä* «fiatal tölgyes» RAM. 93. (A 138.-ból törlendő!)

141. kP. *pužem* «megront (bűvöléssel)»: *pužəzo* GEN. 59.

147. nyK. *ə l ə m ə - d o m a š k ə* keät oksalan «elöbbi házukhoz jönnek pénzért» (tkp. «élt, a melyben éltek») RAM. 195. | nyK. *ik olmam pua šim-ožā-lim ə m* «ad egy almát, a mitől fekete csöddörre válik» RAM. 179. | nyK. *izi ʳažəm šūtšən šoktāšəm, kit-βurdə p ə r ə m ʳažəm* «ich hatte ein kleines loch geschnitzt, so gross, dass meine hand hindurch ging» RAM. 187.

152. kP. *kuγʳəzaj, pu poγ ə m e š k e t ik ulšes-kʳna šinžalden muraltem* «während du, alterchen, holz sammelst, lass' ich mich auf ein zweiglein nieder um etwas zu singen» GEN. 19. | kCar. *tul ünba'lnə ke'čəšə βüt kuze' šole's, βaslinart šümžə, mokšəžə, čonžə, šolžə ana'm u ž m e' š k ə ž ə!* «wie das [im topfe] auf dem feuer hängende wasser kocht, so mögen auch Wassilis herz, leber und seele kochen, bis er Anna erblickt!» POK. 31.

159. nyK. *ʳnā'ndəmāš* «misstrauen» (*ʳnā'nāš* «glauben, vertrauen») RAM. 21.

160. b) kP. *βujem βoćmašes mučə-βuj liže; müškarəm βoćmašes tajna liže; tupem βoćmašes tüjes oya liže; pələšem βoćmašes rakəβət liže; šinžam βoćmašes šoptər liže; kidem βoćmašes šorβondo liže; jolem βoćmašes katman liže!* «wo mein kopf hinsinkt, mag ein erdhügelchen sich erheben; wo mein bauch hinfällt, entstehe eine mehlkufer; wo mein rücken hinfällt, komme ein hackebrett; wo meine ohren hinfallen, werde einer muschel schaal; wo meine augen hinkommen, wachse die johannisbeere; wo meine hände hinfallen, entstehe eine harke; wo meine füsse hinkommen, komme eine hacke» GEN. 6. | kE. *mardeš keče lekmaške-la kaja* «a szél napkelet felé megyen» REG. CsM. 118. (A 152.-ből tör-lendő!) || nyK. *ken^m-batsmašes šüžə, kərənⁿ-γen ələn* «leesté-ben kitörött a nyaka» RAM. 186. | nyK. *taβa'k-šəp^ʳšmašes pandaš koγerγə* «beim tabakrauchen versengt er sich den bart» RAM. 52. | nyK. *šimä'ses kəγä'γən šindžən* «er schlag mich blau» RAM. 41.

160. h) -n raggal: kP. *mland aβa lit ə m a š ə n šüanden, loməžanden... kerteš-kəñ* «wenn die erdenmutter vernichtend zu kohle verwandeln, oder zu asche verbrennen... kann» GEN. 53.

178. jegyz. nyK. *tsilä narot ke mändər linət* «az egész nép vidám lett» RAM. 82. | nyK. *tsilä džäl raβotajət* «az egész nép dolgozik» RAM. 41. || nyK. *ü p β ə l ə kalpak-ə l β ä t s*

kajés «a haj kilátszik a sapka alól» RAM. 36. | nyK. *ti·dəβ·lä·o·k sitä* «ez már elég» RAM. 21. || nyK. *kok ərɣəzə ərɣəs keət ələn* «két szabó elment varrni [valót keresni]» RAM. 188. | nyK. *təzarkoβəm kok ərβəzəzə katškənət ələn iziš* «a sültből a két fiú evett egy kicsit» RAM. 174. | nyK. *kok oləm krestlə kie·nət* «két szalmaszál feküdt keresztben» RAM. 57. | nyK. *kəm ədəržə kəm olmam ške ɣatškət* «a három leány maga megeszik három almát» RAM. 179. | kUr. *nəl üdər ik perɣendžək jəmalnə šinđžət* «négy leány ül egy menyasszonyi fátyol alatt» WICHM. 215. | nyK. *təštəken šinđžüt kər'ütsəpəštə kuɣžän luat kok ədər* «ott ül vaslánczokban a király 12 leánya» RAM. 194. — Az értelem szerinti egyezés alakí egyezést is hozott létre néha, s ekkor a számnév után többes számba került az alany; pl. kP. *kum erɣəštplak kajen koltat oš·βic koč* «három fiuk átmegey a fehér folyón» GEN. 4. | kP. *šəm erɣeβlak tolət* «hét fiú jön» GEN. 27. | kCar. *latkok pirə·šaməč məjən kimaš pečke an dek mie·n salaš tünə·ləč* «zwölf wölfe kamen zum spundloch des fasses, wo ich drinn lag, und fingen an ihr wasser zu lassen» PORK. 11. (Vö. még: kP. *kajat, kajat, mien šuet kum izəšt·plak teke* «mennek, mennek, elérkeznek három bátyjukhoz» GEN. 33.)

194. kCar. *nemnan kočšaš jüšaš kində·šinžalžə* «az az étel és ital (tkp. kenyér-só), a mit enni s inni akarunk» PORK. 58. | *ikana küšə kində·šinžalžə denə* «az egyszerre süttött kenyérral (és sóval)» PORK. 57. | kP. *ümbalanže, jəmalanže nalon, cien kideš jolešəže* «fölső és alsó ruháját vevén, kezére lábára húzván» GEN. 60.

198. nyK. *maɣən təštə šämən təmdən* «mi dolgotok van itt» RAM. 128.

201. jegyz. kCar. *βo·štəldəmə kuɣžə·n ü·dər* «a király-leány, a ki sohasem nevetett» PORK. 3.

221. kUr. *šuk-at kornəm koštəm* «sok úton jártam» WICHM. 239. | kCar. *me alat ureməmət lektən šun onə ul ə·lə* «elindulásunkkor nem jöttünk az Alat-utczához» PORK. 11. | kCar. *tudə tičmaš ü·βočkəžəm iktəžat tolə, torɣajəš, βešəžat tolə, torɣajəš* «zu jenem fasse voll von butter kam der eine und bot darauf, auch ein anderer kam und handelte» PORK. 56. | kCar. *d'üt-d'ümal moɣərem(!) d'üstə toleš, kečəβal-d'ümal*

moyærem (!) *šokšə toleš* «északról hideg jön, délről meleg jön»
 PORK. 51. | kUr. *šuk-at kožlätəm, küβarètəm ertäləm-at*
 «sok erdőn, hidon át mentem» WICHM. 239. | kP. *nunəm erten*
kaja «elmegy mellettük» GEN. 2. — Vö. még: kUr. *kittəmō*
joldəmō, jū məm kumaleš «kezetlen, lábatlan, hajlong a szent-
 kép előtt» WICHM. 213.

227. nyK. *manakeš keš* «szerzetesnek menni» RAM.
 76. | nyK. *perfi i marə šærəškə oχotúnēkeš ken ələn* «egyszer
 egy ember az erdőbe ment vadászni» (tkp. «vadásznak») RAM.
 182. | nyK. *roβotúnēkeš pəraš* «munkába állni» (tkp. «munkás-
 nak menni») RAM. 169. (Az utóbbi a 224. a)-ból törlendő!)

* * *

Helyreigazítás: LX. kötet 426₁₆ mostoha leány ɔ: menyé |
 468²² verik ɔ: verd.

BEKE ÖDÖN.

Ismeretéseik és bírálatok.

**Ernst Lewy: Zur finnisch-ugrischen Wort- und Satzverbin-
 dung.** (Göttingen 1911. X+106 l.)

A finnugor nyelvek szó- és mondatfűzésének néhány jelenségé-
 vel foglalkozik ez a könyv. A szerző az első fejezetben a magyar, az
 osztják és a votják nyelv vizsgálata alapján finnugor sajtáságnak
 akarja bizonyítani ezeknek a nyelveknek azt a gyakori jelenségét,
 hogy a kötőszóval vagy a legtöbbször kötőszó nélkül egymáshoz
 fűzött, egyforma szerepű mondatrészek közös viszonyragját csak egy-
 szer teszik ki. Pl. 'Szomjas vagyok, leánykám, bájjaidra: *hibád-, eré-
 nyed- s minden titkaidra*' (VÖRÖSMARTY: A szomjú). Osztj. *Sar-jij-,*
mag-jij-at 'mit Bier und Met' (az instrumentalis ragja csak a máso-
 dik szóhoz kapcsolódik). E jelenségnek a magyarozatát a fgr. viszony-
 ragok nagy függetlenségében látja: szinte önálló életük van, a ma-
 gyarban személyragozva magukban is megállhatnak.

Ha a szerző figyelembe vette volna a magyar nyelvtörténetnek
 e kérdésre vonatkozó tanulságait, meggyőződhetett volna arról, hogy
 az egyenrangú mondatrészeknek ez a kapcsolásmódja nem ősi sa-
 jtáság, mert a kódexek korában még éppen hogy csak nyomát
 találjuk; de megfigyelhetjük folytonos előnyomulását bizonyos állandó
 kapcsolatokban, pl. ma azt mondjuk: *perpatvarral*, de a XVI. század
 végén még: 'írasztották magokat egymás között való *perekkel és*
patvarokkal' (Kár. Okl. 3: 577). Ilyen eredetű az *idejekorán* is; még
 FALUDI így írja: *idején korán* (vö. Nyr. 39: 397. s köv.).

Hogy pedig nem pusztán finnugor sajáttság, bizonyítja az, hogy az indogermán nyelvekben is megvan, pl. Der Wert deines *Grund und Bodens*; GOETHE sűrűn írja: in der *klein- und grossen Welt*, in der *alt- und neuen Zeit* (vö. még BRUGMANN-DELBRÜCK 2, : 44; ERDMANN, Grundzüge d. d. Syntax 32). Természetesnek is kell tartanunk, hogy ez a jelenség meglehet minden nyelvben és hogy történeti fejlődés eredménye; úgy keletkezik, hogy az ilyen szópárok az állandó kapcsolat folytán szoros egységbe, szinte egy szóvá forradnak és ezért a közös viszonyrag csak a második taghoz járul. Az analógia hatása aztán kiterjeszti ezt a szerkesztési módot az olyan szópárokra is, a melyek nem alkotnak ilyen szoros egységet. Csak annyiban jogosult ennek a jelenségnek összehasonlító alapon való tárgyalása, hogy a fgr. nyelvekben az idg. nyelvekhez viszonyítva sokkal nagyobb mértékben van elterjedve. Ennek a nagy elterjedtségnek az oka kétségtelenül a fgr. nyelvek alak- és mondattani szerkezetében van: nagyon sok határozós viszonyt ragokkal fejeznek ki, a melyekre az idg. nyelveknek praepositíói vannak.

Egy sereg érdekes kötőszó nélkül való állandó kapcsolatot állít össze a szerző, köztük néhány olyat, a melyben mind a három vizsgált nyelv a tagoknak ugyanazt a sorrendjét mutatja; lehet, hogy itt valóban közös ősi emlékekkel van dolgunk. Pl. oszjtj. *sēm-pēt*, votj. *sin-pel*, m. *szemfüles*; oszjtj. *kēt-kur*, m. *kéz-láb*. Kár, hogy nem vizsgálta külön azokat a kapcsolatokat, a melyek valóságos összetétellel valva bizonyos tekintetben gyűjtő jelentést kaptak, mint a votj. *mil-kid* 'ész', *vil-tir* 'test', *nir-rom* 'avcz', *nil-pi* 'gyermek', *jir-pid* 'elüljáró' (MUNK. Votj. NGy. 143. — L nem idézi); oszjtj. *tēda-tun*, *tat-tun* 'év', *ev-pož* 'gyermek', magyar *orcza* (< *orr-szá* SZINNYEI: NyK. 27 : 240). SZINNYEI ilyen ősi kapcsolatnak tartja az *ija-fiú*-t és 'leány-fiú'-nak magyarázza (NyK. 35 : 442); azt hiszem, teljes joggal, de nem kell külön választani az *ifjú*-t sem, mert az is *i-fiú*. Nehézséget csak az okozna, hogy van *üelány* is, de ennek az első tagját bizonyára a népetimológia vonta el az *ifjú*-ból.

Ezekkel a páros kifejezésekkel kapcsolatban megemlékszik a magyar ikerszókról (*csiga-biga*, *öröm-böröm*) és megállapítja az oszjtjákra és a votjákra nézve is a magyarnak azt a hajlandóságát, hogy szereti a második tagban a labialis szókezedetet.

Bőven szól a kettős számnak arról a sajátosságos oszjtják használatáról, hogy a dualis ragját a szoros egységet alkotó páros kifejezések mindegyike felveszi: *ime-ven igē-ven* 'öreg ember és öreg asszony'. Nem mond róla újat, mert az ő megállapítása megvan már SZILASINAK a vogul szóösszetételről írt értekezésében (NyK. 26 : 171); a szerző figyelmét ez az értekezés elkerülte. Ugyancsak SZILASI mutat rá arra, hogy ez a sajáttság megvan az idg. nyelvekben is, p. öndus *pitā-putrāū* 'Vater und Sohn' (BRUGM.-DELBR. 2, : 40), av. *apa-urvaire* 'Wasser und Pflanzen' (*ap-* 'Wasser', *urvarā* 'Pflanze' uo. 43). Azonban eredeti a szerzőnek a magyar *négykézláb*-ra való utalása, a mely az oszjtj. szerkezet keletkezésének lélektani motívumaiba is bevilágít.

Tárgyalja még a votják nyelvben az instrumentális ragjának szófűző szerepét (Fokos: NyK. 36 : 402).

Könyvének utolsó fejezetében azt bizonyítgatja, hogy a mondat-

beli paralellizmus a fgr. nyelvekben a prózai beszédnek is ősi tulajdona. A paralellizmus minden primitív költészetben megtalálható, azért nem is lehet tárgya összehasonlító nyelvészeti kutatásnak; ennek a jelenségnek a vizsgálata a néplélektan más körébe tartozik.

KERTÉSZ MANÓ,

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához.

25. **Kemény.** — Ezen szónak régóta ismert md. megfelelőjével (*keine, keine*) PAASONEN a következő finn alakokat egyezteteti: *kämä* 'merevség', *kämeä* 1. 'vastag, szilárd, erős', 2. 'okos', 3. 'akadékoskodó, veszekedő' (Mordw. Chrest. 75). — Kétségkívül idetartoznak még a következő osztják-szamojéd alakok is: *kôm* K. NP. Tas. 'zäh, hart', *küm* B. id. (CASTRÉN 121). A BUDENZ idézte vogB. *kümen* 'erősen, nagyon' (MUSz. 16) aligha tartozik ide; vö. vogK. és P. *kôm* 'erő, tehetség' (SZILASI 51).

26. **Ver.** — Vö. BUDENZ, MUSz. 573. Megfelelője megvan az osztjÉ.-ban is: *çuri pozina uàraskælèm* 'a teknőt a farkammal megcsapkodom' NyK. 36 : 351. | *çölòm laual çàmçina vàraskæslì* 'a három lovát ostorral megveregette' NyK. 37 : 72. | *svrt pozal selta uàraskæslì* 'a csuka egyet csapott a farkával' NyK. 36 : 352 (tkp. 'a csuka azután farkát csapdosta'). A *uàraskælèm, uàraskæslì, vàraskæslì* alakokban levő -s mozzanatos képző (vö. SCHÜRZ: Az északi-osztják szóképzés, NyK. 40 : 17).

27. **Ellik** 'felszáll (a lóra)': Lora *ellò* nem zabadeithatta meg ő lelket: ascensor equi (Bécsi-k. 218, 291). Megverec minden lovat es ő *ellòiet* (312). El aluttac mend kik *ellettek* louakra (Apor-k. 31). Lovakra *ellettek* (Döbr.-k. 141). Ő *fel ellic* a zamarra (307). Louaknak *fel ellòy*: ascensores equorum (309). El zenderednek mynd *kyk fel ellettek* vala lovokra (Keszth.-k. 191. Kulcs.-k. 183). — Az *ellik* igénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ikes ige, már pedig tudvalevő dolog, hogy az -ik rag eredetileg csak a szenvedő és a reflexív igékhez járult, tehát kétségtelen, hogy az *ellik* reflexív alak, a mely eredetibb **ellvik* vagy **elvik*-re megy vissza és tulajdonképpen annyit tesz, mint 'emeli magát, emelődik'. Összetartoznak vele a következő osztják szavak: *еллалет, еллалет, еллалалет* 'sich erheben' (АНЛ-ВИСТ 67); *елларталет* 'aufheben' (u. o.); *ëlla-* 'támad, emelkedik', *noç ëlləm* 'sich emporhebend' (BEKE, Északi-osztják szój. KSz. VIII. 5); *ëtta* 'fölemelkedő, emporsteigend, sich erhebend'

ëtta žunt torëyna 'zur zeit der aufsteigenden morgenröte' (PATKANOV 17), *ëdem* (f. *ëttem*) 'emelkedni, felnöni, virulni; megtörténni'; *anža ëdöt* 'die hagebutten gediehen (gut)', *žunt ëdöt* 'die morgenröte gieng auf'; *ëdägem* (frequ.), *ëdemem*, *ëmëm* (mom.), *ëdemëdem* (frequ.), *ëdesem* (augm.) (PATKANOV 12). — Más egyeztetés: Nyr. 39 : 434 (SIMONYI); vö. FUF. II. 254 (SETÄLÄ).

28. Szíj. — A régi nyelvben: *zywyat* Jord.-k. 454, *zju* LevT. I. 229. MOLNÁR ALBERTNél *sziv* alakban fordul elő; vö. még *sziv* Szlavónia Nyr. 23 : 213, *sziva* Brassó m. Bácsfalú Nyr. 3 : 564, *szivu* Brassó m. Hétfalu Nyr. 16 : 575 (MTsz.). — Az erdélyi népnelyvben még a következő teljesebb alakok találhatók: *szijju*, *szijjura*, *sziju* (vö. BUDENZ, MUSz. 296, SZINNYEI, NyK. 33 : 131). — BUDENZ a *szij* szót a *szil-* (f. **sal-*) 'secare, findere, scindere' ige származékának tartja (MUSz. 296). SZINNYEI egy régebben megjelent közleményében így ír BUDENZ magyarázatáról: «Azóta előkerült a *sziju*, *szijju* alak, sőt *szijü* is (MTsz.), és előkerült a *szil* (*szijjok*, *sziv*) 'vág, hasít, farag, gyalul' ige is (MTsz.), s ezek kétségtelenné teszik BUDENZ magyarázatának helyességét» (NyK. 33 : 131). Azonban ez a magyarázat alaktanilag egyáltalában nem, jelentésánlag pedig igen nehezen okolható meg. Ezen értelmezés szerint a *szij*-ban és fentebb idézett mellékalakjaiban deverbális képzést kellene látnunk. Igen ám, csakhogy éppen itt van a nehézség. A *sziva*, *szivu*, *szijju*, *sziju* alakok *u*, esetleg *a*-jában elvégre lehetne deverbális képzőt keresni, s a *szil-* párjából a **szal-*-ból valóban alakultak is ilyen képzések: *szalu*, *szalü* 'vályúzó, hornyoló horgas fejsze, vájó balta'; *szalü* 'ácsok simító szerszáma' (MTsz.). A *szil-*-ből is lehetett *szilu*, a melyből azután *szilyu*, *sziju*, *szijju* fejlődött, de a *szivu*, *sziva* alakot már lehetetlen a *szilu*-ból levezetni, mert a magyarban az *l* intervokális helyzetben sohasem esik ki, tehát a *v*-t nem lehet hiatustöltő hangnak felfogni, s a *szilu* > *szilyu* > *sziju* > *sziu* > *szivu* (*sziu* > *szia* > *sziva*)-féle hangfejlődés még valószínűtlenebb. Tehát már magában véve ez is elegendő volna arra, hogy a BUDENZ-SZINNYEI-féle egyeztetés helyességébe vetett hitünket megsemmisítse. Ő szerintük a *szij*, *sziv* már kopott alak volna, mert arra még csak gondolni sem lehet, hogy a *-j*-t vagy a *-r*-t tartanak deverbális képzőnek. A mi a jelentést illeti, a *szijat* elvégre lehetséges volna 'hasíték'-féle alapjelentésű szóból magyarázni, mert hiszen a *szij* csakugyan hasítékot, még pedig bőrhasítékot, illetőleg hasított bőrt jelent. A *szil-* igéből alakult ugyan egy deverbális képzés: *szilánk*, de ennek semmi köze sincs a *szij* fogalmához. Mindent összegezve a BUDENZ-SZINNYEI-féle magyarázat nem kielégítő. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy a magyar *szij* azonos a következő obi-ugor alakokkal:

osztjÉ. *sox*, *soz* 'fell', I. *sōx*, *sox*, S. *soz*, *soux* 'haut', VJ. *soz* 'bőr' (PÁPAI K. Déli-osztják szój. 34, BEKE i. m. 65, AHLQVIST 129, 134, PATKANOV 137).

vogÉ. *sāw* 'bőr', *sāwiy mā* 'kérges föld', *jiw-sāw* 'fakéreg'; vogK. *sāu* 'bőr' (SZILASI 126) (osztjÉ. $\gamma \sim$ vogÉ. $w: iux$ 'fa' \sim *jiw* 'fa').

A *szij* népnyelvi alakjai végén levő *u-t* (*sziju*, *szijju*, *szivu*) ugyanazon kicsinyítő képzőnek tartom, a mely a *fiu*-ban is megvan. Ez utóbbi egyeztetés megmagyarázza a nyelvjárási alakok *v*-jét is, mert hiszen tudvalevő dolog, hogy az osztják γ -nak a magyarban nemcsak *j*, hanem *v* (*y*) is megfelelehet.

A *szij* szó eredetileg egyszerűen csak bőrt jelentett, s ebből fejlődött ki a szó mai jelentése: 'hasított bőr, riemen' (vö. szijat hasítok a hátadból). Mármost a 'bőr' > 'szij' jelentésfejlődés ilyenféle jelzős szerkezetekből magyarázható: 'metszett szij, hasított szij'. Később a jelzöt elhagyták, de azért a szó megtartotta a jelzős szerkezet jelentését, tehát a jelen esetben is ú. n. jelentéssűrűsödéssel állunk szemben.

29. **Kozmás.** — Elfogadható megfelelőjét eddig csak a lappból ismertünk: lpS. *kuössmōt* 'odaég, megkozmásodik', lpN. *guässmūt* u. a. (BUDENZ, MUSz. 39, SZINNYEI, NyH.⁴ 149). — Egyező vele még: osztj. *kušmem* 'égni', *kušmettem* 'égetni' (PATKANOV 64).

30. **Szak** \sim osztj. *tšqk*, *šqk*, *sox* 'kicsike, szikrányi' (vö. KARJALAINEN 80); f. *sukku*: *lyö* v. *survoo* *sukuksi* 'izzé porrá tör', stb. (vö. BUDENZ, MUSz. 268; SZINNYEI, NyH.⁴ 154). — Ide sorolandók még: vog. *sak* 'darab', *sakw*, *sāxw* KL. id. (dim.); *sakwali* 'széttörök, szétszakad', *sakwäti* 'tör', *sakäti* 'megront' (SZILASI 111).

KARA FERENCZ.

Irodalom.

AAWIK J. Vironkielen opas ynnä lukemisto ja sanasto. Porvoo, 1911.

Finnisch-ugrische Forschungen. IX. (SETÄLÄ E. N. Ein plan für finnisch-ugrische wörterbücher. — WICHMANN YRJÖ. Über eine art «rhotacismus» im tscheremissischen. — PAASONEN H. Über ein altes arisches lehnwort. — SETÄLÄ E. N. Zum lp. -šk- \sim -ik-. — Ua. Beiträge zur finnisch-ugrischen wortkunde. 9. Fi. *kataja* 'wachholder'. — Anzeiger.)

SIMONYI, SIEGMUND. Franz Misteli. Denkrede. Mit dem Bildnis Franz Mistelis. Leipzig, 1912.

WIKLUND K. B. Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland, belyst af ortnamnen. (Le Monde Oriental V. 1911.)

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálmik dana hangjegye	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr	—40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat	—60
— A mondat dualismusa	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázói után	—80
— Paralepomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra	—80
— Szórend és accentus	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet	4.40
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czumú II. értekezésére	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Újtestamentom cseremiszt fordításából 1.—	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugriacis comparatae.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet	2.—
— Moksa- és erza-mordvini nyelvtan	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasználatára	—20
Fábian István. Finn nyelvtan	1.—
Finály Henrik. A besztercei szószerzet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból.	
— Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szövmutatókat készített hozzá	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta	6.—
-- Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szógyűjzéssel	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok	—60
— A M. T. Akadémia és a szuoimi irodalmi társaság	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai	—40
— Az orientalistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulások a nyelvújításra nézve	1.20
Joannovics György. Az ik-es igékről	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez	—60
— Ertsük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében)	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész	—60
— Ugyanaz	—80
— Ugyanaz	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közvetésszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal	—90
— Tanulmányok az ujabbkori perzsa irodalom történetéből	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—,80
— A sémi magánhangzókról	—,75
— Adatok Krim történetéhez	—,40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	—,90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—,20
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	—,20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1,20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1,20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—,60
Molnár Albert. (Szenczi-) naplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1,20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medveénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvmlékek. Régi magyar	Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály:
Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Sajtó alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összehasonlítta, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvmléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazincezy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulesár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex, Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912.

TARTALOM.

	Lap
SZINNYEI JÓZSEF: A magyar <i>-n</i> személyrag	237
BEKE ÖDÖN: A votják és a zürjén prolativusról	241
FOKOS DÁVID: Zürjén népköltészeti mutatványok	275
MEDVE CZKY KÁROLY: A votják nyelv szóképzése (I.)	310
GYOMLAY GYULA: Az úgynevezett igeidők elméletéhez (X.)	339

Ismertetések és bírálatok.

Thomsen-Festschrift. — Ism. GOMBOCZ ZOLTÁN.....	369
B. J. Vladimirczov: Török elemek a mongolban. — J. A. Podgorbunskij: Orosz-mongol-burját szótár. — A. Rudnev: Adatok a mandzsú köznyelvhez. — Ism: NÉMETH GYULA.....	373

Kisebb közlemények.

PAASONEN H.: Adalékok a magyar nyelv szófejtő szótárához ..	377
Irodalom	380

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

A magyar -n személyrag.

A *várjon*, *kérjen* és a *teszen*, *leszen*, *megyen*, *tön*, *lön*-féle igealakok -n végzetének, valamint a fölszólító mód -j-jének az eredetéről igen érdekes és elmés föltevésekben bővelkedő cikket írt SETÄLÄ a M. Nyelvőr első emlékfüzetébe (XLI. 29—33). Minthogy t. barátomnak a magyarázatait nem tartom elfogadhatóknak, legyen szabad reájuk néhány megjegyzést tennem.

SETÄLÄ fölfogása szerint a *várjon*, *kérjen*-féle alakokban nincsen egyéb, mint igető és személyrag: *vár-jon*, *kér-jen*; csakis a 3. személy alakjai (az egyes- és a többesszámi) eredetiek, a többi személy *j*-hangú alakja a 3. személy alakjából indult ki, tehát a fölszólító mód -j-je eredetileg nem módjel (vagy időjel) volt, hanem a 3. személy ragjának hangtestéhez tartozott. Ilyen alakulásra a mordvinban van példa; ott ugyanis az optativusnak pusztán igetőből és személyragból álló egyesszámi 3. személyű alakja alapján kifejlődött a teljes optativus, pl. *vano-zo* 'nézzen' mellett létre jött a *vanozan* 'nézzek', *vanozat* 'nézz'*) alak.

Eszem ágában sincs kétségbe vonni az ilyenyszerű alakulás lehetőségét; hiszen magam is a 3. szem. alakból való kiindulással magyaráztam a -*jaim*, -*jeim*, -*jaid*, -*jeid* stb.-végű 1. és 2. szem. birt. alakokat (Nyr. XVII. 247). Hogy ilyen alakulás történhessék, ahhoz a kiindulópontul szolgáló alakon kívül természetesen olyan alakok is kellene, a melyekből az újak formálódhatnak. A mi birtokos személyragozásunkban megvoltak az -*im*, -*id* stb.-végű alakok, és ezekből formálódtak azok, a me-

*) Nem 'lássak, láss', a hogy S. cikkében — nyilván a fordító hibájából — vannak értelmezve (vö. PAASONEN, Mordw. Chrest. 150: *vanoims* 'schauen, betrachten, besehen' stb.).

lyek a 3. szem. *-ai, -ei* és később *-jai, -jei*-végüekből kiindultak: *-aim, -eim, -aid, -eid*, majd később *-jaim, -jeim, -jaid, -jeid* stb. A mordvinban az *-an, -at* stb.-végű ind. *præsens*-alakokból: *vanan* 'nézek', *vanat* 'nézel' (igető: *vano-*) keletkezett a *vano-zo* 'nézzen' alapján a *vanozan* 'néztek', *vanozat* 'nézz' stb. alak. Ha mármost a magyarban a kiindulás a *vár-jon, kér-jen*-féle alakokból történt, s az újak — mondjuk — a *várok, kérek, vársz, kérsz* stb. ind. *præsens*-alakokból formálódtak, akkor bajos megérteni azt, hogy a fölszólító módnak 1. és 2. személyű alakjai miért olyanok, a milyenek, mert a *vár-jon, kér-jen* szerint ilyenfélekét várhatnánk:

egyed sz. 1. *vár-janok, kér-jenék**

" " 2. *vár-jcsz, kér-jéncz*

többes sz. 1. *vár-janunk, kér-jenünk**

" " 2. *vár-jontok, kér-jöntök*.

A *várjak, kérjek, várj, kérj* stb. 1. és 2. szem. alakoknak a *vár-jon, kér-jen*-félekéből való kiindulását csak úgy lehetne elképzelni, hogy a nyelvérzék ezeket idő jártával így elemezte: *vár-jo-n, kér-je-n*, s az egykori személyrag előrészét a fölszólító mód jelének, utó részét pedig az egyessz. 3. személy ragjának érezte. Ez természetesen csak úgy volt lehetséges, ha más igealakokban volt *-n* személyrag. Már pedig ilyen személyrag SETÄLÄ fölfogása szerint nem volt.

Az ikes és a tárgyias ragozású igealakokról SETÄLÄ nem szól, s így nem tudni, hogy miképpen fogja föl a 3. személybeli *-jék* (pl. *múljék*) és *-ja, -je* (pl. *várja, kérje*) végzetnek a *-jon, -jen* személyraghoz való viszonyát.

Van azonban a fönnebb említetten kívül még egy nehézség. Ha azt tesszük föl, hogy a fölszólító mód egyessz. 3. szem. alakja csak az igetéből és a *-jon, -jen* személyragból áll, akkor bajos megérteni azt, hogy a *t*-végű igék fölszólító módjában miért van *cs, ccs* vagy *ss*, ellenben a tárgyias ragozású ind. *præsens*ben *ty* és *tty*, pl. *bontson, bontsa: bontja; tartson, tartsa: tartja; tanítson, tanítsa: tanítja; lásson, lássa: látja; forgasson, forgassa: forgatja*, — holott a szóbanforgó föltevés szerint a

*) Vö. *várjon, kérjen* ~ *várjanak, kérjenek*.

kétféle alak *j*-je azonos, és a hangtani helyzetben sincsen semmi különbség. Ellenben könnyen megérthetjük ezt az eltérést, ha a fölszólító módbeli *-j* nem azonos eredetű a személyragok *-j*-jével, a hogy az eddigi fölfogás tartja.

SETÄLÄ szerint «legcsekélyebb bizonyíték sincs arra, hogy a *-j* eredeti módjel (vagy időjel) volna, mely a finnugor $k \sim \gamma$ -nek felelne meg (hogy *adjon*, *ménjén* ered. **adjo-ion*, **ménjēzien* képviselője volna); ilyen magyar megfelelése soha sincs a finnugor $k\text{-}\gamma$ hangnak». — Hogy a fölszólító mód *-j*-jét eddig eredeti módjelnak tekintettük, az tudvalevőleg részint azon alapszik, hogy a legrégebb összefüggő magyar nyelvemlék korától kezdve ilyenül szerepel, részint a finn *-ka-*, *-kū-* módjellel és lp. meg md. megfelelőivel való azonosításon. Az igaz, hogy fgr. $k \sim \gamma$ -nek magyar *j* megfelelőjét tőszavakban nem lehet kétségtelenül kimutatni, mert a régi irodalombeli *teindentec*, *ijándunk*, *feyam*-félékben (vö. NyH.⁴ 32—33) levő *i*, *j*, *y*-t (= *ï*) másnak is lehet tekinteni; de bizonyos képzős és ragos alakokban mégis találunk ilyen megfelelést. Nevezetesen ilyen eredetű *j* (o: *ï*) van szerintem a régi nyelvbeli *tanojt*-féle alakokban, a melyek korábbi *tanojt*-félékből valók (vö. *tonohtuananac* GyulGl., *tarsoht* stb. NyH.⁴ 67, 75); ezeknek a *-jt*-je kétségkívül megfelel a cser. *-kt*-nek (pl. *tunāktēm* 'tanítok') és a md. *-ft*-, *-vt*-nek (pl. *tonaftōms*, *tonavtōms* 'tanítani, szoktatni'), a mely két utóbbi (*-ft*-, *-vt*-) korábbi **-γt*-ből fejlődött, s ugyanez a **-γt*- volt szerintem a m. *-jt*- < *-jt*-nek is egykori megelőzője. Ugyancsak fgr. ($k \sim \gamma$ -re visszavihető *-j* > *j* (o: *ï*)-t láthatunk a régi és a népnyelvbeli *mezejtelen* < *mezechtelen*-ben (NySz., OklSz., MTsz.; — vö. vog. *māsi* [ruhát] ölt, öltözik) és társaiban (vö. NyH.⁴ 79). Nemkülömben a *beljebb*, *kijjebb*, *följebb* (*belyeb*, *bellyeb*, *killieb*, *killyeb*, *felyeb*, *fellyeb* stb. NySz., OklSz.) < **belējebb*, **kivējebb*, **fölējebb* lativusokban, a melyeknek *-j*-jét éppúgy lehet fgr. ($k \sim \gamma$), mint fgr. ($s \sim z$) *z* képviselőjének tartani (vö. NyH.⁴ 126; ÄH. 168).

Tagadhatatlanul igen érdekes és elmés SETÄLÄ barátomnak az a föltevése, hogy a *leszen* \sim *lōn*-félék *-szen* \sim *-..n*-jében a finn *-ksen* \sim *-hen* viszony (pl. *peseksen* \sim *pesihen*) megfelelőjét láthatjuk; de erre legyen szabad megjegyeznem azt, hogy a fgr. *ks* \sim m. *sz* hangmegfelelés, a mely S. szerint egészen szabályos,

tudtomra éppenséggel nincsen igazolva. (Ha valaki netalántán a f. *syksy* stb. ~ m. *ősz* megfelelésre gondolna, annak emlékezetébe idézem azt, hogy a f. *syksy*-beli szóközépi *s* dentipalatalis *s*-ből való (vö. md. *sokś*: PAASONEN, *S-laute* 125).

Az ikes és a tárgyias ragozású igealakokról SETÄLÄ itt sem tesz említést, s így megint nem tudhatjuk, hogy miképpen fogja föl a 3. személybeli *-szik* ~ *-. . k* (pl. *eszik* ~ *evék*) és *-sza* (< *-szja*), *-szi* ~ 0 (pl. *issza*, *eszi* ~ *ivá*; *evé*) végzetnek a *-szon*, *-szen* ~ *-. . n*-hez való viszonyát.

Egyébiránt még azt is megjegyezhetem, hogy a *teszen*, *leszen*-félék *-sz-jének* s a *vagyon*, *megyen* igealakok *-gy-jének* az 1. és 2. szem. alakokba való analógiás átterjedése szintén csak úgy volna elképzelhető, hogy ezeket a nyelvérzék idővel így elemezte volna: *te-sze-n*, *le-sze-n*, *va-gyo-n*, *me-gye-n*, de ennek éppúgy nem volt meg az előfeltétele, mint a *várjon*, *kérjen*-féle főlszólító alakok *vár-jo-n*, *kér-je-n* elemzésének.

A *teszen*, *leszen*-félék *-sz-jét* és a *vagyon*, *megyen*-beli *-gy-t* eddig tudvalevőleg frequ.-continuat. képzőknek tartottuk, mert ilyenféle képző más fgr. nyelvek (vog., votj.) praesensében is található. Ezt a fölfogást az is támogatja, hogy néhány *-sz-es* alak származékszó alapjául is szolgált; vö. *nyugoszt*, *nyugosztal*, *aluszékony*, *Borizza*, *bornemisza**) (NySz., OklSz.), *esző* 'evő' (egy 1663-ban kelt levélben). SETÄLÄ sem a *-gy-t*, sem a *-sz-t* nem tartja frequ.-contin. képzőnek s azt mondja, hogy «teljességgel megfoghatatlan, miért éppen csak gyakorító képzővel fordulna elő az *-n* személyrag». — Ennek bizony csakugyan nem lehet okát adni; de hiszen éppen olyan teljességgel megfoghatatlan az is, hogy a finn *-ksen* ~ *-sen* viszony megfelelője éppen csak ama bizonyos igék praesensében és praeteritumában volna meg.

SZINNYEI JÓZSEF.

*) Az *-izza* olyan igenév, mint *huza-vona*, *kerge* stb.; az *-issza*, *-iszja* változat (NySz., OklSz.) a tárgyias igealakokkal való könnyen érthető azonosításon alapul.

A votják és a zürjén prolativusról.

A votják és a zürjén prolativus*) ragja ama finnugor ragok közé tartozik, melyek BUDENZ Ugor Alaktanában még a megfejtetlen ragok csoportjába vannak sorolva.

A prolativusi rag alakja a legtöbb votják nyelvjárásban: *-ti*, a glazoviban *-ti*.**) A zürjénben szintén ilyenforma a rag

*) WIEDEMANN (Gramm. der syrjänischen Sprache² 127), GENETZ (Ost-permische sprachstudien: SUS. Aik. XV., 53), WICHMANN (Kurzer bericht über eine studienreise zu den syrjänen: SUS. Aik. XXI., 24) prosecutivusnak nevezi, — WIEDEMANN (Gramm. der wotjakischen sprache 33) penetrativusnak, — GABELENTZ (Grundzüge der syrjänischen grammatik 9) pedig transitivusnak.

**) A glazovi votják nyelvjárásban a *-ti* mellett van egy *-ki* ragos prolativus is. Véleményem szerint ez a *-ki* csakis hangbeli változata lehet a többi dialektusban előforduló *-ti*-nek. Pl. α) Névutók: *dukiaez salaiez zurod iiliki koskem, iag. iiliki koskem* 'sowohl die wachtel als der auerhahn flogen pfeifend über den heuschober, über den fichtenwald weg' W. I. d. 430. | *udmort püksinî gine vuem, vajos tsattša jiliki nuillam soje gurtaz* 'kaum hatte der wotjake sich [in den wagen] gesetzt, so führten die pferde ihn über den wald hin nach hause' II. 127. || *meza viliki ortsilikuz kildisin umoijn ortsiliz vit sak šepjosti* 'als kildisin auf dem ackerrain daherschritt, ging er vorsichtig an allen [auf dem raine zufällig wachsenden] ähren vorbei' II. 142. | *soos tettsalo, dongaško, polatiki, džus viliki bžilo* 'sie springen, stossen sich, laufen über das bettregal und die pritsche' II. 134. | *korka viliki pal-kuasen vetle* 'läuft über das hausdach mit schneesuh' II. tm. 389. | *tedi suri viliki gord tsipijos vetlo (til)* 'rote küchlein laufen hin und her auf

hangalakja a névutókon, a névszókon ellenben a következő: I. =ed, UV. =ed, U. V. S. Peč, L. =ed, P. =et (WICHMANN: SUS. Aik. XXI., 24).

⚭ rag dentalis hangalakja mindjárt azt az ötletet keltette bennem, hogy nem lehet más, mint a fgr. **t* ~ **δ* ablativusi rag. Az a kérdés merül föl mármmost, használatos-e az ablativusi rag prolativusi jelentésben más fgr. nyelvben is. Ha igen, akkor csakugyan nagy a valószínűsége annak, hogy a zürjén-votják prolativus ragja azonos a fgr. ablativusi raggal.

A következőkben tehát azt fogjuk kimutatni, hogy a zürjén-votják prolativus valamennyi alkalmazásmódja a legtöbb fgr. nyelvben kifejezhető ablativussal.

einen weissen stange (das feuer)' II. tm. 434. || *ibît ulîki mînsa, mînsa, nîl-pules šonerze ôi šetti* 'als den fluss *ibît* hinaufwanderte, fand ich keinen grösseren baum, als die sibirische tanne' I. d. 439. || *odigez vožo guraz dorîkiges vetle* 'einer unter den vožo's näher um den ofen wanderte' II. 135. | *so'bre vetlem vu-durîki no šuem* 'darauf reiste er dem (fluss-)ufer entlang und sagte' II. 122. || *korka kotîrîki zoltemîn gozî* 'um das haus ist ein strick gezogen' II. tm. 378. | *korka kotîrîki vetle kua-ketš* 'um das haus herum geht eine ziege' II. tm. 379.

β) Rago's névszók: *korkazîkiz ortšillam lukalen* 'mit achtzig paar pferden zogen sie an der hausflur des lucas vorüber' I. d. 428. | *kîldîšin dugdiz vetlemîš no mežaiiki* 'auch *kîldîšin* hörte auf, auf den ackerraine zu wandern' II. 143. | *mîn ta šuresîki, kud pîr!* 'gehe diesen weg, über das moor!' II. 126. | *ultšaiiki vu ponna, kezît vu ponna nîl-murt mînem* 'wasser, kaltes wasser holen ging das mädchen die strasse entlang' I. d. 435. — *vandîšjos muket esîki koškîllam* 'die, welche [den geistlichen] erstechen wollten, flohen durch eine andere tür' II. 151. | *pop kîtsîke vetlem no nîrošurîki koške vîlem nîrošur* 'ein geistliches reiste irgendwohin und fuhr durch das dorf *nîrošur*' II. 151.

I. Annak a kifejezése, hogy a mozgás valami mentén, valamin végig, valamikörül*) történik.

1. Votják.**)

α) Határozószók: *áz pitûran kîtti pitûra-ke, ber pitûra'n-no oti pitûra* 'wohin immer das vorderrad rollt, dahin rollt auch das hinterrad' WICHMANN, Votj. Sprachprob. II. km. 1. | *ta ber potâm turimjos kîttiz-gînâ turnalom?* 'ezt a későn nőtt szénát ugyan merre (melyik részen) kaszáljuk?' MUNKÁCSI, Votj. Népk. Hagy. d. 111. | *kuiñ süreslen, kuttiz lîktem, o'ti med koşkoz!* 'drei wege entlang, die es gekommen ist, möge es sich auch entfernen!' W. I. bm. 11a. | *oti-no tati vetlon muzân dat nêljosên-no todmaşkim* 'arra felé, erre felé jártomban idegen leányokkal ismerkedtem meg' M. d. 48. | *soti luz val pîdîn vişîni* 'da konnte man zu fuss hinübergehen' W. II. 127.

vêlti-no ortcis dűsedlis puržâm mamêkzâ kiñ oktoz? 'a magasban (tkp. fönt el) haladó hattyúdnak lebegő pelyhét ki gyűjti össze?' M. d. 18. | *sojâ dodîaz ponâm-no viltiz şakanâniz şobirtâm* 'szánjába tette őt és fölül befedte gyékényével' M. 125. | *duşäs vilâti loba, êvîi-kîc nos ukata vilâtigäs* 'az ölyv magasán röpül, de a sas még magasabban' (Ucsebn. 37. 242) MUNK. VotjSz. 80.

azti pöroz, şörti potoz (şion) 'edestä menea sisään, takaa ulos (syömä)' AMINOFF: SUS. Aik. I. tm. 72.

Petr bôn kiđokyti solen boryşaz mynysa lyktyz badzim

*) Erre nézve vö. a mordvin prolativust: *E. toloñ kru-gomga ruzoñ vi aşei* 'um das feuer herum sitzt eine russische schaar' PAASONEN, Proben der mord. volksliteratur. SUS. Aik. IX. 96. (*krugom* < or. кругомъ 'rings herum, um — herum, in — herum' Chrest.)

***) Vö. a G. *orttşîni, J. orttşîni* 'vorübergehen, vergehen' ige ablativusi szerkezetét: *ton mênîşkêm ortcîd-kâ* 'ha te haladsz túl engem' MUNKÁCSI, Votj. Népk. Hagy. 90. | *kin kiñlis ortcîz?* 'ki kit haladt túl?' uo. 91. | U. *pîdîzlez pîdîz uz ortşî* 'der eine fuss läuft dem anderen nicht vorbei' WICHMANN: SUS. Aik. XIX. km. 17. | G. *mîno no kabakles no orttşo* 'sie gehen sogar an der schenke vorbei' uo. 121.

poplen azbaraz 'Petrus aber, von ferne ihm folgend, kam in hof des hohenpriesters' Mark XIV. 54 (WIED. Votj. Gramm. 228).

vizmojos otv'et šotyzy verasa: medaz byr ku späti tilad-no milam-no 'die verständigen aber antworteten und sagten: damit nicht zugleich eures und unseres zu ende gehe' Máté XXV. 9. (Uo. 228.)

β) *Névu tók; fölött: kin ta es-ažam puktäm badžin gir-jiltim kvin-pol tätcisa potni bigatoz: so med koškoz tatiš* 'a ki ezen ajtóm elé tett nagy mozsáron háromszor át tud ugrani, az hadd menjen el innen' M. 81. | *vošaskon-gop-jilti potasa: tonä šuded-bured kuštoz* 'ha az imádkozó gödör fölött mész át (tkp. menvén át) szerencséd-javad téged elhagy (tkp. eldob)' M. b. 88. | *korka-jilti pal-kwas miskila (sin)* 'háztetön fél korcsolya csúszkál (fésű)' M. tm. 91. | *korka d'iu ti kwas miskiltoz (d'ir sinam)* 'ein schneeschuh gleitet über das hausdach herab (das kämmer der haare)' W. II. tm. 104. | *déram-no izam aj izijä dër-d'eltti koškis papa kajik* 'hej, fejemre feltett sapkám fejünk fölött haladó madárhoz hasonló' M. d. 11. | *turém-kaban d'eltid tül šédoz* 'szénaasztagod tetején a szél játszik' M. d. 224. | *milam nuňjos hiz-jilti lobaš kajšijos* 'vörösfenyő tetején röpködő keresztorrú madarak' M. d. 191. | *tégz-no gurež d'eljostid lémé-vu vija šarlasa* 'a keskeny hegytetőkön csörgedezve folyik a hóvíz' M. d. 269. | *džužit gurežen d'iu lostiz tigilasa džuzáuož šundižed* 'über dem gipfel des hohen berges geht die sonne rollend auf' W. I. d. 257. | *dužet-no gurež d'eljostid val vortékožé čeberjos* 'a magas hegycsúcsokon lovat nyargaltatnak a szépek' M. d. 79.

odig-pol lud-keč gilit jo-vilti bišä vilä 'egyszer egy nyúl a síma jégen fut vala' M. 130. | *vizňan-ňor-vilti potsa: čorig ud kut-ni* 'ha a horogvessző fölött elmész: [az] nem fog majd halat' M. b. 92. | *aňa-meža-vilti inmar vetlä: soin aňäz-mežäz girni-no, saptani-no šolik* 'a pásztaföld mesgyéje fölött Inmar jár; azért a pásztaföld mesgyéjét fölszántani vagy bemocskolni bűn' M. b. 119. | *S'olta-bakatir šuräs-vilti kot-kitiš miži-kudiro šubäz jualoz* 'S'olta hőse az út mentében mindenütt hóprémes subát kérdezet' M. 62. | *šüd-zorež-vilti poténé kažalšis vekci pēž kulä* 'a fekete tengeren átmenni, papirosnál vékonyabb hajó kell' M. d. 70. | *mįnam korka jiu tim miskiuani nolue, tin a-*

deti ug luw-ug! 'von meinem hausdache kann man sogar herabrutschen, von deinem [aber] kann man es ja nicht!' W. II. 108. | *ĩžtagajez žugem peres kišno jun no tĩm vĩlĩti kuštem* 'der alte weib wichste den hammel gründlich aus und warf ihn über den pfahlzaun weg' W. II. 155. | *solen boryšaz mynyz odig murt bin'jaltskysa deraen dolak mugor vylyti* 'ihm folgte ein mensch mit einem tuche verhüllt über den ganzen leib' Mark XIV. 51 (WIED. Votj. Gramm. 217).

alatt: *ukno-ultiz vetloz kunoka juasa (kežit tol)* 'ablak alatt járkál a háziúr kérdezgetve (hideg szél)' M. tm. 88. | *kwaroja, kwar-ulti mi koškom, žanim; lisoja; lis-ulti mi koškom, žanim* 'lomblevelés mentében, lomblevél alatt megyünk mi el, lelkem; túlevelés mentében, túlevél alatt megyünk mi el, lelkem' M. d. 146. | *jö uuti tšorig kaškem* 'der zug der fische unter dem eis' W. tm. 239.

előtt: *pijos-murtlän ažitiz kišno-murt-kä potiz: pijos-murtlän šuräsez uz tupa* 'ha egy férfi előtt egy nő megy el: a férfinek útja nem sikerül' M. b. 86.

mögött: *Pogilän čum-ažaz pi vetlä čum-berjostiz*) kištir karä* 'Poginak hálókamrája előtt legény járkál, hálókamrája mögött *kištir* [hangot] tesz (zörög)' M. d. 104. | *kik apajos berišeti* (elativus + prolativusi raggal!) *kik ekejos koškiljam* 'a két néne mögött két fiú ment el' MUNK. Votj. nyelvmut. 46. || *so šörti ad'ami gu guddžem no šlapaze ušto karsa so guše puktisa ponem* 'insgeheim (tkp. hinter ihm) grub der mensch eine grube und setzte seinen hut, nachdem er ein loch in denselben gemacht hatte, über die grube' W. II. 52. | *šöd nušes šörti šöd pitem liktä* 'fekete erdő mögött vonul el fekete felhő' M. nyelvmutatv. 27. d. 14. | *šöd nušes šörtid šöd pitem pote* 'hinter dem dunklen walde steigt eine dunkle wolke auf' W. I. d. 152.

mentében: *vaškala-dırja kišno-murt vu-durti vetlä viläm* 'hajdani időben egy asszony a vízpart mentében jár vala' M. 114. | *šusa veš L'ug-šur durti mužemž krepošan kotirtäm* 'az egész vidéket a Lyug folyó partja mentében várral vette

*) Időhatározó a köv. példában: *minsä, minsä bera-taz punžjirž-ginä šettizi* 'menvén, menvén, végül csak egy kutyafejet találtak' M. 81.

körül' M. 55. | *šišimdon t̄i durti vañmiti-z-ik prak prak t̄šetšasa potemed lwi-z-ke, so'ku pot ta adamiuem peł-doraz!* 'wenn es dir gelingt, längs den ufern von siebzig seen und über dieselben gerade springend zu ziehen, dann steige diesem menschen bis auf die schläfe' W. I. bm, 32. | *lud-durti joz kiškāmin* 'a mező oldalán drót van húzva' M. tm. 136.

között: *k̄ik d'e kusp̄iti**) *t̄šežmer potaloz (dera-kuon)* 'zwischen zwei eisschichten läuft ein hermelin hin und her (das weben von leinwand)' W. II. tm. 14. || *tālā pirsā žiči kiönāz piš-pu-uljos p̄olti, susi-pu-p̄olti nullām* 'bemenvén az erdőbe, a róka a farkast fagalyak között, borókafák között hurczolgatja el' M. 126. | *l̄so-pirtiz, kwaro-poltiz lobitsalid-kā* 'vajha a tülevelün által, a lombos között röpdöstetnél [méhet]' M. 163.

körül: *korka kot̄irti**)* *ši-biñ-gozi* 'ház körül szörkötél' M. tm. 7. | *korka-kot̄irti vož kuča-pi utisa vetloz* 'a ház körül zöld kutyakölyök ugatva jár' M. tm. 95. | *iz-jurt kot̄irti jurmeg vortt̄juoz (vuko izem)* 'um ein steinernes haus rennt eine wiesel herum (das mahlen)' W. tm. 248.

γ) Ragos főnév: *inmar-banyi lobaš jušjosidlān gižjossi šuš-til-kad-ik žualozi* 'az égen át (tkp. isten arczán el) röpködő hattýúknak körmei viaszgyertya módjára égnek' M. d. 256. | *tätéaško korkati, trosgām bergaško, soin kizomiško (čers)* 'szobahosszant ugrálok, minél jobban forgolódom, annál inkább vastagodom (orsó)' Perv. III. 79. (M. VotjSz. 156) | *miłam icemeñmi kizāti vetliš čuž gur ulo šorjos kad* 'a mi kis menyünk olyan, mint egy nyírfán járó, sárga mellű nyest' M. VNym. 46. d. 21. | *mi tatiš kiti bertomi? vačil müs lobon šürestid* 'mi

*) Időhatározó a köv. példában: *veki no vekci birkenčimā miškon kusp̄eti kiñ baštiz? vekci no nazik mugormā budon kusp̄eti dat baštiz* 'finom, finom takarómat mosás közben ki vette el? finom és gyöngye testemet növése közben idegen vette el' M. VNym. 38. d. 89.

***) Időhatározó: *soki so adamilān kišnoez niriš-seän-ik olo kin jurttis-josiniz kartezlān veramezja uj-kot̄irti čisto permitām* 'akkor az embernek a felesége az előbbi módon bizonyos (tkp. valaki) segítőkkel mindent elvégzett férjének mondása szerint, egy éjen át' M. 70.

innen mezen térünk vissza? fiatal méh repkedte úton' uo. 31. d. 42. | *mi tatsi kiŕi liktimi? vašiu no ležon šuresti; mi-ik no tatis kiŕi bertomi? šaua no ššipson šuresti* 'welcher weg kamen wir hierher? den weg, wohin der junge bienenschwarz losgelassen wird; welchen weg werden wir von hier zurückkehren? den weg, wo das haselhuhn pfeift' W. I. d. 233. | *odik pol ortei, kék pol ortei ta Ulén gurtlän uramtiz* 'végigmentem egyszer, végigmentem kétszer ennek az *Ulén-gurt*-nak utczáján' M. d. 61. | *uramtid koškiš pijos saj kiržallam* 'az utca (tkp. utczád) hosszant menő legények hangosan énekeltek' M. d. 2. | *Kuzon uramti potékém majorän pugit mon lui* 'midőn Kazán [város] utczáján elindultam, egy őrnagygyal találkoztam én' M. d. 20. | *mon odig uj-kotirin ta gorodlän veš ulč'aastiz (ulč'a-iostiz), pirolka'astiz šur ležo, ta šur-vamän köt-mar ulčääti, pirolkääti viž vižjalo!* 'én egy éj alatt ezen városnak minden utczáján, sikátorán át folyót ereszték, ezen folyón át valamennyi utczán, sikátorban hidat építék' M. 70. | *mogäti bertini* 'az oldalt eső v. kerülő úton térni vissza' M. *VotjSz.* 720. | *zariz-kä tu-p aljostid kuškod-burjod-kä — ta šori! Käm žoz-kä bod-dorištid* (elat.!) *kuškod-burjod-kä — ta šori! dukla-kä kotkan mu-virjostid kuškod-burjod-kä — ta šori! koni-kä bižon vugaljostid kuškod-burjod-kä — ta šori! kiz-pu-kä surd-uljostid kuškod-burjod-kä — ta šori!* 'ha a tenger tulsó oldalain keresel, válogatsz [t. i. virágport] — idefelé! ha a Káma partjain keresel, válogatsz, — idefelé! ha a fajdkotkodácsoló dombokon keresel, válogatsz, — idefelé! ha evet-futotta buczkáson keresel, válogatsz, — idefelé! ha a veresfenő-berkek aljában keresel, válogatsz, — idefelé! M. d. 257.)*

*) A prolativust *kuža* névutóval is ki lehet fejezni; néha pleonasztikusan ez is fölveszi a *-ti* ragot, pl. *pugitad potsa ojkä važsasal ali-no vetlišal uram-kužatid* 'ha elibéd menvén, nem jöttem volna veled össze, utczád hosszában járnék most is' M. d. 164. | *žacurej kužati mi vetlim* 'a ž. [patak] mentében jártunk mi' 185. | *žu (?) šur kužati minon vetlon šamen med pumiško-mi miižen uaten!* 'wenn ich den fluss hinab ziehe, lass mich den biber, der otter besegnen' W. I. i. 47. — *Vö. vu küža žažaged ujaloz* 'a víz mentén a lúd úszik' M. d. 193. a).

2. Zürjén.

α) Határozószók: *si-ponda tuj vilē, kit kolē völi munni arkerejli vövjasēn, naja vodtēdisni ötikēs as kostsinis bidtē önina sömin kulēma* 'azért az útra, a hol a püspöknek el kell vala hajtani (tkp. lovakkal menni), lefektettek egyet maguk közül, mintha csak most halt volna meg' POPOV: UF. II. 27. | KP. *keti* 'welchen weg' GENETZ, SUS. Aik. XV., 11. | *una vijjim munisjas seti* 'sokan vannak, a kik azon járnak' Máté 7, 13. (UF. II. 83) | KP. *síti* 'jenen weg' GENETZ, SUS. Aik. XV., 21. | KP. *ýtiti* id. 8. | KP. *téti* id. 16. | KP. *ésti* 'diesen weg' 9. | KP. *táti* id. 16. | *tašti paň puktistni* 'drauf leg' ich näpfe und löffel' WICHMANN, SUS. Aik. XXI., 39.

β) Névvutók; fölött: *una že jöz voľsalisni assinis paškōmjas nisö tuj vilti* 'a sokaság legnagyobb része pedig felső ruháit az útra teríté' Máté 21, 8 (UF. II. 50) | *pocös vilti görd aj-kurög kotörtö (bi lomtisö sartasön)* 'über den zaun springt ein roter hund (brennender kienspan)' LYTGIN, Syrjänische sprachproben. SUS. Aik. X. 36. | *žolis munö vit kar (nöris) vivti, mačis munö kvajt kar vivti* 'das hölzchen fliegt über fünf städte hin, der ball fliegt über sechs städte hin' uo. 25. | *Petir munigen kitče-ke bazar vivti azis assis paškōmsē bazariš* 'Péter valahová menván a piacon át, meglátta a maga ruháját a piacon' POPOV: UF. II. 36. | *tšöktü menyim asdinad lokny vavvty* 'gebiete mir, zu dir über das wasser zu kommen' GABELENTZ, Grundzüge der syrj. gramm. 42. | P. *vövis jör vivöt četčevtöm* 'a ló a kerítésen átugrott' Rogov: UF. II. 58. *a si-vösna i olē tani vivti tözđistēg* 'él is a miatt itten (e világon) aggódás nélkül' POPOV: UF. II. 12.

alatt: KP. *ulót, ulti* 'unten hin, unter — hin' GENETZ 10. | *nin pos ulti bajdög kotralö (požnasöm)* 'unter einer bastbrücke fliegt ein schneehuhn aus? (das sieben)' LYTGIN 36.

mellett: *vetlāgān Galilejskāj morje dorti, azis kik vokās* 'mikor pedig a galileai tenger mellett jár volt [Jézus], láta két testvért' Máté IV. 18 (UF. II. 79) | KP. *dorot* 'an — vorbei' GENETZ 17.

vetlišjas že si dinti omöltisni sijes 'az arra menők pedig szidalmazták vala őt' Máté 27, 39 (UF. II. 53) | *Jisus munö*

naja dinty 'J. geht an ihnen vorüber' Máté 20, 30 (WIEDEMANN, Syrj. Gramm.¹ 96.) | KP. *dinót* 'an — vorbei' GENETZ 17.

mögött: KP. *bokot* 'an vorbei' GENETZ 29. || P. *podanit tijan munisö va dorö mijan karta böröt** 'a ti marháitok mentek a folyóhoz udvarunk mögött el' Rogov: UF. II. 61.

P. *von mención meza saj et içkis* 'testvérem az én határomon át (tk. belül) kaszált' Rogov: UF. II. 63. | KP. *sájet* 'hinter — vorbei' GENETZ 21.

között: KP. *šöret* 'mitten durch' GENETZ 20. | *mort nem-taj menim koñorli, šöröd loas kilavni, ponsö, dosö abu aživni* 'so muss ich, armseliger mensch, mein ganzes leben mitten auf dem wasser schwimmen, ohne dass ich ein ende, einen strand sehe' LYTJIN 39. || KP. *kospöt* id. 12.**)

körül: *öti vokis munas, jen kia gögörti kicoltas, mödis pör-na mödödö (pać lomtisöm)* 'ein bruder geht und geht den himmelsrand umher, ein anderer rüstet sich noch aus? (der brennende ofen)' LYTJIN 36.

előtt: *kyltysny dy veštöd* 'sie schiffen an der insel vorüber' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 217.

γ) Ragos névszók: P. *sija tujet roč mort sipora čeri doden munöm* 'azon az úton akkor egy orosz ember ment halteherrel' Rogov: UF. II. 65. | *tuiöd mynyg me sulik pošaly*

*) Időhatározóul is: *siponda kollisjasis Joannēs cōktisni sije enovlīni i kivzini silis norasemsē börti, kor bör gortas voas* 'azért János kísérői ajánlották neki, hogy hagyja el, s hallgassa ki az ő panasztát későbbben, mikor haza jön' Popov: UF. II. 25. | *svjatěj Feodor, kodī börti völi arkerējin Jedes-kęjsa vičkoin, içet dirjiis völi jursadtēm* 'szent Tivadar, a ki későbbben püspök volt az odessai egyházban, kis korában nehéz fölfogású volt' 20. | *i vižōmistään nelāmin lun i nelāmin voj, sibörti čigjali* 'és mikor negyven nap és negyven éjjel böjtölt vala, végre megérkezék' Máté 4, 2 (UF. II. 78).

***) Vö. még a *kustty, kosti* névutót, melyre csakis időhatározói példáim vannak: *syja suys najaös jona vensem kustty* 'er fand sie in grossem gezänk' WIED. Syrj. Gram.² 209. | *no si-kosti čukarmisni popjas* 'a közben összegyűltek a papok' Popov: UF. II. 21. | *pukalō setön, kod-kosti me vetla kelmisni šetsaň* 'üljetelek le itt, míg elmegyek és amott imádkozom' Máté XXVI. 36 (UF. II. 50).

'den weg entlang gehend habe ich mich ganz erhitzt' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 127. | *ne kod ez lyst vetlyny syja tujed* 'niemand getraute sich diesen weg zu gehen' Máté VIII. 28 (GABELENTZ 60).

3. Magyar.

azonnan (olv.: az onnan) muloc (prætereuntes) karomlac-
uala őtet' MünchK. 68. | *mynd kyk onnan mwlnak wala*: præ-
tereuntes JordK. 447. | *kereskedő emberewk hogy onnaton*
mennenek, az zamart elragadak ÉrsK. 314. | *tertenek, hogy az ő*
zalagossa onnan menne lowa hatan 547. (NySz. 1128.) || *mert*
mellőle keel vala el menny: quia inde erat transiturus.
ÉrdyK. 140. | *Zent egyházat. nem tizeleltem, mikor mellwle*
elementem VirgK. 6. | *Ámán az királytól ottan kiméne, Mardo-*
cheus mellől haza erede RMK. II. 286. | *El ne menny mel-*
lőlec: non despicies ea KÁR.: Bibl. I. 78. | *Ezeket olvasta Bal-*
duinus, de főle-mellől bocsátotta PÁZM. Luth. V. 29 (NySz.
728.) | *A mi iot mondanac el veszem túllőc, a mi gonoszt, az*
főlem mellől bochatom TELEGGDI (NyF. XVIII. 43.) | *Te arra à*
beszedre sem tudtal semmit felelni, es azért mégy efféle tragar
beszedekkel el mellőle uo.*)

4. Vogul.

a) É. *akw'-mat-ért takkät nē-lunt num el ti mini* 'egyszer
csak egy magányos nőstény lúd megy ott fenn' MUNK. Vog.
Népk. Gyűjt. I. 53. | *sémél vitép tēpiŋ Ta'it vitét jol el xajtné*
la'ilij nāj xajné nolté Leplä-sünt ājkä ünliäläli 'fekete vizű táp-
lálékos Szoszva vizében, lent futkosó lábad istennőcske szálló
földfokán, L. torkolati öreg uralkodik' II. 136. | *juil nājiŋ xān*
iiv 'hátral a tüzes fejedelem jön' I. 8. | *xāp jēr el xuji* 'a
ladik oldavást fekszik' VogNyjár. 25. | KL. *khōp poqxél punilēm* 'a
ladikot oldalt helyezem' uo. 119. | AL. *üt-aš-ma n'tél állä mi-*
nenti 'a víz felszíne mentében a folyón fölfelé megy' uo. 160. |
K. *lōŋkh-mäntél jōmi* 'az út hosszában jár' uo. 205. | É. *ēntēp-jor-*

*) Valószínűnek tartom, hogy az *körül, alul, fölül* stb. határozószók, illetve névutók részben az ilyen prolatívusi használat folytán vettek föl locatívusi jelentést.

pasél supí' tì sa'irèpèstà 'az övhely tájékán íme ketté vágta' uo. 19. | *kātem jiw-tāw lāpi pasél joxti* 'kezem a fa ágernyőjéig ér' uo. 20. | *sapām-mow èl xūrēm-sos jānχāsèm* 'egy dűcz körül háromszor fordultam meg' VogNépkGyűjt. IV. 83.

b) É. *mōrt minēm mātēnnél ās ti minēt* 'ismét azon helyen mennek el, melyen előbb mentek (tkp. előbb járt helyükről...)' MUNKÁCSI, VogNépkGyűjt. I. 24. | *nērpj jāmtuw qulanā tūjtnél xartyatēit* 'festett kantárfékjének bojtjai a hóban vonszolódnak' IV. 141. | *mā-sajnel minān, vānχāti ul voss roxtēptawē!* 'menjete a sík föld mögött (MUNKÁCSINÁL: mōgūl), hogy az ester réntehenet meg ne ijesszététek!' IV. 142. | *xūrēm jiw sajnel kwonél mowéltāln!* 'három fa távolnyiról kerüld körül!' III. 76. | *talkwē jiw talχā pasnel ājkā jāmi* 'alacsony fának csúcsa vonalában (távolában, magasságában) jó az öreg' III. 510. | *χāsne jāmēs pasnel ti joxts* 'már fölismerhető jó közeli távolba jutott' IV. 141. || *akw' saχänél lilij noχs nānχ xānχi* 'egyik hajfonatán eleven nyuszt hág föl' II. 301. | *manēr nan am pajtāmχēmnel vote'in?* 'mit símogatsz te arczomon (tk. törörsz arczomról)' Vog. Nyelvj. 8. || *palārā pasnel sūp ness nēimtawēs* 'füle tájékán csaknem hogy megkötözte' IV. 143.

5. Osztják.

É. *nōmelta-gi manlən* 'ha fönt még' PÁPAY: UF. XV. 44. | *ilta manēm kurəj uajna tūsa ali nōmelta manēm toχləj uajna tūsa?* 'alant járó lábas állat vitte el, vagy fönt járó szárnyas állat vitte el' uo. 79. | *si iəŋ'k χoza ilta-svχàt mandj toχà kašləjən* 'a vízhez alant járó utat keresnek' uo. 45.

É. *lou χoչyal èuəlt iuəm èuə nāluəltšam χoina kātllsa* 'a köztük jövő leányt a Nyilforgács-férfit elkapta' PÁPAY J., Északi-osztják nytanulm. NyK. XXXVI. 358. | *χvlà èuəlt kol iərəs* 'a halottra köteleket kötött' 375. | *kōrdi-kolna iərman iuχ èuəlt ollət* 'vaslánczczal vannak a fához kötözve' XXXVII. 170.*) | *iəŋ'g ilb(i) èuəlt sidi manləjən* 'a víz alatt ilyen mennek' XXXVI. 392. | *i uās ilb(i) èuəlt manlət* 'egy város

*) Vö. mordv. E. *odizatne langa* (prol.) *jakstere karks karksaž* 'über die kleider ein roter gurt gebunden' PAAS. SUS. Aik. XII. 7.

aljánál mennek' 394. | *uas-χάdot kut èuəlt sisi si nāuərliül* 'a városi házak között ugrál így [erre felé]' XXXVII. 34. | *nāuē lauəy χοί uas numb(i) èuəlt iül* 'fehér lovas ember jön a város felvége irányában' 55. | *lou iəy'am tɔr à iəl èuəlt māzəy selta yək an' tusa* 'az ő járta hely felől (o: hely felé) talán mégse vitték volna el örökre' 166—7. | *χāt-libəl pələ tuggət èuəlt lās si iis* 'a ház belsejébe a mohok mellett hó jött' 184. | *mā mutrāiəmna wəntləyən oɔən numb(i) èuəlt ləskədə!* 'az én fortélyommal ezeket a forgácsokat a fejed fölött hajtsd el!' 193. | *sāgər sil èuəlt ioɔo-iis, sāgər sil èuəlt sɔstəl itna āləy-sɔrət ioχtəs, tās si-louätti iūumal* 'a legelő széléről visszajött, a legelő széléről (o: szélén) lépve reggel tájban jött vissza, a nyáj olyan nagy lett' 195. | *pām-χorbi-χοί selta sēuərməla, alti kēzəl tal tɔr à èuəlt manl* 'aztán a Fűforma embert megvágja, a kardja üres helyen megy' 267. | *χān-èyi numb(i) èuəlt sisi manl* 'a királyleány fölött így megy' 267. | *uas-numb(i) èuəlt manda pidəs* 'a város fölött kezdett menni' 269. | *χān-èyi mut-rāiəy təkərəl pilna mur kut èuəlt sɔziliūliyən* 'a királyleány a tudós orvossal a nép között lépdel' 372. | *oɔəy pan oɔəl èuəlt χōləm puš soχməβ iəm pōnlamən il-pōnləlmən* 'a fejes fővenypart feje irányában, a háromszoros ezérből [font] kezezhálóinkat behelyezzük' XXXVIII. 116. | *χošəy χāβ χošəy èuəlt seltta manləm* 'oldalcsónakja oldala mellett megyek [tovább]' 120. | *puzəy pan puzəl èuəlt āləmləmən* 'a villás végű fővenypart vége irányában [meg]emeljük' 123. | *kāt iux sa i èuəlt tē ētsət* 'két fa mögénél errefelé tartottak (tkp. jöttek)' 123. | *χāβ i-pələk èuəlt iirəl igi noχ-ēil langərəl-kəmna* 'a ladik egyik oldalánál az öreg apja [úgy] a válláig följön [a vízből]' 148. || D. *čipən-mēgdep jaχ ār tunt jim pēndīva jān-χantīdōt* 'das zahlreiche gänsevolk mit höckerigen brüsten führte(?) sie längs des schönen weges fort' PATKANOV, Die Irtysch-ostjaken II. 186. | *kāt poχ pu yēdīvet menōt* 'a két fiú mellett megy' uo. 66. || D. *čāhē vičīvet čupa χočaji* 'bis zu den knien wurden sie in stücke gehauen' uo. 62.)*

*) Vö. a mordvinban is prolativusszal: M. *otsu ervā-nānts kočkāravat panarinza, pilmanžavat sormanza, sur-preavat ožanza, kener-pakarğa sormanza* 'die hemde der

6. Cseremisiz.

kE. *tužeč ok li kajaš, mülande* (v. korno) *uron* 'ott nem lehet járni, a föld (az út) el van hordva [a víztől]' REGULY cser. mondatai 869. sz. (NyK. III. 139.) || kCzar. *küšəčən kašə šəmlə šəm türlə kajək* '77 in der höhe fliegende verschiedene vögel' PORKKA, Tscher. texte SUS. Aik. XIII. 32. | *küšəčən čəpešte'n-koššə čəla' türlə-türlə kajəkət ulə* 'du hast allerlei hochfliegende vögel' 17. | kP. *me'əŋ kudaləš imbalé* 'eine hase läuft auf dem eise' GENETZ, Ost-tscher. sprachstud. SUS. Aik. VII. 1. | nyK. *moren iβə,letsən kə-daləš* 'der hase läuft über das eis hin' RAMSTEDT 197. | *kəwə(k)-βə,lets* 'vom berg herab' RAMSTEDT 18. | kUr. *aramat jəm atš kostəlden* 'a fűzek alatt járdogálván' WICHMANN, Mutatvány az urzsumi cser. költészetéből NyK. XXXVIII. 231. | *onđžtš uz-ak aβ-ak kombə mödən kajət* 'elül a gúnár és a liba játszva járnak' 215. | kCzar. *tu'dən šəŋgač rəβəž laškərt šəret čəlt kočən pətəren* 'hinter ihrem rücken frass der fuchs alles, sowohl die nudeln als die milch auf' PORKKA 10. | kP. *ar ludo šungaləš-at, šəŋgelčən žə i γ(ə)lma* 'wenn die ente taucht, so friert hinter ihr das wasser' GENETZ 47. | kUr. *šəŋgetš ižə kəlmen miə* 'utánuk [a víz] jéggé fagyva jön' WICHMANN 215. | nyK. *olitsə βokšətsən kornə keə* 'der fusssteig läuft in der mitte der strasse' RAMSTEDT 102. | kCzar. *uremet pokšəčət andəčət kajaləš* 'mitten auf der strasse ein hausierer geht' PORKKA 54. | kUr. *pəšə pokšətsə oš əlša kudaləš* 'a mező közepén fehér herélt ló vágat' WICHMANN 216. | nyK. *iməlišətsən it ke* 'geh nicht in die nähe des pferdes' RAMSTEDT, Bergtscheremiss. sprachstud. SUS. Toim. XVII. 69. || nyK. *kurižən pört-kutan-gitsən əškədəš* 'er steigt am giebel des königliches haus vorbei' RAMSTEDT 179. || *püəštə βəšt mə-länem kəŋgla-d əŋgits* 'im damme geht mir das wasser bis mitten an die brust' RAMSTEDT 143.

älteren schwiegertochter sind bis zu den knieen, ihre ärmel bis zu den fingerspitzen, ihre stickereien bis zu den ellenbogen' AHLQVIST, Versuch e. mokscha-mordw. gramm. 136.

7. Finn.

a) *partitivus* (eredetileg *ablativus*) ragjával: *ja oravan pitää hypätä tien suuntaa* 'és a mókusnak ugrálni kell az út irányában' Suom. Kansansat. I. 2. | *no, nyt hän oli suruissaan jä kävi yhtä katua ylös, toista alas* 'no most ő bánatban volt és járt az egyik utczán föl, a másikon le' II. 46. | *nyt he läksi yhdessä vauvulla ajamaan sitä kultaista siltaa* 'most ök elindultak együtt kocsin azon az arany hídon' II. 10. | *hän mäkeä laskepi* 'ő lebecsátkozik a dombon' I. 179. | *astui immet pilven äärtä* 'a leányok a felhő szélén jártak' Kalevala IX. 48. | *yks'on juoni juostaksesi naisten neulojen neniä, tuosta toinen käyöksesi miehen miekan tutkamia, kolmas koikutellaksesi uron tapparan teriä* 'egy sort kell szaladnod a nők túhegyein, azután másodikat járnod a férfiak kardjának hegyén, harmadikat imbolyognod a hős harczi bárdja élén' XVII. 19. | *kaikkein jokien ja kanavain jäitä taidettiin hevosilla kulkea* 'valamennyi folyó és csatorna jegén lovakkal járhattak' Bud. Finn nyt.² 141. | *juoksi isänsä takaa* 'futott az atyja után' 112. | *észt: akna alt läpi minema* 'am fenster vorbei gehen' WIEDEMANN, Gramm. 545. | *part käib ujudes alt vee* 'die ente schwimmt unterhalb der oberfläche des wassers' 334. || *niin veivät venon vesille, soutelevat... ympäri Nevan jokea, Nevan niellä kiertelevät* 'hát a csónakot a vízre vonják, evezgetnek a Néva folyó körül, a Néva-fokot körüljárják' Kal. XLVII. 137. | *észt: pū ümbert peab rohu ära katkuma* 'man muss um den baum das gras ausjäten' WIED. 568—9. | *üks käzi võttis ta kaela ümbert kiñni* 'ein arm umschlang seinen hals' 569. — Pleonasztikusan a *myöten* 'szerint, mentében' névutóval is: *mene sie mäkeä myöten* 'te menj a domb mentén' Kal. XXXII. 356. | *ajoi lehmät suota myöten* 'a teheneket a mocsár mentén hajtottá' XXXIII. 3. | *ne kaksi mentiin hyvää tietää, kolmas työnnettiin metsään lehmien polkua myöten* 'azok ketten jó úton mentek, a harmadikat a tehéncsapáson küldték az erdőbe' Suom. Kansansat. II. 85. || *kulkevat syvemmälle yhä, kunne seisoo ukko jo leukapieliään myöten vedessä* 'egyre mélyebbre mennek, míg a szegény öreg már az állkapcsáig áll a vízben' Satuja ja tar. II. 193. | *poika viehän sotahan, ... joss'*

on verta vyötä myöten 'a fiút a háborúba vinni, a hol a vér övig ér' Kanteletar III. 59. (331. l.)

β) ablativusi raggal: *koira tulee metsästäjän edeltä* 'a kutya a vadász előtt jön' Bud.² 109. | *viskasi hänet taivaasta maahan, niin että hän keskeltä puoleksi katkesi* 'ledobta őt az égből a földre, úgy hogy középen ketté tört' Satuja III. 82. | *pääsky löyhähti sieltä variksen päältä pois* 'a fecske elröpült ott a varjú fölött' Kansansat. I. 240. || észt: *eksis tēlt v. tē pealt ära* 'er verirrte sich auf dem wege' WIED. 346. | *pūdke ikka edesi sāda, ja ärge väzige tē pealt ära* 'er strebt immer vorwärts zu kommen und ermüdet nicht auf dem wege' 589. || *nuuri hajoitettiin kaupungin ympäriltä* 'elszedték a város falát köröskörül' Bud.² 110. | *makasi hän huiloksella, vaikka koko huone oli palanut ympäriltänsä* 'ő ott feküdt a parázstűzön, ámbár az egész ház elég körülötte' Satuja IV. 169.

γ) elativussal: *että nähdään, mistä on orava tien suunnan hypännyt* 'hogy lássák, hogy a mókus merre jelölte ki ugrásával (tkp. ugorta) az út irányát' Suom. Kansansat. I. 2. | *ja sitten tulee elefanti tiepuolesta* 'és ekkor egy elefánt jön az útfélen' II. 91. | *ja he sivu mentiin pojasta* 'és ök elmentek a fiú mellett' II. 89. | *niin sitten näki toinen, että nyt meni sivu siitä rahakukkarosta* 'így azután meglátta a másik, hogy most elment ama pénzes zacskó mellett' II. 65. | *kuka on riskimpi hyppämään haudasta yli* 'a melyikük a legfrissebb átugrani a vermen' Kansansat. I. 22. | *lentäen alituisseena atrasta ja seposta päälitse* 'szakadatlan az eke és a kovács fölött repülve' Satuja I². 22. | *kumpika ennen pääsee päälle koskesta* 'melyik jut föl előbb a vízesésen' Kansansat. I. 262. | *laiva kulki Saiman kanavasta alas* 'a hajó a Saima csatornán lefelé ment' SETÄLÄ, Finska spr. satsl. 51. || észt: *tulli mäest alla* 'er kam am berge herab' WIED. 329. | *läks seinästä üles* 'er stieg an der wand hinauf' uo. | *hüpas mül-gust üle* 'er sprang bei der zaunöffnungstelle hinüber' uo. | *ja kaksi läksi vähän jälestä* 'és kettő ment kevéssel utána' Kansansat. II. 78. | *se lentää lintuna sitten laivan perästä* 'az madárként repül aztán a hajó után' II. 6. || észt: *tema käis pära-st mu* 'er ging hinter mir' WIED. 558. || *juoksee pol-vesta merehen, vyö-lapasta lainchesen* 'a tengerbe fut övig,

a hullámokba övcsattjáig' Kal. XLV. 121. | *meni... merehen, sukkarihmasta sulahan, vyötäröistä veen sisähän* 'ment a tengerbe, harisnyakötőig a hígba, övedzőig a vízbe' XV. 246. | *tuoll' on pieni poikuesi, ... onp' on suossa suonivyöstä, kankahassa kainalosta* 'ott van kis fiacskád, a mocsárban van derékig, a homokos mezőben hónaljig' L. 417. | *itsen lauloi Joukahaisen, lauloi suohon suonivöistä, niittyhyn nivuslihoista, kankahasen kainalosta* 'magát Joukahaint ledalolta, ledalolta a mocsárba derékig, a réthe csípőig, a homokos mezőbe hónaljig' III. 327. | *vyötäistään myöten oli ukko-rukka jo sillä tapaa vedessä* 'derékig volt már a szegény öreg ily módon a vízben' Satuja II. 192. || *repo juoksenteli ympäri haudasta* 'a róka a verem körül futkosott' Kansansat. I. 102. | *teidän pitää nyt... morsiamiltanne semmoiset kämmentä leveät vitjat saada, jotka kolme kertaa aivan ummellehen käyvät mun linnastani ympäri* 'nektek most menyasszonyotoktól olyan tenyérnyi széles lánczot kell kapnotok, a mely háromszor érjen körül egészen váram körül' Satuja II. 104.

8. Lapp.

S. *alêlt ta vārê manâi* 'e hegyek nyugati felének mentén ment' HALÁSZ, Svéd-lapp nyelv VI. 5. | *lulêlt ta vārê manâi* 'e hegyek keleti oldala mentén ment' 63. | *orjêlt vārê mannâ* 'hegy déli oldalán megy' 87. | *tä pe tē pōhtin padđêlt sū* 'ime fölötte jönnek' V. 230. | *te karjêle cuorvu maγēt* 'azután a karjelek hátulról követték' NyK. XXII. 316—7. | *kihçi maγêlt taite fêslakît* 'utána néztek a jegyeseknek' Svéd-lapp ny. V. 207. | *jiehtie' tussâ, ijjiç [mû] miññelte taļovui'* 'mondj neki, ne jöjjön utánam' NyK. XX. 218. | *hānan miññelišt'e tilje hapkie hâl'etie* 'a tyúk után az ölyü röpült' uo. 107. | *tē tallē vagza son tån jukalvês älbmuka owtolt* 'hát elment a lakodalmas nép elé' Sv.-lp. ny. V. 149. | N. *dē rakka bođi owtalt* 'kam ihm das hündchen entgegen' QVIGSTAD, SUS. Aik. III. 19. | S. *vuorjese puiti mijjên autelište* 'farkas jött elénk' NyK. XX. 111. | *monnâ' waccien autste* 'mi ketten előre megyünk' uo. 219. | *ço'ikâ mähhcēlest mēhcin táfū ja vūhca* 'az erdő szélén fut hókoresolyán, erdős vidéken és lött'

Sv.-lp. ny. V. 111. | *čoiikā varrêlest* 'a hegy mellett fut hókorcsolyán' VI. 164. | *tē porrāsumūs voidnā, ākte akte olmaj pōhtā tū muppēu pēlēu ēnūst* 'látja az idősebbik, hogy egy ember jön a folyó másik oldalán' V. 49. | *almač monū pāltast vėhka tutne pēlėn* 'egy ember szalad kettőnktől oldalvást a tulsó oldalon' V. 53. | *jus talle tat pūcas lē tāwtau ožžum kaiikkaist sijīst, tē talle ka'ikka kēdkē čūdđi omās kēlain, vala jus lē pāra aktat sajēst ožžum tāwtau, tē čūdđā pāra akta kē'ōikē* 'ha most a beteg a betegséget minden helyen megkapta, akkor az összes kövek szólnak különböző hangokon, de ha csak egy helyen kapta meg, akkor csak egy kő szól' V. 251.

II. A mozgás vagy cselekvés vmin át, keresztül történik.)*

1. Votják.

α) Névtutók: *ukno-pirti tođi čozmār potaloz (veñ-pirti sinīs vetlä)* 'az ablakon át fehér menyét járkál (a tüfokon át jár a ezérna)' M. tm. 38. | *tui birdžet pirti, tui kullšo pirti, azves kullšo pirti saldžiško* 'durch den messingenen knopf,

*) BUDENZ az ilyen esetekben egyszerű, honnan? kérdésre felelő helyhatározókat lát, s a nyelvérzék — szerinte — azt, a min valami keresztül megy, még ahhoz a térhez számítja, a melyből az illető tárgy kiindul (Finn nyelvtan²: 96). Véleményem szerint azonban ez csak a prolativusnak egy speciális faja, melyben a mozgás nem egy vonalon, hanem bizonyos — bár néha szűk — térben megy végbe. Fölfogásomat igazolja a mordvin nyelv is, melyben csakugyan a prolativus ragja jelöli az ilyen határozást. Pl. *Ē. ańcak līs keŋkška, udolonzo lītās sézaka* 'kaum war es durch die tür hinausgetreten, so flog eine elster' PAASONEN, Proben der mord. volkslitteratur. SUS. Aik. XII. 122. | *tongič p̄rat valmava!* 'stecke deinen kopf durch das fenster' 95. | *valmava vani, keŋkška a kelgi* 'es schaut durch's fenster, liebt nicht durch die tür [zu schauen]' 65. | *moñ uli řevėnem, vařava tikšet tarkši* 'ich habe ein schaf, durch ein loch zieht es heu her' 45. | *pras jašėik vařava* 'sie fiel durch das loch im kasten hindurch' IX. 236. | *veřmalava pañimim* 'sie trieb mich weg durch das rauchloch in der wand' IX. 234. | *viřga meže a jutavi?* 'was kann nicht durch den wald passieren' XII. 71.

durch den messingenen ring, durch den silbernen ring spucke ich' W. I. bm. 35. d. | *ukmis tuggon pirti peltisko* 'ich beschwöre durch neun schlösser' W. I. bm. 35. b. || *čož-žajäg-pijostä niriš-ik šur-vilä pottikid: deräm-pijad ponsa soz'-ultid potti* 'midön kacsá és lúcsibéidet legelsöben a patakra hajtod: ingkebeledbe téve, ruhád előrésze alatt bocsásd ki [óket]' M. b. 30. | *čumin koli, uromä, osätiz pirsä, viž-ultiz potsa* 'a leánykamrában háltam, kedvesem, bemenvén az ajtón, kijöven a padló alatt' M. d. 100. | *voč yma pyrys kötaž vaškä, uli-no potä* 'alles in den mund gehende steigt in den bauch hinab und geht unten durch hinaus' Máté XV. 17 (WIED. Votj. Gramm. 214).*)

β) Ragos névszók: *kijlän šulmitiz ku-kü potämed luoz: soki ta adamijaz vedna* 'a midön a kígyónak szíven át-mehetsz: akkor ígézsd meg ezt az embert!' M. 177. | *korkan koli, uroma, osätiz pirsä uknoätiz potsa* 'a szobában háltam, kedvesem, bemenvén az ajtón, kimenvén az ablakon' M. d. 100. | *ataž šog-ginü osätiz piroz* 'a kakas egyenest betoppan az ajtón' M. 122. | *šodderemeniz šobirtisa keltisa atšiz östi uskisa wu'em* 'er zog sein kamisol an, ging hinaus und stellte sich an die tür um zu schauen' W. II. 84. | *žinggir-no žaggir kapkati žingirtisa en piri* 'durch ein knarrendes, rasselndes tor geh' nicht hinein, wenn es rasselt' W. I. d. 86. | *nijulen kenasaz pirodi-ke, kapkatic en pir(ε) kuimatiz* 'wenn ihr in die kammer der jungfrau geht, geht nicht durch das tor, sondern über den plankenzaun' W. I. d. 112. | *uanze kuja košakti pedla* 'er wirft alle zum fenster hinaus' W. II. 167. | *tür uknotid ulimé-no* 'a földalón levő ablakon benéztünk' M. d. 86. | *tatči vusa, kartež uknoätiz kišnoezles dusimzä adžäm* 'hazaérvén a férj, meglátta az ablakon keresztül feleségének

*) Pleonasztikus raghasználattal: *a ketštagaiez tim yameniti tettasa pegžem* 'der ziegenbock aber sprang über den pfahlzaun und entflog' W. II. 155. | *tir-vamäntid kišnomurt-kä potaz: tušmonjos tiredles uz kiškalä-ni* 'ha fejszeden keresztül egy asszony ment: az ellenséges szellemek fejszédétől nem félnek majd' M. b. 90. — Vö. *pinaljos tir-vamän potosa: uz budä-ni* 'ha gyermekek fejszén mennek keresztül: nem nőnek majd meg' M. b. 89.

szerezőjét' M. 133. | *odig lud-keč-pi-ginā pegžini vuām polat-vilišän šod uknoāti tāčisa* 'egy nyúlfiók menekülhetett meg csak [úgy, hogy] az ágypolczeről a fekete ablakon keresztül ugrott' M. 119. | *pegžemjos uknoti no kiti tekčisa, potisa koškiljam* 'a szökevények az ablakon át s a hol [lehetett] kiugorván, elmentek' M. VNym. 5. | *tör uk'notidi sin šotimi bid(i)rijo d'irsides sinani* 'durch das obenfenster reichten wir euch einen kamm, damit ihr eure krausen haare kämmeten' W. I. d. 194. | *töd'i korkäuen murjotiz d'ez ka-ik potoz tšijniosiz* 'durch den schornstein des weissen hauses zieht sich der wand einem drahte ähnlich' W. I. d. 56. | *anaže gurze estem d'ir murjotiz tšijniz pote d'ir* 'meine mutter hat wohl den ofen geheizt, [da] der rauch aufsteigt' W. I. d. 277. | *mořjoti šinez potä-d'ir* 'a füst kijön a kürtön át' M. VNym. 26. d. 8. | *mon žužakim jopurtijä pirsä, biräktäm vuo purtijäti potko* 'midön én fölkelek, a jeges katlanba bemenvén, a forró vizü katlanon át jövök ki' M. 72. | *so pašätiz adamileš veš čorigzä šuräs-vilti kujasa keltäm* 'ezen a lyukon át az embernek összes halát kidobta az útra' M. 125. | *so parez vuž urobo-tigili uštoti pir pottisa . . .* 'nachdem du diesen dampf durch das loch eines alten wagenrades hast strömen lassen . . .' W. I. bm. 18. | *mužiem visti vetle vis-numir* 'durch die erde kriecht der spannenwurm' W. I. bm. 35 f. | *kare-ke minodi, arššati minē: arššati šures tuž šođer* 'wenn ihr in die stadt geht so geht durch Arsk: durch Arsk ist der weg sehr gerade' W. I. d. 112. | *vetlyz karjosti-no gurjosti-no* 'er wandelte durch städte und dörfer' Lukács XIII. 22. (WIED. Votj. Gr. 33.) | *vetlä vutem intyjosti* 'er wandert durch wasserlose orte' Máté XII. 43. (Uo.)

ačiz kudokä menä gurežjos-d'elti, busijosti, čošket-ažti 'maga messzire megy hegyek tetőin, mezők mentében, síkságon át' M. 92. | *čut, gorib peres kišno luditi, vetleno, otiš višak jüez šia (šurlo)* 'egy sánta, püpos asszony megy a mezőn át, s onnan minden gabonát leesz (sarló)' M. VNym. tm. 117. | *mon ortšitilad ludfidž, tel-kešen š'diša* 'ich passierte ihr feld, wirbelwind spielend' W. II. 166. | *jagäti potim jur jugitja, viž-vilti potim val-pid kvaraja, šod täläti šala čipčämja* 'átmentünk a fenyvesen a fenyőszurok világánál, átmentünk a

hídon a ló lába hangjánál, átmentünk a fekete erdőn császármadár füttyénél' M. d. 155. | *šures kuža teleti puňiskiz gondiren* 'auf dem wege kam ihm im walde ein bär entgegen' W. II. 114. | *mi tatsi kiti liktimi? šala no čibsono tagjostid* 'mi ide mezen jöttünk? császármadárfütyülő fenyvesen át' MUNK. VNym. 31. d. 42. | *šöd nuu oskiti pir potimi* 'wir wanderten durch einen dunklen wald' W. I. d. 144. | *sur deti poti tui tiuvin; la geti poti žur tiuvin; in meti likti in tiuvin* 'ich wanderte durch den birkenwald bei dem scheine einer fackel von birkenrinde; ich wendete durch den fichtenwald bei dem scheine einer fackel von teerholz; ich kam durch den himmel bei dem lichte des himmels' W. I. d. 407. | *sonl daskiktož tšož vetlem tšattšaiti* 'das mädchen wanderte zwölf tage im walde' W. II. 156. | *koňi-bižon vugalti koškom, šala-šupson sur dāti koškom, dukta-lobžon vir-žilti koškom* 'evet futotta buczkáson megyünk mi át, császármadárszopogató nyíresen megyünk mi át, fajt röpködő domb tetején megyünk mi át' M. d. 146.)*

ta-berä taše murt veš duňje äti volkkoz 'ezután az efféle ember el fog terjedni az egész világon' M. 54. | *meno noš-ik nül kuža puriš duňja äti* 'mennek ismét négyen a homályos világban' M. 94.

2. Zürjén.

a seni völi šuema öti jukmesē nali pirni, a mödöd petni 'pedig ott az volt mondva (úgy volt megállapítva), hogy egyik léken bemenjenek, s a másikon kijöjjenek' Popov: UF. II. 6. | *šölöm šörsän vöd byd šyörni vomöd petö* 'denn aus der fülle des herzens kommt alle rede durch den mund' Máté XII. 34. (GABELENTZ 58.) | *pirä čigäm öb äšjasäd* 'menjete be a szoros kapun' Máté VII. 13. (UF. II. 83.) | *pyrö dzeskyd ödzesjasöd* id. GABELENTZ 61—2. | *ödžösöd pyryny* 'durch die tür eingehen' WIEDEMANN, Syrj. Gramm.² 127. | *žur metšiny öšynöd* 'den kopf durch's fenster stecken' uo. | *i vetlys Jisus byd*

*) Időhatározó: *so tulisti gužem-kä luoz, gerides kutitek en kilä* 'a tavaszon túl, ha a nyár beáll, ekéteket csak fogjátok meg' MUNK. VNym. 28. d. 21.

kāröd 'und es ging Jesus durch alle städte' Máté 9, 35. (WIEDEMANN, Syrj. Gramm.¹ 29.) | *vetlödlannyd moreöd i kosöd* 'ihr zieht umher über das meer und über das land' Máté XXIII. 15. (GABELENTZ 60.) | *jözöd muöd vetlyny* 'durch leute und land wandern' WIED. Syrj. Gramm.² 127. | *ošny vöröt* 'durch den wald irren, sich im walde verirren' uo.

3. Vogul.

a) *É. an mortim nē ūnlēnē mān lūm, tūl tārā ta minākēn!* 'ama déltáji nő lakóhelyén lovam, most ott menj keresztül' MUNKÁCSI, Vog. Népkölt. Gyűjt. I. 162. | *ta xūrēm surēm jolī surēmnel kwāluykw' patikēn: tūl ul kwālākēn!* 'ezen három nyílása közül az alsó nyíláson ha ott akarnál kikelni, ott kedvesem ne kelj ki!' III. 217. | *kwol-talēxel kwon ta minēs 'a háztetőn át ment ki'* IV. 173. | *K. kwōsnās-māntēl ju vaxtwēs* 'bedobták az ablakon keresztül' II. 231. | *P. kwōsnās-māntēl kwān-aykwēts* 'az ablakon át kipillantott' VogNyjár. 243.

b) *É. xūrēm q̄tēr šakwiy ma'il-kwołlēnālnēl minwāsēt* 'három hőst cseszes mellük közepén járt át [a nyíl]' MUNKÁCSI, VogNépkGyűjt. II. 23. | *āwinēl kwonā sāltēmtawēs* 'az ajtón át kidobta' IV. 328. | *āwinēl jūw poxērmatēs* 'az ajtón keresztül begördül' II. 298. | *lūwiy tujtā kart-āwinēl tū jūw ta sāltmā nāyki* 'az látszik, hogy lovas úri szánja az udvar kapuján át ím oda ment be' IV. 329. | *an Taripēs-nimālā-sq̄w luwā pāl̄t an vit-āwinēl nāȳx ta kwālēs* 'most T. ama vízi kapun át felment lovához' I. 23. | *T. tārāsnel kun-khgratsēm* 'kinéztem az ablakon' VogNyj. 273. | *jānī' surēmnel ul kwālākēn!* 'nagy tetőnyíláson ne távozzál' III. 105. | *uj-pī' saq̄iy puq̄kēn mā-xarsurēmnel kwonā kwāltāln* 'Állati fürtös fejedet a földszinti nyíláson keresztül vidd ki!' III. 105. | *jolāl sunse'im ta asnel* 'alánézek ezen a nyíláson' III. 113. | *jolāl' susnē asānel jolāl' aykwāts* 'a lefelé néző lyukon lefelé pillantott' II. 99. | *rūs kēr-samnēl tūle tūp pats* 'a lány vasszemen keresztül alig juthatott a tulsó félre' I. 27. | *tāltiy ūs tāltēnnēl tār' ul tārātāln* 'kikötős városod kikötőjén át ne ereszd azt' IV. 174. | *an lūptā kwōllānel tārā minwēs* 'ama levél közepén keresztül fúródott' I. 7. | *an ūs mōt aulān sāltset, mōt qulānel kwālsēt* 'ama város egyik végén bemennek, másik végén kijönnek' II. 91.

4. Osztják.

'É. *àsni uηal-ηàs èuəlt, nvl-ηàs èuəlt iη'k lηyda pidəs* 'a medvének az orrán-száján keresztül kezdett a víz bemenni' PÁPAY: NyK. XXXVI. 353. | *or-kvlàη èuəlt nàl mνχti-lōχnəmdəs* 'az erdei rénszarvason a nyíl keresztül csúszott' 363. | *àm'β-ōrəl padī ilb(i) èuəlt loy pà lηyəs* 'az ebszán fenéke alá maga is odabújt (tkp. bement)' 373. | *mandu ī kurl ilb(i) èuəlt, ī iāsl ilb(i) èuəlt lηyəs i ēdəs* 'a mandu az egyik lába alá, az egyik keze alá ereszkedett és ment' 387. | *pūləβ-ηàs èuəlt kol àlη il-ēsllsəli* 'a kéménynyíláson át a kötél végét leeresztette' 375. | *ittam àηgəl χàt-ou (àsni χàt-ou) èuəlt kim-si manda pidəs* 'most az anyja a barlang nyílásán (a medveház ajtaján) kimenni kezdett' XXXVII. 174. | *svs-pēlgəl èuəlt iuηəm nàl lηrər kiməl ilb(i) èuəlt lηyəl* 'a háta mögül lőtt nyíl a pánczél alján bemegy' XXXVIII. 130. | *ild èuəlt il-nāiəmdəs, ou èuəlt il-nāiəmdəmət kim-iəuəlməslī* 'az üllőről lecsusszant, a lecsúszottat az ajtón kihajította' 321. | *ī mosajna àzəl-igi imi uηal-ηàs èuəlt i χāləβ kimis təl'səli* 'egyszer [csak] az öreg atya az asszony száján kifelé egy hálót húzott' 323. || D. *χōt-χōnēy-vēsīvet nūmētta kureyedat estedet sagət* 'als er durch die dachöffnung von oben seine beine herunterliess' PATKANOW-FUCHS: KSz. VII. 134. | *untped-ima χōta kuš tanōt, χātavīvet juχ purēmemet sagət, vesīvet it-tūruma tekeryōt* 'er kam zum hause seiner schwiegermutter; als er durch die türe ins haus hineintreten wollte, fiel er durch öffnung in die untere welt' uo.

5. Cseremisiz.

kCzar. *popšə okna γəč w'ən* 'der priester sah zum fenster hinaus' PORKKA 2. | *törza γəčən onğaləč* 'du schautest zum fenster hinaus' 43. | kUr. *törzə γəčtš onğzəlēm* 'az ablakon néztem ki' WICHMANN 242. | *aβəže törzə γəč sola* 'die mutter wirft ihn zum fenster hinaus' GENETZ 39. || nyK. *sola mətšəts kəstən-tolməkem* 'nachdem ich durch das ganze dorf [hierher] spaziert bin' RAMSTEDT 83.

6. Finn.

α) partitivussal: *jänö on juossut siitä poikki* 'nyúl futott itt keresztül' Kal. XXXVIII. 188. | *meni ulos usta myöten, pellolle pihoa myöten* 'kiment a szántóföldre az ajtón, az udvaron keresztül' uo. XII. 497. | *ajoi soita, ajoi maita, ajoi aavoja ahoja* 'keresztül hajtott mocsarakon, szárazföldeken, terjedelmes irtásokon' X. 14. | *neiti asteli ahoa, lepikköä leyhytteli* 'a leány sétál az irtáson keresztül, lépdél az égerfaerdőn át' uo. I. 51.

β) ablativussal: *tuli kynsin kynnykseltä, polvin porstuan ovelta* 'kijött a küszöbön körmével, a tornáczájtón térdével' uo. I. 32. | *astuvi pihalta poikki pellolle perimmäiselle* 'az udvaron át megy a legszélső szántóföldre' uo. XVIII. 536. | *tulin kuormien välilta (välistä)* 'átjöttem a terhes kocsik között' BUD.² 111. | *észt: ta läks keskelt läbi* 'er ging mitten hindurch' WIED. 334.

γ) elativussal: *mi on tästä poikki juosnut* 'mi futott ezen keresztül' Kal. XXXVIII. 186. | *kukko suusta päänsä pisti ulos* 'a kakas kidugta fejét a [király] száján' Suom. Kansansat. I. 198. | *ei mene enää kurkusta alas* 'nem megy le több a torkán' II. 114. | *ei mene kulkusta alas ruoka keisarilta* 'nem megy le a császár torkán az étel' uo. | *tuli tuiski ikkunasta, säkehet ovesta säykkyi* 'tűz csapott ki az ablakon, szikra pattogott ki az ajtón' Kal. X. 399. | *észt: aknast sadas vihma sisse* 'durch das fenster fiel regen ein' WIED. 594. | *vinnas teda käzi pidi uksest välja* 'er warf ihn an den armen zur tür hinaus' WIED. 561. | *mutta vahtimiehet ei portista laskenut häntä sisään* 'de az örök nem eresztették őt be a kapun' Kansansat. II. 45. | *poikki salmesta sanovi* 'átbeszél a tengerszoroson' Kal. XX. 490. | *en tuosta ylitse pääse, enkä reiästä sisälle* 'sem e fölött sem a résen nem jutok be' XXXI. 339. | *meni nurkasta tupahan* 'a szögleten át a szobába ment' XII. 406. | *észt: külast ei peaze läbi* 'durch das dorf kommt man nicht' WIED. 599. || *lenteli liki kotia tuosta loihe loitommaksi, poikki Pohjolan merestä sepon Ilmarin pajalle* 'háza körül röpdösött, azután messzebbre fordul Pohjola tengerén át I. kovács műhelyéhez' Kal. XLIX. 321. | *jos ollee semmoinen poika, jotta voipi*

lasista raataa sillan tästä lahdesta poikki 'ha olyan fiú, hogy üvegből hidat tud építeni ezen az öblön keresztül' Kansansat. II. 34. | *äskén minä lähden nyt kolmannesta järvestä* 'most csak akkor megyek át a harmadik tón' uo. 94. | *kulki kyisnä käärmehenä poikki Tuonelan joesta, läpi Tuonen verkkoloista* 'kigyó alakban megy Tuonela folyóján át, Tuoni hálós helyein keresztül' Kal. XVI. 374. | *anna rauha raavahille, ... käyä karjan kaunihisti, ... poikki soista, poikki maista, halki körven kankahista* 'hagyd békében barmaimat, hadd járjon szépen a nyáj, mocsáron, szárazon, erdei homokos mezőn keresztül' XXXII. 371.

7. Lapp.

S. *sömés pälēn vuidni almača, ähte noitē čäkya timpar stökhö sisa aktat kēčēst, ja pōti ulhkus muppēt kēčēst* 'egyszer látják az emberek, hogy egy varázsoló egy szálfagerendába bújik az egyik végén, a másik végén pedig kijött' HALÁSZ: Svéd-lapp ny. V. 73. — A norvég-lappban az elativus ragja tudvalevőleg összeesett az inessivuséval. Így természetesen nehéz eldönteni, minek érzik az ilyen eseteket: N. *ī tat olbmu toppad, mi njalmest sisa manna, mutto tät mī njalmest olgus poatta tat toppad olbmu* 'nem fertézteti meg az embert, a mi a száján megyen bé, hanem, a mi kijön a száján, az fertézteti meg az embert' (KÁR.) Máté XV. 11. | *mannet paskes ursast sisa* 'gehet hinein durch die enge pforte' Máté VII. 13. (FELLMANN, Anteckningar II.)*

III. A prolativusi rag azt jelöli, a minél fogunk, tartunk, érintünk vkit vagy vmit.**)

1. Votják.

minam biži küž, bižtim kutoz 'az én farkam hosszú, megfog farkamnál [fogva]' MUNK. VNym. 10. | *olo-kiñ-kä tonä*

*) A magyarra vonatkozólag vö. az által, keresztül névutókat, melyeken szintén ablativusi rag van (mondattani használatukra nézve l. SIMONYI, MHat. II. 162—176).

***) Hogy az ilyen határozók a prolativusból fejlődtek, bizo-

dër-sétid këska-z-a? — *üz, monä ni-no-kiñ-no dër-sétim üz këska* 'valaki tán téged a hajadnál fogva czibálgatott? — Nem, engemet senki sem czibálgatott hajamnál fogva' M. 93. | *tažé šuäm-beraz badžem mējego murtáz dër-sétiz këska nulděně, měžekăněz žugěně, pędjosěněz loganě kučkä* 'miután így szólt, hajánál fogva kezdi czibálni a nagybajuszos embert, [aztán pedig] meghurczolgatja, öklével döngeti s lábával tapossa' M. 92. | *tu štiz-ke kutiskod, kišnojēz dorj pędžē* 'wenn du ihn beim bart ergreifst, so läuft er zu seiner frau' W. II. tm. 271. | *gogjed-kä viržiz: tībirtid žigirtitsa tībiriđ, lurs, lurs' šutožas žutjati* 'ha köldököd kirándul: hátad felől átöleltetvén [magad], míg csak hátad ,lurs, lurs' hangot nem ad, emeltesd [magad]' M. bab. 72. | *kiitiz kutysa sintemzä, pottyz soä gurt šery* 'nachdem er den blinden an der hand gefasst hatte, führte er ihn hinter das dorf' Márk VIII. 23. (WIED. Votj. Gramm. 33.) | *kik badžinez niļjos kwiñ-pol täččisa koškozi, sužärzäs kwiñ-mätijaz täččikiz vedin-kišno sožitiz kiskisa uskitoz* 'a két nagyobb leány háromszor ugorván elmegy; hugukat harmadszor [való] ugrásakor a boszorkányasszony ruhaaljánál fogva meghúzván, elbuktatja' M. 81. | *kikna pal-durtiz kutsa, šoraz birto (sapäg)* 'mindkét oldalánál fogván, a közepébe betolom (csizma)' M. tm. 37. | *kik-pal durtiz kutiško, šortiz birtiško (sapeg kuttšam)* 'an beiden seiten ergreife ich es und stecke hinein in der mitte (das anziehen der schuhe)' W. II. tm. 251. || *šuäm kwiñmätiez-no kišä-ik kizä gir-pumtiz vandiläm* 'szólt a harmadik és mindkét kezét levágta vállától fogva' M. 86. || *slugajosz b a ŋtiz čapkylyzy* 'die diener schlugen [ihn] in's an-gesicht' Márk XIV. 65. (WIED. Votj. Gramm. 33.)*

nyítják a következő mordvin példák: *E. us vačkudžē š čokava, son tokaš pēke bokava* 'sie schlug ihn auf die wange, sie stieß ihn an der bauchseite' PAASONEN, Proben der mordw. volksliteratur SUS. Aik. IX. 54. | *fejterneš vačkudžē pša lanğa* 'das mägdelein gab ihm einen hieb auf den kopf' uo. XII. 82. | *varkšijs ez profť, b'ednij babanza pšret n a n g a kšičič pšret lazizę* 'die krähe traf er nicht, aber seine frau auf den kopf, so, dass dieser barst' uo. XII. 145. — Vö. még a következő zürjén példát: *P. vačkis jur kuža* 'fejbe vágott' (tkp. 'fej hosszát v.') Rogov: UF. II. 63.

*) Vö. még: *kelišškody tušjosly kudjos pedlo paltiz*

2. Zürjén.

boštys syjes kiödys 'il la prit par la main' Máté VIII. 15. (WIED. Syrj. Gramm.¹ 29. | *kiöd kutny* 'bei der hand fassen' (WIED. Syrj. Gramm.² 127.) | *domalysny syös kiöd koköd* 'sie banden ihn an händen und füssen' uo. | *juröd malalny* 'den kopf streicheln' uo. | *seki Stefan boštis sije pölaëdis* 'akkor István fogta őt a ruha szélénél fogva' POPOV: UF. II. 6. | P. *mödik vorot berdam kutčisis* 'a másik galléromnál fogott meg' Rogov: UF. II. 64. | *azimišt-že miš götir mejam boštema nin vomas dari, me kvatitti sijes goršedis* 'látván pedig, hogy a feleségem már szájába a szentséget, őt torkon ragadtam' POPOV: UF. II. 28. | *lik lun börin me azi zev mištëm mortës, kodì tapkëdmist menë pelpomëd, šuis* 'két nap multával láttam egy igen rút embert, a ki, engem vállon ütve, azt mondta' uo. | KP. *óktino-ja, né óktino-ja lam vu žjót?* 'ob [ich ihn] abhauen [soll] oder nicht abhauen, dicht an der wurzel?' GENETZ 39. | *gezöd kyskyny* 'am strich ziehen' WIED. Syrj. Gramm.² 127.*)

3. Vogul.

É. *puyk-sawänél pūrëmtëstä* 'fejbörénél megfogta' MUNKÁCSI, Vog. Népk. Gyűjt. II. 74. | *kāt-pälänél pūrëmtëstä* 'felkezenél megfogta' II. 301. | *qšsä kāt-sqränél nāwer-sāns lūlit*

ceberes adžškä 'ihr gleicht den grabmälern, welche an ihre aussenseite rein scheinen' Máté XXIII. 27. (WIEDEMANN, Votj. Gramm. 33.)

*) A *sörti* névutó átviteles értelemben is használatos; pl. *bur pu jilin oz artmini omël koljas, i omël pu jilin ozartni bur kol; kol sörti ved požas tödni pu* 'jó fán nem teremnek rossz gyümölcsök, s rossz fán nem terem jó gyümölcs, mert a gyümölcs szerint meg lehet ismerni a fát' POPOV: UF. II. 10. | *a delëjas sörti ved sömin požas azini mortës* 'pedig csak a cselekedetek szerint lehet az embert megítélni' uo. | *tödčas mort olëm sörti* 'életéről (v. élete szerint) ismerik meg az embert' UF. II. 87. | *gölös sörti tödny* 'an der stimme erkennen' WIED. Syrj. Gramm.² 215. | *bydönly sylön vyn sörti šetyš* 'er gab jedem nach seiner fähigkeit' uo. | *naja keröm, sörti en kerö* 'nach ihrem tun tut nicht' uo. | *tšöktöm sörti* 'dem befehl gemäss' uo.

aurayti ājk kwältawē 'vékony kezeszáránál fogva a csikótérd magasságú meredek parton vezetik fölfelé a nőcskét' IV. 218. | *χᾶπρῆ-τᾶwné ä'in ä spinél taimatēm* 'állánál fogva fön volt akadva egy nyárfaágon' I. 151. | T. *ām pōγ-ātémnél nóγ-towitālium* 'engemet hajamnál fogva fölakaszt' IV. 367. | É. *an ti jgut a ulänél ta hírásestā* 'amaz íjjat végénél fogva im kiragadta' IV. 173. | T. *vuj-anšuxmé kwätlétünél kit sopi saqorépéstē* 'az állatöreget közepénél két darabba vágta' IV. 382. | É. *sam kápék ākw qulänél vīrānēm* 'sok koresmát előveszem az egyik végük-nél' IV. 63. || *manēr nay am pajtāγémnél votē'in?* 'mit simogatsz te arczomon' Vog. Nyelvj. 8. | *pāγk-khojémnél puustē* 'üstökömnél fogva fogott meg' 193. | K. *pārkhätänél noγkhwē khwostaus* 'törzsénél fogva fölrántotta [a fát]' 193. | T. *äténél noγ towitus* 'hajánál fogva fölakasztódott' 262. | *kätinél püstēl* 'kezénél fogva fogta' uo. | *kēplínél āmān khqšémstēl* 'ruha-aljamnál fogva rántott meg' uo.

4. Osztják.

É. *āsñi selta nāuerməs, ittam svrt kutpəl èuəlt mouna lvsksəli, pozəl èuəlt kätllsəli, χoidi iγχoza oγəl si sēγksəli* 'aztán a medve [oda]ugrott és a csukát a derekánál (tkp. a közepénél) fogva a földre hajtja, a farkánál fogva megragadta, egy ledöntött (tkp. nyugvó) fához verdesi fejét' PAPA NYK. XXXVI. 351—2. | *or-kvlāy uisli, kat āγət' èuəlt kätllsəli* 'az erdei szarvast fogta, két szarvánál fogva megragadta' 364. | *apsəl niγ-kvlāyña àγət'ηəl àl èuəlt kätllmal* 'az öccse a rénszarvas-tehenet a két szarvánál fogva megfogta' 382. | *tūs iolta (kurəl èuəlt) am'βna tōγməsa* 'a tunguzt hátulról (a lábánál) egy kutya megharapta' 392. | *sāuər kät pvl èuəlt kätllsəli* 'a nyulat két fülénél fogva megragadta' XXXVII. 54. | *si oγəl punzəm niγna iàsl èuəlt iγo al-tālsa* 'az ajtót nyitó nő kézen fogva csak bevitte' 167. | *oxsarna kät iàsl èuəlt kätllsa* 'a róka a két kezénél fogva megfogta' 189. | *si soχ kutpəl èuəlt sēuər-məsli* 'a tokhalat a közepénél ketté vágta' 189. | *laγəl uisli, sērmātli èuəlt (uzdàiel èuəlt) kim-uantəsli* 'a lovát fogta, a gyepelőjénél (zabolájánál) fogva kivezette' 261. | *laγəl kutpəl èuəlt pà soppì-sēuərməsa* 'a lovát a derekánál fogva szintén kettévágta' 267. | *kät kur èuəlt kätllman iorl iγətti χouātna*

ζογος-λοσκαλλι 'a két lábánál fogva megragadva olyan messzire dobja vissza, a mennyire csak bírja (tkp. ereje éró messzeségre)' XXXVIII. 115. | *manem panen xui telam euelt zolna ζογι-tallali* 'engem még a szegélyes öltözékem szegélyénél fogva visszatart' 116. | *logmal svzait tam sija gal euelt xaisa* 'mikorben a víz alá ment, az egyik vékonya felől találva lett' 143. | *masti nor a gal euelt, sija lagna xaisa* 'a kellő helyen (tkp. húsánál), a vékonyánál lett eltalálva' 147. | *noz-porlendam uasnon n vllal euelt soppi euatsalli i-kemna* 'a fölröppent récéket az orruk irányában egyformán kettévágta' 148. | *matta uulβaslav azem-igi mola t v r a euelt ioudyilisèn* 'egykor a nagyfolyóági apámuramat milyen helyen lótted meg' 148. | *tam sozampunon kim-εiltalen, algal euelt katlll!* 'ezt a czernagombolyagodat kiereszted, a végénél fogd meg!' PÁPAY NyK. XXXVI. 355. | *kordi xom-iux algal euelt kusna katllsali* 'a vaskoporsót az [egyik] végénél fogva a karmával megragadta' XXXVII. 77. | *nay'k pelgal luβ, ... nolav luβ kutpal euelt soppi marèmas* 'vörösfenyőhasábból [csinált] evezőm, nyeles evezőm a közepénél kettétörött' XXXVIII. 119—20. || D. *tu-sagat tune noz-návermemen s evet ivet kunzimai* 'jetzt sprang er heraus, fasste sie am zopfe' PATKANOW-FUCHS: Laut- u. formenlehre der südstj. dialekte KSz. VII. 134. | *kettadiva kattamen jox tanettajet* 'man fasste sie an den händen und führte sie ins haus hinein' uo. | *ux-sogodivet xatxara tagamai* 'am haarschopfe [gefasst] wurde er zu boden geworfen' uo. | *Nank-xusxoi verèy urt iga jigsayenna ugodivet ettitta otèntai, kurodivet sügeptai, tu-pa kurodivet otèntet, sügeptetet ugodivet* 'die beiden brüder fingen an den blutigen heldengreis Nank-xusxoi vom kopfe an zu betrachten und hörten bei den füssen auf, er seinerseits fing bei ihren füssen an und hörte bei ihrem kopfe auf' uo. | *pirivet juxtai, küttepetivet severmai* 'er näherte sich ihm von hinten und hieb ihn in der mitte durch' uo. 135. | *serpanzet jem küttebivet pümen, xot seraka nergettai* 'als er ihn gerade in die mitte zwischen den schulterblättern traf, wurde dieser gegen die hauswand geschleudert' uo.

5. Cseremisiz.

kE. *meñen üpküč* (v. *üpöm*) *rüzüs* 'a hajamon ránczigált'
 REGULY cser. mondatai 11. sz. NyK. III. 99. | nyK. *kaľaβatš-*
-kɨts pəoträl-γdšša 'er zieht sie an den haarflechten' RAMSTEDT
 194. | kP. *rəβəž kum pərče pəčšəγəč kučen lupšal kolta* 'der
 fuchs fasst sie an drei ihrer schwanzfedern und schmeisst sie
 aus leibeskräften' GENETZ 35. | kCzar. *üðər močaštə tuðəm oγ*
gəč rualden kučen 'hielt ihn ein mädchen fest in der badestube
 an der brust ergreifend' PORKKA 2. || kCar. *pəč kəč pəre'n γol-*
de'n mera'γəm 'auf den schwanz schlug sie den hasen' PORKKA
 1. | *mera'γəm pələš γəč pəre'n γolde'n* 'sie schlug den hasen
 auf's ohr' uo. | *mari wlə βižə de'nə maška'm βu'i-gəč rualeš*
 'der mann schlug aus leibeskräften den bären auf den kopf'
 PORKKA 9. || kCzar. *šudə kəð ač purlən kaja* 'er geht und beisst
 das gras mitten entzwei' PORKKA 54. | nyK. *pandə pokšetsən*
kəryngen 'der stock barst entzwei' (*pokšetsən* 'entzwei, mitten
 durch') RAMSTEDT 102. || kCzar. *tuðə'n γəč šopke-puγomlam*
toβar den rualən 'über ihn hieb sie den espenzweig entzwei'
 2. || nyK. *keremⁿ-gɨts šəp^ršas* 'an einem seile ziehen' RAM-
 STEDT 139. | nyK. *lap^ršem-gɨtsⁿ kəššas* 'den halfterriemen
 halten' uo, 67.

6. Mordvin.

E. *kundija nérde* 'ich fasste ihn am schnabel' PAASONEN,
 Proben der mordw. litteratur. SUS. Aik. IX. 234. | *koda sajsa,*
jalgaj dugaj, kavto pilgede 'wie ich, liebe freundin, ihn an
 den beiden füßen nehme!' 14. | *moñ uli kiškinem: pulodo*
kundasa, oγji; a kundasa, a oγji 'ich habe ein hündchen; ich
 ergreife es an dem schwanz, es bellt; ich greife nicht, es bellt
 nicht' (flachsbreche) XI. 45. || M. *pilkta* v. *pilgedä pouftaf*
 'lábánál fogva fölakasztva' BUDENZ, Mordvin nyelvtan 113.
 (62. sz.)

7. Finn.

sokeata talutetaan kädestä (elat.) 'a vakot a kezénél
 fogva (kézen) vezetik' | *pidä häntä kiinni korvasta* 'tartsd őt
 a fülénél fogva' | *vanki oli jaloistansa seinässä kiinni* 'a

fogoly lábainál fogva volt a falhoz kötve' BUDENZ, Finn nyelvtan² 96. || *älä, velikuluta, nipistä nenästäni* 'ne csípj meg, édes testvérem, az orromon' | *vedä häntä tukasta!* 'húzd meg az üstökét!' SETÄLÄ: Finska språkets satslära³ 52. | *riuhaise tukasta* 'rántsd meg üstökénél' Satuja IV. 132. | *Jussi silloin tapasi kaupamiestä sääristä kiinni* 'J. akkor megragadta a kereskedőt lába száránál fogva' uo. 122. | *kanna sinä latvasta, minä kannan tyvi-puolesta* 'te vidd a csúcsánál fogva, én a tövégénél fogva viszem' uo. 166. || észt ny.: *jalust ja käsist mähkima* 'an händen und füssen einwickeln' WIED. 329. | *peast hawama* 'am kopfe verwunden' uo. | *kui ma sän natukeze kõhõdinnud, sīs mull hakkab rinnust pistma* 'sobald ich etw. gegangen bin, fängt es mir an in der brust zu stechen' uo. 656.

8. Lapp.

K. *son tal uoivest koccist* 'ő a medvét fejénél fogta' GENETZ, Orosz-lapp nyelvm. 76. | S. *hierkē voutai tjárvīs* 'a rénszarvas megakad szarvánál fogva' WIKLUND, Lärobog i lapska språket 196. §. | S. *kuóktane kijätn šteārata k'appaikējitie čoarvište* 'mindakét kezével megfogózik a két szarvánál fogva' HALÁSZ: NyK. XX. 113. | *táll eče tähtie hirēkien sī'pste pikset* 'fogózkodják meg a ló farkában' HALÁSZ, Svéd-lapp nyelv III. 142. | *jutule päksä kau^wän sī'pste* 'a jutule megfogózkodik a tehén farkánál' 83. | *valltēt seipēst tau pētnakau* 'a kutyát farkánál megfogta volna' V. 249. | *štēr' tūöjīstie mü kuhkies allīste* 'kapaszkodjál meg azokon a hosszú szőreimen' NyK. XX. 113. | *tut amäs tē prükommou valltam o'ivē-váptaist* 'az az idegen a vőlegényt üstökénél (tkp. feje hajánál) fogta' HAL. V. 79. | *vallta kēta st* 'kezenél fogta' uo. 78. | K. *vgltij sön' kīdest* 'megfogá őt kezénél fogva' GENETZ, Máté IX. 25. | S. *sän atnati pahťjau kieta s, kaptēs* 'ő erősen tartotta a fiút a kezénél, kabátjánál fogva' WIKLUND 196. §. | *tē tat julhkēst sū välti* 'ez megfogta lábánál fogva' HALÁSZ V. 242. | *toqhppit stáluou julhkies* 'megfogja az óriást lábánál fogva' I. 91. | *tlje piärna reävum j'elkište fihkela* 'a medve a rókát lábánál fogva megkapja' NyK. XX. 195. | *toqtpi stáluou kuolaist* 'megragadja az óriást heréinél fogva' H. I. 91. |

spehkiye Rū^utakan pēhtsta (v. *čammošt*) 'rávág R. szeméremtestére' NyK. XX. 127. || *ton kut lä' mieskap, kalhka' kiessiet kierrakis* 'te a ki gyöngébb vagy, fogod húzni a csúcsánál fogva' H. I. 88. | *sō iččij éñie p^uoltskučči tairie', fōrn pēksi tāhtie stānkste* 'de nem tudott a medve [valamit megfogni], míg a dorongnál meg nem fogódzott (míg a dorongot meg nem ragadta)' III. 44. | *sō uihte vūrtin, kusseka stālu hinni kicti kuimq pīkset kieriečistie* 'hát csakugyan vártak, míg az óriás kezével meg birt fogódzkodni a szánban' III. 48.¹⁾

* * *

Ezek a példák, azt hiszem, elég meggyőzően tanúsítják, hogy a zürjén és votják prolativusi rag²⁾ azonos a finnugor ablativusi raggal.³⁾ Most már csak arra szorítkozunk, hogy a rag hangbeli alakját is összegeyztethessük a fgr. alakkkal.

¹⁾ Talán idetartoznak a magyarból az ilyen példák: *Térdül megütődve* VÖRÖSM. Eger | *Vágd pofúl* Csongor és Tünde | *Harmadszor vág ismét homlokul* Csabára VÖR. IV. 35. | *Akit oldalul ütöttek* PPI. (L. SIMONYI: MHat. I. 323. LEHR: MNyV. IV. 100, továbbá MNyV. IV. 100, 307—311, 428.) — A megfog, megrágad, tart igék mellett rendszeren *-nál, -nél* ragos határozó áll (L. SIM. MHat. I. 236). Nem lehetetlen, hogy ezek az esetek is a *-nál, -nél* rag ablativusi eredetére vallanak. A hétfalusi csángók nyelvében *-tól, -től* rag használatos az ilyen határozókban; pl. *Feloldja a hajától fogvást* (HORGER, Magy. Népkölt. Gyűjt. X. 222.). *Vezet egy kecskét kötélről fogvást* (uo. 443).

²⁾ A zürjén és votják prolativus néha még időhatározóul is szokott állni, mint a jegyzetekben levő példák mutatták. Az ablativus ragjának ez az alkalmazása is megvan a legtöbb finnugor nyelvben, mint a «Tavas» című dolgozatomban kimutattam (NyK. XL. 462).

³⁾ Az ablativus prolativusi jelentésének régiségére vall az is, hogy a török-tatár nyelvekben is használatban van mind a négyféle alkalmazásban. Pl.

α) Vmi mentén:

kazáni tatár: *kajsi juldan barırsın?* 'melyik úton fogsz menni?' BÁLINT, Kazáni-tatár nyelvtan 116. | *ul uramdan kilä* 'ő az utcán jő' uo. | *ülem kürenmejčen beznen arttanuk jöröj* 'a halál láthatatlanul épen megettünk jár' uo. | *alar minem arttan ejärebük jöröjlär* 'azok megettem, mintegy hozzám

Először is a votják (s részben a zürjén) alak végső magánhangzóját jelentős elemnek nem tarthatjuk, mert ez az *i* elem a votják sorszámnev képzőjében is fellép (pl. *kwiin* 'három': MU. *kwiinmeti*, G. *kwiinmè-ti* 'harmadik' WICHMANN, Wotj. Chrest.

tapadva, járnak' uo. | *jjiylan keşelür katinnan ariu üt* 'az összecsoportosult emberek mellett szépen haladj el' uo.

oszmán-török: *geçme kapum önünden* 'ne járj a kapum előtt' KÜNOS, Oszmán-török Népkölt. Gyűjt. II. 220.

β. V min át:

kazáni tatár: *bu siudan kimesez nicek kiçarbez* 'e vízen hajó nélkül hogyan fogunk átkelni?' BÁLINT 116. | *sin au ilibizdan uzan çarında küreşerbez* 'midőn te falunkon át mész, vizszontlátjuk egymást' uo.

oszmán-török: *başadan attem peça'e, kerdê kab ile kaşa'e* 'kéményen át dobtam a kést, a nyele eltört' KÜNOS i. m. 146. | *köprüden üç kişi geçiyor* 'három személy kél át a hídon' uo. 165. | *kêz penşereden içeri al beni jata'ena* 'lányka, az ablakon át végy be engem ágyadba' uo. 216. | *beni jardan ajêran, sol böjründen vurula* 'rózsámtól a ki elvალaszt, bal mellén át löjék le' uo. 231. | *atladem baçêden geçtim* 'átugrattam a kerten át' uo. 257. | *baçêe dêvarêndan aştêm* 'a kert falán által léptem' uo. 273.

baskir: *çawadên-kaj oşkan kybäläk* 'durch die luft flog ein falter' PRÖHLE, Baschkirische volkslieder KSz. VI. 23.

jarkendi török: *suvi toylöktin tukte* 'a vizet az ablakon át kiöntötte' KÜNOS: Adalékok a jarkendi törökség ismeretéhez. KSz. VI. 303. | *sudin otte* 'a vizen átkeltek' uo. 320. | *davzidin kalédi* 'a kapun át benézett' uo. 323. | *ü jorokdin kalédi* 'azon a repedésen kinézett' uo. 324. | *imdi ärtäsi sep-punay orli işikdin kalédi* 'ekkor másnap a szabó fia az ajtón (K.: 'az ajtóból') kinézett' uo. 326.

γ) V minél fogva:

kazáni tatár: *çäçennän, kulinnan totto* 'hajánál, kezénél fogta' BÁLINT 117.

ufai tatár: *kukkä mensäy, äjaçendän tärter; jirgä kersäy, köläçendän tärter* 'ha égfelé szállsz, lábaddnál fogva húz, ha föld alá bújsz, fülednél fogva húz' PRÖHLE, Tatár nyelvjárás adalékok, NyK. XXXVIII. 99.

jarkendi török: *ü araçasi kirişya ü mämün çastin tutte* 'a feleségét bementekor a majom hajánál fogva megfogta' KÜNOS: KSz. VI. 321.

oszmán-török: *sapêndan tuttum, dibine kadar soktum* ('cizme) 'a nyelénél fogtam, a fenekéig dugtam (csizma)' KÜNOS:

508. sz. ~ zürj. I. *koimed*, UV. *koimed*, U. V. S. Peč. L. *koimed*, P. *kuiimg't* id. WICHMANN: SUS. Aik. XXI₃. 20.)*)

A prolativusi rag mássalhangzójának a fgr. ablativus ragjával való egyezése külön bizonyításra szorul, mivel a votj. *-t* ~ zürj. *-d* eredetibb fgr. **-n't- ~ *-nd-re* utal (I. SZINNYEI, NyH.⁴ 36. Fgr. Spr. 38.), a fgr. **-t- ~ *-d-nek* és fgr. **-đđ- ~ *-d-nek* pedig a zürjénben és votjákban általában hangeltűnés felel meg, legfeljebb néha *l-* vagy *j-*vel váltakozva (SETÄLÄ: A fgr. *đ* és *đ'*. NyK. XXVI. 377—437. SZINNYEI, NyH.⁴ 33. Fgr. Spr. 35). Van azonban még egy olyan eset, mikor a votják *-t* és zürjén *-d-nek* is fgr. **-t*, **-d-féle* hang az eredetije.

Már BUDENZ fölsorol egy sereg több fgr. nyelvben előforduló — a legnagyobb valószínűség szerint igei eredetű — melléknevet, melynek képzőjében ez a hang van (UA. 209—213). Bár SETÄLÄ ezek zürjén és votják megfelelőseit föltűnöknek tartja (NyK. XXVI. 433), mégsem lehet kétséges ezeknek a lapp, finn, mordvin és cseremiszi alakokkal való összetartozása, a mint a következő példák mutatják:

votj. G. *džužūt* 'hoch; höhe, grösse' (vö. G. *džužānī* MU. *džužānī* [*džužal-*] 'aufgehen [sonne, mond]') | zürj. I. *džu, džiđ* 'tief, hoch' WICHM. Votj. Chrest. 144. sz.

zürj. I. *kipid* 'mutwillig, ausgelassen; (WIED.) fröhlich, begeistert, rasch' (vö. votj. G. *kaptši*, J. *kaptši* 'leicht; leichtigkeit, regsamkeit') WICHM. VChr. 326. sz. ~ f. *kepeä* 'könnyű, könnyed, fürgé, gyors'.

votj. G. *kurīt*, J. *kurit* 'bitter, scharf schmeckend' | zürj. I. *kurid* id. WICHM. VChr. 465. ~ f. *karkea* 'száraz, kemény; durva, éles, keserű, fanyar'.

zürj. *liškid* 'bökezű, kegyes', *liškid bur* ua., 'lágú, gyenge, buja' WICHM. MNyV. IV. 296. ~ cser. kP. *luškədo* SZILASI, CserSz.

OTNGy. II. 169. | *kurdu ku a γ i n d a n t u t m a k g ü c* 'a farkast a fölénél megfogni bajos' KÚNOS, Oszm.-tör. nyelvkönyv 293.

đ) I d ő h a t á r o z ó:

kazáni tatár: *ike könnän kajirdir* 'két nap mulva bizonyosan visszatér' BÁLINT 117. | *min ber atnadan kilerem* 'két hét mulva eljövök' uo. | *un beš minuttan ašarlar* 'tizenöt perc mulva esznek' uo.

*) A zürjén rag kétféle alakját nem tudom megmagyarázni.

119. kUr. *luškəðə* WICHM. MNyV. IV. 296. 'laza, tágult, gyenge' | mordv. AHLQV. *lafča*, WIED. *lavšo* (meth.) 'ernyedt, gyenge, lágy' | f. *lahkea* 'gyengéd, szelid, kedves, jó'.

votj. G. *hébit*, J. *hébit* 'weich, sanft' | zürj. I. *nébid* id. WICHM. VChr. 619. sz. ~ ? f. *lemeä* 'kegyes, szende, szelid'.

votj. G. U. *peimät* 'dunkel, finster' | zürj. I. *pejid* id. WICHM. VChr. 672. sz. ~ f. *pimeä* 'sötét'.

votj. S. *tupit* 'passend, angemessen' | zürj. I. *topid* 'dicht-schliessend, eng, stark; (WIED.) fest, steif' WICHM. VChr. 1013. sz. ~ ? f. *tampea* 'merev'.

votj. G. *tšeskät*, J. *tšeskit* 'schmackhaft, süss' | zürj. I. *tšeskid* id. WICHM. VChr. 1062. sz.

votj. MU. *veškit* 'wohlgebrldet' (vö. U. *veškänä* [*veškal-*] 'genesen') | zürj. I. *veškid* 'gerade, richtig, wahr' (vö. *veškönä* [*< *veškalnä*] 'genesen') WICHM. VChr. 1188. sz.

votj. G. *velät*, J. MU. *volät* 'glatt, eben; schön' | zürj. I. *volkid* 'glatt, eben, schlüpfrig' WICHM. VChr. 1196. sz. ~ cser. kP. *bolʒədo* SZILASI: CserSz. 284. nyK. *βaʒəðə* RAMSTEDT, SUS. Toim. XVII. 9. 'fehér' (vö. kP. *bolʒaltam*, nyK. *βaʒaʒltam* 'klar u. licht werden') | mordv. M. *valdä*, E. *valdo* 'hell, licht' PAAS. MChr. 1219. sz. | f. *valea*, *vaalea* 'halovány, fehéres', *valkea* 'fehér, világos' | lpO. *vilki,t*, *vilkeð*, *vielkeð*, *vilkod* 'valkoinen; weiss' GENETZ 1894. sz.

Azt hiszem, ezek után most már alig marad fönn kétség, hogy a votják és zürjén prolativus ragja azonos a fgr. ablativusi raggal.

BEKE ÖDÖN.

Zürjén népköltészeti mutatóványok.

(Első közlemény.)

Az 1911. év nyarán egy régi tervemet valósíthattam meg, mikor a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottságának támogatásával nyelvészeti tanulmányútra mehettam a zürjének közé. A zürjén földön időm legnagyobb részét szóanyag gyűjtésére fordítottam, azonban közben is, de különösen a szógyűjtés befejezése után lehetőleg sok népköltési terméket iparkodtam gyűjteni. Mert bármilyen fontos e hozzánk oly közel álló rokonnyelv szókincsének minél pontosabb és teljesebb ismerete, nem kevésbé érdekes és fontos népköltészetének az ismerete sem. Már csak nyelvészeti szempontból is föltétlenül szükséges a nyelv ismeretéhez az eredeti szöveg. Hiszen a szó jelentése is sokszor csak a beszédben, a mondatban való alkalmazásából állapítható meg, sok szót, sok nyelvtani alakot csak összefüggő beszédben sikerül feljegyeznünk, a nyelv mondattani sajátságai meg csakis szövegek alapján figyelhetők meg. Mostanáig meglehetősen kevés zürjén szöveg állott a kutatónak rendelkezésére. CASTRÉN, SAVVAITOV, ROGOV és LYTRIN szövegei voltak eddig zürjén nyelvi ismereteink főforrásai. Végre 1901—1902-ben WICHMANN hosszabb időt töltött a zürjének között és szép népköltési gyűjteményt hozott onnan, a melyből azonban mostanáig mindössze 18 lapnyi szöveget adott ki (1903. SUS. Aik. XXI₃: 28—46. l.).

Az itt közölt eredeti zürjén szövegeket — a melyek zürjén népköltési gyűjtésem legnagyobb részét tartalmazzák — (dalokat, találós meséket, mondát és népmeséket) mind a Sziszola torkolatánál fekvő Usztsziszolszkban (Устьесысольскъ), a vologdai kormányzóság zürjén nyelvterületének középpontjában, a zürjé-

nek «fővárosában», a vicsegdai nyelvjárás területén, jegyeztem föl.

Gyűjteményem nagy részben három nyelvmesterem (Alekszander Georgijevics FROLOV, Andrej Andrejevics CZEMBER és Alekszej Alekszandrovics CSEUSZOV) közlésein alapszik. A dalok közül négy (az I., XI., XII. és XIII.) FROLOV közlése, a mesék közül nyolczat (1, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15) CSEUSZOV, kilenczet (2, 3, 4, 6, 8, 16, 17, 18, 19) meg CZEMBER közölt velem. A többi darab közlői: Frolovné (Frolov nyelvmesterem anyja), Zabojevné, Jekatyerina Vaszilyevna Popova, Latkin és más usztsziszolszki lakosok. Szövegeim legnagyobb részét feljegyzésük és a közlővel való megbeszélésük után még FROLOVVAL néztem át.

Szövegeim azonban mindamellett, hogy följegyzésük helye Usztsziszolszok, nem mind usztsziszolszki eredetűek. A fönt említett CSEUSZOV nem Usztsziszolszokban, hanem onnan hat versztynyire Вильгортъ (*vyl-gort*) falvában lakik és onnan járt be hozzám a «városba». A vilygorti nyelvjárás azonban megegyezik az usztsziszolszkiival. CZEMBER már évek óta minden hónapban körülbelül két hetet tölt a sziszolai nyelvjárás területéhez tartozó falvakban, régebben meg a Vicsegdá mentén utazott; mind a két vidékről, de különösen a Sziszola mellékéről több mesét hozott. FROLOV, a ki usztsziszolszki születésű, két évig a Luza menti Берморъ-ban tanítóskodott és néhány dala onnan való. Ezekbe a más vidékről való szövegekbe, minthogy olyan emberek ajkáról jegyeztem fel őket, a kiknek a vicsegdai nyelvjárás az anyanyelvjárásuk, bizonyára több vicsegdai, illetőleg usztsziszolszki alak került és így nem tüntetik fel tisztán az eredeti nyelvjárást. Ezeknél a szövegeknél különben a jegyzet mindig rámutat arra, hogy milyen eredetűek.

Az orosz nyelvre való fordítást lehetőleg mindig a közlővel végeztem el, de minden esetben újra átnéztem említett nyelvmestereim valamelyikével. Erről a munkáról számolnak be a fordítást követő jegyzetek, a melyeknek az a céljuk, hogy a magyar fordítást megokolják és ellenőrzését lehetővé tegyék vagy megkönnyítsék; azonkívül sok tárgyi és nyelvi magyarázatot vettem bele a jegyzetekbe, még pedig itt is sokszor abban az eredeti orosz alakban, a melyben én hallottam az illető magyarázatot. Hogy az ilyenfajta magyarázatok mennyire szük-

ségesek, azt csak az tudja megérteni, a ki már nem-magyarázatos vagy hiányosan magyarázott szövegeket olvasott és érezte, hogy egy sereg kétségét az illető gyűjtő egy-egy rövid megjegyzéssel eloszlathatta volna.

Szövegeimben a mai finn-ugor nyelvészeti irodalomban majdnem általánosan elfogadott FUF.-féle átírást használom; ugyanezzel a hangjelöléssel írom át a SZAVVAITOV, ROGOV, POPOV és LYTKIN munkáiból vett idézeteket, míg WIEDEMANN adatait többnyire az eredeti átírással idézem. A hangsúly megjelölése csak ritkán vált szükségessé, minthogy a vicegdai nyelvjárásban a hangsúly kevés kivétellel az első szótágon van.

Fordítás tekintetében lehetőleg hű és ha csak lehetséges volt, szószerinti fordításra törekedtem.

Végül még néhány szót az itt előforduló rövidítésekről.

GENETZ = ARVID GENETZ, Ost-permische Sprachstudien. SUS. Aik. XV₁. 1897.

ЛУТКИН = G. SZ. ЛУТКИН, Зырянскій край при епископахъ пермскихъ и зырянскій языкъ. Санктпетербургъ, 1889. *)

MUNKÁCSI, VotjNépk. = MUNKÁCSI BERNÁT, Votják népköltészeti hagyományok. Budapest, 1887.

MUNKÁCSI, VotjSz. = MUNKÁCSI BERNÁT, A votják nyelv szótára. Budapest, 1890—1896.

РОРОВ = КЛАВД. А. РОРОВ, Зыряне и зырянскій край. Извѣстія Импер. Общ. Люб. Ест., Антр. и Этн. Труды этнографическаго отдѣла III. 2. Москва, 1874.

РОГОВ = НИКОЛ. РОГОВ, Пермяцко-русскій и русско-пермяцкій словарь. Санктпетербургъ, 1869.

ШАВВ. = ПАВ. ШАВВАИТОВ, Зырянско-русскій и русско-зырянскій словарь. Санктпетербургъ, 1850.

WICHM. Chr. = YRJÖ WICHMANN, Wotjakische Chrestomathie mit Glossar. Helsingfors, 1901.

WICHM. St. = YRJÖ WICHMANN, Kurzer Bericht über eine Studienreise zu den Syrjänen 1901—1902. SUS. Aik. XXI₃. 1903.

WICHM. WotjSpr. = YRJÖ WICHMANN, Wotjakische Sprach-

*) LYTKIN szövegeit vagy az eredeti orosz fordítással, vagy a SUS. Aik. X. kötetében megjelent WICHMANN-féle német fordítással idézem.

proben. I. Lieder, Gebete und Zaubersprüche. SUS. Aik. XI₁. 1893. II. Sprichwörter, Rätsel, Märchen, Sagen und Erzählungen. SUS. Aik. XIX₁. 1901.

WIED. = F. J. WIEDEMANN, Syrjänisch-deutsches Wörterbuch nebst einem wotjakisch-deutschen im Anhang und einem deutschen Register. St. Petersburg, 1880.

WIED.² = F. J. WIEDEMANN, Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. St. Petersburg, 1884.

Az egyes zürjén nyelvjárásokat ugyanúgy jelölöm mint WICHMANN; I. SUS. Aik. XXI₃: 20.

A többi rövidítés általánosan használatos és így magyarázatra nem szorul.

Dalok.

I.

- giriš jujas, posni šorjas vizivteni.*
bidsen seni sedž vina.
abu ved sen sedž vina,
saldatjaslen šin-vaš.
- 5 *kuš ib vile petim.*
bidsen seni sakar-jur.
abu ved sen sakar-jur,
saldatjaslen jurjasis.
k a z a n berege petim.
- 10 *bidsen seni ševk-turun.*
abu ved pe ševk-turun,
saldatjaslen jur-šijas.
k a z a n gorodas petim.
das-vit karaba lokte.
- 15 *karab piškas vi džištim.*
bidsen seni jurtem jez.
mi-ponda ti jurtemeš?
 — *se, tšem mian redina.*
kiten tian redina?
- 20 — *k a z a n gorod redina.*

- Nagy folyók, kis patakok folynak.
 Minden ott tiszta pálinka.
 De nincs ott pálinka,
 (hanem) katonák könnyei.
- 5 Pusztá mezőre jutottunk.
 Ott minden ezukorsüveg (csupa ezukorsüveg van ott).
 De nincs ott ezukorsüveg,
 (hanem) katonák fejei.
 A Kazán (folyó) partjára jutottunk,
- 10 csupa selyemfű van ott.
 De nincs (ott) selyemfű,
 (hanem) katonák haja.
 Kazán városába jutottunk.
 Tizenöt hajó jön.
- 15 A hajók belsejébe néztünk,
 csupa fejetlen ember (nép) van ott.
 Miért vagytok ti fejetlenek?
 — Olyan a mi hazánk (így születünk).
 Hol van a ti hazátok?
- 20 — Kazán városa a hazánk.

Jegyzetek. Ez a dal, melyet közlöm a Luza partján fekvő Векшоръ (*jeg-sor*) falvában hallott énekelni, talán csak töredék egy hosszabb epikai költeményből, a mely egy Kazán városánál történt ütközetről (talán Kazán elfoglalásáról) szólt. 2. *sedz vina* 'чистое, прозрачное вино (tiszta, átlátszó pálinka)' | 3. *ved* < orosz вѣдь | 6. *sakar-jur* 'голова сахару' | 9. *kazán berege*: itt nyilván a Kazanka folyóról van szó, a mely Kazán-nál ömlik a Volgába. | 10. *ševk turun* 'шелковая трава (szép «selyem» fű)' | 18. *redina* < orosz родина.

II.

- sad-jerin pe niv gulaite.*
mi,tsa zon volivle.
 «zonmei, zonmei, molode,tsai,
 šo,tsa tai volivlan.»
- 5 — *me-pe esken rad volivla,*
ninmen kožavni.
pitira s-ke me vetla,

dona kožin vaja.
dona kožin, kik kožin
 10 *kumaľs da kitažka.*
«kitažkase og novli,
kumaľsse og paštav.
kidž rađeitan, sidž rađeit,
bošt zaruia tšuh-kitš.»

A kertben sétál a leány.
 Szép legény jön (jár) hozzá.
 «Legényem, legényem, kedvesem,
 ritkán jössz bizony.»
 5 «Én szívesen jönnék,
 (de) nincs mivel megajándékozalak.
 Ha Pétervárra megyek,
 drága ajándékot hozok.
 Drága ajándékot, két ajándékot:
 10 vörös pamutszövetet és nankint.»
 «A nankint nem viselem,
 a vörös pamutszövetet nem öltöm fel.
 A hogy szeretsz, úgy szeress (t. i. ajándék nélkül is),
 végy aranygyűrűt (és esküdjünk meg)».

Jegyzetek. Ugyane dalnak több változatát is hallottam;
 az egyikben a legény felelete így folytatódik:

dona kožin, kik kožin,
 10 *kik zaruia tšuh-kitš.*
krug gegeris ki-tšovtam,
kujimis okásam.»

Drága ajándékot, két ajándékot:
 két aranygyűrűt.
 Köröskörül megyünk (az oltár körül az esketésnél),
 háromszor csókolódzunk.»

1. *jer* 'kerítés, bekerített tér, kert, veteményes kert (изгородь, заборь, огородь)'; *po-tšem jer* 'огородь, огороженное мѣсто'; *sad-jer* 'садъ, палисадъ, палисадникъ, огородъ саду'; *sad-jer'in* 'въ садовой огорождѣ' | 3. egy másik változat szerint: *mi-tša zonmeji, molode-tšei* 'szép legényem, kedvesem'; *molodets* < orosz молодець 'legény' | 5. *me-pe esken rad volivla* 'я бы радъ ходилъ'; változata: *rad-pe eske me volivla; eske,*

csken a föltételes mód jelölésére szolgál; pl. *me eske ozir-ke veli, kuži eske ovni* 'я если богатъ бы былъ, умѣлъ бы жить; ha én gazdag lennék, tudnék (hogy) élni' | 7. változat: *tui lesale, piter e muna* 'az út jó lesz, Pétervárra megyek'; *pitir, piter* Петербургъ, Питеръ | 10. *kumats* < or. кумачъ 'vörös pamutszövet'; *kitaika* < китаика 'nankin szövet'; változat: *kumats i kitaika* | 12. változat: *kumatsis oz kov* 'a vörös pamutszövet nem kell' | 13—14. 'какъ любилъ, такъ и люби'; *radeitni, radeitni* 'радѣть, ухаживать; gondoskodik vkiről, gondoz; szeret'.

A fönt említett változatban:

11. *krug* < orosz кругъ, вокругъ 'köröskörül'; *kiťšovtni* 'обойти, окружить, обходить, сдѣлать обходъ'. Egy másik változat szerint:

10 *sitetš da kalenkor.*
«kalenkor zev eťša
sitetšis vušje.
ježeli kesjan ľubitni
neľ zarńia tsuń-kitš,
 15 *sésša kujimiš gegertam.»*

10 kartont és kalikót.»
 «A kalikó nagyon kevés,
 a karton megfakul.
 Ha szeretni akarsz,
 végy aranygyűrűt,
 15 azután forduljunk háromszor körben.»

10. *sitetš* < ситець; *kalenkor* < каленкоръ | 12. *vušje* 'линяеть' | 15. változat: *kujim pev gegertam.*

III.

grad-jerin-pe niľ kapusta vesale
zev jeđžid giris maťša.
i zon zavor doras vois,
«bog pomets» vais.

5 *«bog pomets-pe, miťša niľei,*
kapustate vesavni.»
kapustase oz donjav,
miťša niľse okale.
kapustase i ez neľ,

10 *miťša niľse ľubitis.*
dinas suvtedis,

veškid kiēdis kutis.
a međ kinas kutlis,
šelem berdas topedis,

15 *musa torjen šuis.*

«*ok-pe, menam musa niēj,*
zbišis-e te lubitan mene?»

— «*me-ke teng og lubit,*
me te beris og vetlis.»

20 *ivlain i,đžid jugid,*
jen-ež-kuin paškid kia.

— «*pera me-dinis munnj*
deva niv dine.

deva nilis abu meis

25 *mi,šša,đžik ni burđžik.*

sijeen-ke burđžik,

miđ matindžik ole,

unais geštitede

i,đžiddžika kožnale,

30 *i šeskidđžika okale.»*

A veteményes kertben káposztát gyomlál a leány,
 nagyon fehéret, nagyfejűt.

És odajött a kapuhoz a legény,

«Isten segítsen»-t hozott.

5 «Isten segítsen, szép lányom,
 káposztát gyomlálni.»

Nem alkudozik a káposztára,

a szép leányt csókolja.

Nem is vette meg a káposztát,

10 a szép leányt szerette.

Magához vonta (maga mellé állította),

jobb kezénél fogta,

másik kezével meg átölelte,

szívéhez szoritotta,

15 kedvesének mondotta.

«Ó — mondja — én kedves leányom,
 igazán szeretsz-e engem?»

— «Ha én nem szeretnék,

- nem futnék utánad.»
- 20 Az utcán nagy világosság,
az égen széles pír.
— «Ideje, hogy elmenjen tőlem
az özvegy leányához.
Az özvegy leánya nálamnál
- 25 sem nem szebb, sem nem jobb.
Talán azért (tkp. azzal) jobb,
hogy közelebb lakik,
sokszor megvendégeli,
nagyobb ajándékokat ad neki
- 30 és édesebben csókolja őt.»

Jegyzetek. A kedvesével való találkozás után a legény elmegy; a leány tudja, hogy hová megy: egy másik, gazdagabb leányhoz, az özvegyasszony leányához. Ezek a gondolatok foglalkoztatják a leányt akkor, mikor a szeretője eltávozik (22. sortól kezdve).

1. *grad-jeŕ* 'огородъ', *grad* < orosz гряда; *vesavni* 'полоть, чистить, очистить, очищать, убирать' | 2. *matš* 'мячъ, шаръ; labda, golyó', *kapusta-matš* 'кочанъ капусты' | 3. *zavor doras* 'къ воротамъ' < or. заворъ 'kerítés' (l. DAL, Толковый словарь жив. великор. яз.) | 4. *bog pometš* < orosz Богъ помочь | 7. *donjavni* 'прицѣнивать, торговать; árát megállapítani, megbecsülni, alkudozni' | 17. *zbiľ* 'valóság; былъ, дѣйствительность, вѣрность' | 19. *me te beriš og vetliš* 'я за тобою бы не гонялась, не ходила' | 20. *ivlain* 'kint, az utcán' | 21. *jen-ež-ku* 'ég, небо'; *kia* 'заря' | 23. *deva* < orosz вдова | 27. a *mij* szónak ez a «hogy» kötőszó értelmében való használata természetesen szolgál fordítása az orosz что kötőszónak (l. FUCHS, KSz. XII: 231) | 28. *geštitedni* 'угоститъ, угощать'.

IV.

- gerd tšvetjas-pe usini*
nekodli leptini.
menim kole vetlini.
vež lug viledž.
- 5 *menim kole adživni*
assim musa mortes.
menim kole korlini,
as ding pukavni.

- keşjîşis menam musa,
 10 me orde geştîtnî-loknî.
 voi-şer berin etik tşasin
 lebîşis musa gulu.
 kerka vile,
 kerka vîvşân kiltşeg vile,
 15 kiltşeg vîvşân eşîñ vile.
 «tşettşî, musa, tşettşî, dona,
 użan-insîd sadmi.
 me lokti te dîne, musa,
 voştî mem e,dżeste.
 20 on-ke voştî, olan gażegî, e,dżegî,
 ket voştî eşînte.»
 me e,djedżik tşettşîştî,
 pos-vo,dżed koterti,
 vil' pos-vo,dżed koterti.
 25 e,dżesse voştî,
 musali panîd peti.
 je,dżîd kiedîş boştî,
 vomşeg okali.
 vomşeg-pe okali
 30 i użlan-ine pîrtî.
 pîzan saje pukşedi
 da tşajen juktali.
 tşajen-pe juktali
 daî musa mortli şui :
 35 «te munan, menam olan gaż, îli karş,
 jez îli karas te megn en oşjîş.»
 settşeg zon legâşîş nivked î piñâşîş.
 pîzanas kinas kutşkis :
 «dugdî te meneg legednîd.»
 40 međîş zîk, međîş şum
 menam użlan inî.
 ki,dżî sîje zîk jîlîş
 stav jezîş tedîşnî,
 stav jez tedîşnî,
 45 mamî vîştalisnî.
 menam mameğî î şue :

«*mij-ne teked loi?*»
a me šiui: «žerkalee
šera kan' tséttšištis.
 50 *šera kan'is tséttšištis,*
žerkalee žugeđis
i menę sadmedis,
menę tomes sadmedis,
musukkeđ jansędis.»

A piros virágok elhullottak,
 nincs kinek felszedni.
 Nekem el kell mennem
 a zöld rétre.

- 5 Nekem látnom kell
 az én kedvesemet.
 Meg kell őt hínom
 magamhoz, mulatni (tkp. ülni).
 Az én kedvesem megigérte,
 10 hogy eljön hozzám látogatóba.
 Éjfél után egy órakor
 (hozzám) repült egy kedves galamb.
 Repült a házamra,
 a házról a lépcsőre,
 15 a lépcsőről az ablakomra.
 «Kelj föl, kedvesem, kelj föl, drágám,
 ébredj föl álmodból.
 Én jöttem hozzád, kedvesem,
 nyisd ki nekem az ajtót.
 20 Ha nem nyitod ki, életem gyönyörúsége, az ajtót,
 nyisd ki akár az ablakodat.»
 Hamar fölugrottam,
 végigfutottam a pitvaron,
 végigfutottam az új pitvaron.
 25 Kinyitottam az ajtót,
 elébe mentem kedvesemnek.
 Fehér kezénél fogtam,
 száját csókoltam.
 Száját csókoltam

- 30 és hálósobámba vezettem.
 Az asztalhoz ültettem
 és teával kínáltam meg (tkp. itattam).
 Teát adtam neki
 és kedvesemhez szóltam:
- 35 «Te elmégy, én életem gyönyörűsége, messzi városba;
 az idegen messzi városban ne dicsekedjél velem (t. i.
 hogy a szeretőd voltam).»
 Erre a legény összeveszett a leánynyal és szitkozódott.
 Az asztalra ütött a kezével:
 «Hadd már abba a bosszantást (szűnj meg engem
 bosszantani).»
- 40 Lett veszekedés, lett lárma
 az én hálósobámban.
 A hogy ezt a veszekedést
 az emberek mind megtudták,
 az emberek mind megtudták,
- 45 elmondották az anyámnak.
 Az én anyám szól:
 «Ugyan mi történt veled?»
 Én azonban így szóltam: «A tükörbe
 ugrott a tarka macska.»
- 50 A tarka macska oda ugrott,
 eltörte a tükröt
 és fölriasztott (tkp. fölébresztett) engem.
 Engem, fiatal, fölébresztett,
 kedvesemtől elválasztott.»

Jegyzetek. 1—2. 'красные цветы упали, некому под-
 нять'; *tšvet* < orosz *цвѣтъ*; *ušini* népmesékben és dalokban
 ritkábban előforduló praeteritum *-ini* végződéssel a rendes *-isni*
 végződés helyett. WICHMANN (Studienreise 25) a peccorai nyelv-
 járásból idézi ezt a személyragot | 8. *pukavni* 'посидѣть', vö.
voj-pukem 'вечеринка, посидянокъ', *pukem*, *pukalem* 'посидя-
 нокъ, бесѣда; esti társaság, mulatság'; *voj-pukan in* 'abendgesell-
 schaft (der mädchen)' WICHM. Stud. 28; vö. votják *pukon-
 korka* 'az ifjúság mulató háza; fonóka, fonóház' MUNK. VotjSz.
 587, VotjNépkHagy. 335. | 14. *kiltše* < orosz *крыльцо*, előfordul
kriltše, ritkábban *kriltše* alakban is | 17. *užan-in* tkp. 'alvóhely,
 fekvőhely'; itt azonban az *in* képző-szerepű (l. WIEDEMANN² 71,

72) és *uzan-in* 'alvás, álom'; vö. *dugdi gorzan-insid* 'hadd abba a kiabálást (перестань кричать, отстань отъ крика)', *dugdis gizan-inis* 'отъ писанія отстань; abbahagyta az írást' | 21. *ket* < orosz хоть | 22. *edje, džik* 'скорѣе' | *pos-vo, džed* 'по сѣнямъ' | 31. *pizan saje pukšedi* 'за столъ посадила' oroszos szerkezettel; éppígy *pizan saje pukšini* 'asztalhoz ülni, сѣсть за столъ', *pizan sajin pukavni* 'asztalnál ülni, сидѣть за столомъ', *pizan sajis tšettšini* 'asztal mellől fölkelni; встать изъ за стола'; de *dorin* névutóval is: *tolke ved pizan dorin pukalim* 'am tische nur haben wir gesessen' W. St. 35; vö. a votjákban is: *žok-sorad puktäm kunoed* 'asztalod mellé ültetett vendéged' MUNK., Votj. NépkHagy. 262 («pedig szabály szerint ezt várnök: *žok-bordi* v. *žok-bordad*; talán az orosz: садиться за столъ szólás van itt utánozva») | 35. *ili* 'далекій', *ili tu* 'дальняя земля', *ili musa mort* 'messzi vidékről való ember; человекъ изъ дальнихъ странъ' | 36. *jez ili karas* 'въ чужомъ дальнемъ городѣ'; így is: *jez ilis karas id.*; *ilis* 'далекій, отдаленный' | 37. 'тутъ молодець разсердился, поссорился съ дѣвкой и поругался' | 39. *legednid* 'сердиться, személyragos infinitivus 'haragítanod' (vö. WIEDEMANN² 163) | 40. *medis* 'помель; kezdődött, keletkezett'; éppígy: *sije medis gorzini* 'elkezdett kiabálni; онъ началъ кричать'. WIEDEMANN is ismeri a szónak ezt a jelentését, LUTKIN azonban csak a rendes «идти, отправиться» jelentését említi; *zik* 'споръ, ссора, шумъ; veszekedés, lárma' (< orosz зыкъ); *šum* < orosz шумъ | 48. *žerkale* < orosz зеркало | 54. *musuk-keđ jansedis* 'съ милымъ разлучила'; *musuk* 'kedves; милый'; vö. *menam musukeđ* 'mein herzenslieb' W. St. 30; *jansedni* 'elválaszt; отдѣлить, разобщить, разлучить'; a comitativusnak ez a használata természetesen oroszos; éppígy: *sije kesje jansedšini babaisked* 'el akar válni a feleségétől; онъ хочетъ развестись съ женой', vagy: *baba kesje jansedšini muzikisked* 'az asszony el akar válni a férjétől'; oroszul 'съ мужемъ' (l. még KSz. XII : 232).

V.

ođ dig lada, mi-pe ke, džimeđ, ke, džimeđ.

— *mij-ne ti ke, džideđ, ke, džideđ?*

mi-pe ke, džim brosaen, brosaen.

— *mi-pe sije talalam, talalam.*

5 *mijen-ne ti talalad, talalad?*

— *mi talalam vevjasen, vevjasen.*

mi najęes kutalam, kutalam.

— *mijen-ne ti kutalad, kutalad?*

mi kutalam ševk tivjen, ševk tivjen.

10 — *mi-pe sije nébalam, nébalam.*

mijen-ŋe ti nébalad, nébalad?

— *mi nébalam šo šaiten, šo šaiten.*

mianli šurs šait oz kov, oz kov.

— *miŋ-ŋe tianli kole, kole?*

15 *mianli kole dorsa niv, dorsa niv.*

— *mian dorsa niv zarnia, zarnia.*

mianli sije i kole, kole.

— *mi inŋ šetam, vošte-že e, džeste, e, džeste.*

so tianli e, džesis, e, džesis.

20 — *mian nivjas tšiniŋi, tšiniŋi.*

mian nivjas sodini, sodini.

— *mi ta-lun berdam, berdam.*

mi-pe ta-lun šilam, šilam.

— *oŋ đig lada, šilam, šilam.*

Ó *đig lada*, mi vetettünk, vetettünk.

— Mit vetettetek, vetettetek?

Mi kölest vetettünk.

— Mi azt összetapossuk, összetapossuk.

5 Mivel fogjátok azt összetaposni, összetaposni?

— Összetapossuk lovakkal, lovakkal.

Mi őket elfogjuk, elfogjuk.

— Mivel fogjátok elfogni, elfogni?

Mi elfogjuk selyemhálóval, selyemhálóval.

10 — Mi azt megvesszük, megvesszük.

Min veszitek meg, veszitek meg?

— Megvesszük száz rúbelen, száz rúbelen.

Nekünk a száz rúbel nem kell, nem kell.

— Hát mi kell nektek?

15 Nekünk kell a szélső lány, a szélső lány.

— A mi szélső lányunk aranyos, aranyos.

Nekünk az kell, az kell.

— Mi hát odaadjuk, nyissátok ki az ajtótokat, ajtótokat.

Itt van nektek az ajtó, az ajtó.

20 — A mi leányaink megfogytak, megfogytak.

A mi leányaink megszaporodtak, megszaporodtak.

— Mi ma' sírunk, sírunk.

Mi meg ma énekelünk, énekelünk.

— Ó, *dig lada*, énekeljünk, énekeljünk.

Jegyzetek. E tánczdal orosz eredetű. Mindjárt az első sorban említett *dig lada* is mutatja ezt, azonkívül közlöm szerint ezt a dalt oroszul is éneklék. Közlöm — egy körülbelül 50 éves asszony — panaszos hangon mondotta, hogy ezt a tánczdalt régen énekeltek csak, az ő gyermekkorában; ma már inkább négyest és más új tánczokat tánczolnak. Magyarázata szerint a tánczolókat két sorba állnak föl egymással szemben, azután egymás felé mennek, mialatt felváltva éneklék a dal egyes sorait. A 20. sornál egy leány (a *dorsa niv* 'szélső leány' vagy a *šersa niv* 'középső leány'; l. a 15. sorhoz tartozó jegyzetet) átmegy a másik csoportba. Az utolsó sort a két csoport közösen éneкли.

1. *oi* = orosz ой; *dig lada* = orosz дидъ Ладо; «дид-ладо припѣвъ веснянокъ или хороводныхъ пѣсенъ. А мы поле вытопчемъ, вытопчемъ, ой дид-ладо вытопчемъ, вытопчемъ!» (DAL, Толковый словарь живаго великорускаго языка с. v. дидъ); *keđžni* 'сбѣять' | 1—2. *keđžimeji* 'mi vetettünk' és *keđžideji* 'ti vetettetek' csak e helyen előforduló alakok *keđžim* és *keđžinnid* helyett. Ezt az *-ei* végződést más alakokban is megtaláltam. Az imperativus többesszámi 2. szem.: *bošte* és *bošteji* 'vegyetek'; a tagadó igeragozásban is: *mi oge bošteji* (*bošte*) 'mi nem veszünk', *mi ege bošteji* 'mi nem vettünk' és éppígy *bošteji* alakkal a többesz. 2. személyében is. W. St. 25. szerint præteritum többes 1. sz. «I. U. V. Peč. S. L. P. *-im* (S. L. P. auch *-ime*), 2. I. U. V. Peč. *-innid* (V. selten auch *-id*), S. *-id*, *-inid*, L. *-id*, *-ide*, *-innid*, P. *-it*, *-ite*». Az imperativus több. 2. szem. végződéséül ЛУТКИН csak az *-ō*-t ismeri (l. ЛУТКИН Nyelvtan 30.). WIEDEMANN szerint azonban a személyrag *-ō* (*-e*), *-ōji* (*-ei*) (WIEDEMANN² 183). | 3. *brosa* < orosz просо, előfordul *prosa* alakban is | 4. *talalam* 'ВЫТОПЧЕМЪ', l. az 1. sorhoz tartozó jegyzetet | 5. *-ne* oroszul же, sokszor csak nyomatékosító szócska; vö. *mi ne kutam mi kerni kekja misennas* 'was können wir acht denn anfangen' W. St. 34; *keni ne vais* 'wo ist aber das wasser' uo. 40. Vö. még WIEDEMANN² 234. | 9. *tivjgn* 'НЕВОДОМЪ' | 12. *šajt* 'рубль' | 15. *dorsa niv* helyett *šersa niv* 'középső leány'-t is énekelnek | 16. *zaršia* 'aranyos' ('drága') | 18. *ine* úgy látszik csak egyenes beszédben használható, nem mások szavainak idézésénél; az utóbbi esetben *-pe* használatos, mint pl. a III. dal 16. sorában. Jelentése 'hát; mondom'; *mi ine šetam* 'мы тогда, такъ отдадимъ'; *mun-ine* 'menj, menj hát', *vetla-ine jevla* 'megyek tejért'. WIEDEMANN szerint *ine* 'dennoch'; —

vošte-že vagy *vošte-te*; *vošte-te* 'отворите-ка'; éppígy *mun-te* 'ступай-ка, поиди-ка', *munje-te* 'ступайте-ка, поидите-ка'; vö. LUTKIN 164. *vajte, vajte purtte* 'дай, дай ты свой ножъ', 'gib mir dein Messer' (WICHM. SUS. Aik. X:68). LUTKIN szerint tehát a *te* azonos volna a *te* névmással; de ugyanabban a mesében többször is: *mun te* 'иди ты', 'menj te' | 20—21. *tšini*, *sodini* præteritum-alakokhoz vö. a IV. dal 1. sorához való jegyzetet.

VI.

me lug viti muni

vež lug viti.

bašmak addži, jektini kuti.

tupil gegiltše, sunis kišše.

5 *tupil vettše, vettše,*

sunis vettše, vettše

me sunisse kuti

stav sunisse orjedli.

Végigmentem a réten,

a zöld réten.

Czipőt találtam, táncolni kezdtem.

A gombolyag gurul, a czérna húzódik.

5 A gombolyag fut, fut,

a czérna utána fut, fut.

Én megfogtam a czérnát,

az egész czérnát eltéptem.

Jegyzetek: 4. *tupil* 'клубокъ'; *gegiltšini* 'катиться, скатиться; gurul, legurul'; *sunis* 'нитка, нитки; fonál, czérna'; WIEDEMANN *sunis* 'Zwirn, Garn, Faden'; érdekes, hogy a *votják* szó átírása is ugyanazt a hibát mutatja: WIED. *synis* 'Zwirn', MUNK. Sar. *sinis*, Kaz. *senés*); *kiššini* 'húzódni, nyúlni, csúszni'; a czérnagombolyag kiesik a leány kezéből, a czérna kigombolyodik és nyúlik, húzódik a földön | 5. *vettše* 'гонится'; *vettšini* 'fut, utána fut, üldöz; бѣжать, гнаться, слѣдомъ бѣгать' | *orjedlini* 'рвать, прерывать, разрывать, отсѣкать; tér, széttér, letép (sokat, az egészet)'; *stav sunisse orjedli* 'всѣ нитки порвала'.

VII.

voj-pukin pe oz pukavši,

tšersei kiš usale,

- petškan vetle me ulin,*
kudél vetle me vo,đžin.
 5 «*matuškađi, tšužtišeđi,*
vajed-te mem gižišes,
gižišes bures,
jurse šiledema
pomadaen mavtema,
 10 *okavni tšektema.»*
okali-pe, lubiti, šuali.
va vomen, pos vomen
v á ň a m a š a e s v u,đžedis.
vu,đžedis-ke kiskis,
 15 *kem-kotse kokšis uškedis.*
niv berde i gorze,
kem-kotse žalite.
«en berd, nileđi, en berd, m a š a e i,
bur,đžikes važšis nebam,
 20 *lentaen da peklaen.*
i džu,đžiddžik kabluken.»

Az esti összejöveteleknél nincs kedvem mulatni,
 az orsóm kiesik a kezemből,
 a rokka (csak) megy alattam,
 a szösz (csak) megy előttem.

- 5 «Édes anyám, szülőm,
 hozd ide nekem a jegyzőt,
 a jó jegyzőt,
 a kinek haja (tkp. feje) símára van fésülve,
 pomádéval bekenve,
 10 s csókra van rendelve.»
 Megcsókoltam, szerettem, beszélgettem (vele).
 A folyón át, a hídon át
 vitte *Vána Mašá-t*.
 Mikor átvitte, húzta,
 15 lábáról leejtette a cipőjét.
 A leány sír és jajgat,
 cipőjét sajnálja.
 «Ne sírj, lányom, ne sírj, *Mašám*,

a réginél jobbat veszünk,
20 szalaggal és csokorral
és magasabb sarokkal.»

Jegyzetek: 1. *voi-puk* v. *voi-pukan*, *voi-pukem* l. a IV. d. 8. sorához való jegyzetet; *oz pukavši* 'не сидится, не хочется сидѣть' | 2. *tšers* 'веретено' | 3. *petškan* 'прялка; rokka' | 3—4. 'прялка ходить подо мной, куделя ходить передо мной' | 5. *tšuztišei* 'родительница' | 6. *gižis* 'писарь, писецъ' | 8. *šiledni* 'гладить, сгладить, сглаживать, выравнивать; simít; *jurse šiledema* vagy *jurse šiledemes* is 'съ приглаженной головой; fejét simára fésült [jegyzőt]' | 9. *matni* 'beken, megken' | 10. *okavni išektema* 'цѣловать приказана'; fordítóm szerint: 'a kinek feje ustroyennaja dla počľmua' | 13. *vána* 'Иванъ, Ваня'; *maša* 'Марія, Мама'; *vu džedni* 'перевести, перевезти, переправить; átvísz, átszállít' | 14. *kiskis* 'поташиль' | 15. *uškedis* 'обро- ниль' | 16. *gorze* 'кричить' | 20. *lenta* < orosz лента; *pekla* < orosz петля | 21. *kabluk* < orosz каблукъ.

VIII.

míla berdan, musa nílei,
nora gorzan néžjeník?
míla kistan tšišjan vile
jugid šin-va gušėnik?

5 *eziš, zarńi, dona pás-ķem*
aĩ-mam kožnalėni pĩr.
míla berdan, jugid šondi,
míla šogšan, šelem-šer?

— «*mii mem zarńi, dona pás-ķem;*

10 *eziš, zarńi šud oz šet.*
teliš berin veža-lune
veres saje munnĩ mem.
so mii vesna berda, šila,
nora gorza néžjeník.

15 *so mii vesna tšišjan vile*
šin-va kišė gušėnik.»

Miért sírsz, kedves leányom,
jajgatsz szomorkodva magadban (tkp. csöndesen)?
Miért ontasz kendődre
titokban tiszta könnyeket?

- 5 Ezüstöt, aranyat, drága ruhát
adnak szüleid neked mindig ajándékul.
Miért sírsz, fényes napom,
miért bánkódol, szivem?
— «Mit nekem arany, drága ruha;
10 ezüst, arany nem ad boldogságot.
Egy hónap mulva, vasárnap
férjhez (kell) mennem.
Lám miért sírok, énekelek,
jajgatok szomorkodva magamban.
15 Ez az, a miért kendőmre
hull titokban könnyem.»

Jegyzetek: Közlőm valószínűleg nem Usztsziszolsziban hallotta ezt a dalt, vagy legalább is nem usztsziszolsziki embertől tanulta; ezt mutatja a 11. sorbeli *veža-lun* 'vasárnap' szó, a mely Usztsz.-ban nem használatos. Ennek és a következő dalnak a dallamát l. a fűgglékben.

2. *nora* 'грустно, жалобно, тоскливо, печально; szomorkodva, bánkódva, szomorúan'; *gorzini* 'кричать, орать, выть, ревать'; jajgat, kiált, hangosan sír, bög'; *nézjenik* 'медленно, тихоенько; lassan, csöndesen'; *nézjeniken* 'lassan, csöndesen, lassanként'; *nézjen* 'csöndesen' | 3. *tsisjan* 'платокъ; kendő' | 4. *gušen, gušenik, gušeniken* 'тайкомъ, тайно, скрытно, потихоньку, втихомолку; titokban, titkon, csöndesen' | 6. *pir* 'всегда' | 8. *šogsini* 'горевать, печалиться, кручиниться, скорбеть'; bánkódik, szomorkodik, emésztli magát'; *šelem-šer* 'сердечная' | 12. *veres saje munni tem* 'за мужъ идти мнѣ (надо)' | 13. *so* 'име; вотъ'; *so mi vesna berda* 'вотъ, почему (изъ за чего) плачу' | 16. *kisšini* 'литься, вылиться, вытекать, течь; ömlik, folyik, kifolyik'.

IX.

šondi-banej, olemej,
tom olemej, tom gažej,
tom pera kollalemej!
kittše sije kolema?

- 5 *ne-kittše abu kolema.*
stavnas ašnim vladajtam,
oge kuže vladajtnis.
milkidjasnim oz tirmi
da šilajjasnim oz sudžši.

Napom, életem,
 fiatal életem, ifjú örömöm,
 (életem) eltöltésének rövid (tkp. fiatal) ideje!
 Hol maradt az?

5 Nem maradt meg sehol!

Mi magunk mindent bírunk (mindennel rendelkezünk),
 (de) nem tudjuk 'bírní (felhasználni).
 Eszünk elégtelen
 és erőnk elégtelen.

Jegyzetek: Ennek a szép dalnak a gondolatmenete a következő: Milyen szép az élet, de milyen rövid is! És ezt a szép életet, a szép ifjúságot nem is tudjuk eléggé élvezni. Nem értünk életünk fölhasználásához és mire ennek tudatára ébredünk, már eltűnt az ifjúság! — Ezt a dalt közlöm nem Usztsziszolszkban, hanem a sziszolai nyelvjárás területéhez tartozó Визинга (*vizin*) falvában tanulta, így maradt meg benne a *milkidjasnim* alak l-je.

1. *šondi-banej* szószerint: 'nap-arczom; napom, ragyogó arczom' (becéző szó); *šondi-banej olemei* tehát 'gyönyörű, kedves életem!' | 3. *pera* < orosz *пора* 'idő'; *kollavni*: 'nem *kollavni* 'прожить, провести жизнь; az életet eltölteni' | 6. 'всѣмъ сами владѣмъ', az instrumentalis használata természetesen az orosz szerkezet utánzása. | 7. *vladažnīs* 'bírnia'; vö. hogy az udorai nyelvjárásban az infinitivus végződése mindig *-nis* (l. WIED. 161; WICHM. St. 26). | 8. *oz tirmj* 'не достаеъ' | 9. *šila* < orosz *сила* 'erő'; *oz sudžšj* 'не хватаеъ'.

X.

šondi-banej, olemei,
tom pera kollalemei
makar-šikt e vetlemei,
mišša nyked kutlišemei!

Napom, életem,
 (életem) eltöltésének rövid (tkp. fiatal) ideje!
 Mikor *makar-šikt*-be jártam,
 s szép lánnyal ölekeztem!

Jegyzetek: 3. *makar-šikt* falu neve; *šikt* 'приселокъ; мѣсто, гдѣ много ягодъ; telep; olyan hely, a hol sok bogyó terem'; *šikten-šikten* 'по мѣстамъ; helyenként, itt-ott'. Usztsziszolszk egy részének pl. *mikul-šikt* a neve | 4. *kutlišni* 'держаться, обниматься; ölekezni'.

XI.

- kor-ke pe me gulaitli,*
mi,tsa nivse addživli.
ešin doras pukale
je,đžid kudelse petske.
 5 *me dumaiti getrašni.*
batej esken radēite,
mamej oz mun korášni.
mame inde saldate.
mene esken oz boštni.
 10 *vižinas-ke me letšši,*
prijemas-ke piravli,
me-kod' omel'is abu,
me-kod' i,štētis abu.
sek dumišti: «oz boštni».
 15 *kvalittši-ke — boštisni.*
vot ku,štēm olem vevli!

Egyszer sétáltam,
szép leányt láttam.

Az ablaknál ül,
fehér szöszöt fon.

5 Azt gondoltam, hogy elveszem.

Az atyám beleegyeznék,
(de) az anyám nem megy (a leányt) megkérni.
Anyám katonának szán,
(de) engem csak nem vesznek.

10 Mikor vižin falvába jöttem,
mikor a sorozótérre mentem,
hozzám hasonló sovány nincs ott,
hozzám hasonló kicsiny nincs ott.
Akkor azt gondoltam: «nem vesznek (katonának)».

15 De mégis csak bevettek.

Lám, milyen volt az életem!

Jegyzetek. Ezt a dalt, mely a WICHMANNTól följegyzett katonadálnak (WICHM. St. 28.) változata, a Luza melletti Бершорь-
ban hallotta közlöm. Feltűnő a frequentatív alakok kedvelése
(*gulaitli*, *addživli*, *piravli*, *vevli*) és az *ešin* (~ vicsegdai *ešin*)
és *letšši* (~ vicse. *ledžši*, *ledšši*) alakok.

4. *kudel'* < orosz *кудель* | 6. *batej esken raděite* 'отец бы и радѣть, согласенъ' | 7. *korásni* 'свататься' | 8. *inde* 'прочить, думаетъ отъдать' | 10. *višín* Визинга falva a hasonló nevű folyócska mellett | 11. *prijem* < orosz *приемъ* | 15. *kvatittsi-ke — boštisni* 'схватился и взяли' (WICHM. 'aber wie es auch gewesen — sie nahmen mich doch!') | 16. *vot ku tš'em olem vevl'* 'вотъ какое житье бывало'.

XII.

rit pukalim, pukalim
pošteveji domas.
munime da munime
šeregov prijem vilas.
 5 *petime, petime*
rotš kabakjasas.
bidsen seni gerd pizan i gerd-dores.
boštíme-ke boštíme
sladkeji vina poluštop.
 10 *mittšime, mittšime*
lubeznejjasli.
lubeznejjaslen bidsen šinjasis
beglášni kutis.

Este ültünk, ültünk
 a posta-házban.

Mentünk és mentünk
 šeregov-ba sorozásra.

5 Jutottunk, jutottunk
 orosz kocsmákba.

Ott csupa vörös és vörös-szélű asztal van.

Vettünk, vettünk
 fél stof édes pálinkát.

10 Odanyújtottuk, kínáltuk vele
 szeretőinket.

Szeretőinknek mindnek szeme

elkezdett forogni (t. i. jókedvükben, örömükben).

Jegyzetek. Ezt a katonadalt is Векшоръ-ban hallotta közlöm.

1. *rit pukalim* 'вечеромъ сидѣли'. Nem lehetetlen, hogy a ragelhagyás az olyan kifejezések hatására viendő vissza, mint:

voi-pukem, voi-pukan in (l. IV. d.); vagy talán inkább olyan időhatározók hatására kell gondolnunk, melyek meddig kérdésre felelnek (*egész este ültünk*) és a zürjénben is accusativus-szal állnak. | 2. *poštęvęi domas* 'въ почтовомъ домѣ' | 3. *munimę* és alább *petimę, boštımę, mištımę* végződéséhez vö. az V. d. 1—2. sorához írt jegyzetet; «1. pl. I. U. V. Peč. S. L. P. -im (S. L. P. auch -ime)» WICHM. St. 25. Érdekes, hogy az 1. sorban *pukalim* van, nem pedig *pukalimę*. Talán a versemérték kedvéért; vö. *pukalim* háromtagú, *petim* stb. csak kéttagú lenne. | 7. *gerd-dores* 'съ красными краями' | 10. *mištšinę* 'подать, выставить, показать, подносить; odanyújt, kitesz, megmutat' | 12—13. 'у любезныхъ все глаза забѣгали'; *šinjasis* többszám, *kutis* egyesszám; *beglášni* vö. orosz бѣгать, забѣгать és a hozzá tartozó бѣглый, бѣгловатый, бѣглость, бѣгляна kérézéseket.

XIII.

mentšim šogse on-na ted,

ajej-mamej, matuška.

mene boštęni saldate.

dodđavli že dodđavli mem

5 *kik voronej vepte.*

dodđavli že dodđavli

kik zeletej dodte.

kertavli že mem kujim kekekeltsik,

vaili že mentševej šebredte.

10 *velešt geger gegertam*

aslam sušedmid

as red-vužmid

tom molodetsjasmid

ozir voitirmid :

15 *periš starikjasked,*

geļ voitirmid :

periš starukajasked.

Az én bánatomat még nem tudjátok,

atyám, anyám, édes anyám :

Engem bevesznek katonának!

Fogd be, fogd be (nekem)

5 a két fekete lovat.

Fogj be, fogj be

két aranyos szánodba.

Köss rá három csöngőt,

hözd a . . . takarót.

10 A járást körülszánkázzuk

szomszédjaimmal,

rokonsággommal,

fiatal legényekkel,

gazdag emberekkel:

15 öreg emberekkel,

szegény emberekkel:

öreg asszonyokkal.

Jegyzetek: Az ujoncz, mielőtt bevonul, utoljára sok embert vesz föl a kocsijára és úgy kocsikázik. Ez a dal is Бекшорь falvából való (luzai nyelvjárás).

1. *na* 'еще; még'; pl. *en-na mun* 'még ne menj'; *sije settše na mune* 'ő még oda megy'; *sije settše oz-na mun* 'ő még nem megy oda' | 3. *menę boštenę sald ate* 'меня берутъ въ солдаты' | 4. *dodđavni* 'запрягать, впрячь; befog (lovat)'; a frequ. *dodđavli, kertavli, vaikli* alakokhoz vö. a XI. dalhoz való jegyzet. | 5. *voronei* < orosz вороной | 7. *zeleteri* < orosz золотой | 8. *kertavni* 'привязать, завязать, повязать; odaköt, ráköt, összeköt'; *kertavli* 'привязывай'; *kelekeltsik* < orosz колокольчикъ | 9. *šebred* 'takaró (odvány), a mit az ember magára terít, a mikor szánon megy'; hogy milyen az a *menševęi šebred*, azt senki sem tudta nekem megmagyarázni. | 10. *velest* < orosz волость; *gegertam* 'обойдёмъ' | 11. *sušed* < orosz сосѣдъ; *sušedmid, red-vužmid* stb. *-mid* ragjához vö. WICHM. megjegyzését (WICHM. St. 24): «Die endung des komitativs lautet I. *-ked*, UV. *-ked*, U. V. S. Peč. *-ked*, P. *-ket*. In L. existiert diese endung nicht, sondern an ihrer stelle finden wir eine andere komitativendung *-mid*, die in den syrjänischen grammatiken nicht erwähnt wird». E dalban azonban a 15. és 17. sorban a *-ked* rag is előfordul. De lehetséges, hogy az eredeti ragot csak közlöm változtatta meg, a ki az alakok nagy részét vicsegdai kiejtés szerint mondotta; vö. pl. *vevte, kertavli* stb., pedig tudjuk, hogy eredeti *l* a luzai nyelvjárásban megmaradt változatlanul és nem lett *v*-vé. Más példa a *-mid* komitativus-rag használatára közlöm szerint: *vev mune mešmid* 'лошадь идѣтъ вмѣстѣ съ коровой' | 12. *as red-vužmid* 'со своей родней' | 15—17. *starik* < orosz старикъ; *staruka* < orosz старуха.

XIV.

tsožman nilei, tsabanej!

me saje mun-že, mun.

«me te saje og mun, og mun.

loka tenad šinmid kesej.»

5 menam ved šinmei kesegitšis

džu.džid pu vile vi.džedigen.

tsožman nilei, tsabanej!

mun-že, mun me saje.

me te saje og mun, og mun.

10 loka tenad gerbid i.džid.»

gerbei ved menam iždis

šekid nopse novledligen.

tsožman nilei, tsabanej!

mun-že, mun me saje.

15 on-ke ved mun,

šemtsi, totara nuasni.

«me te saje og mun, og mun.

tenad loka kokid tsukla.»

kokei ved menam tsukiltšis

20 kuž tui džehjedigen.

šéssa šemtsi, totara loktisni niles korni.

niv mamisli kutis kemmišni:

«matuška, mamei! vešti-že mene, vešti.»

— mijen-ne me tene vešta?

25 «a karta šerad tai med lubei meškid.»

mamis šue nilišli:

— si-don te a tsid on sulav.

šéssa niv kutis batišli kemmišni:

«batuškoči, batei! vešti-že mene, vešti.»

30 — mijen-ne me tene vešta?

«a gidna šerad tai med lubei velid.»

batis bara šue:

— si-don, nilei, a tsid on sulav.

šéšša niv kutis vokli kemmišni :

- 35 «vokei, vokei, vešti-že mene, vešti.»
 — mijen-ne me tene vešta?
 «a gidha šerad tai med lubei velid.»
 vok bara šue:
 — si-don pe, tšojei, a tšid on sulav.

- 40 *šéšša niv i moišli kutas kemmišni :*
 «matuškaei, mohei! vešti-že mene, vešti.»
 — mijen-ne me tene vešta?
 «a žitnik šerad tai rotš-noi pášid
 da rotš-noi dukesid ešale.»
 45 *moišis bara šue :*
 — si-don pe a tšid on sulav.

šéšša tšozman nišes nemšsi, totara i nuisni.

tšozman lányom, tšaban!

gyere (menj) hozzám feleségül, gyere.

«Én te hozzád nem megyek, nem megyek.

A te szemed nagyon kancsal.»

- 5 Az én szemem [akkor] (azért) lett kancsal,
 mikor (mivel) magas fára nézett.

tšozman lányom, tšaban!

gyere hozzám feleségül, gyere.

«Én te hozzád nem megyek, nem megyek.

- 10 A te púpod nagyon nagy.»

Az én púpom [akkor] lett nagy,

mikor a nehéz terhet vitte.

tšozman lányom, tšaban!

Gyere hozzám feleségül, gyere.

- 15 Ha nem jössz,

németek, tatárok visznek el.

«Én te hozzád nem megyek, nem megyek.

A te lábad nagyon görbe.»

Az én lábam [akkor] lett görbe,

- 20 mikor hosszú utat tett meg (tkp. rövidített meg).

Azután németek, tatárok jöttek a leányt kérni.

A leány anyjának kezdett könyörögni:

«Anyuskám, anyám! válts ki engem, válts ki.»

— Hát mivel vált(s)alak ki?

25 «Istállódban (istálló közepén)[van] legkedvesebb tehened.»

Az anya feleli (mondja) leányának:

— Annyit te magad nem érsz meg.

Akkor a leány atyjának kezdett könyörögni:

«Apuskám, atyám! válts ki engem, válts ki.»

30 — Mivel váltalak ki téged?

«Istállódban van legkedvesebb lovad.»

Az atya megint mondja:

— Annyit, lányom, te magad nem érsz meg.

Akkor a leány testvérének kezdett könyörögni:

35 «Bátyám, bátyám, válts ki engem, válts ki.»

— Mivel váltalak én ki?

«Istállódban van legkedvesebb lovad.»

A testvére megint mondja:

— Annyit, húgom, te magad nem érsz meg.

40 Akkor a leány sógornőjének is kezd könyörögni:

«Anyuskám, ángyom, válts ki engem, válts ki.»

— Mivel váltalak ki téged?

«Kamrádban jó (tkp. orosz) posztóból való bundád és jó posztóból való kabátod lóg.»

45 Az ángya megint mondja:

— Annyit te magad nem érsz meg.

Akkor a *tsozman* leányt a németek, tatárok el is vitték.

Jegyzetek. E dalt közlöm egy Керчьмья (*ker-tsojma*) falvából (a Vicsегда felső folyásánál) való asszonytól tanulta.

1. *tsozman* helyett *tsuzman*-t is mondanak. ЛУТКИН (Зырянский языкъ 161—2) szintén Usztsziszolszkból közöl egy dalt, melynek minden versszaka így kezdődik: *tsuzmer nile, tsabang, tsabang!* a mit így fordít: «дочка горностая, Чябанэ, Чябанэ!» és utána WICHMANN (SUS. Aik. X. 66): «Cabanö, Cabanö, die Tochter des Hermelins!» ЛУТК. *tsuzmer*, WIED. *tsuzmar*, *tsuzmör*, *tsuzmor* (P., U.), GEN. *cuzmér*, WICHM. (FUF. III. 125) *tsuzmer*

'Hermelin' (~ v o t j. *čoźmār*, Sar. *šoźmār*, *čoźmār* MUNK. VotjSz.) ma az usztsziszolszki nyelvjárásban ismeretlen; a hölgymenyét neve ott *šed-bež* 'fekete fark'. Ророп meg (Зыряне и зырянскій край 56. l.) egy «*tšur bež niłei! tšabanej, tšabanej!*» kezdettű dalt közöl, a melynek eleje a mi dalunkhoz hasonlít; a folytatása azonban a ЛУТКИН dalához áll közelebb. A *tšur*-ról megjegyzi, hogy «слово 'Чуръ' неизвестно». | 4. *loka* (tkp. 'rosszul'): 'nagyon, meglehetősen (порядочно)'; *kesej* < orosz косоj | 10. 'утебя горбъ большой' | 11. *iđđini, iđđini* 'увеличиться, едълаться большимъ'; nagyobbodni, nagyobbá lenni | 18. *tšukla* 'görbe'; pl. *tšukla kok* 'кривая нога, кривоногий', *tšukla pu* 'кривое дерево' | 19. *tšukilłtšini* 'искривиться, согнуться' | 20. *dženjedni* 'укоротить, сократить, едълать короче; megrövidit, rövidébbé tesz'; *kuž tui dženjedigen* 'длинный путь коротаючи' | 23. *veštj* 'выкупи'*) | 25. *taj* 'вѣдь, дескать, де' | 27. *si-don on sulav* 'столько не стоишь' | 40. *moň* 'невѣстка; menyü' és éppügy mint az oroszban (anyám menyé >) 'sógornő, ángy' | 43. *žitnik* 'житница, амбаръ' (vö. v o t j. Kaz. *kenas*, Sar. Glaz. Mal. *kenos, kănos* 'csűr, kamra, éléskamra' és *diš-kenas* 'ruhatár' MUNK. VotjSz. 142, 397.) | 43—44. *rotš-noj* 'хорошее сукно изъ Россiи'; *dukes* 'зипунъ'.

Vö. még a Rosovtól (Опытъ грамматики пермяцкаго языка 154—155. l.) közölt dalt, a melynek hasonló a tárgyа (újra közölve Ugor Füzetek 2. «Zürjén nyelvmutatványok» 69—70. lapján).

Találós mesék.

1. *bi-šelema, va-ruškua, irgen-plattea*. — *samevar*.
2. *bi-voma, va-zobja, koltšuznej-plattea*. — *samevar*.
3. *bid kerkain šura mes*. — *samevar*.
4. *bid kerkain oš-lapa*. — *patš-tšiškan lis*.
5. *bid kerkain vija maňan*. — *skeverda*.
6. *bid kerkain kos sełšen*. — *ekeňtša štekle*.
7. *bid kerkain oš-tuša*. — *gir*.
8. *džola, džola baba da bidsenes vure i vełše*. — *jem*.
9. *džadž dorin goz mol*. — *šin*.

*) Vö. «Die Braut wird nicht den Eltern, sondern der *vež an* oder dem *vež aj* abgekauft (*veštini*). . . .» НАЛИМОВ, SUS. Aik. XXV₄: 23.

10. *džadž ulin va kukán.* — *kiv.*
11. *etik baba dudníkse rutle, rutle, da vek oz rutlíšši.* — *pivšán-gor.*
12. *etik peduška vilin komin molodets küleni.* — *matí,tsa.*
13. *gid-tir iz a etik bež.* — *nán-zir.*
14. *gebetš-pos ulin ul kukán tsuzjásé.* — *kiv.*
15. *i,tset, i,tset its-moń bidenes verme pástédni.* — *jem.*
16. *ilin, ilin vev gerdle, síjes-domse tattše kolema.* — *pišme.*
17. *jai-kerehja, jai-tomana, jai-klu,tsen vošše.* — *mańan.*
18. *kerkain luik-laik, ivlain guń-goń.* — *tšin.*
19. *kik síš jilin gen-mešek.* — *tšipan.*
20. *kud-tir šeg da kik lišnei.* — *ko,džuvjas da šondi i teliš.*
21. *kuž muzik vož i lun jurbite.* — *zipka-laikan.*
22. *kuž, kuž muzik da lun i vož koprásé.* — *laikan.*
23. *lunin nol-koka skamja, vojín kemutina.* — *pon.*
24. *mežais kert, tšeriis litem, vais dona.* — *skeverda, blin, vij.*
25. *mi,tsa, mi,tsa its-moń da štenlái banen küle.* — *tšer.*
26. *more vomen kert megiren nuedema.* — *vedra-vorop (vedra-vug).*
27. *muis dona, dona, a borjis ješše dona.* — *kuž tšišjan.*
28. *periš, periš baba lunnas šerdiše a voinas šerdin ulas pire.* — *šin.*
29. *periš, periš starik vek kemásé, a tom molode,tšis krug ki,tšovtas.* — *bi da tšin.*
30. *sen sunis geredtem, tásti pidestem.* — *patš-truba.*
31. *šed ver šerin gerd-ga,tsa je,džid-derema muzik sulale.* — *kidž.*
32. *šed ver šerin pon uvttše.* — *tšer-ši.*
33. *šed ver šerin peltem pon uvte.* — *tšer-ši.*
34. *šed ver šerin jurtem kerka.* — *pes-tšipas.*
35. *šed vev pišje, gerd vev vettše.* — *tšin i bi-kiń.*
36. *šed voronei vev pišje, dodse da vožše kole.* — *tuvsov-va (tulíssa-va).*
37. *šurs-koka da šo-koka, šten-berdteg oz ešji.* — *ros.*
38. *tšukla pu vilíš šela kušeni.* — *peštškem.*
39. *ver šer verin šed skeverda.* — *bi-pur.*
40. *ver šer verin peltem pon uvttše.* — *tšer-ši.*

41. *vere kaje, gorte vi,džede; gorte lokte, vere vi,džede.*
— *tšer.*

42. *vot voitištas, to voitištis, vek oz voitišt.* — *išerga.*

43. *zalavka-tir je,džid tšipan.* — *piň.*

44. *želeb dorin kos tašti.* — *teliš.*

1. Szíve tűz (tűz-szívú), hasa víz, ruhája réz. — A szamovár.

2. Szája tűz (tűz-szájú), belseje víz, ruhája pánczél. — A szamovár.

3. Minden házban szarvas tehén. — A szamovár.

4. Minden házban medve-talp. — A kemenczesepő.

5. Minden házban vajas *maňan*.*) — A serpenyő.

6. Minden házban száraz *se,tšen*-lepény. — Az ablaküveg.

7. Minden házban medve teste. — A mozsár.

8. Kicsike-kis asszony és mindent varr és csinál. — A tű.

9. A polcz szélén egy pár (két) gyöngy. — A szem.

10. A polcz alatt vizes (nedves) borjú. — A nyelv.

11. Egy asszony foltozza meg foltozza ruháját, és soha nem tudja megfoltozni. — A fürdőkamra-kemencze.

12. Egy vánkoston harmincz legény fekszik. — A mestergerenda.

13. Egész akol tele juhval, de csak egy fark. — A kenyér(sütő-)lapát.

14. A padló alatt vizes (nedves) borjú rugdalózik. — A nyelv.

15. Kicsike kis menyecske mindenkit tud ruházni. — A tű.

16. Messze, messze nyerít egy ló, szerszámát itt hagyta. — A levél.

17. Húsból való skatulya, hús-lakattal, húsból való kulcsal nyílik. — A *maňan*.*)

18. A házban (bent) kavarog (hullámozik, inog), kint ki-egyenesedik. — A füst.

19. Két gyertyán tollas zsák. — A tyúk.

20. Egész kosár tele bokacsonttal és azonkívül még kettő (két fölösleges). — A csillagok, nap és hold.

*) *maňan* 'membrum muliebre'.

21. Hosszú ember éjjel-nappal hajlong. — A böleső rúdja.
22. Hosszú, hosszú ember és nappal és éjjel hajlong. — A böleső rúdja.
23. Nappal négylábú pad, éjjel lóiga-vánkos. — A kutya.
24. Széle (határa) vas, a hal száлка nélkül való, a vize drága. — A serpenyő, lepény, vaj.
25. Nagyon szép menyecske és arczczal fekszik a fal felé. — A fejsze.
26. Tenger fölött vasív tartja (tkp. vasívvel van vezetve). — A vödör akasztóíve (fogója).
27. A földje nagyon drága, de a szegélye (széle) még drágább. — A törülköző.
28. Egy öreg asszony nappal szítál és éjjel a teknő alá megy. — A szem.
29. Egy öreg ember mindig felhúzza a cipőjét, a fiatal legény pedig köröskörül kering. — A tűz és a füst.
30. Ínból való fonál csomó nélkül, csésze fenék nélkül. — A kémény.
31. Sötét erdőben vörös-nadrágú, fehér-ingű ember áll. — A nyírfa.
32. Sötét erdő közepén (erdőben) kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
33. Sötét erdő közepén süket kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
34. Sötét erdő közepén tető nélküli (fej nélküli) ház. — A farakás.
35. Fekete ló fut, vörös ló utána fut. — A füst és a szikra.
36. Fekete ló elfut, a szánját és a rúdját itt hagyja. — A tavaszi víz.
37. Ezerlábú és százlábú, fal nélkül nem áll meg (nem lóg). — A seprő.
38. Görbe fáról császármadarat koppasztanak le. — A fonás.
39. Erdő közepén fekete serpenyő. — Farakás (helye).
40. Az erdő közepén süket kutya ugat. — A fejsze csapásai (tkp. zaja).
41. Az erdőbe megy, haza felé néz; haza jön, az erdő felé néz. — A fejsze.

42. Íme csöppen, íme csöppent, sohasem csöppen (le). — A fülbevaló.

43. Egy láda tele fehér tyúkkal. — A fog.

44. Az ereszcatorna mellett száraz csésze. — A hold.

Jegyzetek:*) 1. *ruš-ku* 'животъ, брюхо'.

2. *va-zobja* 'съ водяной внутренностью'; *koltsužnej* < orosz кольчужный; *platte* < orosz платье.

3. *šura mes* 'рогатая корова'.

4. *oš-lapa* 'медвѣжья лапа'; *lis* 'хвоя, вѣтви хвои, дресная игла'; *patš-tšiškan lis* 'помело', ЛУТК.: 'хвоя которую очищаютъ внутренность печи'. Vö. ЛУТК. *bid kerkain oš lapa* 'in jeder Stube eine Barentatze' (WICHM. SUS. Aik. X: 80).

5. *skeverda* < orosz сковорода 'serpenyü'.

6. *se,tšen* < orosz сочень = 'ленѣшка какъ блинь'; *ekęntša* < orosz оконница; *štekľę* < orosz стекло. Vö. ЛУТК. *bid kerkain kos se,tšen*. — *ęšün* 'in jeder Stube ein trockener Fruchtfladen. — Das Fenster'.

8. Vö. a 15. találós mesét.

9. *džadž dorin* 'на краѣ полки'. Vö. ЛУТК. *ęšün vilin mol' goz* 'oberhalb des Fensters ein Paar Perlen'.

10. L. 14. tm.

11. *dudnik* egy ruhának a neve, vö. WIED. *dubnik* 'mit Eichenblättern gefärbter Sarafan (Weiberkleid)' (orosz eredetű szó). Vö. ЛУТК. *peris, peris en, semin nemtšęž demę* 'ein altes, altes Weib wird ihr ganzes Leben geflickt'. — A fürdőkamra «kis, alacsony, ólszerű helyiség, melynek az igen kicsiny ajtón kívül összes nyílása egy födéllel ellátott szelelő lyuk, az ajtó mellett egy kis tűzhely van, melyen nagy kődarabokat izzítanak, ezeket hideg vízzel leöntve iszonyú gőz támad a kis helyiségben — melyhez meleg vizet úgy nyerne, hogy ugyancsak az említett tűzhely fölé nagy katlant függesztenek» (MUNK. VotjSz. 728). Ilyenfajta tűzhely köveiről van szó e találós mesében.

12. *peduška* < orosz подушка; *matičša* < orosz матица. Vö. votják *odig šuri vüün kuamin turi*. — *vündet* 'auf einer Stange dreissig Kraniche. — Die Zimmerdecke' WICHM. WSpr. II:24. — L. még Popov, Зыряне и зырянскій край 57: *komjn vok kuleni***) *etik jur-les vilin* '30 legény fekszik egy vánkoson.' (A mennyezet.)

*) Néhány helyen, a hol ЛУТКИН gyűjtéséből nem idézhetem megfelelő példát, MUNKÁCSI és WICHMANN votják gyűjtéséből veszem a zürjén találós mesét megvilágító példát.

***) Поповnál hibásan *kulani*.

13. *nán-zir* 'деревянная лопата для печенія хлѣба'. Vö. ЛУТК. *gid tir iz, bežis-ne eti.* — *nánjas patšin, zir* 'der Stall voll von Schafen, aber nur ein Schwanz. — Die Brote im Ofen und der Brotschieber'.

14. *gebets-pos ulin* 'подъ лѣбницею голбца'; *gebets* < orosz голбець; *tsužjase* 'пинается, брыкается'. Vö. ЛУТК. *džodž (gebets pos) ulin va kukan* 'unter dem Fussboden ein Wasserkalb'.

15. Vö. ЛУТКИН: *i,tšet, i,tšet itsmoñ, paštęde-ne bidenes* 'ein kleines, junges Weibchen, bekleidet doch alle' (ВИСНМ. SUS. Aik. X: 81).

16. *šijes-domse* 'сбрую'; *šijes* 'хомутъ'; *lóiga*; *dom* 'поводъ, узда; kantar, fék'.

18. *laik-laik* 'колебаться'; vö. *laikjavni* 'качаться, колебаться, колыхаться; reng, ring, hullámzik'; *guñ-goñ* 'выпрямиться; kiegyenesedik' («a kakasról is mondják»); vö. WIED. *guñ-goñ kerni* 'sich stramm halten'. Vö. ЛУТК. *kercain luj-luj, illain guñ-goñ* 'въ избѣ лѣнливо-лѣнливо, а на дворѣ бойко; in der Stube langsam-langsam, draussen geschwind-geschwind'.

19. *mešek* < orosz мѣшокъ. Vö. ЛУТК. *kik sis vilin gen sepis* 'ein Federsack auf zwei Kerzen'.

20. *šeg* 'лодыжка'; *lišnei* < orosz лишній. A 'csillag' jelentésű *ko,džuv* (~ votj. Sar. *kizili*, Mal. *kizili*, Kaz. Glaz. *kizili*) szóval azonos alakú a *ko,džuv-kot* 'hangya' szó előrése (~ votj. Sar. *kuzili*, Mal. *kuzili*, Kaz. *kužili*, Jel. *kūžili*). Közlöm mármost rosszul emlékezővén a megfejtésre, a tm. megfejtéseül ezt mondotta: *ko,džuv-kot-poz da šondi i telis* vagyis 'муравьиное гнѣздо, солнце и мѣсяць' ('hangyaboly, a nap és a hold'). Nyilván összetévesztette a két *ko,džuv* szót. A «*ko,džuvjas da š. . .*» megfejtést már nyelvmesteremmel állapítottuk meg.

21. *zipka* < orosz зыбка ('люлька, колыбель'); *laikan* (WIED. 'Schaukelwiege', ЛУТК. 'люлька') 'гибкій шестъ, на который привѣшиваютъ люльку, на которомъ качается дѣтская колыбель (az a hajlékony rúd, a melyre a bölesőt ráakasztják)'. Ennek a hinta-bölesőnek a szerkezetét l. MUNK. VotjSz. 735 («egy erős, hajlékony rúd, melynek egyik vége a mestergerendához van erősítve, míg a másik szabadon inog; továbbá egy . . . kosárka, mely kötéllel van felfüggesztve az említett rúd szabad végire; beletéven a gyermeket a bölesőbe, mindenféle irányban ringás támad különös ringató személy hozzájárulása nélkül»).

22. *koprásę* 'кланяется, гнется'; *mužik* < мужикъ (az orosz szóban *i* hangzik ugyan, az egyik nyelvmesterem azonban következetesen *mužik*-nak ejtette a szót, pl. a 21. és 31. tm.-ben.) Vö. 21. tm.

23. *skamja* < orosz скамья; *kemutina* < orosz хомутина.

24. Vö. LYTK. *tšeris litem, vais sedž, va-doris kert.* — *keldim, vij, skevereda* 'der Fisch ist ohne Gräten, das Wasser ist klar, der Strand ist eisern. — Der Löffelkuchen, die Butter und die Pfanne'.

26. *megir* 'дуга; a két szekérrudat összekötő ív, parabola alakú fa a lóigán'; *megiren nuđema* 'дугой протянуто'; *vedra-vorop, vedra-vug* 'ручка ведра'. Vö. LYTK. *ti vomin kert megir* 'über einem Teich ein eiserner Bogen'. WIEDEM.: *ti vomin kert-megir sulale* 'über einem Teich steht ein eiserner Bogen d. h. ein Eimer' (WIED. 169).

27. *bor* 'межа'; *kuž tšišjan* 'полотенце'. A törülköző vége drágább, mert ki van hímezve.

28. *šerdiše* 'сѣть'; *šerdin* 'ночва, лотокъ; сѣяльница'. A szitalás a szemhunyorgatásra vonatkozik.

29. *kemáše* 'обувается'. Vö. LYTK. *eti vokis munas, jen kia gegerti ki tšoltas, medis pir-na mededtše.* — *patš lomtišem* 'ein Bruder geht und geht den Himmelsrand umher, ein anderer rüstet sich noch aus. — Der brennende Ofen'; *vo tják: atai ez kuttšáškisa káloz, pižez kuzone vuoz.* — *tšigen til* 'der Vater zieht seine Bastschuhe an und bleibt nach, der Sohn erreicht (indessen) Kasan. — Das Feuer und der Rauch'; — *gurez kenžisa ug vuv;* *tšigiz o'uo kitsi vus* 'bei der Heizung bleibt der Ofen an seinem Platz (eig. kommt nicht an), der Rauch kommt wer weiss wohin' WICHM. II: 13, 14.

30. 'жильная нитка безъ узла, чашка безъ dna'. *truba* < orosz truba.

31. Vö. LYTK. *šed ver šerin gerd ga tša sulale.* — *kodir šumed kulasni, kidž pu gerd kole* 'steht mitten in dem düstren Walde mit roten Hosen. — Wenn man die Birkenrinde wegnimmt, bleibt die Birke rot stehen'. Tehát fönt még fehér, lent vörös.

32. *tšer-ši* 'стукъ топора'. Vö. LYTKIN: *šed ver šerin pon ultše.* — *pes keralem* 'mitten in dem düstren Walde bellt ein Hund. — Das Holzhauen'. L. a 33. és 40. találós mesét.

34. Vö. LYTK. *šed ver šerin jurtem kerka* 'mitten in dem düstren Walde ist eine Stube ohne Dach'.

35. Vö. LYTK. *šed mes pišje, gerd mes vetše.* — *patš lomtišem* 'eine schwarze Kuh entläuft, eine rote*) Kuh folgt nach. — Der brennende Ofen'.

36. *vož* 'огляблия; kétágú szekérrúd'; *tulissa va, tuvsov-va* 'весенняя вода'. Vö. LYTK. *vevis geñite (redte), dođ ož suvave.* — *šor* 'das Pferd läuft, die Gabeldeichseln bleiben da. — Der Fluss'.

*) A fordításban tévedésből «weisse» van.

37. *šten* < orosz *стѣна*; *šten-berdteg* 'безъ стѣны'; *ros* 'голикъ, метла'. Vö. *LYTK. so koka, sultni-ne oz vermi kerka berde* 'hundertfüssig, aber kann an die Wand der Stube sich nicht stellen'.

38. *kuštini* (*kuš* 'kopasz') 'megkoppasztani; общипать'. Vö. *vojta*k: *ullašan kabañ gıbdaloz*. — *kuž kuläsmä* 'az asztag alulról rothad. — A szösz kevesbedik (t. i. alulról a fonásnál)'; *dumät-jilın val kwajoz*. — *čersäm* 'a kötőfék fölött húzik a ló. — Fonás (a mennyiben t. i. az orsón a czérna mindinkább szaporodik s az által az orsó «a ló», előbbi «kötőféke fölött» vastagodik)' *MUNK. VotjNépk.* 37—40.

39. *bi-pur* 'мѣсто, слѣдь костра; elégett farakás helye, nyoma'.

41. Vö. *LYTK. vere munas* — *gortę vi.džete*; *veras wtas-wtas*, *gortę munas*; *munikas* — *vere vi.džete*; *gortę voktas* — *vabitš wte vodas* 'geht in den Wald — sieht nach Hause zu; bellt in dem Walde, geht nach Hause — sieht beim Gehen nach dem Walde zu; kommt nach Hause — und legt sich schlafen unter die Bank'.

42. Vö. *LYTK. ti vojtište, ta vojtište, kodir-ke-ne oz vojtišt* 'es träufelt hier, es träufelt da, es tröpfelt jedoch niemals'. A cseppalakú fulbevalóról.

43. Vö. *LYTK. sunalabitš tir je.džid tsıpan* 'die Truhe voll weisser Hennen'.

44. *želeb-dorin* 'на концѣ жолоба'. Vö. *LYTK. želeb dorin**) *teš tašti* 'bei der Dachrinne eine Breischüssel'.

FOKOS DÁVID.

*) *LYTK. darın* (és a rajta alapuló *darin* *SUS. Aik. X:35*) természetesen sajtóhiba.

A votják nyelv szóképzése.

(Első közlemény.)

A votják nyelv alaktanának e részét már WIEDEMANN és AMINOFF is tárgyalta: az előbbi «Grammatik der wotjakischen Sprache» (Reval 1851) cz. munkájában részletesen, az utóbbi pedig a «Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos»-ban vázlatosan (kiadta WICHMANN György a Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja XIV. kötetében).

Azóta azonban megjelentek MUNKÁCSI és WICHMANN kitünő szövegei, s e bőséges és megbízható anyag ébresztett bennem kedvet arra, hogy a votják nyelv szóképzését újra leírni megkísérleljem.

Dolgozatom egyedüli célja a leírás volt. Iparkodtam összeállítani azon helyeket is, a hol az illető képzőről szó van, valamint röviden megemlítettem mindenütt a képzőre vonatkozó nézeteket.

Általános eredményekül ugyanazokat mondhatom el, a mit már a többi finnugor nyelv szóképzésére vonatkozólag konstataáltak:

1. Egy képző többféle, sokszor ellentétes szerepet tölthet be; e tüneményt egyszerűen jelentésváltozásnak vehetjük.

a) A frequ. *-l* mint momentán, a frequ. *-sk* mint reflexiv képző is szerepel. Bajos eldönteni, hogy melyik functio az eredeti, viszont a két ellentétes functio nem indíthat két különböző eredet felvételére.

b) A legtöbb deverbális nomen-képző előfordul cselekvő és szenvedő értelemben. Az eredeti jelentés valószínűleg a cselekvő volt. A jelentésváltozást úgy képzelem, hogy az igenév az esetek egy részében azt jelentette, hogy az alany — ha az ige-

név állítmányként szerepelt. — illetőleg a jelzett szó — ha az igenév jelzőként szerepelt — az igenévben kifejezett cselekvés által bizonyos állapotba vagy helyzetbe jutott. Az igenévben kifejezett cselekvés háttérbe szorult, helyette az általa előidézett állapot jutott előtérbe: az igenévben kifejezett cselekvést az alanya illetőleg a jelzett szóra vonatkoztatva a nyelvérzék szenvedésnek fogta föl.

c) A legtöbb deverbális nomen-képző jelölhet befejezetlen és befejezett cselekvést. (SZINNYEI, NyH⁴. 101, Fgr. Spr. 142.)

d) A legtöbb deverbális nomen-képző jelölheti a cselekvést, a cselekvőt, a cselekvés tárgyát vagy eredményét.

e) A kicsinyítő képzők egy része a nomen possessi és possessoris képzésére is szolgál.

2. Az ige és a névszó kategóriájának egykori el nem különült voltára mutatnak:

a) Ugyanazon szó mint ige is, mint névszó is szerepel (de sokkal kevesebb az ilyen példa, mint a vogulban és az osztjákban): *cut* 'sánta, béna': *cut-* 'sántítani' 327. — *tod* 'tudás, ismeret': *tod-* 'tudni, érteni valamit v. valamihez' 362. — *sit* 'szar': *sit-* 'szarni' 425. — *zor* 'eső': *zor-* 'esőzni' 443. — *viž* 'hid, padló': *viž-* 'átkelni, átmenni, áthaladni' 660. — *t̃r̃* 'voll': *t̃r̃r̃ñi* 'füllen' A. XI. 146. G.

b) Névszó praedicativ szerepet tölt be (vö. R. GAUTHIOT: La phrase nominale en finno-ougrien 1909. = Mémoires de la Société de Linguistique XV; ism. GOMBOCZ: Magyar Nyelv V. 133): 1. főnév: *ta vumurt ug!* 'car c'[est] un génie de l'eau' (GAUTHIOT példája 12. l.). — 2. melléknév: *d̃žuž̃it peres̃ murt kad̃* 'es war einem hohen greise ähnlich' A. XIX. 142. — *ñl-jos̃iz pe jun t̃seberes̃* 'die mädchen waren wirklich sehr schön' A. XIX. 122. — 3. számnév: *ton ogñad, mon ogñam* 'du bist allein, ich bin allein' A. XIX. 128. — 4. határozószó: *no t̃at̃in to' lko t̃am̃is pinal* 'und hier sind nur acht söhne' A. XIX. 125. — 5. igenév, önállóan és segédigével kapcsolatban befejezett cselekvés és szenvedés kifejezésére: *veram* 'er sagte' A. XIX. 122. G. — *eṽel p̃rem* 'er kroch nicht hinein' A. XIX. 134. G.

c) A főmondathoz fűződő mellékkörülményt nem külön mondat, hanem csak az állítmányhoz csatlakozó — esetleg eset- és személyraggal is ellátott — igenév fejezi ki. Természetes az

ilyen kifejezések — az indogermán nyelvérzéknek — nehézkesek, sőt sokszor érthetetlenek, bár, mint WUNDT is elismeri, a mellékmondatos kifejezéseknél szemléletesebbek és tömörebbek. (Vö. WUNDT, Völkerpsychologie. I. Bd. II. T. 150, 366; GOMBOCZ: Nyelvtörténet és lélektan. (NyF. 7. sz. 40, 41. l. és Nyr. XXXII. 12.)

d) A deverbális és a denominalis képzők nagyrészt azonosak.

Lagnagyobb súlyt dolgozatomban az igenevekre helyeztem. A votják szóképzésnek is ez a legérdekesebb és legfontosabb fejezete úgy az igenevek nagy számánál fogva, valamint ama sokoldalú functio miatt, a melyet egy képző betölthet. Egyazon képzővel ellátott igenév lehet állítmány, helyettesíthet különféle (alanyi, tárgyi, határozói) mellékmondatokat, állhat jelzőül és szerepelhet önállóan mint alany, tárgy vagy határozó.

A három utóbbi szerepkör szorosan összefügg egymással. A mellékmondatot pótló igenévből szórendi változás útján keletkezik a jelzőként szereplő. U. i. míg a mellékmondatot pótló igenév a főcselekmény állítmányához fűződő alanynak, tárgynak, határozónak fogható fel s így az egész főcselekményre — ezt egységesnek véve — vonatkozik; a jelzőként álló melléknév a főcselekmény alanyával, tárgyával vagy határozójával alkot szorosabb egységet s a nyelvérzék előtt mint jelző és jelzett szó tűnik föl.

Az önállóan szereplő igenév a jelzős szerkezetből jelentéssűrűsödéssel magyarázható. Az igenév magába olvasztotta a jelzett által kifejezett fogalmat is, s így a jelzett mint fölösleges elmaradt.

A törökből és az oroszról átvett képzőkkel nem foglalkoztam, mert azok már pontosan össze vannak állítva MUNKÁCSI «Idegen elemek a votják nyelvben» című dolgozatában (NyK. XVIII.).

Dolgozatomhoz WICHMANN YRJÖ «Wotjakische Chrestomathie mit Glossar» cz. könyvében (megj. a Hülfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen cz. vállalatban), ugyancsak az ő a SUS. Aik. XI. és XIX. köteteiben, valamint MUNKÁCSINAK «Votják népköltészeti hagyományok» cz. gyűjteményében megjelent szövegeit használtam föl.

Mindenütt meghagytam a szövegek eredeti hangjelölését; egyedül az alapszóban lévő *s* MUNKÁCSINÁL *i*-vel jelölt hangot jelöltem az *i* illetőleg *ï* betűvel; az idézetekben azonban meghagytam az *i* jelet is. MUNKÁCSINAK a FUF. hangjelölésétől eltérő jegyeinek hangértékére nézve l. «Votják Népköltészeti Hagyományok» (Budapest 1887.) című munkájának előszavát XIII—XIV. l.

Az idézeteknél a következő eljárást követtem: ha csak egy szám követi az idézetet, az MUNKÁCSI «A votják nyelv szótára»-nak megfelelő lapszámát jelöli; a SUS. Aik. cz. folyóiratot A-val, MUNKÁCSI «Votják népköltészeti hagyományok» cz. munkáját VNpk.-val jelöltem. A képző után a szögletes zárójelek között WIEDEMANN alatt WIEDEMANNNAK «Grammatik der votjakischen Sprache» (Reval 1851) cz. művét, AMINOFF alatt AMINOFFNAK «Votjakin äänne- ja muoto-opin luonnos» cz. dolgozatát (megj. a SUS. Aik. XIV), SETÄLÄ alatt SETÄLÄNEK «Zur Geschichte der tempus- u. modusstambildung der finnisch-ugrischen sprachen» (1886 = SUS. Aik. II) cz. művét értem.

Egyéb rövidítéseim: NyH.⁴ = SZINNYEI JÓZSEF, Magyar Nyelvhasználat, negyedik javított és bővített kiadás. Budapest, 1909; Fgr. Spr. = SZINNYEI JÓZSEF, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft, Sammlung Göschen 463. sz.; G. = glazovi, M. = malmyži, J. = jelabugai, MU. = malmyž-uržumi, U. = ufai, Sz. = szarapuli, K. = kazáni dialektus; O. = az Ocs folyó vidékén, Ma. = a mamadiši kerület votják telepein beszélt votják nyelvet jelöli.

A) Igeképzés.

a) Deverbális igéképzés.

1. A gyakorító ige.

α) Egyszerű képzők.

1. *-l* [WIEDEMANN 103 §; BUDENZ, UA. 15; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 55. és Fgr. Spr. 121]. — Alakjai: *-il*, *-il*, *-el*, *-iu*. Az *ï*, *i*, *e* hangok valószínűleg nem jelentős elemek. Az *-iu* alak csak a malmyž-uržumi nyelvjárásban fordul elő. WIE-

DEMANNÁL és BUDENZNÉL a képző *-il* alakja is előfordul, de én ilyeneket WICHMANN és MUNKÁCSI SZÖVEGEIBEN nem találtam (adzilo WIEDEMANNÁL a 112. oldalon, de addzilinî WICHMANNÁL Chr. 5; luilo WIEDEMANNÁL a 112. oldalon, de MUNKÁCSI SZÖVEGEIBEN luilini pl. baka adami luilimtä-ni 'nem lett többé emberré a béka' VNpk. 78. — ne-no-ku-no čecied medoz luili-ni 'sohase legyen mézed' VNpk. 58). A képző használata a következő:

I. Frequ. volta a legtöbb esetben elhomályosult: *džutînî* 'aufheben': *džutîlînî* 'aufheben' A. XIX. 142. G. — *juritînî* 'helfen': *juritîlînî* 'helfen' A. XIX. 146. G. — *bîgatînî* 'können': *bîgatîliz* 'er konnte' A. XIX. 146. G. — *dîšînî* 'lernen': *dîšîliz* 'er lernte' A. XIX. 146. G. — *vuinî* 'jön': *oz vuilî-a* 'nem jött?' VNpk. 109. M. — *minîni* 'gehen': *mi'nele* 'gehet!' A. XIX. 93. J. — *ujinî* 'nachjagen': *wjele!* 'jagt (den flüchtlingen) nach' A. XIX. 93. J. — *viržinî* 'sich bewegen': *odig kuroze no viržilîtek* 'ohne einen strohhalm zu bewegen' A. XIX. 93. J. — *dumîni* 'binden': *mon daskik džallšime dumiuo* 'ich werde meine zwölf diener binden' A. XIX. 53. MU. — *koškîni* 'weggehen': *koškîuinî* 'weggehen' A. XIX. 74. MU. — *sorîni* 'összetörni': *sorilâm* 'összetörte' VNpk. 51. Sz. — *šurîni* 'belekerülni': *vîjâ šurilâm murt* 'hurokba került ember' VNpk. 55. Sz. — *bižîni* 'futni': *bižilni* 'futni' VNpk. 112. K. — *sorîni* 'összetör': *sorilî* 'törd össze' VNpk. 24. O.

II. A cselekvésnek ismétlődését, elaprózott voltát jelöli: *kertîni* 'kötni': *kerttilizî* 'kötözték' VNpk. 62. M. — *čapkîni* 'üt': *kidâ-no čapkilî* 'csapdosd össze kezeidet' VNpk. 112. K. — *kutîni* 'fog': *kutîlîni* 'fogdosni' VNpk. 6. O. — *pottîni* 'előhoz': *pottîlid* 'hordasz' VNpk. 7. O.

III. A cselekvés huzamosságát jelöli: *lîktîni* 'kommen': *sude no lîktîlî-zî* 'sie kamen zusammen um gericht zu halten' A. XIX. 146. G. — *ulîni* 'leben': *uallana dirja udmortjos viš'a'ksî ulîlî-zî odig mestajm* 'in alter zeit lebten alle wotjaken in ein und derselben gegend' A. XIX. 146. G. — *koškîni* 'weggehen': *koškîuinî kutškillam* 'sie fingen an sich wegzubegeben' A. XIX. 74. MU.

IV. Momentán jellegű: *šotîni* 'geben': *šotîlînî* 'herausgeben' A. XIX. 146. G. — *vandîni* 'válni': *vandîlâm* 'levágta' VNpk. 86. M. — *kurtčîni* 'harapni': *kurtčîlâm nân palästâ* 'belé-

harapott kenyérdarabot' VNpk. 17. O. — *voškini* 'megváltoztatni a helyét': *voškilid* 'kilépsz' VNpk. 22. O.

2. *-šk* [WIEDEMANN 104. §; BUDENZ, UA. 28. és 110; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 57. és Fgr. Spr. 123]. — Alakjai: *-šk*, *-žšk*, *-išk*, *-ššk*, *-šk*, *-k* és ritkán *-š* és *-z*. Az *ž*, *i* vocalisok nem jelentős elemek; a *-k*, *-š*, *-z* pedig az eredeti *-šk* gyengült alakjai. A képző használata a következő:

I. Präsens-tő-képzőül szolgál: *tođinī* 'wissen': *totsko* 'ich weiss' A. XIX. 137. G. — «*u'd-a to'diški pellāškini?*» 'verstehst du nicht krankheiten beschwören?' A. XIX. 153. G. — *ušini* 'esni': *ug uski* 'nem esem' VNpk. 62. M. — *sodini* 'észrevenni': *ujin kot-kizi tuž izikim-no pelmitis širaz šodisko-no* 'akármilyen erősen alszom is a sötétből észreveszem az egeret' VNpk. 86. M. — *adžini* 'látni': *ujin kot-kizi tuž izikim-no pelmitis širaz adžisko-no* 'akármilyen erősen alszom is a sötétből látok is' VNpk. 86. M. — *punini* 'fonni': *punkod* 'fonsz' VNpk. 108. M. — *vajini* 'hoz': *vajkod* 'mit hoztok?' VNpk. 109. M. — *utini* 'besichtigen': *šora-z-ke utškod* 'wenn du sie ansiehst' A. XI. 22. MU. — *potini* 'gehen': *ud potiški* 'du dringst nicht' A. XIX. 77. MU. — *šettini* 'finden': *ug šettiški* 'ich finde nicht' A. XIX. 74. MU. — *bordini* 'sírní': *bordkod* 'sír sz' VNpk. 77. Sz. — *adžini* 'lát': *ačmä'os ogja ajiđ-dorü minikimi bakäaz adžiskom* 'midön mi atyádhoz megyünk, egyre békát látunk' VNpk. 78. Sz. — *ker potni* 'szégyenleni magát': *ker-potko* 'szégyellem magam' VNpk. 78. Sz. — *kulini* 'halni, meghalni': *kulko-ug ini* 'meghalok már' VNpk. 120. Sz. — *minini* 'menni': *ud minki* 'nem mész' VNpk. 138. Sz.

II. A cselekvés tartósságát, huzamosságát jelöli: *adžinī* 'lát': *ug a'tški* 'man sieht nicht' A. XIX. 43. G. — *šini* 'essen': *gondir šiskini kutskem* 'der bär fing an zu essen' A. XIX. 124. G. — *kilini* 'hören': *kilskem* 'er gehorchte' A. XIX. 126. G. — *utini* 'besichtigen': *uanmiz utško nulesnuha vile* 'alle schauen sie auf den waldgeist' A. XIX. 128. G. — *utini* 'besichtigen': *utške* 'sie schaut sich um' A. XIX. 156. G. — *vunätini* 'elfeledni': *vunätkam* 'feledtem' VNpk. 62. M. — *ujini* 'kergetni': *ujiskini* 'üzöbe venni' VNpk. 62. M. — *utini* 'besichtigen': *adami uskem* 'der mann schaute den waldgeist an' A. XIX. 84. J. — *kiuini* 'hören': *med kiuozoz* 'damit sie gehorche' A. XI.

10. MU. — *siini* 'enni': *siiskikid* 'midőn eddegélsz' VNpk. 17.
O. — *zugini* 'verni': *zugiskon* 'háború' VNpk. 29. Ma.

III. Reflexiv és passiv jelentése van. BUDENZ (UA. 110. 1.) a finnugor alapnyelvnek a frequentativ *-sk* mellett egy külön eredetű reflexiv *-sk* igeképzőt is tulajdonít. E szerint a votjákban is kétféle *-sk* képző volna: 1. frequentativ, 2. reflexiv; az előbbi a finnugor frequentativ *-sk*-nak, az utóbbi a reflexiv *-sk*-nak volna a folytatása. Felesleges talán itt kétféle eredetet és alaki egybeesést felvennünk. Valószínűbb, hogy itt is egyszerű jelentésváltozással van dolgunk (vö. az osztják frequ. *-s*, *-ś* képző reflexiv és passiv jelentését: SCHÜTZ, Az északi osztják szóképzés NyK. XL. 8).

1. a cselekvésnek magára a cselekvő alanyra való visszahatását jelöli: *karini* 'machen': *pomenat kariskom tilediz* 'wir erinnern uns eurer wohl' A. XI. 166. G. — *lezini* 'lassen, niederlassen, entlassen': *jur tsukiin leziskem pãuespuiš* 'er stürzte häuptlings von der eberesche hinunter' A. XIX. 87. J. — *karni* 'machen': *jamsik kariškisa* 'der fuchs machte sich zum kutscher' A. XIX. 117. MU. — *šotini* 'adni': *taži šotkãm-berã* 'így megadta magát' VNpk. 52. Sz. — *šukkini* 'ver, üt': *šukkiškisa* 'megütvén magát' VNpk. 139. Sz. — *vatini* 'elrejtteni': *vatkisa ulãm* 'rejtőzködve volt' VNpk. 119. K.

2. mástól eredő cselekvésnek az alanyra való hatását jelöli: *sogini* 'beföd': *sogiskãmzã* 'befödését' VNpk. 109. M. — *vordini* 'szülni': *mardan-ataiãš kitin vordiskemze um to'diskã* 'wir wissen nicht, wo vater Mordan geboren war' A. XIX. 98. J. — *serttini* 'szétbont, szétszed': *mardan-ataiã ožmaškikiz berpelesež serttisķemis bordžasa leštem berpelesež* 'weil (einmal) die hintere öse seines bastshuhes während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochtener bastshuhösen' A. XIX. 100. J. — *žogini* 'megvág, levág': *bižiz žogiskem* 'der schwanz wurde abgeschnitten' A. XIX. 77. MU. — *vordini* 'fölnevel': *vil tolezã vordkãm pinalli* 'újholdkor született gyermeknek' VNpk. 9. Sz. — *kiskini* 'húzni, ránczigálni': *kiskiskiz* 'kitépődött' VNpk. 16. O.

3. Álvisszaható igéket képez, a melyek jelenthetnek

a) tartós, ismétlődő cselekvést: *kilini* 'hallani': *kiliskã* 'hallatszik' VNpk. 61. M. — *addžini* 'látni': *jõguã vorsam beraz*

addziske *pe kotmar*, *kenos no jögu no* 'sobald sie in den keller eingeschlossen war, wurde alles sichtbar, sowohl der speicher als der keller' A. XIX. 94. J. — *d'ur'i pidesiz atškitoz* 'trinke, ehe der wein auf die neige geht' A. XI. 15. MU. — *ber-viljosiz adkilä-no* 'helylyel-közzel látszanak a maradványai' VNpk. 55. Sz. — *lakini* 'ragasztani': *lakiskä* 'tapad' VNpk. 6. O.

b) kölesönös cselekvést: *lukini* 'teilen, zerstreuen': *lukis-kiz-i* 'sie schieden sich' A. XIX. 146. G. — *šukkini* 'verni, ütni': *šukkiškiz-kä* 'összeütődött' VNpk. 22. O.

c) egyszeri, pillanatnyi cselekvést: *lukini* 'elválaszt': *lukiskä* 'elválik' VNpk. 62. M. — *logini* 'lép': *logiskini* 'rálép' VNpk. 121. Sz. — *pilini* 'széthatít': *piliskitož* 'repedtéig' VNpk. 122. Sz.

3. **-d** [BUDENZ 22]. Néhány gyéren előforduló példában: *vand-* 'schneiden', *dugd-* 'aufhören, stillstehen', *šund-* 'leuchten'. Ezen igék *-d*-jében BUDENZ a fgr. *-nd* frequentativ képző folytatóját látja; SZINNYEI a NyH.⁴-ban és a Fgr. Spr.-ban ezen eseteket nem említi.

4. **-t** [BUDENZ, UA. 22, 23]. Néhány gyéren előforduló példában: *žokt-* 'haspeln'; *vušt-* 'schaben, hobeln'; *gožt-* 'schreiben'. Ezen igék *-t*-jében BUDENZ az ugor *-nd* frequentativ képző folytatóját látja; SZINNYEI nem említi (NyH.⁴ 55, Fgr. Spr. 123).

5. **-j** [BUDENZ, UA. 41], l. az összetetteket.

6. **-k** [BUDENZ, UA. 47], l. az összetetteket.

7. **-g** [BUDENZ, UA. 47], l. az összetetteket.

8. **-r** [BUDENZ, UA. 169; SZINNYEI, NyH.⁴ 58. és Fgr. Spr. 125], l. az összetetteket.

β) Összetett képzők.

1. **-al**. Elemei: *-a* + frequ. *-l*. Ez az *-a* több összetett képzőben előfordul. BUDENZ (UA. 109) azon *-al*-végű intranszitiv igezők *a* vocalisában, a melyek mellett causativ képzésű (*-at*) transitiv igék csak olyan ige párokat tesznek, melyeknek a magyarban az *-ül* és *-ít*-félék, a refl. *-v* képzőnek a nyomát sejtí (pl. *bergal-* 'sich wenden' és *bergat-* 'wenden', *valal-* 'verstehen' és *valat-* 'lehren', *žual-* 'brennen' és *žuat-* 'anzünden', *kiskal-* 'sich fürchten' és *kiskat-* 'ängstigen', *pösal-* 'heiss werden' és

pösat 'erhitzen'), a többiben pedig szerinte a frequ. -j van. Az -l csak a futurumban, az imperativus többes számában és az optativusban van még meg, a többi alakokban elveszett. Az -a- ilyenkor megnyúlt.

I. A képző frequentativus funktiója elhomályosult: *tettšânî* 'springen, herabspringen': *tettšalo* 'sie springen' A. XIX. 134. G. — *tettšanî* 'springen' A. XIX. 134. G. — *kiskânî* 'ziehen, schleppen': *kiskalo me* 'lasst uns herausnehmen' A. XIX. 138. G. — *pîrîni* 'bemenni': *uz pîralâni* 'nem ment be' VNpk. 23. O.

II. A cselekvés gyakoriságát, huzamos voltát jelöli: *potîni* 'hinausgehen': *uda pota* 'du wirst öfters hinauskommen' A. XIX. 128. G. — *pîrîni* 'eingehen': *pîralod vojnâie* 'du wirst in den krieg ziehen' A. XIX. 131. G. — *dongqîni* 'einen stoss geben': *no pösatem tšîniijeniz dongâni kutiskem pukloiez* 'mit seinem geglühten finger fing er den klotz zu stechen an' A. XIX. 84. J. — *zirîni* 'kenni': *ziralo* 'bedörzsölik' VNpk. 17. O.

III. Az -al képzővel ellátott igék egy nagy része mellett az alapszó már nincs is meg: *kuddžânî* 'haften': *ug kuddža* 'er haftet nicht' A. XIX. 45. G. — *jarâni* 'gefallen': *jarâ* 'gefällt' A. XIX. 122. G. — *kiskânî* 'erschrecken': *kiskânî* 'erschrecken' A. XIX. 128. G. — *juâni* 'fragen': *juâni* A. XIX. 84. J. — *verâni* 'sagen': *verâuož vjuem* 'er soll gesagt haben' A. XIX. 84. MU. — *ujâni* 'schwimmen': *džâžeg uijâuož* 'die gans schwimmt' A. XI. 12. MU. — *vijâni* 'fliessen': *vijâuož* 'das wasser fließt' A. XI. 12. MU.

2. *-l'val* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41; AMINOFF 40]. — Alakjai: *-l'val* és *-illal*. Az *î* és *i* vocalisok nem jelentős elemek. A képző elemei a *-ll*, a mely valószínűleg frequ. *l*-ből fejlődött, és az összetett frequentativus *-al* képző. A leggyakrabban előforduló frequ. képző, gyakorító jelentése azonban elhomályosult, úgyhogy ma már voltaképp csak az elbeszélés élénkítésére szolgál: *lîktîni* 'kommen': *lîktillam* 'sie kamen' A. XI. 90. G. — *nuîni* 'tragen': *nuîllam* 'sie trugen' A. XIX. 121. G. — *šotîni* 'geben': *sakar šotîllam* 'sie geben ihm zucker' A. XIX. 121. G. — *karîni* 'machen': *karîllam* 'sie machten' A. XIX. 122. G. — *vuîni* 'kommen': *vuîllam* 'sie gelangten an' A. XIX. 122. G. — *pîrîni* 'gehen': *pîrîllam* 'sie gingen' A. XIX. 122. G. — *nuîni* 'tragen': *nuîllam* 'sie trugen' A. XIX. 124. G. —

kižm̃i 'säen': *kižillam* 'sie säten' A. XIX. 124. G. — *bir̃ini* 'verschwinden': *bir̃illam* 'sie waren verschwunden' A. XIX. 128. G. — *kert̃ini* 'binden': *ṽñze kert̃illam k̃iz bord̃i* 'den jüngeren bruder banden sie an eine fichte' A. XIX. 131. G. — *l̃ikt̃ini* 'kommen': *l̃ikt̃illam* 'sie kommen' A. XIX. 134. G. — *oš̃ini* 'anhängen': *kiros int̃iis oš̃illam pekla* 'anstatt des kreuzes hängten sie ihm eine schlinge (an den hals) an' A. XIX. 135. G. — *ħast̃ini* 'nehmen': *ħast̃illam* 'sie nahmen ab' A. XIX. 135. G. — *košk̃ini* 'weggehen': *vand̃šjos muket es̃iki košk̃illam* 'die, welche (den geistlichen) erstechen wollten, flohen durch eine ander tür' A. XIX. 151. G. — *kut̃ini* 'ergreifen': *ta'br̃e sõje kut̃illam* 'jetzt aber ergriff man ihn' A. XIX. 151. G. — *ul̃ini* 'sein, leben': *ket̃staga ž̃itagajen ul̃illam t̃šot̃š* 'ein ziegenbock und ein hemmel lebten zusammen' A. XIX. 155. G. — *vit̃ini* 'várni': *vit̃illam* 'sie warteten eine geraume weile' A. XIX. 160. G. — *kiž̃ini* 'säen': *kiž̃illam t̃šabej* 'sie säten weizen' A. XIX. 115. M. — *dur̃ini* 'kovácsolni': *dur̃illam* 'megvasalták' VNpk. 62. — *vid̃ini* 'sich legen': *o'ž̃i veraškem berazi sojos iz̃ni vid̃illam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *lũini* 'werden, sein': *adamijen p̃avesmurt t̃šoš lũillam* 'der mann und der waldgeist trafen zusammen' A. XIX. 85. J. — *miñini* 'menni': *miñillam miñillam* 'sie fuhren' A. XIX. 93. J. — *bert̃ini* 'zurückkehren': *veš vort̃isa'ik bert̃illam* 'alle kamen in vollem laufe zurück' A. XIX. 93. J. — *košk̃ini* 'weggehen': *ēneram odig naš'ar valez no košk̃illam* 'er sattelte ein mageres pferd und sie fuhren weg' A. XIX. 93. J. — *pot̃ini* 'hinausgehen': *semjajosiz pot̃illam* 'die ganze familie trat auf den hof hinaus' A. XIX. 94. J. — *viũini* 'sein': *badd̃žinez no šoret̃iiez višmojēs viũillam* 'der älteste und der mittlere waren klug' A. XIX. 110. J. — *vĩni* 'totschlagen': *višmojos kišnozes vĩillam* 'die klugen (brüder) schlugen ihre frauen tot' A. XIX. 111. J. — *luk̃ini* 'zerstreuen': *šuiž̃e luk̃illam* 'sie zerstreuten den lehm' A. XIX. 111. J. — *pot̃ini* 'kimenni': *pot̃illam* 'sie kamen entgegen' A. XIX. 134. J. — *bir̃ini* 'végzödik': *bir̃illa'mzi* 'sie verschwanden' A. XIX. 134. J. — *tod̃ini* 'tudni': *tod̃illam* 'man erfuhr' A. XIX. 75. MU. — *ušt̃ini* 'kinyit': *ušt̃illamt̃ä* 'nem nyitották ki' VNpk. 118. K.

Egy-egy esetben a képző frequentativ funktiója még nem

homályosodott el, s ilyenkor a cselekvés huzamosságát, tartós voltát jelöli: *mānīni* 'gehen': *mānīllam* 'sie reisten' A. XIX. 122. G. — *vetīni* 'gehen, wandern, reisen': *vetīllam* 'sie reisten umher' A. XIX. 111. J.

3. *-ašk* (WIEDEMANN 104. §. 118. l.). — Elemei *-a* + frequentativ *-šk*. A képző használata a következő:

I. Præsenstő-képzőül szolgál: *abdīrāni* 'csodálkozni': *tuž abdīraško* 'nagyon csodálkozom' VNpk. 86. M. — *odjāni* 'akar': *odjaško* 'akarom' VNpk. 108. M. — *šunāni* 'melegedni': *ug šunaški* 'itten nem melegszem' VNpk. 121. Sz. — *pejāni* 'betrügn': *pejaškod* 'du betrügst mich' A. XIX. 124. G.

II. A cselekvés huzamosságát, tartós voltát jelöli: *verāni* 'sagen': *so jultoškiz veraske* 'der gefährte setzt fort' A. XIX. 119. G. — *veraschem* 'er unterhielt sich' A. XIX. 119. G. — *luškāni* 'lop': *jalan luškaškini kisko* 'mindég lopni kényszerítetek' VNpk. 86. M. — *luškaškis-vor* 'tolvaj' VNpk. 86. M. — *verāni* 'sagen, sprechen, erzählen': *oži veraschem berazi sojos izni vidīllam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *tīškāni* 'verni, törni': *tīškaškoz* 'összeszidja' VNpk. 139. Sz. — *valāni* 'ért, felfog': *vošaškini ug valaški* 'nem tudok imádkozni' VNpk. 147. Sz.

III. Reflexiv és passiv igéket képez:

1. a cselekvésnek magára a cselekvő alanyra való visszahatását jelöli: *voljāni* 'szétterjeszt': *voljaškoz* 'kiterpeszkedett' VNpk. 121. Sz. — *užjāni* 'dicsér': *užjaškiskod* 'dicsekedel' VNpk. 11. K. — *pogīltīni* 'gurít, elgurít': *pogīllaški* 'hengergőzzél' VNpk. 6. O.

2. mástól eredő cselekvésnek az alanyra való hatását jelöli: *pažāni* 'szétszór': *pažaškäm lud-keč-pijosiz* 'a szétfutott nyúlfiakat' VNpk. 119. K.

3. Átvisszaható igéket képez, a melyek kifejezhetnek

a) tartós cselekvést: *pīlatīni* 'fürösztetni': *pīvaškini* 'baden' A. XIX. 98. J.

b) kölcsönös cselekvést: *doḡgīni* 'einen stoss geben': *doḡgaško* 'sie stossen sich' A. XIX. 134. G. — *lukaḡni* 'gyűjteni': *lukaško* 'gyülekeznek' VNpk. 62. M. — *nurjāni* 'legyőzni': *nurjaškom* 'birkózzunk' VNpk. 111. K.

IV. Néha frequentativ funkciója elhomályosodott: *tsaklāni*

meinen': *tšaklaške* 'er meint' A. XIX. 121. G. — *tšerekjanî* 'schreien': *tšerekjaške* 'er schreit' A. XIX. 132. G. — *juànî* 'fragen': *juaşke* 'er fragt' A. XIX. 156. — *kutsànî* 'csépelni': *kutsaşkîni* 'csépelni' VNpk. 138. Sz.

4. *-al'lat* [AMINOFF 40]. — Elemei az *-a* és a *-llal* összetett frequ. képző. A képző frequ. funkciója a legtöbb esetben elhomályosult, s csupán az elbeszélés élénkítésére szolgál: *kîskîni* 'reissen': *kîskallam* 'sie nahmen heraus' A. XIX. 138. G. — *kutsànî* 'csépelni': *kutsallam* 'darauf draschen sie' A. XIX. 124. G. — *pîtsànî* 'zumachen': *essê pîtsallam* 'man versperrte die tür' A. XIX. 151. G. — *keşànî* 'niederreißen': *gurzes keşallam* 'sie rissen ihre öfen nieder' A. XIX. 111. J. — *mižgànî* 'mit den fäusten schlagen': *mižgallam* 'sie schlugen sie mit den fäusten' A. XIX. 111. J. — *nupîànî* 'terhet vesz magára': *nupîiallam* 'sie nahmen es über die schulter' A. XIX. 78. MU. — *ujîni* 'verfolgen': *ullànî* 'treiben' A. XIX. 117. MU. — *kožànî* 'gondol': *kožallam* 'gondolták' VNpk. 78. Sz.

Egy-két esetben a képző frequentativ funkciója még nem homályosodott el, hanem a vele képzett ige a cselekvés tartóságát, huzamos voltát fejezi ki: *užànî* 'arbeiten': *užalla'zî* 'urbar machten' A. XIX. 142. G. — *juànî* 'kérdezni': *juallasa* 'igy kérdezősködven' VNpk. 62. M.

Ritkábban előforduló kapcsolatok:

1. *-aşkillal* (frequ. *-aşk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *keşaşkîni* 'anfahren': *baddžinjosiz keşaşkillam pit'si piwi* 'die älteren söhne fuhren den jüngsten sohn an' A. XIX. 110. J.

2. *-jal* (frequ. *-l* + frequ. *-al*): *sežîni* 'megrázni': *meşokâz sežjani kukâm* 'râzni kezdte a zsákot' VNpk. 109. M.

3. *-lišk* és *-wişk* (frequ. *-l*, *-u* + frequ. *-šk*; az *i* nem jelentős elem): *îbîni* 'lőni': *îbîliškiz* 'lövöldözött' VNpk. 61. M. — *îbîwişkikiz* 'beim schiessen' A. XIX. 98. J.

4. *-rjašk* (frequ. *-r* + frequ. *-l* + frequ. *-aşk*): *sukkîni*: *šukkirjaškoz* 'csattogni fog' VNpk. 7. O.

5. *-rt* (SZINNYEI, NyH.⁴ 58, Fgr. Spr. 125): *kîniîni* 'behúny': *kîniîrtîni* 'hunyorgat' 159.

6. *-şllal* (frequ. *-ş* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *pukîni* 'sitzen': *pukşillam* 'sie setzten sich' A. XIX. 117. MU.

7. *-sil* (frequ. *-s* + frequ. *-l*; az *i* nem jelentős elem): *pukini* 'ülni': *pukisili* 'üldögélj' VNpk. 160. O.

8. *-sisk* (frequ. *-s* + frequ. *-sk*; az *i* nem jelentős elem): *pukini* 'ülni': *pukisiskom* 'wir setzen uns' A. XI. 132. G.

9. *-tsal* < *-sal* (frequ. *-s* + frequ. *-al*): *utini* 'besichtigen': *evel uttsam* 'ihr vater suchte sie nicht' A. XIX. 156. G. — *odig mart pe minem val uttsani* 'ein mann ging nach seinem pferd zu suchen' A. XIX. 92. J.

10. *-skillal* (frequ. *-sk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *kutini* 'ergreifen, nehmen': *kutiskillam* 'sie fingen an' A. XIX. 134. G.

11. *-skillal* illetőleg *-iskillal* (frequ. *-sk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *lukini* 'teilen': *lukiskillam* 'sie gingen auseinander' A. XIX. 144. G. (kölcsonös cselekvést kifejező állviszazható ige). — *kutini* 'ergreifen, nehmen': *so pavesmurtjos varhmiz-ik juani kutiskillam* 'alle diese waldgeister fingen an (den waldgeist) zu fragen' A. XIX. 84. J. — *vordini* 'aufziehen, wachsen lassen': *so bordis van gondirjos vordiskillam* 'von ihm sind alle bären erzeugt worden' A. XIX. 87. J.

12. *-skillal* (frequ. *-sk* + frequ. *-llal*; az *i* nem jelentős elem): *kignazi dzigirtskillam* 'darauf umarmten sie einander' A. XIX. 79. MU.

13. *-zisk* (frequ. *-z* + frequ. *-sk*; az *i* nem jelentős elem): *kilini* 'hallani': *mi soles om kilziskä* 'mi nem hallgatunk reá' VNpk. 118. K. — *kilziskikid* 'hallgatózol' VNpk. 16. O.

14. *-disk* (frequ. *-d* + frequ. *-sk*; az *i* nem jelentős elem): *kil-* 'hallani': *keldask-* 'figyelmeztetni, meghallgatni' 163.

15. *-kal* (frequ. *-k* + frequ. *-al*): *sot-* 'adni': *sotkal-* 'adogat' 463.

16. *-kjal* [BUDENZ, UA. 47.] (frequ. *-k* + frequ. *-jal*). BUDENZ példái: *ser-* éppen *serem* 'spott': *serekjal-* 'lachen, ver-lachen, verspotten'; *dirt-* 'eilen': *direkjal-* 'zittern'.

17. *-gal* [BUDENZ, UA. 47.] (frequ. *-g* + frequ. *-al*). BUDENZ példája: *bergat-* 'drehen, wenden': *bergal-* 'sich drehen, sich wenden'.

18. *-sjask* (frequ. *-s* + frequ. *-jask*): *todini* 'tud': *todisjask-* 'kitalalni a saját tudományát, kérkedni a tudóssággal' 363.

2. A mozzanatos ige.

α) Egyszerű képzők.

1. *-m* [WIEDEMANN 106. §; BUDENZ, UA. 54; SZINNYEI, NyH.⁴ 62. és Fgr. Spr. 126]. Magában alig fordul elő: *moztini* 'megment': *mozmini* 'megmenekül' (VotjSzót. 722.). A BUDENZNél felhozott példákából is az *-m* mint képző csak a rokon nyelvek segítségével választható ki (l. az összetettek).

2. *-t* [BUDENZ, UA. 60; SZINNYEI, NyH.⁴ 63, Fgr. Spr. 128.]. A képző használata a következő:

1. A képzett szó a cselekvés egyszeriségét, pillanatnyi tartamát jelenti: *šoyàni* 'jobbra-balra mozgat, csóvál, csapkod': *bižinim šoyalto* 'csapintok a farkammal' VNpk. 121. Sz. — *čerákjal-*, *čeráktal-* (K.), *čirákjal-* (Sz.) 'kiabálni, kiáltozni': *čerákt-* (M., K.), *čirákt-* (Sz.) 'egyed kiáltani' 313. — *gudirjal-* (Sz.), *güđerjal-* (K.), *güđerjal-* (M.) 'mennydörögni': *gudirt-* 'egyed v. rövidet dörren' 251. — *jigal-* (Sz., J.) 'kopogtatni, topogni, dobogtatni a lábbal': *jigalt-* 'egyed kopogni' 266. — *šogjal-* (Sz.), *šogjal-*, *šogdal-* (K.), *šogjal-* (M.) 'szúrni, beleszúrni': *šogjalt-*, *šogdalt-* (K.) 'egyed szúrni, megdöfni' 293. — *šorjal-* (Sz.) 'kukorékolni': *šort-* (Sz.), *čort-* 'egyed kukorékolni' 295. — *čilákjal-*, *čiláktal-* (K.), *čilikjal-* (G.) 'fényleni, ragyogni': *čilákt-* 'egyed villámlani, czikázni' 322. — *tiskal-*, *těskal-* 'verni, törni, zúzni': *tiskalt-* 'egyed ütni, rácsapni, koppintani' 352. — *zir-*, *zěr-* (K.) 'kenni, bemártani, dörzsölni': *zirt-* 'egyed dörzsölni' 443. — *šulal-*, *solal-* 'füttyörészni, füttyölni, sípolni': *šult-* 'egyed füttyenteni, ráfüttyenteni, belefújni a sípba' 503.

2. A képzett szó a cselekvésnek hirtelen beállását jelenti: *šilini* 'stehen': *šwitem* 'er stand auf' A. XIX. 86. J. — *kwalákjal-* 'reszketni, remegni': *kwalákt-* 'megszeppenni, irtózatba esni' 234. — *zurákjal-* (Sz.) 'reszketni, remegni': *zurákt-* 'fölrézzenni' 446. — *šerákjal-*, *šeráktal-* (K.) 'nevetgélni, kacázozni, kigúnyolni, kikacázni': *šerákt-* 'fölkacázni' 451.

3. A képzett szó a cselekvés eredményes befejezését jelenti: *likni* 'jönni': *užä liktä žečli* 'a dolgom sikerül' VNpk. 285. J. — *šišim izkämäs liktim* 'hét versztet jöttünk' VNpk.

150. Sz. — *arsên no lëktäm akaškamë* 'megjött az évfordulóval a mi A. ünnepünk' VNpk. 169. K. — *gožjask-* 'irogatni, irkálni': *gožt-* 'fölni, leírni' 246. — *tijal-* 'tördel, letöröget': *tijalt-* 'ketté szeg, megszeg' 360.

3. *-d'ž* [WIEDEMANN 110. §; AMINOFF 40.]. — Alakjai WICHMANN szövegeiben *-dž*, MUNKÁCSI szövegeiben *ž*. WIEDEMANN is említi a képzőt s *ž*-vel jelöli. Ő azonban oly példákat is sorol fel, a melyekben a *ž*-vel jelölt képzőt nem tarthatjuk azonosnak a WICHMANNnál *dž*-vel és MUNKÁCSINÁL *ž*-vel jelölttel, pl. *kylžiny* (vö. MUNKÁCSINÁL *kilž-*: *kilži ali moštim!* 'hallgass csak meg!' VNpk. 66.), itt a *ž* betű valószínűleg a *-z* gyakorító képzőt jelöli, a melyet mi a gyakorító *-šk*-val hoztunk összefüggésbe. Vagy *pukšiny* (WIEDEMANN 125.) igében a *-s* képzőt úgy magyarázza, hogy ez a megelőző *-k* hatása alatt keletkezett a *ž*-ből. Itt is az *-s* képzőt inkább az *-šk* gyengült alakjának vehetjük (vö. *pukšem* 'er setzte sich' A. XIX. 53; *žok-sori pukšäm jozkalik* 'az asztalhoz ült pajtások' VNpk. 270. M.). A képző funkciói igen különfélék:

1. A példák nagy részében a cselekvésnek a szokottnál nagyobb erővel való végrehajtását jelöli: *pegànî* 'elkerülni, elszaladgálni': *pegdžîzî* 'sie flohen' A. XIX. 127. G. — *kžion kžškam no pegdžîzî kutschem* 'der wolf erschrak und fing an zu fliehen' A. XIX. 155. G. — *tiä pegžäm* 'a tóba futott' VNpk. 111. K. — *ladonles tušmon pegžü* 'a tömjéntől fut az ellenséges szellem' VNpk. 13. O.

2. a cselekvésnek egyszerűségét, pillanatnyi tartamát: *virîzî* 'mozogni': *gogijed-kä viržiz* 'ha köldököd kirándul' VNpk. 13. O. — *lobîzî* 'repül, lebeg': *lobžäm-berä* 'elrepültével' VNpk. 23. M.

3. a cselekvés hirtelen beállását: *uwîzî* 'sein, leben; verweilen': *uwdžisa swutemez ponna* 'um seiner auferstehung willen' A. XI. 130. J.

4. a mozzanatos jelentés többé-kevésbé elhomályosodott: *vîrîzî* 'sich bewegen': *virđžoz* 'er bewegt sich' A. XIX. 16. MU. — *gudîzî* 'ásni': *gudžiz* 'ásta' VNpk. 1. O. — *šalànî* 'köpdösni': *šalžisa kelti* 'köpj' VNpk. 11. O.

5. Néha a származékszónak frequentatív jelentése van: *lobîzî* 'repülni': *dukla lobžon vir-žilti koškom* 'fajd röpködő domb tetején megyünk mi át' VNpk. 256. Sz.

4. *-k* [BUDENZ, UA. 68]. Igen gyéren előforduló képző. BUDENZ példáin kívül momentán *-k* lehet ezekben: *kešášk-kiáltani, kiabálni*: *kešk-* 'fölkialtani' 140. — *keš-* 'tépni': *kešk-* (Sz.) 'hirtelen fölszakad' 140.

β) Összetett képzők.

1. *-mal* [WIEDEMANN 106 §; BUDENZ, UA. 54; SZINNYEI, NyH.⁴ 62. és Fgr. Spr. 126]. Igen ritkán előforduló képző. Elemei: a momentán *-m* és a frequ. *-al*. A cselekvés eredményes befejezését jelöli a következő példákban: *tođinî* 'wissen, kennen, erfahren': *vumurtez tođmalod sojin* 'einen wassergeist kennst du darin' A. XIX. 119. G. — *«šar mož pokšize tođmalod-a?»* 'erkennst du die kleinste' A. XIX. 92. J. — *šorinî* 'schneiden': *šormam náňiostj* A. XI. 37. MU. (*šormànî* 'in stücke schneiden').

A képzőnek frequentativ funktiója van a következő példában: *vožinî* 'halten, beschützen': *vožmànî* 'hüten' A. XIX. 146. G.

Néha a momentán *-m* a frequ. *-allal* képzővel is társult: *tođinî* 'tud': *tođmallantä* 'nem ismerték meg' VNpk. 77. Sz.

WIEDEMANN szerint az idetartozó néhány példát, ú. m. a *vožmànî* és a *tođmànî* alakokat, a melyek mellett a *vožinî* és *tođinî* igék is megvannak, inkább a *tođ* és *voz* (WIEDEMANNnál *wož*) nomenekből származó denominalis képzéseknek vehetjük. A *tođ* főnév szerinte többször előfordul az evangéliumokban, a *wož* főnév nem, hanem a belőle képzett *wožo* melléknév. A *tođ* MUNKÁCSI szövegeiben is előfordul (pl. *as vordäm nunekajed tođad usékê* 'ha a magad szülte gyermeked eszedbe jut' VNpk. 288. K. vagy *vaměštämälé-bédä tođam vaiškä* 'minden léptemben eszembe jut' VNpk. 221. K.), a *wožo* melléknévet és a *šormànî* momentán igéhez tartozó nomen azonban MUNKÁCSI és WICHMANN szövegeiben nem találtam.

Lehetetlen — azt hiszem legalább — eldönteni, hogy a *tođmànî* momentán ige a *tođinî* ige vagy a *tođ* főnév továbbképzése-e.

2. *-alt* [BUDENZ, UA. 77; SZINNYEI, NyH.⁴ 63. és Fgr. Spr. 127]. Igen gyéren fordul elő. Elemei a frequ. *-al* és a

momentán *-t*. Az *-al*-ban lévő *l*-et azonosnak vehetjük az egyszerű frequ. *-l* képzővel; ennek — mint láttuk — egyes példákban momentán jelentése van. Felesleges talán külön frequ. *-l*-t és momentán *-l*-t felvennünk; valószínűbb, hogy alaki egybeesés helyett itt is jelentésváltozással van dolgunk. A képző funkciói:

1. a képzett szó a cselekvésnek nagyobb mértékben való megtörténtét jelenti: *suràni* 'zavarni, vegyíteni, keverni': *suraltini* 'einrühren' A. XIX. 160. G. — *suràni* 'zavar': *suraltämaz* 'habarékot' VNpk. 86. M. — *udini* 'kibújik, kikel, kinő': *udäutimts aze* 'nach einer gegend, wo die ernte fehlgeschlagen hatte' (azaz nem tenyészett) A. XIX. 88. J. — *tujini* 'dugni': *tujalti* 'tömj valamit bele' VNpk. 23. O.

2. a képzett szó a cselekvés egyszerűségét, pillanatnyi voltát fejezi ki: *girdaltini* 'egyet nyeríteni': *Kam tu-palan val girdaltä* 'a Káma tulsó oldalán ló nyerit' VNpk. 45. Sz. — *ičkini* 'kitép, kihúz': *bizzäginä iškaltini vuäm* 'csak a farkát csíphette le' VNpk. 119. K. — *učk-* (Sz.), *učk-* (G.) 'nézni, szemlélni': *učkalt-* 'pillantást vetni, megnézni' 89. — *ut* 'nézni': *utalt-* 'pillantást vetni' 92. — *kisk-*, *kěsk-* (K.) 'húzni, vonni, ránczigálni, tépni': *kiskalt-* 'egyet rántani, egyszerre kitépni' 155. — *žut-* (Sz.), *žut-* (K.), *žut-* 'emelni, fölemelni': *pallan kukmä žutalti* 'fölkaptam a bal lábszáram' 304. — *sut-* 'égetni, megégetni': *sutalt-* 'lánggra lobbantani, fölgyújtani' 433. — *běšk-* 'döfni, szúrni': *běškalt-* 'egyet szúrni, átszúrni, ledöfni' 622.

3. a képző momentán jellege elhomályosodott: *ufini* 'megvendégelni': *utaltäm* 'megvendégelte' VNpk. 78. Sz. — *sez-* 'egyed rázni': *sezalt-* 'egyed rázni, megrázni' 419.

3. *-št* [BUDENZ, UA. 740]. Igen kevés példában fordul elő: *ib-* 'vetni, dobni': *ibišt-* 'vetni, dobni' 45. — *kirmi-*, *kěrmě-* (K.) 'marokkal v. karommal összeszorítani': *kirmišt-* 'marokkal összeszorítani' 169. — *ňul-* 'nyalni': *ňulišt-* 'egyed nyál, megnyál' 533.

4. *-ükt*. Momentán *-äkt* képzőt találtam ez egyetlen példában: *šulž-* 'halaványulni': *šulžäkt-* 'elhalaványulni, hirtelen kikelni a maga színéből' 593.

5. *-tışk* (momentán *-t* + frequ. *šk*; az *ı* nem jelentős elem): *silini* 'stehen': *sulışkom* 'wir stehen auf' A. XI. 132. G.

3. A műveltető ige.

α) Egyszerű képző.

1. *-t* [WIEDEMANN 105 §; BUDENZ, UA. 82; AMINOFF 40; SZINNYEI, NYH.⁴ 66. és Fgr. Spr. 129]. A leggyakoribb *caus.* képző a votjákban. Alakja leggyakrabban *-t*, ritkábban *-it*, *-ít* és *-et*. Az *i*, *í* és *e* hangok nem jelentős elemek.

Valódi műveltetésre, azaz a magyar *irat*, *veret*-féle alkalmazásra alig akad példa. Az esetek legnagyobb részében tökéletlen műveltető igékkel van dolgunk.

I. A képző a cselekvés okozását, tétetését jelöli: *addžinî* 'sehen, ansehen': *addžito* 'ich werde zeigen' A. XIX. 128. G. — *kwarätini* 'lármázni, hangot adni': *adami kwarättitük kwaraez uz poti* 'ha az ember nem hangoztatja, nem jön hangja' VNpk. 33. Sz. — *oskini* 'hinni': *oskitikid* 'midőn elhítenni akarsz' VNpk. 24.

II. Tökéletlen műveltető igék:

1. az alapszó oly átnemható ige, a melynek határozóragos tárgya van: *valànî* 'ért vmihez': *valtinî* 'führen, unterrichten' A. XI. 133. G.

2. az alapszó oly átnemható ige, a mely állapotban lételt jelent: *potini* 'hinausgehen, herauskommen': *ta val-utšás pottem so kišnoze kensis* 'der pferdesucher führte seine frau aus der speicher-kammer heraus' A. XIX. 54. J. — *bördini* 'weinen': *kaiguio murtiosiz börditom* 'traurige menschen zum weinen bringen' A. XI. 79. J. — *pirini* 'eingehen': *pirtem kensaz so kišnoze* 'er führte seine frau in die speicher-kammer' A. XIX. 94. J. — *virđžini* 'megmozdul': *virđžitini* 'bewegen' A. XIX. 99. J. — *pukini* 'ülni': *vištem piiez anaiezli kapkan puktém* 'der dumme sohn legte seiner mutter eine falle' A. XIX. 110. J. — *dišini* 'lernen, erlernen': *anaize dišetem taži* 'er unterrichtete seine mutter also' A. XIX. 53. MU. — *dugđini* 'elszokik': *dugđitni* 'elszoktatni' VNpk. 17. O. — *žužini* 'emelkedni': *žutäm* 'fel-emelte' VNpk. 57. K. — *mozmini* 'megmenekül, megszabadul': *mozmiti* 'szabadíts meg' VNpk. 55. Sz.

3. az alapszó oly átnemható ige, a mely állapotbeli vál-

tozást jelent: *leşàni* 'ähnlich sein, nahe kommen': *leştîni* 'machen, bereiten, zurichten' A. XIX. 111. G. — *burmîni* 'felüdülni': *burmitâm-berazi sojos noş koşkizi* 'miután magukat helyreállították' VNpk. 86. M. — *kudžîni* 'lerészegedni': *kudžitâm* 'lerészegítette' VNpk. 51. Sz. — *kildîni* 'teremtődni, létrehozni': *kildîtom* 'teremtek' VNpk. 49. K. — *kiskîni* 'ömleni': *kistîni* 'beönteni' VNpk. 112. K. — *tîrmîni* 'megtelni': *tîrmitni* 'megtölteni' VNpk. 112. K. — *şunàni* 'melegedni': *şuntiz* 'melegíti' VNpk. 6. O.

β) Összetett képzők.

1. **-at** [WIEDEMANN 105; BUDENZ, UA. 109]. Elemei: az *-a* és a causativ *-t*. BUDENZ az *-a*-ban a refl. *-v* képzőnek a nyomát sejtí. A képző functiói a következők:

1. Valódi műveltető igéket képez: *nupîàni* 'eine last auf sich nehmen, über die schulter werfen': *so pi,tši ad'amiez no sindikse nupîiatisa nuwtem* 'er liess den kleinen mann seinen koffer tragen, nachdem er diesen über die schulter (des kleinen mannes) geworfen hatte' A. XIX. 53. MU. — *verjàni* 'kóstolni, izlelni': *verjati* 'kóstoltasd meg' VNpk. 24. Mam. — *veràni* 'mondani, szólni': *ačm'os ali sojâ veratom* 'magunk fogjuk vele megmondadni' VNpk. 51. Sz.

2. Tökéletlen műveltető igéket képez olyan átnemható igékből, a melyek valamely állapotban lételt jelentenek: *põşàni* 'schwitzen': *põşatem tşîniieniz* 'mit seinem geglühten finger' A. XIX. 84. J. — *zurkîni* 'rengeni, inogni': *zurkatâ* 'döngeti' VNpk. 61. M. — *jaràni* 'taugen, gut genug sein, behagen, gefallen': *džetše'ke d'aratid, işanezi-no tşi'da* 'wenn du das glück dankbar genossen hast, so musst du auch das unglück mit geduld ertragen' A. XIX. 4. MU. — *koşkâmàni*: *koşkâmâtâ* 'ijesztgeti' VNpk. 121. Sz. — *pačkàni* 'összeszorul': *valâz pid-kuspad pačkatid* 'lábad közé szorítottad a lovat' VNpk. 112. K. — *vijàni* 'folyni, kifolyni': *vijatid* 'folyatod' VNpk. 17. O.

2. **-kt** [WIEDEMANN 108 §; BUDENZ, UA. 82; SZINNYEI, NyH.⁴ 67 és Fgr. Spr. 130]. Összetett képző; elemei: fgr. **-k* ~ **-γ* + caus. *-t*. Egyetlen példa: *valàni* 'ért, fölfog': *valektîni* 'oktat' (NyH.⁴ 67).

3. **-tīl** és **-tīu**. Elemei: a causativ **-t** és a frequ. **-īl** illetőleg **-īu**.

I. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava határozóragos tárgygal ellátott átnemható ige: *jarānī* 'taugen, gut genug sein': *ez jaratīl* 'sie liebte nicht' A. XIX. 137. G.

II. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava valamely állapotban lételt jelentő átnemható ige: *pukīni* 'sitzen': *sāua-vi puktīuem* 'sie legte haselhuhschlingen' A. XIX. 85. J. — *pukīni* 'ülni': *puktīlām* 'helyeztetett' VNpk. 55. Sz.

III. A képzett szó oly tökéletlen műveltető ige, a melynek alapszava valamely állapotbeli változást jelentő átnemható ige: *daltīnī* 'fejlődni, gyarapodni': *daltītīlīnī* 'gedeihen lassen' A. XIX. 143. G.

4. **-tīl'al** és **-tīl'al**. Elemei a causativ **-t** és a frequ. **-īl'al** illetőleg **-īl'al**. Oly tökéletlen műveltető igéket képez, a melyeknek alapszava valamely állapotban lételt jelentő ige: *pukīnī* 'sitzen': *tśāi puktīllam* 'sie setzten ihm thee vor' A. XIX. 121. G. — *kīlīnī* 'bleiben, übrig bleiben': *no soie ketīllam tśattśāie* 'sie verliessen ihn im walde' A. XIX. 131. G. — *sajkānī* 'fölbredni': *saitīllam* 'sie weckten auf' A. XIX. 135. G. — *pukīnī* 'sitzen': *puktīllam* 'sie stellten' A. XIX. 138. G. — *śedīnī* 'sich finden': *minīllam minīllam toos uisa no śōttīllamte* 'sie (die verfolger) fuhren unaufhörlich jagend weiter, ohne zu finden' A. XIX. 93. J. — *leśānī* 'ähnlich sein, nahe kommen, angemessen sein': *pegśīśjos no śik odig tśerk leśtīllam* 'die flüchtlinge bauten eine kirche' A. XIX. 93. J. — *peśīnī* 'sieden, kochen': *pōstīllam* 'sie kochten' A. XIX. 62. MU.

5. Ritkábban előforduló kapcsolatok:

a) **-jat**; elemei: a frequ. **-l** és a caus. **-at**: *śutīnī* 'emel, fölemel': *śutjati* 'emelted magad' VNpk. 13. O.

b) **-kīt** [BUDENZ, UA. 68]. Elemei: a momentán **-k** és a causativ **-it**: *uśīnī* 'esni': *līmī uskītsa* 'havat bocsátván' VNpk. 62. M.

c) **-mat**; elemei: a momentán **-m** és a causativ **-at**: *vośīnī* 'halten, beschützen': *so ullān uśem tīlījoze vośmati* 'zeige auf die (taube), von welcher die federn herabfallen' A.

XIX. 93. J. (a képzett szó az alapszóval nincs szoros összefüggésben).

d) **-tsk**; elemei: a causativ **-t** és a gyakorító **-sk**: *dīšīnī* 'vmihez szokni': *dīšetskīnī* 'lernen' A. XIX. 146. G.

4. A visszaható és a szenvedő ige.

A votjakban nincs külön reflexiv és passiv képző. Az **-šk** gyakorító képző reflexiv funkciójáról már szóltam. Említettem azt is, hogy BUDENZ némely **-al** és **-at** képzős ige **-a**-jában az egyszerű reflexiv **-v**-t sejtí.

b) Denominalis igeképzés.

α) Egyszerű képzők.

1. **-t** [WIEDEMANN 105 §; BUDENZ, UA. 127 és 149; SZINNYEI, NyH.⁴ 72 és Fgr. Spr. 133]. A votják denominalis **-t** képző kétféle eredetű. Van olyan **-t**, a melyet fgr. denominalis ***-t** ~ ***-δ** erős fokának képviselőjéül tekinthetünk, s van olyan **-t** is, a mely eredetére nézve azonegynek látszik a causativ **-t** képzővel. Az előbbeni jelentésre nézve is egyezik a fgr. ***-t** ~ ***-δ** többi folytatójával (a **-d**, **-jal**, **-lal** és **-lal**), a mennyiben ez is «valamit tevést» vagy «valamivel tevést» kifejező igéket képez. Az utóbbinak funkciója pedig a causativ **-t** képzőével mutat rokonságot, mert éppen úgy, mint ezeket, a «valamivé tevés» kifejezésére használja a nyelv.

Vannak a finnugorságban denominalis képzések deverbális képzőkkel (l. SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 135), s így feltehetnők, hogy a valamivé tevést jelentő **-t** a causativ **-t**-vel azonos.

Másrészt felesleges talán a kétféle eredet felvétele, s mindenféle denominalis **-t** képzőt a fgr. ***-t** ~ ***-δ** folytatójának tekinthetünk. Ha a képző főnévhez járult, akkor megmaradt eredeti «valamit vagy valamivel tesz» jelentése; ha melléknévhez járult, akkor — talán a causativ **-t** analogiájára — «vmivé tevés» jelentést vett föl. (Vö. hogy sem a NyH.⁴, sem a Fgr. Spr. nem említi az egyszerű causativ **-t** képzőt mint denominalis képzőt).

A képző funkciója a következő:

I. «Valamit tesz, létrehoz» jelentésű igéket képez főnevekből: *ber* 'hinteres, hinter, zurück': *bertînî* 'zurückkehren' A. XIX. 9. G. — *kotîr* 'umgebung': *kotîrtε* 'er geht herum' A. XIX. 44. G. — *vot* 'álmom': *kuaş vetate soie* 'Gott liess ihn träumen' A. XIX. 140. — *gudîri* 'donner': *înmiş gudîri gudîrto-z-ke* 'wenn im himmel der donner rollt' A. XI. 78. J. — *teşkilî* 'nasenstüber': *vaj mon teşkilto pervoi* 'lass mich zuerst schnellen' A. XIX. 86. J. — *ber* 'hinteres, hinter, zurück': *bertem berazi atazi jua pe* 'nachdem sie zurückgekehrt waren, fragte der vater' A. XIX. 93. J. — *gişîrâs* 'csikorgó': *gişîrto* 'csikorgatok' VNpk. 121. Sz. — *kvara* 'hang, lárma': *ân-no kwarâtü* 'ne mukkanjatok' VNpk. 118. K.

II. «Valamivé tesz» jelentésű igéket képez melléknevekből: *şuldîr* 'fröhlich': *şuldîrtînî* 'erfreuen' A. XI. 133. G. — *saş* 'józan, éber': *saşte* 'er weckt ihn auf' A. XIX. 140. G. — *bid, bit* 'ganz, vollständig': *nuldîsa bittizi* 'trugen, t. i. alles getreide in die scheuer' tk. 'hordva bevégezték' A. XIX. 93. J. — *bid* 'egész, teljes': *bidîitük* 'elfogyasztatlanul' VNpk. 17. O.

2. *-d* [BUDENZ, UA. 127; SZINNYEI, NyH.⁴ 72. és Fgr. Spr. 133]. Ritkán előforduló képző; eredetere nézve a fgr. **-t ~ *-d* erős fokának képviselője: *şudid* 'du hast ernährt' A. XI. 125. MU. (vö. f. *suu* 'száj'). — *vor* (ebben: *şud-vor* 'glück und wohl-ergehen'): *vordid* 'du hast erzogen' A. XI. 125. MU. — *gin* 'nemez': *gind-* 'nemezt ványolni, gyártani' 241. — *jug* 'fény': *jugdi-* 'világosodni' 282. — *jug* 'szalmahulladék': *jugdi-* 'szalmát v. szénát taposni' 282. — *şar* 'szürkület, hajnal': *şard-* 'hajnalodik, pitymallik, szürkül' 331. — *seş, şeş* 'derült, világos, tiszta': *seşd-* 'kiderülni, kitisztulni' 419. — *şar* 'szürkület': *şard-* 'hajnalodni' 476.

3. *-j* [BUDENZ, UA. 125; SZINNYEI, NyH.⁴ 73. és Fgr. Spr. 133]. A fgr. **-t ~ *-d* gyenge fokának folytatója. Önállóan igen ritkán fordul elő, hanem összetételben (*-jal, -jállal, -jask*) annál gyakrabban: *pus* 'jel': *aji pusjäm şiro pueđ* 'hiszen gyantás fád, melyet atyám megbélyegzett, itten van' VNpk. 3'8. M. — *tol* 'tél': *toljäm kudî* 'telelt áfonya' VNpk. 2. O. — *ar* 'év': *arji-* 'az esztendő teltölteni, kihúzni, átélni' 28. — *guşäm* 'nyár': *guşämji-* 'nyaralni' 252.

4. *-dž* (WICHMANN szövegeiben *dž*-nek, MUNKÁCSINÁL *ž*-nek jelölve). Eredetére nézve azonos a momentán *-dž* illetőleg *-ž* képzővel.

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez főnévből: *gu, gu* 'grube': *so sǒrti ad̄ami gu guddžem* 'insgeheim grub der mensch eine grube' A. XIX. 52. MU.

II. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez főnévből: *ägir* 'szén': *ägiržoz* 'megszenesedik' VNpk. 23. O.

5. *-m* [WIEDEMANN 106 §; BUDENZ, UA. 145; SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 135]. Gyakran előforduló denominális képző; eredetére nézve azonos a momentán *-m* képzővel. Alakjai: a legtöbbször *-m* s ritkábban *-om*. Az *o* BUDENZ szerint jelentős elem; némely esetben bővebb névszótó képzője (pl. *sókit* 'schwer': *sókitomi-* 'schwer sein, schwer werden' vö. *sókito* 'beschwert, schwanger'), más esetekben nyilván előbb végbement igeképzéshez tartozik.

A képző «azzá-levést v. válást» jelentő igéket képez melléknevekből: *urod* 'schlecht, böse': *urodmem* 'erkrankte' A. XIX. 121. G. — *uzir* 'reich': *uzirmem* 'er wurde reich' A. XIX. 145. G. — *tir* 'voll': *tirmem* 'ihr sack wurde voll' A. XIX. 154. G. — *kuläs* 'kevény, csekély': *kuläsmä* 'fogy' VNpk. 37. M. — *bides* 'ganz, vollständig': *bidesmem* 'er ist aufgewachsen' A. XI. 2. MU. — *tir* 'voll': *ug tirmi ini* 'es reicht nicht mehr aus' A. XIX. 52. MU. — *bid, bit* 'ganz, vollständig': *bidmem* 'sie waren verschwunden' A. XIX. 59. MU. — *kin* 'hideg': *kinmisa* 'fagyván' VNpk. 120. Sz. — *sosir* 'béna, csonka testű': *sosirmitožaz* 'a míg csak meg nem bénul' VNpk. 138. Sz. — *kwas* 'sekély': *kwasmoz* 'elszárad' VNpk. 23. O.

Az *-m* előtt *o* van a következő példákban: *paškít* 'széles, terjedelmes': *paškítomižŕi* 'sie verbreiteten sich' A. XIX. 146. G. — *kot, küt* K. 'has': *kotomi-* 'teherbe esni, hasassá válni' 196. — *žit* Sz., *žit* G. M., *žit* J., *žŕt* K. 'este': *žitomi-* 'esteledni' 300. — *žož* Sz., *žož* J., *dož* K. 'kesergés, panasz, rimázkodás': *žožomi-* 'bosszankodni' 301. — *českít* 'édes, jóízű': *českítomi-* 'megédesülni' 312. — *čilkít* 'tishta, csinos': *čilkítomi-* 'tisztává, csinosává válni' 316. — *čurít, čurét* K. 'kemény': *čurítomi-* 'megkeményedni' 330. — *tégéz* 'sík, lapos, egyenlő, egyforma': *tégézomē-* 'egyenlővé, egyformává válni' 347. — *dig, žig* (Sz.), *dēg* (K.)

'rest, lusta, makacs': *dígomi-* 'lustálkodni, restelkedni, makacs-kodni' 393. — *dun* 'ár, érték, becs': *dunomi-* 'megdrágulni' 405. — *šekit* (J. G.), *šekēt* (K.), *šokīt* (Sz. M.) 'nehéz, súlyos': *šekētomi-* 'teherbe esni' 449. — *šer* 'gyér, ritka': *šeromi-* 'gyérülni, ritkulni' 484. — *šug* 'bajos, fáradságos': *šugomi-* 'kinlódni' 498. — *nečēt* (K.), *nečit* (U.) 'éles': *nečētome-* 'élesedni' 511.

β) Összetett képzők.

1. *-al* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41, 109, 126, 157, 160, 166; SZINNYEI, NyH.⁵ 77].

BUDENZ szerint a tulajdonképpeni igésítő képző a fgr. *-d* lett volna, a melyhez a frequ. *-al* járult. A képző eredeti alakja ezek szerint **-dal* lett volna, a melyből *d > l* hangváltozással *-lal* lett, gyengülés folytán *-lal* és *-jal*, majd a *-j* elveszésével *-al*.

Az *-al* képzőt azonban teljesen különválaszthatjuk a *-lal*, *-lal* és *-jal* képzőktől s a lappangásba jutott igésítő *-d* képzőt mellőzve egyszerűen az *-al* frequ. képzővel tarthatjuk azonosnak. (Vö. más deverbális képzőknek denominalisokként való szereplését.)

Az *-al* képző elemei: *-l* egyszerű frequ. képző, az *-a*-ban pedig az egyszerű frequ. *-j*, az azzá tevést jelentőkben pedig, a mennyiben ezeknek *-at* képzős transitív igepárjuk van, — BUDENZ szerint — a reflexív *-v* lappang.

A képző funkciója a következő:

I. «Valamit tesz, létrehoz» jelentésű igéket képez főnevekből: *už* 'arbeit': *užani* 'arbeiten' A. XI. 106. G. — *ńules* 'wald': *ńulesani* 'jagen' A. XI. 162. G. — *jumšan* 'das wandern der jugend zur zeit der feste von haus zu haus um zu tanzen und spielen': *iumšani* 'von haus zu haus zur zeit der feste wandern um zu tanzen und spielen' A. XI. 80. J. — *ńuues* 'wald': *van* *udmurtjos so ńuueskin ńuueskasa vetlo vjuem* 'alle wotjaken sollen in diesen waldern gejagt haben' A. XIX. 84. J. — *vot* 'álom, álmokép': *votai* 'es träumte mir' A. XIX. 89. J. — *puz* 'tojás': *puzaz* 'tojik' VNpk. 2. O. — *vot* 'álom, álmokép': *votalod* 'álmodni fogsz' VNpk. 11. — *kiz* 'húgy': *kizad* 'húgyozol' VNpk. 17. O.

b) melléknévből: *daś* 'kész, meglévő': *mardan-atai mut, šez azlon vandisa daśam vjuem* 'vater mardan hatte im voraus einen losgeschnittenen rasenhügel in bereitschaft' A. XIX. 99.

c) határozószóból: *pumit* 'gegen, entgegen': *pumitam* 'er beegnete' A. XIX. 126. G.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igéket képez főnevekből:

a) vmivel működik, dolgozik: *kutäs* 'csép': *kutsàni* 'dreschen' A. XIX. 83. MU.

b) vmivel bányik, foglalkozik: *luk* 'garbenhaufe': *lukäuz* 'er sammelt' A. XIX. 27. MU. — *podem* 'bienenstock': *podem podemàni* 'bienenstöcke einrichten' A. XIX. 59. MU. — *kışno* 'feleség': *kışnoaloz* 'feleségül vesz' VNpk. 16. O. — *vuz* 'árú, portéka': *vuzakid* 'midőn eladsz' VNpk. 23. O.

c) vmivel ellát, fölszerel: *diś* 'kleidung, kaftan, rock': *diśàni* 'anziehen, kleiden' A. XIX. 132. G. — *eher* 'sattel': *kosem kuamin valez eheràni* 'er hiess ihn dreissig pferde satteln' A. XIX. 93. J.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igéket képez főnevekből: *gibäd* 'tözegréteg': *gibdaloz* 'rothad' VNpk. 37. M. — *džu* 'glühende kohle': *džüasa* 'in flammen' A. XIX. 15. MU. — *žu* 'izzó parázs': *žualoz* 'ég' VNpk. 33. Sz. — *žob* 'rossz v. borús idő': *kwaž žobaloz* 'csúnya idő lesz' VNpk. 1. O.

IV. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez a következő példában: *tug* 'bojt, rojt': *töu tuga* 'der wind zerzaust dich' A. XIX. 77. MU. (Nagyon elvétve fordul elő ilyen eset, vö. BUDENZ, UA. 160.)

2. *-at* [BUDENZ 140, 160]. Az előbbeni *-al*-lal szemben a «valamivé tevés» rendes képzője. Összetett képző; elemei: az *-a* + *-t* egyszerű denominalis képző. BUDENZ az *a*-ban lappangó denominalis *-j*-t sejt.

A képző valamivé tevést jelentő igéket képez legtöbbször melléknévekből: *džeg* 'langsam': *džegatoz* 'es ist hinderlich' A. XI. 77. J. — *kapci*, *kapci* (G.) 'könnyű, enyhe': *kapciat* 'megkönnyíteni' 122. — *kuž*, *küž* (K., U., J.) 'hosszú': *kužat* 'meghosszabbítani, hosszúvá tenni' 216. — *žog*, *žeg* J. 'lassú': *žogat-* (Sz.), *žegat-* (J., M., G.), *žegat-* 'késletetni, lassítani valaminek a haladását' 302. — *žu* (Sz.), *žu* 'izzó parázs': *žuat-* (Sz.), *žuat-* (K.), *žuat-* 'meggyújtani, fölgyújtani' 303. — *čirs* (Sz.),

čěrs (K.), *čirs* (G.) 'savanyú, csípős, fanyar': *čirsat-*, *čěrsat-* (K.), *čirsat-* (G.) 'savanyítani, besavanyítani' 317.

3. *-ašk* [BUDENZ, UA. 126]. Eredetileg azonos a frequ. *-ašk* képzővel. Használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *ěoě* 'együtt': *ěo-ěaškožě* 'összeültek' VNpk. 86. M. — *vös* 'opfer, gebet': *vösáškom* 'wir flehen' A. XI. 130. J. — *luk* 'garbenhaufe': *tjlo-burdojos lukaskizj pε tuž uno* 'es versammelten sich sehr viel vögel' A. XIX. 93. J.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igét képez a következő példában: *kišno* 'asszony, feleség': *kišnoaškikiz* 'midön házasodik' VNpk. 17. O.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *daš* 'kész, meglevő': *dašáškü* 'készül' VNpk. 61. M. — *su* 'korom': *pel-jiljosiz suaškisa* 'fülhegyei bekormosodtak' VNpk. 119.

4. *-jal* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 125, 160; SZINYNYEL, NyH.⁴ 73. és Fgr. Spr. 133]. Elemei: a *-j* egyszerű denominális és az *-al* összetett frequ. képző.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igéket képez: *sártši* 'répa': *sártšiiεz vuem sártšiiäni šizil* 'im herbst waren die rüben zum aufnehmen gereift' A. XIX. 124. G. — *gudiri* 'mennydörgés': *kwaž gudirjaki* 'midön mennydörög' VNpk. 6. O. — *pužmer* 'dér, zuzmara, hóharmat': *kwaž pužmerjaloz* 'az időjárás derezni fog' VNpk. 9. O.

II. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez (igen ritkán): *gop* 'völgy, mélység': *gopjaz-kä* 'lyukasztja' VNpk. 2. O.

5. *-jašk* [BUDENZ, UA. 126]. Elemei: az egyszerű denominális *-j* és az összetett frequ. *-ašk* képző. Az *a*-ban jelentős elem van.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *urom* 'freund': *ug uromjáški ii ta-bere tonen* 'mit dir werde ich hernach nicht mehr freundschaft schliessen' A. XIX. 116. M. — *teškili* 'fricska, nasenstüber': *ta-bere teškiliškisa šudom* 'lass uns jetzt spielen, lass uns einander schneller geben' A. XIX. 86. J. — *muso* 'lieb, gewögen, hold': *tinad ta šamen musoiáškemed* 'deine auf diese weise geschlossene freundschaft' A. XI. 37. MU.

II. «Valamivel tesz» jelentésű igét képez: *kışno* 'frau, weib': *kışnojăskem* 'er verheiratete sich' A. XIX. 137. G.

III. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *tuşmon* 'bösesinnter mensch, feind, böser geist': *tuşmonjăskînî* 'beneiden' A. XIX. 143. G. — *kat* 'erő, tehetség': *katjăskem* A. XIX. 153. G.

6. *-kt* [WIEDEMANN 108 §; BUDENZ, UA. 155; SZINNYEI, NyH.⁴ 76. és Fgr. Spr. 136]. Alakja: WIEDEMANNnál *-ekt*, MUNKÁCSINÁL *-ăkt*. Az *e* illetőleg *ă* hang nem jelentős elem. Eredetere nézve azonos a causativ *-kt* képzővel.

A képző használata a következő:

I. «Valamit tesz» jelentésű igét képez: *ber* 'mög, hátsó rész': *berekătîni valjosse* 'die pferde umkehren' A. XIX. 127. G.

II. «Valamivé lesz» jelentésű igét képez: *kur* 'szégyentvalló, meggyalázott': *kurăktămăniş* 'kínjában' VNpk. 62. M. — *lîş* 'kék': *lîşăktîtoş* 'míg bele nem kékül' VNpk. 139. Sz. — *şuş* 'sárga': *şuşăkton* 'sárgaság' VNpk. 6. O. — *kos*, *kûs* (K.) 'száraz': *kosăkt-* (Sz., G.) 'elszáradni, elhervadni, elhalaványulni' 196. — *gord* 'veres': *gordăkt-* 'vörössé válni, pirulni, izzóvá lenni' 249. — *jo*, *dû* 'jég': *joăkt-* 'jéggé válni, megfagyni' 277. — *tîş* 'mag, szem': *tîşăkt-* 'magvasodni, megtelni maggal v. gabonaszemmel' 351. — *tođi*, *tûđi* K. 'fehér': *tođiăkt-* (Sz.), *tûđăkt-* (K.) 'fehérlení' 367. — *nap* 'sűrű': *napăkt-* (Sz.) 'sűrűsödni' 510.

III. «Valamivé tesz» jelentésű igét képez: *şod* 'fekete': *oz-kă şodăkti* 'nem piszkítja be' VNpk. 17. O.

Ritkán előforduló kapcsolatok:

1. *-aşkîl* (frequ.-denom. *-aşk* + frequ. *-l*): *veş* 'opfer, gebet': *so păt,şi đırja's-ik jun veşăşkîlem* 'von seiner kindheit an betete und opferte sehr fleissig' A. XIX. 140. G. — *luk* 'garbenaufe': *lukăşkîlîzî* 'sie sammelten sich' A. XIX. 146. G.

2. *-aşkîllal* (frequ.-denom. *-aşk* + frequ. *-llal*): *luk* 'garbenaufe': *lukăşkîllam* 'sie sammelten sich' A. XIX. 134. G.

3. *-atîşk* [BUDENZ, UA. 159] (denom. *-at* + frequ. *-şk*): *junmatîşki-* 'stark, fest werden, sich stärken' (BUDENZ példája).

4. *-atk* (denom. *-at* + frequ. *-k*): *şoş* 'együtt': *şoşătkîni* 'mértközni' VNpk. 112. K.

5. *-atşk* (denom. *-at* + frequ. *-şk*) [BUDENZ, UA. 159]: *junmatîşki-* (BUDENZ példája) = *junmatîşki-* (l. fönnebb).

6. *-dal* (denom. *-d* + frequ. *-al*) [BUDENZ, UA. 127]: *vož 'zorn': voždál-* 'unzufrieden sein' (BUDENZ példája).

7. *-dašk* (denom. *-d* + frequ. *-ašk*): *vožini* 'halten': *voždaš-kemez* 'schämt sich' A. XI. 81. J.

8. *-džišk* (mom.-denom. *-dž* + frequ. *-šk*): *lid* 'szám': *liddžiškinj* 'zählen' A. XIX. 86. J.

9. *-džášk* (mom.-denom. *-dž* + frequ. *-ašk*): *med* 'fizetés': *robotníke meddžáškini* 'um sich als knecht zu verdingen' A. XIX. 126. G.

10. *-jáškil* (denom. *-j* + frequ. *-ašk* + frequ. *-l*): *kišno* 'frau, weib': *kišnojáškil* 'er verheiratete sich' A. XIX. 122. G.

11. *-lal* [WIEDEMANN 102 §; BUDENZ, UA. 41, 126; SZINYNYEI, NyH.⁴ 73] (denom. *-l* + frequ. *-al*): *čer, čer, čir* (K.): *čérlal-* 'megbetegedni' 314. — *čilter* 'hímzésmű': *čilterlal-* 'csipkézni' 322. — *pajda* 'haszon': *pajdalal* 'hasznót húzni' 535.

12. *-mal* [WIEDEMANN 106 §] (azonos a deverbális *-mal* képzővel): *ož* 'háború': *ožmal-* 'haddal megtámad' 69. — *žit* 'este' (Sz.): *žitmal-* 'beesteledik' 300. — *tođi* 'fehér': *tođimal-* 'fehériteni' 367. — *peň* 'hamu': *peňmal-* 'hamuval behinteni' 547.

13. *-mašk* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-ašk*): *ož* 'háború, harc': *ožmaškini* 'ins feld rücken' A. XIX. 99. J.

14. *-millal* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-llal*): *uzir* 'reich': *uzirmilla-m-pe* 'sie sollen sehr reich geworden sein' A. XIX. 67. MU.

15. *-mišk* (mom.-denom. *-m* + frequ. *-šk*): *vižtäm* 'bolond, esztelen': *vižtämiško* 'megbolondulok' VNpk. 109. M.

16. *-mit* [BUDENZ, UA. 162] (mom.-denom. *-m* + caus. *-t*): *uzir* 'reich': *uzirmit-* 'reich machen'; *tir* 'voll': *tirmit-* 'voll machen'; *bur* 'gut': *burmit-* 'heilen' (BUDENZ példái).

17. *-nal* [BUDENZ, UA. 126] (denom. *-n*, a mely talán *-l*ből lett + frequ. *-al*): *kort* 'vas': *kortnal-* 'fözlabolázni' 190. — *joz* 'íz, izület': *joznal-* 'ízenként szétszedni' 275.

18. *-našk* (denom. *-n*, a mely talán *-l*ből lett + frequ. *-ašk*): *joz* 'íz, izület': *joznaškini* 'vagdalkozni'.

19. *sášk*: *puľi* 'buborék': *puľsáškä* 'buborékot vet' VNpk. 6. O.

20. *-tal* (denom. *-t* + frequ. *-al*) [BUDENZ, UA. 127]: *ajip* 'ludch: *ajiptal-* 'beschuldigen' (BUDENZ példája).

21. *-tállal* (denom. *-t* + frequ. *-llal*): *bít* 'ganz': *bítállam* 'sie machten ein ende' A. XIX. 74. MU.
22. *-tül* (denom. *-t* + frequ. *-l*): *bít* 'egész': *bítüllözi* 'el-
veszítik' VNpk. 61. M.
23. *-tísk* (denom. *-t* + frequ. *-ísk*): *zol* 'merev, feszes': *kuez*
zoltískem 'die haut ist ausgespannt' A. XIX. 38. J.
24. *-tísk* (denom. *-t* + frequ. *-ísk*): *kotír* 'körül': *tj kotír ko-
tirtískem* 'er ging um den see herum' A. XIX. 52. MU.
25. *-gat*: *sor* 'mély álom': *sorgat* 'horkolni, hortyogni' 428.
26. *-gal*: *ber* 'hátsó rész': *bergal-* 'forogni' 616.
27. *-gät*: *jig* 'kopogás': *jiggät* 'kopogni' 266.
28. *-kal* (frequ. *-k* + frequ. *-al*): *ínüläs* 'erdő': *ínüläskal-*
'vadászni az erdőben' 533.
29. *-lask* (frequ. *-l* + frequ. *-ask*): *es* 'pajtás': *eslask-* 'ba-
rátkozni' 35. — *esüb* 'bánat': *esüblask-* 'búsulni' 34.
30. *-mat* (mom.-denom. *-m* + caus. *-at*): *ústo* 'lyuk': *ústo-
mat-* 'kilyukasztani, átfúrni' 99. — *jun* 'erős, szilárd': *junmat-*
'megerősíteni' 284.
31. *-žal* (mom.-denom. *-ž* + frequ. *-al*): *gerd* 'kötés': *gerd-
žal-* 'összekötözni' 239.

MEDVEZKY KÁROLY.

Az úgynevezett igeidők elméletéhez.

(Tizedik közlemény.)

Az ú. n. utóidejűség (rákövetkezés) kifejezése a latinban.

98. Hosszúra nyúló tanulmányomban terem sincs rá, de meg a 40—44. czikkekből már elmondottak után nem is szükséges, hogy az ú. n. utóidejűség kifejezését az előzményességéhez hasonló részletességgel tárgyaljam.

Mint már több ízben jeleztem, az *utóidejűség* terminust azért tartom kerülendőnek, mert a viszony téves felfogására vezethet. A latin nyelvet ugyanis éppen az jellemzi, hogy míg a magyar (és a görög) nyelvek a szereplő személy szempontjából jövőnek szoktak jelezni bizonyos történéseket, s a beszélő személy ilyenkor magát a szereplő személy helyzetébe képzele, addig a latin nyelvben ilyenkor nincs átképzés; ellenkezőleg, a beszélő tudatában marad a maga valóságos álláspontjának, s azt a melléktörténet, melyet egy más, főtörténéshez viszonyítva bekövetkezendőnek jelez, nem a szereplő személy álláspontjáról, hanem a magáéről határozza meg, ezért mult főtörténés mellett *multa* vonatkozó alakokat használ (*-turum esset, fuisset*), nem mult főtörténés mellett pedig nem *multa* vonatkozókat (*-turum sit, fuerit*). Az átképzés egy neméről csak olyan esetekben lehet szó, melyekben a *sit* és *fuerit*-es igenév mult idejű verbum regens mellett áll (vö. a 88. cikkben a II. 2. pont végét).

Valamint az előzményesség kifejezésére külön *tóalak*, az ige-től képzett perfectumtő való, úgy a rákövetkezés kifejezésére is külön *tóalakot* fejlesztett és használt a latin nyelv, azonban kizárólag csak activ értelműt.¹⁶¹⁾ Ez az alak a *-turum*-végű

¹⁶¹⁾ A passivum számára csak infinitivust, a supinum accusativusából és *iri* infinitivusból (*amatum iri*), de ennek használatát is *fore ut* körülírással többnyire kikerüli. A gerundiumhoz tartozó melléknévi igevevekről jegyezzük meg, hogy azok rákövetkezést *soha sem* fejezhetnek ki, hanem mindig a teljesítendő (szükséges) történetet jelölik, s e szerint mindig önálló használatúak.

igenév, mely akár főnévi eredetű (indeclinabile, l. BRUGMANN, Grundriss, II. 1268. l. STOLZ 192. l.), akár melléknévi, az előtünk ismeretes latinságban mindenesetre mint melléknévi igenév szerepel, s eredetileg minden időbeli jelentéstől egészen függetlenül, mint jelző, a jelzett személy szándékát, valami tettere készülését, arravalóságát, vagy a jelzett dolog tervbenlétét, bekövetkezésének készülését jelenti. *Amaturus* = az a személy, a ki valakit vagy valamit szeretni akar, arra hajlandó, azt tenni szándékozik; *periturus* = az a személy, vagy tárgy, a ki v. a mi elveszésre van szánva; maga *futurus* is = az a személy vagy tárgy, mely létrejönni készül. Eredetileg tehát minden *-turus*-végű igenév időtől független állapotjelző értelmű, éppen úgy, mint a perfectumtő.¹⁶²⁾ A görögben nem a futurum-idő, hanem a μέλλω igével összetett infinitivus felel meg neki. (L. az 59. jegyzetet.)

Azok után, a mit a perfectumtő actióviszonyító funkciójáról mondtunk, akár *a priori* megmondhatjuk, milyen föltétel szükséges ahhoz, hogy ez a *-turus*-végű állapotjelző alak actióviszonyításra alkalmassá váljék. Mint állapotjelző, nem jelenthet egyebet, mint a főtörténes idejével megegyező idejű (vele egyidejű) szándékosságot, arraszántságot, hozzákészülést. Rákövetkezést (utóidejűséget)¹⁶³⁾ csak akkor fejezhet ki, ha a történet és értelme lép benne előtérbe. Ebben a mondatban (Liv. I. 10. 7): ita diis visum est, non inritam conditoris templi vocem esse, qua *laturos* eo spolia posteros *nuncupavit*, a *laturos*

¹⁶²⁾ Gyakori eset a nyelvekben, hogy desideratív értelmű körülírások valóságos futurum-funciójúakká válnak (*I will + inf.* az angolban, *εἰλω + mellékmondat* az újgörögben). De a latinban a *-turus*-végű alak még a nyelv későbbi periodusaiban sem egyértelmű a futurummal, még copulálás sem, sőt még a copula achronisticus imperfectum alakjával együtt sem. *Dicturus sum* és *dicam* a latinnak sohasem volt azonos jelentésű. Csak két alak van, mely közel jár az igei jelentéshez, *venturum*, és kivált maga a jövő idő jelzésére alkalmazott *futurum* (mint a görögben is *ὁ μέλλων χρονος*). De mindamellett még *futurum est* és *fiet* sem egészen fedi egymást; l. pl. Cic. de div. II. 8. 21. quoquo enim modo nos gesserimus, *fiet* tamen illud quod *futurum est* = meg fog történni, a minek történnie kell, a mivel vemhesek az állapotok. A román nyelvekből sem a *-turus*-os alakok szorították ki a latin futurumot, hanem más körülírások. Ebben a kapcsolatban is ki akarom tehát emelni, milyen hibás és veszedelmes dolog ezt az igemelléknevet a participium futurumának nevezni. Hiszen még az infinitivusban (*amaturum esse*) sem lehet szó az alak jövő értelméről. Az idői értelem a verbum regens idejétől függ. Lehet mult is, jövő is.

¹⁶³⁾ Nem pedig «beálló» történet, mint a hogyan az actió-alapon álló modernebb grammatikák (még BARTAL régebb kiadásai is) tanították. A jelzett történet nem beálló, hanem bekövetkezendő; azért módosítottam a BARTAL-féle Mondattan 4. kiadásában *bedllő*-ra az addig használt *bedllő* terminust.

igenév kétségkívül nem (a multban) meglévő szándékot, hanem (a multban) még csak bekövetkezendő, elkezdendő történést jelent a mult idejű *nuncupavit* főtörténéshez viszonyítva. Itt actióviszonyítással azt fejezi ki a latin, a mit a magyar átképzeléses jövővel így mondana: «a melylyel kijelentette, hogy utódai zsákmányt *fognak hordani* abba a templomba». Ezt a jelentést az teszi lehetővé, hogy a *laturos* igenév itt nem szándékjelölő állapotjelzőnek, hanem történésjelzőnek értendő.

Tulajdonképpen feladatunk ezek után csak annak megállapítása marad, mikor és milyen összefüggésben használja a latin irodalmi nyelv történésjelzőnek, tehát viszonyítottnak (rákövetkezőt jelölőnek) a *-turus*-végű igenévet?

Felelet: csupán az *oratio obliqua*ban használható alakokban, még pedig első sorban az *esse*-vel összetett alakokban, aztán (kivált a függő kérdésben lévő) *obliquus subjunctivusos* (*sit, esset, fuerit, fuisset*-es alakokban, még pedig a *subjunctivusos* alakokban csak olyankor, ha a *subjunctivus* nem (az *oratio recta*ban is meglévő) *volitivus-conditionalis* értelmű, hanem tisztán csak *obliquus*. Kétségtelennek tartom, hogy a rákövetkezés igeneves kifejezését az *oratio obliqua* tette a latinban szükségessé, olyanformán, mint a hogy a görögben is a *futurum*-tőhöz tartozó *infinitivus* és *optativus* alakokat a szereplő személy szempontjából való jövődőség kifejezése hozta létre. *Oratio obliqua*ba tartozó ilyen *infinitivus* vagy *subjunctivus* alakokban ez a történésjelző értelem a rendes; a példáknak csak kisebb része érthető az eredeti állapotjelző (szándékot, arravalóságot) kifejező értelemben is. Más szóval: az eféle *or. obliqua*béli alakoknak a megfelelő *oratio recta*ban rendszeren *futurum* szokott megfelelni, és csak ritkán mondhatunk az *oratio recta*ban is *-turus*-os igemelléknévvel körülírt alakot. És fordítva: az *or. recta*béli *futurum*okat másképpen, mint éppen az igenévvél körülírt alakkal, nem is lehet *oratio obliqua*ban kifejezni. *Infinitivusos* és *függő kérdésbéli subjunctivusos* példák szükségtelenek; elégnek tartom a mondottak megvilágítására ezeket a mellékmondatos példákat. Cic. Sest. 43. §: *cui erat dubium quin ille sanguis tribunicius consules ultores esset habiturus*. (*Or. recta: habebit? habiturus est?*) Caes. B. G. I. 3. 6. *Perfacile esse probat conata perficere, propterea quod ipse suae civitatis imperium obtenturus esset* (*or. recta: quoniam ego obtinebo*).

Minden más összefüggésben az igeneves formáknak kivált *indicativusai*, de nem *obliquus subjunctivusai* is a latin irodalmi nyelvben nem rákövetkezőt jelentenek, hanem állapotjelzők, s e szerint nem viszonyított, hanem önálló használatúak. Nem

idő értelmük van, hanem inkább modalis, mint a görögben a μέλλω-s szerkezeteknek. Innen van, hogy feltételes szerkezetek főmondataiban az *eram, fui* indicatívusokkal összetett alakok is gyakran találhatóak a pusztá szándéknál maradt történések jelölésére, pl. Liv. I. 7. 5. *si agendo armentum in speluncam compulsisset, ipsa vestigia dominum eo deductura erant.* Ha ilyen mondatok oratio obliquába kerülnek, a *fuisse* copulával kapcsolt igenév hasonló jelentőségű: *dixit vestigia . . . eo deductura fuisse*, s ilyenkor a *deductura fuisse* kifejezés előzményes a *dixit* főigéhez viszonyítva.

Az említett eseteket kivéve mennyire nem szabad az igenév funkcióját viszonyítottnak, vagy éppen időbelinek felfogni, legjobban mutatják ehhez az utoljára említetthez hasonló, de oratio rectás példák, melyekben a copula maga viszonyított használatú, s az egész körülírás nem rákövetkezést, hanem ellenkezőleg, előzményességet jelöl. Pl. Liv. XLV. 27. *columnas, quibus imposituri statuas regis fuerant, suis status victor destinavit.* Ebben a szerkezetben az *imposituri fuerant* körülírt alak kétségkívül előzményességet fejez ki a *destinavit* főtörténéshez viszonyítva, magát az *imposituri* igenévet nincs is mihez viszonyítani: a hajlandóságot, szándékot jelentő, inkább modalis értelme van. (Fordítható is így: «a talapzatokat, melyekre a király szobrát rakták volna rá . . .») Kétségtelenül mutatja a *-turus*-végű igenév szándékjelző, önálló értelmét a copula futurumával való kapcsolata is, mely kivált Catonál igen gyakori, l. pl. r. r. 30. *ubi sementem facturus eris*, 40. *quem ramum insiturus eris* stb., de CICERONÁL is előfordul, de inv. 1, 16. *ea quæ dicturi erimus* stb., l. több példát DRÄGERNÉL I³. 291. l. Ugyanis, ha az igenévből jövődséget éreztek volna ki az írók, nem jelölték volna meg azt még egyszer a copulával.

Köztudomás szerint a *futurum esse* és a *futurum esset* alakpárok helyett állandóan található a latin irodalom minden szakában egészen azonos jelentéssel *fore* és *foret* is. *Foret*-ről azonban tudnivaló, hogy a későbbi latin stilisztáknál (de már az aranykorban is) *esset* helyett is előfordul, a nélkül, hogy használatára a változatosságon kívül egyéb ok volna. NEPOSNÁL, SENECÁNÁL, LIVIUSNÁL, TACTUSNÁL különösen gyakori ez a használat, sőt a három elsónél a *-turus* igenév maga is előfordul *foret*-tal összekapcsolva.

A *-turus*-végű melléknévi igenév történésének külön actio-qualitása nincsen; az illető történés actio-qualitása az illető igetőétől függ. Lehet cursiv-durativ-iteratív is (*amaturus, rogatus, taturus*), momentán is (terminatív, *capturus, rupturus, haesurus*, vágy perfectív, *descripturus, addicturus*).

99. A 98. fejezetben láttuk, hogy a *-turus*-végű igemellék-

név még ott is, a hol előfordul, csak ritkán — csupán oratio obliquában — fogható fel viszonyítottnak, azaz rákövetkező történést jelölőnek.

Hozzá kell mármost még tennünk, hogy korántsem mindenütt találjuk az alakot, a hol a valóságban valamely melléktörténet egy másik történéshöz képest az «utóidejűség» viszonyában áll.

Nem szokásos nevezetesen a rákövetkezésnek külön kifejezése célhatózó mellékmondatokban, melyekről pedig annak idején (a 88. pont végén) kifejtettem, hogy oratio obliquás természetűek. Ilyen összefüggésben tudvalévőleg megelégszik a latin nyelv az imperfecta actio subiunctivusának alakjaival, kivált momentán értelmű igetöveknél. A finalis subiunctivus, mint tudjuk, az obliquusnál nyomósabb értelmű, s a történéshöz a szereplő személy szempontjából való jövődőségét önként érthetővé teszi. Vannak esetek, különösen Liviusnál, mikor az oratio obliquás szerkezet melléktörténést kifejező imperfecti subiunctivus alak dupla funkciójú; ilyenkor sincs a rákövetkezés kifejezve egyebbel, mint magával a subiunctivussal, mely ilyenkor nyomósabb értelműnek, nemcsak pusztá obliquusnak, értendő. Liv. III. 4. 2. haud dubium erat, quia cum Aequis alter consul bellum *gereret* kitételben *gereret* = gesturus esset, v. consuli bellum gerendum esset. Or. recta: *gerat*. A mellékmondat ilyenkor (mint a 97. jegyzetben említettem) néha kétértelmű, pl. Cæs. B. G. III. 14. non satis constabat, quid *agerent*? De néha nem is használhatja a latin a *-turus* igenevet, mert ebből nem a beszélő (gondolkodó) személy szempontjából való rákövetkezést érezné ki, hanem a szereplő személy szempontjából való szándékolást, ez pedig az illető összefüggésnek nem felel meg. Pl. Consules incerti (erant) quatenus Volero *exerceret* victoriam. *Szándéka* lett volna Voleronak, hogy mentül jobban kihasználja a győzelmét; a consulok nem Volero rosszakarátában kétkednek, hanem tetteinek bekövetkezésében. Nagyon fontos tudnivaló, hogy ebből az okból nem használhatja a latin a *-turus*-végű igenevet subj. obliquussal föltételes szerkezetek oratio obliquás mellékmondataiban is: a föltétel teljesedéséhez ugyanis a szándék nem elegendő. Azért sohasem találunk efféle szerkezetet: *præmium propositum est, si urbem tradituri estis, v. dux præmium proposuisse dicitur, si urbem oppidani tradituri essent*, hanem rendszeren az előzményesség kifejezésével: *si tradideritis, si tradidissent* (l. a 88. cikk II. 2. pontját). Az igenév tehát csak olyan feltételes mellékmondatokban fordulhat elő, melyekben a subiunctivus nem obliquus, hanem conditionalis értelmű, s melyekben maga az igenév önállóan (modalisan) értendő, pl. Sall. Jug. 31, 21. vos... ignoscere paterer, nisi misericordia in

perniciem *casura esset* (ha vesztünkre nem *kellene* válnia, ha arra való nem *volna*, hogy vesztünket okozza). Cic. Cato m. 23, 82. an me censes tantos labores...suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam, quibus vitam *essem* terminaturus. *Essem* itt sem obliquus, hanem conditionalis subjunctivus, mely or. rectában is így volna (= ha be *kellott volna* fejeznem).

Még az infinitivusos oratio obliquában is gyakran mellőzi a latin a rákövetkezés viszonyának a *-urus*-végű igemelléknévvél való kifejezését, hanem megelégszik az imperfectum infinitivusával. Így jár el nevezetesen olyan igék mellett, melyeknél a hozzájuk tartozó melléktörténés felszólító módúnak értendő, s ha nem infinitivusszal volna kifejezve, kötőszós subjunctivusszal volna alakítandó. Tudvalévöleg a latinban ritka ilyenkor az infinitivusos szerkezet, mert a latin, eltérőleg a görögtől, csakugyan jobban szereti ilyenkor a subjunctivusos mellékmondatot. De mégis előfordul, s nevezetesen pl. *iubet* mellett acc. c. inf. a rendes, s elég gyakran találunk infinitivusos szerkezetet *volo*, *cupio* mellett is (ezek mellett nemcsak nem *-urus*-végű igenevet, hanem egyenesen perfecti infinitivust, l. a 72. pontot), továbbá *impero*, *postulo*, *veto*, *prohibeo*, *permitto*, *opto*, *desidero*, *studeo*, *peto*, *sua-deo*, néha *timeo* és *vereor* és más effélék, különösen még *constituo* mellett. A *-urus*-végű igenév mellőzésének itt is az az egyik oka, a mi fentebb: nem a parancsoló (tíltó, kívánó) személy szempontjából való rákövetkezés volna belőle kiérthető, hanem a szereplő személy szempontjából való szándékolás, már pedig a nyilatkozó személy a végrehajtás szándékával meg nem elégedhetik, s azonkívül gyakran egyáltalában nincs is szó szereplő személyről; másik oka, hogy a nyilatkozó személy kívánásának kifejezésére az imperfectum infinitivusa is elegendő, s a nyelv nem szeret semmit állandóan alkalmazni, a mi felesleges.¹⁶⁴⁾ A mit a görögre nézve a 43. cikkben kifejtettünk, általánosságban a latinra nézve is ugyanazt lehet mondani a rákövetkezés kifejezéséről: a *-urus*-végű igenév rendszeren csak

¹⁶⁴⁾ Ellenben elég következetesen alkalmazza a *-urus*-végű igeneves infinitivust a latin olyan igék mellett, melyek mellett a melléktörténés mellékmondatban kifejezve nem subjunctivusos, hanem indicativusos volna. Így még néhány olyan verbum regens mellett is, melyekben a jövőre vonatkozó értelem nyilvánvaló, különösen *spero*, *minor* és *iuro*, *polliceor*, *promitto* mellett, mely igéknél a 43. pontban említett görög igék hasonló szerkezetének lélektani oka is szerepelhet. A régibb latinságban előfordul példa arra is, hogy nem jövő vonatkozástú ige után is el van hanyagolva a rákövetkezés kifejezése. Plaut. Asin. II. 4, 36. Aibat *reddere* (= *redditurum esse*). Capt. III. 4, 54. Filium... *redimere* (= *redempturum esse*) se ait. Így még *dicit*, *negat*, *credit*, *uratus est*, *autumat* mellett is, több példát l. Holtznál, Syntaxis, II. 69. l.

olyan főigék mellett használatos, a melyeknek nincs határozottan jövőre vonatkozó értelmük, s a melyek mellett a melléktörténés rákövetkezősége a *-turus* igenév használata nélkül nem volna világosan kiérezhető. Mivel azonban a latin a nyilatkozatévó egyén kívánságának tárgyát jelölő melléktörténést nem szereti infinitivusos szerkezettel, hanem mellékmondatos subjunctivussal kifejezni, s ha néha kifejezi is infinitivussal, nem használhatja ilyenkor a *-turus* igenevet: a rákövetkezés kifejezése a latinban még szűkebb körű, mint a görögben a szereplő személy szempontjából való jövődőség kifejezése, vagy (a $\mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omega$ igével alakított infinitivusos szerkezetekben) a rákövetkezés kifejezése.

Az imperfectumtó indicativus alakjainak functiója.

100. Az *imperfectum achronistikus* (u. n. *praesens*) alakjának functiója, éppen azért, mert mint alapalakét, nagyon egyszerűnek tartották a kutatók, még kiváltképpen sok részletes kutatásra, a nyelvi adatok tüzetes gyűjtésére és vizsgálatára szorult. Mivel az anyaggyűjtést magam el nem végezhettem, mindaz, a mit ezen a czímen mondhatok, ez idő szerint a functiók csak kísérletnek tekintendő a mulasztottak pótlására s a functiók helyesebb megállapítására. Az eredmények nagyjából a görög alakokra is érvényesek: de a görög részben (l. a 47. és 48. pontot) még nem láttam czélszerűnek rendszeres kifejtésüket, mert syntaktikai fontosságuk a latin és a magyar nyelvekre nézve nyilvánvalóbb.

Mindenekelőtt magának az *imperfecta actio* functiójának megfelelő értelmezésére van szükség, ¹⁶⁵⁾ még pedig olyanra, mely minden alakkategoriára egyformán ráillik. Ilyennek találok a latin (és görög) nyelvre nézve azt, hogy a perfectummal (és az aoristossal) szemben fejlődőben vagy még helyesebben: létesülőben gondoltatja el a történést. Functióbeli különbségeket okoz azonban magának az igetörzsöknek, vagy (képzett

¹⁶⁵⁾ Kivált nálunk, hol szokásba jött az *imperfecta actio*t a szerencsétlen «folyó cselekvés» terminussal jelölni. Ellenben szerencsésebb terminust a latin «*imperfecta*»-nál keresve sem lehetne találni az *actio* számára: ez a szó ugyanis csak annyit mond, hogy: «nem perfectum» az alak. (Kevésbbé szerencsés volna a Goszrau-féle [l. i. m. 146. l.] *inflecta* terminus.) Nem értem tehát az *imperfecta* terminussal szemben DELBRÜCK (Syntax II. 15. l.) aggodalmát, s még kevésbbé BLASEÉt, ki DELBRÜCK szavait — részben idézés nélkül (l. BLASE 102. l. DELBRÜCK 311. l.) — nyomtatékosan ismétli. Én, ellenkezőleg, a DELBRÜCK-féle terminust (kürsive Aktionsart) tartom veszedelmesnek, mert ez csakugyan könnyen összezavarható a tartós történéssel: már pedig ez a functió az alakoknak csak egy részére illenék.

alakokban) az imperfectumtőnek az igetörzsökétől függő actióárnyalata.

Amare, captare, adamare, vincere mind egyformán imperfectumok; de cursiv-durativ actiófajtájú csak *amare*; *captare* frequentatív, *adamare* és *vincere* pedig momentán. Közülök a praepositív *adamare* fajta alakokat BRUGMANN és DELBRÜCK példájára perfectiv actióárnyalatúaknak szokás nevezni.¹⁶⁶⁾

Az eddigi kutatásoknak az mármost a hiányosságuk, hogy az egyes imperfectumalakok functiójának megállapításában nem tettek különbséget az imperfectumon belül az igetövek actióárnyalatai között, nem csoportosították ebből a szempontból a nyelvi anyagot, s nem figyelték meg, milyen functiójúak az imperfectum különböző alakkategóriáiban a különböző actiófajtájú imperfectumok. Ennek a hézagnak némi pótlását kísérem meg én, de persze csak annak az elenyészően kis nyelvanyagnak segítségével, a mi a magam gyűjtéséből rendelkezésemre állott, még pedig először az u. n. praesens alakra vonatkozólag.

A következő fejtegetésekben és azok eredményeiben is nagy szerepe lesz annak a megkülönböztetésnek, mely szerint az imperfectum u. n. praesens alakjai vagy általános, vagy alkalmi (actuális) értelemben fordulhatnak elő. Az előbbi terminust nem kell magyaráznom; az utóbbit én alkottam, s értem rajta szemben az általános használattal az alaknak azt a functióját, mikor bizonyos, határozott, konkrét körülményekre vonatkozik. Amabban az értelemben mindenkorra érvényesnek van gondolva a nyilatkozás; emebben csak bizonyos alkalomra vagy alkalmakra. A történéis általános érvényessége lehet tényleges, valóságos, és ez a használat nyugodt beszédben is közönséges; de lehet nem tényleges is, hanem csak annak felfogott és kijelentett. Alig van ugyanis az izgatott kedélynek jellemzőbb beszédbeli nyilvánulása az általánosításhoz, generalisatióhoz (l. a 48. pont elejét is). Hogy különbséget tegyek az általános alakhasználat eme két főfajtája közt, az elsőt általános, a másodikat általánosító használatnak nevezem. — Mennyire fontos a latin syntaxisban az általános alakhasználat felismerése és különtartása, a perfectumra vonatkozó fejtegetéseimben tapasztaltuk. Kiderült ott, hogy az indicativus achronistikus perfectumalakja általános főtörténések mellett latinismus, hogy használata ilyenkor viszonyítottan ér-

¹⁶⁶⁾ DELBRÜCK az igekötőtlen momentán értelmű törzsököket punctualisoknak nevezi, úgy hogy magában az imperfectumban is szól punctualis törzsökökről, l. fenn a 75. pontot és a 121. jegyzetet. Magam is csak tanulmányom közzétételekor jöttem rá, hogy ez az eljárás nem tanácsos.

tendő (84. pont), s hogy a subjunctivus perfectum alakjainak minősítése or. rectában éppen attól függ, általános használatú-é a fő történi alakja, vagy sem (88. pont I. alatt). Ha mostani eredményeink igazolják a perfectum syntaxisával kapcsolatosan nyert eredményeket, ezek egyúttal amazoknak próbáiul, bizonyítékaiul szolgálhatnak.

101. Ha mármost áttérünk először is a momentán és perfectivált (igekötős) imperfectumalakok funkciójának vizsgálatára, és kutatjuk, milyen körülmények közt fordulhatnak elő a latinban ezek az alakok: a magyar kutatónak abból a nagyon feltűnő jelenségből kell kiindulnia, hogy a magyar perfectivált igetövek időjel nélkül alkalmi és nem átképzeléses értelemben jövő történi szoktak jelenteni, vagy pontosabban: egyetlen egy funkciót kivéve, mindig azt jelentenek. Ez az egy funkció a cselekvő első személyű alakokban (egyes és többes számban) és csak igen ritkán a harmadik személyűekben (ha az első személy helyettük és az ő nevükben nyilatkozik, vagy harmadik személyben pl. mint *«alulírótról»* beszél magáról), továbbá szenvedő 3. személyű alakokban lehetséges, olyan nyilatkozatokban, melyek éppen a kinyilatkoztatással meg is valósulnak, tehát fogalmi tartalmuk szerint is első sorban megnyilatkozást jelentenek. Ilyenek kivált a bíraskodó személyiség döntő nyilatkozatai: *«elítélem, felmentem, elmarasztalom, helybenhagyom»*, de aztán más efféle döntő nyilatkozatok is: *«megbocsátok, elismerem, megtagadom»*, s ha nem a konkrét történi eseményen, hanem magán a döntésen a súly, ilyenek is: *«megadom»* (t. i. nem a dolgot, hanem a kérést), *«elfogadom»* (t. i. nem a dolgot, hanem az ajánlatot).¹⁶⁷⁾ A magyar perfectivált igék — legalább eddigi megfigyelésem szerint — minden más esetben, ha alkalmi és nem átképzeléses használatúak, jövő történi eseményt jelentenek. Így áll a dolog a szláv nyelvekben is, sőt, ha jól tudom, a perfectiv terminus is voltaképpen LESKIENNEK a szláv nyelvekre alkotott műszava.¹⁶⁸⁾

¹⁶⁷⁾ Az efféle perfectiv imperfectumok elé az *«ezennel»* határozót mondhatjuk és érthetjük. — Ime, itt ismét egy fontos ok, miért nem tanácsos az imperfectumnak perfectiv v. momentán actiófajtaját punctualisnak nevezni, azaz úgy, mint az aoristosét. A punctualis actio időjel-telen alakja, ha van, csakis futurum értelmű lehet, s ha a görög efféle kitételeket aoristosban mond, (máris-múlt alakban kell az alakokat mondania, l. a 28. pont végén említett alakokat. Az értelmi rokonság nagy, de (l. a 75. pontot) az aoristos actiója mégsem azonos ezekkel az igetőbeli actióárnyalatokkal.

¹⁶⁸⁾ Magyar példák szükségtelenek, különben is szóltam már erről a jelenségről a görög részben (l. a 27. pont végét). Érdekes volna tudni, vajjon tősgyökeres magyar íróink szükségesnek látják-é az igekötős igéket is a *«fogok»* körülírással ellátni, annak jeléül, hogy jövőre értik?

A magyar (és szláv) perfectivált igék tehát annyira momentán értelműek, hogy egy-egy ilyen igében: «*elviszem, megnézem*» a *viszem* és *nézem* igék cursiv-durativ actióárnyalata belőlük ki nem érezhető. Tudvalevőleg a magyarban inversiósan mondjuk az igét, ha a cursiv-durativ actióárnyalatot éreztetni akarjuk: «*viszem el!*». (Ilyenkor a magyarban járatlannak vigyáznia kell arra, hogy ilyen szörend csak emphantikus beszédben van helyén, és hogy az igekötő is hangsúlyos, l. a 10. jegyzetet.)

Hogyan áll mármost a dolog a latinban a perfectivált és momentán igetövek eme futurum-jelentésével? Azok a munkák, melyek a «*præsensnek futurum-jelentésével*» (— így fejezik ki magukat —) foglalkoznak, rendesen közölnek egy pár hagyományos példát arra, hogy a jelenség a latinban is megvan (HOLTZE, II. 67. és kk. BLASE, 108. l. §. 9. szerint éppenséggel: «*im Altlatein sehr häufig*», de a példák közé mindenütt fel vannak véve vegyesen a cursiv-durativ actióárnyalatok is). Az én tapasztalatom a következő. A latin nyelvnek csak irodalmi formáját ismerjük; hogyan beszélt a latin köznép, sajnos, nem tudhatjuk. De az bizonyos, hogy az irodalmi nyelvben már Plautustól kezdve a jövő idejű történést rendesen jövő idejű alakkal mondja a latin,¹⁶⁹ s hogy elenyésző csekély azon helyek száma, a hol jövő helyett imperfectumot (l. 140. j.) mond;

Sajnos, ez irányban eddig tudtommal senki sem gyűjtött anyagot. Késervesen gondolok itt a Budapestben mindennap hallható efféle mondatokra: «*Fogom azt önnek megmondani!*» e h.: «*megmondom*» (vö. az 56. jegyzetet is).

¹⁶⁹) Sőt, mint már kifejtettem (l. a 83. pontot II. 2. alatt), mivel a latin az általános gondolatoknak is konkrét formulázására törekedett, a futurum alakot használta gyakran még olyankor is, a hol mi (a mi nyelvünk szerint) az imperfectum-mal való általános formát várnók. Ut sementem feceris, ita metes = ki mint vet, úgy arat. Nemhogy kellettén ritkábban, hanem gyakrabban használta tehát a futurumot. A futurumnak a magyartól eltérő, pedáns használatára mutatnak továbbá a román nyelvek is. Igaz, hogy a régi futurum-formák kivesztek a késő latin nyelvből: de azért vesztek ki, mert a nyomósabb értelmű körülírt formák (*je parlerai* = *j'ai à parler*) kiszorították. Ezeket az új formákat azonban még a köznép is elég következetesen használja, és pl. *je pars demain* mellett, kivált az időhatározó nélkül, a *je partirai, io partirò* alakot is mondja. — Ebből a tényből mármost az következik, hogy a latin (és a román) nyelvekben a perfectivált cursiv-durativ actióárnyalatú igék (*congero, ad-amo, ad-hibeo* stb.) nem olyan határozottan momentánok, mint a magyarban, vagy pontosabban: a határvető (termináló) értelmek kívül a történés fejlődésben levése, létesülése is kiérezhető belőlük, sőt hogy még a perfectivált momentán actiófajtájú imperfectumokban is megmarad az imperfectum érteleme. Erre mutat az is, hogy inversio sincs a latinban. Végreles ítéletet ebben a kérdésben azonban csak az igetöveknek sok auctornál való tüzetes megvizsgálása után lehetne mondani. Ez pedig külön kutatást és feldolgozást kívánó, nagy munka, melyre én ez idő szerint nem gondolhattam.

s ha mondja, pontosabb kutatás mellett rendszeren ott is kiderül, hogy nem jövő értelemben mondja, hanem vagy átképzelés, vagy általánosítás (generalisatio) a használat lélektani magyarázata. Átvizsgáltam csupán ebből a szempontból Plautus Trinumusát, Terentius Phormióját, az Aeneis I. énekét, Sallustius Catilináját, Cicero négy Catilináriáját, Cæsar Bell. Gallicumának I. könyvét és Livius I. könyvét (persze csak a párbeszédés részek, és azokban is csak a nem-elbeszélők kerülhettek szóba). Az eredmény az, hogy már Plautus is jövő alakkal fejezi ki a jövőt (Trin. 26, 45, 107, 156, 246, 376, 379, 385, 387, 463, 508, 576, 578, 597, 625, 629, 708, 710. stb.), a többi írók pedig éppenséggel. A jövőt kizáró értelmű döntő értelmű imperfectumot azonban legtöbbször csodálatosképpen nem Plautusban, hanem az aránylag legfiatalabb Liviusban találtam (I. 10. 6. dedico; 12. 6. voveo; 24. 5. facio; 16. 7. indico; 26. 8 [és II. 55. 5] provoco; 32, 12 consentio consciscoque; 32, 13. [bellum] indico facioque; 38. 2. recipio; 47, 3. appello; 58, 10. absolvo, libero; II. 12. 14. dimitto te; többes számúakat: I. 38, 2. dedimus; II. 2. 7. fatemur; II. 12. 11. [bellum] indicimus), még pedig, mint látjuk, csupa első személyűt.¹⁷⁰⁾

¹⁷⁰⁾ Találtam még jövő vonatkozású momentán imperfectumot né-mely mellékmondatban is, kivált feltételesben. Trin. 7. dicam, si animum *advortitis*; 156. si ille huc salvus *revenit*, reddam suom sibi; 515. perimus nisi quid *comminiscor*; 675. si istuc *facis*, incendes genus; 713. si *datur*, erit; Phorm. 179. nullus es, nisi aliquod consilium *reperis*; vö. 201., 782. is; Cic. Cat. II. 5. si *permanent*, mementote, Sall. Cat. 58, 9. si *vincimus*, . . . erunt. — Phorm. 719. conveniat (uxor) hanc prius quam hinc *abit*. Plaut. Epid. V. 1. 27. Opperrire dum *cefero* ad te argentum. Rud. III. 6, 41. Manete, dum ego huc *redeo*. Ezek és a BLASENÁL és HOLTZENÁL felsorolt példák az egyedüliek, melyekről eddig tudok. De a latin irodalmi nyelvben ritka az efféle alakhasználat. Ciceronál olyankor találok, ha izgatott a beszéd, s ha az alakok e szerint általánosoknak foghatók fel, pl. Verr. IV. 80. quisnam, per deos immortales, tuebitur Scipionis memoriam, quis monumenta virtutis . . . , si tu ea *relinquis* ac *deseris* (ha te mindig így mellőzgeted és cserben hagyogatod azokat?). Továbbá magában Plautus Trinumusában is ott vannak mellettük a következők: 280. si *percoles*, 299. si *capesses*, 423. quom *veniet* és mások. Ha a feltételes imperfectumok nem általánosan értendőek, akkor a népies alakhasználat nyomait láthatjuk bennük; tán azért maradhattak meg a *si s*, *priusquam*-os és *dum*-os szerkezetekben, mert itt a jövő vonatkozás különben is jelölve van. — A *dum*-os mondatok mult helyzetre nézve is többnyire imperfectumosak még a történetíróknál is; az ilyen imperfectumot «præsens historicumnak» szokás magyarázni, pl. ebben: Plaut. Amph. V. 1. 45. dum hæc *aguntur*, uxorem tuam gementem audivimus. Nem tartom kétségtelennek a magyarázatot, de mostani anyagom alapján nem szólhatok hozzá. Feltételes szerkezet főmondatában eddig egyedüli példám ez (Cic. Verr. IV. 10. 10.): si id, quanti aestimabat, tanti vendidit: *desino* querere, iurene emeris. Itt azonban a magyarban is meglévő döntésselző alakkal van dolgunk: «ezennel abbanhagyom», melyről főnőbb már szóltam. Egészen kivételes ez a példa Pseudo-Cæsarnál (B. C. III. 94. 6.):

Mivel pedig e szerint a latin a jövő történetét jövő alakkal fejezi ki, a momentán imperfectum pedig jövőről a latinban úgy szólván nem használatos, ki kell mondanom, hogy a perfectivált (igekötös) és momentán értelmű latin igék (nem számítva a döntést jelentő fennebb említett első személyű alakokat) alkalmi értelemben egyáltalában nem fordulnak elő a latin irodalmi nyelvben átképzés nélkül. Magyar emberre nézve nem lehet nehéz ezt a tényt megérteni. Pl. ez a magyar ige «betoppan» (ARANY, Toldi, II. é. n. 6, 2) a magyarban alkalmi értelemben vagy jövőt jelentene (latinul: *intrabit*, ez a functio a latinban elesik), vagy pedig átképzéses (u. n. *præs. historicum*: «Im azonban kellelten, hivatalan a fiú betoppan...»); ha pedig nem alkalmi, általánosnak kell lennie: «a magyar ember mindenkit szívesen lát, a ki hozzá betoppan»; vagy iterative: «gyakran (néha, olykor) betoppan hozzá egy-egy vendég», vagy (izgatott beszédben) általánosítónak: «ez is (mindig) olyankor toppan be, ha nem várják»; «miért nem toppansz be olyankor, ha szükség van rád?»¹⁷¹⁾

tuemini castra; ego reliquas portas *circumeo* et *præsidia confirmo*. Több példát a futurum értelmű alakra ez idő szerint nem tudok.

¹⁷¹⁾ A latin alakok (eddig nem létező, sajnos, a *Thesaurus*-ban sem található) statisztikájára a fennebb előadott gondolatok pusztá deductio által is érdekes következtetésekkel járnak. E szerint pl. valamely külföldben is momentán színezetű igetőknek perfectivált (igekötös) alakjai, s kivált a második személyek, melyek átképzéses használatban (mint *præsens historicum*ok vagy hasonlatokban) ritkábban fordulhatnak elő, teszzen azt ez: *devincis*, vagy *restinguis*, vagy *eticis*, alkalmi értelemben úgyszólván soha sem fordulhatnak elő a latinságban. (En az átnézett relative csekély, de absolute elég tekintélyes anyagban egyet sem találtam effélé.) Mert vagy futurum szükséges: *devinces*, *evicies*, vagy általánosító a functió. Pl. Cicero ezen indultatos kérdésében (*Tusc. disp. I. 39.*): An tu, cum me in summam expectationem induxeris, *deseris?* a *deseris* ige általánosító használatú (= képes vagy elhagyni vagy: csak úgy derüre-borura elhagyogatsz?), mert különben *deseres* futurumot mondott volna Cicero, s ez esetben az *induxeris* perfecti futurumnak is volna érthető. Hasonlóképpen értendő Plautusnál (*Trin. 118.*) ez a két impft. is: Quin eum *restituis?* quin ad fugem *convigis?* (Érdekes és fejtegetésemet igazoló tény, hogy az efféle általános alakok sententiákon kívül csak izgatott kérdésekben, tagadásokban szoktak előfordulni. Anyaggyűjteményem áttekintésekor ez a tény rögtön szemembe tűnt, és megerősített eredményeim helyességébe vetett hitemben.) — Másik érdekes következtetés például, hogy párbeszédes, vitatkozó előadásban (a hol elbeszélés nem szerepel, s másrészt általános sententiák is ritkábbak) a momentán imperfectumalakok csak általánosított (generalizáló) functióval fordulhatnak elő, s viszont elbeszélő előadásban csak átképzéses functióval, azaz mint u. n. *præsens historicum*ok. Általában pedig: a momentán értelmű imperfectumok legfőbb alkalmazása (talán 10:1 arányban) éppen az u. n. *præsens historicum*. Ha ez nem volna, egész könyveket olvashatnánk el a nélkül, hogy egy alakot is találjunk. — Mint a 84. és 85. pontokban lévő fejtegetések próbája, érdekes végül a következő

Mielőtt az alakhasználat rendszeres áttekintésére áttérnék, csak arra a kérdésre akarok még megfelelni, hogyan lehetséges az, hogy perfectiv és momentán értelmű imperfectum általános értelmű legyen? Olyan értelemben természetesen nem lehet általános, mint gyakran a cursiv-durativ actiójú alakok (*amat, videt*), hogy a történéshöz megszakítás nélkül legyen mindenkorra érvényes, hanem úgy, hogy a momentán történéshöz bármilyen időben, akár mikor újra meg újra létesülhetők értendő. Ez utóbbi functió nem mindig azonos az iteratív functióval; iteratívva rendszeresen akkor válik, ha valamely adverbium (*sæpe, interdum, olim, quondam*) megszorítja az általános értelmet; de rokon vele, s innen van, hogy syntaxisa (az előzményes perfectummal való szerkesztés) azonos az iteratív értelmű imperfectumokéval.

A momentán értelmű latin imperfectumok használatának rendszeres áttekintése e szerint a következő (nem számítva a döntésjelző első személyeket):

Előfordulhatnak

I. Alkalmi értelemben: csak átképzéssel, és pedig

A) átképzéssel a múltba, mint u. n. *præsens historicumok*, válságos történéseket jelző alakok, elbeszélésben. De 2. személyű alak a latinban igen ritka. Plaut. Capt. III. 1. 27. *Ab eo ab illis, postquam video me sic ludificari. Ter. Phorm. V. 878. Quo magis credas: patruos interea in de egressitur foras; haud multo post...: idem recipit se intro denuo.* Leggyakoribb természetesen a 3. személy. Az u. n. *præsens historicum* a momentán imperfectumoknál a leggyakoribb functió (gyakoribb, mint a cursiv-durativoknál. Verg. Aeneisének II. énekében 10 curs.-dur. 1. személy mellett 33 momentánt találtam). Előfordul nemcsak válságjelző fő történések jelzésekor (így *cum*-additivumos mondatokban is), hanem igazi mellékmondatokban is, kivált *dum*, továbbá *postquam, quando*,

következtetés. Ha a momentán imperfectum alkalmi értelemben (az átképzéses használatot kivéve) nem fordul elő, akkor a hozzátartozó melléktörténést jelölő perfectum csak előzményes (viszonyított) lehet, azaz olyan, a mely magyarrá perfectummal vagy múlt idővel nem fordítható. És viszont, a hol a melléktörténést jelölő perfectum önálló functiójú, azaz, a hol magyarrá perfectummal vagy múlt idővel fordítható: ott, föltéve, hogy megfigyelésünk helyes, a perfectumhoz tartozó fő történéshöz e szerint nem lehet momentán (v. perfectiv) imperfectum. Úgy áll-e a dolog? Nézzük át a 84. pont hatodik kikezdésében a példákat, és csakugyan azt tapasztaljuk, hogy az összes fő történések cursiv-durativok [*est, scio, mirum (est), scribo, (sublati) sunt, adest, laudo, gratias ago, sum (ornatus), fero, nolo, debent, sunt, opinor*]. Ugyanezt tapasztaljuk a subjunctivi perfectum használatához a 90. pont második kikezdésében felsorolt példákban is [*nescio, veneror, vereor, sum, times, (credo) quaerere, intelligere (dicit), habere (se dixit)*].

ubi, quoniam, és néha *quum* kötőszók után. De ilyenkor kérdéses lehet, nem általános-e a használat? (Vö. a 170. jegyzetet.)

B) átképzeléssel akármilyen, határozatlan időpontba, elbeszélő (nem leíró) költői hasonlatokban. Csak a 3. személy. Verg. Aen. I. 317. ... *qualis... fugā praevertitur* Hebrum; IX. 553. *Ut fera, quæ... furit, seseque incit...*; X. 711. *ac velut aper... tergo decutit* hastas stb. Azonban az effélék kivált rövidebb, prózaibb hasonlatokban általánosaknak is felfoghatók (I. 86. pont II. alatt). Ritkábbak, mint a *cursiv-durativ* alakok, mert helyettük igen gyakran aoristos-utánzó *perfectum* áll (I. a 86. pontot, IV. alatt), és mert a hasonlatok rendszeren nem is elbeszélők, hanem leírók.

II. Nem alkalmi értelemben.

A) Általános kitételekben. (A momentán történés akármikor létesülhet.)

a) *Sententiákban*, közmondásokban; leginkább az egyes sz. 3. személy. Igen gyakori. Ha áttekintjük a 84. és 88. pontokban közölt példákat, melyek mellékmondataiban előzményes ind. vagy subj. *perfectum* van, úgy találjuk, hogy éppen úgy lehetnek momentánok az *imperfectumok*, mint *cursiv-durativok*. Pl. Cic. de republ. I. 44. *si boni represserunt (malos) recreatur* civitas; de fin. V. 41. *cum dispicere cœpimus, tum ea sequi incipimus*, ad quæ nati sumus. (Iteratív értelműek is lehetnek, de ez az értelem a kapcsolattól [kötőszótotól, határozótól] függ; pl. Cic. Sull. 83. *quotiens quisque est in hoc scelere convictus, totiens renovatur* memoria... salutis. Tusc. II. 54. *qui restiterunt, discedunt* sæpe superiores. L. f) pont alatt.)

b) *Definitiókban*; a 3. személy. Cic. de inv. I. (11.) 15. *Purgatio est, cum factum conceditur, culpa removetur*.

c) *Példákban* (értekező előadásban). Cic. de inv. I. (34.) 58. *Eadem navigii ratio est; nam navis optime cursum conficit* ea, quæ scientissimo gubernatore utitur. Cic. Top. (16.) 61. ... *cum in Aiacis navim... fulmen iniectum est, inflammatur* navis necessario. (L. a 85. pont végét is.)

d) *Köztulajdonnak* (általánosan ismereteseknek) tekintett adatok közlésében, melyek mindig «*úgy vannak*», melyek «*tudnivalók*».

α) a hivatalos nyelvben fennálló törvény, közszokás rendelkezéseiről, tilalmairól Liv. XXI. 18. 9. *Eo federe, quod cum Hasdrubale ictum est, Saguntini excipiuntur*.

β) u. ott, már nyilvánított véleményről, mely attól kezdve «*úgy van*». Cic. Cat. IV. 7. (*Sententia Cæsaris*), quæ mortis poenam *removet*, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates *am-plectitur*. Liv. XXI. 13. *Urbem vobis... adimit, agros relinquit* (Hannibal).

γ) görög módra, csak költőknél, kivált genealogiákban, de itt-ott máshol is, ismeretes tényekre, adatokra való utalásnál, Verg. Ecl. 8. 45. illum Garamantes *edunt* (= az ő sarjuk). Ilyenek a sokat vitatott Aeneis-helyek is, többi közt ez: (IX. 266) *cratera antiquum, quem dat . . . Dido* (= mely a D. adománya). Vö. Eurip. Med. 954. *κόσμον ὄν ποθ' Ἥλιος . . . δίδωσιν ἐκγόνοισιν οἷς*. Ilyen még: II. 275. *quantum mutatus ab illo Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli* (= az A. fegyverével visszatérő H.-tól; H.-ra nézve ez a helyzet *mindig* jellemző. VIII. 294. Tu (Hercules) *Cresia mactas prodigia* (= te vagy az ő ismeretes leölőjük). III. 709. *Hic genitorem . . . amitto Anchisen. hic me, pater optime, fessum deseris* (ez az az ismeretes hely, melyről az a tudnivaló, hogy itt *veszti el* Aeneas az atyját). (Vö. a 48. pont legvégét; de ott nem emlitem a *τιςτις*-féle görög használatot. Erre csak azóta hívta fel a figyelmemet BLASE könyve, ki, úgy látszik, viszont LEY értekezésének [Verg. *quæstionum spec. I. De temporum usu stb.* Saarbrücken, 1877] alapján áll.)

δ) irodalmi művek tartalmának ismertetésében, vagy (meglévő) irodalmi művek szerzőiről szólva. Arg. ad Trin. 3. *perdit, vendit, deludit*; Cic. Off. I. 128. *Stoici . . . reprehendunt*; II. 16. *commemoratur ab eo* (Panætio); III. 38. *Gyges inducitur a Platone stb.*

e) Képes (személyesítő) helyleírásokban. Cæs. B. G. I. 1. 2. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen *dividit*. I. 1. 5. *Una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a Rhodano, continetur Garumna, . . . attingit Rhenum*; I. 38. 5. *reliquum spatium mons continet . . . ita ut radices montis ripæ fluminis contingant. Hunc murus cum oppido coniungit stb.*

f) Gyakran ismétlődő, szokásos történetekről szólva, néha adverbiummal (*olim, sæpe, interdum stb.*). Trin. 543. *nemo exstat qui ibi sex menses vixerit: ita cuncti solstitiali morbo decidunt*; 297. *Nil ego istos moror fæceos mores, quibus boni dedecorant se*; Phorm. 264. *Ecce autem similia omnia; omnes congruunt!* Sall. Cat. 29. 3. *Ea potestas per senatum more Romano magistratui maxuma permittitur*; 20. 12. *tabulas . . . toreumata emunt, novæ diruunt*; Cic. Cat. IV. 14. *Iaciuntur voces, quæ perveniunt ad aures meas, stb.* Határozóval: Phorm. 276. *qui sæpe . . . adimunt diviti, aut addunt pauperi*; Cic. Cat. II. 2. *retorquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem*; IV. 3. *neque meam mentem non domum sæpe revocat exanimata uxor.*

B) Általánosító (generalizáló) kitételekben.

a) A tagadás már aránylag nyugodt beszédben is emphasissal és általánosítással szokott járni; még inkább az izga-

tott, szónoki előadásban. Phorm. 1044. Immo ut meam iam scias sententiam: neque ego *ignosco* neque *promitto* quicquam neque respondeo prius quam gnatum videro (= egyáltalában nem osztogatok bocsánatot, nem ígéretetek stb.). Cic. Cat. I. 5. nondum *adducor* ut faciam, I. 9. nondum *vulnero*; I. 15. Nihil agis, nihil assequeris, neque tamen conari ac velle *desistis* (t. i. soha, *umquam*); II. 5. quid cogitent, me scire sentiunt, neque *permoventur*; II. 21. qui iam pridem premuntur, qui nunquam *emergunt*, stb.

b) De nemesak tagadásban fordulhat elő az általánosítás, hanem még kivált kérdésben, felkiáltásban is, és általában mindenféle szemrehányó, vádoló, gúnyolódó, fenyegető, biztató, tehát izgatott lelkiállapotú nyilatkozatban. Ilyenkor éppen a második személyű alak a leggyakoribb, mely momentán értelmű igéknél sem mint *præsens historicum*, sem mint általános használatú alak nem szokott előfordulni (kivéve a II. A) d) γ) pontban említett ritka — görögös — használatot). Trin. 118. quin eum *restituis*? quin ad frugem *conrigis*? 1006. Sed quis est qui huc in plateam cursuram *incipit*? Verg. Aen. I. 241. quem *das* finem, rex magne, laborum? (= egyáltalában miféle véget adsz?) I. 253. sic nos in sceptrum *reponis*? (ez a módja a visszahelyezésnek?) I. 540. quæ hunc tam barbara morem *permittit* patria? Cic. Verr. I. 20. qui reus pridie iam se condemnatum *putabat*, is, posteaquam defensor eius consul est factus, *absolvitur*? (azt csak úgy «felmentetjük»?). Érdekes példa, melyet már fennebb, a 84. pontban idéztem. A szerkezet, mint a *putabat* alak mutatja (mely általános kitétellemel nem fér meg) úgy indul, mint alkalmi nyilatkozat; de általánosságban végződik az indulat (méltatlankodás) befolyása alatt. Tusc. disp. I. 39. An tu, cum me in summam expectationem induxeris (viszonyított perf.!), *deseris*? (csak úgy derűre-borúra elhagysz?) Tac. Ann. 22. quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi *reddit*? Nem kérdők és tagadók, de szintén indulatos beszédből valók a következő példák, melyekben az általánosítás néha a) inkább alkalmi mult v. perfectum, néha b) inkább alkalmi jövő helyett látszik állni. Trin. 140. *subigis* maledictis me tuis adeo, ut . . . (vö. 848. quin ego nunc *subigor*). 360. O audaciam! etiam me ultro *accusatum advēnit*! 441. Quanta me cura et sollicitudine *adficit* gnatus! 528. An. Sic hunc decipi! Do. Immo enim vero, Antipho, hic me *decipit*! Cic. Cat. II. 13. ego vehemens ille consul (gúny), qui verbo cives in exilium *evicio*. (= a ki derűre-borúra számkivetem a polgárokat). Verg. Aen. II. 663. Pyrrhus, gnatum ante ora patris, patrem qui *obtruncat* ad aras. II. 665. hoc erat, quod me per tela, per ignes *eripis*. b) Phorm. 806. *Perdis*! (sc. me: a türelmetlenség, aggodalom általánosítása) vö.

856. *enicas!* és más effélék. A magyarban az a jövő helyett való általánosítás nem érezhető ki az igéből, mert alkalmilag is csakúgy mondjuk. («Megiszom a bort» = 1. *bibam* vinum, 2. *bibo* vinum = 1. meg fogom inni ezt a bort, 2. mindig megiszom akármiféle bort.)¹⁷²⁾ Tudtommal nem is vették eddig észre a használat nyitját, nemcsak a magyarok és a németek, hanem, a mi csodálatosabb, a francziák sem. (Pedig a francziában is megvan a külömbségétel.) Egészen más a latinban ez: *non desistis!* (= sohasem hagyod abba, szemrehányás) és ez: *non desistes* (= nem fogod abban hagyni egy adott esetben, higgadtabb beszéd). A latin, ha jövőt ért, éppen azért használ jövő időt, hogy a kitétel általánosnak ne legyen érthető.

A functiók ezen kimutatásából látjuk, hogy az imperfectum alakok közül a momentán actiófajtájúak egészen nyilvánvaló módon időtelen (achronistikus) functiójúak. Bajos volna hát megmondani, melyik illik kevésbé ezekre az alakokra a szokásos terminusok közül, a régi «jelen idő» (præsens) terminus, vagy az újabban, kivált nálunk, szokásba jött «folyó történésű alak» terminus. Alak- és mondattanilag egyaránt helyes neve az alaknak a latinban: a momentán történésű imperfectum időjeltelen és időtelen (achronistikus) alakja, vagy röviden: momentán imperfectum (l. a 140. jegyzetet). A magyarban pedig, hol az imperfectumnak sincs jele: momentán (perfektívált képzős vagy képzőtlen) ige.

102. A nem momentán értelmű imperfectumtövek vagy cursiv-durativ, vagy frequentativ actióárnyalatúak. Ez a frequentativ actióárnyalat abban különbözik a momentán töveknél említett iterativ functiótól, hogy emez csak functió, azaz: a kapcsolatnak megfelelően beleérthető az alak értelmébe, a most szóbanlévő actióárnyalat ellenben mindig benne van a frequentativ igetőben, és sokszor külön jele is van, az u. n. frequentativ (gyakorító) képző. Evvel a képzővel momentán igetőből is képezhető frequentativ értelmű igető, pl. *cap-ere* — *cap t-are*, de rendesen mégis cursiv-durativ tövekhez járul, pl. *rogitare*, *pulsare*.

¹⁷²⁾ Hogy a magyarban nem érezhető ki ilyenkor az általánosítás, ezt csak az igére magára, és az írott nyelvre értem. Mert az élő beszédben a higgadt alkalmi nyilatkozatnak egészen más melodiája van, mint az emphantikus általánosítóknak. Erről mindenki meggyőződhetik, ha éppen efféle példát: «megiszom a bort» először abban, aztán ebben az értelemben hangoztat. [Általános értelemben a frázis legmagasabb hangja a név-

előre esik: «megiszom (én) a bort» ; alkalmi értelem-

ben: «megiszom (ezt) a bort» egészen más a melodia. De ez eddig még teljesen járatlan terület.]

Előfordulhatnak pedig a nem-momentán értelmű imperfectumok mindazon functióval, melyekkel a momentánok.

I. Nevezetesen először átképzeléssel, még pedig

A) a multba, mint u. n. praesens historicumok. De míg a momentán töveknek éppen ez a leggyakoribb functiójuk, addig a nem-momentánoknál más a főfunctió, s mint u. n. praesens historicumok sokkal ritkábbak amazoknál. Vergilius Aeneisének II. énekében 33 momentán első személyű alak mellett csak 10 nem-momentánt találtam [359. *vadimus, tenemus* (iter); 441. *cernimus*; 564. *lusto*; 655. (in arma) *feror*, (mortemque) *opto*; 696. *cernimus*; 725. *ferimur*; 737. (dum) *sequor*; 753. *sequor, lusto*, de, mint látjuk, csak nyolcz igetéből].

B) határozatlan időpontba, leíró (nem elbeszélő) hasonlatokban. Mivel pedig a hasonlatok nagyobb része leíró, hasonlatokban gyakoribb a nem-momentán imperfectum a momentánnál. L. pl. Aen. I. 149: *saevit* vulgus, iamque faces et saxa *volant*, furor arma *ministrat*, stb.

II. Átképzelés nélkül.

A) Előfordulhatnak az előbbi fejezetben felsorolt általános és általánosító functiókkal: itt csak a statisztikában van különbség, melyet a legtöbb functióra nézve konstataáltam is, de mivel aránylag igen kis anyaggal dolgoztam, az eredményeket véglegesen érvényeseknek nem tekinthetem, s azért nem is közlöm.

B) Nagy különbséget tesz azonban a nem-momentán imperfectum alakok functiójában az, hogy ezek átképzelés nélkül is előfordulhatnak alkalmi értelemben, sőt, hogy leggyakrabban éppen így fordulnak elő.¹⁷³⁾ Míg pl. *aspicio* alkalmi értelemben rendesen u. n. praesens historicum, addig *video* rendesen nem átképzeléses értelmű, hanem a beszéles időpontja is beleértendő a történésébe. Mivel pedig éppen ez utóbbi a rendes functió, azért fogták fel az efféle alakokat szemben a mult (*videbam*) és jövő (*videbo*) alakokkal «jelen»-eknek a grammatikusok. Ebben nyilvánvaló módon nem is hibáztak. A baj ott kezdődött, hogy egy kalap alá foglalták velük a

¹⁷³⁾ Azonban, mint már a 89. pontban említettem, mégsem mindenféle igető mindentéle alakja, mert pl. a nyilatkozást jelentő igetövek egyes és többes számú 2. személyű alakja (*rogas, dicis, nuntias* stb.) alkalmi és nem átképzeléses értelemben nem fordulhat elő, hanem, ha előfordul, vagy átképzeléssel (mint u. n. praes. historicum), vagy általánosítással magyarázandó. Az átképzeléses és az általánosító használat közt gyakran itt is bajos a határvonalat megvonni. De jól tesszük, ha az izgatott beszédben előforduló alakokat inkább általánosítóknak magyarázzuk. E szerint pl. a scenikusoknál előforduló *rogas*? nem így értendő: még kérdezhetted? hanem így: még (egyáltalában) kérdezősködhétel? (a bosszankodó türelmetlenség általánosítása).

momentán igéket is, és az *aspicio*-fajta alakokat is «jelen»-eknek nevezték. Sőt éppen az *aspicio*-fajtákat magyarázták igazi «jelen»-eknek, a *video*-fajtákat pedig, mintha éppen ezeknél történt volna valami értelmi módosulás, «kitágított jelen»-eknek; úgy okoskodtak: a jelen ugyan voltaképpen csak egyetlen, folyvást változó időpont, de szabadságában áll a beszélőnek, hogy bármilyen hosszú időtartam alatt történő történéseket «jeleneknek» fogjon fel. Erre az okoskodásra semmi szükség, és a most szóbanlévő időjeltelen alak nem egyéb, mint a cursiv-durativ vagy frequentativ imperfectumok időt ki nem fejező (achronistikus) alakja, röviden; cursiv-durativ vagy frequentativ imperfectum, mely csak a jövővel és a multtal szemben jut a «jelen» értelemhez. A magyarban pedig a megfelelő alak neve: tartós vagy gyakorító történésű ige. Időt ez az igető maga csak akkor jelenthet, ha időjel is járul hozzá. A nélkül multról vagy jövőről csak (öntudatlan) átképzéssel használható, de a latinban a jövő felé való átképzés a cursiv-durativ-iterativ imperfectumoknál sem szokásos, hanem jövőről szólva ezeknél is a jövő idejű alak használatos.¹⁷⁴⁾

103. Az imperfectum präteritumának (multjának) használatáról már a perfectum használatával kapcsolatban (l. kül. a 66. és 74—80. pontokat) elmondtam a főtudnivalókat. Két kérdés tüzetesebb megbeszélése van csak hátra: először, mi befolyása van az alak használatára magának az imperfectum-tő actióárnyalatának, és másodsor: lehet-e szó viszonyított használatáról is az alaknak? Az első kérdésre vonatkozó eredményeket átvizsgált anyagom aránylagos csekélysege miatt itt sem tekintem egészen véglegeseknek.¹⁷⁵⁾

Mivel a most szóbanlévő alak határozottan és mindig mult értelmű, elesik az a két functió, mely az achronistikus alak használatát összebonyolítja. Nevezetesen általános értelmű a mult alak sohasem lehet, átképzéses pedig csak határozatlan időpontba, azaz, csak hasonlatokban. (De, mint a 86. pont III. kikezdésében és a 142. jegyzetben előadtam, erre a használatra eddig csak egy-két példa ismeretes.)

Az imperfectum präteritum alakja tehát mindig alkalmi értelmű és mindig mult jelentésű. A tő jelölte történést mint a multban fejlődöt, létesülöt képzelteni és gondoltatja el, szemben

¹⁷⁴⁾ Lásd magában a Trinumusban a következő alakokat: 148; *loquar*; 278b. *occultabo*; 346. és 522. *dicam*; 371. *tolerabis*; 391. *opperiar* 514. *edemus*; 585. *patiar*; 600. és 614. *ibo*, stb.

¹⁷⁵⁾ Átvizsgáltam pedig külön a mult alak szempontjából is a 101. pontban említett műveken kívül CICERO negyedik Verrináját, LIVIUS XXI. és TACITUS Annalesének I. könyvét is, hogy a functiókon kívül az alak előfordulásának statisztikájáról is némi tájékozódást szerezzek.

a perfectum-(historicum) mal, melynek használatakor csak maga a tény (történés) érdekli a beszélőt. A perfectumtól mindig punctualis értelmű; az imperfectumében az illető történés actióárnyalata akár képzős az alak, akár képzőtlen, szabadon érvényesül. E szerint elvárható, hogy az imperfectum praeterituma is a tő különböző actióárnyalata szerint különböző functiójú.

I. Lehet pedig a tő először cursiv (durativ) actiófajtájú, még pedig, mint az időtelen alaknál is (l. 169. jegyz.), sok ige-kötős igéé is. A cursive érthető történekeknél az alak functiója nyilvánvaló, kivált olyanoknál, melyek valami történéssel kifejezett testi vagy lelki állapotot jelentenek, pl. *pallebat, frigebat, frondebat, splendebat*, stb.; *putabat, sciebat, sentiebat, nitebatur* stb.; de olyanoknál is, melyek valóságos ténykedést jelentenek, *tacebat, gerebat, ferebat, latebat, osculabatur, parabat, quaerebat* stb. stb.¹⁷⁶⁾ Efféle ige-töveknek természetes actiófajtája tehát éppen első sorban az imperfecta actió kifejezésére volt alkalmas. Ilyen a legtöbb verbum dicendi is, ámbár ezeknek actiófajtája a punctualizálással is megfér.

Az efféle tövű igealakok legigazibb helye, ha állapotjelzők vagy képesen használt történésjelzők, a múltban létezett (már nem is létező) tárgyak, helyzetek, állapotok, sajátságok leírásában volna, csak hogy persze olyan előadásra, mely minden történés (esemény)-sor nélkül csupán csak ilyen leírást tartalmazna, alig van példa az irodalomban (a Verres-től elsikkasztott műemlékekről, melyek leírása például szolgálhatna, szintén elbeszélése közbe ékelve emlékszik meg Cicero, l. pl. Verr. IV. 74. az elsikkasztott Diana-szoborról: *Sagittæ pendebant ab umero; sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem facem praeferebat*); de nyomatékkal emelem ki, a mit rendszeren el szoktak felejtetni a kutatók, hogy mellékmondatokban mind az állapotfélét, mind a történeztjelző alakok előfordulhatnak nem mult főmondathoz tartozókban is.¹⁷⁷⁾ Valamint a tisztán leíró előadásban, úgy az ilyen mellékmondatos kitételekben is semmi kétség sem lehet az iránt, hogy az imperf. praeteritum alakok önálló használatúak.

¹⁷⁶⁾ Sőt ilyen állapotjelző-féle tövekben sokszor olyan eleven a cursiv értelem, hogy punctualizálásra (perfectumképzésre) egyáltalában nem is alkalmasok, vagy jobban mondva: perfectumalakjokra egyáltalában nem is volt szükség. *Palluit, fricit, fronduit, splenduit* perfectumok olyan értelműek volnának, hogy alig, vagy éppen nem fordulhatnak elő. Vö. a 81. jegyzetet is, a hol azonban a punctualizált jelző helyett perfectivált olvasandó.

¹⁷⁷⁾ Példákat közöltem már a 139. jegyzetben. Ilyen még ez is (Mil. Gl. 1135): *quos me videre evoptabam maxime, unæ exeuntis video iam hinc. Jövö mellett Cic. Cat. I. 25. Ibis... quo te iam pridem ista tua cupiditas... rapiebat.*

Az alakok functiójának helyes felfogását az zavarta meg, hogy sokszor elbeszélésben, események elősorolásában fordulnak elő (milyen syntaktikai összefüggésben? — már előadtam a perfectum præteritumáról szólva). Ilyenkor a válságjelző főesemények perfectum historicummal vagy u. n. præsens historicummal vannak előadva, s úgy gondolták, az imperfectum præteritumai ezekhez vannak viszonyítva, nevezetesen, hogy az egyidejű melléktörténetek elbeszélésére valók. Ezzel a felfogással szemben jegyezzük meg, hogy a cursiv tövek imp. præt alakjai, ha elbeszélő előadásba iktatva fordulnak is elő, sohasem elbeszélők, hanem megállapodást jeleznek az elbeszélte eseménysorban, még pedig gyakran nem csak egy-egy mellékmondatra kiterjedőt, s hogy ilyenkor is alapértelmüknek teljesen megfelelő módon állanak, s más alakokkal nem is helyettesíthetők. Mennyire érezte őket viszonyítottaknak a válságjelző alakokhoz a latin nyelvérzék, eldönthetetlen kérdés, a minthogy az u. n. egyidejűség viszonyának tudatossága általában (az állapotjelző perfectumnál is) bizonytalan. De, ha ilyen elbeszélés közepett előforduló alakokról, kivált, ha csoportosan fordulnak elő, nem tagadhatjuk is egészen a viszonyítás lélektani alapfeltételét,¹⁷⁸⁾ magára az imperf. præt. alakra általában semmi szín alatt sem szabad ráfogni, hogy «mindig viszonyított (relatív) időalak», mert, mint kiemeltem, nem mult főmondatok syntaktikai melléktörténeteit is jelölheti, s ilyenkor egyáltalában nincs is mihez viszonyítani.¹⁷⁹⁾ A viszonyítotttság kérdésében tehát nem

¹⁷⁸⁾ Mint fenn (a 79. pontban) már említettem, egy-egy hosszabb ilyen helyzetfestő, körülményismertető részletben (kivált Sallustiusnál) azt tapasztaljuk, hogy az imperfectumok következetes alkalmazásához a részlet körülményismertető természetének tudatbanmaradása szükséges. Ha az író annyira megkapja az illető helyzet, hogy elfeledkezik főtárgyáról, akkor egy-egy beletartozó körülményt perfectum vagy præsens historicummal ad. Az ilyen alakok azonban sohasem cursiv actióárnyalatú tövekhez tartoznak, s a cursiv imperfectumok, a hol előfordulnak, sohasem elbeszélők, hanem mindig állapot-, helyzet-, körülményfestők, melyek elbeszélés közepett, igaz, a dolog természeténél fogva mellékes történeteket kell, hogy kifejezzenek, de viszonyítotttságuk mindamelllett nem bizonyítható. A viszonyítás csak a történésjelző plusquamperfectum alakoknál egészen bizonyos.

¹⁷⁹⁾ Találtam az alakot nem mult főmondatokhoz tartozó mellékmondatokon kívül vitázó (nem elbeszélő) előadás főmondataiban is, izgatott kérdésekben. Ter. Eun. 87. Quid *stabas* hic? quor non intro *ibas*? Phorm. 298. Qua ratione inopem (uxorem) potius *ducebat* domum? Cic. Verr. IV. 112. Henna tu simulacrum Cereris tollere *audebas*? Ad. Att. I. 16. Quid vos præsidium a nobis *postulabatis*? an, ne nummi vobis eriperentur, *timebatis*? Efféle alakoknak (és a nem mult főmondatokhoz tartozóknak is) olyan magyarázatát, hogy az impft. præs. alakok magához a szóbanlévő mult időponthoz vannak viszonyítva, a 80. pont fejtegetései után (l. ott HALE elméletét) nem tartom szükségesnek czáfolni. Ezekben a kérdő példákban a beszélő izgatottsága teszi érthetővé az imperfectum-

szabad elfeledni, hogy a cursiv alak nemcsak elbeszélésben szerepel, s hogy elbeszélésben sem elbeszélő, hanem helyzetfestő alak.

nak (természetesen: önálló) használatát, mintha tetsem azt a magyarban így kérdeznék: miért *áldogáltál* itt? miért nem *mentél befelé*? miért *követeltettek*...? Ugyanaz a lélektani ok szerepel itt, a mi még erősebb nyilvánulásában általánosításra vezet. — Ez a használat még egy más kérdés megemlítésére ad alkalmat. KRÜGER óta (Gramm. 446. §. 2. b, idézve DRÄGER 1. kiadásában, I. 255, és a 2. kiadásban I. 280. l.) feltűnt a grammatikusoknak, hogy bizonyos helyeken imperfectumot találnak, a hol ők perfectumot vártak volna, nevezetesen a verbum dicenditövekhez, de másokhoz valót is. Ezt DRÄGER még így magyarázza: «Das Imperfekt wird zuweilen gebraucht wenn der Redende sich in die Zeit dessen, was er selbst erlebt und behauptet hat, zurückversetzt». Ez így nyilvánvaló absurdum, s a HALE-féle elméletre emlékeztet. Ha a beszélő a múltba képzei magát, nem mondhat multat, és ha multat mond, nem képzei magát a múltba. DELBRÜCK (Synt. II. 312. l.) is helyeslőleg idézi DRÄGER szavait, pedig ő maga néhány sorral fellebb (311. l.) helyesebb magyarázatot ad: «ein interessanter Rest des alten Gebrauches (t. i. az elbeszélő funkciónak), wonach das Imperf. angewendet wird, wenn man aus seiner Erinnerung erzählt oder sich an die Erinnerung des Hörenden wendet, liegt vor bei den verbis des Sagens». BLASE (Hist. Gramm. III. 146—7.) csak DELBRÜCKöt idézi a dologra nézve, s helyesen teszi hozzá, hogy ilyenkor ist eine Beziehung (auf das Präteritum, wo ein solches neben dem Verbum des Sagens steht) nicht vorhanden», de megint elrontja az egészet ezzel a hozzátételével: «Der Redende sieht in Erinnerung eine vergangene Zeit vor sich, in welcher die Handlung vor sich geht». Ennek a megjegyzésnek a tartalma ugyanis önként érthető és felesleges volna, ha nem DELBRÜCK módjára (hibásan) értéte volna BLASE. Külömben BLASE ki is terjeszti a használatot, melyet DELBRÜCK RODENBUSCH után a verba sentiendire szorított. Én a következőkép fejeztem volna ki a szóbanlévő jelenséget. «Néha cursiv tövek, kivált verba sentiendihez tartozók, imperfectum präteritumában használtak, a hol ez az imperfectumhasználat azok előtt, a kik az alakot mindig viszonyítottak értik, feltűnő, mert előleges vagy utólagos helyzetrajzzal nem magyarázható (csak-hogy a DRÄGER és BLASE-féle példákban nagyobbbrészt emilyen az alak, még pedig többnyire mellékmondatokban). A beszélő, vagy elbeszélő fantáziáját ugyanis annyira mozgásba hozta a szóbanlévő történés, hogy nemcsak mint tényt jelezte, hanem fejlődésében, létesülésében». Ehhez a magyarázathoz tehető most már hozzá (ha ugyan jogosult — a mit megítélni nincs elég anyagom) a DELBRÜCK RODENBUSCH-féle lélektani magyarázat: «éppen a szóbanlévő történések azért hozhatták különös mozgásba a beszélő képzeletét, mert tőle átélte, tapasztalt történések. Ilyenek volnának a (kivált főmondatos) *aibas* (*aiebas*), *dicebas*, *negabas*, stb. efféle alakok, továbbá pl. ez a DELBRÜCKtől is idézett alak (Plaut. Merc. 631.): *Promittebas* te os sublinere meo patri (ha ugyan *promittebas* nem iterative értendő)». Azonban én az egész okoskodást sükségtelennek találok, legálább a mi a cursiv töveket illeti; de helytelennek is, mert e szerint a lélektani magyarázat szerint a mémoire-írók, pl. maga Cæsar is, úgyszólván soha sem is szorult volna más elbeszélő alakra, mint éppen a «személyes emléket kifejező imperfectumra». Hiszen majdnem mindig szmélyes emlékezetéből beszél! Már pedig én a Bellum Gallicum egész I. könyvében egyetlen egy cursiv imperfectumot sem találtam, mely a helyzetrajzzal (mint cursiv vagy iteratív értelmű alak) meg ne volna magyarázható.

Mivel a *cursiv imperfectumok* a történetet a múltban fejlődőben lévőnek, ellenben *perfectum historicum*aik *punctualis*-nak vagy befejezettnek, késznek jelzik: azokkal ellentétben nyomatékkal (*prægnansan*) a megkezdődött, de csak a kísérletnél maradt múlt történetet jelölhetik. *Lenivit* = megnyihíti; *leniebat* = enyhítgeté; *sedavit* = lecsillapítá; *sedabat* = csillapítgatá. Pl. Sall. Jug. 27. 1. *atrocitatem facti leniebant*. Liv. III. 15. 7. *consules sedabant tumultus, sedando interdum movebant*. A *cursiv* töveknél efféle *imperfectumok*ban nemcsak a szándék van kifejezve, hanem a kísérlet megtörténeése is. Azért efféle *imperfectumokra* nem illik a szokásos «*de conatu*» megnevezés (ámbar fordítani az alakot természetesen az «akarta, kívánta, szándékozott» igével is lehet, mert hiszen a szándék okvetetlenül benne van a kísérletben; csak hogy így aztán momentanizálni kell az igetövet: «*le akarták csillapítani*», s a fordítás így nem felel meg teljesen a latin alaknak. Sőt lehet feltételes móddal is visszaadni, de persze így megint más észjárással: «enyhítették, csillapították volna»... de nem sikerült, vagy közbejött valami: ez a fordítás azonban megint nem mondja meg határozottan, hogy meg is kísérelték. Pontosan tehát: «csillapítgatták, v. megpróbálták lecsillapítani»). Külömben az én statisztikám szerint ez az értelem igen ritka; egész anyagomban egyet-kettőt ha találtam. (Cæs. B. G. I. 43. 4. *docerat*, Verg. Aen. I. 479. *vendebat*, de mind a kettő nyomaték nélkül is érthető, mint leíró alak.) Gyakoribb a görögben.

Ismétlődő történetet minden *cursiv imperfectum* jelenthet, de ez az értelem náluk nem az *imperfectum* alak sajátága, hanem csak a mondatviszony és az egész értelem szerint kivált bizonyos adverbiumok mellett (*saepe, crebro, interdum* stb.) beleérthető. Így az előbb említett *sedabant* alakba is. Jegyezzük meg azonban, hogy maga az ismétlődő történet szintén *cursiv durativ*. Tehát pl. *quaerebat* = keresé (egyszer) vagy: keresé (nem: megkeresé) gyakran, ismételve. Maga az előbb említett megkísérlés is érthető egyszer úgy, hogy egy esetben történt a megkísérlés, máskor úgy, hogy többször. A *frequentativ* igetöveknél azonban, még ha *cursiv* történetűek is, a *frequentativ* képző határozottan jelölheti az ismétlődést: ilyen alak pl. *latitabat, rogabat*; de látni való, hogy a jelentésnek itt semmi köze az *imperfectum* funkciójához.

104. II. A momentán értelmű tövek *imperfectum*ának funkcióját külön eddig tudtommal senki sem vizsgálta. Ezt a vizsgáladást voltaképpen meg kellene előznie a latin igetövek, s kivált az igetövel való *perfectiválás* általában való megvizsgálásának a *perfectumtól* és *imperfectumtól* független *actio*-áryalatok szempontjából. Ez eddig nem történt meg, s én sem

gondolhattam ennek a nagy munkának elvégzésére.¹⁸⁰⁾ Azért az eredmények megállapításában csak olyan (többnyire igekötős) igetövekre voltam tekintettel, melyek másképpen mint momentánoknak nem érthetők. Ilyenek pl. ezek: *devincebat, eveniebat, aspiciēbam, interficiēbat, emittebat, eiiciebam, relinquebat*, stb. stb. Kérdés: mi szükség volt ezekre az alakokra a punctualizált perfectumalakok: *devicisti, evenit, asperxi*, stb. mellett? Miben nyilvánul bennük az imperfectum-értelem? Milyen funkciójúak?

A kérdésekre én inductió útján (azaz a 175. jegyzetemben említett irodalmi művekben magukban) kerestem a feleletet; mivel azonban az inductió eredmény megegyezett a dedukálhatóval, rövidség okáért itt az utóbbi módszer szerint járok el.

1. Cursiv-durativ történés momentanizálható (perfektiválható, t. i. szöösszetétel és szóképzés útján) és punctualizálható (a perfectum alakban). De igazi momentán történés sem szóképzés, sem imperfectiválás útján cursiv-durativvá nem tehető, hanem csak amúgy frequentativvá, emígy iterativvá. A szóképzés (gyakorító képzők) által való módosulást most figyelmen kívül hagyva, konstatáljuk tehát, hogy az imperfectum alakkal fejlődésben, létesülésben lévőnek jelzett momentán történés először is iterativ értelmű lehet.¹⁸¹⁾ Még pedig nem úgy, mint a cursiv-durativ történés, mely szintén érthető iterativnak is, hanem úgy, hogy az iterativ értelem az alak lényeges, jellemző sajátága, és nem szorul sem kötőszóval, sem adverbiummal való nyomósításra.

Azonban, tegyük mindjárt hozzá: a cursiv-durativ alakokhoz mérve a momentán alakok rendkívül ritkán fordulnak elő, s még ezekben a ritkán előforduló momentánnak látszó igekötős alakokban is sokszor lehetséges, hogy az igekötő inversióját nem ismerő latin nyelvben nem a perfektiváló igekötőn, hanem a cursiv igetövön van az értelmi súly: így aztán még jobban megfogy a példák száma. Sőt érdekes volna tudni, hogy egy-egy

¹⁸⁰⁾ Növeli a munka nehézségét, hogy csak az irodalmi művek anyaga alapján volna végezhető, mert az eddigi szótárak, sőt, sajnos, maga a Thesaurus is, alig vannak erre a szempontra tekintettel. Leggyakoribb az a hiba, hogy az alapalakot (az imperfectum u. n. praesensét) a szótárbeli fordított alapalak rendszeren már momentanizálja: *lenio* = lecsendesíttek; *fugio* = megmenekülök; *pello* = elűzök stb. A görögben még inkább megvan ez a baj. Egyik szótárunk szerint pl. (ἀπο)θνήσκω = meghalni és ἀγγω = megfojtani. E szerint egyik kis tanítványom az Ilias III. é. 371. sorát (ἀγγε δέ μιν πολύκεστος [μᾶς]) mely szerint Parist fojtogatta a sisakszj, teljes joggal így fordította: *megfojtotta!*

¹⁸¹⁾ Természetesen itt csak a mult alakról szólok. Ne feledjük (l. a 103. pont elejét), hogy a mult alakban a teljesen időtelen = általános értelemről nem lehet szó, sem pedig (nehány hasonlatbeli alakot nem számítva) átképzeléses használatról.

olyan kétségkívül momentán alak, mint *devincebas, eveniebat*, egyáltalában előfordul-e a latinságban? Sajnos, mivel a dolgot (eddig) önként érthetőnek tekintették, erre semmiféle szótár nem ad felvilágosítást. De bizonyos, hogyha előfordul is, csak (a végül említendő) formális szerepe lehet. A magam kis nyelvi anyaga a következő statisztikát adta a régibb nyelvre nézve. (Az első szám a *cursiv imperfectumok* száma, a második a momentánoké.) *Trinummus*: 11 : 1; *Captivi* 10 : 0; *Miles Glor.* 19 : 2; *Terentius, Andria* 30 : 1; *Eun.* 26 : 2; *Phorm.* 27 : 2. Egész többi anyagomból összesen még 19 momentán iteratív alakot jegyeztem ki; az összes példákat hely szűkében nem közölhetem. Szemelvényül szolgáljanak a következők: *Eun.* 407. *me convivam solum abducebat* (el-eltvit) *sibi*. *Sall. Cat.* 12. 4. *neque vietas quicquam eripiebat*; *Cic. Cat.* III. 13. (jó példa az állapotjelző *mult perfectum*, a *cursiv perfectum* és a momentán-iteratív *imperfectum* különbségére): *Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquam inter sese adspiciebant, ut . . .*; *Livius XXI.* könyvéből: 4. 8. *arma atque equi conspiciebantur* (előtte: *multi saepe conspexerunt*); *ultimus converso proelio excedebat*; 8, 9. *quo acrius pugnabant eo plures vulnerabantur*; 36. 8. *prolapsa (iumenta) unguis (glaciem) perfringebant*. *Tacitus Ann. I.* könyvéből: 1. *dictaturæ ad tempus sumebantur*; 2. *neque provinciæ illum rerum statum abnuebant*; 33. *accedebant muliebres offensiones*; 69. *accendebat hæc Seianus*; 7. *Nam Tiberius cuncta per senatum incipiebat* stb. Mellékmondatokban: *Cæs. B. G. I.* 26, 5. *Ad multam noctem pugnatum est, propterea quod pro vallo carros obiecerant, ac tragulas subiciebant nostrosque vulnerabant*. 48, 5. . . . *quos delegerant, . . . ad eos se equites recipiebant*; *Liviusból*: XXI. 48. 9. (*Hannibal consedit anxius inopia*) *quæ eum maior in dies excipiebat*. *Tacitus Ann. I.* könyvéből: 39. *Luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, . . . imperat, stb.*

2. Másik lehetséges értelme a momentán tövek *mult imperfectumának* a (nem mindig találóan) úgynevezett *de conatu* értelem, melynek ezeknél a töveknél két, különböző lélektanú csoportját különböztetem meg. a) Jelenthetnek az előbbi, iteratív jelentés alapján, több ízben megkísérelt, de végleg nem teljesített momentán történést. Ez a funciójuk tehát rokon lélektanú a *cursiv tövek* u. n. *de conatu* használatával, csak-hogy ott megkezdett, de be nem fejezett tartós ténykedésről, itt ismételtnek és éppen azért hiába ismételtnek jelzett momentán ténykedésről van szó. Sokszor persze bajos megvonni a határvonalat az iteratív és a *de conatu* használat között; egyik olvasó inkább amannak, másik emennek minősítheti az effélé használatot. Hozzájárul még az a baj, hogy igekötős tövek, ha

maga a tő cursiv, cursiv-fajta de conatu functiójúaknak is tart-
 hatók. Ebből az alakok statisztikájára ismét az a tanulság, hogy
 inkább kevesebb, mint több példát szabad idetartozónak minő-
 síteni. Én egész anyagomból olyan keveset jegyeztem fel, hogy
 mind közölhetem (azonban mégis többet, mint cursiv-durativot).
 Trin. 1100 (a porral fedett Callicles magyarázata, kit megzavartak
 a kínos kiásásában): Thesaurum *effodiebam* intus dotem
 (filiae tuæ . . .), a latin észjárás szerint itt *effodiebam* nem =
ástam kifelé, hanem *kiásogattam*. Mi inkább inversióval mon-
 danók; Sall. Cat. 59. 6. ea commemorando militum animos
accendebat (vagy iteratív?); Cæs. I. 12. 1. Id (flumen) Helvetii
transibant (egymásután átkelőben voltak; ez cursivnak is ért-
 hető); I. 42, 2. (Cæsar) magnam in spem *veniebat* fore, uti . . .
 (más ez: Cic. inv. I. 89. si ad illum hereditas *veniebat*, veri
 simile est ab illo necatum); Livius XXI. 6. 6. alii totum in
 Hispaniam *intendebant* (vagy iteratív?) bellum; 31. 6. Braneus
 . . . a minore fratre *pellebatur*; Tac. Ann. I. 75. set, dum veri-
 tati consulitur, libertas *carrumpebatur*; 20. quippe (Rufus) anti-
 quam duramque militiam *revocabat*; 23. *incendebat* hæc fletu . . .
 (vö. fenn a Sall.-f. példát). Mellékmondatban: Cæs. B. G. I. 48. 5.
postquam pellebantur. b) Van azonban egy más lélektanú de
 conatu használat is, még pedig olyan, mely igazán megfelel
 ennek az elnevezésnek. Ilyenkor nem meg is kísérelt, hanem
 igazán csak szándékoltt ténykedésről van szó; ez a functió tehát
 nem az iteratív értelmén alapul. Példák: Cic. Cat. II. 14. (Izga-
 tott kérdésben) In exilium *eiiciebam* (eiicere volebam), quem
 iam ingressum esse in bellum videbam?; Tac. Ann. I. 8. Livia
 in nomen Augustum *adsumebatur* (t. i. Augustus szándéka és
 végrendelete szerint); 8. *addebat* (= hozzá akarta adatni a tör-
 vényjavaslathoz). Cic. Tusc. II. 59. Num tum ingenuisse Epa-
 minondam putas, cum una cum sanguine vitam effluere senti-
 ret? imperantem enim patriam Lacedæmoniis *relinquebat* (készült
 hátrahagyni), quam acceperat servientem. Mellékmondatban:
 Cic. de inv. I. 89. Si ad illum hereditas *veniebat* (= ventura
 erat) stb., I. f.; Cic. Cat. III. 3. Nam tum, cum ex urbe Catili-
 nam *eiiciebam* . . . putabam; III. 16. Quem cum ex urbe *pelle-
 bam*, hoc providebam; I. 12. Num dubitas id me imperante
 facere, quod iam tua sponte *faciebas* (= facturus eras); Liv.
 XXI. 17, 7. Cornelio minus copiarum datum, quia L. Manlius
 et ipse . . . in Galliam *mittebatur*; 34. 4. obsidibus, quos *dabant*
 (= se daturus esse dicebant) acceptis; 63. 2. (certamina) de
 consulatu, qui *abrogabatur*, habuerat. Azt hiszem, itt ugyan-
 azzal a használattal van dolgunk a multban, mely a jelen-
 ben a futurum következetes használata miatt,
 mint fenn konstatáltam, ki nem fejlődött a latin

irodalmi nyelvben: azzal, hogy a momentán tőnek időjel nélkül jövő, mult jellel rákövetkezést jelző vonatkozása lehet, ha az alak általánosan vagy iterative nem érthető. De a multban ez a használat mindenesetre nagyon prægnáns használat. Ritka is, mert, valamint a jövő kifejezésénél a futurum alak korlátozza a használatot, azonképpen itt az u. n. conjugatio periphrastica rákövetkezést jelölő alakjai (*-turus erat*). Hogy mégis előfordul finom stilisztáknál, annak az az oka, hogy először mégsem egészen azonos a szándékot határozottan jelző körülírt alakkal, hanem nyomatékosabb annál (*evicēbam, faciēbas, dabant*); másrészt a hivatalos nyelv játszott közre a használatában (*addebat*); harmadik részt a conj. periphrastica csak activ körülírásra való, passive nem használható (azért az aránylag sok passiv alak: *adsumebatur, mittebatur, abrogabatur*).

Egyik változata ez utoljára tárgyalt igazi de conatu értelemnek a momentán értelmű mult imperfectumok feltételes főmondatban való használata, melyet — már akár latinismus, akár sem — a magyar nyelv is ismer és mai napig használ. «*Megteszi vala, ha közbe nem jő (v. jött volna) valami . . .*». Ezeket a szerkezeteket kivált Tacitus szereti, Ann. I. 35. ferrum a latere diripuit, elatumque *deferebat* in pectus, ni proximi prensam dextram vi adinuissent (= beledöfi vala, ha vissza nem tartották volna); 65. Cæcina equo delapsus *circumveniebatur*, ni prima legio sese opposuisset. A feltételes mondat átalakításával előfordul ilyen alak Liviusnak ebben a rendkívül sajátos kitételében (XXI. 5. 3.): *quibus oppugnandis* (= si eos oppugnaret) quia haud dubie Romana arma *movebantur*, (Hannibal) in Oleadum prius fines induxit exercitum.¹⁸²⁾

Syntaktikai kapcsolatuk szerint rendszeren a momentán tövek is relative fűzött (jelzői, hely- v. időhatározói, okhatározó v. megengedő) mellékmondatban, vagy magyarázó főmondatban (*nam, enim, quia, quippe, etenim* szócskákkal fűzöttekben, vagy kettőspont után) állanak, ha elbeszélés közepett fordulnak elő (természetesen az ismertetett önálló iteratív vagy de conatu értelemmel). Mivel azonban momentán történésűek, előfordulhatnak ilyen önálló értelemben az elbeszélés válságjelző főese-

¹⁸²⁾ Cursiv tövekkel is lehetséges az alak ilyenféle alkalmazása, de ilyenkor, úgy gondolom, más lélektanú. Ilyenkor ugyanis szerintem egyáltalában nincs is szó de conatu értelemről, hanem a kitétel kihagyásos (brachylogia). Tac. Ann. I. 63. *trudebantur* in paludem . . . ni Cæsar legiones instruxisset. Itt fejlődő, de tényleges, megkezdett történésről van szó; odaértendő: és bele is taszították volna őket, ha . . . ; I. 23. quin ipsæ inter se legiones VIII. et XV. ferrum *parabant* (értsd: atque omnes paravissent) ni miles nonanus preces interiecisset. Hogy az indicativus ilyenkor néha nyomaték kedvéért áll a subjunctivus helyett, azt régen felismerték a grammatikusok, de a kitétel lélektanát nem ismerték föl.

ményeinek előadásában is, vegyesen használva perfectum v. praesens historicumokkal és coordinálva velük, de csak ritkán, és mindig iteratív (v. de conatu) értelemmel. Különösen szereti ezt a használatot Tacitus. Ann. I. 8. Livia . . . *adsumebatur* (de con.) . . . *dedit*; 18. Blæsus advenit, *increpabatque* (iter.) *ac retinebat* (megkísérelt történést) singulos; 32. *patefecit*, *obtinuit*, *partiebantur*; 37. *missio maturatur*, *largitio differebatur* in hiberna cuiusque; 68. (hostes) . . . *offunduntur*, *cadebantque*, stb.¹⁸³⁾

3. Tagadhatatlan azonban, hogy a momentám imperfectumok néha olyan összefüggésben is találhatóak, melyben önálló (iteratív vagy de con.) értelmük nem konstálható. Ilyenkor csakugyan csupán csak az összefüggés magyarázza meg a használatukat, s ezek a (külömben igen ritka) példák az egyedüli tanúbizonyosságai annak, hogy a latin stiliztáknál maga az imperfectum alak, a tö actiófajtájára való tekintet nélkül, a valami főhelyzetet vagy történést előkészítő, motíváló melléktörténések kifejezője kezdett lenni, azaz, mint mondani szoktuk, azon az úton volt, hogy viszonyított használatúvá válják. Ilyen alakok szerepelnek a következő példákban, melyekről azonban meg kell jegyeznem, hogy egész anyagom összes példái. Ter. Eun. 114. *Certum non scimus: dicebat . . . scibat . . . Mercator hoc addebat . . . credebant . . . habebam*; Andr. I. 90. *dicebant . . . amabam . . . gaudebam . . . quærebam: comperiebam* nil ad Pamphilum quicquam attinere . . . *putabam* etc. Phorm. 790. *parta diligenter tutatur; nam . . . talenta bina capiebat*; Sall. Cat. 11. 5. (szintén motíváló helyzetrajzban): *huc accedebat, quod Sulla* etc. Cæs. B. G. I. 2. 4. előkészítő helyzetrajzban: *His rebus fiebat, ut minus late vagarentur*; I. 9. 1. *Relinquebatur* una per Sequanos via etc. (Szintén előkészítő helyzetrajz, a következő intézkedéshez: *legatos mittunt*. Ellenben határozottan önálló értelmű az alak Tacitus kk. helyén, Ann. II. 34. *Inter quæ Piso ambitum fori . . . increpare, . . . curiam relinquebat* = el akarta hagyni, el akart távozni); I. 18. 2. *quærit ex eo; . . . reperit esse vera . . . ; reperiebat* etiam in quærendo, quod . . . (vö. II. 15. 3. is: *cum*

¹⁸³⁾ Sőt Tacitusnál cursiv történéstől alakok is előfordulhatnak elbeszélés főmondataiban perfectum v. praesens historicumokkal vagy infinit. historicusokkal coordinálva. L. pl. Ann. V. 21. *redintegratur* *seditio* et . . . *populabantur*. 31. *quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienæ speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est*; 35. *hortabantur, et . . . obtulit*; 71. *iuvit, circumire, extollere, firmabat*. Ilyen Liviusnál is pl. ez a helye (XXI. 46. 4.): *consistit utrumque agmen et ad prælium sese expediebant*. Ilyenkor azonban az impff. nem válságjelző, hanem szokás szerint helyzetfestő. Csak a szerkezet pontgyola; de azért ilyenkor is rendszeren okhatározó vagy magyarázó értelmű az imperfectumos főmondat, vagy a vele coordinált alakokkal vagy valami következő válságos eseménycsoporttal szemben.

quæreret, *reperiebat*, és Ter. Andr. I. 90. quærebam: comperiebam); I. 16. 1. (elők. helyzetrajzban) Cum...iter fecisset, *inveniebat* ex captivis, de ez talán iterative is érthető; I. 37. 1. (U. ügy) Hæc eodem tempore Cæsari mandata referebantur et legati ab Hæduis et a Treveris *veniebant*; I. 42. 2. magnamque in spem *veniebat* (ha ugyan *veniebat* itt nem a *venire coepit*, de con. mint Cicerónál, de inv. I. 89: si ad eum hereditas *veniebat*, verisimile est ab illo necatum; vö. Liv. XXI. 39. 4. is: Hannibal caput gentis eius, quia volentes in amicitiam non *veniebant* [= venire nõlebant?] vi expugnarat). Liviusban nem találtam kétségtelen példát; Cicero átnézett műveiben sem. Tacitus, Ann. I. 35. Atrocissimus veteranorum clamor *oriebatur* (ha ugyan nem iteratív); I. 72. Non tamen ideo *faciebat* fidem civilis animi; I. 73. Falanio *obiciebat* accusator... Rubrio *crimini dabatur*, etc.

Összefoglalólag tehát mint főtudnivalókat, a következőket emelem ki a latin imperfectum præteritumról. Míg a görögben a momentán igetövek alakja mindig szabadon használható elbeszélés válságos eseményeinek előadására is, ha az elbeszélő képzelete megkívánja: addig a latinban a momentán tövű alakok csak igen ritkán fordulnak így elő (perfectum historicummal vagy u. n. præsens historicummal koordinálva). Általában is igen ritkák, sőt bizonyos tövek bizonyos alakjai (*devincebas*, *interficiebas*, stb.) valószínűleg elő sem fordulnak az egész latin-ságban. A mennyiben pedig mégis előfordulnak, a latinban az ő helyük is, mint a cursiv-tövű alakoké, helyzetfestő, az elbeszélte történéseket előlegesen vagy utólagosan, kötőszóval vagy a nélkül motiváló, megvilágító, tovább kiszélező előadásban van, de ilyenkor is legtöbbször felismerhető az alakok önálló (iteratív vagy de conatu) értelme, és igen ritkák az olyan példák, melyekben csupán a viszonyítás magyarázhatja az alak használatát. De, mivel mégis vannak ilyen példák, a momentán tövű alakok viszonyíthatása nem tagadható. A mi azonban a cursivduratív töveket illeti — melyek legalább húszszor olyan gyakoriak, mint a momentán tövűek — ezeknél az alak viszonyított használata egyáltalában nem bizonyítható, ámbár elbeszélés főeseményeinek előadására természetük szerint nem használhatók. Functiójuk megállapításában nem szabad elfeledni, hogy elbeszélésen kívül is előfordulhatnak, egészen magukban, vagy nem mult ígés főmondatokhoz tartozó mellékmondatokban.

105. Az imperfectum tövű futurum alakjáról különböző összefüggésben már minden megjegyeznivalómat előadtam.

Általános használatú sohasem lehet (I. 83. pont II. 2. alatt); efféle kitételekben: «ut sementem feceris, ita *metes*, a latinban éppen az a jellemző, hogy gyakorlatibb módon csak a jövőre szorítva, és többnyire egy képzelt olvasóhoz vagy hall-

gatóhoz fordulva (egy 2. személy!) fejezi ki azt, a mit a magyar általánosságban így formuláz: «ki mint *vet*, úgy *arat*» (vö. a 169. jegyzetet is). Tanácsnak vagy utasításnak ugyanis gyakorlati értéke csak a jövőre nézve van.

A t k é p z e l é s e s használatát költői hasonlatban már említettem, de, mint a 142. jegyzetben kifejtettem, a latinban ez a használat is egészen kivételes (eddig csak egy példát tudok rá). Elbeszélésbeli *oratio obliqua*ban természetesen sohasem fordulhat elő a latinban, nem úgy, mint a görögben (l. 50. pont *d*) alatt). De elbeszélésbeli *oratio recta*ban sem szokásos, feltűnő ellentétben a francia (és magyar) előadással, melynek ez a használat egyik igen közönséges sajátága (vö. egyelőre a 64. jegyzetet, és pl. DURUY *Histoire de France*-ából ezt a példát: «Le général Ott... laisse cinq mille prisonniers entre les mains des Français. De cette bataille *sortira* pour le général Lannes le titre de Duc de Montebello»).¹⁸⁴⁾

Marad tehát az alak funkciójául csupán az alkalmi (actuális) használat, s ilyenkor az imperfectumtó actiófajtája szerint vagy *cursiv-durativ* (frequentativ), vagy momentán tövfi jövő történést jelent: *amabo* = majd szeretem, szeretni fogom; *adamabo* = (majd) megszeretem, meg fogom szeretni. A momentán *adamabo*, *devincam* és a punctuális *adama(ve)ro*, *devicero* közt értelmi különbséget megállapítani nagyon bajos volna, ha ez utóbbi alakot aoristos (nem perfectum)-funkciójúnak tartjuk; egy okkal több (l. a 67. és 74. pontokat), hogy a latin perfectumtőre nézve nagyon megszorítsuk a DELBRÜCK-féle aoristosfunctiót.¹⁸⁵⁾

A futurum alaknak a reális subjunctivuséval való állítólagos rokon funkciójával nem foglalkozom; megelégszem annak a jelzésével, hogy BLASE egész erre vonatkozó okoskodását (Syntax, III. 112—123) elhibázottnak és fonáknak tartom; az összes példák a szigorúan vett idői functió alapján is kielégítően magyarázhatók.

GYOMLAY GYULA.

¹⁸⁴⁾ Szakasztott párja volna ennek a francia szerkezetnek Livius következő helye a WEISSENBORN-MÜLLER-f. kommentáros kiadásban (XXI. 46, 8): ... *auxit pavorem consulis... periculum... intercurso pubescens filii propulsatum. Hic erit iuvenis, penes quem perfecti huiusce belli laus est.* W.-M. még három helyet idéz Liviusból (III, 1, 1; VII, 1, 1; XXIV, 43, 8), de ezeken a többi helyeken a szöveg ellentmond az idézetnek, mert mind a három helyen a W.-M.-féle szövegben is *erat* (nem *erit*) alak olvasható, sőt magában a közölt példában is bizonytalan a lectio, és több kéziratnál MADWIG itt is *erat* alakot olvas. (Külömben a többi auctorokból WEISSENBORN-nál még idézett néhány példában is kizárólag csak *erit* ige szerepel, más tő futurumának efféle használatára egyáltalában nincs példa.)

¹⁸⁵⁾ Az anyag azonban tüzetesen még nincs egybegyűjtve és megvizsgálva. Valószínűnek tartom, hogy a perfecti futurum inkább csak momentán, s kivált igekötős igetövekhez fordul elő, és viszont igekötős (momentán) igékhez alighanem ritkább az imperfecti futurum. Sőt kérdés, vajjon *adamabo*-féle alakok egyáltalában előfordulnak-é?

Ismertetések és bírálatok.

Festschrift. Vilhelm Thomsen zur Vollendung des siebzigsten Lebensjahres am 25. Januar 1912 dargebracht von Freunden und Schülern. Leipzig, Otto Harrassowitz, 236 l.

A nemzetközi THOMSEN-album 34 cikke közül 11 foglalkozik ural-altaji nyelvekkel.

A finnugor tárgyú értekezések közül sorrendben az első alulírottak a cikke: *Zur finnischugrisch-samojedischen lautgeschichte* (8—14). Tudvalévő dolog, hogy a fgr. alapnyelvben szó kezdetén és szó belsejében kétféle s-hang volt: egy dentalis-alveolaris s és egy palatalis *ś*. E két hang különbözősége — a finnt és részben a cseremiszt kivéve — valamennyi finnugor nyelvben visszatükröződik. Ha mármost a legbiztosabb fgr.-szamojéd szóegyezéseket ebből a szempontból megvizsgáljuk, a szamojédságban is a megfelelések kettős sorát állapíthatjuk meg: 1. fgr. szókezdő s- = szamojéd Jurák *t-* (8), *t* (5) | Tawgy *t-* (3), *t* (4) | Jenisei *t-* (4), *t* (2) | szam. Osztják *t-* (6), *t*-ill. *č-*, *c-* (2) | Kamasz. *th-* (6), *ś-* (1), *t-* (1). Kétségtelen, hogy másodlagos palatalisatióval ill. affricatióval van dolgunk (*t* > *t*-; *t* > **th* > *ts-*, *tś-*) s az ősszamojéd alaphang nem-jésített **t*- volt. Ime egy példa: f. *suoni*, vog. *tān*, m. *ín* stb. = szam. Jur. *tē*, *tea* 'sehne'; *teaj*, *tean*, *tē* 'ader'; *teän* 'sehne' | Tawgy *tāŋ* | Jen. *tī*, *ti* | Osztj. *čen*, *čän*, *ten* | Kam. *then* 'sehne'. — 2. fgr. szóközépi -s- = szam. Jur. *d* (4) | Tawgy *o* (2) | Jen. *d* ill. *r* (3) | Osztj. *t* (4) | Kam. *d* (4), pl. lp. *guossa*, f. *kuusi*, g. *kuusen*, md. *kuz*, cser. *kož*, votj. *kiz*, *kez*, zürj. *koz*, vog. *χāut*, *k'āut*, osztj. *χūt*, *χol* 'fichte, tanne' = szam. Jur. *hādi* | Tawgy *ku'a* | Jen. *kadi*, *kari* | szam. O. *kūt*, *kāde*, *kūtō* | Kam. *ko'd*, *ko'n* 'tanne'. Megjegyzendő, hogy mind a fgr. szókezdő **t*-, mind a szóközépi **t*- (ill. **t*-∞-*d*-) vel szemben a szamojédban ugyanilyen megfeleléseket találunk. — 3. Fgr. szókezdő **ś*- = szam. Jur. *s* (4), *ś*- (3), *ś*- (1) | Tawgy *s-* (3), *ś-* (2) | Jen. *s-* (6) | Osztj. *s-* ill. *h-* (5), *ś*- (1) | Kam. *s-* (5). A szamojéd alaphang valószínűleg **ś*-, de mindenestre **s*-hang volt. Egy példa: lp. *čalbme*, f. *silmä*, vog. *sam*, m. *szem*

stb. = szam. Jur. *saue* | Tawgy *šaime* | Jen. *sei* | Oszty. *sai, hai, saiji, sei* | Kam. *sima* 'auge'. — 4. Fgr. szóközépi (*k* előtti) **š*- = szam. Jur. -*s*- (3) | Tawgy -*s*- (1), -*š*- (1) | Jen. -*s*- (3) | O. -*s*- (1) | Kam. -*z*- (2), pl. észt *mõsk*- | mord. *muške*- | zürj.-votj. *mjški*- | m. *mos* = szam. Jur. *māsa*- | Jen. *masu*- | O. *musa*- | Kam. *beze*-, *bez*- 'waschen'. A két-féle *s*-hang tehát már az urali alapnyelvben megvolt; az urali **š* folytatása a szamojédban spirans, míg az **s* már az ósszamojédban összeesett az eredeti **t* hanggal (mint pl. a vogulban is) *s* vele együtt fejlődött tovább.

WIKLUND KÁROLY «Zur frage vom stufenwechsel im finnisch-ugrischen» című érdekes cikkében (88—95) bíráló megjegyzéseket tesz SETÁLA EMIL ismert fokváltkozás-elméletére, a melyet az utóbbi években majdnem valamennyi finnugor nyelvtudós elfogadott s a mely szinte az egész finnugor hangtörténet gerinczvé lett. WIKLUND is elismeri, hogy SETÁLA elmélete termékeny munka-hypothesis volt, a mely rendkívül megkönnyítette a megfigyelések rendszerezését, de úgy találja, hogy sok tekintetben aprioristikus természetű s elméletileg nincs kellőképen megalapozva. E cikkével a függő kérdések tisztázására szélesebb körű vitát akar indítani.

W. első megjegyzése a 'fokváltkozás' kifejezéshez kapcsolódik. Szerinte ugyanis nincs okunk rá, hogy a 'váltkozásnál' megálljunk, hanem kutatnunk kell a váltkozás okát és keletkezésének módját is. A mi az explosivákat illeti, az egyik szócsoportban fellépő $t \infty \delta$, s a másik csoportban fellépő $\delta \delta \infty \delta$ váltakozást nem értelmezhetjük máskép, mint hogy itt eredetileg két különböző dentálisal van dolgunk, a melyek közül az első: *t* általában 'erősebb' az utóbbinál: δ (ill. δ'). Mivel pedig a *t*-csoport gyöngé foka azonos a második, δ -csoport gyöngé fokával, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy itt a fokváltkozás gyengülés útján jött létre. Ugyanez áll, mutatis mutandis, a $k \infty \gamma$ és a $p \infty \beta$ csoportról, mégis avval a különbséggel, hogy nehezebb, vagy talán lehetetlen eredeti γ -s különösen β -szavakat kimutatni. Máskép áll a dolog a spiransokkal, liquidákkal és nasalisokkal, a mely S. elmélete szerint a fgr. korban szintén mennyiségi váltakozásnak voltak alávetve. Itt megjegyzendő, hogy a lappban, a mely a fokváltkozást legteljesebben őrizte meg, pl. az $ll \infty l$ -szavak mellett $ll \infty ll$ -es szavak is vannak, a melyeknek a finnben is ll felel meg, míg a lp. $ll \infty l$ -t a finnben l képviseli: lp. *galle* ∞ acc. *galle* = finn *kyllä*, ellenben lp. *guolle* ∞ acc. *guöle* = finn *kala*. Nyilvánvaló, hogy a *galle* ∞ *kyllä* csoport az eredeti hosszú, a *guolle* ∞ *kala* csoport az eredeti rövid l hangot őrizte meg. A priori valószínűbb tehát, hogy az eredeti hangot a gyenge fok őrizte

meg, s hogy a spiransoknál, nasalisoknál és liquidáknál a fokváltakozás rendszerint a tőconsonans erősülése által keletkezett.

WIKLUND második megjegyzése is a $t \sim \delta$ és a $\delta \delta \sim \delta$ szavakra vonatkozik. Ha a $t \sim \delta$ váltakozás eredetileg valamennyi fgr. nyelvben megvolt, honnan van az, kérdi W., hogy a két csoportot, a finn és a mordvin kivételével, valamennyi fgr. nyelv megőrizte? Azt kellene várnunk, hogy a második csoport szavai analogice beleolvadjanak az első csoportba, mint a hogy a finnben történt, a hol (egy pár kivétellel: *sydän* \sim *sydämen*) a δ -szavak átcsaptak a $t \sim \delta$ szavak csoportjába, pl. *ydin* \sim *ytimen*, e h. **ydimen*; a mordvinban mind a három (*t*, δ , δ') hang *d*-be esett össze. Hogy a lapp megőrizte a különbséget, az W. szerint érthető, mert ott a $\delta \delta \sim \delta$ hangviszonyt az *ss* \sim *s*, *ll* \sim *l*, *nn* \sim *n* stb. hangviszonyok támogatták; tehát a többi fgr. nyelvre is, a melyek a *t* és a δ -csoportot külön tartották, vagy azt kell következtetnünk, hogy a fokváltakozás nemcsak az explosívákra, hanem egész mássalhangzórendszerükre kiterjedt, vagy azt, hogy egyáltalában nem volt meg bennük a fokváltakozás.

Mindenesetre kívánatos volna, hogy W. gondolatkeltő cikke nyomán, a mely az ismertetett két főgondolaton kívül még több bíráló megjegyzést tartalmaz, szélesebb körű vita induljon meg. Bármilyen is végeredménye, tudományunk csak nyerhet vele.

Részben finnugor vonatkozású R. GAUTHIOT cikke is: *Du nombre duel* (127—133). Az idg. és a fgr. dualis sorsának hasonlóságára már MEILLET felhívta a nyelvészek figyelmét s legutóbb E. LEWY is *Zur finnisch-ugrischen satzverbindung* cz. könyvében az ugor dualis szerepére is kiterjeszkedik. R. GAUTHIOT kimutatja, hogy az idg. (pontosabban indo-iráni, gör., balti-szláv és ó-ír) dualis használatának egész köre pontosan megegyezik az ugor (vogul-osztják) dualiséval. A paritas dualisa mellett (szkr. *akṣi*, gör. *ὄσσε*, ó-szl. *oči* 'két szem' = formailag osztj. *kētejen* 'két kéz') különösen a szkr. *mitrá varuṇā* 'Mitra és Varuna' kifejezőmódnak megfelelő típus van az ugor nyelvekben gazdagon kifejlődve: osztj. *jegeydat ankenydat* 'apja és anyja', vogul *mōri törmi* 'föld és ég'.

Az indogermán nyelvekből vett példákon kívül gazdag magyar és finn anyagot hordott össze KR. SANDFELD JENSEN *Notes sur les calques linguistiques* című cikkében. Az idetartozó jelenségeket (szokottabb néven 'emprunts de traduction') JENSEN három csoportba osztja: 1. Egy szó új jelentést vesz fel egy másik nyelv megfelelő szavának hatása alatt: a cseh és lengyel *zamek* 'lakat' jelent 'kastély'-t is a ném. *Schloss* hatása alatt; a szláv *světū*-nak két jelentése van: 'fény' és 'világ', éppígy az oláh *lume*- és a magy. *világ*-nak is.

2. A fordítás útján új képzett szó v. összetétel keletkezik: *découvrir* > ném. *entdecken*; *nachweisen* > dán *eftersis*; *hintergedanke* > utógondolat. 3. Kifejezéseket, szólásokat fordítanak: *faire la cour* > *den hof machen*; *sem hal, sem hús*, bulg. *ni riba ni meso*, olasz *nè carne nè pesce*, sp. *ni es carne ni pescado*.

MIKKOLA, *Über einige altgermanische lehnwörter im finnischen* cz. rövid cikkében a finn *nauta* 'rindviah', *lauitta* 'viahstall', *rata* 'semita, præcipue brutorum' (> **traða*, ősgerm. **traðō*, óész. *troð* 'viahhürde'), *kuja* 'eingezäunter weg' (< óész. *kvi* 'viahhürde' < ősgerm. **kuiō*) és *navetta* 'viahstall' szavak eredetét fejtegeti.

A finn nyelv árja elemeihez szolgáltat érdekes adalékot SETÄLÄ EMIL «*Eine arische bezeichnung des meeres in der finnischen volkspoesie*» cz. közleménye. A finn népköltészetben gyakran találkozunk egy mythikus hely nevével: *Sariola*-val, a mely *Pohjola* v. *Päivölä* parallel szava. A szó eredeti alakját az Archangelsk-karjalai runók őrizték meg: *sarajahassa*, *sarajahasen* (iness. ill. illat.): nom. *sarajas*. A párhuzamos sorokból, pl.

Niin sen mestasi merehen,

Saattaapi sarajah[asen]

kitűnik, hogy a szó eredeti jelentése 'tenger'. S. szerint árja jövevény-szó, vö. óind *grayas* 'anstorm, anlauf, lauf, strom', av. *zrayah-*, óperzsa *drayah-* 'see, meer'. Tudvalévöleg ugyanez az árja szó megvan a keleti fgr. nyelvekben is: votj. *zaridž*, zürj. *sar* 'meer'; osztj. *šāres*, *šōres*, *tārəs* id. A finnek tehát már a balti tartományokba vándorlásuk előtt, legalább hallomásból, ismerték a tengert.

WILLY BANG (*Die komanische bearbeitung des hymnus 'A solis ortu cardine'*, 39—43) a velencezi Codex Cumanicus fol. 76 r. lapján olvasható s már KUUN GÉZA kiadásában is megjelent (p. 215) «*A solis ortu cardine ad usque terræ limitem*» cz. középkori hymnus kún fordítását közli, magyarázó jegyzetekkel (s párhuzamos német szöveggel). A kis közleménynek nagyobb értéket ad a Codex ill. lapjának mellékelt hasonmása (a facsimilé hiánya tudvalévöleg KUUN GÉZA kiadásának egyik legnagyobb fogyatkozása, a mely a Codexhez fűződő fontos philologiai kérdések eldöntését lehetetlenné tette).

A. VON LE COQ egy ujgur szöveget tartalmazó manichæus könyvtöredéket tesz közzé, a melyet 1905-iki eredményes expedíciója alkalmával a Turfantól nem messze lévő Chotscho rom-város egyik pinczejében talált. A rendkívül rongált szöveg sem nyelvileg (legfellebb az orkhoni emlékekben is gyakori *-pan -pän* képzőjű gerundiumok érdemelnek említést), sem tartalmilag nem nyújt érdekeset.

Gazdag etymologiai anyagával köti le figyelmünket G. J. RAMSTEDT cikke: *Zur geschichte der labialen spiranten im mongolischen* (182—7). A mongolban a hosszú magánhangzók nagyjából összevonás útján keletkeztek *s* a hagyományos helyesírás az *ā*-t *-aṛa-*, az *ē*-t *-eye-* stb. hangsoporttal jelzi. Az eltűnt mássalhangzó sok esetben csakugyan *ɣ* volt, máskor azonban *ŋ* és *w*, pl. mong. *daṛaṛan*, kalm. *dāṛṛn*, khalkha *dāṛṛ* 'zweijähriges füllen' ∼ alt. tel. *jabaṛa*, oszm. *japak* id.; mong. *küger*, *kögör*, kalm. *kör*, khalkha *χör* ∼ uig. *kübüz*, *küwüz* 'stolz'. A mongol irodalmi korszak elején a *w* már eltűnt, valamint a *ɣ* is, s így a különbséget már nem érezték s a hiatust mindig *ɣ*-vel jelezték. A történelőtől korbán a *w* egyes esetekben nyilván **b*-ből keletkezett, s a török *p* ∼ mo. **w* (<**b*) megfelelés RAMSTEDT szerint a hangsúly helyének megváltozásával függ össze: tör. *tap* ∼ mo. **tawá* > *tā*-; tör. *jap* ∼ mo. **dawá* > *dā*-. A váltakozásnak a mongolon belül is maradtak nyomai: kalm. *dewl* ∼ khalkha *dēl*, kalm. *eurān* ∼ kh. *ōrīn* 'selbst'.

TH. KORSCH *Türkische Etymologien* cz. rövid cikkében (198—201) a törökség idegen elemeihez szolgáltat néhány adalékot: t. *azbar* 'hof' < iran. **as(p)a-dvāra* 'pferdehof'; t. *ajak* 'tasse' < av. *ajanh-* 'eisen, kessel'; t. *čjra* 'kienspann' < újp. *čjraṛ* 'licht'; t. *čjraj* 'gesichtsfarbe' < újp. *čjhra* 'gesicht'; t. *bažak* 'schenkel' < középp. **pāičak* 'füsschen'; t. *būri*, *būri* 'wolf' < oszét *beräṛ* (vö. már ÁKE. 185); t. *jajaṛ* 'zu fuss' < újp. *pijāda*; t. *jaṛdīm* 'hilfe', vö. újp. *jāvar* 'helfer'.

A kötetet THOMSEN műveinek kimerítő bibliographiája zárja be.
GOMBOSZ ZOLTÁN.

B. J. Vladimirczov: Török elemek a mongolban = Б. Я. Владимировъ: Турецкіе элементы въ монгольскомъ языкѣ. Отдѣльный оттискъ изъ Записокъ Восточнаго Отдѣленія Императорскаго Русскаго Археологическаго Общества. Томъ XX. С.-Петербургъ. Типографія Императорской Академіи Наукъ. 1911. N. 8-r. 32 l.

I. A. Podgorbunskij: Orosz-mongol-burját szótár = И. А. Подгорбунскій: Русско-монголо-бурятскій словарь. Иркутскъ. Типо-литографія П. Макушина и В. Посохина. 1909. 16-г. 340 l.

A. Rudnev: Adatok a mandzsu köznyelvhez = Андрей Рудневъ: Новыя данныя по живой манѣурской рѣчи и шаманству. (Съ двумя рисунками въ текстѣ.) С.-Петербургъ. Типографія Императорской Академіи Наукъ. 1912. N. 8-r. 36 l.

A mongol nyelvtudománynak, úgy látszik, eljött a principium melioris ævi, RAMSTEDT és RUDNEV mintaszerű szövegei és szójegyzé-

kei minden tekintetben fölülmulják a régebbi feljegyzéseket, s a legutóbbi évtizedben a nyelvtörténeti kutatás is nem egy becses dolgozattal lett gazdagabb ezen a téren. GOMBOCZ ZOLTÁN, RAMSTEDT és RUDNEV munkái a hangtannak és az alaktannak számos problémáját biztos módszerrel s teljes eredménnyel megoldották.

Az újonnan felbuzdult kutatás egyik érdekes terméke a VLADIMIRCZOV munkája. Talán még sohasem érte a török-mongol rokonság föltevését határozottabb támadás, mint ebben a széleskörű ismeretekkel megírt, jól meggondolt dolgozatban.

A török-mongol rokonság úgy él a köztudatban, mint kétségbevonhatatlanul bebizonyított tudományos igazság. Legyünk erre tekintet nélkül, írja VLADIMIRCZOV, s vizsgáljuk a török és a mongol nyelvben levő elemeket mint átvételeket. Hogy erre, legalább a közösségek egy részénél, feltétlen jogunk van, azt nagyon könnyű bebizonyítani.

Egészen természetes, hogy a hasonlíthatatlanul régibb és nagyobb műveltségű török nyelvből hatolhattak be elemek a mongolba. KIRAKOS örmény író XIII. századbeli mongol szójegyzékében több kétségtelen török eredetű jövevényszó van, pl. *gog*, *koka* 'ég', *kušči* 'madarász', *bitikči* 'íródeák', *tengiz* 'tenger' stb. Sok török eredetű szó van abban a mongol szótárban is, melyet a XIII. vagy. XIV. században állított össze egy arab philologus (J. II. Меміоранскій: Арабъ-Филологъ о монгольскомъ языкѣ. СПб. 1903). Így: *tjrnak* 'köröm', *kara erük* 'szilva', *armut* 'körte'. A mongolok régi négyesögírásával frott emlékeken is találunk ilyen szókat, mint pl. *bar* 'kert'.

Nagyon sok ujgur eredetű buddhista terminus van a mongolban. Ilyen szókat hat oldalon sorol fel VLADIMIRCZOV. Ezek most közvetlenül nem érdekelnek bennünket.

Mindezek a tanúságok felvetik azt a kérdést, hogy nincsenek-e a mongol nyelvben a törökből való más átvételek is. Milyen neműek ezek az átvételek, mi a szerepük, helyzetük és jelentőségük a mongol nyelvben? Rendkívüli nehézségekbe ütközünk, ha e kérdésekre felelni akarunk. A felhozott esetekben történeti dokumentumokkal igazolható az átvétel. A főnehézség az, hogy lehetetlen a mindkét irányú átvételek meghatározásánál a hangtani elemzéshez folyamodnunk. Lehetetlen pl. a *kara* szóról megállapítani, hogy török vagy mongol eredetű-e. Annyit azonban megenged a szerző, hogy ha majd e nyelvek hangtani kutatása előrehalad, többet remélhetünk.

Vannak szók, a melyeknél a szótan útbaigazít. Pl. a mongol *keseg* a mongol nyelvből nem magyarázható, csak a török *kes* + *(e)k* elemekből. A *-k* nomen acti vagy actionis képzővel egész sereg szó jött át a mongolba, melyek csak a törökből magyarázhatók. Több

példa van arra is, hogy azután külön a megfelelő ige is átjött. Ilyen pl. a mongol *jasay* 'törvény': török *jasak* id., török *jasa-* 'csinálni, teremteni', mongol *zasa-* 'készíteni'.

Találunk a mongolban *-a*, *-e*-vel képzett nomen verbalékat és nomenekből képzett *-a*, *-e*-re végződő igetöveket. Ilyen képzéseket a mongol nem ismer. Tehát ezek is török jövevények. Ilyen a tör. *jaka* 'part', mong. *zaka* id. (vö. tör. *jak-* 'közeledni').

A mongol uralom után megszűnt a török és a mongol nyelv érintkezése, csupán a nyugati mongolok egy része, a kalmükök állottak még összeköttetésben a törökökkel. Ennek az érintkezésnek a nyomai is megmaradtak a kalmükben a régen átvett török elemek mellett. Ilyen újabb átvételek a *bazar* 'vásár', *ödmök* 'kenyér' (tör. *etmek*).

A mongol nyelv alakтана is gazdagodott a törökből. Török eredetű a mong. *-run*, *-rün* és *-rā*, *-rē* gerundiumképző (*-r* tör. partic.-képző + *un*; *-r* + dativusrag: *-ā*). Török eredetű továbbá a dativus *-ā* ragja, végül a *-miş*, *-mš* igealakképző.

Vajjon nem keveréknyelv-e a mongol? kérdezi VLADIMIRCZOV. Honnan volna máskülömben a képzőknek és a ragoknak az a rendkívüli gazdagsága? Ezt egy meglehetősen szerencsétlenül választott analogiával igyekszik világosabbá tenni: a jakuttal, «melyben szintén igen jelentős szerepet játszanak a török elemek» (olyan jelentőst, hogy a mongol elemek az egészen új jövevények benne).

Némi nyomai mutatkoznak a mongol > török hatásnak is (ujg. *josun* 'törvény'; oszm. és csag. hadi terminusok: *karaul* 'őr', *jasaul* 'alsóbbrendű tiszt' stb.). Vannak ezenkívül újabbkori átvételek a mongolokkal szomszédos török törzseknél.

Ezeket mondja el dolgozatában VLADIMIRCZOV. Tulajdonképpen tehát csak arra mutat rá, hogy vannak a török-mongol közösségek közt olyan elemek is, a melyek kétségtelen átvételek, s ebből a sorok között azt következteti, hogy talán az összes közös elemek átvételek.

Ennyit körülbelül eddig is tudtunk,* s VLADIMIRCZOV nem igen viszi előbbre a kérdést. Dolgozatának főhibája a hangtani tanúságok teljes figyelmen kívül hagyása. Így pl. a rotacizmusról csak mint mellékes kuriózumról emlékezik meg, a lambdacizmusról s egyebekről úgy látszik egyáltalában nem is tud. Pedig azokra a kérdésekre, a melyeket VLADIMIRCZOV felvet, csak a hangtan segítségével kaphatunk feleletet. Hangtani bizonyságok alapján talán azt is megállapíthatjuk majd valamikor, hogy körülbelül hány réteg a törökből való

* Vö. GOMBOCZ Z.: Az altaji nyelvek hangtörténetéhez. NyK. XXXV. 242.

átvétel a mongolban, s egy-egy réteg milyen terjedelmű, esetleg való-e a rokonság föltevése. Míg jól hozzá nem fogtunk a török-mongol összehasonlító hangtan tárgyalásához, addig nehézségekről nincs okunk beszélni. S a hangtani viszonyok tisztázása előtt az alaktan terén rendkívül nagy hibákat lehet elkövetni.

Az azonban kétségtelen dolog, hogy VLADIMIRCZOV a kérdést bő szakismeretekkel s meglehetősen módszeresen tárgyalja. Nála pl. már a «Sprachgeist» (WINKLER) mint döntő bizonyíték nem szerepel.

Az újabb kutatásokat elég jól ismeri; de kár, hogy adatainál nem jelöli meg mindig pontosan a forrásait.

Mindezek ellenére e kis munka tanúsága szerint bizvást elmondhatjuk, hogy ha VLADIMIRCZOV belemélyed a török-mongol viszony vizsgálatába, még igen értékes eredményekkel lephet meg bennünket.

* * *

Két munkáról kell még beszámolnom. Az egyik orosz-mongolburját szótár I. A. PODGORBUNSKIJTÓL, a ki — mint az előszóban mondja — főleg az élő beszéd után feljegyzett, pontos szójegyzéket akart adni. Nem túlságosan finom átírása és adatai (a mennyire én tapasztaltam) megbízhatók, anyaga meglehetősen terjedelmű.

A másik füzetet RUDNEV tette közzé THOMSEN VILMOS hetvenedik születésnapjára. Különösen becses benne a kis szótárkisérlet, azonkívül a mandzsu élőbeszédből való mutatványokat tartalmaz s érdekes adatokat a samánsághoz. Jelentőségét és megbízhatóságát külön hangsúlyozni felesleges volna.

NÉMETH GYULA.

Kisebb közlemények.

Adalékok a magyar nyelv szöfejtő szótárához.

31. **Hab.** — Eddig kimutatták megfelelőjét az osztják, vogul és zürjén nyelvből (l. MUSz. 88. sz., NyH.⁴ 22, 38. l.). Megvan azonkívül a finnben és a mordvinban is. Vö.

f. *kumpua*, *kummuta* (præs. 3. sz. *kumpuaa*) 'kibugyogni, felbuzogni, kiserkedni (pl. a víz a forrásból); habzani, tajtékzani (pl. a szappan; a tej a fejdézsában, mikor fejnek); bugyogni (pl. a víz a fazékban); csepegni'; *pohjoinen kumpuaa* (a LÖNNROT-féle szótár pótlékfüzetében) 'látszik az északi fény', tkp. 'az észak hullámszik, csillámlik, fénylik'; *kumpahun* (RENVALL) 'stillatim decido, destillo; tropfen'.

mdM. *kombafkstâ-* 'fölfortyanni, kifortyanni, fölbuggyanni', *kombâldâ-* 'kibugyogni, felbuzogni (pl. a víz a lyukon át a jégre); hullámszani, hullámszerűen mozogni, ingani'; *kombâldâz ardâms* 'vágatni'; *kombâlf*, *kopâlf*: *kombâlfsa* (*kopâlfisa*) *ardâms* 'vágatni' (vö. NyK. 5:178) | mdE. *kumboldo-*, *kumbuldu-*, *kopâldi-* 'hullámszani, hullámszerűen mozogni, ingani, tekergődni' (vö. NyK. 5:88); 'fényleni, csillámlani' (vö. NyK. 5:104); *gumboldo-* (Pervonač. Učebnik) 'переливаться (о жидкости, о мѣлѣ)'; *kumba-* 'ingani'; *kop'oltso*, *kop'ultso* (inessivus) *ardî* 'vágat'.

A mordvinban megtaláltam a kazáni kormányzóságban a m. *hab*-nak megfelelő főnevet is: mdM. *kumba*, gen. *kumbâñ* (Urum falu) 'var (schorf an einer wunde)'; a jelentésre nézve vö. f. *rahka* 'spuma'; dial. (pl. déli Szavóban) 'crusta vulneri inducta'. — Figyelemreméltó még egy erza-mordvin dalban a *V'ed-ava* (Víz-anya) név mellett (mint ennek synonymja) előforduló *Komb-ava*, talán = 'Hab-anya, Tajték-anya': *Vaj V'ed-avañeñ*, *tak'aj*, *alstiteñ*, *Vaj Kumb-avañeñ*, *ejdem*, *joftiteñ* 'jaj, a Víz-anyának, magzatom, megigértetek, jaj, a Hab-anyának, gyermekem, odaszántalak'.

32. **Fül.** — A finnből, úgy látszik, eddig nincsen kimutatva az irodalomban a megfelelője (vö. MUSz. 576. sz., NyH.⁴

24. 1.). Pedig megvan ebben a nyelvben is: *pielus*, gen. *-ksen* 'párna, fejbánkos', a mely nyilván egy a m. *fül* szónak megfelelő alapszó származéka (vö. f. *pielus* (*pielos*) 'karó, oszlopfa' ebből: *pieli* ua. ~ m. *fél* ebben: *ajtófél* R., *ajtó*-, *kapufélfa*), karjalai *pieluš* 'fej-al, párna', *pielušta* 'fej-al'. A jelentést illetőleg megjegyzendő, hogy több nyelvben a párna-féle fogalom kifejezése egy 'fül' jelentésű szóból származtatás, ill. összetétel útján van alakítva. Vö. f. *korvallinen* 'fej-al, párna': *korva* 'fül'; fr. *oreiller* 'párna': *oreille* 'fül'; svéd *örngätt*, ósvéd *örnagát* 'párna', tkp. 'fülfogadó' («det som mottager öronen», «öronfång»: *öra*, plur. *öron* 'fül', l. NORBEN, Svenska etymologier = Skrifter utgifna af Kongl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Upsala, V, 3. 73—4. l.); or. *подушка*, lengy. *poduszka* 'párna', tkp. 'a fül alatti': ószláv *uho* 'fül'.

33. *Fél* 'latus, pars; dimidium, dimidius' etc. A finnben tudvalevőleg rendes jelentésbeli megfelelője a mélyhangú *puoli*. De van még nyoma ama valamennyi többi finnugor nyelvben előforduló*) magashangú tőnek is, t. i. ezekben a származékokban: f. *piel-tä-* 'ad marginem vergere v. mutare' (*pata pieltää* 'olla obliqua jacet'); 'huc et illuc moveri, oscillare; sich seitwärts neigen od. wackeln'; *käyn pielten* 'ad marginem evitans progredior'; *pielos, pielus*, gen. *-ksen* 'margo; rand': *vaon pielukset* 'marginis sulci v. dorsum inter sulcos'. A feltételezendő nominalis alaptő jelentése nyilván 'margo, latus' volt, a mely az utóbbi származékokban változatlanul megmaradt (vö. hogy a f. *pieli* 'karó, oszlopfa' szó származéka *pielus,pielos* ugyanazt jelenti, mint az alapszó), de a származékigéből is világosan kitűnik még.

34. *Tű* (tő). — SZARVAS (Nyr. 21:193) és SIMONYI (TMNy. 330) fejtegetése szerint egy *töv, töv-ik* ('szegezni, szűrni; szegezödni, fűrödni') ige melléknévi igeneve, ered. **tövö*, vö. MNyv. 7: 36j 267, a hol MELICH ez igére új adatokat idéz a régi nyelvből. E magyar igével egyeztethető f. *työntä-* 'innitens trudo v. pello ex loco in locum, proicio; vi molior v. nitor | stossen, schieben; streben' (pl. *työnsi venheen vesille* 'cymbam in aquas propulit', *työnnä tyköäsi* 'expelle a te'), a mely ugyanolyan gyakorító igeképzés lehet, mint f. *rakenta-* 'építeni', vö. m. *rak* (R. N. = 'épít'). Az alapigéje **tö-* eredetibb **tö-* alakból magyarázható, vö. pl. f. *syö-* 'enni' ~ md. *seje-* 'megenni' ~ m. *ev* (*eve-tt*); f. *lyö-* 'üt, csap' ~ m. *löv-* (*lövö-k*).

*) L. MUSz. 533. sz., NyH.⁴ 24. l.

A finn igének eddig elfogadható etymonja nincsen kimutatva; BUDENZ egyeztetései MUSz. 266. sz. (m. *döl, düll, dőjteni*, stb.) most már aligha jöhetnek számba.

35. Töm (tem). — Kétségkívül összeállítandó ezen csere-misz szavakkal: *teme*, cserH. *temo* 'tele', *temem* 'megtölt', *temam*, cserH. *temäm* 'megtelik' (vö. MUSz. 240. sz., NyH.⁴ 147. l.). De kimutatható talán a lappban¹ is a megfelelője, vö. lpN. *dievva*, g. *dieva* 'plenus', *dievas*, g. *dievvas* 'plenus, expletus', *dievvat* 'plenum fieri', lpS. (Lule) *tievva* subst.: *íalme-t.* 'ein mundvoll', *tievvas*, *tievvase-* 'voll', *tievva-* 'voll werden', lpE. *tiev* 'plenus' (ANDELIN).²)

Akkor a lapp *v-t* az eredeti *m* gyenge foka képviselőjének kellene tekinteni. Tudtomra nincsen más biztos olyan eset magánhangzó után a második szótag elején, de más helyzetben igenis található a lappban egyes esetekben *v* mint a rokonyelvek *m*-jének megfelelője, ill. magában a lappban *m* ~ *v* váltakozás, a mely legalább néha az eredeti fokváltakozásra vihető vissza. A WIKLUNDNÁL, Laut- und formenlehre der Lule-lappischen dialekte 203, 250. §, idézett példákön kívül figyelemre méltók még: lpN. *duolvva*, gen. *duolva* 'labes, macula', lpS., lpL. *tuol^ava* 'schmutz' (WIKL.); LINDAHL és ÖHRLING: *tuolw*, gen. *tuolwa* 'squalor, sordes vestium; fuligo' (vö. *tulme* 'fimur'), vö. f. *talma*, *talme* 'limus adhærens, pituita, pulvis adhærens' | lpN. *asvas* v. *asbas* ~ *asmas* 'delicatus sapore', lpL. *āsvas* 'gut, wohl-schmeckend, fett (von fleisch)' ~ *āsmē*: *asmēn orrut* 'kricklich sein' | lpK. *koajva*, *koajv* 'spaten', vö. mdM. *kajhē*, mdE. *kojhe* ua. Valószínűleg az a szabályszerű nyelvjárásközi *m* ~ *v* (*u*), *b*, *p* féle váltakozás is, a mely *t*, *c* és *č* hang előtt található, pl. lpK. *tomto-*, lpS. (Jemtland) *dāmdio* ~ lpN. *dovddät* (FRIS), lpS. (Lule) *tob^oto-*, *tobtou*, *toptou*, lpE. *tubded'* (ANDELIN)³ ugyanazt az eredeti fokváltakozást tünteti föl.

Megjegyzem, hogy az eredeti *ŋ* (t. i. a gyenge foka) képviselőjéül a lappban néha kivételképpen szintén *v*, ill. *j* hang szerepel, vö. pl. lpN. *avve*, g. *ave* (FRIS) 'cingulum', lpS. (Lule)

¹) A MUSz.-ban egészen más lapp szavak vannak vefe összeállítva.

²) Bajosan egyeztethető a lpK. *tivdas*, *tivtas*, *tiev* stb. a f. *täysi* (*täyte-*), m. *tele* szóval, a mint WIKLUND, UL. = SUS. Toim. X₁, 183. l. hajlandó föltenni.

³) *m* a lpK.-ban (Ter, Kildin, Akkala, de nem Notozero) és a lpS. egyik (jemtlandi) nyelvjárásában, vö. WIKLUND, SUS. Toim. X₁, 76—77, 95—97. l.

avve id., lpK. *ovv*: vö. f. *vyö*, m. *öv*, zürj. *ven* (zürj. $\acute{n} < \eta$); lpE. *majeld* 'hinter', *majemust* 'zuletzt', *majemuz* 'letzter' ~ *maygas* 'nach', *manged*, *manjed* 'spät', *mangelaha* 'später'; lpK. (Notozero) *mājeb* 'der spätere od. zweite', *mājmus* 'der hinterste, der späteste, der letzte' ~ lpK. (Notozero, Kildin, Akkala) *mayya* 'hinter, nach', (Ter) *mayye* 'das hintere', *mo,yyed* (Notozero), *ma,yyed* (Kildin) 'spät', *maygemis* (Ter), *maygemus* (Kildin), *maymus* (Akkala) 'der hinterste'; lpN. *mayya*, *mayye*, *mayyje* (FRIS) 'qui post est, posterior, serus', lpS. (Lule) *mayye-* 'hintere' (vö. WIKLUND id. h. 78—79, 103—104. 1.).

PAASONEN H.

Irodalom.

Finnisch-ugrische Forschungen. Bd. X. Heft 1—3. Helsingfors-Leipzig 1910. — Bd. XI. Heft 1—2. Uo. 1911.

GOMBOCZ, ZOLTÁN. Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. Helsinki, 1912. (= SUS. Toim. XXX.)

KALIMA, JALO. Die russischen lehnwörter im syrjänischen. Helsingfors, 1911. (= SUS. Toim. XXIX.)

KETTUNEN, LAURI. Descendenttis-äännehistoriallinen katsaus Keski-Skandinavian metsäsuomalaisten kieleen. Helsinki, 1909. (Különnyomat a Suomi-ból.)

— — Lautgeschichtliche Untersuchung über den Kodaferschen Dialekt. II. Vokalismus. Helsingfors, 1912. (Különnyomat a SUS. Toim.-ból.)

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. XXVII. Helsinki, 1911.

WICHMANN, YRJÖ. Zur geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden affrikaten nebst einem exkurs über die finnisch-ugrischen anlautenden klusile. (Különnyomat a FUF. XI. kötetéból.)

WIKLUND, K. B. Zur kenntnis der ältesten germanischen lehnwörter im finnischen und lappischen. (Különnyomat a Le Monde Oriental 1911-i évfolyamából.)

— — Lapparnas forna utbredning i Finland och Ryssland, belyst af ortnamnen. (II.) (Különnyomat ugyanabból.)

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálmik dana hangjegye.....	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr.....	—40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai.....	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése.....	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat.....	—60
— A mondat dualismusa.....	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében.....	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázói után.....	—80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentátorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra.....	—80
— Szörend és accentus.....	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről.....	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet.....	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» czimú II. értekezésére.....	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremissicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentom cseremiszt fordításából.....	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugricis comparatae.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
— Moxsa- és erza-mordvin nyelvtan.....	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sinai nyelvhasonlítása.....	—20
Fábian István. Finn nyelvtan.....	1.—
Finály Henrik. A beszerczei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. — Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes számúmutatókat — készített hozzá.....	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez.....	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenezségi német nyelvjárás hangtana.....	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból.....	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhismus hatása az iszlámra.....	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről.....	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál.....	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya.....	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval.....	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten.....	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben.....	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta.....	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szójegyzékkel.....	3.20
Hunfalvy Pál. A kondaí vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján.....	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok.....	—60
— A M. T. Akadémia és a szuómi irodalmi társaság.....	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai.....	—40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről.....	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvújításra nézve.....	1.20
Joannovics György. Az ik-es igéről.....	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez.....	—60
— Ertünk meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében).....	—60
— Szörendi tanulmányok I. rész.....	—60
— Ugyanaz II. rész.....	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté.....	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal.....	—90
— Tanulmányok az ujabbkori perzsa irodalom történetéből.....	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék.....	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól.....	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta.....	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet.....	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban.....	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—80
— A sémi magánhangzókrol	—75
— Adatok Krim történetéhez	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbázi német nyelvjárás	—90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—20
Mayr Aurél dr. A lány aspiráták kiejtéséről a zendben	—20
— Az úgynevezett lány aspiráták phoneticus értékéről az ó-indben	1.20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közreboocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1.20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—60
Molnár Albert. (Szenczi-) naplója, levelezése és írományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1.20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medveénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemesz-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közzéteszik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apor-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Ersekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1912.

TARTALOM.

	Lap
ASBÓTH OSZKÁR: Szláv <i>o</i> > magyar <i>a</i>	381
NÉMETH GYULA: Egy mongol-török hangtörvény	401
MEDVE CZKY KÁROLY: A votják nyelv szóképzése (II.)	413
FOKOS DÁVID: Zürjén népköltészeti mutatványok (II.)	456

Kisebb közlemények.

BEKE ÖDÖN: Az osztják tagadó képzőről	476
— Egy deverbális névszóképző a cseremiszenben	478
Irodalom	480

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához ezímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

Szláv *o* > magyar *a*.

HORGER e folyóiratban újra fölvetette a valamikor élénken vitatott kérdést, hogy eredeti szláv *o*-nak mi felel meg a magyarban, és annyira meglepő eredményhez jutott, hogy egészen lehetetlen fejtegetéseit szó nélkül hagyni. Eddig ugyanis a tényállást meglehetősen egységes alapon adták elő, csak ennek magyarázatában tértek el egymástól a nyelvészek, és ez magyarázza meg részben azt a szélcsendet, a mely a vitában beállott. Bizonyos pontig közömbösnek tetszhetik, vajjon SZINNYEIVEL azt tartjuk, hogy a szláv *o* nyiltabb volt a magyar *o*-nál és hogy azért mondjuk azt, hogy *ablak, abrak, akna, asztal, asztag, bab, baj, darab, ganaj, kas, pad, pap, patak* stb. stb. a szláv *oblok, obrok, okno, stol, stog* stb. helyett, vagy azt tanítjuk, hogy ezek a szavak a magyarban is valamikor *o*-val hangzottak, de az *o* idővel nyiltabb lett és így vált magában a magyar nyelvben régibb *oblok*-ból *ablak, obrok*-ból *abrak* stb. stb. Mondom, bizonyos pontig az közömbösnek tetszhetik; a magyar *ablak, abrak*-féle szavakat az egyik álláspontról éppúgy mint a másiktól szláv *oblok, obrok*-féle szavakból magyarázták. Valami messzire, az igaz, nem jutunk az ilyen megalkuvással, még ha a szláv nyelvekből átvett szavakon túl sem megyünk, mert a magyar nyelvbe kétségtelenül régi időben nem csak egy szláv nyelvből vettünk át szavakat; ha SZINNYEI álláspontjára állunk, okvetetlenül abba az igazán kényes helyzetbe jutunk, hogy nemcsak egy szláv nyelvre nézve, hanem mindjárt két három szláv nyelvre nézve föl kell tennünk az *o*-nak ilyen kiejtését, a melyről a szláv hagyomány és a szlávok mai kiejtése nem tud semmit. Másrészt ha az *ablak, abrak*-félekben csak a magyarban keletkezett az *a*-s kiejtés régebbi *oblok, obrok* kiejtésből, le

kell vonnunk ennek a következményeit és hasonló hangfejlődést lehetségesnek, talán részben szükségesnek kell tartanunk más nyelvekből átvett szavaknál is. Az egyik, nevezzük p. o. MELICH-nek, igen fontosnak tartja a magyar nyelvbe átment szláv szavak tanúságát és azokból azt olvassa ki, hogy magában a magyar nyelvben az *o* idővel nyiltabb hanggá, *a*-vá lett, a másik kétségtelennek tartja, hogy az ótörök *o* megmaradt a magyarban is változatlanul *o*-nak,*) pedig a török nyelvből átvett szavaknak tanúságát mindenek fölött állónak tartja. «A magyar hangtörténet közvetett forrásai közül is, mondja GOMBOCZ, nyelvünk honfoglaláselőtti, bolgár-török elemeit kell első helyen említenünk, nemcsak azért, mert ezek a magyar nyelv legrégebb jövevényszavai (legelső nyelvemlékünket legalább harmadfél századdal megelőzik), hanem azért is, mert az átvett török szavak hangalakját aránylag pontosan megállapíthatjuk, s így a belőlük vont következtetések biztos alapon nyugosznak», MNyv. 8: 98. l. A magyar nyelv készülő etymologiai szótárában, a melynek kidolgozását az akadémia jogos megnyugvással bízta MELICH és GOMBOCZ kezére, a főt említett megalkuvás alig tüntetheti majd el a két szerkesztő eltérő álláspontját és zavarólag fog hatni a be nem avatott használóra, pedig mi erősen számítunk ezekre is, hisz a magyar nyelv szöfejtő szótára nem készül csak szorosán vett nyelvészek számára. De nem foglalkozom e helyt a törökből vagy más idegen nyelvből átvett szavainkkal, a finnugor eredetűekkel természetesen már éppenséggel nem, hanem maradok a szláv nyelvekből származó szavak körében, és még itt sem ígérhetem, hogy a kérdést előbbre viszem, hisz első sorban csak azért szólok föl, hogy egy lépést vissza csináljak, a melyet HORGER meggondolatlanul előre tett. Eddig legalább annyiban egyet értettek a magyar nyelvészek, hogy szláv *o*-val szemben a régebben, tegyük az Árpádok korában átvett szavainkban *a* várható; ha ilyenkor mégis *o*-t találtunk, azt egy a

*) L. GOMBOCZnak «A magyar magánhangzók történetéből» című értekezését: «a magyarban mind a bolgár *u*-nak, mind az *o*-nak *o* felel meg» MNyv. 8: 102, és nemrég megjelent nagy munkáját «Die bulg.-türk. Lehnwörter in d. ung. Spr.» Helsinki 1912: «Im ungarischen bleibt urtürk. *o* im ganzen unverändert und wird auch in den ältesten sprachdenkmälern — fast ohne ausnahme — mit *o* bezeichnet», 147. l.

közeliében levő hang hatásának tulajdonítottuk és ilyenkor, ebben már ingadozott a fölfogás, vagy az *o*-nak speciális viszonyok közt való megőrzéséről vagy későbbi, gyakran a nyelvemlékek adatai által is jelzett visszafejlődésről beszéltünk.*) HORGER most már el akarja velünk hitetni, hogy mi eddig még a tényállást sem ismertük föl helyesen, ő ugyanis ahhoz az eredményhez jut, hogy *o* csak nyílt szótagban lett *a*-vá, zárt szótagban vagy mondjuk állandóan zárt szótagban megmaradt *o*-nak! Az «állandóan» szóra azért van szükség, mert H. azt véli, hogy a *bab*, *pap*-félékben az *o* olyan alakokban lett *a*-vá, a melyekben az eredeti *bo*-, *po*- nyílt szótagban állt, hogy tehát a *bab*, *pap*-ban az *a* csak a *ba*-*bot*, *pa*-*pot*-félékben hangzó és itt szabályos *a* általánosítása. No de ezekre az ügyesen szerkesztett, de homokra épített föltevésekre természetesen nem szorulunk, ha kimutatható, hogy az egész alap hibás, hogy az állandóan zárt szótagokban is, úgy mint eddig tudtuk, szláv *o* helyett régen átvett szavakban igenis *a* várandó.

H. mintha maga is csodálkoznék, hogy egy annyira megvitattott kérdésben olyan eredményre jutott, a melyre eddig senki nem is gondolt, mintha értekezése elején bocsánatot kérne tőlünk, hogy annyira meg fog lepni bennünket értekezése folyamán: «S ha én most, mondja, az idetartozó jelenségekben rejlő törvényszerűségnek kiderítését bátorkodom megkísérteni, noha szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel, s noha ez nálamnál sokkal kiválóbb nyelvészeknek 40 év leforgása alatt sem sikerült, akkor engem e kísérletre egyrészt azon kétségtelen meggyőződésemmel bátorít, hogy a szláv *o*-nak részben *a*-vá való változása már a magyar nyelvtörténetben végbement tény, s hogy e szerint csakis magyar hangtani kérdéssel állunk itt szemben, melynek megoldására különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk, másrészt pedig azon meggyőződésemmel, hogy nem a tudásnak, hanem csakis a kutatás módszerének fogyatékosága akadályozta meg eddig a magyar

*) A visszafejlődést természetesen nem úgy értve, hogy az *a* valami titokzatos módon elérte megint kiinduló pontját, hanem úgy, hogy az ajakkerekítéssel ejtett magyar *a* az *o*-hoz kiejtésben mindig elég közel állt és az *a*ból épp olyan könnyen keletkezhetett bizonyos erők hatása alatt *o*, a mint hajdan más viszonyok közt *o*-ból *a* lett.

módszerét, a mely még a szláv nyelvek ismeretét is nélkülözhetővé teszi olyan tudós számára, a ki a szlávokból került szavainkról kíván szólni, mondom mikép igazolhatja azt, hogy belekever e kutatásba egy egészen más hangot. Csak nem hiszi, hogy a dolog el van azzal intézve, a mit a 114. lapon a jegyzetben egy egyébiránt elejétől végig hibásan beállított okoskodásban a szláv *a* hangról mond. H. ott azt említi, hogy SZINNYEI szerint «a szl. *a* orrhangú *o* volt», azután pedig bizonyítás nélkül azt a merész tételt állítja föl, hogy a magyar *donga*, *konkoly*, *korong*, *gomba*, *tompa*, *szombat*-féle szavak «kezdetből fogva mindig csak tiszta *o*-val hangzottak». Hogy én valaha éppen e magyar szavak alapján ahhoz a következtetéshez jutottam, hogy «Ez a domináló *on*, *om* világosan mutatja, hogy a magyarok nem *o*-t, hanem *u*-féle hangot hallottak az orrhang előtt» (l. «A szláv szók a m. nyelvben» 23. l.), azt nem említi, de utal arra, a mit MELICH a MNy. 6 : 400. l. mondott. Hát annyit M. előadásából is tanulhatott, hogy az *a* a szláv nyelvek egész sorozatában bizonyára igen korán *u* színezetű hangzó volt, hisz az orosz, cseh-tót, szerb-horvát nyelvben rendes megfelelője nem csak *ma*, hanem már századok óta kizárólag az *u*, a bolgárban meg összeesett *ѣ*-vel, mikép lehet tehát azt olyan biztosnak venni, hogy a magyar ezt a hangot *ō*-nak hallotta és hogy azért ejt vele szemben rendszeren *on*—*om* hangcsoportot, mikor egyrészt szláv *o*-nak rendszeren *ā* felel meg a magyarban, másrészt pedig az *o* *u*-ból is keletkezhetett és azonkívül az *ѣ*-vel jelzett hangnak rendes megfelelője? H. egyébiránt a MNy.-nek éppen általa idézett kötetéből meggyőződhetett volna, hogy MELICH is egészen másképp fogja föl a dolgot, mint ő, a *szombat* szóról ugyanis a 68. lapon azt mondja: «A magyar szónak egykor **szumbotā* alakjának kellett lenni». Ha tehát H. igazán meg akarta tudni, hogy szláv *o*-nak mi felel meg állandóan zárt szótagban a magyarban, hiba volt belekeverni azokat az eseteket, a melyekben nem is *o*-val, hanem egy a szláv nyelvekben hely és idő szerint igen változó, csak szűk területen *o*-nak csengő hanggal van dolgunk, a melyet az óbolgár szavak latin átírásában *a* jellel szokás írni.

Az itt és fennebb mondottak szerint, egy pár esetben más okból is, sok-sok szót ki kell törölnünk abból a lajstromból, a

mely H.-nak alapul szolgált, mikor az állandóan zárt szótagban álló szláv *o* rendes magyar megfelelőjét kereste. Törlendő pedig: **qtorъ* > *ontora*, *qtъkъ* > *ontok*, *bladъ* > *bolond*, *bodnar* > *bodnár* l. f., *butorъ* (?) > *bátor*,¹⁾ *čabrъ* > *csombor*, *čolnek* > *csolnak* l. f., *daga* > *donga*, *drag* > *dorong*, *gaba* > *gomba*, **gadžъ* > *gúzs*, *golabъ* > *galamb*, *graba*, -*o* > *goromba*, **kadžъ* > *kondor*, *kakolъ* > *konkoly*, *kašъ* > *konez*, *korlat* > *korlát*,²⁾ *kragъ* > *korong*, *laka* > *lanka*, *maKa* > *munka*, *okol* > *akol*,³⁾ *paqkъ* > *pók*, *pinkošti* > *pütközsd* l. f., *poračiti* > *parancsol*, *pradъ* > *porond*, *račъka* > *roncska*, *rocska*, *szabota* > *szombat*, *sasêdъ* > *szomszéd*, *sasêkъ* > *szűszék*, *slaka* > *szalonka*, *tapa*, -*o* > *tompa*, *traba* > *otromba*, *tradъ* > *torongy*.

Látnivaló, hogy az itt törült esetek többsége (34 közül 28!) egy kategóriába tartozik, törültem ugyanis kettőnek kivételével mind azokat az eseteket, a melyekben nem «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-val van dolgunk, hanem *q* hanggal, a melyről több mint kétséges, hogy a magyar *ō*-nak hallotta volna a körülötte lakó szlávok nyelvében. Két ilyen szót meg kellett a lajstromban hagynom, az *obračъ* > *abroncs* és **pokra* > *pokronta* szókat, mivel az első szótagjukban igenis «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-val találkozunk, de mint-hogy H. a második szótagjukban levő *o*-t szintén régi szláv *o*-ból magyarázza, ezt a két szót két-két, még pedig két-két különböző esetnek kell vennünk, e szerint az eddig törült esetek száma 36-ra rúg, a melyek közül 30-ban szláv *q*-nal van dolgunk.

De minthogy az óvatosság azt parancsolja, hogy minden kétséges esetet kizárjunk, még négy esetet kell elhagynunk, az *alamizsna*, *Kozma*, *prépost* és *koszperd* szavakat. Ezeket azért

1) Hogy H. miért hiszi, hogy a *bátor* szó szláv eredetű, azt nem tudom, de hogy e lajstromba csak tévedésből kerülhetett, az nyilvánvaló, hisz itt «állandóan zárt szótagban maradó szláv *o*»-ról szó sem lehet, vö. egyébként, a mit Nytud. 2 : 210. mondtam.

2) Az igen kis területen ismert horv.-szb. *korlat* a magyarból átvett szó!

3) A szláv nyelvekben ugyan eredeti az *o* mind a két szótagban, de nincs e szóban olyan *o*, a mely a magyarban «állandóan zárt szótagban» maradt volna, az *akol* tehát csak tévedésből kerülhetett ide, H. külömben az V. fejezetben foglalkozik vele, l. 141. s k. l.

tárgyalom külön, hogy jobban kitűnjék, mennyire jogosult mellőzésük, hisz H. maga nem bocsátkozik annak megvitatásába, hogy kétséges esetek valóban ide valók-e vagy nem, hanem egyszerűen utal más forrásra, még pedig az első három szónál MELICH fejtegetéseire. Nézzük előbb ezeket.

H. azt mondja «szl. *almožna* > m. *alamizsna* (MEL. SzlJöv. I: 2: 213)». M.-től megtudjuk, hogy a magyar *alamizsna* egy régibb, nyelvelméleinkből ki is mutatható *alamozsna* alakból lett, de a figyelmes olvasó könnyen kiveheti fejtegetéseiből, ha nem is érinti egyenesen ezt a kérdést, hogy ez az *alamozsna* igenis keletkezhetett egy még régibb **alamuzsna*-ból, hisz a szláv nyelvekben a megfelelő szóban *ž* előtt rendszeren nem *o*, hanem *u* hangzik és M. maga azt vallja, hogy «alapalakul *almužьno* vehető föl». Ha ennek az **almužьno*-nak a magyarban *alamozsna* megfelelhet, a miben reményelem H. sem kételkedik, akkor nem volt szabad ezt a szót olyan szavak lajstromába fölvenni, a melyekből ki akarjuk sütni, hogy az eredeti szláv *o* állandóan zárt szótagban tényleg megmaradt-e, a mint HORGER hiszi, vagy csakúgy mint nyílt szótagban *a*-vá vált, a mint eddig hittük és mint én ma is hiszem.

Ugyanaz az ellenvetésem van a *Kozma* és *prépost* szó fölemlítése ellen.

A *Kozma* nevet H. így iktatta be: «*Kozma* > *Kozma* (MEL. SzlJöv. I: 2: 184)». Hogy a *Kozma* név akár egy *Kuzma*-ból lehetett, valamint *káposzta* szavunk szl. *kapusta*-ból, a *szoknya* *sukňa*-ból, az világos, azt H.-nek is kellett tudnia, és minthogy M.-nél azt találta, hogy a szlovénben *Kuzma* a megfelelő név (ill., a hol az *u*-t *ü*-nek ejtik, *Küzma**), elég oka lett volna gondolkodóba esni; M. igaz nem igen törődött azzal, hogy a *Kuzma* alak előfordulásának egész körét megállapítsa, hisz a horvát-szerb *Kuzma*-ról említést sem tesz, a Damjanhoz való hasonulás következtében keletkezett érdekes *Kuzman*-ról sem és több effélé-ről, a mit meg lehet a horvát akadémia nagy szótárában találni. No de M.-nek ezért nem lehet szemrehányást tenni, hisz ő a *Kozma* keresztnevet nem tartja szláv eredetűnek, hanem —

*) Ebből származik a híres KŪZMICSNEK a neve, a ki a bibliát a magyarországi szlovének nyelvére fordította.

olasznak!*) Hogy H. nem olasz, hanem szláv eredetűnek tartja a nevet, azon nem akadok fönn, de hogy egyszerűen az e kérdésben egészen más állásponton álló M.-re hivatkozik és az anyagot a maga eltérő álláspontjából újra meg nem vizsgálja és kellően ki nem bővíti, mielőtt itél, azt már nem tartom a köteles óvatossággal összeegyeztethetőnek.

Hasonló megítélés alá esik a *prépost* szó magyarázata is: «*prepošt* > *prépost* (MEL. SziJöv. I: 2: 386)», hiszen ennél a szónál is elegendő a M.-től fölhozott anyag legfölületesebb áttekintése arra, hogy az ember azt a kérdést vesse föl, nem egy *u*-val hangzó alakból keletkezett-e ez a magyar szó.

Egészen más okból törölöm a *koszperd* szót. *Koszperd*? Bizony ma már ismeretlen szó, de valamikor, a mint a NySz. adataiból következtethetjük, általánosan ismert szó volt, a melynek jelentését hadd világítsa meg a COMENIUSBól idézett hely: A kard, szablya, tör, *koszperd* fel-övedztetik: gladius accingitur (Jan. 147). A MTsz.-ban csak kis területről találunk adatot rá (Csallóköz, Pápa vid., Nógrád-m., Komárom-m.), olyan területről, a mely a tótok szomszédságában van, a tótban meg is van a szó *kocprd* alakban (a magyarban is van *kocperd*, *kocpert*), de ez csak nem elegendő ok arra, hogy a szót szláv eredetűnek tartsuk, mikor más szláv nyelvben, még a tóthoz legközelebb állókban sem találjuk meg mását és mikor a szlávban a szót ép olyan kevésbé lehet elemezni akár a magyarban. Ha már okvetetlen el akarjuk dönteni azt a kérdést, a tótból a magyarba ment-e át a szó vagy megfordítva, a minek eldöntésére igaz ez idő szerint nincs elég biztos alapunk, csakis MATZENAUERREL mondhatjuk, hogy a tót szó a magyarból való, l. Cizi slova 207. l.: *Kocprd* slk. gladius, pugio, kord, dýka; mad' *koszperd* Stoszdegen».

Mint hogy H. az esetek statisztikájából vonta le következtetéseit, már most is sejthetjük, hogy e következtetések megbízhatósága esetleg erősen meginog, ha az esetek csaknem felét ki kell zárunk mint ide nem tartozókat; de mielőtt tovább

*) *A hangsúlyozott lat. *o*-nak (ol. *uo*, *q* . . .) a magyarban a közvetlen olasz átvételeknél általában *o*, *ó* (vö. *iskola*, *ostya*, *próbdl*, *krónika*, *Kozma* stb.) a megfelelője», i. m. 225. l.

megyek, összeállítom a még megmaradó eseteket, abban a sorrendben, a melyben H.-nél találhatók, tehát az eredeti szláv alak betűrendje szerint:

apoštol > *apostol*, *Borča* > *Borcsa*, *bošnjak* > *bosnyák*, *dvorъnikъ* > *udvarnok*, *hobotnica* > *habarnica*, **konděrnъ* > *kondér*, *kosmata*, *o* > *köszméte*, *koszka* > *kozcska*, *katlina* > *katlan*, *ložnikъ* > *lazsna*, *milostъ* > *malaszt*, *Moskva* > *muszka*, *obračъ* > *abroncs*, *obrazъ* (олв. ѳ!) > *ábráz*, *ábrázat*, *obrokъ* > *abrak*, *obrusъ* > *abrosz*, *okno* > *akna*, *oltarъ* > *oltár*, **oplěnъ* > *eplény*, *ostъnъ* > *ösztön*, **ostrъnъ* > *osztorú-ösztörű*, *pakostъ* > *pákosztos*, **plosky* > *palaczk*, *ploška* > *poloska*, *podkov* > *patkó*, *pokrata* > *pokronta*, *pokrovъ* > *pokrócz*, *položnikъ* > *palozsna*, *pondrav* > *pondró*, *poplon* > *paplan*, *porkulabъ* > *porkoláb*, *poskonъca* > *poszkonca*,¹⁾ *postavъ* > *posztó*, *potkanъ* > *patkány*, *potrochъ* > *potroh*, *potvorъ* > *patvar*, *porazъ* > *póráz*, *pozderije* > *pozdorja*, *prostъ* > *paraszt*, *stolъnikъ* > *asztalnok*, *žoltarъ* > *zsoltár*.

Ez, ha a *pokrócz* szót H. fölfogásához képest két esetnek számítjuk, mindössze 44 eset. Tekintetbe természetesen csakis a magyarban állandóan zárt szótagban maradó szláv *o* jöhet, az *oblokъ* > *ablak*, *obrokъ* > *abrak*, *okno* > *akna*-félékben tehát csakis az első szótagban álló *o*. Ha most már végig nézünk az eseteken, azt tapasztaljuk, hogy állandóan zárt szótagban maradó *o* helyén is elég gyakran találjuk a várt *a*-t: *udvarnok*, *habarnica*, *katlan*, *lazsna*, *malaszt*, *ablak*, *abrak*, *obrusъ* > *abrosz*, *akna*, *palaczk*, *patkó*, *padmaly*, *paplan*, *poszkonca*, *patkány*, *patvar*, *paraszt*, *asztalnok*. Ez összesen 18 eset. Ehhez hozzájárul még két eset, az **aplény*-ből hangzóilleszkedés útján keletkezett, nyílt *e*-vel ejtett *eplény* és a H. szerint *ábráz*-ból magyarázandó *ábráz(at)*.²⁾ Tehát 44 eset közül 20 vagy helyesebben 42 eset közül 18, mert

¹⁾ H. azt írja hogy *poszkonca*, de ez vagy tollhiba vagy székelvényi reminiscencia, ő maga más helyen, a hol rá nézve közömbös, hogy *a* vagy *o* hangzik az első szótagban, *paszkonca*-nak írja a szót, I. Nyr. 39: 291. A NySz.-ban is mindenütt *paszkoncá*-t találunk, I. II. 1244 *paszkonca*, II. 194 *paszkonca-kender*, II. 972 *paszkonca-név*, III. 265 *paszkonca-szívű*; a MTsz. is csak Székelyföldről ismer *poszkonca* alakot, a mely nyilván későbbi assimilatio eredménye.

²⁾ H. külön mondja, hogy «a gyergyói székely nyelvjárásban ma is hallható még az *ábrázat* ejtés» 130. l.

jobb az *udvarnok* és *asztalnok* szavakat egészen kirekeszteni a bizonyításra használt anyagból, mert ha H.-nek igaza is volna, hogy a *dvorьnikъ* és *stolьnikъ* szabályos megfelelője a magyarban **udvornok* és **osztolnok* volna, mégis egészen természetes, hogy a *dvorь*, *stolь* tőszavakból lett *udvar*, *asztal* könnyen magukhoz idomíthatták volna a sokkal ritkábban használt, velük világos kapcsolatban álló származék szavakat. Az ilyen módon még hátramaradt 42 esetben ugyan nem valami nagy többségében (23 esetben), de elvégre mégis többségében megmaradt volna az *o*, ha a két *ó*-t (*pokrócz* és *póráz*) és a két vagy három *ö*-t (*köszméte*, *öszön*, *osztorú-öszörü*) ide számítjuk, magában áll az *u-s muszka* szó. Mit következtessünk ebből, következtessünk-e egyáltalában ebből a számarányból valamit? H.-nek jóval könnyebb volt a helyzete, ő ugyanis, minthogy belekeverte a sok ide nem tartozó *q*-féle és még egy pár magában álló, szintén ide nem tartozó esetet, egészen más számviszonyt talált, a melyből természetesen bátrabban vonhatott le következtetést; ő nála az *o*: *a* megfelelés úgy viszonylik egymáshoz, mint 60 a 23-hoz. Az én eddig nyert eredményem szerint ez a viszony sokkal elmosódottabb képet mutat, hisz a viszony 23 a 18-hoz!

H., fölbátorodva az *o*-k annyira túlnyomó többségén, neki indult, hogy az *a*-kat valahogy kimagyarázza, még pedig, a mint az *ablak*, *abrak*, *ábráz(at)*, *abroncs*, *abrosz*, *patvar*, *katlan*, *habarnica*, *paplan*, **aplény* > *eplény* és *akna* magyarázata mutatja, l. a 133. l., — ha török-szakad. Én a megfordított utat választom: meg fogom kísértetni, nem lehet-e könnyebben és kevésbé erőszakosan az *o*-kat megmagyarázni. Erre több ok biztat: 1. H.-nek nem sikerült az *a*-kat kielégítően megmagyarázni; 2. H. fejtegetéseiből is kitetszik, hogy az *o* a magyarban elég sűrűn keletkezett *a*-ból; 3. H. is csak a régi időben átvett szláv szókban vár *o* helyett *a*-t, ámbár ezt a nagyon is fontos szempontot sehol ki nem aknázza.

Rég észlelt tény, hogy állandóan nyílt szótagban is gyakran *o*-t találunk a várt *a* helyén, ha a következő szótagban *á* hangzó van. H. a III. fejezetben behatóan foglalkozik az ilyen esetekkel és, minthogy kutatásai ahhoz az eredményhez juttatták, hogy «régii szláv jövevényszavaink *o* hangja állandóan nyílt szótagban *a*-vá változott», 127. s k. l., a *kovačь* > *kovács*-féle

esetekben az o megjelenését kizárólag a rákövetkező á hang hatásának tulajdonítja, 123—125. l. Éppen H. e fejtegetései értelmében a IV. fejezetben a fönt említett lajstromba fölvetett *bosnyák*, *pákoszt(os)*, *oltár*, *zsoltár* nem bizonyítanak semmit sem és H. módszertani hibát követett el, hogy ilyen adatokat egyáltalában bent hagyott abban a lajstromban, a melyből az esetek számarányára támaszkodva akarta megállapítani, hogy állandóan zárt szótagban álló szláv o megmaradt-e vagy a-vá változott. Az *oltár*, *zsoltár* szavak fölhasználása ellen még más ok is szólhatott volna (vö. *vala*, *való* de *volt*, *hal*, *halál* de *holt!*), a *bosnyák* szó pedig kétségtelenül olyan korban került csak a nyelvünkbe, mikor az o > a változás már befejeződött, annak tehát itt már éppenséggel semmi keresni valója nincs. Ide sorolhatnók a *köszméte* szót is. Az ugyanis kétségtelen, hogy **köszmáta*-ból lett és ennek az o-ja elvégre ugyanolyan megítélés alá eshetnék, mint az éppen említett esetekben, csak biztosak volnánk abban, hogy a magas hangsorba való átesapás itt nem régibb az o > a-vá való változásnál; mert ha az utóbbi, valószínűbb esetet tesszük föl, azaz ha **köszmáta*-ból már akkor lett *köszméte*, mikor régi o-ból még nem is fejlődött nyiltabb hang, mi köze a *köszméte* szónak az egész kérdéshez?!

Az o—á-féle esetekhez mindjárt hozzákapcsolhatjuk a *koczka* és *poloska* szavakat is, hisz egyes ragozott alakjaikban (*koczkát—koczkára—koczkák*, *poloskát—poloskák*) a hangtani viszony szakasztott olyan. H. maga a III. fejezetben nyolcz esetben magyarázza az ilyen helyzetben álló o-t régibb, föltehető a-ból, l. 123. s k. l., de a IV. fejezetben mélyen hallgat arról, hogy a *koczka* és *poloska* voltaképp semmit sem bizonyítanak, a mi vagy nagy figyelmetlenség, vagy — pia fraus. Arról, hogy a *koczka* lehet esetleg későbbi átvétel, nem akarok ezúttal szólni.

Különös módon magyarázza H. a *pokrócz* és *póráz* hosszú ó-ját. «A *pokrócz* és *póráz* hosszú ó-ja, mondja, természetesen csak a v elenyészésének következménye. Minthogy pedig legcsekélyebb okunk sincsen föltenni azt, hogy a v előtti magánhangzó még előbb a-vá vált volna, azt hiszem, nyugodtan elfogadhatjuk, hogy e két szónak mai alakja egyenesen eredetibb magyar **pokrovc*, **povraz*, vagyis zárt szótagban o-val való alakokra megy vissza», 129. l. Hát én ezt a magyarázatot egyene-

sen erőszakosnak találom, mert az *ó* tudvalevő dolog épp olyan jól keletkezhett volna *av*-ből is, hisz maga H. a *pondró*-t szl. *pondrav*-ból magyarázza, a *posztó*-t pedig **postav*-ból, az meg éppenséggel nem valószínű, hogy a *pokróc* közvetlenül **pokrovc*-ra «vagyis zárt szótagban *o*-val való alakra megy vissza». El sem tudom képzelni, hogy H. mikép ejtené ezt a **pokrovc* szót, valóban zöngés *v*-vel zöngétlen *c* előtt, vagy talán **pokrofc*-nak?! Nem sokkal egyszerűbb, ha **pokrouc* ejtést teszünk föl, a melyben igaz azután az *o* már nem állt volna «állandóan zárt szótagban» (**pokrou-cot*, **pokrou-con*, **pokrou-cok*), csakúgy mint H. is helyesen mondja, hogy a szláv *bojnik*-ban az *o* nem állt zárt szótagban, és azért sorolja az «állandóan nyílt szótagban maradó szláv *o*» című lajstromba, egészen rendjén valónak is találja, hogy belőle «*bajnok* [olv. *bainok*]» lett. A mondottak alapján a *póráz* szót határozottan kivetendőnek tartom a lajstromból, a *pokróc* fölvételét is nem az *ou*-ból lett *ó* miatt tartom jogosnak, hanem kizárólag azért, mert az első szótagban álló szláv *o* «állandóan zárt szótagban» megmaradt *o*-nak. De vajjon megmaradt-e? Hisz a régi nyelvben *pokróc* mellett *pakrócz*-ot is találunk: az OklSz. egy az 1544. évből való oklevélben két *pakrowcz* alak van idézve, l. *lazsnak-pokróc* és *szür-pokróc* a., későbbi adatokat találni a NySz.-ban. Ma ezt a *pakrócz* alakot csak elvéve találjuk a Dunán túl, de nincs semmi okunk ezt az alakot fiatalabbnak tartani a *pokróc* alaknál, hisz állandóan zárt szótagban is *a*-vá változott az *o* sok más esetben is: *oblok* > *ablak*, *obráz* > *abráz(at)* > *ábráz(at)*, *obrusъ* > *abrosz* stb. stb. és *a*-vá vált a *pokróc*-hoz egészen hasonló esetben a *podkov* > *patkó*-ban. A *pokróc* tehát, ha csak különben azt tapasztaljuk, hogy *o* zárt szótagban is *a*-vá szokott változni, könnyen magyarázható assimilatio útján régibb *pakrócz*-ból. Hogy H. is, ha nem jutott volna, mert helytelen alapból indult ki, az ellenkező föltevéshez, mint a melyet én tartok helyesnek, a *pokróc* első *o*-ját bizonyára hasonulás következtében keletkezettnek magyarázná, azt egészen kétségtelenné teszi a III. fejezetben található «*motovilo* > *matóla*» példa, l. 122. l. Hogy a *matóla* mellett van *motóla* illetőleg *motolla*, azt H. egy árva szóval sem említi, annyira biztos benne, hogy a *matóla* az első sorban várható alak, hogy tehát a *motóla*—*motolla* csak később,

hasonulás következtében lett alak. És ebben H.-nek kétségtelenül igaza van. Vajjon ebből a későbbi *motóla*-ból keletkezett-e egyes vidékeken dissimilatio útján újra *matóla*, a mint azt Gombocz legújabb művében állítja,*) azt itt nem vizsgálom, de ugyanazon a jogon, a melyen H. a *motóla*-t *matóla*-ból magyarázza, magyarázom én a *pokrócz*, *pondró*, *posztó* szavakban az első szótagban álló o-t hasonulás útján a-ból keletkezettnek. Mint-hogy a *potroh*-nak írt szót *potró*-nak ejtjük és a PPBl.-ban *patroh* alakot találunk, nagy kedvem volna ezt a szót is ide sorolni; nem is az első szótagban mutatkozó o megértése okoz nehézséget, hanem inkább a második szótagban található, a melylyel H.-nek az V. fejezetben kellett volna foglalkoznia, a mit azonban elmulasztott.

Ebben a kapcsolatban kívánom fölemlíteni a *porkoláb* szót is, a melyet az OklSz. 1398-ból *Parkolaab* alakban említ, és a *pozdorja* szót. Hogy a *pozdorja* szóban a második szótagban álló o régi a-ból lett olyan alakokban, a melyekben á következett (*pozdorját*, *pozdorjás*), az egészen kétségtelen, hogy az első szótagban álló a azután a második szótagban keletkezett o-hoz hasonulhatott, azt én igen valószínűnek tartom, csak bajos dolog itt arra hivatkozni, hogy *pozdorja* alak még ma is széltiben ismeretes, mert tót és szlovén vidékeken ez az a abból is magyarázható, hogy a szomszédos szláv nyelvben is a *pozdorja* megfelelője bizony-bizony *pa*- és nem *po*- szótagon kezdődik, a minek okát a szláv nyelvészet könnyen megadhatja. H. mintha ilyen hasonulást nem tartana valószínűnek, legalább a III. fejezetben a *nosilo*-ból lett *nyoszolyá*-nak első o-ját ugyan régebb a-ból hajlandó magyarázni, idézi is az OklSz.-ből a *naszolya* alakot, de magyarázás közben sajátságos ingadozást árul el, l. 126. l.

Egészen közel áll az utoljára tárgyalt esetekhez egy szó, a melyhez azért nehezebb hozzászólni, mert egyetlen egy helyen fordul elő, értem a *pokronta* szót. «Csak a Schlägli Szójegyzék-

*) «11 §. Seit dem 13—14. jh. ist das betonte o vor dem langen ó der zweiten (bezw. dritten) silbe auf ziemlich grossem sprachgebiete in a (= ä) übergegangen: *olló* > *alló* MTsz.; *hordó* > *hardó* Moldau; *motóla* > *matóla* MTsz.» l. Die bulg.-türk. Lehnwörter in d. ung. sprache. Helsinki 1912, 147. l.

ből ismerjük a *pokronta* szót, mondja Gombocz 'A régi magyar ételnevek eredetéről' írt értekezésében, jelentése 'subcinerarium', 'hamuban sült kenyér'. Szláv eredetére (vö. cseh *pokruta*, lengyel *pokreťa* 'fladen', 'kuchen') már Szamota rámutatott» l. MNyv. 1 : 161. Meglehetősen bátorság kell ahhoz, hogy erre az egy adatra támaszkodva úgy tárgyaljuk a szót, mintha kétségtelenül ősrégi átvétel volna, pedig csak ha régi átvétel, szorul az első, itt szóban levő, *o* magyarázatra. De akkor sem látok semmi kényszerítő okot, hogy ezt az *o*-t okvetetlenül megőrzött régi *o*-nak tekintsük, megmagyarázhatnók elvégre a *pokronta* alakot a két egymásra következő hangzó kiegyenlítődése által **pakronta*-ból, a mely egy biztosan föltehető szláv **pokrąta*-nak felelne meg. De minthogy a szó egészen magában áll és ételnevek könnyebben vándorolnak helyről-helyre, nem látok semmi akadályt, hogy a szót később lengyel forrásból származottnak tartsuk, hisz a most már szintén elavult lengyel *pokreťa* szóból könnyen ki-magyarázhatjuk a *pokronta* alakot, csak föl kell tennünk, hogy a várható (**pokrenta* >) **pokranta* második szótagjában álló *a*-ból a többször említett dissimilatio következtében *á* előtt (**pokrantát*, **pokrantából* stb.) *o* lett, — az első szótagban álló *o* ilyen föltevés mellett magyarázatra egyáltalában nem is szorul, pedig bennünket ezúttal éppen csak ez érdekel.

Ha már azt a lehetőséget föl kellett vetnünk, hogy nem később átvett szó-e az annyira elszigetelt *pokronta*, önként e szempont alá kínálkoznak a *Borcsa*, *kondér*, *muszka* szavak.

A *Borcsa* nevet H. én rám hivatkozva, a tót nyelvből magyarázza, de a tót becvezők, a melyek közé ez a *Borcsa* is tartozik és a melyekről a H.-tól idézett helyen említést teszek (l. Nytud. 1 : 34.), aligha szivárogtak olyan régi időben a magyar nyelvbe, hogy az *o* még *a*-vá változhatott volna, nem kell tehát arra hivatkoznunk, hogy a *Borcsa* alak a *Borcsát*, *Borcsának*, *Borcsától*-fele ragozott alakokban *á* előtt keletkezett *o*-s kiejtésnek könnyen érthető továbbterjedése lehetne, csak csodálkozásomnak adhatok kifejezést, hogy H. annyira meg nem bízható elemeket is kevert bele abba a lajstromba, a melyből azután azt a számarányt kiolvasta, a mely következtetéseiben és további fejtegetéseiben irányította.

A *kondér* szót is nyugodtan aránylag újabb időben a horvát-

szerb *köndir* (régibb *köndër*)-ből származottnak tekinthetjük, mindaddig, míg H. be nem bizonyítja, hogy ez az ürmérték már az Árpádok korában is ilyen nevet viselt a horvát-szerbeknél (eddig csak a XV. sz.-ból ismerjük) és hogy ez a név már akkor elterjedt a magyarokhoz.

A *muszka* szóról talán H. sem hiszi, hogy olyan nagyon régi átvétel; az első adat rá, a melyet H. forrása, MELICH, idez a XVI. sz. második feléből való, l. MNyv. 5 : 342.

A *palozsnak* szót H. helyesen egy szláv *položnik*-ből magyarazza, látszólag ez kitünően meg is felel annak az eredménynek, a melyhez H. jutott: a szláv *o*-nak itt mintha valóban nyílt szótagban *a*, zárt szótagban *o* felelne meg. Hogy a *palozsnak* mellett mutatkozó *polozsnak* alak fejlődését mikép képzei H., azt elmondja a 126. l. vagy voltaképpen nem mondja el, de ehhez itt nincs semmi közünk, nem is tartom annak az első szótagban is jelentkező *o*-nak a magyarázatát olyan nehéznek mint H. De vajjon a *palozsnak*—*polozsnak* második szótagjában hangzó *o* valóban azt bizonyítja, hogy a zárt szótagban álló szláv *o* megmaradt *o*-nak? Dehogy bizonyítja, hisz csak közelebb szemügyre kell a szót venni és menten az a gyanú merül föl, hát ha a *palozsnak*-ban a második szótag *o*-ja nem állt-e eredetileg — a harmadik szótagban, hisz a szláv *-nik* képzőbokornak rendszerint *-nok*, *-nök* felel meg a magyarban, nem pedig *-nak*, a *palozsnak* tehát hangátvetés következtében keletkezhetett egy a szláv *položnik*-kal szemben várható **palazsnok*-ból, vö. *palasnyok* Marossszék és Küküllő mell., l. MTsz. Egyébiránt nagyon érdekes szláv szempontból is, hogy a magyarban a *palozsnak* mellett van még *palozsna* és *polozs*, *palos* szláv eredetű kifejezés a fészekben hagyott tojás illetőleg üres tojánhéjra más-más földrajzi elterjedéssel, ámbár biztos határt nem lehet az egyes területek közt vonni.

Az *apostol* szót a legeslegelejen kellett volna említenem, annyira világos, hogy nem szól H. elmélete mellett, de mert szintén magában álló eset, a vége felé szorult. H. nem szól róla egy árva szót sem, mintha minden a legszebb rendben volna, pedig MELICHre hivatkozik, a ki azt tartja, hogy a mai *apostol* régibb alakja *apastal* volt és a ki a következő módon foglalja össze véleményét: «Én tehát azt hiszem, hogy az

apostol-nak régi alakja: *apastal* *s-e* és *a*-ja alapján róm. kath. szlov. (jelen esetben is szlovén) átvétel. A mai magy. *apostol* *o*-ját a lat. *apostolus* élesztette életre» (SzlJöv. I₂: 225). Igazán érthetetlen előttem, hogy mi bírhatta rá H.-t, hogy szemben ezzel, de első sorban szemben azzal az el nem vitatható tényállással, hogy nyelvemlékeinkben *apastal* alakot találunk, szó nélkül úgy tüntesse föl a dolgot, mintha az *apostol* szó második szótagjában egy megőrzött szláv *o* rejlének.

Hátra van még az *osztön* és az *osztorú*—*osztörü* szó.

El nem tudom képzelni, hogy H. mikép adott magának számot az *osztön* fejlődéséről, ha ugyan számot adott magának és nem nyugodott meg csak egyszerűen abban, hogy benne megtalálta az általa várt *o*-t, mert az első *ö* természetesen csak *o*-ból keletkezhetett. De hogy is válhatott volna az *o* ebben a szóban *a*-vá, ha még e hangfejlődés megindulása előtt az *o* a következő szótagban álló *ë*-hez hasonult (*ostънъ* > **osztën* > *osztën* (l. NySz.) > *osztön*)? Az *osztön* szó igen szép bizonyíték SZINNYEI ellen, a ki azt állítja, hogy a szláv *o*-t azonnal *a*-val helyettesítette a magyar, de H. föltevését semmikép sem támogatja.

Az *osztorú*—*osztörü* szó származását MELICH éppen csak érintette (MNyv. 6: 445), de részletesen ki nem fejtette, annyira nem, hogy még azt sem lehet biztosan tudni, hogy a többjelentésű *osztörü* közül melyikre gondolt, azt azonban meg lehet már így is állapítani, hogy a kiinduló pont nem egészen helyes nála, és minthogy H. újat nem tud róla mondani, jobb ha egyelőre várakozó álláspontra helyezkedünk, semmiesetre sem döntheti el a vitás kérdést ez az egy szó.

Végig mentem H. anyagán és azt hiszem, sikerült nekem igen egyszerű eszközökkel az állandóan zárt szótagokban jelentkező *o*-kat kimagyarázni, sehol olyan erőszakos magyarázatokhoz nem kellett folyamodnom, mint H.-nek, a ki megtette az ellenkező kísérletet, a ki igyekezett minden ilyen helyen található *a*-t későbbi fejlődésnek kimutatni. H. nem tudja az *ablak*, *abrák*, *abrázat* (> *ábrázat*), *abroncs*, *abrosz*, *patvar*, *katlan*, *habarnica*, *paplan*, **aplény* (> *eplény*) és *akna* szavak első szótagjában hangzó *a*-t másképp kimagyarázni, mintha egészen új elméletet állít föl a szótagok elválasztására: «azt hiszem, mondja, hogy a szl. *oblokъ*, *obrokъ*, *obrazъ*, *obračъ*, *obrusъ*, *potvorъ*, *kotlina*,

hobotnica, *poplon*, **oplěň* és *okno* kérdéses o-ja magyar **o-blok*, **o-brok*, **o-bráz*, **o-broncs* stb. szótagolás következtében vált a-vá» és még folytatja: «Nyelvjárásilag még *pokrócz* és *potroh* mellett is találunk így magyarázható *pakrócz* (MTsz.) és *patroh* (NySz.) alakot» 133. l. Már magában az a körülmény, hogy H.-t az ő elmélete ilyen erőszakos következtetésekre kényszeríti, azt bizonyítja, hogy helytelen utakon jár, hogy végeredményéhez nem jutott higgadt, óvatosan lépésről-lépésre haladó következtetések alapján.

Nem tudom, milyen módon állította össze H. anyagát, meglehet, hogy véletlenül elkerülte figyelmét egyik-másik ide tartozó szó, meglehet, hogy készakarva is mellőzött egy-egy adatot, hisz oly szűkszavú sok tekintetben, hogy nehéz eljárásáról tiszta képet alkotni magának. Hogy elkerülte figyelmét p. o. a *pászta* szó, azt értem, hisz MIKLOSICH nem tud ennek szláv eredetéről még semmit; másrészt bizonyos, hogy egy *postaty*-ből lett magyar *pásztát*, a melyből a magyar, mert tárgyesetnek érezte, *pászta* nominativust vont le, arról tesz tanúságot, hogy az o állandóan zárt szótagban is a-vá vált, mert a mint H. az *ábráz(at)* szót egy még élő *abráz(at)*-ből magyarázza, ezt pedig *obrazъ*-ből, úgy kell a *pásztát* is régibb *pasztát*-ből magyaráznunk. Nem változtatna a dolgon semmit, ha MELICHnek volna igaza, a ki azt hiszi, hogy én hibásan magyaráztam a szót *postaty*-ből, és hogy az bolgár *posta* mása, l. MNyv. 8: 153, akkor is csak azt vallaná a magyar szó, hogy de bizony nyiltabbá vált a szláv o zárt szótagban is; no de M. ezúttal is csak azt bizonyította, hogy nagy tudása mellett is gyakran egészen elemi kérdésekben sem tud eligazodni, a mint ezt a Nyelvtudomány novemberi füzetében majd ki fogom mutatni. Mondom, nem csodálkozom azon, hogy H. figyelmét elkerülte a *pászta* szó, a melynek a Nyelvtudomány I. kötetében külön cikkkecskét szenteltem, de fölötte csodálkozom, hogy észre nem vette a *kom rnyik* szót, csodálkozom rajta és nagyon sajnálom, mert ez könnyen figyelmeztethette volna egy szempontra, a melyről értekezésében egészen megfeledezett. H. a III. fejezetben, a hol az «állandóan nyilt szótagban maradó szláv o»-ról szól, föl-említi egyebek közt a szláv *komora*-ból lett *kamara* szavunkat, ha ehhez hozzá mérte volna a *komornyk* szót, önként föl-villan-

hatott volna agyában az a gondolat, hát ha a *komornyik* szóban nem csak a zárt második szótagban, hanem az első nyílt szótagban is azért maradt meg az *o*, mert később átvett szó! És ha egyszer ez a gondolat megvillant volna az agyában és a változatlanul maradt *-nik* (cseh és tót kiejtés szerint *-nyik*!) által megerősítést talált volna, akkor ez a gondolat nagyon is megtermékenyíthette volna H. fejtegetéseit, a melyekben hiányzik a kellő történeti perspectiva. Hisz H. arról, hogy egy-egy szóban az *o* megmaradt, mert a szó talán később került a nyelvünkbe, akkor, mikor az $o > a$ változás már be volt fejezve, egy árva szót sem szól, hanem az olyan szavakról is, mint *bosnyák, kondér, muszka, koszperd* (!), *pokronta*, úgy szól, mintha a kétségnek még árnyéka sem férne hozzá, hogy ezek a szavak egytől-egyig az Árpádok korában kerültek nyelvünkbe. Ez pedig már megint súlyos módszertani hiba.

Nincs se ráérkezésem, se kedvem, hogy az egész kérdést minden apró-cseprő árnyalatával, száz meg száz adatával, nyelvtörténeti és földrajzi variánsaival töviről-hegyire végig tárgyaljam, de erősen reményelem, hogy az újra fölvetett kérdés nem fog egyhamar nyugvóponthoz érni, akad talán H. álláspontjának védője is, MARIANOVICS p. o. «jeles» értekezésnek mondja H. dolgozatát, l. Nyr 41 : 238, és bizonyára hajlandó ezt az ítéletét meg is okolni, ha mások azt vitatják, hogy ez az értekezés alapján elhibázott. Bármennyire sajnálom, hogy H. kollégámnak, a kinek nyelvészeti értekezéseit mindig a legnagyobb figyelemmel és nem egyszer okulással olvastam és a kitől még sok jeles munkát várok, meg kellett mondanom, hogy ezt az értekezését elhibázottnak tartom, mégis csak jót reménylek ebből is. H. egymásután két nagyobb értekezést írt, a melyekben a szláv nyelvekből átvett magyar szavak főszerepet játszanak, mégsem restelli bevallani, hogy «szláv nyelvészeti ismereteim jóformán egyenlők a semmivel», sőt még élesebben hangsúlyozva azt mondja, hogy a most szóban forgó föladat megoldására «különösebb szláv nyelvészeti ismeretekre egyáltalán nincs szükségünk», 116. l. Az én legfőbb óhajtásom az, hogy H., ha már neki okvetetlenül meg kell én rám haragudnia azért, a mit a tudomány érdekében kötelességemnek tartottam itt kifejteni, az ő fényes tehetségeivel sajátítsa el egy bizonyos fokig a szláv

nyelvészet elemeit, hisz folyton-folyvást hasznát fogja venni az újonnan megszerzett ismereteknek. Ha pedig eddig meg nem győztem arról, hogy a világnak legjobb módszere sem óvhatja meg az embert a legnagyobb botlástól, ha a tényállást nem ismeri, engedje meg nekem, hogy egy apróságon megmutassam, hogy hová vezethet az annyira földicsért módszer, ha nem párosul kellő tárgyismerettel.

H. a III. fejezetben, a melyben ahhoz az eredményhez jut, hogy «állandóan nyílt szótagban maradó szláv o» a magyarban rendszerint a-vá változott, említi egyebek közt a *csóva* szót is, még pedig a lajstromban ilyen módon: «*čova* > *csóva* (Nyr. XIII. 365)», magyarázni pedig a magyar szónak a szlávhoz való viszonyát így magyarázza: «A szl. *čova*-val szembenálló mai *csóva* kétségkívül eredetibb **csova* alakból fejlődött (vö. a szabályos *csavál* alakot NySz.). Olyan hangsúly következtében való megnyúlás ez a **csova* > *csóva* fejlődés, a milyent pl. a *kokas* ~ *kókis*, a *próbdál*, vagy a jókora területen hallható *prótestáns*, *próteszszor* eseteiben is tapasztalhatunk»; 127. l. Ha H. csak egy kicsit járatos lett volna a szláv nyelvészetben, tudta volna, hogy vannak szláv nyelvek, a melyekben a hangzók lehetnek hosszúak is, és hogy a horvát-szerbben meg a szlovénben a közönséges írás a hosszú hangzót nem különbözteti meg a rövidtől, tudta volna azt is, hogy *é* szláv nyelvben *o* előtt nem keletkezhetett sohasem, hogy tehát egy szláv *čova* szó csak egészen speciális viszonyok közt keletkezhetett volna. Ha ehhez hozzá vette volna, hogy a forrás, a melyből ezt a *čova* > *csóva*-t vette, a lehető leggyanúsabb,* legalább is érdeklődött volna, hogy hát voltaképp melyik szláv nyelvben találunk *čova* szót és mikép hangzik a szó a szláv nyelvben, hisz forrása még azt sem mondja meg, hogy miféle nyelvben kell azt a *čova* szót keresnünk. De mint-hogy e tökéletlen forrás elején azt olvassuk, hogy «a szláv alakok csaknem kizárólagosan a szerb és horvát nyelvekből valók», l. i. h. 313. l., első sorban horvát-szerb szótárban kellett volna

* Az akkor (1884-ben) még nagyon fiatal MUNKÁCSI, egy másik értekezése számára gyűjtve anyagot, találomra kiirogatott szláv szótárakból magyar szavakkal összezsengő szláv szavakat és SZARVAS jónak látta, hogy ezt az egészen értéktelen összeállítást kinyomassa.

H.-nek a szót keresnie, ott meg is találta volna *čóva* alakban, azaz hosszú *ó*-val! Tehát kár volt olyan nagyon bajlódni ezzel az ide sem tartozó szóval és a szláv nyelvben meg sem található «rövid» *o*-ból olyan mesterkélt módon kimagyarázni a magyar hosszú *ó*-t. De nem csak hogy hosszú az *o* a szláv szóban, hanem egészen kétségtelen az is, hogy az elszigetelt szerb *čóva* szó, a mely magában a szerb nyelvben is igen ritka, más szláv nyelvben pedig merőben ismeretlen, semmi egyéb mint a magyarból átvett *csóva*, a mint ezt már SIMONYI, a ki a magyar szót rég megmagyarázta, l. Nyr. 32:477, helyesen sejtette — S. csak annyiban tévedett, hogy a szerb *čóva* szót hadikifejezésnek tartotta.

Végül még egy apróságot! H. elmondja egyebek közt az *o blok*, *o-kno*-féle «magyar» szótagolásának a védelmére, hogy «kénytelen voltam egykori magyar *No-vi-grád* ejtését föltételezni, mert *No-vig-rád* tagolásban sohasem rövidülhetett volna **Novgrád* > *Nógrád-dá*», 133. l. Ha H. ismerné egy kicsit a szláv nyelveket, sohse törte volna a fejét azon, mikép juthat *Novigrád*-ból egy magyar **Novgrád*-hoz, hanem mindjárt szláv *Novigrád*-ból indult volna ki, a melynek szakasztott mása a híres orosz *Novgorod* és a melynek, ha csak a melléknév alakját tekintjük, édes testvére — *Belgrád* neve.

ASBÓTH OSZKÁR.

Egy török-mongol hangtörvény.

A török-mongol nyelvviszonyt ma még csaknem teljes homály fedi. Meg nem okolt feltevések, a dilettantizmusnak is csak nagyon alacsony színvonalán álló nyelvészeti kísérletezések, hiányos és tökéletlen feljegyzések versenyezve járulnak hozzá ahhoz, hogy a ki elfogulatlanul s némi módszerességre törekedve fog a kérdés vizsgálatához, — nem szólva a részletkutatás egy-egy újabb nagybecsű termékéről, — a semminél is kevesebbet találjon maga előtt.

A török-mongol összehasonlító nyelvtudomány a finnugor mellett szégyenletesen hátramaradt. Nálunk FOGARASI ábrándos kísérletezései után és BÁLINT GÁBOR szerencsétlen kutatásaival egyidőben a fáradhatatlan BUDENZ igyekezett lerakni ezen a téren is az alapokat, a melyeken a török-mongol nyelvtudománynak kellett volna felépülnie. «Némely látszólagos képtelenségek a csuvas-török hangviszonyokban» (NyK. III.) című dolgozata a mongol nyelvészeti kutatásokat is közelről érdekli s a NyK. XX. és XXI. kötetében közzétett mandzsu és mongol nyelvtani vázlatai ma is alapjául szolgálhatnak az ily irányú tanulmányoknak. A tungúz dialektusokat is szándékozott ismertetni, mint ez mandzsu nyelvtanának bevezetéséből nyilvánvaló; sajnos, ezt a szándékát nem valósíthatta meg. BUDENZ után megszűnt nálunk az érdeklődés a mongolság iránt, míg aztán legújabbán GOMBOCZ ZOLTÁN foglalkozott a török-mongol nyelvviszonynyal s írta meg «Az altaji nyelvek hangtörténetéhez» című tanulmányát, mely a jelen dolgozatnak is sokképen volt segítségére.*)

*) A külföld munkássága sem mutat sokkal szebb képet. Vö. Gombocz Z. NyK. 35 : 242—3.

Pedig a mongol-mandzsú nyelvek tanulmányozása a törökség szempontjából elsőrangú fontosságú, mert a török nyelvtörténet legérdekesebb kérdéseire csak ezektől a tanulmányoktól várhatunk feleletet.

Rendkívül bonyolulttá teszi a török-mongol nyelvviszony problémáját az a kölcsönös érintkezés, mely a törökség és a mongolság között többször fennállott s a melyre valaha talán csak a hangtörténeti chronologia fog némi világot vetni. Nem vagyunk tisztában a mongol-mandzsú nyelvviszonnyal sem, s nagy a gyanú, hogy e két nyelvben levő közösségeknek pusztá átvétel az alapja.

Nagyon természetes, hogy a pontos felelet ezekre a kérdésekre elvész a prähistorikus kor homályában, s bizonyos fokon túl kénytelenek vagyunk az ősrégi átvételt, az ősrégi kultúr-közösséget az ősrökonsággal, az ősrégi vérközösséggel egyenlő rangú tényezőnek venni a nyelvek és népek kialakulásában. Így vagyunk egyelőre a török-mongol viszony vizsgálatánál is.

Ilyen ősrégi időkre mutat vissza az a hangtörvény, melyet e dolgozatom fog kifejteni.

* * *

Forrásokul ugyanazokat a műveket használtam, a melyeket GOMBOCZ ZOLTÁN fennemlített tanulmányában. Rövidítéseim is ugyanazok, magyarázatuk ott (NyK. 35 : 244—7) megtalálható. Azoknak a jeleknek, melyek újabb művekből vett adataim mellett állanak és a melyek a fentemlített helyen nem találhatók, magyarázata a következő :

burjAIPodg. = alarski burját PodGORBUNSKIJ után (M. A. Подгорбунский: Русско-монголо-бурятский словарь. Иркутск. 1909.)

burjBPodg. = balaganski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjChPodg. = chorinski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjNUPodg. = nižne-udinski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjSC. = selenginski burját CASTRÉN után.

burjSPodg. = selenginski burját PodGORBUNSKIJ után.

burjTPodg. = tunkinski burját PodGORBUNSKIJ után.

csuVPAAS. : PAASONEN csuvas szójegyzékéből. NyK. XXXVII—XXXVIII.

csuVG. = GOMBOCZ ZOLTÁN: Csuvas szójegyzék. NyK. XXXVI.

- kazPAAS. = kazáni adatok PAASONEN csúvas szójegyzékéből
 khalPODG. = khalkha-mongol PODGORBUNSKIJ után.
 mandzsuHARL. = Manuel de la langue mandchoue. Par C. de HARLEZ. Paris. 1884.
 mandzsuIV. = A. O. ИВАНОВСКИИ: Mandjurica. СПб. 1894.
 MNYV. = Magyar Nyelv (a M. Nytud. Társ. folyóirata).
 mongkelACHRUDN. = keleti mongol aru-chorčin dialektusa
 RUDNEV után (A. Рудневъ: Материалы по говорамъ восточной МОНГОЛИИ. С.-Петербургъ. 1911.)
 mongkelDBRUDN. = keleti mongol durbut-bejse dialektusa
 RUDNEV után.
 mongkelORUDN. = keleti mongol ordos dialektusa RUDNEV után.
 mongkelTRUDN. = keleti mongol tumut-dialektusa RUDNEV után.
 oszmBdM. = Dictionnaire turc-français. Par A. C. BARBIER DE MEYNARD. Paris. 1881.
 óoszmVÁMB. = Alt-osmanische Sprachstudien von H. VÁMBÉRY. Leiden. 1901.
 tungSamGR. = samagerni tungúz GRUBE után.
 tungOch. = ochotski tungúz GRUBE után.

* * *

Régóta tudjuk, hogy a köztörök nyelvek szókezdő *t*-jével szemben az oszmanliban hol *t*-t, hol pedig *d*-t találunk, s e jelenség magyarázatáért a török nyelvekhez hiába fordulunk. Megpróbáltam a kutatást a mongol-mandzsu nyelvek területére is kiterjeszteni, s ez nem remélt sikerre vezetett. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az oszmanli szókezdő *t*-nek a mongolságban *č*-, a *d*-nek pedig következetesen *s*- felel meg, természetesen dialektikus eltérésekkel. A mongol irodalmi nyelv, mely meglehetősen régi nyelvállapotot őrzött meg, szabályosan ezt a megfelelést tünteti fel, megjegyezvén, hogy bizonyos hangtani helyzetben (*a*, *e*, *o*, *u*, *ü* előtt) a *č* helyett *c*-t találunk.

E hangtörvény bemutatására szolgálnak az alább közölt szóegyeztetések. Természetes, hogy e hangtörvény segítségével kutatás közben még számos új nyomra, sok új etimológiára fogunk bukkanni, éppen ezért az alábbi sorozattól mi sem áll távolabb, mint hogy csak megközelítőleg is kimerítő legyen. Arra sem lehetett gondolni, hogy az etimonokat a mongol-mandzsu nyelvterület minden egyes dialektusán végig kövessem s a szabályszerű megfeleléseket pontosan összeállíthassam. Fő-

oka ennek az, hogy a rendelkezésünkre álló tungúz anyagok a legprimitívebb követelményeknek sem felelnek meg. Igaz, hogy azzal sem dicsekedhetünk, hogy a mongol-mandzsú nyelvterület többi részeiről tulságosan sok pontos feljegyzésünk volna.

Az etimológiákat olyan sorrendben közlöm, a mint azokkal hangtörvényemet a legvilágosabban bebizonyíthatom.

I. Oszm. *t-* ~ mongol-mandzsú *č-* (~ ktör. *t-*).

1. *taš*. oszmBdM. طاش *taš* 'pierre; pierre précieuse; marbre de toute sorte'.

~ orkh. ujj. csag. kturk. alt. tel. leb. sor. kacs. küer. kún, kazR. *taš* 'der stein, steinern' | kirg. sag. kojbr. *tus* 'der stein' || csuvPaas. *tšyl* id. || jakB. *tās* id.

~ mongSCHM. *čilayun* 'stein, steinig' | mongKhRAM. *tš'ulw̄y*, *tšulū* id. | kalmJü. *čilōn* id. | burjC. *šuluy*, *čolū* id. | khalPodg. *čulūn* id. | burjSPodg. *čolū* id. | khalPodg. *čulūn* id. | burjSPodg. *čolū* id. | burjNUPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjTPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjChPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjAlPodg. *šulun*, *šulu* id. | burjBPodg. *šošun* id. || mandzsúIv. *čoló* id. | mandzsúSolIv. *žoló* id. || tungManIv. *žoló*, *žoló* id. | tManMAX. *žolo* id. | tWilMAack *žolo* id. | tČapKL. *žulo* id. | tOchGR. *žol* id. | tNerKL. *žaló* id. | tJakKL. *žoló* id. | tMangKL. *žöllo* id. | tOročPROT. *dčolo* id. | tOročČ. *žolo* id. | tOročLEON. *žolo* id. | goldGR. *žoló* id. | tungLamKL. *žolá* id.

Vö. BUDENZ NYK. 3 : 243, RAMSTEDT Konjug. 97. l., GOMBocz NYK. 35 : 260.

2. *tala-*. oszmZ. طالامق *tala-* 'mordre, piller' | طالان, تالان *talan* 'qui pille; pillage' | oszmBdM. طالامق *dala-* id.

~ az. kaz. kir. krm. karLT. alt. tel. leb. sor. szag. kojB. kacsR. *tala-* 'zerreißen, abreißen, zerstören, vernichten, beißen; rauben, plündern; zanken, streiten, kämpfen' | jakB. *talā*, *talībīn* 'etwas von jemand rauben, jemand berauben'.

~ goldGR. *čola-*, *čolo-*, *čoli-* 'stehlen, rauben' | tungOroč. LEON. *čooči*, *čoolahaŋe* 'воръ' | tOročPROT. *čooča* id. | žučGR. *táo-lī-mei* 'stehlen'.

Figyelemre méltó a BdM. *dala-* alakja, mely feltétlenül újabbkori alakulás (analogia, sandhi stb.; esetleg hibás feljegy-

zés). Megvan a RADLOFF szótárában is (III. 1633). Példáink között ezen kívül is több olyannal fogunk találkozni, a melyeknek az eredeti *t*-vel, illetve *d*-vel kezdődő alakjuk mellett *d*-vel, illetőleg *t*-vel kezdődő mellékalakjuk is van. De mindegyiknél világosan látszik, melyik az egészen új fejlemény.

BÖHTLINGK a jakut alakot összeveti a mongKow. *tala*- 'enlever, confisquer les biens' szóval, melyhez még hozzácsatolhatjuk a mandzsuGAB. *tala*- 'nehmen, sich aneignen, confiscieren' szót. Kétségtelen azonban, hogy mind a mongol, mind a mandzsu szó újabb átvétel a törökből. A már fentebb is említett többrendbeli kölcsönös érintkezés a törökség és a mongolság közt a szóegyeztetést zavarja főképpen. Kénytelenek vagyunk alakilag meglehetősen eltérő egyeztetéseket végezni, holott talán akármelyik szónak pontos mása is megvan a másik nyelvben. Az átvételek több rétegének hipotézise egyrészt nagy segítségünk a kutatásban, de másrészt rovasára van az egyeztetések biztosságának.

Vö. Gombocz NyK. 35 : 261.

3. *tavuk*. oszmBdM. طاووق (var. طاووق, طاووق) *tavuk* 'poule'.

~ ujrR. *tau* id. | altR. *taka* id. | tarR. *toka* id. | tel. leb. kumR. *tāk* id. | kar. kojbc. *takiak, tākāk, tagak* id. | kirg. kaz. tob. csagR. *tau*k id. | csagR. *tau*ruk, *takuk* id. | oszmR. *tavuk* id. || esuvAnMUNK. *čex* id. | esuvAnZ. *ciž* id. | esuvVirjMUNK. *čere* id. | esuvVirjASM. *tšir̄i* id.

~ mandzsuGAB. *čoko* 'hahn, huhn' | tungOročPROT. *čeko* 'курица' | goldGR. *čekó, čekžó, čoko* 'hahn' | tungAlAmMAACK *tōoka* id. | žučGR. *t'i-huó* id.

Újabbkori török jövevényyszó a mongSCHM. *takja* 'henne'.

Vö. Gombocz NyK. 35 : 261, MNyv. 3 : 367.

4. *toprak*. oszmBdM. طوپراق *toprak* 'terre, sole, territoire' (v. طپراق).

~ krm. csag. kir. kúnR. *toprak* 'Erde, Land, Territorium, Kontinent'. *kara toprak* (kir. oszmR.) 'die Schwarzerde, das Grab' || esuvPAAS. *tāpra* (Szp. *tōpra*) 'por, föld' | esuvG. *tōpra* id.

~ burjNUPODG. *šabur* 'черная земля, грязь' | burjBPODG. *šabar* 'грязь' | burjTPODG. *šabar* id. | khalPODG. *šabar* id. | khal., burjT., Ch., ВРОDG. *šabartaj* 'грязный (о дорогѣ)'.

Ez alakok szabályos megfelelőjének a mongolban *c*-vel kell kezdődnie. Zavarja a dolgot CASTRÉNNAK egy adata a selenginski és chorinski burjátból: *šabar* 'Lehm'. A selenginskiben ugyanis *č*-vel kellene kezdődnie a szónak. Tekintettel azonban arra, hogy a selenginski *šabar* PODGORBUNSKIKNÁL nincs meg s CASTRÉNNÁL is esetleg tévedés lehet, ettől most eltekinthetünk.

A mongol **čamur* alakot annál inkább feltehetjük, mert van a törökség egy részében egy szó, a mely ennek pontos megfelelője, s a mely *e* szerint újabb mongol jövevényszó volna. Ez a csag. krmR. *čamur* = *čamir*, oszmR. *čamir* 'Ton, Schlamm, Schmutz'.

A *toprak* képzése világos (< **topur* + *ak*; vö. kumük *opurak* > *oprak* 'ruha, öltözet').

5. *tür.* oszmBDM. *تر* *ter* (var. *در*) 'sueur, transpiration, moiteur'.

~ ujj. csag. ktur. krm. alt. tel. leb. sor, kiz. küer. tarR. *tär* 'der Schweiss' | kazB. *tir* id. || csuVPAAS. *tar* id.

~ mongKow. *cer* 'humeur, flégame'.

6. *tüy.* ujj. csag. ktur. tar. alt. tel. leb. sor, küerR. *tüy* 'gleich, gleichartig; grade, genau; das Gleichgewicht, die Regel, die Richtschnur, die Ordnung, das Maass' | kir. kkir. sag. kojB. kaes. *tey* id. | kazB. *tüy* id. || csuVPAAS. *tan* 'egyenlő' || jakB. *tüy* 'glatt, eben; gleich; Glätte, Ebenheit; Gleichheit'.

~ mongKow. *cey* 'le prix, la valeur' | burjSPodG. *cän* 'цѣна' | burjNUPodG. *sän* id. | burjBPodG. *sän* id. | burjChPodG. *sän* id. | burjSPodG. *cägnäyü* 'цѣнить' | burjNUPodG. *sägnäyü* id. | burjTPodG. *sägnäyü* id. | burjBPodG. *sängäyü* id. | burjNUC. *sey* 'preis' | burjSC. *cey* id. | burjNUC. *seynenäm, segnenäm* 'schätzen' | burjSC. *cegnenep* id.

BÖHTLINGK a jakut alakot összeveti a mongKow. *tey* 'équilibre' szóval, melynek idetartozása nyilvánvaló.

7. *tanak.* oszmBDM. *طالق* *tanak* 'chose étonnante; prodige, merveille' | oszmBDM. *طامق* *tan-* 'nier; s'étonner'.

~ kaz. krmR. *tiyla* 'zuhören, vernehmen' oszm.: 'ein klingendes Geräusch von sich geben' | orchR. *tiylä-* 'lauschen' | sagR. *tiynä-* id. | ujjR. *tiylä-* id. | leb. sor, szag. kojB. *tiyna-*

id. | kazR. *tigla-* id. | kazBÁL. *tiyna-* id. | alt. tel. soj. *tiyda* 'horchen, gehorchen' | karC. *taynärmen* 'hören'.

~ mongORUDN. *čingrina-* 'звучать' | mongKow. *čigna-γu* 'écouter, observer' | mongSEM. id. 'horchen' | burJC. *šaynanam, šagnanam, čagnanap* 'hören, horchen' | kalmJü. *čignazu* 'horchen, lauschen'. || mandzsuZACH. *čingilaku* 'колокольщикъ, звоноръ'.

Megvan: GOMBOCZ NyK. 35 : 261. Új az oszm. *tay* és a mongol *čingrina* idevonása. A ktör. *tigla-* eredeti jelentése 'hangzani' lehetett (**tij* alapszóból *-la* képzővel) s ebből fejlődött a 'hallani' jelentés. A mongol *čingrina* és a mandzsu *čingilaku* idevonását mindenesetre zavarja az a körülmény, hogy a két szó erősen hangutánzó. Nem lehetetlen azonban, hogy az alapalak oly, a *č* hanghoz mindenesetre nagyon közel álló affricatával kezdődött, a mely a törökségben, mialatt a szó hangutánzó volta lassanként kiveszett a köztudatból, a többi ugyanilyen szókezdővel együtt *t*-vé fejlődött.

8. *tämiz*. OszmBdM. *تميز temiz* 'propre, net; pur, sans tache ni souillure; honnête, vertueux, d'une réputation sans tache'.

~ az. krmR. *tämiz* 'rein, fleckenlos, polirt, tugendhaft, von gutem Rufe'.

~ mongKow. *ceber* 'pur, propre, net, irréprochable' | mongDBRUDN. *šiwēr* 'чистый'.

Az egyeztetés mind hangtani, mind pedig jelentéstani szempontból kifogástalan. Kérdés azonban, hogy viszonylanak e szóhoz azok az alakok, melyeket PAASONEN «Die türkischen lehnwörter im mordwinischen» cz. munkájában (p. 46) felhoz: mis. *čibär* 'hübsch, nett, schön' | kaz. *čilbär*, (OSTR.) *čibär* id. | csuv. *čiber* 'hübsch' | csag. *čeber* 'fink, geschickt (von frauen)' | alt. *čeber* 'reinlich, sauber'. Közvetlen kapcsolatban csupán az alt. *čeber* van a mi szócsoporthunkkal, a mely, mint jelentése is mutatja, újabb mongol jövevényszó. A többi alakok idetartozása azonban nem látszik előttem kétségtelennek (nb. kaz. *čilbär*), de feltéve azt, hogy a kaz. alak *č*-je anorganikus (a mit különben lehetne bizonyítani, ha igaz volna), akkor is nagyon valószínűleg gondolhatunk átvételre.

9. *törü*. oszmBdM. *تورا* ou *توره* *töre* 'coutume, loi coutu-

mière; règlement civil et criminel; en particulier le code édicté par Djenghiz-khan; titre donné aux princes et ministres'.

~ orkh. ujrR. *törü* 'die entscheidung des fürsten, die gewalt, die der fürst ausübt, die regierungsgewalt, das gewohnheitsrecht' | kirR. *törö* 'die gerichtliche entscheidung' | karR. *törä* 'das gericht, die gerichtliche sache, etc.' | ujr. csag. oszm. kúnR. *törä* 'die regel, das gesetz' oszm.: 'die sitte, das gebrauch'.

~ burjBPodg. *šübäri* 'судъ' | burjTPodg. *šübäri* id.

A balaganski és selenginski alakok megfelelője egy irodalmi **cübäri* lenne, melyet a török alakkal egyeztetni nem ütközik akadályba. Gombocz a török alakokat a mongKow. *türü* 'regierung, regierungsverwaltung' szóval egyeztetni, de valószínűnek tartja, hogy a mongol *türü* újabb jövevényszó. Hogy a mandzsuGAB. *doro* 'regel, ordnung, sitte, handlungsweise, lebensart, beruf; grundsatz, prinzip, herrschaft, ceremonie' hogy viszonylik ezekhez a szókhöz, az egyelőre nem világos.

II. Oszm. *d-* ~ mongol-mandzsu *s-* (~ ktör. *t-*).

10. *dün.* oszmBdM. *دون* *dün* 'hier' | oszmZ. *دون* *dün* [gegenteil von *كون* *gün*] 'nuit; la nuit d'hier; hier' | krmR. *dün* 'nacht'.

~ orkhTn. *tün* 'la nuit' | ujrR. *tün* id. | szojR. *tün* 'nacht, gestern' | urjKAT. *tün* 'ночное время, ночь' | urjKAT. *tün* 'въ ночное время, ночью' (< *tünün* l. KAT. p. 292. d. 5.) | csag. ktur. tar. kir. kkir. alt. tel. leb. kacs. küer. szag. kojb. kúnR. *tün* 'die nacht' | kazB(L. *tön* id | baskPR. *tön* id. || jakB. *tün* id.

~ mongKow. *süni* 'nuit' | mongAChRUDN. *sun(i)*, *süni* id. | mongTRUDN. *süni* id. | mongDBRUDN. *tün* id. | burjSC. *söhe*, *söni* id. | khalPodg. *süni* id. | burjSPodg. *söni* id. | burjT. B. AlPodg. *gxüni**) id. | khalPodg. *gxüni* id. | burjNU. T. ChPodg. *gxöni* id. || mandzsuIv. *süni* id.

11. *dülki.* oszm. krmR. *دلکی، دلکو، دلکی* *dülki* 'der fuchs'.

~ ujr. csag. kturR. *tülki* 'der fuchs' | kún, alt. tel. tuba, sor, kirR. *tülkü* id. | esuvBG. *tüle* id. | esuvMkarG. *tüle* id.

~ mandzsuGAB. *solohi* 'zobel' | goldGR. *sóle*, *söli* 'fuchs'

*) A *gx* hangértékével nem vagyok tisztában.

goldGR. (zwischen dem Geong-gebirge und dem Ussuri) *sole*; oberhalb des Ussuri: *solaki* | tungOlčaGR. *sull* id. | tungSamGR. *sole* id. | tungOročLEON. *sulaki* id. | tungBIR. *solaki* id. | tungUds. MIDD. *solaki*, *šolaki* id. | tungKondCSEK. *sulaki* id. | tungAnad. *holi*, *holati* id. | tungOch. *χulican* id. | tungCASTR. *sulaki* id.

A török *dilki*, *tilki* és tungúz *sulaki*, *soloki* stb. szókat már GOMBOCZ ZOLTÁN egymás mellé állította (NyK. 35 : 277), de azt mondja a tungúz alakokról, hogy szókezdő *s*-hangjuk miatt nem illenek össze a török alakokkal. Bizonyításunk szerint éppen ellenkezőleg van a dolog, s inkább a fent említett helyen felhozott mandzsuGAB. *želken* 'eine art marder' stb. alakok szorulnak további magyarázatra.

12. *däri*. oszmZ. دري *deri* 'peau, cuir'.

ujgR. *täri* 'leder, haut' | urjKAT. *täriḡ* 'вооружение богатыря, шуба шамана' | kúnR. *täri* 'leder, haut' | kojbc. *ter* 'haut' | alt. tel. leb. sor, küerR. *tärä* 'das leder, die haut, das fell' | krm. bar. kar. csagR. *täri* id. || jakB. *tiri* 'haut, balg, fell, leder' || csuvPAAS. *tir* 'bör'.

~ mongKOW. *sarisun* 'cuir, cuir colorié, peau de chagrain, maroquin' | mongKOW. *saḡari* 'peau de la main ou des pieds qui est dure; un cor, durillon; une escarre (d'ulcère); peau du derrière des ânes, des mulets, qu'on tanne pour en faire des bottes' | khalPODG. *sāri* 'кожа козловая' | mongORUDN. *sarisin*; *sarisin χamir* 'кожа на носу собаки, непокрытая шерстью' | mongORUDN. *sarisin borbo* 'место надъ пяткой у собаки, скудно покрытое шерстью'.

BÖHTLINGK az Über die Sprache der Jakuten Wb. 156. lapján a jakut *sāri* 'die haut vom ende des pferderückens; daraus verfertigte stiefel' s a *saḡari* 'gegerbte renntierhaut' szókat egybeveti az oszm. MENINSKI يغري (*jaḡri*) 'clunes equi' s a mandzsu *sarin* 'chagrin, cuir' szóval. A mandzsu szóval való összevetés mindenesetre helyes, a másikat egyelőre figyelmen kívül hagyhatjuk. Vö. oszmR. *jaḡri* (ungebr.) 'das kreuz des pferdes, croupe de cheval' | csagKÚN. *jaḡir* 'wunde an der schulter des tieres; wunde durch reibung des sattels entstanden' | csagKÚN. *jaḡin* 'wunde auf dem pferderücken' | ujgR. *jaḡir* 'das schulterblatt'. L. GOMBOCZ NyK. 35 : 268.

A mongol *sāri* az irodalmi nyelv tanúsága szerint a *sařari* alak összevonása. A jakut *sāri*, *saři* alakok pedig újabbkori mongol jövevényszók. Vö. jakB. *tiri* 'haut, balg, fell, leder'.

13. *dal-*. oszmBdM. *طالق* (var. *دالِق*) *dal-* 'plonger, s'immerger; s'enfoncer dans ses pensées, dans le sommeil; s'immiscer, s'ingérer; entrer brusquement' | oszm. krmR. *dal-* 'eingetaucht, versunken sein'.

~ tel. alt. sor, szag. kojb. kacs. kir. kkir. kaz. kún, krmR. *tal-* 1. 'ermüden, ermatten, schlaff werden', 2. 'so matt, schwach werden, dass man wie todt daliegt, in ohnmacht fallen, die besinnung verlieren'.

~ mongKow. *sula* 'faible, qui est lâche, qui n'est pas serré; vide, où il pourrait entrer qc.; oisif, libre, simple, sans charge, qui n'a aucun emploi, qui n'a point d'occupation déterminée' | mongKow. *sularaxu* 's'affaiblir, perdre ses forces, devenir infirme' | mongKow. *sulatxaxu* 'affaiblir, rendre meuble, rendre mou, élargir, rendre plus léger, soulager; laisser aller, délivrer, affranchir' | burjСПодг. *soldorxo* 'погружаться' | mandzsuHARL. *sula* 'vide, inoccupé; oisif; sans fonction, non cultivé, désert' | mandzsuHARL. *sulambi* 'laisser, abandonner' | *sulabumbi* 'faire vider, abandonner, raccourcir, laisser pousser en liberté' | tungC. *sula* 'schwach'.

14. *dal*. oszmBdM. *دال* *dal* 'branche, rameau; jeune branche'.

csag. ktur. tarR. *tal* 'die weide, der zweig, der stamm; jeder lange, dünne körper (beim zählen)' | ujb. tel. alt. leb. sor, szag. kojb. kacs. küer. kir. kkir. kaz. tob. karR. *tal* 'die weide, das weidengestrüpp, (ujg.) eine rute, ein junger baum'.

~ mongKow. *salaxa* 'rameau, branche; rejeton; le bras (d'une rivière), canal qu'on fait en saignant une rivière; les dents (d'une fourche etc.)' | mongKow. *salburi* 'branche, rameau, jet, fourchon, bras, carrefour'.

A *salaxa* végzetét illetőleg vö. mongKow. *saxalaxa* 'crins de cheval'.

15. **doxyak*. Az oszmanli alakot a szótárakban nem találtam.

~ csagVÁMB. تورغان (*tozyak*) 'die schilfblume'.

~ burjBPODG. *surga* 'ledum palustre' | burjPPODG. *sorgo* id.

16. *dani-*. Az oszmanliban ma többnyire *tani-* alakban használatos, de vö.: oszmBDM. دانشیق *daniš-* 'consulter' (voir طانشیق); طانشیق *daniš-* 'se connaître' etc.; طانیق et طانیق *donik* 'témoin' | oszmZ. id. | oszm. krm. azR. *daniš-* 'sich kennen, bekannt sein'.

Csaknem minden dialektus R. *tani-* 'kennen, wissen, er-kennen'.

~ mongKow. *sanaxu* 'penser, songer à, méditer, réfléchir, délibérer, faire une idée; se souvenir de, se rappeler | mongO. RUDN. *sana-* 'думать' | mongDBRUDN. *san-*, *tan-* id. | burjSC. *sanâ* 'verstand' | burjSPODG. *sana* 'умь' | mandzsuHARL. *sambi* 'voir, remarquer, savoir' | mandzsuGAB. *sandzmbi* 'einander kennen' | mandzsuGAB. *sambi* 'sehen, einsehen, erkennen, merken, wissen' | tungC. *sâm* 'wissen' | goldGR. *sa-* 'wissen'.

17. *dat.* óoszmVÁMB. دَدَقْ *dadak* 'geschmack, genuss, süssigkeit' | oszmBDM. داد *dad* 'goût, saveur', voir طات et طاد; طات *tat*,*) autrement *dat* ou *dad* | oszmR. *dat-* 'schmecken, kosten, mit vergnügen geniessen, an etwas geschmack finden; proben, versuchen; wohin geraten' | oszm. krmR. *datli* 'süss, wohl-schmeckend' | csag. krmR. *dat* 'geschmack'.

~ ujrR. *tat-* 'probieren, kosten, schmecken' | oszm. krm. csag. tar. bar. tob. kir. kazR. *tat* 'der geschmack, die süssigkeit', tar.: 'das gefühl, die empfindung' | tel. alt. szag. kojb. kacs. küerR. *tāt* = *tat* || csuvPAAS. *tudâ* 'íz'.

burjSPODG. *sätzil* 'чубетво' | khalPODG. *sätzil* id.

18. *diri.* oszmBDM. دیری *diri* 'vivant, vif, fort, dur, alerte' | oszm. krm. azR. *diri* 'lebend, lebendig'.

~ orkh. leb. sor, szag. kojbr. *tirig* 'lebendig' | ujr. tar. kar. csagR. *tirik* 'leben habend, beseelt, lebendig, lebhaft' | tel. sor, leb. szag. kojb. kacs. küerR. *tirgis-* 'beleben, ins leben rufen' || csuvPAAS. *tšara* 'élő, élénk'.

~ mongSCHM. *serikü* 'aufwachen, erwachen, wachsam

*) A mai oszmanliban ez az alak a gyakoribb.

sein' | mongKow. *serekü* 'éveiller, veiller' | burjSC. *serenep* 'erwachen' | burjSC. *serênep* 'wecken' || mandzsuGAB. *serehun* 'wachsam'.

BÖHTLINGK a mongol *serekü*-vel egyezteteti a jakut *säräx* 'behutsam, auf der hut' szót.

19. *dös.* oszmBdM. *دوش* *duš*(?) 'côté; opposé, en face' | oszmR. *dös* 'die Brust, der Busen, die Seite (bei den Tieren), der Widerrist (beim Pferde)'.
 ~ alt. tel. leb. sor. küer. tar. kir. csag. kar. kúnR. *tös* 'die Brust' || jakB. *tüös* 'Brustbein'.

~ mongDzsR. *sūžī* (irod. *seguži*) 'бедро' | burjB. ТРодг. *sāži* 'грудь'.

* * *

Eredményeinket tehát a következőképpen foglalhatjuk össze:
 altaji **l* ~ ktör. *t*, oszm. *t*, mong. *č*; altaji **δ* ~ ktör. *t*, oszm. *d*, mong. *s*.

Mindezek a tanúságok szebben és biztosabban állítják elének az ősrégi török-mongol érintkezést, mint a legmegbízhatóbb történeti feljegyzés. Nem is szólva arról, hogy az a kor, a melybe e hangtörvény visszanyúlik, a történettudomány számára örökre elérhetetlen.

NÉMETH GYULA.

A votják nyelv szóképzése.

(Második közlemény.)

B) Névszóképzés.

a) Deverbális névszóképzés.

1. **-m** [WIEDEMANN 118 §; BUDENZ, UA. 204; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH⁴ 80. és Fgr. Spr. 95]. A legsűrűbben használt votják igenévképző; alkalmazása is igen sokféle. Alakjai: *-em* és *-am*; az *e*-ben nincs jelentős elem, az *a*-ban a frequentatív *-al* képző lappang.

Az *-m*-képzős igenév használata a következő:

A) Állítmányul áll a mondatban cselekvő és szenvedő jelentésben egyaránt.

I. Cselekvő jelentésben.

a) Az esetek legnagyobb részében önállóan — minden rag nélkül — mint perfectum historicum szerepel 3. személyű alanyra vonatkoztatva: *verànî* 'sagen': *reram* 'er sagte' A. XIX. 122. G. — *vuijî* 'kommen': *solîdîrîz vuem* 'es war an der zeit' A. XIX. 122. G. — *vîlînî* 'sein, vorhanden sein': *odig jegit pi vîlem* 'es war ein junger knabe' A. XIX. 122. G. — *vetlînî* 'gehen, wandern, reisen': *vetlem* 'er reiste' A. XIX. 122. G. — *uttîsànî* 'suchen': *uttîsam* 'er suchte' A. XIX. 122. G. — *utîtînî* 'verspielen': *utîtem* 'er verlor' A. XIX. 128. G. — *utînî* 'gewinnen': *utem* 'er gewann' A. XIX. 128. G. — *şultînî* 'einen pfiß tun': *şultem* 'er pfiß' A. XIX. 128. G. — *pîrînî* 'gehen': *kuke şulesînuha pîrem polomşeloie kábaka'zî vina juînî* 'einmal ging ein waldgeist in die schenke des kirchdorfes Polom um branntwein zu trinken' A. XIX. 128. G. — *juînî* 'trinken': *juem* 'er trank es aus' A. XIX. 128. G. — *pukşîllànî* 'sich setzen':

no *šikav̄injos šisk̄in̄i puksillam* 'und die brüder setzten sich um zu essen' A. XIX. 144. G. — *lukisk̄illàn̄i* 'auseinandergehen': no *pijosiz lukisk̄illam* 'die söhne gingen auseinander' A. XIX. 144. G. — *lestillàn̄i* 'zurichten': *imust̄in̄i šion lestillam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *k̄škat̄in̄i* 'drohen': so *v̄in̄iz pažás adamil̄i k̄škatem* «*bodijen šukko!*» *šusa* 'der jüngere bruder drohte dem säemann und sagte: «Ich schlage dich mit dem Stock»' A. XIX. 144. G. — *kul̄in̄i* 'sterben': so *b̄ir̄e so pijoslen aiz̄i kulem* 'darauf starb der vater' A. XIX. 144. G. — *kutsk̄in̄i* 'anfangen': no *kutskem séž̄i pažàn̄i* 'er fing an hafer zu säen' A. XIX. 144. G. — *l̄ikt̄in̄i* 'kommen, gelangen': no *jalam pel l̄iktem* 'er hatte immer gewinn' A. XIX. 144. G. — *sult̄in̄i* 'stehen': *v̄in̄iz nuūn̄iezlen mesta šora-z-ik sultem bodijen* 'der jüngere bruder stand mit einem stock (in der hand), mitten auf dem felde des älteren bruders' A. XIX. 144. G. — *ul̄in̄i* 'verweilen': so *dīn̄ ež̄et ulem* 'nachdem er dasselbst ein wenig verweilt hatte' A. XIX. 144. G. — *vaj̄in̄i* 'verschaffen': so *adami pijosizl̄i k̄išno vajem* 'dieser mann verschaffte jedem von seinen söhnen eine frau' A. XIX. 144. G. — *v̄il̄in̄i* 'sein, vorhanden sein': *odig adamilen v̄ilem k̄ik piž̄e* 'ein mann hatte zwei söhne' A. XIX. 144. G. — *šuīn̄i* 'sagen': *ta šudez šuem*: «*so zar̄ni!*» 'dieser glücksgeist sagte: «Es (das aas) ist gold»' A. XIX. 145. G. — *uz̄irm̄in̄i* 'reich werden': *ta-b̄ir̄e v̄in̄iz jun uz̄irmem ni* 'jetzt wurde der jüngere bruder sehr reich' A. XIX. 145. G. — *pot̄in̄i* 'aufwachsen': *potem dž̄ets šart̄s̄i* 'es wuchsen schöne rüben auf' A. XIX. 115. M.

Néha az -m-mel képzett igenév birtokos személyraggal van ellátva: *bert̄illàn̄i* 'zurückkehren': *valjos bert̄illa'mz̄i gurtaz* 'die pferde kehrten nach hause zurück' A. XIX. 127. G. — *arallàn̄i* 'ernten': *sooslen séž̄iz̄i aràn̄i vuem beraz soos aralla'mz̄i* 'als es zeit wurde, dass man den hafer erntete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *tod̄in̄i* 'wissen, kennen, erfahren': *to'lko udmurt-šai nimask̄is int̄i gin̄e soven uuem doraz udmurtjoslen todemzi* 'die wotjaken kennen nur einen platz namens «wotjaken-friedhof» unweit seiner ansiedelung' A. XIX. 98. J. — *b̄ir̄illàn̄i* 'verschwinden': *b̄ir̄illa'mz̄i* 'sie verschwanden' A. XIX. 134. J. — *pošt̄in̄i* 'abgenutzt werden': *kusk̄is putouen poštemez* 'der gürtel an der taille wird abgenutzt' A. XI. 57. MU. —

ortšini 'vergehen': *aikai no arlen ortšemez* 'ach das jahr vergeht' A. XI. 57. MU. — *sörini* 'zerbrechen, zerstören, vernichten': *söremed* 'du hast ausgestochen' A. XIX. 59. MU.

Néha az igenév *-in* instrumentalis-raggal van ellátva: *kulîni* 'sterben': *utε no pinalez* — *kulēmîn* 'sie untersucht das kind — es war tot' A. XIX. 150. G. — *ușini* 'fallen': *no odi-gezlen kik kuin tiliiez ullañ ušemîn pe* 'von einer fielen zwei drei federn herab' A. XIX. 92. J.

b) Az *-m*-képzős igenévhez segédige járult s az így létrejött összetett alak bevégzett cselekvést fejez ki: *potîni* 'herauskommen': *eveni potem* 'er kam nicht heraus' A. XIX. 160. G. — *šetîni* 'finden': *evel šettem* 'er fand keine u. s. w.' A. XIX. 122. G. — *bîgatîni* 'können, vermögen, im stande sein': *pinaljosse šudîni evel bîgatem* 'sie war nicht im stande ihre söhne zu ernähren' A. XIX. 125. G. — *vetîni* 'gehen, reisen, wandern': *vetleme evel* 'Ich bin da nicht gewesen' A. XIX. 130. G. — *pîrîni* 'eingehen': *evel pîrem* 'er kroch nicht hinein' A. XIX. 134. G. — *kîlîni* 'hören': *evel no kîlîlem saldat* 'der soldat bemerkte es nicht' A. XIX. 135. — *zorîni* 'regen': *evel zorēmîn* 'es hat nicht geregnet' A. XIX. 141. G. — *daltîni* 'gedeihen': *ñuñajezlen šeziiez daltem a vîñizlen evel daltem* 'der hafer des älteren bruders gedieh, derjenige des jüngeren aber nicht' A. XIX. 144. G. — *tsaklani* 'meinen, denken': *evel tsaklam vožo šariš* 'er hatte die vožo's nicht im sinne' A. XIX. 134. J. — *isallani* 'bântani, megbântani': *evel no i'sallam so saldatez* 'sie rührten den soldaten auch nicht an' A. XIX. 134. J. — *uștîni* 'öffnen': *uștem vau* 'Ich habe geöffnet' A. XIX. 56. MU. — *kutișkîni* 'anfangen': *diș-kuten tubîni kutișkem vîuem* 'er soll angefangen haben ganz angekleidet auf eine eberesche zu klettern' A. XIX. 97. J. — *uuiîni* 'leben': *mardan-atai džetš uuem vîuem* 'Vater Mardan lebte glücklich' A. XIX. 98. J. — *dașani* 'készíteni, előre készíteni': *porjoslen mardan-atajuz ușkitîni dașam guzi vîuem* 'die tscheremissen hatten eine fallgrube für vater Mardan in bereitschaft, um ihn in dieselbe stürzen zu lassen' A. XIX. 99. J. — *dișîni* 'lernen': *so šaua-vi doraz šauaze oktîni pâuesmurt dișem vîuem* 'der waldgeist hatte gelernt, die haselhühner aus den schlingen zu nehmen' A. XIX. 85. J.

II. Szenvedő jelentésben.

a) Önállóan -*in* instrumentalis-raggal ellátva: *pîtsànî* 'zumachen': *korkajez pîtsàmîn* 'die stubentür ist zugeschlossen' A. XIX. 151. G. — *vandîñî* 'erstechen': *ute no pinalez-vandèmîn* 'sie untersucht das kind — es war erstochen, tot' A. XIX. 150. G. — *îekaltîñî* 'lecsíp': *lud-keclän bižiz îekaltämîn* 'a nyúlnak farka le van csípve' VNpk. 119. K.

b) az -*in* instrumentalis-raggal ellátott igenévhez segédige is járult: *disànî* 'kleiden': *so a tsiz val disàmîn* 'wie er selbst gekleidet war' A. XIX. 142. G. — *gožtîñî* 'schreiben': *kuke val gožtèmîn kûiga* 'als das buch geschrieben war' A. XIX. 147. G. — *šotîñî* 'geben': *šotèmîn nîlmurt vîlem nîrošurîš muket gurtε, o'lo kîtsî* 'ein mädchen aus nîrošur wurde irgendwohin nach einem anderen dorfe verheiratet' A. XIX. 149. G. — *ponîñî* 'legen': *pinalez mutškajaz vîlem ponèmîn* 'ihr kind hatte man in ihren tragkorb gelegt' A. XIX. 150. G.

B) A főcselekményhez fűződő mellékkörülmenyt fejez ki s különféle mellékmondatokat helyettesíthet.

1. Az igenév mint alany: *ulîñî* 'leben': *nîrošurjos adamîez u'g-ke vando, ulemzî pe ug lu* 'man sagt, dass die einwohner nîrošur's nicht existieren können, wenn sie nicht einen menschen erstechen' A. XIX. 150. G. — *vandîlîñî* 'levág': *sujjosiz vandîlämez šuoz* 'a ki a karjait levágta, az azt mondja' VNpk. 86. M. — *disànî* 'anziehen, kleiden': *vaškem beraz soven aslestiz dis-kutsε disamez luimε nî* 'nachdem er hinuntergekommen war, konnte er sich nicht mehr die eigenen kleider anziehen' A. XIX. 87. J. — *îžîñî* 'schlafen': *«tsîk îzeme ug lu nî!»* 'ich kann gar nicht mehr schlafen' A. XIX. 89. J. — *ušíñî* 'fallen': *mînam kik kuñî tîlîz ullañ ušemîn luoz* 'von mir aber werden zwei oder drei federn herabfallen' A. XIX. 92. J. — *karîskîñî* 'sich in etwas verwandeln': *si't,šε mîlam mardan-ataîlen kion gondîr no tîquo-burdo no karîskemez lue vîñuem* 'auf solche weise konnte unser vater Mardan sich in einen wolf, einen bären oder einen vogel verwandeln' A. XIX. 99. J. — *berkilîñî* 'hinterbleiben, zurückbleiben': *berkilëmez med dâñtoz* 'mögen die hinterbliebenen gedeihen' A. XI. 125. MU. — *utîñî* 'verehren': *perëšjosiz utem muze uz u'sî* 'wer die alten verehrt, fällt nicht zur erde' A. XIX. 6. MU. — *addžîñî* 'sehen': *vîstemlen gerîez*

addžemez vilimε 'der narr hatte nie einen pflug gesehen' A. XIX. 78. MU. — *ulīnī* 'leben': *uwemed uz lo* 'du kannst nicht leben' A. XIX. 84. MU.

2. Az igenév mint tárgy: *ponīnī* 'helyezni': *addži mon kītsī ponemε* 'láttam, hogy hová tetted' A. XIX. 125. G. — *šotīnī* 'geben': *kīk pol umoi šotemε šedīsa* 'als er merkte, dass Gott zweimal glücklich regen gegeben hatte' A. XIX. 141. G. — *vetlīnī* 'wandern': *kīldīšin dugdiz vetlemīs kīldīšin* 'hörte auf, auf den ackerrainen zu wandern' A. XIX. 143. G. — *šījīnī* 'essen': *vožjāškīsa utškem gondir adamiles šabei-nān šiemε* 'neidisch sah der bär an, wie der mensch sein weizenbrot ass' A. XIX. 116. M. — *šīškinī* 'eddegélni, ebédelni': *šīškemīs dugdem beraz šaitan īznī videm* 'nachdem der teufel zu essen aufgehört hatte, legte er sich schlafen' A. XIX. 89. J. — *koškīnī* 'wegfahren': *ta perēs šodem koškemzes no ležem niļjossε vīsa* 'der alte merkte, dass sie wegfuhr und schickte seine tóchter um (nach den fliehenden) zu jagen' A. XIX. 93. J. — *ponīnī* 'setzen, legen': *pāuesmurtlen imīstiz šuki potni kutīškem berε adami uškem no souēs kizε tīuī ponemε addžem* 'als der schaum aus dem munde des waldgeistes herauszukommen anfang, schaute der mann (den waldgeist) an und sah, dass er seinen finger in's feuer hineingesteckt hatte' A. XIX. 84. J. — *teškīlīnī* 'frickázni': *kīttšī teškīltemε medad a'ddži!* 'damit du nicht siehst, an welche stelle ich dir den schneller gebe' A. XIX. 86. J. — *veraškīnī* 'sprechen, sich unterreden': *taosten veraškemzes adami ves kīvīsa uwem* 'der mann hörte alles, was sie sagten' A. XIX. 89. J. — *vordiškīnī* 'születni': *mardan-atailes kītin vordīškemε um to'dīskε* 'wir wissen nicht, wo vater Mardan geboren war' A. XIX. 98. J. — *ortšīnī* 'vorübergehen': *dauir ortšemε sōdīd-a?* 'bemerktest du, dass deine lebtage vergehen' A. XI. 56. MU. — *mīnīnī* 'gehen': *o'žī buš-vāuen mīnemε todsa porjos* 'die tschermussen wussten, dass er so zu pferde reiste' A. XIX. 99. J. — *bōrdīnī* 'weinen': *ludketš souī no veram mā'ui bōrdemε* 'auch diesem erzählte der hase, warum er weinte' A. XIX. 108. J. — *užānī* 'tun': *obīda o'z-ke no addži murtlīs māu užamε* 'der waldgeist hat nicht gesehen, was der mensch getan hat' A. XIX. 56. MU.

3. Az igenév mint határozó: *kīškānī* 'fürchten': *a kabak-*

vožišez kiškameniz evel potem 'der schenkwirt im furcht ging nicht hinaus' A. XIX. 128. G. — verānī 'sagen, sprechen, reden': veramziya ginε todīsko 'ich weiss es nur nach dem, was man mir erzählt hat' A. XIX. 130. G. — žallānī 'megsajnálni, megszánni vkit': so·berε udmort rodnaosse žalameniz kutskiz kurinī zorze sojoslen no keseg vilaz 'aber da der wotjake mit seinen verwandten mitleid hatte, fing er an, auch für ihre landstriche um regen zu beten' A. XIX. 140. G. — valānī 'verstehen, begreifen': so udmortlen valameniz kurinī kuažles kuaž šotiz zorze bides gurtežli so kes aren 'weil jener wotjake verstand, (auf diese gute weise) zu Gott zu beten, gab Gott in jenem dürrer jahre dem ganzen dorfe seinen regen' A. XIX. 141. G. — vunetānī 'vergessen': so·bīre kehešīn poni·zi kalik vunetemles vešāskonez 'da erwählten sie in einer ratsversammlung leute, welche die gebete nicht vergessen sollten' A. XIX. 146. G. — voš karinī 'weh tun, verletzen': vijuze·tirze voš karemīš «minim no inmar gon med šotoz vāu!» susa kurem 'weil ihm der (ganze) körper weh tat, betete er: «Wenn mir doch Gott haare (auf den körper) gäbe!»' A. XIX. 87. J. — uuinī 'sein, leben': at·šiz tuž kema uuemen uno kišnoyi vuem 'da er sehr lange lebte, hatte er mehrere frauen' A. XIX. 98. J. — serttinī 'szétbont, szétvesz, szétszed': mardan·atai ožmaškikiz berpelesz. serttiskemiš bordžasa lestem berpelesz 'weil (einmal) die hintere öse seines bastschuhs während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochtener bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — kwaškānī 'beomlani, ledőlni, összedőlni': luupu viž kuaškamiš luupu višez no kargisa keltem 'weil die erlene brücke einstürzte, verfluchtete er bei seinem tode auch solche brücken, welche aus erlenbaum gemacht sind' A. XIX. 100. J. — luinī 'werden, sein, möglich sein': tuwis kuaž šunī luemen noš vunetε 'im frühling, wenn es schönes wetter wird, vergisst er es wieder' A. XIX. 6. MU. — d'orminī 'übel angekommen sein, sich ängstigen': so·berε d'ormemeniz pedlo potisa 'er ging bange hinaus' A. XIX. 75. MU. — kuštīnī 'dobni, vetni': so kuštāmāniz mužem·vilin iukjos·gopjos·no badžin gurežjos·no kildīllam 'az által hogy [a szájából földet] dobott ki, a földön hegyszakadékok, völgyek és a nagy hegységek keletkeztek' VNpk. 49. Sz. — kwalākjānī 'remegni': gondār kwa-

lákjamäniz tätcämez-no ug lu-ni 'a medve remegtében ugrani sem tudott már' VNpk. 121. Sz.

4. Az igenév mint a főcselekmény egyik tagjának a jelzője.

I. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvésnek cselekvő alanya:

a) az alany a cselekvést a jelenben végzi: *ušini* 'fallen': *vjuad ušem šuijed* 'die erde, die dir auf die wangen fällt' A. XI. 125. MU. — *džužanî* 'aufgehen': *džužam šondî pala* 'gegen die aufgehende sonne' A. XI. 147. G. (Igen ritka példák.)

b) az alany a cselekvést már a múltban végrehajtotta: *otčaskini* 'összegyülekeznek': *otčaskäm-kalik* 'összegyülekezett nép' VNpk. 62. M. — *liktinî* 'jönni, megjönni': *liktem saldat* 'der heimgekehrte soldat' A. XIX. 134. J. — *liktinî* 'kommen, gelangen': *liktem kinoje'd-no koškoz* 'dein gast, der zu dir gekommen ist, geht weg' A. XIX. 3. U. — *kilini* 'marad, fennmarad': *kiläm komakjos* 'a megmaradt poczok' VNpk. 1. O. — *vordkini* 'születni': *vil' toležä vordkäm pinalli* 'újholdkor született gyermeknek' VNpk. 9. O. — *vordini* 'szülni': *nil-pi vordäm kiš-nolan* 'gyermeket szült asszonyak' VNpk. 17. O.

c) a jelzett szó — a cselekvő alany — az igenévben kifejezett cselekvés végrehajtása által bizonyos állapotba jutott a következő példákban: *kulinî* 'sterben': *kulem murtiosli* 'den verstorbenen menschen' A. XI. 166. G. — *d'uvinî* 'trinken': *d'uem murtlen kiliz saž murtlen kiliniz ug kelši* 'die worte des betrunkenen stimmen nicht mit den worten des nüchternen überein' A. XIX. 2. U. — *višinî* 'krank liegen, krank sein': *šim višem murt* 'szem-beteg ember' Chr. 42. U. — *toljinî* 'telet': *limi-ulin toljam kudî* 'a hó alatt telet áfonya' VNpk. 2. O. — *kwašminî* 'kiszárad': *kwašmäm čagän kä* 'kiszáradt szilánkkal' VNpk. 23. O.

II. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya:

a) mozgást jelentő igék mellett: *kušini* 'werfen, wegwerfen, im stich lassen': *kuštem kut* 'einen weggeworfenen bastschuh' A. XIX. 117. M. — *keltini* 'hátra hagyni': *keltämjosiz čisto* 'ott hagyott tagjait' VNpk. 86. M. — *puktini* 'sitzen, legen, aufstellen, errichten': *bazarz no puktem vuz övny* 'nein, es sind keine in dem bazar zum verkauf aufgestellte waaren' A. XI. 72. J. — *kizini* 'säen': *kizem d'au med dātoz* 'es gedeihe der gesäete same' A. XI. 123. MU. — *paltkini* 'ausstreuten': *paltkem d'au*

med dâutoz 'es gedeihe der ausgestreute same' A. XI. 123. MU. — *vožmatini* 'zeigen, anleiten': *so obida vožmatem puen* 'mit den vom waldgeist gefundenen deckeln' A. XIX. 56. MU. — *dašani* 'anrichten': *dašam šion-d'uo_neniz* 'mit den angerichteten speisen und getränken' A. XIX. 57. MU. — *šorini* 'schneiden': *og šorem na_n ogaže ug kušili ni* 'einmal geschnitten wird das brot nicht mehr ganz' A. XIX. 2. U. — *vordini* 'szülni': *solan vordam pinal* 'szült gyermeke' VNpk. 17. O. — *kurtčilini* 'harapni': *kurtčilam na_n-palästä* 'beléharapott kenyérdarabot' VNpk. 17. O.

b) lelki tevékenységet kifejező igék mellett: *verani* 'sagen, sprechen, reden': *tšukna ze_m-ik veram kesegjos vilaz zoriz* 'am morgen regnete es in der tat auf alle erwähnten landstriche' A. XIX. 141. G. — *malpani* 'gondol': *malpam adamied* 'a gondolt ember' VNpk. 16. O. — *votini* 'álmodni': *votam voted* 'álmodott álmod' VNpk. 11. O. — *verani* 'sagen': *obidâ_nen veram ninâ_nuz* 'an dem vom waldgeist bestimmten tage' A. XIX. 56. MU.

c) állapotbeli változást jelentő igék mellett; az igenév a változás befejezését jelenti: *tordini* 'aufschwellen': *tordem iz* 'ein aufgeschwollenes schaf' A. XIX. 41. M. — *pösatini* 'glühen': *no pösatem tšini_neniz dongani kutiskem puklojez* '(der waldgeist) fing an, mit seinem geglühten finger den klotz zu stechen' A. XIX. 84. J.

d) az igenév oly cselekvést fejez ki, a mely által a jelzett szó létrejött: *lestini* 'machen, verfertigen': *bordžasa lestem berpelesesz* 'er bediente sich (danach immer) geflochtener bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — *lestini* 'machen, verfertigen': *imin lestem d'urt* 'ein mit dem munde gebautes haus' A. XIX. 17. MU.

e) a következő példákban az igenévben kifejezett cselekvés alanya is ki van téve; mindössze kevés ilyen esetet találtam, mégis érdemes azokat felsorolni az osztjakkal és a magyarral való egyezés miatt (vö. SCHÜTZ JÓZSEF: Az északi-osztják szóképzés, NyK. XL: 63): *šini* 'eszik': *šir šiäm na_nä* 'egér ette kenyerét' VNpk. 1. O. — *éšjini* 'ütni': *Inmar éšjäm puáz* 'az Inmar ütötte fát' VNpk. 6. O.

III. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés határozója: *pukšini* 'leülni, leülledni, leszállni': *so_nen pukšem*

íntijez 'der platz, wo er sich ansiedelte' A. XIX. 98. J. — *išini* 'verloren gehen, verschwinden': *niju išem gurtε vuem* 'er kam in ein dorf, aus welchem ein mädchen verschwunden war' A. XIX. 88. J. — *birini* 'zu ende gehen, zu grunde gehen, verschwinden': *vu birēm ažε vuem* 'er kam an einen ort, wo das wasser ein ende genommen hatte' A. XIX. 89. J. — *vetlini* 'járni': *uláp dërjaz vetlām intéjosaz* 'éltében járt helyein' VNpk. 29. Ma.

C) Az *-m*-képzős igenév mint önálló főnév is szerepel. A példák egy része a B) 1., 2., 3. alattiakkal rokon, míg más részükben az igenév teljesen elvesztette igenévi értékét s az alapigével való összefüggését. Ilyen mintegy már megcsontosodott főnév csak kevés van.

a) a legtöbb esetben az igenév magát a cselekvést fejezi ki (nomen actionis): *ulîni* 'leben': *uleme* 'mein leben' A. XI. 97. G. — *žugiskîni* 'schlagen, prügeln': *žugiskemez* 'der streit' A. XIX. 126. G. — *juîni* 'trinken': *juemez* 'das trinken' A. XIX. 128. G. — *utîni* 'ugatni, bellen': *punî-utemja* 'nach dem hundebell' A. XIX. 156. G. — *vijanî* 'fliessen': *žolop-vu vijam* 'das fliessen des dachrinnenwassers' A. XIX. 42. M. — *utîni* 'beschützen, sorgen': *utemedli* 'für diese pflege' A. XI. 125. MU. — *turnâni* 'mähen': *turim-turnam* 'heuernte' A. XIX. 16. MU. — *koškîni* 'fortgehen': *tuuis vu koškem* 'die frühlingsflut' A. XIX. 19. MU. — *sinâni* 'kämmen': *sinam* 'das kämmen' A. XIX. 19. MU. — *guîdîni* 'fuldoklani': *guîdâmez* 'fuldoklása' VNpk. 13. O.

Gyakran az ilyen főnév névutóval van ellátva: *šuiîni* 'sprechen': *kuaž ož šuem beraz koškem* 'nachdem gott also gesprochen hatte, verschwand er' A. XIX. 125. G. — *juîni* 'trinken': *vina juem ponnaz* 'für den branntwein' A. XIX. 128. G. — *vuîni* 'werden': *sooslen šéžîzi arâni vuem beraz soos aralla mzi* 'als es zeit wurde, dass man den hafer erntete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *šiskîni* 'essen': *šiskem bere nuuâjiez ežet korkaz pukem no koškem* 'nachdem der ältere bruder gegessen hatte, sass er (noch) eine weile in der stube und ging (darauf) weg' A. XIX. 145. G. — *gožtîni* 'fölrni, léirni': *kniğajiez gožtemeš yallon kalikjos tsem ez ni vetle vešâškîni* 'schon bevor das buch geschrieben war, kamen die leute nicht oft zusammen um zu opfern' A. XIX. 146. G. — *biğatîni* 'kön-

nen, vermögen, im stande sein': *bīgatemles vīlīs gožtīnī sīt.šē kīngaiēz inmar baštiz podem-pus todemzes marē uallon sojos toā-lizī* 'damit sie (die wotjaken) ein gleiches buch auf's neue nicht mehr schreiben könnten, nahm ihnen Gott ihre frühere zeichenkenntnis' A. XIX. 147. G. — *lukaskīlīnī* 'sich versammeln': *lukaskīlemzī ponna* 'weil sie sich selten sammelten' A. XIX. 147. G. — *verāskīnī* 'plaudern': *o'zi verāskem berazi sojos iznī vidīllam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *verānī* 'sagen': *so-berē ūimzē veram beraz* 'nachdem er seinen namen gesagt hatte' A. XIX. 86. J. — *bittīnī* 'beendigen, ein ende machen, vollständig machen': *sāuazes luksa bīttem berazi* 'als sie mit der verteilung der haselhühner fertig waren' A. XIX. 86. J. — *kosīnī* 'befehlen, heissen, gebieten': *kosem šamen* 'wie der waldgeist befohlen hatte' A. XIX. 56. MU. — *voldkīnī* 'kiterjeszteni magát': *ēušjalāz voldkām-dirjaz-kā adžid* 'ha a sündisznót szétnyúlva látod' VNpk. 1.

b) az igenév a cselekvés tárgyát v. eredményét jelenti (nomen acti v. objecti): *tođīnī* 'wissen, kennen, erfahren': *podem-pus todemzes* 'zeichenkenntnis' A. XIX. 147. G. — *kosīnī* 'heissen, gebieten': *kosemen* 'mit tat' A. XIX. 146. G. — *verānī* 'sagen, sprechen, reden, erzählen': *veramen* 'mit rat' A. XIX. 146. G. — *verānī* 'sagen': *veramiškiz* 'infolge dieser worte' A. XIX. 84. MU. — *podnī* 'den bienenstock zumachen': *podem* 'bienenstock' A. XIX. 59. MU. — *verānī* 'sagen, sprechen': *kurbon-verammes* 'unser opfergelübde' Chr. 40. U. — *mertānī* 'mérni, mérlegelni': *mertamez* 'súlya' VNpk. 22. O. — *surānī* 'mischen, umrühren': *surem* 'hackerling' G., 'spreu' J. Chr. 836.

c) ritkábban a cselekvő személyt jelenti (nomen agentis v. actoris): *kulīnī* 'sterben': *kulemšos* 'ihr verstorbenen' A. XI. 166. G. — *baštīnī* 'nehmen, kaufen': *pervoī baštomez kuuem* 'die erste starb' A. XIX. 98. J. — *kilīnī* 'hinterbleiben': *kilemez* 'der hinterbleibende' A. XIX. 77. MU. — *kīlāmjosiz* 'a hátramara-dottak' VNpk. 14. O.

2. -n [WIEDEMANN 122 §; BUDENZ, UA. 208; AMINOFF 41; SZINNYEI, NyH.⁴ 81. és Fgr. Spr. 95]. Alakjai: (inf.) -īnī (glazovi és ufai), -īnī (malmyži, jelabugai, malmyž-urzsumi); az -al frequentativ képzővel ellátott igéknél -ānī és -ānī.

A képző előtti -ī, -i vocalisban nincs jelentős elem; az ī

és *i* egymással dialektusonként váltakozik, sőt olykor nyomuk vész.

î van mindig a glazovi és ufai dialektusban: *izîni* 'mahlen' Glossar 238. — *karîni* 'machen' Glossar 329. — *kelîni* 'übernachten' Glossar 355. — *kizîni* 'säen' Glossar 363. — *kurîni* 'bitten, verlangen' Glossar 464. — *lezîni* 'lassen' Glossar 514. — *luîni* 'sein' Glossar 525. — *mîni* 'gehen' Glossar 572. — *nuîni* 'tragen, führen' Glossar 610. — *ošîni* 'aufhängen' Glossar 646. *pîriîni* 'eingehen' Glossar 716. — *ponîni* 'setzen, legen' Glossar 739. — *potîni* 'hinausgehen' Glossar 746. — *pukîni* 'sitzen' Glossar 758. — *sîlîni* 'stehen' Glossar 810. — *šîni* 'essen' Glossar 862. — *šotîni* 'geben' Glossar 877. — *tîriîni* 'füllen' Glossar 979.

A jelabugai dialektusban *-ini* és *-ni* egymás mellett fordul elő: *izîni* és *izni* 'schlafen' Glossar 238. — *kôlîni* és *kôuni* 'übernachten' Glossar 355. — *ujîni* és *ujni* 'verfolgen' Glossar 1101. — *viîni* és *vini* 'töten' Glossar 1201.

A malmyži dialektusban a töszavakban *-ni*: *izni* 'mahlen' Glossar 238. — *karni* 'machen' Glossar 329. — *kelni* 'übernachten' Glossar 355. — *kizni* 'säen' Glossar 363. — *kurni* 'bitten, verlangen' Glossar 464. — *luni* 'sein' Glossar 525. — *minni* 'gehen' Glossar 572. — *nuni* 'führen, tragen' Glossar 610. — *ošni* 'aufhängen' Glossar 646. — *pirni* 'eingehen' Glossar 716. — *ponni* 'setzen, legen' Glossar 739. — *potni* 'hinausgehen' Glossar 746. — *pukni* 'sitzen' Glossar 758. — *silni* 'stehen' Glossar 810. — *šini* 'essen' Glossar 862. — *šotni* 'geben' Glossar 877. — *tirni* 'füllen' Glossar 979; — a származékszavakban *-ini*: *sultîni* 'aufstehen' Glossar 810. — *pukšîni* 'sich setzen' Glossar 758. — *puktiîni* 'aufstellen, errichten' Glossar 758; — némely alapszóban is *-ini*: *tordîni* 'aufschwellen' Glossar 995. — *utiîni* 'besichtigen' Glossar 1139.

Az *-î*, *-i* elveszésére más szavakban is találunk példát: *tîros* és *tros* 'füll'; *trosêti* 'oft'; *trosges* 'mehr' Glossar 979. — *drak* MU. 'wahrlich, doch, ja' < *dir-ak* Glossar 117, vö. *dîr* J. MU. 'vielleicht, wahrscheinlich' (tatár *dîr*); *-ak* G. M. J. MU. (verstärkungsencliticum) (csuv. *-ax*). AMINOFF (Votjakin äänne-ja muoto-opin luonnos 14. és 15.) számos példát idéz ezen kívül az *î* illetőleg *i* elveszésére. E példák nagy része kéttagú szó, a

hol a hangsúly az utolsó szótagra esvén, az első szótag *i*, illetőleg *i*-je elveszett.

Hasonló tüneménynyel van dolgunk talán az *i*, illetőleg *i* elveszésével az *-n* előtt.

A képző előtti vocalis tehát a tőhöz tartozik. Eredeti alak az *i*, ennek redukált alakja az *i* s végül a vocalis teljes elveszése.

Az igenév a főcselekményhez kapcsolt mellékkörülmenyt fejezi ki, a mely mellékkörülmény szerepelhet mint:

1. a főcselekmény alanya: *ošīnī* 'aufhängen': *udmort kirossε ošīnī vumurtlen tširtīūaz ug vu* 'dem wotjaken ist die zeit zu knapp, um das kreuz dem wassergeist an den hals anzuhängen' A. XIX. 119. G. — *vīžīnī* 'átkelni': *sofi lue val pīdīn vīčīnī* 'da konnte man zu fuss hinübergehen' A. XIX. 127. G. — *kižīnī* 'säen': *séžī kižīnī vuem* 'es wurde zeit, dass man hafer säte' A. XIX. 144. G. — *todīnī* 'wissen, kennen, erfahren': *todīnī ug lu* 'man kann nicht wissen' A. XIX. 151. G. — *pīrīnī* 'eingehen': *pīrīnī ug lu* 'es ist nicht möglich hineinzugehen' A. XIX. 151. G. — *kelīnī* 'übernachten': *noš kelīnī vuīllam džutsīnε* 'sie mussten noch übernachten (aber diesmal) bei einem russen' A. XIX. 159. G. — *uwīnī* 'sein, leben, verweilen': *tain uwīnī ug lo* 'das geht denn doch nicht' A. XIX. 111. J. — *kīlīnī* 'bleiben': *mīneštīm solī ižīt kīlīnī kule val* 'er musste etwas hinter mir bleiben' A. XIX. 134. J. — *miskīuānī* 'rutschen': *mīnam korka jīutīm miskīuānī no lue* 'von meinem hausdache kann man sogar herabrutschen' A. XIX. 108. MU. — *karīnī* 'machen, tun': *ižez ketš karīnī ug lo* 'das schaf kann man nicht in eine ziege verwandeln' A. XIX. 2. U. — *šīžīnī* 'ein gelübde (bes. opfergelübde) tun': *šed taka šīžīnī kule* 'sötét kost kell áldozni' Chr. 40. U. — *kutīlīnī* 'fogdosni': *kutīlīnī kīškīt* 'félelmetes fogdosni' VNpk. 6. O. — *iékaltīnī* 'lecsíp': *bīžza-gīnā iékaltīnī vuām* 'csak a farkát csíphette le' VNpk. 119. K. — *pegžīnī* 'elfutni, megmenekülni': *ođīg lud-keč-pi-gīnā pegžīnī vuām* 'csak egy nyúl menekülhetett meg' VNpk. 119. K.

2. a főcselekmény tárgya: *ulīnī* 'leben': *kaptši kar natalalī ulīnī* 'erleichtre Natalie das leben' A. XI. 163. G. — *mīnīnī* 'gehen': *so kītsīkε medε mīnīnī* 'er will irgendwohin gehen' A. XIX. 120. G. — *berektīnī* 'umkehren': *kosem berektīnī* 'er hiess

umkehren' A. XIX. 127. G. — *ležinī* 'lassen, niederlassen': *uallō kosem vina ležinī stopkaiε* 'zuerst hiess er (den schenkwirt) brandtwein in ein glas einschenken' A. XIX. 128. G. — *kelinī* 'übernachten': *kunokaiez ležem kelinī* 'der hauswirt erlaubte ihm zu übernachten' A. XIX. 132. G. — *dugdīnī* 'aufhören, stehen bleiben': *zek vožo kosem vožojostī dugdīnī urkaremīs* 'der alte vožo hiess die vožo's zu tollen aufhören' A. XIX. 135. G. — *verānī* 'sagen, sprechen, reden, erzählen': *bīgatiliz verānī* 'er konnte antwort geben' A. XIX. 146. — *gožtinī* 'schreiben': *bīgatemleš vīlīs gožtinī sit šε knigaiεz* 'damit sie (die wotjaken) ein gleiches buch auf's neue nicht mehr schreiben könnten' A. XIX. 147. G. — *vandīnī* 'schneiden, schlachten, erstechen': *monε vandīnī medo* 'man will mich erstechen' A. XIX. 151. G. — *vednaškīnī* 'hexen': *odig murt mīnem vedunīs dišetskīnī vednaškīnī* 'ein mann ging zu einem hexenmeister um hexen zu lernen' A. XIX. 152. G. — *kelinī* 'übernachten': *«ud-a lež kelinī?»* 'lässt du mich nicht über nacht hinein?' A. XIX. 157. G. — *vorttilinī* 'ausfahren': *minomε vorttilinī* 'lasst uns (darauf) (mit dem oxen) ausfahren' A. XIX. 117. M. — *puktinī* 'legen': *telmīrem kužoli, puktinī kossa džāzegzε taka pužški* 'er flehte einen wirt (um nachtquartier) und hiess (den wirt) die gans zwischen die widder legen' A. XIX. 117. M. — *kelnī* 'übernachten': *lež monε kelnī* 'lass mich (bei dir) übernachten' A. XIX. 117. M. — *oktinī* 'sammeln, herausnehmen': *so sāua-vi doraz sāuazε oktinī pāuesmurt dišem vīuem* 'der waldgeist hatte gelernt, die haselhühner aus den schlingen zu lernen' A. XIX. 85. J. — *ustinī* 'kinyitni': *lud-kečleš 'oži ustini kosāmzā kion kilzām* 'egyszer meghallotta a farkas, hogy a nyúl így kinyitni parancsolt' VNpk. 118. K.

3. a főcselekmény határozója:

a) mozgást jelentő igék mellett azon cselekvés kifejezésére, a melynek véghezvitelére a főcselekmény alanya indul: *juinī* 'trinken': *sebrε so mīnε praveūaiε vina juinī* 'darauf geht er nach dem haus der amtsbezirksverwaltung um brandtwein zu trinken' A. XIX. 121. G. — *vitinī* 'warten': *pukšem vitinī nulesmurtez* 'er setzte sich um auf den waldgeist zu warten' A. XIX. 126. G. — *koškīnī* 'weggehen': *nulesmurt šotem robotūiklī koškīnī valjossε* 'der waldgeist gab dem knecht für die reise

seine pferde' A. XIX. 127. G. — *juŋnî* 'trinken': *kuke nules nuŋa pîrem polom-seloje kabaka-zî vina juŋnî* 'einmal ging ein waldgeist in die schenke des kirchdorfes Polom um branntwein zu trinken' A. XIX. 128. G. — *korànî* 'hauen': *so piiosiz minillam tšattšajë pu korànî* 'diese knaben gingen in den wald um holz zu hauen' A. XIX. 131. — *kelînî* 'übernachten': *so murt kelini tubem polataz* 'der mann kletterte auf das bettregal hinauf um zu übernachten' A. XIX. 132. G. — *tettšânî* 'tanzen': *nuŋllam berša-zî tettšânî korka* 'sie führten ihn mit sich um in der stube zu tanzen' A. XIX. 135. G. — *ižînî* 'schlafen': *kurbon sotoňnaz vîdem ižînî* 'nachdem er geopfert hatte, legte er sich (im walde) schlafen' A. XIX. 140. G. — *vožmànî* 'hüten, schützen, beobachten': *tabîreze vîňiz uŋin minem nu-ňajezlen mesta vîlaz vožmànî* 'jetzt aber ging der jüngere bruder der nachts auf das feld des älteren bruders um zu beobachten' A. XIX. 144. G. — *šiskînî* 'langsam essen': *no šika-vîňjoš šiskînî pukšillam* 'die brüder setzten sich um zu essen' A. XIX. 144. G. — *vožmànî* 'hüten, schützen': *so iz dorî ponî-zî peres murtez vožmànî kňigajez* 'an den stein stellten sie einen alten mann, um das buch zu hüten' A. XIX. 146. G. — *gurtànî* 'zu gaste sein': *ulîsa ulîsa lîktem mumizňe no aŋizňe no gurtànî* 'nach einiger zeit kam sie zu ihrer mutter und ihrem vater um bei ihnen zu gaste zu sein' A. XIX. 149. G. — *keltînî* 'zurücklassen': *no so tšaklasa nuem keltînî so nîlze* 'er führte sie in der absicht, diese seine tochter (im walde) zu verlassen' A. XIX. 156. G. — *ižnî* 'schlafen': *o-žî veraškem berazi sojos ižnî vidillam* 'nachdem sie also geplaudert hatten, gingen sie schlafen' A. XIX. 84. J. — *bi-tšânî* 'pflücken': *okp. u odig murt nuweski pâuež bi-tšânî minem* 'einmal ging ein mann in den wald, um vogelbeeren zu pflücken' A. XIX. 87. J. — *uškîtinî* 'lebuktatni, ledobni': *porjoslen mardan-atajiez uškîtinî dašam guzi vîu'em* 'die tscheremissen hatten eine fallgrube für vater Mardan in bereitschaft, um ihn in dieselbe stürzen zu lassen' A. XIX. 99. J. — *minîni* 'gehen': *okp. u agajjosiz nuweske minîni pešterazi nân ponillam vîu'em* 'einmal sollen die älteren brüder in ihren ranzen brot eingelegt haben, um in den wald zu gehen' A. XIX. 78. MU. — *baštîni* 'elragadni': *adamilân bulzâ baštîni ožî vetlä* 'az embernek lelkét elragadni jár úgy' VNpk. 6. O.

β) kezdést jelentő ige után azon cselekvés kifejezésére, amelyhez a főcselekmény alanya hozzáfog: *vošáškîñî* 'beten': *soku so murt kutskem vošáškîñî* 'dann fing der mann an zu beten' A. XIX. 121. G. — *estîñî* 'heizen': *ta'bre so kunoka korkaze estîñî kutske* 'darauf fängt der wirt an die stube zu heizen' A. XIX. 132. G. — *pažànî* 'zerstreuen, säen': *kutskem séžî pažànî* 'er fing an hafer zu säen' A. XIX. 144. G. — *tel'mîrîñî* 'flehen': *kutskem pijosmurtli tel'mîrîñî* 'er fing an einen mann zu flehen' A. XIX. 117. M. — *doggàñî* 'stossen, stechen': *doggàñî kutiskem puklojez* '(der waldgeist) fing an, den klotz zu stechen' A. XIX. 84. J. — *potnî* 'hinausgehen, herauskommen': *pâuesmurtlen imistiz šuki potnî kutiskem bere adami uskem* 'als der schaum aus dem mund des waldgeistes herauszukommen anfing, schaute der mann (den waldgeist) an' A. XIX. 84. J. — *ullànî* 'treiben': *kutskem ullànî* 'er fing an anzutreiben' A. XIX. 117. MU.

γ) lelki folyamatot kifejező igék után oly mellékcselekmény kifejezésére, amely a lelki folyamat okának vagy céljának tekinthető: *kelîñî* 'übernachten': *so korkaz kelîñî juaskem* 'er bat um nachtlager in dem haus' A. XIX. 132. G. — *utšškîñî* 'schauen, besichtigen': *saldat potem gurîš guraže utšškîñî turtskemzes* 'der soldat kroch aus dem ofen hinaus und setzte sich auf den herd, weil er anzusehen wünschte' A. XIX. 134. G. — *kurîñî* 'beten': *so udmortlen valameniz kurîñî* 'jener wotjake verstand zu Gott zu beten' A. XIX. 141. G. — *pelláškîñî* 'beschwören': *ug to'diški mon pelláškîñî* 'ich verstehe nicht zu beschwören' A. XIX. 153. G. — *kelîñî* 'übernachten': *juaskε so nîl ukuo ulîñ kelîñî aizles kîrdžasa taž* 'unter dem fenster (des elternhauses) fragt das mädchen ihren vater um nachtlager und singt also' A. XIX. 156. G. — *šîñî* 'essen': *gondir kionen šum potizi ošez šîñî* 'der bär und der wolf freuten sich sehr darauf, den ohsen fressen zu können' A. XIX. 17. M. — *kižîñî* 'säen': *adami noš ete gondirez kižîñî* 'der mensch ladet wiederum den bären zum säen ein' A. XIX. 115. M. — *kižîñî* 'säen': *keheš karillam sojos valse šartši kižîñî* 'sie verhandelten mit einander um gemeinsam rüben zu säen' A. XIX. 115. M. — *uwîñî* 'sein, leben': *mardan-ataj asliz uwîñî tuž džetš vir-intižez utššam* 'vater Mardan suchte sich zum wohnplatz eine sehr schöne anhöhe'

A. XIX. 98. J. — *d'uiñi* 'trinken': *mī atailes no usto luim dassε kirdžasa d'uiñi* 'wir wurden noch geschickter als der vater fertiges singend zu vertrinken' A. XI. 37. MU.

4. Az igenév a főcselekmény egyik tagjának jelzőjéül is állhat.

Az 1., 2., 3. szám alatti példákban a *-n*-képzős igenevet infinitivusnak vehetjük, a most tárgyalandókban az igenév mint participium szerepel. Első pillanatra talán feltűnő a képzőnek ezen kétféle használata, mivel az infinitivus és a melléknévi igenév között nehezen gondolható átmenet. Mivel azonban az infinitivus és a participium képzője alakilag teljesen egyező, s eredetükre nézve sincs semmiféle okunk különféleséget feltenni: a kétféle funkciójú képzőt mindenestül azonosnak kell tartanunk.

Az átmenetet így képzelem: a *-n*-képzős igenév mint infinitivus a főcselekmény állítmányához fűződő alanynak, tárgynak, határozónak fogható fel s így az egész főcselekményre — ezt egységesnek véve — vonatkozik; a jelen példákban az igenév — szórendi változás útján — a főcselekmény alanyához, tárgyához vagy határozójához fűződik, ezzel szorosabb egységet alkot s a nyelvérzék előtt mint jelző és jelzett szó tűnik föl.

Az igenévnek ilyenén használata csak igen csekély számú példában fordul elő: *arāñi* 'ernten': *sooslen séžžñi arāñi vuem beraz soos aralla'mzi* 'als es zeit wurde, dass man hafer ernete, hielten sie (auch) ernte' A. XIX. 144. G. — *imustiñi* 'zum erstenmal nach den fasten fleischspeisen geniessen, mit dem fasten aufhören (bes. zur zeit der weihnachten)': *imustiñi šion leštilam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *koškñi* 'weggehen': *no so'bre koškñi dñrñz vuem* 'dann wurde es zeit, dass sie wegging' A. XIX. 149. G. — *girini* 'pflügen': *«girini potonez» bure vaiškom* 'wir gedenken des «pflügen gehen» festes' A. XI. 124. M. (*gerini poton* 'aufbruch zum pflügen, d. h. ein opferfest, das im frühling beim anfang des säens gefeiert wird').

3. *-i* [WIEDEMANN 117 §; BUDENZ, UA. 197; AMINOFF 40; SZINNYEI, NyH.⁴ 80. és Fgr. Spr. 94]. Alakjai: *-iš*, *-is* és *-is*; a frequ. *-al* képzővel ellátott igékből *-as*. SZINNYEI az *-i* képzőt a praeteritum képzőjével tartja azonosnak, az *-s* utóképzőt pedig a nomen possessi *š*-jével (l. Fgr. Spr. 94, 142).

Az *-i* mint igenévképző kizárólag a jelenben folyamatos cselekvés jelölésére szolgál, a *præteritum -i-je* pedig befejezett cselekvést jelöl. E körülmény azonban nem támaszthat kétséget a kétféle — homlokegyenest ellenkező — funkciójú *-i* azonossága iránt, mert úgy a votjákban, mint más finnugor nyelvekben is ugyanaz a képző egyaránt használható folyamatos és befejezett cselekvés jelölésére.

A képző használata a következő:

A) Az igenév mint jelző szerepel.

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alánya:

a) a jelzett szó élő lény: *pukînî* 'sitzen': *so keher vîlîn pukîs adami* 'der auf dem zaun sitzende mann' A. XIX. 130. G. — *mînînî* 'gehen': *mînîs-murt* 'wandersmann' A. XIX. 132. G. — *pažânî* 'säen': *so pažás adami vuem doraz* 'der säemann kam auf ihn zu' A. XIX. 144. G. — *vetlînî* 'gehen, reisen, wandern': *vetlîs murt* 'ein reisender mann' A. XIX. 151. G. — *dîšetskînî* 'lernen': *dîšetskîs murtlî* 'er sagt dem lernenden menschen' A. XIX. 152. G. — *vajîni* 'hoz, hord': *vu-vajîs nil* 'vizhordó leány' VNpk. 62. M. — *luėkaškîni* 'lop': *luėkaškîs-vor* 'tolvaj' VNpk. 86. M. — *veraskîni* 'sagen': *so azla veraskîs obida* 'der voraussagende waldgeist' A. XIX. 57. MU. — *liktiîni* 'jön': *doraz liktîs baküz adžam* 'hozzá jövő békát látott' VNpk. 77. Sz. — *vošânî* 'áldozni': *iž-vošás adamijüz* 'juhot áldozó embert' VNpk. 139. Sz. — *sitânî* 'szarni': *sitas adamijüz* 'szaró embert' VNpk. 139. Sz. — *guñdîni* 'fuldoklani, füladni': *guñdîs adamijüz* 'a fuldokló embert' VNpk. 13. O. — *vandîni* 'vág, szel': *gogi-vandîs-mumid* 'köldökvágó anyád' VNpk. 17. O.

b) a jelzett szó élettelen tárgy, a mely az igenév által élőnek van föltüntetve: *tšîlânî* 'glänzen': *tšîlâs ves* 'eine glänzende perle' A. XIX. 39. J. — *potîni* 'hinausgehen, herauskommen, hervorwachsen': *iž-šur-a vâva-šur-a vamen potîs huupu vižles jubojosse vandîuusa tupatillam* 'sie schnitten die pfeiler der erlenen brücke, welche entweder über den iž-fluss oder den vâva-fluss führte' A. XIX. 100. J. — *palkkaškîni* 'kicsordul': *palkkaškîs kotiräsän* 'kicsorduló kerékkel' VNpk. 149. Sz. — *liktiîni* 'jönni': *šuräs-vilti liktîs girlîjüz-kä* 'az úton jövő esengetyút' VNpk. 16. O.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya:

nimaskini 'nevez': *to'ŕko udmurt-sai nimaskis iiti gine souen uuem doraz udmurtjoslen todemzi* 'die wotjaken kennen nur einen platz namens «wotjaken-friedhof» unweit seiner ansiedelung' A. XIX. 98. J. — *šuiskini* 'nevezni, hívni': *ludjivož šuis-kis vož* 'diese wiese, *ludji-vož* genannt' A. XIX. 99. J.

B) Az igenév mint önálló főnév szerepel. Az igenév ezen használata az előbbi jelzős szerkezetekből jelentéssűrűsödéssel magyarázható. Az igenév magába olvasztotta a jelzett által kifejezett fogalmat is, s így a jelzett mint fölösleges elmaradt.

1. Az igenév a cselekvőt jelenti (nomen agentis):

a) Az igenév és az alapige közti összefüggés még erősen érezhető: *potĩni* 'gehen': *protš bersam azam potĩše evel ug ni* 'es ist jetzt niemand da, der vor oder nach mir ginge' A. XI. 112. G. — *gĩrĩni* 'pflügen': *jua pε so adami gĩrĩšles* 'der mann fragt den pflüger' A. XIX. 130. G. — *potĩni* 'tetszeni, tünni, jól v. rosszul esni vkinek': *mĩlpotĩšjosli dšetskĩni* 'die es zu lernen wünschten' A. XIX. 146. G. — *vožmàni* 'hüten': *kĩiga-vožmas* 'der buchhüter' A. XIX. 147. G. — *vandĩni* 'schneiden, schlachten': *vandĩšjos* 'die, welche (den geistlichen) erstechen wollten' A. XIX. 151. G. — *vuĩni* 'jönni': *uli-vuĩšli* 'a serdülő nemzedéknek (tkp. alájövőnek)' VNpk. 61. M. — *utšani* 'suchen': *ta val-utšás pĩrem* 'der pferdesucher trat hinein' A. XIX. 92. J. — *pegĩni* 'weglaufen, entfliehen': *pegĩšjos* 'die flüchtlinge' A. XIX. 93. J. — *ujĩni* 'jagen, verfolgen, einholen': *ujĩš-os* 'die verfolger' A. XIX. 93. J. — *malpàni* 'gondolni': *džetš mãupasež* 'einen gutgesinnten' A. XIX. 108. J. — *viuĩni* 'sein, vorhanden sein': *šures viuĩšen* 'auf dem wege (tkp. az úton lévővel)' A. XIX. 110. J. — *eskãrĩni* 'megnézni, megszemlélni, megfigyelni': *eskerĩstemges* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *vožmàni* 'hüten': *šartšĩ vožmas* 'die hüterin des rübenfeldes' A. XIX. 65. — *nuiĩni* 'vinni': *kulãm-murt-nuišãn pumiškoz* 'halottvivő emberekkel találkozik' VNpk. 138. Sz. — *malpàni* 'gondolkozik': *malpasšes* 'gondolótól' VNpk. 147. Sz. — *utĩni* 'vigyáz, ügyel': *pudo-utĩšed* 'marhaőrző' VNpk. 1. O. — *važĩni* 'hangot ad': *tuž važĩš* 'jó zengéstű' VNpk. 6. O. — *ižĩni* 'aludni': *ižĩš ud lu* 'nem alszol (tkp. nem leszal alvó)' VNpk. 9. O. — *čičaskĩni* 'baszni': *čičaskĩš* 'kurválkodó' VNpk. 17. O. — *portmaškĩni* 'kisért': *portmaškĩš* 'csodaművelő (t. i. szellem)' VNpk. 24. O.

b) Az igenév elvesztette igenévi értékét, az alapigével sokkal lazább összefüggésben van, mint az előbbi esetben; önállóan szereplő névszó s állandó foglalkozást jelent: *vožinī* 'beschützen': *kabak-vožis* 'schenkwirt' A. XIX. 128. G. — *pel'askinī* 'fúni, ráfúni, igézni, varázsolni': *pellaskis* 'zaubarzt' A. XIX. 153. G. — *vaini* 'bringen, fahren, holen, abholen': *vištem pužiskem tavar-vašen* 'dem dummkopf kam ein fuhrmann entgegen' A. XIX. 110. J. — *durinī* 'schmieden': *duriskislī purt uz šurī* 'der schmied hat kein messer' A. XIX. 4. MU. — *peltinī* 'anhauchen, anblasen, beschwören': *peltiskis* 'zauberer' Chr. 40. U.

c) Az igenév élettelen tárgyat jelent, a mely élőnek van föltüntetve: *d'uini* 'inni': *vm-d'uis* 'der regenbogen', tkp. 'vizivó' A. XIX. 17. MU.

2. Az igenév magát a cselekvést jelenti (nomen actionis): *kuganī* 'schnattern, schreien': *kugas* 'das schnattern' A. XI. 133. G. — *tšilānī* 'glänzen, schimmern': *limilen tšilāsez* 'das schimmern des schnees' (AMINOFF példája).

3. Az igenév a cselekvés eredményét jelenti (nomen acti): *kimīnī* 'fölfordít': *kimīs* 'stirn' A. XIX. 132. G.

4. **-on, -an** [WIEDEMANN 123 §; BUDENZ, UA. 188, 250; AMINOFF 41]. Alakja a legtöbbször **-on**, csak a frequentatív **-al** képzős igékből **-an**.

BUDENZ az **-o-t** illetőleg **-a-t** tartja a tulajdonképpeni nomen verbale-képzőnek, az **-n-et** pedig deminutiv végképzőnek veszi. Az **-o-t** illetőleg **-a-t** a fgr. nomen verbale-képző **-b** folytatójának tartja, éppúgy mint a nomen possessoris-képző **-o-t** illetőleg **-a-t**. SZINNYEI azonban a votják **-on** illetőleg **-an**-beli **-o-t** illetőleg **-a-t** nem sorolja fel a fgr. $*-p \sim *-β$ deverbális névszóképző folytatói között (NyH⁴, 77, 78). BEKE ÖDÖN az **-n-et** deverbális névszóképzőnek tartja (NyK. 39 : 418).

A képző használata a következő:

A) Az igenév mint jelző szerepel:

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alánya (kevés ilyen példa van): *šijnī* 'essen', *d'uini* 'trinken': *šion-d'uon murijossε* 'die schmausfreunde' A. XIX. 84. MU. — *tšersini* 'spinnen': *tšerson-tšespriεz* 'die spindelscheibe' A. XIX. 53. MU.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *vösāni* 'opfern, beten': *vösān vösiosmi van tātīn* A. XI. 50. MU.

— *kítkini* 'anspannen': *džéts kítkon valjostε söt* 'jól befogható lovakat adj' Chrest. 20. J. — *kiskini* 'ziehen, schleppen, reisen': *džéts kiskon iskaldε söt* 'jól húzó teheneket adj' Chrest. 20. J. — *tšičkini* 'scheren': *džéts tšičkon izdε söt* 'jól lenyírható juhokat adj' Chrest. 20. J. — *kítkini* 'befogni a lovat': *kítkon-valän* 'befogni való lóval' VNpk. 149. Sz. — *kiskini* 'fejni': *kiskon-iskalän* 'fejő tehénnel' VNpk. 149. Sz. — *čičkini* 'nyírni': *čičkon-izän* 'nyírni való juhval' VNpk. 149. Sz.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés meghatározója: *kelini* 'hálni': *kolon čumossä* 'hálókamráját' VNpk. 62. M. — *vetlini* 'gehen, wandern, reisen': *vuli vetlon sures* 'der weg zum wasserholen' A. XIX. 34. J. — *ponini* 'tenni, helyezni, rakni': *jirmä ponon-tijä-no oval-na* 'fejemet letév helyem nincs' VNpk. 121. Sz. — *lobžini* 'repülni': *dukta lobžon vir-jilti koškom* 'fajd röpködő domb tetején megyünk mi át' VNpk. 256. Sz.

4. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés eszkozhatározója a következő példában: *sinäni* 'kämmen': *d'ir-sinän sinez* 'der kamm', tkp. 'fejet-fésülő fésű' A. XIX. 53. MU.

B) Az igenév mint önálló főnév szerepel.

1. Az igenév magát a cselekvést jelenti (nomen actionis): *kuräktini* 'búsulni, szomorkodni': *kurähton pumzä todsa* 'búsulásának okát megtudván' VNpk. 86. M. — *utšäni* 'suchen': *val utšän sain juromi* 'ich ging irre, als ich nach meinem pferd suchte' A. XIX. 92. J. — *vetlini* 'gehen, wandern, reisen': *juromisa vetlon sainiz vuem odig pitšiči korka* 'als er da verirrt wanderte, kam er an ein kleines haus' A. XIX. 92. J. — *bertini* 'zurückkehren': *berton dirjazi* 'auf dem rückwege' A. XIX. 53. MU. — *šični* 'essen', *d'učni* 'trinken': *šion-d'uoŋ pušičin-gine iška-vin luoz* 'beim schmause findest du freunde' A. XIX. 3. U. — *kučni* 'weben': *dera-kuon* 'das weben von leinwand' A. XIX. 11. U. — *kišnoaškini* 'házasodni': *kišnoaškon-dir* 'a házasodás ideje' VNpk. 77. Sz. — *kučini* 'vetni': *dođi-kušton-nunalä* 'a szán félretevésének napján' VNpk. 9. O.

2. Az igenév a cselekvés eredményét v. tárgyát jelenti (nomen acti v. objecti): *učni* 'sein, leben, verweilen': *ulon* 'das leben' A. XI. 163. G. — *imučtini* 'zum erstenmal nach den fasten fleischspeisen geniessen, mit dem fasten aufhören (bes.

zur zeit der weihnachten): *imuston dirja* 'zur weihnachtszeit' A. XIX. 130. G. — *siinî* 'essen': *imustinî sion lestillam* 'sie richteten weihnachtsspeisen zu' A. XIX. 144. G. — *vosâskînî* 'beten': *vegâskonez* 'die gebete' A. XIX. 146. G. — *kurîskînî* 'beten': *kurîskon* 'gebet' Chrest. 464. G. — *vožinî* 'halten, schützen': *tsâg-vožon* 'kienspangestell' A. XIX. 42. M. — *bastinî* 'nehmen, kaufen': *ukso bastone va i* 'ich habe etwas geld bei ihm (dem teufel) gut' A. XIX. 46. J. — *kiston karinî* 'áldozatot hozni a halottaknak': *so kiston karonzi možga-gurt dorin kinegšur dorin* 'diese opferzeremonie vollzieht sich im dorfe možga, am flusse kinegšur' A. XIX. 100. J. — *kistinî* 'önteni, szórni': *mardan ataili vâu sotisa kiston karo* 'sie bringen dem vater Mardan pferdeopfer' A. XIX. 100. J. — *sitinî* 'szarni, notdurf verrichten, scheissen': *sitanad* 'in den after' A. XIX. 108. J. — *gažânî* 'lieben': *gažanez* 'der geliebte' A. XI. 22. MU. — *vuinî* 'kommen': *kijon džutšez gurt doraz vuon ažin pottinî kosem* 'bevor sie nach dem dorfe kamen, hiess der wolf den russen ihn herauslassen' A. XIX. 83. MU. — *ëuzâktinî* 'sârgulni, sâp-padni': *ëuzâkton* 'sârgaság' VNpk. 6. O. — *visinî* 'fájni, beteg-nek lenni': *višonân* 'betegséggel' VNpk. 13. O. — *vurâskinî* 'megbirságolni': *tiriškon-vurâskon* 'fizetés-birság' VNpk. 11. O. — *juinî* 'ünnepelni': *juon-dirja* 'ünnep alkalmával' VNpk. 112. K. — *bitminî* 'véget ér': *duinja-bëtmon* 'a világ vége' VNpk. 29. Ma. — *kistinî* 'önt, szór, hint': *kiston* 'halottak sírjainál végzett áldozati szertartás' 173).

3. Az igenév a cselekvés eszközét jelenti: *surâni* 'mischen, umrühren, aufrühren, schüren': *gur-surân* 'schüreisen' A. XIX. 42. M. — *kuktšânî* 'hacken': *ta minam anaieuen turim-viži kuktšanez* 'das ist eine hacke, womit meine mutter die gras-wurzeln aufhackt' A. XIX. 53. MU.

4. Az igenév a cselekvés helyét jelenti: *pukînî* 'sitzen': *pukon* 'stuhl' A. XI. 147. G. — *kelînî* 'übernachten': *kelonni kunoka* 'der wirt der nachtherberge' A. XIX. 159. G.

C) Az igenév a főcselekményhez fűződő időhatározó mellékmondatot pótol néhány gyéren előforduló esetben: *vaškînî* 'leszállni, aláereszkedni, lefelé haladni, alásülyedni': *vaškoňnaz aúse* 'bei dem niederfallen fällt sie herab' A. XIX. 153. G. — *sotînî* 'geben, gestatten, verheiraten': *kurbon sotoňnaz videm*

izni 'nachdem er geopfert hatte, legte er sich (im walde) schlafen' A. XIX. 140. G.

5. **-ono, -ano** [BUDENZ, UA. 188, 274; WIEDEMANN 125 §; AMINOFF 41]. Összetett képző; elemei: *-on, -an* deverbális nomen-képző + *-o* nomen possessoris-képző. A képző használata a következő:

A) Az igenév mint a mondat állítmánya szerepel.

1. Önállóan.

a) Cselekvő értelemben oly folyamatos cselekvés kifejezésére, a melynek végbemenetele kívánatos vagy feltétlenül szükséges: *kutskini* 'anfangen': *kol mar už bordi ogün kutskono ni aslim* 'jede arbeit muss ich selbst allein anfangen' A. XIX. 112. G. — *vandini* 'schneiden, schlachten': *vandono* 'die muss ich schlachten' A. XIX. 122. G. — *vutskini* 'erreichen': *vutskono* 'ich muss erreichen' A. XIX. 128. G. — *kelni* 'übernachten': *ta'bre kelono ni kitinke-no* 'jetzt musste er schon irgendwo übernachten' A. XIX. 132. G. — *vijni* 'ölni': *soja viono* 'öt meg kell ölni' VNpk. 62. M. — *koškini* 'elmenni': *koškono* 'el kell mennem' VNpk. 109. M. — *uljni* 'élni': *ulono kar* 'tedd, hogy élhessek' VNpk. 147. Sz.

b) Szenvedő értelemben: *estini* 'heizen': *no korka estono* 'die stube muss geheizt werden' A. XI. 106. G.

2. Az igenévhez már segédige is járult, s ez összetett kifejezés a cselekvés szükségszerűségét fejezi ki: *šotini* 'geben': *pijosmurtiz tšui šotono luem* 'der junge mann sollte ein füllen schenken' A. XIX. 74. MU.

3. Sajátságos kifejezések a következők: *sutini* 'einholen': *sutono kađ luillam* 'sie waren darauf und daran (die flüchtlinge) einzuholen' (tk. 'utólérendőkhöz hasonlóak voltak') A. XIX. 93. J. — *birini* 'zu ende gehen, zu grunde gehen': *so-bere kužmiz birono kađ luem* 'darauf schienen seine kräfte zu ende zu gehen' (tk. 'tönkremerendőkhöz hasonlóak voltak') A. XIX. 99. J. — *valani* 'érteni': *valano-kađ* 'magától érthető' (tk. 'értendőkhöz hasonló') VNpk. 139. Sz.

B) Az igenév mint egy főnév jelzője szerepel:

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya: *girini* 'pflügen': *girono vāumes* 'unsere pflügenden pferde' A. XI. 124. MU. — *vujni* 'jönni, elérkezni': *vuono gužam* 'beálló nyár' VNpk. 1. O.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *jaratĩnĩ* 'lieben': *kuažlen jaratono murtez* 'der gñnstling Gottes' A. XIX. 140. G. — *jaratĩnĩ* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratono mestajoz* 'beliebte plätze' A. XIX. 142. G. — *jarànĩ* 'taugen, gut genug sein': *ko't-kudiz jarano adami* 'jeder gesetzte mensch' A. XIX. 146. G. — *poštĩnĩ* 'abgenutzt werden': *poštõno putõ med poštõz* 'mag der gürtel abgenutzt werden, er muss doch abgenutzt werden' A. XI. 57. MU. — *užànĩ* 'dolgozni': *užano užmã* 'végzendõ dolgomat' VNpk. 147. Sz.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés eszközhatározója: *gĩrĩnĩ* 'pflügen': *gĩrono gerĩmes* 'pflügenden pflug' A. XI. 124. MU.

6. **-mon** [WIEDEMANN 133 §; AMINOFF 41]. Összetett képzõ. Elemei: a mom. **-m** képzõ + **-on** nom. verb.-képzõ. Az igenév használata a következõ:

A) Állitmányul áll oly cselekvés kifejezésére, a melynek beteljesülését óhajtjuk: *šuldĩrtĩnĩ* 'erfreuen': *kalĩklĩ šuldĩrtĩmon* 'mögen die menschen freude haben' A. XI. 133. G. — *vuzànĩ* 'verkaufen': *odig luketez vuzamon med lo* 'die eine hãlfte des getreides möge verkauft werden' A. XI. 147. G.

B) A föcselekményhez füzõdõ mellékcselekmény kifejezésére szolgál:

1. Az igenév mint alany: *tĩrĩnĩ* 'füllen, einladen, voll werden': *tĩrĩmon med lo* 'gebe es dann etwas, womit wir beladen können' A. XI. 146. G.

2. Az igenév mint tárgy: *šõtĩnĩ* 'geben': *ekšeilĩ niũ-pĩ šõtĩmon inmar šõtsãũĩz-ke* 'wenn Inmar es so fũgte, dass wir unsere sõhne dem kaiser geben können' A. XI. 130. J. — *vit tĩrĩnĩ* 'steuer zahlen': *vit tĩrĩmon inmar šõtsãũĩz-ke* 'wenn Inmar es so fũgte, dass wir unsere steuer zahlen können' A. XI. 130. J.

3. Az igenév mint határozó: *tĩrĩnĩ* 'zahlen': *gosudarlĩ kazna tĩrĩmon med šõtoz inmar* 'zur zahlung des steuern dem guten herrscher, gebe Inmar' A. XI. 148. G.

4. Az igenév mint jelzõ: *vetlĩnĩ* 'járnĩ': *vetlõmon nunõ* 'oly gyermek, a ki tud járnĩ' (AMINOFF 41). — *leštĩnĩ* 'elvégezni': *leštõmon sež* 'oly munka, a melyet meg lehet tenni' (AMIN. 41).

C) Az igenév a következõ példákban önálló főnévnek tekinthetõ: *orãkčãnĩ* 'megcsalni, rãszedni': *pĩr vižĩjad ñe-no-*

ku-no pinaláz orákcámon šana četied med-az luilä-ni 'összes nemzetségeden át sohase legyen immár több mézed, mint a mennyyel gyermekeid csalogathatod' VNpk. 58. Sz. — *juini 'inni': jumon 'inni való'* VNpk. 139. Sz. — *šüini 'enni': šimon 'enni való'* VNpk. 139. Sz.

7. **-ontem, -antem** [WIEDEMANN 129 §; AMINOFF 41]. Összetett képző. Elemei: a deverbális nomen *-on* illetőleg *-an + -tem* fosztóképző [WIEDEMANN 236 §; BUDENZ, UA. 229, 277]. Használata a következő:

Az igenév mint jelző szerepel.

1. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés alanya: *jaräni* 'taugen, gut genug sein, dienlich sein': *a gondärlen jarantem vižijosiz gine* 'der bär hatte nur die untauglichen wurzeln' A. XIX. 116. M. — *ortšini* 'vorübergehen': *ortšontem davir lušä-u-ke* 'wenn die zeit nur nicht verginge' A. XI. 57. MU.

2. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés tárgya: *jaratini* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratontemze nälze* 'diejenige tochter, welche er nicht liebte' A. XIX. 157. G. — *vanätini* 'elfeledni': *ta vanätontäm bakatirjosles užžaz* 'ezen felejtethetlen hősöknek tetteit' VNpk. 61. M.

3. A jelzett szó az igenévben kifejezett cselekvés határozója: *adžkini* 'látszani': *vumurt-pijos kartopka-muüz adžkontäm zarüi pottilillam* 'Vu-murt fiak annyi aranyat hoztak elő, hogy a burgonyaföld láthatatlanná lett tőle' VNpk. 108. M. — *kinmini* 'frieren': *kispu-kuar kinmontem intüez* 'eine stelle, wo das birkenlaub nicht erfriert' A. XIX. 98. J.

8. **-mtε** [WIEDEMANN 128 §; BUDENZ, UA. 229, 277; AMINOFF 41]. Összetett képző; elemei: deverbális nomen *-m* képző + *-tem* fosztó képző *-ε*-vé rövidülve. Használata a következő:

A) Az igenév mint állítmány szerepelhet s az alapigében kifejezett cselekvés meg nem történtét, be nem teljesülését jelenti: *addžilini* 'sehen': *addžilimte* 'etwas hat er nie gesehen' A. XIX. 8. G. — *adžilini* 'lát': *še-no-kinä-no adžilimtä* 'senkit sem látott' VNpk. 108. M. — *luini, luini* 'werden, sein, möglich sein': *vaskem beraz sojen asleštiz diš-kutε dišamez luimte ni* 'nachdem er hinuntergekommen war, konnte er sich nicht

mehr die eigenen kleider anziehen' A. XIX. 87. J. — *jaratini* 'lieben': *kupetš lajt, šize jaratimε* 'es war ein kaufmann, der seinen lohndiener nicht liebte' A. XIX. 88. J. — *viuini* 'sein, vorhanden sein': *šaitan soku doraz viuimε* 'der teufel war damals nicht zu hause' A. XIX. 89. J. — *uwillani* 'sein': *mardanen pijosiz at, šiz kađ kužmo uwillamε ni* 'die söhne Mardans waren nicht mehr so stark wie er selbst' A. XIX. 98. J. — *todini* 'wissen': *bija-durak soiz todimε* 'das wusste Bija-durak nicht' A. XIX. 99. J. — *pirini* 'gehen, eingehen': *vauεz pirimε* 'das pferd ging nicht' A. XIX. 100. J. — *vauani* 'verstehen': *kišnojez kartezleš veramε vauamε* 'die frau verstand die worte ihres mannes nicht' A. XIX. 102. J. — *viuini* 'sein, vorhanden sein': *tšet, ši kužo so-ku tšet, ši doraz viuimε* 'der besitzer des honigs war gerade nicht bei der honigkufe' A. XIX. 100. J. — *tirmini* 'voll werden, zureichen': *ukšojez šlapajaz tirmimε* 'das geld füllte den hut nicht' A. XIX. 52. MU. — *oskini* 'glauben': *so saudat azla oskimε* 'zuerst glaubte der soldat es nicht' A. XIX. 61. MU. — *nuuini* 'führen, tragen': *pilešez nuuimεzei* 'den kahlkopf nahmen sie nicht mit' A. XIX. 65. MU. — *vilini* 'sein, vorhanden sein': *vištemlen gerijež addžemez vilimε* 'der narr hatte nie einen pflug gesehen' A. XIX. 78. MU. — *pogirani* 'leborul': *pid, jilštiz ožit-ginā pogiramā* 'kevés' hija hogy le nem esett a lábáról' VNpk. 111. K. — *tirmitini* 'megtölteni': *tirmitimā* 'nem töltötte meg' VNpk. 112. K. — *adžilini* 'lát': *adžilimā-ni* 'nem látta' VNpk. 112. K.

B) Az igenév a főcselekményhez fűződő mellékcselekményt fejezi ki, a mely a főcselekmény ok- vagy módhatározója: *jaratini* 'lieben, gefallen finden an etw.': *jaratemežinēz so nīlzes vajižē vožo dārja korka* 'weil sie ihre tochter nicht liebten, führten sie zur vožo-zeit in ein (verlassenes) haus' A. XIX. 137. G. — *addžillani* 'sehen': *minillam minillam addžillamε* 'sie fuhren unaufhörlich ohne (die flüchtlinge) zu sehen' A. XIX. 93. J. — *šöttini* 'finden, erforschen': *minillam minillam toos uisa no šöttillamε* 'sie (die verfolger) fuhren unaufhörlich jagend weiter, ohne zu finden' A. XIX. 93. J. — *pirini* 'gehen': *söd vauεz pirimεiš mardan-atai tšuž vauεz viuε pukšisa potini turtε vjuem vu vamen* 'da das schwarze pferd nicht ging, setzte sich vater Mardan auf ein gelbes pferd und wollte

so über den fluss fahren' A. XIX. 100. J. — *važini* 'antworten': *važimteistiz doygisa ležem* 'da sie nichts antwortete, gab er ihr einen stoss' A. XIX. 111. J. — *vormini* 'birni, im stande sein': *ad'ami uksoze vorminte no peri a tšiz nupijasa nuem* 'da der mann sein geld nicht zu tragen vermochte, so trug der teufel selbst (das geld) auf seinen schultern' A. XIX. 63. MU. — *tirmini* 'voll werden, zureichen': *so-berε souos d'ormillam virlen tirminiteijezli* 'dann waren sie übel angekommen, da das blut nicht ausreichte' A. XIX. 74. MU. — *addžini* 'sehen': *so murt ötšε addžimteziwi polmem* 'es wunderte sich, dass sie nichts sahen' A. XIX. 74. MU.

C) Az igenév mint jelző: *udaltini* 'tenyészni, dúsan nőni, sikerülni': *nán uddutimε aže vuem* 'er kam nach einer gegend, wo die ernte fehlgeschlagen hatte' A. XIX. 88. J. — *liktini* 'kommen, gelangen': *mumiz ajiz liktimε saldatlen* 'die mutter und der vater des noch nicht heimgekehrten soldaten' A. XIX. 134. J. — *bördini* 'weinen': *bördimε nunjui noni ug šoto* 'man gibt nicht die brust einem kinde, welches nicht weint' A. XIX. 3. MU. — *kizini* 'bevet': *kizimtä ažiž* 'bevetetlen helye' VNpk. 22. O.

9. -et [WIEDEMANN 237. §; BUDENZ, UA. 220; AMINOFF 23]. BUDENZ szerint vegyes (ige+névszó) képző -t frequentatív értékű előképzővel (UA. 22); a tulajdonképpeni nom. verb. képző a fgr. -j (-g) volt, a mely azonban lekopott (UA. 197).

1. Az -et- (MUNKÁCSINÁL -ät-)tel képzett szó a cselekvés tárgyát v. eredményét jelenti (nomen acti v. objecti): *kertti-* (Sz.), *kert-* (K.) 'kötni': *kerttät* (Sz.) 'kötés, kötelék' 146. — *kışjal-*, *kėsjal-* (K.) 'foltozni': *kışjät* (Sz.) 'folt' 157. — *kimal-*, *kėmal-* 'leborít': *kimät* 'fedő, fedél' 159. — *gerdžal-* (Sz.), *geržal-* (K.) 'összekötözni, bekötni, csomót, csokrot kötni': *gerdžät* (Sz.) 'kötés, csomó' 239. — *gožt-* 'fölni, leírni': *gožtät* 'írat, levél' 246. — *juk-* 'osztani': *jukät* 'rész' 282. — *jurt-*, *jurtti-* (Sz., G.) 'segíteni, támogatni': *jurtät* 'segítség' 287. — *ėup-* (Sz.), *ėup-róni*, *rovátkolni*: *ėupät* (Sz.), *ėupät* 'rovás, rovátká, rovat' 298. — *ėup-* 'malom- v. halászgátat kötni': *ėupät* (K.) 'gát' 298. — *teb-* (K.) 'pólyálni, begöngyölni': *tebät* 'pólya, pelenka' 348. — *tım-* 'töltéssel, gáttal elrekeszteni a vizet': *tımät* (Sz.) 'töltés, gát' 353. — *tijalt-* 'letörni, ketté szegni': *tijaltät* 'leszegett darabka'

360. — *suž-* (Sz.), *suž-*, *süž-* (K., J.) 'fűzni, fölszedni': *sužät*, *sužät* (K.) 'fűzér, fonat' 433. — *zir-*, *zër-* (K.) 'kenni, megdörzsölni, bemázolni': *zirät* (Sz.) 'zabliszt és tej keveréke, melyet vaj helyett a lepényre kennek' 442. — *süž-*, *suž-* (K.) 'fűzni, fölfűzni': *süžät*, *sužät* 'fűzér, fonat' 465. — *pën-* (K.) 'fonni': *pënät* (K.) 'fonat' 558. — *dumjini* 'binden, anbinden': *dumet* 'band' A. XIX. 15. MU. — *vöudjini* 'ausbreiten': *vöudet* 'die decke' A. XIX. 53. MU.

2. A képzett szó a cselekvés eszközt jelent (nomen instrumenti): *lipjini* 'beföldni, betakarni, betetőzni': *lipetjos* 'dächer' A. XIX. 156. G. — *pidsal-* 'bezárni, lezárni': *pidsät* 'ajtófele' 556. — *pik-*, *pëk-* (K.) 'támasztani, megtámasztani, rá-támasztani': *pikät* 'támasztó (fa v. rúd), tetőoszlop' 551. — *kortnal-* 'fölszabolázni': *kortnät* (Sz., G.) 'szabolavas' 190.

10. **-os** [BUDENZ 189, AMINOFF 24]. BUDENZ az *-o*-ban látja a tulajdonképeni deverbális nomen-képzőt, az *-s*-et pedig utóképzőnek veszi (az *-o* azonos a nomen possessoris *-o* képzővel). A vele képzett szó a cselekvés tárgyát v. eredményét jelenti: *todmal-* 'megismer': *todmos* 'jel, jegy' 364. — *pikt-* (Sz., G.) 'földagad, megkel, fölpuffad': *piktos* (Sz.) 'daganat, dagadás' 552. — *pot-* 'támad, keletkezik': *potos* (Sz., K.) 'kelés, kelevény, kinövés' 574. — *pukt-* 'helyezni, tenni, állítani': *puktos* 'kévesor' 588. — *vat-*, *wat-* (G., U.) 'elrejtteni, eltitkolni': *vatos* (Sz.) 'rejtett, titkolt dolog' 643. — *vošt-* 'cserélni': *voštos* 'csere' 678. — *meriti-* 'ültetni': *merttos* (J.) 'ültetvény, kert' 711.

11. **-it** [WIEDEMANN 238. §; BUDENZ, UA. 213, AMINOFF 22]. BUDENZ szerint a fgr. *-d* deverbális képző folytatójának tekinthető, SZINNYEI azonban a fgr. deverbális **t ~ *d* képző folytatói közé nem veszi föl (NyH.⁴ 78, 79; Fgr. Spr. 92).

A képző melléneveket képez igékből: *džužänj* 'aufgehen': *džužät* 'hoch' A. XIX. 142. G. — *koškämäni* 'félni': *koškämät* 'félelmetes' VNpk. 61. M. — *veškänj* 'genesen': *veškät* 'wohlgebildet' A. XI. 34. MU. — *éoëkatini* 'egyenlővé tenni, egyengetni': *éoëkät* 'sík, síma' VNpk. 49. Sz. — *paškätini* 'szélesíteni': *paškät* 'széles' VNpk. 149. Sz. — *kiskal-* (Sz., M., G.) 'félni, ijedtségben lenni': *kiskät* 'félelmetes' 157. — *žokat-* (Sz.), *žëkat-* (K.) 'szorítani, agyonszorítani, folytatni': *žökät*, *žökät*, *žëkät* (K.) 'szoros' 300. — *žirdat-* (Sz.), *žërdat-* (K.) 'izzóvá tenni, izzi-

tani': *žirdit* (Sz.), *žěrdět* (K.) 'izzó, forró' 334. — *tupal* 'illeni': *tupit* 'illő' 381. — *šurd* 'rémülni': *šurdit* 'veszedelmes' 504. — *neb* 'meglágyulni': *nebit* 'lágý' 526. — *lak* 'ragasztani': *lakit* 'ragacos, ragadós, szurtos' 750.

12. -*sa* [WIEDEMANN 131., 132. §; AMINOFF 43]. Alakjai: -*sa*, -*ša*, -*isa* és -*asa* (a frequ. -*al* képzős igék mellett); az *i* és *í* nem jelentős elemek.

A képző használata a következő:

A) Az igenév az állítmánynyal egybeforrva saját szerű pleonasztikus összetett kifejezést alkot. Az igenév illetén való használata igen sűrű a votjákban: *kunojãni* 'zu gaste sein': *ulen mumizũni kunojasa* 'sie war eine zeit lang bei ihrer mutter zu gaste' (tkp. 'vendégeskedve élt') A. XIX. 149. G. — *joznãni* 'szétvagdal': *joznasa dasãllam* 'szétvagdalták' (tkp. 'szétvagdalva készítették') VNpk. 61. M. — *kuštĩni* 'verlassen': *leštem ginε karišses kuštisa* 'da sie ja ihre nester verlassen' (tkp. 'készülnek elhagyni') A. XI. 85. J. — *pegđžĩni* 'weglaufen, entfliehen': *adami pegđžisa koškem* 'der mann floh davon' (tkp. 'elfutva elment') A. XIX. 84. J. — *nuueskãni* 'jagen': *vaĩ udmurtjos so nuueskin nuueskasa vetlo viuem* 'alle wotjaken sollen in diesen waldern gejagt haben' (tkp. 'vadászva bolyongtak') A. XIX. 84. J. — *ponĩni* 'setzen, legen': *as iĩtiãaz puklo ponsa uuem* 'er legte auf seine schlafstelle einen klotz' (tkp. 'helyező volt') A. XIX. 84. J. — *ibĩni* 'vetni, löni': *ipsa ležem* 'er schoss' (tkp. 'löve dobta') A. XIX. 86. J. — *kĩuĩni* 'hören': *taoslen verãskemzes adami veš kũũisa uuem* 'der mann hörte alles, was sie sagten' (tkp. 'halló volt') A. XIX. 89. J. — *pottĩni* 'herausführen, herausbringen': *kĩšnojez adamĩjez pottisa ležem* 'seine frau führte den mann hinaus' (tkp. 'kivezetve engedte') A. XIX. 89. J. — *uĩni* 'verfolgen, nachjagen, einholen': *koškillam nošik uĩa* 'wieder jagten sie fort' (tkp. 'üldözve mentek') A. XIX. 93. J. — *ibĩni* 'löni': *gułšĩn kuš dorišen ibĩa vãua-viž dori vutte viuem* 'er vermochte von *gułšĩn-kuš* bis nach der *vãua*-brücke (den pfeil) zu schießen' (tkp. 'löve hozta') A. XIX. 98. J. — *baštĩni* 'nehmen, kaufen': *ožĩ so uno kĩšno baštisa uuem* 'so hatte er in seiner lebenszeit mehrere frauen' (tkp. 'vevő volt') A. XIX. 98. J. — *ullãni* 'treiben': *porjos gondirez ullasa minĩki* 'während die tscheremissen den bären jagten' (tkp. 'üzve mentek') A. XIX.

99. J. — *bittini* 'beendigen, ein ende machen': *bija-durak porjosiz berlošjossε bittisa minem* 'Bija-durak schlug die hintersten (unter den verfolgenden) tscheremissen tot' (tkp. 'bevégezve ment') A. XIX. 99. J. — *kargini* 'verfluchen': *kargisa keltem* 'er verfluchte' (tkp. 'átkozva hátrahagyta') A. XIX. 100. J. — *vandjuvini* 'vágni, metszeni': *vandjuvisa tupatillam* 'sie schnitten ab' (tkp. 'vágva elrendezték') A. XIX. 100. J. — *šunàni* 'schmelzen': *šunasa bīroz* 'es schmilzt weg' (tkp. 'olvadva tönkre megy') A. XIX. 108. J. — *gorini* 'aus vollem halse lachen': *ałi gorsa uuε vāu* 'eben lachte sie laut' (tkp. 'nevető volt') A. XIX. 110. J. — *mižgàni* 'mit der faustschlagen': *adamijos noš mižgasa ležillam* 'noch einmal schlugen die leute sie mit den fäusten' (tkp. 'ököllel ütve engedte') A. XIX. 111. J. — *urđini* 'lehnen, aufstützen': *anaize nōrkorop bordi no-šik urđisa keltem* 'wieder lehnte er seine mutter an den flechtkorb' (tkp. 'támasztva hagyta') A. XIX. 111. J. — *vitini* 'warten': *vitisa uuε viutem* 'er soll gewartet haben' (tkp. 'váró volt') A. XIX. 56. MU. — *liktini* 'kommen, gelangen': *obida liktisa vuem* 'dann kam der waldgeist dahin' (tkp. 'jőve jött') A. XIX. 56. MU. — *nupiani* 'terhet venni magára': *nupiasa vajem* 'er warf es über die schulter' (tkp. 'terhet magára véve hozta') A. XIX. 62. MU. — *nupiani* 'terhet venni magára': *nupiasa vuttem* 'er trug' (tkp. 'terhet magára véve vitte') A. XIX. 62. MU. — *kuštini* 'werfen, schleudern': *peri so vuko-kőez so ad'ami šorε kuštisa ležem* 'der teufel liess den mühlstein auf den mann fallen' (tkp. 'dobva engedte') A. XIX. 63. MU. — *piràni* 'eintreten', *potàni* 'weggehen': *pirasa potasa vetillam* 'sie gingen hinaus und herein' (tkp. 'belépve elmenve vándoroltak') A. XIX. 74. MU. — *boržàni* 'zumachen': *boržasa ponem* 'er machte es zu' (tkp. 'becsukva helyezte') A. XIX. 79. MU. — *šiini* 'essen': *na-rak šiisa bittem* 'er ass alles auf' (tkp. 'megéve véget vetett neki') A. XIX. 79. MU. — *šalžini* 'köpni': *šalžisa kelti* 'köp' (tkp. 'köpve hátrahagyá') VNpk. 11. O.

Néha az igenév nem az állítmányhoz, hanem más mondatrészhez csatlakozik: *šukkini* 'verni, ütni, csapdosni': *šukkisa vijām lučkaskiš-vorlän šejiz van* 'egy agyonütött tolvajnak van itt a holt teste' (tkp. 'csapdosva agyonütött') VNpk. 86. M. — *uudžini* 'aufleben, auferstehen': *uudžisa suutemez ponna* 'um

seiner auferstehung willen' (tkp. 'feltámadva felállása miatt') A. XI. 130. J.

B) Az igenév a főcselekményhez járuló mellékkörülményt fejezi ki s mint ilyen különféle határozó mellékmondatokat pótol:

1. Az igenév mint módhatározó: *žigirtini* 'átkarolni': *sere soje potto džigirtisa* 'darauf umarmen sie ihn und tragen ihn weg' A. XIX. 121. G. — *ulini* 'sein, leben, verweilen': *ulisa ulisa lekos tros udmortjos žilizi* 'im laufe der zeit vermehrten sich aber die wotjaken überaus' A. XIX. 146. G. — *kurtčini* 'beleharapni, hozzáharapni, megharapni': *mon kurtčisa vožo mešokme* 'ich halte den sack mit den zähnen fest' A. XIX. 148. G. — *kočirtini* 'felfogat', *kwaštini* 'kiszárit': *soj ta tiž kočirtisa kwaštisa kutni odjasko* 'azt akarom én megfogni [úgyhogy] ezt a tavat felfogatom és kiszáritom' VNpk. 108. M. — *vetlini* 'wandern': *ta val-utšás so kišnoženiz oži vetliša tuž bažkem* 'als der pferdesucher nun also mit seiner frau herumwanderte, wurde er sehr reich' A. XIX. 94. J. — *potini* 'gehen': *vāva vamen potsa iurε ušem* 'er flog über den vāva-fluss hin und fiel da in einen sumpf' A. XIX. 99. J. — *kutčini* 'kezd, hozzáfog': *žukna-ik kutčisa* 'reggeltől fogva' VNpk. 6. O. — *vuzani* 'elad': *vuzmä vuzasa šotäm vitmä* 'árunk eladásával szerzett adónkat' VNpk. 152.

2. Az igenév mint állapothatározó: *berdini* 'weinen': *ož šuem berε berdisa berdisa gurtaz koškem starikez dorī* 'nachdem sie also gesagt hatte, ging sie bitterlich weinend nach ihrem dorf zu ihrem manne' A. XIX. 150. G. — *kariškini* 'sich zu etw. machen, sich in etw. verwandeln': *šir-gölik kariškisa tubem* 'er kletterte ganz nackt hinauf' A. XIX. 87. J. — *kujani* 'werfen, wegwerfen': *dišse-kutε važze-ik kujasa tubem* 'er warf alle seine kleider weg und kletterte hinauf' A. XIX. 87. J. — *bördini* 'weinen': *beriz ulin bördisa ulε* 'da sitzt sie weinend unter der linde' A. XIX. 94. J. — *pajmini* 'bámulni': *pajmisa koškem* 'er ging erstaunt weg' A. XIX. 99. J. — *džuani* 'brennen': *bides dužinε džuasasa bitmoz* 'die ganze welt geht in flammen aus' A. XIX. 15. MU. — *utšani* 'suchen': *pijosmurt, vāuze utšasa, šai viuje pirem* 'der junge mann kam, indem er nach seinem pferde suchte, auf den friedhof hinein' A. XIX. 74. MU. — *silini* 'áll': *zor-ulin silsa*: *badžin budod* 'eső alatt állván nagyra nősz' VNpk. 6. O.

3. Az igenév mint időhatározó: *pukîni* 'sitzen': *keñakε pukîsa ñulesmurt bertε* 'nachdem er eine zeit lang gesessen hatte, kommt der waldgeist zurück' A. XIX. 126. G. — *kîlîni* 'hören': *kîlîsa so kunoka potε korkaš* 'als der hauswirt hört, geht er aus der stube' A. XIX. 132. G. — *šedîni* 'merken': *kîk pol umoï šotemze šedîsa kuašleš nožik ñuleskî mîniž kurîni zorεε beš, šejosîzlen keseg vîlaz no* 'als er merkte, dass Gott zweimal glücklich (regen) gegeben hatte, so ging er noch einmal in den wald, um Gott auch für die landstriche seiner nachbarn um regen zu bitten' A. XIX. 141. G. — *mîniñi* 'gehen': *mîniša todmo kîšnomurtez addžo* 'auf dem wege sehen sie ein bekanntes weib' A. XIX. 159. G. — *addžini* 'sehen, ansehen': *soiε addžisa adami piš, šauneniz ibem pâuesmurtez* 'als der mann das bemerkte, schoss er den waldgeist mit seiner flinte' A. XIX. 84. J. — *uuiñi* 'sein, leben, verweilen': *so-berε tuž kema uuiša adamižen pâuesmurt tšoš luillam* 'nach geraumer zeit trafen der mann und der waldgeist darauf zusammen' A. XIX. 85. J. — *killîni* 'liegen': *ožit killîsa noš veram* 'nachdem sie eine weile gelegen hatte, sagte sie' A. XIX. 89. J. — *otiñi* 'rufen, laden, einladen': *bija-durakez doraz ošsa vožmatem* 'er lud den Bija durak zu sich und zeigte ihm (den schlägel)' A. XIX. 99. J. — *utšani* 'suchen': *kuiñmoï tšože utšasa šettem muresli pu* 'nachdem er volle drei tage gesucht hatte, fand er (dienliches) holz zu den decken' A. XIX. 56. MU. — *uzirmîni* 'reich werden': *tuž uzirmîsa kupesli potem* 'nachdem er sehr reich geworden war, wurde er kaufmann' A. XIX. 57. MU. — *piñ siskîni* 'mit den zähnen knirschen': *siskîsa odig piñze-ik tšigem* 'während des kauens zerbrach er sogar einen zahn' A. XIX. 63. MU. — *bördini* 'weinen': *tuž kema bördisa kuuem* 'er starb, nachdem er sehr lange geweint hatte' A. XIX. 79. MU.

4. Az igenév mint okhatározó: *tšaklani* 'meinen, denken': *aš, šizes koškižî, tšaklasi soiε bîttožî vožojos šusa* 'sie gingen selbst weg, indem sie berechneten, dass die vožo's ihr ein ende machen sollten' A. XIX. 137. G. — *kožani* 'denken, meinen': *doygani kutiškem pukloiez, adami kožasa* 'er fing an, den klotz zu stechen, in dem glauben, dass er der mann sei' A. XIX. 84. J. — *žalani* 'megsajnálni vkit': *adami žalasa ležem soiε* 'aus mitleid liess ihn der mensch herein' A. XIX. 104. J. — *gažani*

'lieben': *inmared šotem gažasa* 'dein gott hat sie dir aus liebe gegeben' A. XI. 34. MU. — *luškānī* 'stehlen': *vor as izīze luškasa uatoz* 'der dieb stiehit und versteckt seine eigene mütze' A. XIX. 3. U. — *kinmīni* 'fázni': *kinmisa kulko-ug inu* 'a hidegtől meghalok már' VNpk. 120. Sz. — *bordīni* 'sírni': *bordsa katū oval-ni-no* 'a sírástól nincs eröm' VNpk. 138. Sz.

5. Az igenév mint célhatározó: *tsāklānī* 'meinen, denken': *no so tsāklasa nuem keltīnī so nīze* 'er führte sie in der absicht, diese seine tochter (im walde) zu verlassen' A. XIX. 156. G. — *siīni* 'essen': *at,šid veš adami šisa vetliškod* 'du streichst beständig herum, um menschen zu essen' A. XIX. 89. J. — *uīni* 'verfolgen, nachjagen, einholen': *lešem niljossē uīsa* 'er schickte seine tóchter um (nach den fliehenden) zu jagen' A. XIX. 93. J.

13. *-kī* [WIEDEMANN 134. §; BUDENZ, UA. 47; AMINOFF 43]. Alakjai: *-īkī, -īkī, -īku, -īku, -aku*. A *-k-t* BUDENZ a fgr. *-ng* frequ. képző folytatójának tartja, SZINNYEI azonban ezt az egyeztetést nem fogadja el (vö. NyH.⁴ 58. és Fgr. Spr. 124). Az igenév a legtöbbször személyraggal van ellátva; használata a következő:

A főcselekménnyel egyidejű mellékcselekményt fejez ki:

1. Ha a főcselekmény jelenidejű, akkor az igenév is befejezetlen cselekvést jelent: *bertīnī* 'visszatér': *bertīkuz sojin tšot,ša muket udmort* 'auf der rückfahrt schliesst sich an ihn ein anderer wotjake an' A. XIX. 119. G. — *ponīnī* 'setzen, legen': *šin ponīku gozižen kertīnī kulē* 'beim einsetzen des auges muss man (dich) mit dem stricke binden' A. XIX. 132. G. — *izīni* 'aludni': *koť-kīžī tuž izīkim-no pelmitis širāz šo-diško-no* 'akármilyen erösen alszom is, a sötétből észreveszem az egeret' VNpk. 86. M. — *izīni* 'schlafen': *ton izīkid kīžī izīškod!* 'auf welche weise schläfst du, wenn du schläfst' A. XIX. 84. J. — *minam izīkim šinmi tšarka kađ luē* 'meine augen sind im schlafe einem branntweinglas ähnlich' A. XIX. 84. J. — *ibīwiškinī* 'schiessen': *ibīwiškīkiz noš guľ,šīn-kuš dori-sen ibīsa vāua-viž dori vutte vīuē* 'beim schiessen (mit bogen) vermochte er von guľ,šīn-kuš bis nach der vāua-brücke (den pfeil) zu schiessen' A. XIX. 98. J. — *kimīni* 'frieren': *punu tuuātē kimīkiz šue* 'im winter sagt der hund, wenn ihm

friert' A. XIX. 6. MU. — *bertîni* 'zurückkehren': *bertîkîz nules pala ut'siskoz* 'bei der rückkehr blickt er nach dem wald' A. XIX. 12. U. — *mîni* 'gehen': *mînikîz gurt pala ut'siskoz* 'beim hingehen blickt er nach hause' A. XIX. 12. U. — *pîrîni* 'eingehen': *pîrikîz sed pîroz* 'es geht schwarz hinein' A. XIX. 13. U. — *potîni* 'hinausgehen, herauskommen': *potîkîz ted potoz* 'es kommt weiss heraus' A. XIX. 13. U. — *settîni* 'találni': *uksoáz settîkid, sozijânid jotkisa, so-bordî taži šu* 'midön kineset találsz, ruhád előrszével megérintvén, így szólj hozzá' VNpk. 1. O. — *usîni* 'esni': *limî usîkîz, jurt-ger-bordî-kâ lakiskâ* 'ha a hó estében a ház[fal]hoz tapad' VNpk. 6. O. — *gudîrjâni* 'mennydörög': *kwaž gudîrjaki, punidâ korkad än vož* 'midön mennydörög, kutyádat ne tartsd szobádban' VNpk. 6. O. — *votâni* 'álmodni': *votakîd vuâ-kâ usîd* 'álmodban vízbe esel' VNpk. 11. O. — *potîni* 'menni': *nîris-ik pedlo potîkid, sit vilad šalžisa kelti* 'midön először kimész, köpj szarodra' VNpk. 11. O.

2. Ha a főselekmény multidejtű, akkor az igenév is befejezett cselekvést jelent: *etîni* 'rufen, laden, einladen': *a kabak-vožîsez kîškamenîz uallo etîkuz evel potem* 'der schenkwirt wagte zuerst aus furcht nicht hinauszugehen, als der waldgeist ihn rief' A. XIX. 128. G. — *t'aklânî* 'meinen, denken': *t'saklakuz addžem kuž nîlpu* 'während sie dies überlegte, sah sie eine hohe edeltanne' A. XIX. 156. G. — *pukîni* 'sitzen': *tîwisaz tîw dorîn pukîkîz so dorî pâuesmurt pîrem* 'während er in der hütte am feuer sass, trat der waldgeist zu ihm herein' A. XIX. 84. J. — *mîni* 'gehen': *porjos gondîrez ullasa mînikî bija-durak porjosîz berlošjossê bittîsa mînem* 'während die tscheremissen den bären verfolgten, schlug Bija-durak die hintersten (unter den verfolgenden) tscheremissen tot' A. XIX. 99. J. — *mardan-ataî ta mînikîz jadi-pâuašse vunenem vîuem* 'vater Mardan hatte, als er sich auf den weg machte, seinen wundersäbel vergessen' A. XIX. 100. J. — *ožmaškîni* 'kämpfen': *mardan-ataî ožmaškîkîz berpelesêz serttîškemîš bordžasa lestem berpelesêz* 'weil (einmal) die hintere öse seines bastschuhes während eines kampfes abgerissen wurde, bediente er sich (danach immer) geflochtener bastschuhösen' A. XIX. 100. J. — *potîni* 'hinausgehen, herauskommen': *odig džut'si gurt vamen potîkîz odig murt dorî kâunî pîrni kurîskem* 'ein fuchs wanderte durch ein dorf und bat sich

von einem manne ein nachtlager aus' A. XIX. 104. J. — *kelînî* 'übernachten': *mon addži šugez vukoîn kelîkum* 'ieh sah auf der reise schreckliche dinge beim übernachten' A. XIX. 134. J. — *kutkîni*, 'kezd': *taži ti-kotirti bižilni kutkîkîzi* 'midön így futni kezdtek a tó körül' VNpk. 112. K.

14. **-tož** [WIEDEMANN 135. §; BUDENZ, UA. 225; AMINOFF 43]. Alakjai: *-ižož*, *-ižož*, *-tož*, *-ižož*. Az *i* illetőleg *ij* nem jelentős elemek. BUDENZ a *-tož* képzőt vegyes (ige + névszó) képzőnek tartja; előrésze a momentán *-t*, utórésze *-ož* consecutiv rag.

A képző használata a következő:

1. Az igenév időhatározó mellékmondatot pótol:

a) A főcselekmény az igenévben kifejezett cselekvés beálltaig tart: *vuîni* 'jönni': *od-kä bigati vožni mi vutož* 'ha nem bírod megtartani, a míg megjövünk' VNpk. 86. M. — *švuîni* 'sagen': *švuîtož d'ui* 'bevor du sagst, trinke' A. XI. 15. MU. — *kuvuîni* 'sterben': *kuvuîtožad dišod* 'bis an den tod lernst du' A. XIX. 6. MU. — *vuîni* 'kommen': *peri at šiz diňaz vuîtož nu-pijasa nuem* 'so trug der teufel selbst (das geld) auf seinen schultern, bis sie nach hause gelangten' A. XIX. 63. MU. — *vuîni* 'kommen, reif werden, fertig werden': *ta puez tatišen kutškisa ukmišli vuîtož po'dma* 'mache in diesem baum, von hier an beginnend bis neun bienenstöcke' A. XIX. 59. MU. — *šosirmîni* 'megbénulni': *šosirmîtožaz* 'a míg csak meg nem bénul' VNpk. 138. Sz. — *ližaktîni* 'kékülni, elkékülni': *iibiriz ližaktîtož mižgaloz sojä* 'addig öklözi, míg bele nem kékül a háta' VNpk. 139. Sz. — *vuîni* 'jönni, megjönni': *vil ar vutož-kä sutid* 'új évig égetsz' VNpk. 9. O. — *čumolo puktîni* 'boglyát rakni': *gumijän čumolo puktîtož šudid-kä* 'ha fűszár-sippal játszol az asztagrakás idejéig' VNpk. 22. O.

b) A mellék- és főcselekmény egy időben történik: *keškîni* 'aufschreien': *atažez keškîtož pižez inme vuoz* 'während der vater schreit, erreicht der sohn schon den himmel' A. XIX. 31. J. — *poštîni* 'kochen': *anažez tšorig poštož daskik iskeme piuaskîni vetlem* 'einmal wanderte er, zwölf werst um zu baden, während seine mutter fische (zu der mahlzeit) kochte' A. XIX. 98. J. — *ulîni* 'él': *van ultožaz kur-adžîni-no pumaz kulni kulä* 'egész éltén át kínlódni és végtére meghalni kell' VNpk. 52. Sz.

c) A főcselekmény az igenévben kifejezett cselekvés beállta után történik: *šini* 'essen', *d'uini* 'trinken': *so šitož d'uitož obida pašpurt vajisa liktisa vuem* 'als er (der mann) gegessen und getrunken hatte, kam der waldgeist und brachte einen reisepass mit sich' A. XIX. 61. MU.

2. «A helyett hogy» kezdetű mondatlallal fordítható az igenév a következő példákban: *bašini* 'vesz, elvesz': *udmurt-kalik kenakāz baštitož koto nilāz med baštoz* 'a helyett hogy votják ember ángyot vegyen el, vegyen el terhes leányt' VNpk. 62. M. — *kur adžini* 'kínlódni': «*taži kur-adžitož*» — *šüam* — «*šok, luče jiri med birož*» '«a helyett, hogy így szenvedjek» — szólott» — «no, inkább a fejem vesszen!»' VNpk. 57. K.

15. **-tek** [WIEDEMANN 136. §; AMINOFF 43]. Alakjai: *-itek*, *-itāk*, *-itek*, *-tek*, *-atek*; az *i*, *ī* és *i* nem jelentős elemek, az *-a*-ban az *-al* frequ. képző lappang (MUNKÁCSI szövegeiben *-tāk*-nek jelölve). BEKE ÖDÖN szerint összetett képző, a mennyiben az abessivusi rag és a *-k* (a fennebb tárgyalt *-ki*-ben lévő) deverbális névszóképző összetétele (NyK. 39:418). Az igenév azt a mellékkörülményt fejezi ki, a melynek megtörténte nélkül mehet csak végbe vagy kell végbemennie a főcselekménynek: *užāni* 'arbeiten': *užatek kuaž ug šot* 'ohne arbeit gibt Gott nichts' A. XIX. 9. G. — *šini* 'enni': *parš suraltāmāz šitāk ug čidaski-ni* 'ha csak disznóhabarékot nem eszem, nem csillapodom meg' VNpk. 86. M. — *pottini* 'hoz': *so-minda zarūi pottitākādi mon ti-bordis ug kuēki* 'annyi aranyat míg elő nem hoztok, én ti töletek nem távozom' VNpk. 108. M. — *šettini* 'talál': *popsä šettitāk popkišno noš-ik tatči liktā ini* 'a papné nem találván a papot, most ismét ide jön' VNpk. 109. M. — *viržilini* 'sich bewegen': *soje tšik odig kuroze no viržilitek juze kensj nu'ldi* 'trage das getreide in die scheuer, ohne einen einzigen strohhalm zu bewegen' A. XIX. 93. J. — *vormini* 'im stande sein, vermögen': *viržžitini no vormitek paimisa koškem* 'er ging, da er (den schlängel) nicht einmal bewegen konnte, erstaunt weg' A. XIX. 99. J. — *šotini* 'geben': *niunurtiz deremze šotitek kuuem* 'das mädchen starb, bevor sie das hemd geben könnte' A. XIX. 74. MU. — *vitini* 'warten': *obidaiež vititek uštem* 'er öffnete (die bienenstöcke) ohne auf den waldgeist zu warten' A. XIX. 56. MU. — *todini* 'wissen': *agaijosiz marze soze toditek pešterzes nupija'llam*

'die älteren brüder warfen, ohne zu wissen, was es war, den ranzen über die schulter' A. XIX. 78. MU. — *dugdilinj* 'megállani': *šuanjosiz das nunal' eozä odig-no dugdiltäk šisa, jusa ulillam* 'a lakodalmások tíz napnyi ideig szünet nélkül (tkp. egyet sem szünetelvén) ettek, ittak' VNpk 77. Sz. — *adkinj* 'látszani, tűnni': *adkitäk kot-kitci pirämed luoz* 'látatlanul akárhova bemehetsz' VNpk. 2. O. — *kurtčinj* 'beleharapni': *šukna murtdorä nan kurtčitäk-kä potid: solän urod vomez ton vilä uoz* 'ha reggel máshoz mész a nélkül, hogy kenyeret haraptál volna: az ő rossz álma te rád esik' VNpk. 11. O. — *pirinj* 'bemenni': *kuläm-berä murtlän lulöz guä përetäk hüldon nënal mužem-vëlän vetlä* 'az embernek a lelke halál után a nélkül, hogy a sírba menne, negyven napig a földön jár' VNpk. 29. Ma.

16. Ritkán előforduló képzők:

a) *-ep* [WIEDEMANN 244. §; BUDENZ, UA. 189; SZINNYEI, NyH.⁴ 78 és Fgr. Spr. 91]. A fgr. $*p \sim *β$ erős fokát képviseli: *ulinj* 'él': *ošez ulep no kuez zoltiskem* 'der ochs lebt, aber seine haut ist ausgespannt' A. XIX. 38. J. — *uläp dërjaz vetläm intëjosaz* 'éltében járt helyein' VNpk. 29. Ma.

b) *-o* [BUDENZ, UA. 189]. Végképző nélkül való egyszerű *o-t* lát BUDENZ a következő példákban: *ušt-* 'aufmachen': *ušto* 'öffnung, loch'. — *sural-* 'mischen': *suro* 'gemischt'. — *ku-* 'flechten': *kuo-mučko* 'haarflechte'. — Vö. *-on, -an*.

c) *-i* [BUDENZ, UA. 197]. Végképző nélkül való egyszerű *i-t* lát BUDENZ a következő példákban: *šund-* 'leuchten': *šundi* 'sonne'. — *geral-* 'ackern': *geri* 'pflug'. — Vö. a 3. sz. alatt tárgyalt deverb. nom. képzőt.

b) Denominalis névszóképzés.

1. Kicsinyítő névszó.

a) *-ka* [BUDENZ, UA. 246; AMINOFF 23; SZINNYEI, NyH.⁴ 87. és Fgr. Spr. 97]. Ritkán előforduló kicsinyítő képző: *nil* 'leány': *nilka* 'leányka' 515. — *nunä, nunë* K. 'csecsemő, gyermek': *nunëkaj* 'fiúcska, leányka' 521. — *varmaj* 'após': *varmaka* 'anyós' 651.

b) *-es* [WIEDEMANN 235. §; BUDENZ, UA. 237; AMINOFF,

25]. Elég sűrűn használt képző. Alakjai: WICHMANN szövegeiben *-es*, MUNKÁCSNÁL *-äs*. A képző előtti vocalis, a mely nem jelentős elem, néha kiszorult.

A képző használata a következő:

1. A származékszó az alapszóhoz hasonló fogalmat jelent: *kotlir* 'környezet, környék': *kotliräs* 'kerek' VNpk. 37. M. — *pel* 'fül': *berpeleses* 'die hintere öse seines bastschuhes' A. XIX. 100. J. — *urd* 'oldalborda': *urdäs* 'oldal' 114. — *jil* 'vminek a teteje': *täl-jiläs* (Sz.) 'az erdőség legkiemelkedőbb része' 269. — *négéli* (K.), *nugili* (M., Sz.) 'golyó': *négéläs* (K.), *nugiläs* (Sz.) 'kerek' 511. — *pogili* 'gyapjúból összecömösölt labda': *pogiläs* (Sz.) 'gömbölyű, golyó alakú' 569. — *vuz* 'árú, portéka': *vuzäs* 'árú, eladnivaló holmi' 697.

2. A származékszó az alapszóval összetartozó fogalmat jelent: *pol* '-szer': *šurs-poläs* 'ezerszeres' VNpk. 98. M. — *pid* 'láb': *pidäsistiz* 'a fenekéről' VNpk. 39. K. — *tol* 'tél': *toläs* 'csikó' (az első tél, azaz év után) 365. — *tuj*, *tüj* (K.) 'nyírfakéreg': *tujäs* 'nyírfakéregből készült kosárka' 374. — *purt* 'kés': *purtäs* 'hüvely, tok, tokmány' 602.

3. A származékszó valamivel bírót jelent: *ar* 'év': *das-kik aräs* 'tizenkét éves' VNpk. 149. Sz. — *kisiri*, *kisëri* (K.) 'ránéz, redő': *kisiräs* 'ránézos, redős' 173. — *gon* 'szőr, tollazat': *gonäs* 'szőrös, tollazott' 246. — *nod* 'gondolat': *nodäs* 'megállapodott eszű' 518.

A képző előtti vocalis kiszorult a következő alakokban: *jil* 'valaminek teteje': *jilso* 'hegyes' VNpk. 17. O. — *jilsal* 'hegyez' 269. — *nir*, *nër* (K.) 'orr': *nirsal* 'orral túrni' 516.

2. Sorszám név.

Képzője *-eti* [WIEDEMANN 92. §; BUDENZ, UA. 247. és 253; AMINOFF 22; SZINNYEI, NyH.⁴ 90. és Fgr. Spr. 111]. Az *-e*-ben valószínűleg nincs jelentős elem, az *-i*-ben azonban BUDENZ deminutiv képzőt sejt s a zürjén *-ik* mellénevekhez járuló deminutiv képzővel egyeztetni (a képzőnek az *-eti* mellett *-eti* alakja is előfordul): *kik* 'zwei': *kiktë'tize* 'einen anderen' A. XIX. 125. G. — *šor* 'mitte': *šoretiz* 'der mittlere' A. XIX. 110. J. — *šizim*, *šizim* (J., M.), *šizëm*, *šizëm* (K.) 'hét': *šizimäti*,

šizimäti (G.), *šizëmäti* 'hetedik' 456. — *ukmäs*, *ukmäs* (K.) 'kilencz': *ukmäsäti* 'kilenczedik' 83. — *das* 'tíz': *dasäti* 'tizedik' 388. — *šu*, *šü* 'száz': *šuäti*, *šüäti* (G.), *šüäti* (K.) 'századik' 468.

3. Valamihez tartozót és vmivel bírót jelentő névszó.

a) *-es* [BUDENZ, UA. 257. és 266; SZINNYEI, NyH.⁴ 92. és Fgr. Spr. 99]. Az *-e* nem jelentős elem.

A képző használata:

1. A leggyakrabban valamivel bírót jelentő névszót képez: *iz* 'kő': *izes* 'köves' 50. — *uko* 'paszománt': *ukoes* 'paszomántos' 82. — *ukšo* 'pénz': *ukšoes* 'pénzes' 82. — *ušto* 'lyuk, nyílás': *uštoes* 'lyukas, tele lyukkal' 99. — *ul* 'rügy, bimbó': *ules* 'ágas, galyas' 104. — *ur* (Sz., G., M.), *ür* (K., U.): *ures* 'genyedséges' 110. — *urbo* 'büdös féreg, poloska': *urboes* 'poloskás, teli poloskával' 114. — *kom* (K.), *kum* 'hég': *komes* 'hégjú' 198. — *kolli* (Sz.), *külle* 'kavics, kövecske': *kolliés* 'kavicsos' 199. — *kud* 'mocsaras hely': *kudes* 'mocsaras' 212. — *gěžlo* (K.), *gižlo* (Sz.) 'rüh, kozs, var, fekély': *gěžloes* (K.), *gižloes* (Sz.) 'rühes, kozsos' 240. — *girke* 'odu': *girkes* 'odvas' 243. — *jara* (Sz., K.) 'seb': *jaraes* (Sz.) 'sebes, sebbel teli' 262. — *jol*, *dül* (K.): *joles* 'tejes' 280. — *čer*, *čér*, *čír* (K.) 'kór, betegség': *čeres* 'beteg' 313. — *täj* 'tetű': *täjés* 'tetves' 347. — *tuš*, *tüš* (K.) 'szakál': *tušés* 'szakálás' 377. — *deri*, *derli* (G.) 'sár, pocséta': *deries*, *derlies* (G.): 'sáros, mocskos, piszkos' 392. — *sit* 'szar, ganaj': *sites* 'szaros' 426. — *zim* (G.) 'szag, bűz': *zimes* 'szagos, illatos, büdös' 442. — *šuj*, *šüj* (J., K.) 'agyag, ragacsos föld': *šujes*, *šüjes* 'agyagos' 469.

2. Valamihez tartozó névszót jelent: *kar* 'város', *kares* 'városi' 133.

b) *-o* [WIEDEMANN 234. §; BUDENZ, UA. 274; AMINOFF 22]. Alakjai: *-o*, néha (hiatustöltő *j*-vel) *-jo*, elvértve *-a*. BUDENZ e képzőben a fgr. *-b* képző folytatását látja, a mely több finn-ugor nyelvben ma is mint nomen verbale és nomen possessoris képző szerepel. SZINNYEI azonban ezt az egyeztetést sem a NyH.-ba, sem a Fgr. Spr.-ba nem vette föl.

A képző használata: a vmivel bírót jelentő névszó (nomen possessoris) legelterjedtebb képzője.

I. Magában áll s jelentésben a magyar -s nom. possessoris megfelelője: *gon* 'haare': *gono* 'behaart' A. XIX. 44. G. — *ket* 'has': *koto niláz* 'terhes leányt' VNpk. 62. M. — *uko* 'gold-od. silbertresse': *ukojo no dišiosiz vandjini* 'mit ihr kann man gold-verbrämte kleider schneiden' A. XI. 77. J. — *dun* 'wert, preis, zahlung': *duno* 'teuer' A. XIX. 72. J. — *kultšo* 'ring': *kultšojo* 'mit ringen versehen' A. XI. 77. J. — *d'ou* 'milch': *kuuem skäu d'ouo luz* 'eine gestorbene kuh ist eine gute milchkuh' A. XIX. 5. MU. — *višis* 'beteges': *višišo ažiš* 'beteges helyről' VNpk. 13. O. — *ket* 'has': *koto kišno-murtlän* 'terhes asszony-nak' VNpk. 17. O. — *jil* 'valaminek a hegye': *jilso* 'hegyes' VNpk. 17. O. — *kin* 'hideg': *kinmo* 'hideg' VNpk. 17. O. — *šep* 'kalász': *kik-šepo žegáz-kä* 'két kalászos rozstot' VNpk. 22. O.

II. Néha az ilyen nomen possessoris mint élőlény neve szerepel: *tili* 'toll', *burd* 'szárny': *tjlo-burdojos* 'vögel' A. XIX. 93. J. — *pid* 'fuss': *pudoues* 'des viehes' A. XIX. 75. MU.

III. A képzett szónak jelzője van s jelentésben a magyar -ú, -ü-képzős melléknévvel egyezik: *ket* 'magen, bauch, herz': *džetš-keto vožojos* 'gutgesinnte vožo's' A. XIX. 137. G. — *nid* 'nyél, szár': *tuj-nido* 'réznyelű' VNpk. 62. M. — *šokit* 'nehéz': *das kik pud šokta illän sabläaz* '12 pud súlyú tézstaszablyát' VNpk. 62. M. — *kil* 'nyelv': *parš-kiloez* 'disznó nyelvű' VNpk. 86. M. — *bay* 'wange, gesicht, fläche, blatt': *andan bayo* 'eine stählerne schneide' A. XIX. 77. J. — *šin* 'szem': *odig-šinmo murt* 'der einäugige mensch' A. XIX. 63. MU. — *nim* 'név': *Šunji nimo* 'Sunyi nevű' VNpk. 138. Sz. — *ki* 'kéz': *kapči-kijo murt* 'könnyű kezű ember' VNpk. 22. O. — *šokit-kijo murt* 'nehéz kezű ember' VNpk. 22. O. — *gon* 'szőr, tollazat': *gid-utšedli tupaštäm gono valáz-kä* 'ha istállóörző (istenségednek) nem tetsző szőrű lovat veszel' VNpk. 23. O.

c) **-jem** [AMINOFF 22]. Használata megegyezik az -o képzőével.

1. Valamivel bírót jelentő névszót képez (a magyar -s képzős nom. possessoris jelentésbeli megfelelője): *gon* 'haare, (am körper) gefieder': *gonjem* 'mit haaren versehen, behaart' A. XI. 146. G. — *šur* 'horn': *šurjem* 'mit hörnern versehen, ge-

hörnt' G. Chrest. 889. — *joz* 'bütyök, bog': *jozjem* 'bütykös, bogos' 275. — *tolež* (Sz., M.), *tolež*, *tolež* (G., J., K.) 'hónap': *toležjem*, *toležjem* 'hónapos' 365. — *šu*, *šü* (K.) 'száz': *šujem* 'százaz' 469. — *ar* 'év': *arjem* 'éves' 28.

2. Használata megegyezik az előbbeni esetekével, csak a legtöbbször magának is van jelzője (a magyar -ú, -ű képzős nom. possessoris jelentésbeli megfelelője): *biž* 'farok': *bižjem* 'farkú' VNpk. 37. M. — *vogri* 'apró vízhullámok': *nildon vogri-jem* 'negyven hullámgyűrűjű' VNpk. 38. M. — *pid* 'láb': *níl pidjem* 'négy lábú' VNpk. 38. M. — *kart* 'férj': *kik kartjem kišno* 'két férjű asszony' 136. — *tus*, *tüs* (K.) 'festett kép, festmény, rajz': *palaš tujem béžo kižili* 'pallos alakú üstökös' 375. — *pum* 'vég, határ, hegy': *pumjem* 'végű, hegyű' 600.

4. Vmi nélkül valót jelentő v. vmit tagadó névszó.

Képzője **-tem** [WIEDEMANN 236. §; BUDENZ, UA. 277; AMINOFF 22; SZINNYEI, Fgr. Spr. 106]. Alakja: WICHMANN szövegeiben *-tem*, MUNKÁCSINÁL *-täm*. Összetett képző. Tagadhatatlanul összefüggésben van az abessivus ragjával (*-tek*), vö. SZINNYEI, Fgr. Spr. 107; BEKE ÖDÖN szerint (NyK. 39 : 418) az abessivusi rag s az *-m* deverbális névszóképző összetétele.

A származékszó használata a következő:

1. Határozóul áll a mondatban: *vis* 'was zwischen ist, zwischenraum, lücke': *vistem* 'ohne lücke' A. XI. 133. G. — *vi* 'erő': *vitäm* 'erőtlenné' VNpk. 62. M. — *kat* 'erő, tehetség': *kattäm* 'tehetetlenné' VNpk. 62. M. — *amal* 'furfang': *amaltäm* 'furfang nélküli' VNpk. 62. M. — *viz* 'verstand, klugheit': *vištem* 'dumm' A. XIX. 110. J. — *eskeriš* 'megnéző': *eskerištemges* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *odig* 'egy': *ačmä'os odigtäm birom* 'mi egytől-egyig ki fogunk veszni' VNpk. 54. Sz. — *ažo* 'tehetséges, szorgalmas': *ažtäm* 'lusta' VNpk. 138. Sz. — *šud* 'szerencse, boldogság, jólét': *šudtäm* 'szerencsétlen' VNpk. 1. O. — *zor* 'eső': *zortäm* 'esőtlen' VNpk. 29. Ma.

2. Jelzőül áll a mondatban: *nulesmurt* 'waldgeist': *nulesmurttem jarmayga ug lu'žl* 'es giebt keinen jahrmarkt, wo die waldgeister nicht anwesend wären' A. XIX. 119. G. — *vumurt* 'wassergeist': *vumurttem jarmayga ug lu'žl* 'es giebt keinen jahr-

markt, wo die wassergeister nicht anwesend wären' A. XIX. 119. G. — *ož* 'háború': *ožtám-dirja* 'háborútlan időben' VNpk. 61. M. — *ánán* 'brot, getreide': *ánátem murtjos* 'die brotlosen menschen' A. XIX. 88. J. — *viz* 'verstand, klugheit': *vištem piiez* 'der dumme sohn' A. XIX. 110. J. — *kus* 'csípő, derék': *kustám kion* 'csípőtlen farkas' VNpk. 34. Sz. — *pidäs* 'fenék': *pidüstäm išlapazä* 'feneketlen kalapját' VNpk. 112. K.

5. Comparativus.

1. **-ges** [AMINOFF 29; BUDENZ, UA. 286]: *eskerištem* 'unvorsichtig': *eskerištemges* 'unvorsichtiger' A. XIX. 134. J. — *badžin* 'nagy': *siž-pileš badžingäs-kad potä* 'nagyobbfelének teszszik egy harkályfióknál' VNpk. 34. Sz. — *českit* 'édes': *českitgäs* 'legédesebb' VNpk. 58. K. — *kuž* 'hosszú': *kužgäs* 'kissé hosszú' 217.

2. **-gem** [AMINOFF 29; BUDENZ, UA. 286]: *žužit* 'hoch': *žužitgem* 'höher' A. XIX. 119. G.

6. Névmások.

a) **-n** [BUDENZ, UA. 288; SZINNYEI, NyH.⁴ 97]: *kin* 'quis'; *mon* 'én', *ton* 'te'.

b) **-d** [BUDENZ, UA. 289]: *mar* 'was', BUDENZ az *r*-et *d*-ből származónak veszi.

7. Ritkán előforduló denominális névszóképzők.

1. **-i (i)** [BUDENZ, UA. 244]: *vin* 'jüngerer bruder': *vinü* 'neffe'; *viltir* 'körper': *viltiri* 'glied' [BUDENZ példái]; *bam* 'arcz': *bami* 'arczocska' 610. — *aj* 'atya': *aji* 'hím, kan' 4.

2. **-is** [BUDENZ, UA. 366]. Nomen possessi képzője: *ul* 'unter': *ulíš* 'der untere'. — *vil* 'oben': *vilíš* 'der obere'. — *nir* 'nase': *niriš* v. *az aš-niriš* 'der erste' (tkp. 'első-orri') (BUDENZ példái).

3. **-ok**: *biž* 'fark': *bižok* 'üstökös' 623.

4. **-oi (-oj)** [WIEDEMANN 242. §; AMINOFF 23]. WIEDEMANN szerint az *uj*, *új* 'éjszaka' szóból származik; szerinte az **-oi**-al képzett szók voltaképp összetételek.

A képző, számnévhez függesztve, bizonyos időtartamot

jelöl: *kuiñ* 'drei': *kuiñmoï tšože* 'volle drei tage' A. XIX. 59. MU. — *níl* 'négy': *níloj* 'négy napnyi idő' 528. — *níldon* 'negyven': *níldonoj* 'negyven napnyi idő' 528.

5. *-aläs*: *gord* 'veres': *gordaläs* 'vörösös' 249. — *líz* 'kék': *lízaläs* 'kékes' 740.

6. *-la*: *gurtla* (*-pal*) 'kylänseutu (-puoli)' (AMINOFF 23).

7. *-is*: *šor* 'keski': *šoris* 'keskimäinen' (AMINOFF 23). — *in, iñ* 'levegő, ég': *inmís, iñmís* (K.) 'levegői, égi' 58.

8. *-ak*: *ken* 'miniä': *kenak* 'vanhemman veljen vaimo' (AMINOFF 23).

9. *-ik*: *myž* 'nyrkki': *myžyk* 'nyrkki' (AMINOFF 23).

10. *-da*: *kuž* 'pitkä': *kužda* 'pituinen'; *džužit* 'korkea': *džužda* 'korkuinen' (AMINOFF 23).

11. *-as, -os*: *ken* 'miniä': *kenas* (K.), *kenos* (Vj.) 'aittakaman' (AMINOFF 23).

12. *-sa*: *bid* 'koko': *bytsa* 'kokoinen' (AMINOFF 23).

13. *-lo, -lon*: *ažlon* 'voraus', *börlo* 'hintennach', *walo* 'vorher', *walon* 'zuerst' (WIEDEMANN példái 239. §).

C) Képzőszerű jelek.

1. A többesszám jelei: a) *-jos* (*-jos*) [BUDENZ, UA. 302, 307]. A főnevek többesszámát képezi. b) *-es* [BUDENZ, UA. 308]. Többesszámi alanyra vonatkozó állítmánybeli névszók veszik föl. c) *-i* [BUDENZ, UA. 308, SZINNYEI, NyH.⁴ 99. és Fgr. Spr. 111]: *mon* 'én': *mi* 'mi', *ton* 'te': *ti* 'ti'. d) *-i* (*j*) [SETÁLÁ 31 §]: a tagadó ige többesében: fut. 1. szám 3. személy: *uz baštj*, többes szám 3. személy: *uz baštë*; imperfect. 1. szám 3. személy: *öz baštj*, többes szám 3. személy: *öz baštë*; imperat. 1. szám 2. személy: *en baštj*, többes szám 2. személy: *en baštë*. Az *i > ë* hangváltozást SETÁLÁ szerint a már lappangásba jutott *-i* (*-j*) többesi suffixum okozta. e) *-i* [BUDENZ, UA. 308]: az egyesszámi személyragok: *-m, -d, -z*, a többes száméi *-mj, -dj, -zi*; a többesszámi *i* végvocalisban BUDENZ többesszámi suffixumot lát.

2. Mód- és időjelek.

a) Indicativus.

1. Præsens.

α) az *-sk* præsenssuffixumról már szoltunk.

β) *-g* [BUDENZ, UA. 333; SETÄLÄ 30. § és 31. §]: tagadó igeragozás præs. egyes szám 1. személy: *ug baštiški*, 3. személy: *ug bašti*; fut. egyes szám 1. személy: *ug bašti* (SZINNYEI, Fgr. Spr. 140). BUDENZ az *ug*-beli *g*-ét a præs. egyes első személy ragjának tartja, SETÄLÄ azonban, mivel ez a 3. személyben is előjön, præsenssuffixumnak tartja. Eredetére nézve a fgr. $*k \sim *r$ deverbális nomenképzővel azonos [SZINNYEI, NyH.⁴ 79, 100. és Fgr. Spr. 93].

γ) *-v* [SZINNYEI, Fgr. Spr. 141. és 90]: *e-*, *g-*, *ö-* (tagadó ige): *evël, gvël, övöl, ebvü* 'nincs' (WICHM. Wotj. Chrest. 55). Eredetére nézve a fgr. $*p \sim *β$ deverbális nomenképzővel azonos.

δ) *-o* [BUDENZ, UA. 353; SETÄLÄ 42. §]: *karini* 'machen': ú. n. futurum: egyesszám: *karo, karod, karož*, többesszám: *karomi, karodi, karozi*. BUDENZ az *-o* deverbális nomenképzővel tartja azonosnak.

2. Præteritum [BUDENZ, UA. 355; SZINNYEI, NyH.⁴ 101. és Fgr. Spr. 143]. 1. *-i*, a mely gyakran a tövégi hangzóval olvad egybe, sőt olykor teljesen lappangásba jut, pl. a tagadó ige legtöbb alakjában, továbbá az *-l*-et elimináló igéknél. 2. *-z* (SZINNYEI, Fgr. Spr. 144): *ez* (tagadó ige egyessz. 3. szem.).

b) Conditionalis. *-sal*.

MEDVE CZKY KÁROLY.

Zürjén népköltészeti mutatványok.

(Második közlemény.)

Monda.

k a r n a n a n i v.

olisni-vilisni peris gozja. nalen veli etik niv. mamis silen
kulis. bafis vajis med getires. its-in kutis nivse kedzovtni. ettsid
sijes vala istis. kor sije loktis gortas, kerkae sijes ez ledz. puskis
niv g,dzes dore, kutis sivni:

«its-inej, its-inej! ledz-te mene!
voj-telen teled, lun-telen bigede,
ji-zeren zere.
keres vilin kejin omlale.
kerkaej vetttem, stenej ordestem.
ledz-te mene!»

its-inis sijes ez ledz. niv kutis telisli vezjisi:

«telisej, telisej, bost-te mene!
voj-telen teled, lun-telen bigede,
ji-zeren zere.
keres vilin kejin omlale.
kerkaej vetttem, stenej ordestem.
bost-te mene!»

telis si vilin zalittsis, ledzsis i bostis sijes. i eni sije nilis
telis vilin karnana sulale.

A víz hordó rúddal (álló) leány.

Volt egy öreg házaspár. Nekik volt egy leányuk. Annak az anyja meghalt. Atyja másik feleséget hozott (vett el). A mos-

tohaanya kezdte a leányt gyűlölni. Egyszer vízért küldte őt. Mikor haza jött, nem eresztette be a házba. A leány az ajtóhoz (ajtó elé, tkp. ajtó mellé) ült és énekelni kezdett:

«Mostohám, mostohám, ugyan eressz be!

Északi szél fúj, déli szél jár át,

jégeső esik.

A hegyen farkas üvölt.

Házamnak nincs födele, falamnak nincs oldala.

Ugyan eressz be!»

Mostohája nem eresztette be. A leány a holdnak kezdett könyörögni:

«Holdam, holdam, végy engem [magadhoz]!

Északi szél fúj, déli szél jár át,

jégeső esik.

A hegyen farkas üvölt.

Házamnak nincs födele, falamnak nincs oldala.

Ugyan végy magadhoz!»

A hold megkönyörült rajta, leszállt és magához vette. Az a leány most is a holdon áll vízholdó rúdjaival.

Jegyzetek: Ezt a mondát Michail Vaszilyevics Latkin közölte velem, a ki viszont egy Klykov nevű öreg vadásztól hallotta a mondát. A monda rövid tartalmát már a tanulmány-utamról szóló jelentésemben közöltem (KSz. XII: 258—9).

karnana niv 'дѣвушка съ коромысломъ' | *olisni-vilisni* 'éltek-voltak; жили-были' | *its-in* 'мачиха'. Ez a szót, úgy látszik, ritkán használják. A *machixa*-nak rendszeren *tetka* a neve. Vö. ЛУТК. *itsaj* 'mostohaapa', *itsin* 'mostohaanya; nagynéne (anya testvére)'; WIED. *its-ai* 'Stiefvater', *its-en (in)* 'Stiefmutter, Tante (Mutterschwester)'; SZAVV. V. *itsen*, S. *itsin*; CZEMBER *itsin*; WICHM. Chr. 59. I. *its*: *its-ai* 'Stiefvater' («kleiner Vater»). | *ke-dzovni* 'ненавидѣть, презирать, пренебрегать, не почитать, не любить; gyűlöl, megvet, nem szeret' | *ledz-te* 'пусти-ка, пусти-же'. Vö. az V. dal 18. sorához való jegyzetet. | *voj-telen teleda*, *lun-telen bigede* 'сѣвернымъ вѣтромъ продуваеть, обиваеть, южнымъ вѣтромъ обезивчиваеть, вывтриваеть, румянецъ блернетъ' («elhalványít»)* | *stenei ordestem*

*) Vö. *voj-telis tele, ai ji-zeris zere?* 'сѣверный вѣтеръ качаеть, или градомъ сѣчетъ?' Порог, Зыряне 55. l.

‘стѣны не подбиты, не огорожены, домъ не огороженна стѣнами’ | *vezjisiñi* ‘проситься, отпроситься, предлагаться, насылаться, напрашиваться; kër, keredzkekik, elkeredzkekik, fölkínálkozik, föltolakodik’ | *si vilin žalittsis* ‘сжалилась надъ ней’.

E mondához vö. a MUNKÁCSITÓL közölt hasonló votják mondát (*tolezin silis adami* ‘a holdban álló ember’) VotjNépk. 56—57. l. és WASILJEV, SUS. Toim. XVIII : 8.

Népmesék.

1. *dış ivan*.

olisni-vilisiñi gozja. nalen veli etik niv, šéssa etik pi. olisni, olisni, ainiš nalen kuli. ajes gualisni, kujimen kolini. pi veli zev diš, eñ peris, niv-ne iřset-na. pi veli seřsem diš: pattseris ez tsetšiv, pir kuilis. olisni, olisni, iřset niv kuli, kolini kuš kiken: eñ, šéssa diš pi. pilen veli nimis ivan, eñis šuis diš ivan en. diš ivan pir kuile pattserin, eñis eške zev jona vide: «miñ kuilan, mi-ke uđžav». olisni, olisni, kor-ke diš ivan šue eñisli: «eñe, petški širtšan šert, ketš kiñi kaila». eñ šue: «mem zev musa taj, petška, petška». eñ petškis. diš ivan pattseris ledžsis (ledčsis), pondis veřni širketš. kvaıt širketš veřsis diš ivan. šéssa kor-ke medis diš ivan rase kañi širketšjas puktavni-oktini. rase kajis, širketš puktalis-oktis, kvaıt-šizimes. diš ivan gorte ber loktis rasiš, kajis bara pattšere, vodis, eñli ninem ez šu. puktis-e ez-e ketš-širketšjas. diš ivan kuile-kuile, daške nin das-ñol lun pir kuile, ninem oz šu eñli. eñis šue nin: «kañi nin, mun, širketšjaste kiñi-vidlini, mi-ke šedis-e, ez-e». diš ivan pástasis kor-ke, pondis kañi rase širketšjas kiñi. kajis, kor-ke vois širketš dine. etikeš (eties) kijis, ninem abu piremá, medes kijis, ninem abu, koimedes kijis, ninem abu, ñoledes kijis, ninem-na abu, vitedes kijis, ninem abu. tsoržis, lokmis diš ivan, bidsen-biden šeláše, med-berja širketš dine munni pondis diš ivan. med-berja širketšše mi-ke šedema, tidale diš ivanli. diš ivan lovžis, munis širketš dine, ruťš šedema širketšše. «ivan, ledž menę. zev idžid bur kera tenid. ledž, bur mortęi, mortanęi, ledž, diš ivan!» diš ivan ruťšliš kivzis, ruťšes leđčis. ruťš tivk-tivk, diš ivan ruťšliš kuš bežse addžilis. diš ivan gorte loktis, zev šoga, zev muga piris. «mija me leđči

ruťšes, jeĭ jur-sadnam!» bara kajis pattšer-serege diš ivan, enli nĭnem ez šu etaras-medaras. užisni. askias en juale diš ivan liš: «miĭ-ke-ne šedis, ez širke, tšad?» diš ivan šue: «tšev nĭn, enei, musa enanei. ruťš veli šedema, kuš zev jona veli kem-miše menim: ledž — šue — bur morteĭ. me jeĭ jur-saden bošti-ke le, dži.» — «tšev, diš ivaneĭ, miĭa-ne te sijes le, dži?» diš ivan šue: «zev i, dži bur kesjis kerni.» — «tšev, ruťš poniš nĭn bur kesjan bošni.» eniš vidis, vidis diš ivaneš. «eneĭ, vid, kole-ke, en, me sijes le, dži nĭn.»

olisni, olisni, kor-ke ritin kod-ke goledtše. «ene, vošti, ruťšid daške lokte.» eniš edjendžika voštini petis. voštis, vi, džede: ruťš. «kesjisi, lokti.» enli zev musa loi. pi šue enišli: «vidan veli, so-tai loktis, eni miĭ kužan ker.»

ruťš pondis šuni: «ivan ei, užam ta-lun. aski-ne enĕ istilam eksi-sar orde deŋga-liđđana dozla.» diš ivan šue: «bur-ing.» užisni. seki askias enes isteni eksi-sar orde kert-asika dozla. en šue: «tšev, kittše-ne eksi-sar orde koršid me muna dozla!» ruťš šue: «kittše isteni, mun tike, pir, šessa šu: «eksi-sar ajanei! tenad purt, menam jur. deŋga-liđđana dozte korla, jen šogišen kuš šetli.» en šue: «vetla ine.»

en munis, piris eksi-sar orde. kiđž ruťš veledis, sidž-ne šuis eksi-sar ordin. eksi-sar šue: «atte, kuťšem edje ozirmema ivanid. šelemiš šeta, kiđž on šet deŋga liđđini.» eksi-sar doz šetis. «bošt, mun, nu.» en doz boštis, šekida verme vaini. vois gorte, zimgis: «nae».

ruťš šue: «ken-ke abu-e kujim kujim-ur (kujim kujim-ura)?» en šue: «em.» «no-ko vaiĭ tattše.» en vajis kujim kujim-ura. ruťš kujim kujim-ur asik kostas šujis. «na šessa, peťše, ber nu, sar ordad pir, jona zimgebtĭ, šessa šu: «atte kuťšema periš mortidlen mini, kuťšema uši», med asik-kostšid gilale.»

peťše munis. kiđž veledis ruťš, en sidž-ik keris. piris-ke, zimgis. eksi-sar šue: «atte, kuťšema ozirmema, biđsen tattše vajema, vi, džed, gilali šemis. ivan edje ozirmiš loema, ivan edje ozirmiš šušas.» en šuis: «lešid» sarli, munis, gorte vois. «peťše, miĭ-ne šuis eksi-sarid?» peťše šue: «edje ozirmiš».

ruťš šue: «aski bara vetli sar orde, korášni». vois en sar orde. «sar, bur ajanei, bur morteĭ, lokti me korášni». sar šue: «bur-ing, bur, lešedšam, kiđž on šet ivan edje ozirmiš saje».

lešedťsisni, lun kezle jezen lokni, sar šue: «šéssa gortad, peťše, mun, korav jezes, sek džik loktej».

eň gorte vois, aslis zev musa, eňli, rutšli vištale peťše, rutš šue: «bur ine, bur, kesjisis-ke šetni niv ivan edje ozirmiš saje».

kad vois, kod lun kezle veli lešedťsema. kemášisni, pástásisni, munnj sar orde tšun-ki,tšášni. medisni eň, diš ivan, šéssa rutš tšun-ki,tšášni sar orde.

veli kole vudžni ju, sar orde votedž. pukšisni piže kujimen, šéssa vež-aň, vež-aňli kole veli pukšini, kole veli vudžni, vudžni pondisni, va šeras himin voisni, rutš piž-keja dore talťšis, piž va šere putkiťšis. ketášisni stavnis, šekida kuš vaiš vermisni petni, vaiš kor-ke petisni, pás-kem stavnisten tulge-vijale. sar orde kajisni, pirisni, rutš šue: «bur ajangi, sarej, tenad purt, mian jur, so mi vudžni pondim vate, pižis roža velema, stavnim vejilim. šekida vermim petni, mian stav pás-kem, em-bur, mi j veli vajam šernimiš, kiptis». sar šue: «ninem, mi keran, pásteda, kameda, si-ponda ninem nin gortedž vetlini. ilin pás-kem ponda veškida vetlini.»

sar pástedis-kemedis stavnise. diš ivanli zev loi musa, miťša pás-kemen pukale, bidsen šekjale. kor-ke seten dir-mišt pukšisni tšun-ki,tšášni. tšun-ki,tšášisni, edje šue rutš: «me šéssa mededťša gorte munnj, pežavni itš-mon gozjali, ti gegerte viťškoin. lokte stavnid, kopráša, kora, bur veťše, aijas-eňjas, šéssa miane gazedťšini, juni-šoňni». rutš veledis diš ivanes, kit lokni jezli.

rutš petis, munnj pondis. munis, munis, iž tšuker panid loi. iž-vi,džišliš rutš juale: «kodli te iž vi,džan?» — «me vi,dža sula n-s arli.» «te en šu sula n-s arli, šu-ne ivan edje ozirmišli. una jez lokteni, on-ke tadž šu, stavnite viasni». — «bur ine, bur — šue iž-vi,džiš — ivanli, edje ozirmišli.» «so, sidž te šu».

rutš bara vodžje medis. munis, munis, panid loi porš tšuker. «porš-vi,džiše, porš-vi,džiše, kodli te poršte vi,džan?» šue rutš porš-vi,džišli. porš-vi,džiš šue: «sula n-s arli.» «te en sidž šu, šu-ne: ivan edje ozirmišli». — «kidž veledan, sidž šua» porš-vi,džiš šue.

rutš bara vodžje medis. munis, munis, panid loi rev-tšuker. «rev-vi,džiše, rev-vi,džiš, kodli te revše vi,džan?» — «sula n-

sar li). rutš šue: «ie en šu sidž, šu-ne: ivan edje ozir-
mišli. on-ke sidž šu, una jezjas lokteni, on-ke sidž šu, stavnite
viasni». vev-vi,džis šue: «bur-ing, bur, te-nog me šua».

rutš bara vo,dže medis. munis, munis, vois kik-suda zev
i,džid kerka. po,tšes berdas saldatjas sulaleni. rutš šue saldat-
jasli: «atte, zev una jezjas lokteni tianlañ, stavnite tianes viasni,
on-ke šue: taje kerkaš ivan edje ozirmišlen.» bidsen zev
povžisni. rutš šue: «lokte, kole-ke džeba». sula-n-sar gozja edje
páštáisni, rutš nuni pondis sula-n-gozjaes. munisni, munisni,
vois zev i,džid i,džas-tega. eztiš rutš, settše džikedž sottšisni
sula-n-gozja.

rutš munis kik-sudta kerkog; pueni, pežaleni seten ivan edje
ozirmišli. vidžisni pondisni jezes, rutšjas, ottšáiššjas, ve,tšiššjas.

geggertisni viškojn ivan edje ozirmiš-gozja, petisni
jezen ivan edje ozirmiš orde lokni, kole-ke kimin vev-dod!
loktisni, loktisni. panid loi iž-tšuker. sar juale iž-vi,džisliš: «kodli
ižse te vi,džan?» — «me iž vi,dža ivan edje ozirmišli».
sar šue: «atte, minda ižis pirtem-pilen menam!» bara vo,dže
medisni munni jezen. munisni, munisni, panid loi porš-tšuker.
sar juale porš-vi,džisliš: «te kodli poršse vi,džan?» porš-vi,džis
šue: «ivan edje ozirmišli». sar šue: «atte, miida poršis
pirtem-pigilen menam!» bara vo,dže medisni jezen. munisni, mu-
nisni, panid loi eš-tšuker. sar juale: «eš-vi,džisei, kodli te eš
vi,džan?» — «me eš vi,dža ivanli, edje ozirmišli». sar
šue: «atte, eškis minda pirtem-pilen menam!» bara vo,dže me-
disni jezen. munisni, munisni, panid loi vev-tšuker. sar juale:
«vev-vi,džisei, kodli te vevse vi,džan?» vev-vi,džis šue: «ivanli,
edje ozirmišli». sar šue: «atte, miida velis pirtem-pilen
menam!»

bara vo,dže jezen medisni. munisni, munisni, vois kik-suda
kerka, bidsen po,tšes-šurjajasis zariia. rutš panid petis jezes
vajedni, jezes ledžni. pirisni jezjas kik-suda kerkog, pukšisni
pizan saje itšmoñ-gozja juni-šoini, gažedžisni, ivanli musaid ku
pias, ku-pevas oz ter. seni kurid-torjid, surid! bidsenli kuš
piškás tupláš, vartšiš!

stavniš koddžisni, me sen-ne veli, gažid ku,tšem veli! jui,
šoji, gažedžši, med bur vevse menim sidž-ik-ne šelisni, gorte lokti,
naje-ne eni-na oleni-vileni zev bura.

ruťses-ke addžis širkeťšis diš ivan, eni-na dolida ole, musaa, lešida, ez-ke ledž, eni-na kole-ke patšser vilin tupláše.

Lusta Iván.

Volt egy házaspár. Nekik volt egy leányuk, azonkívül egy fiuk. Éltek, éltek, az atyjuk meghalt. Az atyát eltemették, hárman maradtak. A fiú nagyon lusta volt, az anya öreg, a leány meg még kicsiny. A fiú olyan lusta volt: a kemenczéről nem kelt föl, mindig (ott) feküdt. Éltek, éldegéltek. A kis leány meghalt, csak ketten maradtak: az anya, azután a lusta fiú. A fiúnak Iván volt a neve, az anyja «Lusta Iván»-nak mondotta. Lusta Iván mindig fekszik a kemenczén, az anyja nagyon erősen szidja: «Mit heversz, dolgozzál valamit!» Éltek, éltek, egyszer lusta Iván mondja anyjának: «Anyám, fonj huroknak való fonalat, megyek nyulat fogni». Az anya mondja: «Nekem ez nagyon kedves, fonok, fonok». Az anya font. Lusta Iván a kemenczéről leszállt, kezdett hurkot csinálni. Hat hurkot csinált lusta Iván. Azután egyszer lusta Iván elindult az erdőbe hurkokat felállítani. Az erdőbe ment, felállított hurkot, hatot-hetet. Lusta Iván az erdőből visszajött haza, megint felmászott a kemenczére, lefeküdt, anyjának nem mondott semmit se, hogy felállított-e nyúlfgó hurkot vagy nem. Lusta Iván fekszik, fekszik, talán már tizennégy napja folyton fekszik, semmit se szól anyjának. Az anya mondja már: «Menj már, menj, nézd meg (megnézni) a hurkaidat, akadt-e valami (beléjük) vagy nem». Lusta Iván egyszer felöltözött, elindult az erdőbe a hurokból kifogni (a mi bele akadt; tkp. a hurkot fogni). Ment, egyszer azután eljutott a hurokhoz. Kivette az egyiket, semmi se ment bele, kivette a másodikat, semmi sincs, kivette a harmadikat, semmi sincs, kivette a negyediket, még nincsen semmi se, kivette az ötödiket, semmi sincsen. Goromba lett, megharagudott lusta Iván, sőt ki is köpött, az utolsó hurokhoz kezdett menni lusta Iván. Az utolsó hurokba valami akadt, úgy látszik lusta Ivánnak. Lusta Iván föléledt, a hurokhoz ment, róka akadt a hurokba. «Iván, eressz el engem. Nagyon nagy jót teszek veled (tkp. neked). Erressz el engem, jó emberem, emberkém, eressz el, lusta Iván!» Lusta Iván hallgatott a rókára, eleresztette a rókát. A róka lábújjhegyen eltűnt, lusta Iván a rókának csak a

farkát látta. Lusta Iván haza jött, nagyon búsan, nagyon szomorúan bement. «Minek eresztettem el a rókát bolond eszemmel!» Megint felmászott lusta Iván a kemence sarkába, anyjának semmit se mondott sem így sem úgy (sem az egyik oldalra, sem a másik oldalra, értsd: hogy fogott-e vagy nem). Aludtak. Másnapra az anya kérdezi lusta Ivántól: «Nos akadt-e valami hurkodba vagy sem?» Lusta Iván mondja: «Hallgass már most, anyám, kedves anyuskám. Róka akadt volt, csakhogy nagyon erősen könnyögött nekem: eressz el — mondja — jó emberem. Én bolond észszel fogtam és eleresztettem.» — «Hallgass, lusta Ivánom, minek eresztetted el?» Lusta Iván mondja: «Nagyon nagy jót akart tenni.» — «Hallgass, a rókától akarsz már jót (jótéteményt) kapni!» Az anya szidta, szidta lusta Ivánt. «Anyám, szidj, akár ne, már én eleresztettem.»

Éltek, éltek, egyszer este valaki kopogtat. «Anyám, nyiss ki, talán a róka jön.» Az anya hamar kiment kinyitni. Kinyitotta (az ajtót), látja: a róka (az). «Én megígértem, eljöttem.» Az anyának ez nagyon kedves lett (értsd: megörült neki). A fiú mondja anyjának: «Szidtál volt, íme hát eljött, most csinálj, a mit tudsz.»

A róka kezdte mondani: «Ivánom, ma aludjunk. Holnap meg elküldjük anyádat a csárhoz pénzolvasó edényért.» Lusta Iván mondja: «Jól van.» Aludtak. Akkor másnapra az anyát elküldik a csárhoz vasabroncsos edényért. Az anya mondja: «Hallgass, hogyan (tkp. hová) megyek én koldusasszony a csárhoz edényért!» A róka mondja: «A hová küldenek, menj csak, menj be, azután mondd: «Czár atyuskám, tiéd a kés (hatalom), enyém a fej. Pénzolvasó edényedet kérem, az istenért, csak add ide!» Az anya mondja: «Megyek már.»

Az anya elment, bement a csárhoz. A hogy a róka kioktatta, úgy is beszélt a csárnál. A czár mondja: «Ejnye, milyen hamar meggazdagodott az az Iván! Szívből adom, hogyne adnám oda, pénzt megolvasni.» A czár odaadta az edényt: «Fogd, menj, vidd». Az anya fogta az edényt, nehezen tudja vinni. Haza jött, lecsapta: «Nesztek».

A róka mondja: «Nincs-e valahol három kopéka (három egy-kopékás)?» Az anya mondja: «Van.» «Nos hát, hozd ide.» Az anya hozta a három kopékát. A róka a három kopékát az

abroncsok közé dugta. «Nos azután, anyóka, vidd vissza, menj be a csárhoz, erősen csapd le, azután mondd: 'ejnye, hogy kiesett a magamfajta öreg ember kezéből, hogy leesett', hogy (a pénz) kiessék az abroncsok közül.»

Az anyóka elment. A hogyan a róka kioktatta, úgy is tett. Bement, földhöz csapta (az edényt). A csár mondja: «Ejnye, hogy meggazdagodott, sőt még ide is hozott (pénzt), nézd, kiesett a pénz. Iván hamar meggazdagodott; 'hamar meggazdagodott Iván'-nak fogják mondani.» Az anya azt mondta a csárnak: «Helyes», elment, haza jött. «Anyóka, hát mit mondott a csár?» Az anyóka mondja: «Hamar meggazdagodott (Iván)».

A róka mondja: «Holnap menj megint a csárhoz, a leányát megkérni.» Odajött az anya a csárhoz: «Czár, jó atyám, jó emberem, leányodat megkérni jöttem.» A csár mondja: «Jól van, jó, beszéljük meg a dolgot, hogyne adnám a leányomat 'hamar meggazdagodott Iván'-nak!» Megállapodtak, hogy egy bizonyos napra jönnek (lakodalmas) néppel. A csár mondja: «Azután menj, anyóka, haza, hívd meg az embereket (a lakodalmas népet), azután pontosan jöjjetek.»

Az anya haza jött; neki magának, az anyának, (ez) nagyon kedves. A rókának elbeszéli az anyóka. A róka mondja: «Jól van, jó, ha megígérte, hogy 'hamar meggazdagodott Iván'-hoz adja a leányát.»

Eljött az idő, a melyik napra meg volt állapítva (az eljegyzés). Fölhúzták a cipőjüket, öltözködtek, hogy a csárhoz menjenek, az eljegyzést megtartani. Az anya, lusta Iván, azután a róka elindultak a csárhoz eljegyzésre.

Át kellett kelniök egy folyón, mielőtt a csárhoz értek. Beleültek hárman a csónakba, azután a nászanyának, a nászapának kellett beülni, kellett átkelni. Kezdték átkelni, körülbelül a víz közepéig jutottak, a róka rálépett a csónak szélére, a csónak a víz közepén (tkp. közepébe) fölfordult. Mindnyájan átáztak, nehezen tudtak csak a vízből kijutni. Valahára (valamikor) kijutottak a vízből, mindnyájuknak a ruhája csurom víz (csurog-folyik). A csárhoz mentek, beléptek. A róka mondja: «Jó atyuskám, czárom, tiéd a kés, miénk a fej, ime mi a folyón kezdtünk átkelni, a csónak lyukas volt, mind alámerültünk. Nehezen tudtunk kijutni, minden ruhánk, holmink, a mit ma-

gunkkal vittünk, elúszott.» A csár mondja: «Semmit sem lehet csinálni, adok ruhát, cipőt; azért nem érdemes (tkp. semmi se) már haza menni. Messze (volna) ruha miatt egyenesen (oda) menni.»

A csár mindnyájukat fölruházta, ellátta cipővel. Lusta Ivánnak ez nagyon kedves lett (nagyon jól érezte magát), szép ruhában (tkp. -val) ül, egyre mosolyog. Valamikor, hosszú idő múlva, leültek ott, hogy megtartsák az eljegyzést. Megtartották az eljegyzést, a róka hangosan mondja: «Én azután elindulok haza, főzni a mátkapárnak, ti forduljatok körben (értsd: esküdjetek meg) a templomban. Jőjjetek mindannyian, könyörgök, meghívlak, tegyetek jót, férfiak-asszonyok, azután hozzánk vigadni, inni-enni.» A róka kioktatta lusta Ivánt, merre kell a (lakodalmas) népnek mennie.

A róka kiment, elindult. Ment, ment, juhnyájjal találkozott (juhnyáj lett vele szemben). A juh-pásztortól kérdezi a róka: «Kinek őrzöd te a juhait?» — «Én a *sulan*-czárnak őrzöm (a juhait).» «Te ne mondd, a *sulan*-czárnak, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak. Sok nép jön, ha nem így mondd, titeket mind megölnék.» — «Jól van, jó — mondja a juh-pásztor — hamar meggazdagodott Ivánnak (tkp. Ivánnak, a hamar meggazdagodottnak).» — «Lám, így mondd.»

A róka megint előre indult. Ment, ment, disznócsordával találkozott. «Disznópásztorom, disznópásztorom, kinek őrzöd a disznóit?» mondja a róka a disznópásztornak. A disznópásztor mondja: «A *sulan*-czárnak.» «Te ne mondd így, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak.» — «A hogy tanítasz, úgy mondom», mondja a disznópásztor.*)

A róka megint előre indult. Ment, ment, ménessel találkozott. «Csikósom, csikósom, kinek őrzöd te a lovait?» — «A *sulan*-czárnak.» A róka mondja: «Te ne mondd így, hanem mondd: hamar meggazdagodott Ivánnak. Ha nem így mondd, sok nép jön, ha nem így mondd, benneteket mind meg fognak ölni.» A csikós mondja: «Jól van, jó, te szerinted fogom mondani.»

*) Itt a mese közlője kifelejtett egy részt: a gulyás kioktatását. L. lent (a hol a csár a gulyással is találkozik).

A róka megint előre indult. Ment, ment, jött egy kétemeletes nagyon nagy ház. A kerítés mellett katonák állanak. A róka mondja a katonáknak: «Ah, nagyon sok nép jön ide felétek, benneteket mind meg fognak ölni, ha nem mondjátok: Ez a ház hamar meggazdagodott Iváné.» Mindnyájan nagyon megijedtek. A róka mondja: «Jöjjetek, ha akarjátok, elrejtelek.» A *sulan*-czár és felesége (tkp. a *sulan* czár-pár) gyorsan felöltöztek, a róka kezdte a *sulan*-párt vezetni (elvinni). Mentek, mentek, jött egy nagyon nagy szalmakazal. A róka fölgyújtotta, a *sulan*-pár egészen odaégett.

A róka a kétemeletes házba ment; főznek, sütnek ottan hamar meggazdagodott Ivánnak. Várni kezdték a népet, a róka, a segítők, a készítők (tkp. a rókák, segítők, készítők).

Körüljártak (megesküdtek) a templomban hamar meggazdagodott Iván és a felesége, kimentek a néppel, hogy hamar meggazdagodott Ivánhoz menjenek, talán mennyi fuvar! (értsd: nagyon sok kocsival). Mentek, mentek. Találkoztak egy juhnyájjal. A czár kérdezi a juhásztortól: «Kinek őrzöd te a juhait?» — «Én hamar meggazdagodott Ivánnak őrzöm a juhait.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi juha van az én befogadott fiamnak (azaz: vömnek)!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, disznósordával találkoztak. A czár kérdezi a disznópásztortól: «Te kinek őrzöd a disznóit?» A disznópásztor mondja: «Hamar meggazdagodott Ivánnak.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi disznója van az én befogadott fiamnak!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, ökörcsordával találkoztak. A czár kérdezi: «Gulyásom, kinek őrzöd az ökreit?» — «Én hamar meggazdagodott Ivánnak őrzöm az ökreit.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi ökre van az én vömnek!» Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, egy ménessel találkoztak. A czár kérdezi: «Csikósom, kinek őrzöd te a lovait?» A csikós mondja: «Hamar meggazdagodott Ivánnak.» A czár mondja: «Ejnye, mennyi lova van az én befogadott fiamnak!»

Megint előre indultak a néppel. Mentek, mentek, jött egy kétemeletes ház, minden kerítés-karója aranyból való (aranyos). A róka elébük ment, a népet bevezetni, a népet beereszteni. A nép bement a kétemeletes házba, asztalhoz ült a mátkapár inni-enni, vigadni. Iván nagyon jól érezte magát (tkp. Ivánnak

kedves a bőrében), nem fér a bőrébe. Ott (volt) pálinka, sör!
Mind akár hengereghettek, úszhattak volna benne!

Mind lerészegedtek, én ott voltam, milyen vígság volt!
Ittam, ettem, vigadtam, a legjobb lovat nekem úgy (értse: in-
gyen) adták, haza jöttem, ők azonban még most is nagyon
jól élnek.

A rókát találta lusta Iván a hurokban, most is könnyen,
kellemesen, jól él, (de) ha nem eresztette (volna) el, talán még
most is a kemenczén hánykolódna.

Jegyzetek: *en* 'женщина; мать; asszony; anya' |
pattšer 'верхъ печки; a kemence teteje, felső része, a hol
feküdni is szoktak'; *pattšer-sereg* 'уголь на печкѣ; kuczkó,
sarok a kemence tetején'; vö. Wichm. *pattšer-sereg* 'Ecke auf
dem Ofen' FUF. III: 122 | *pir kuilis* 'все лежалъ' | *kuli* 'meg-
halt'; a praet. egyesszámi 3. szem. ragja rendesen -is, de néha
-i is előfordul; Wichm. (St. 25.) szerint: «I. -is, -ema, U. V.
Peč. S. L. -is, -ema (S. L. auch -i), P. -is, -em.» | *kuilini* 'ma-
radtak' alakjához vö. a IV. dal 1. sorához tartozó jegyzetet |
eniš suis diš ivan en 'мать звала лѣннимвъ Ивановъ' | *eške*
'бы' | *širtšán šert* 'пряжа для петель'; *širtšini* 'burkot csinál;
дѣлать петли' | *širketš* 'петля для ловушки', *širkes* id.; *šir-
ketšáni* 'ставить ловушки' | *medis rase kañi* 'отправился въ
чашу идти' | *puktarni* 'ставить' | *oktini* 'поставить ловушку;
eine Falle aufstellen, mit Köder versehen' (Wied.) | *daške* 'мо-
жетъ быть' | *kijini-vidlini* 'словить-осмотрѣть' | *mij-ke šedis e,
ez-e* 'что-нибудь попало ли нѣтъ' | *ninem abu piremá* 'ничего
не зашло' | *tšoržis* 'очерствѣлъ, огрубѣлъ; goromba lett'; *lok-
mis* 'разсердился; megharagudott' | *bidsen-biden šeláše* 'даже
плюется'; *bidsen-biden* 'все, даже' | *tidale* 'видно' | *lovžis*
'ожилъ' | *kivžis* 'послушался' | *tivk tivk vagy triv-triv* 'скоро на
цыпочкахъ' | *kuš* 'только' | *šoga* 'печально' | *muga* 'сумрачно,
хмуро' | *jež jur-sadnam* 'глупымъ разумомъ; bolond eszemmel' |
ętaras-medaras 'egyik (erre az) oldalra, a másik oldalra; въ ту
и другую сторону' | *askias* 'назавтра; holnapra, másnapra' |
tšev 'csöndben, csondesen; hallgass' | *kemniše vęli* 'könyörgött;
könyörög (könyörög) vala; было умоляеть'; vö. Wied.² 202 |
bošti ke le, dži 'я взялъ и отпустилъ' | *rutš poniš nin bur kesjan
boštni* 'отъ лисы ужь добро хочешъ взять'; éppígy: *te me poniš
pełza boštan* 'te tölem hasznot, nyereséget kapsz' («ты отъ меня
пользу получаешь»); *te poniš ne-ku, tšem pełza oz lo* 'töled nem
lesz semmiféle haszon' («отъ тебя никакой пользу не будетъ») |
vid, kolę ke, en 'ругай хоть нѣтъ'.

golędšę 'брякается, стучится' | *edjendžika* 'поскорѣе' |

zer *musa loi* 'очень приятно стало' | *vidan veli* 'ругаешь было; szidsz vala'.

eksi-sar 'czár, fejedelem'; • *eksi* csak népmesékben fordul elő; vö. WIED. *eksi* 'Herr' (SZAVV. *eksi* 'пань, баринь'), P. *ixsi* 'Kaiser, Kaiserin' | *dénga liddana dozla* 'за счетнымъ ящикомъ, коробомъ' | *bur-ing* 'хорошо'; I. V. dal 18. sor (jegyzet) | *kittsé-ne esxi-sar orde korisid me muna dozla* 'куда же къ царю нищая я пойду за ящикомъ' | *mun tike* 'menj', *munej tike* 'menjetej'. Egyik közlöm szerint a *tike* jelentése talán 'только; csak'. Vö. még *tikeš* 'nur', *med tikeš!* 'sei unbesorgt' WIED. Pl. *med tikeš loktas, a mi kužam nin siked vermasni* 'пусть только придетъ, а мы ужъ умбемъ съ нимъ бороться' ('csak hadd jöjjon, mi már megbirközunk vele, tudunk vele harczolni') | *tenad purt. menam jur* 'твой ножъ, моя голова' (азаз: 'tiéd a hatalom, meg is ölhetsz, ha akarod') | *jen šogis, jen šogisen* 'ради Бога'.

atte 'ахти' | *edje, edjen* 'скоро' | *kidž on šet* 'какъ не дашь; hogyne adná' az általános alany második személylyel van kifejezve; mintegy 'hogyne adná az ember; lehet-e, hogy ne adja az ember' | *šekida* 'тяжело, съ трудомъ' | *zimgis* 'брякнула, грохнула, бросила съ шумомъ, сильно' ('ledobta zajjal, erősen') | *nag*: itt a *na* indulatszóhoz a többesszámi imperativus jele járult, mintegy 'на-те' = 'берите, возьмите!'.
kujim ur 'három mokus': 'egy kopéka'; *šizim ur* 'két kopéka', *das ur* 'három kop.' stb. Vö. votják: Sar. *šizim koni* 'két kop.', *das koni* 'három kop.' stb. (MUNKÁCSI, VotjSz. 186). | *no-ko* 'ну-ка' | *asik kostas* 'az abroncsok közé, az abroncs alá, az abroncs és az edény közé' | *pešše* 'бабушка' | *zimgebtj* 'брякни объ полъ' | *mini* 'сорвалось' | *med. gilate* 'пусть выпадеть; úgy dobd le, hogy a pénz kiessék az abroncs alól'.

bidsen itt 'даже' | *šušas* 'будеть называться'.

korasni 'свататься' | *leşedšam* 'сговоримся, будемъ уговариваться; beszéljük meg a dolgot' | *kidž on šet* 'какъ не дашь'; vö. fönt | *džik* 'непремѣно, точно'.

tsun-kitššni 'обручаться; eljegyezni egymást, egymás újjára gyűrűt húzni' (*tsun-kitšš* 'gyűrű').

vež-an 'крестная мать; посаженная мать'; 'keresztanya; nászanya, a ki az esküvőnél a fiatal pár mellett áll' | *šeras kimin* 'около середины' | *keja* 'край лодки' | *talštšis* 'наступила ногой' | *putkiltšis* 'опрокинулась' | *tulge* 'течетъ съ шумомъ' | *em-bur* 'добро' | *veli vajam* 'было несли; viszünk vala' | *šeris, šerjin* 'съ собою'; pl. *uga me šeris, me šerjin* 'a könny nálam van' | *miž keran* általános alany; I. fönt.

stavnise, stavnisse 'mindnyájukat' | *edje* 'громко' | *pežavni* 'стрепать' | *iš-moñ gozjalj* 'новобрачнымъ, жениху съ невестой' | *kopraša* 'кланяюсь'.

sulan-sar talán a szultán elferdítése? | *te nog* 'по твоему'.
kik-suda, -suda 'двухэтажный' | *i,džas-tega* 'СТОГЪ СОЛОМЫ' |
vidtsisni, ЛУТК. *vittsini*, WIED. *vittsiny* 'vární' | *ottsásisjas* 'по-
 мощники'.

kolę-ke kimin vev-dod! 'МОЖЕТЬ БЫТЬ СКОЛЬКО ПОДВОДЬ!' |
pirtem pi 'приемный сынъ; befogadott fiú', a vő, a kit a csa-
 ládba befogadtak | *ku-pias* 'bőrben' | *ku-pevsas* 'въ кожу; bő-
 rébe', *ku-pevsin* 'a bőrben; въ кожѣ' | *kurid-tor* ('keserű dolog')
 'pálinka' | *bidsenli kuš pitškas tuplás* 'всѣмъ хотѣ въ нихъ вал-
 яйся'; *tuplás, varttši* általános alany (imperativus) l. fönt.

ruťses-ke addžis itt a *-ke* nem 'ha' jelentésű; talán csak
 erősítő, nyomatékosító szócska; vő. fönt is: *bošti-ke le,dži*.

2. o k - o k - o k.

olis kor-ke krestánin. silen eti pi em. kor-ke bat silen i
kuli. mam zev jona šogše i kor-ke munis gu vile itšet pišked i
šuuę: «mižla-pe bara batid kuli? ku,tšem-ke remesle vile tene-pe
ešken kole šetni. ok, ok, ok!» berddžas. o k - o k - o k i loktis settše
vila gu vilas. «mižla menę korin?» sije šuuęs: «me-pe tene eg
kor.» — «te-pe šiün: ok-ok-ok. me-pe i em o k - o k - o k is. ku,tšem
remeslee kole veledni pite, se,tšeme-pe i veledam. kujim vo mišt
ber-vajam.» aski vajas pies i bara «ok, ok, ok!» berddžas. «ta-
lun-pe pies šeta, da šéssa addžila, og nin?» o k - o k - o k loktas.
o k - o k - o k loktis i pies šetis.

kor-ke i kujim vo loii. gu vile munis mam da berddžis:
«ok, ok, ok! pies addžila, og nin?» šéssa kor-ke o k - o k - o k loktis.
«pir-pe pijanid loktasni.» das-kik gulu loktisni. babali šiuis:
«kod-pe tejad, berji.» baba vi,džedis, vi,džedis, eties šuuę: «taje-
ke», medes šuuę: «taje-ke». o k - o k - o k šuuę babali: «lok kujim
vo mišt, gni-ke en ted».

kor-ke bara kujim vo kolni kutis. baba zev jona kemme.
med berja kepeikajasę puktale viťskoın jenli, med addžilas pise.
kor-ke kujim vo tiri. baba munis gu vile. baba berddžis: «ok,
ok, ok! pies addžila, og nin?» šéssa o k - o k - o k loktas settše.
«pir-pe loktasni pijan.» vi,džede, lokteni das-kik džo,džeg. baba
bara šuuę eti džo,džeges «taje-ke-a», medes šuuę «taje-ke-a». bara
oz ted. «bara-pe kujim vo mišt voli. šéssa-ke-pe seki on ted, pite
on addživ.»

šéssa bara kujim vo tirni kutis. etšid mamid mune viťsko

sije o k-o k-o k id i nuuema vepte. kor-ke baba bara viško dinti mune. névesta-puis mune baba vodž vilas. serej vev seteni sulale viško dinad. sije velid šuuas: «anna-pe, mentšim pe domes ledž.» anna boštas da domes i le, džas juršis. vev kutas pišjini. o k-o k-o k velema viškooin. o k-o k-o k kažalas vev le, džemte. šéssa davaj sije vetššini si berša. kor-ke kutas i suni. serej vev pertššisas ponje. o k-o k-o k pertššisas kejine. bara-na kutis suni o k-o k-o k ponjes. šéssa sije pon tupištšisas da loe džo, džeg. o k-o k-o k tupištšisas orole. vek sije suvede. voas more. džo, džeg pertššisas jerše. o k-o k-o k pertššisas šire. ku, tšem-pe tsarskei dvoretš vestin sluga niškale kelui. kelui piad jeršid tšéttšistas da zeletej tšun-kiš loe. širid ziredlas zev edjen da jeršid oz šur. slugaid povzas širšid. keluite boštas da gortas i kajas. sarli kutas vištavni: «me vile pe zev idžid šir ziredlis.» sije keluite ešlini kutas. tšun-kišid šure kelui pišid. sije kutas sarli vištavni: «vi, džed-pe, mij va-jema menim širid.» sar šuuas: «ladne-pe, bošt-pe da tšunad šui.»

šéssa kor-ke i dáde loktas settše. dádeid juvalas: «tijan. nilidli-pe tai šurema tšun-kiš da mij-pe korad, sije i šeta.» niliš korenj tšun-kiš. niv oz šet tšun-ki, tšes. šéssa zev jona korni kutasni. niv skermas da džo, džas laskas tšun-ki, tšes. tšun-kiš pás mune. tšun-kiš-džin bašmak-kostas piras nilidli. dádeid pertššisas petuke. stavse kokalas tšun-kiš-torte džodžšid. šéssa šuuas: «kodes-pe kesji, sije i šoji.» bašmak-kostšid tšun-kiš-džinid petas, tupištšisas da variš loe. petukte i vartas varišid. varišid tupištšisas da molodets loe. sar i povzas. sarli šuu: «vot, šuuas, me ki, dži ovli», vištavle. šéssa sarid šuu: «me-pe niles šeta, vai-pe.» — «m-pe og vai. me-pe geles kesjišli, geles-pe i vaja.» šojas, juvas da i mededšas gorte da šéssa getrašas. šéssa eni zev bura oleni.

o k-o k-o k.

Élt egyszer egy paraszt. Neki egy fia van. Egyszer meghalt az atyja. Az anyja nagyon erősen bánkódik és egyszer elment kis fiával a sírra és mondja: «Minek halt meg megint az atyád? Valamiféle mesterségre kellene téged adni. Oh, oh, oh (jaj, jaj, jaj)!» kezd el sírni. ok-ok-ok el is jött oda lóháton (lovasul) a sírhoz (sírra). «Miért hittál engem?» Ó mondja: «Én nem hittalak.» — «Te azt mondtad: ok-ok-ok; és én vagyok az ok-ok ok. A milyen mesterségre kell a fiadat tanítani, olyanra fogjuk is

tanítani. Három év mulva visszahozzuk.» Másnap (tkp. holnap) viszi a fiát (fiút) és megint sírva fakad («jaj, jaj, jaj» kezd el sírni). «Ma odaadom a fiamat, és azután fogom-e már látni vagy nem?» *ok-ok-ok* jön. *ok-ok-ok* odajött és [ő] odaadta a fiát.

Egyszer elmúlt (meglett) három év. Az anya a sírra ment és elkezdett sírni. «Jaj, jaj, jaj, meglátom-e fiamat vagy már nem?» Azután valamikor megjött *ok-ok-ok*. «Rögtön jönnek a fiaid.» Tizenkét galamb jött. Az asszonynak mondotta: «A melyik a tiéd, válaszd ki.» Az asszony nézte, nézte, az egyikről (tkp. egyiket) mondotta: «talán ez az», a másikról mondotta: «talán ez az». *ok-ok-ok* mondja az asszonynak: «Gyere három év mulva, ha most nem tudtad (nem ismerted meg).»

Egyszer megint kezdett három év elmúlni. Az asszony nagyon erősen imádkozik; utolsó kopékáit leteszi a templomban istennek, hadd lássa meg a fiát. Egyszer letelt a három év. Az asszony a sírra ment. Az asszony elkezdett sírni: «Jaj, jaj, jaj, meglátom-e fiamat, vagy már nem?» Azután *ok-ok-ok* odajön. «Rögtön — mondja — jönnek a fiaid (fiúk).» Nézi, tizenkét lúd jön. Az asszony megint mondja az egyik lúdról «talán ez az», a másikról mondja «talán ez az». Megint nem tudja. «Gyere megint — mondja — három év mulva. Ha azután akkor sem tudod, nem látod meg a fiadat.»

Azután megint kezdett három év eltelni. Egyszer az asszony elmegy a templom mellett. A templom mellett szürke ló áll. A szürke ló így szól: «Anyám, holnap jobb kéz felől a hatodik ló leszek.» [Ezt] jelentette (mondotta) az anyának. Az anya felvidult (tkp. az anyának vígabb lett). Másnap el is ment az anya a sírra. Azután el is kezdett sírni: «jaj, jaj, jaj». *ok-ok-ok* odajött. «Nézd csak, rögtön jönnek a fiaid», mondja. Nézi, tizenkét ló jön. A lovak mind egymás mellé (sorba) állottak. Az asszony jobb kéz felől megolvasta a hatodik lovat. Az asszony megolvasta a hatodik lovat és így szól: «Ez az.» Megfogta a ló kantárszárát (belefogódzott a kantárszárába) és elvitte. *ok-ok-ok* így szólt: «Ne bízzátok el túlságosan magatokat (ne emelkedetek fel nagyon túlságosan).» Egyszer a sír is elmaradt [mögöttük]. A ló kitepte magát az asszony kezéből (az asszonytól). Azután meghengeredett az oldalán. Tizennyolcz éves legény lett. Azután így szól: «Anyám, ezután fogunk [csak] élni.»

Egyszer azután vásár [volt]. «Én majd — mondja — lóvá változom át, te pedig adj el, anyám. A kantárszárát ne add oda; ha odaadod a kantárszárát, én el fogok veszni.» Egyszer volt is vásár. Ő nagyon szép szürke lóvá változott át. Az anya levitte (leveztette) eladni. Hozzá szólnak: «Sokat kérsz-e?» A csikó nagyon játszik az asszony körül. Az asszony így szól: «Ötszáz rubelt kérek. A kantárszárát nem adom oda. Nekem még két lovam van eladni[való].» Azután vette a kantárszárát és az asszony odaadta a csikót. Az asszony haza ment. Az istállóban zaj hallatszott: a fia volt. Az istállóban meghengeredett és megint ember lett. A kinek eladta [az asszony], annál a ló eltűnt. Semerre nem ment ki, és [mégis] eltűnt.

Azután megint másodszer [volt] vásár. A fiú megint szól: «Én majd pejlóvá változom át és adj el megint.» Ő megint eladta ötszázért a kereskedőnek és visszament haza. A kantárszárát megint nem adta oda. Azután megint haza ment. Megint zaj hallatszott az istállóban. Az asszony így szól: «Megint jön már a fiam.» A fiú így szól: «Eladtál? Nekünk most ezer rubel pénzünk van. Azután jól fogunk most élni. Még egyszer adj el engem. Akkor azután megnősülök. Innen [értsd: a faluból] Annát veszem el.»

Egyszer azután harmadszor jön vásár [ideje]. Anyjának mondja a fiú: «Nagyon szomorú vagyok. Ne add oda megint (most se) a kantárszárát.» Megint lóvá változott át. A vásárra vitte az anya eladni. Odajöttek a kereskedők; a ló árát kérdezik. Ő azt mondja: «500 rubel.» A kereskedők beszélnek [egymással]: «Ettől — mondják — mi már vettünk lovat.» Egy nagyon kicsike, piros-öves ember jön. Odajött és kérdezte: «Drága-e a lovad?» Az asszony mondta: «500 rubel.» — «Adok is ötszázat.» Az asszony így szól: «A kantárszárát azonban nem adom oda.» Az ember leolvasta a pénzt és szól: «Hogyne adnád (adod)?» A lovat a kantárszárral elvitte. A fiú megtiltotta, hogy odaadja a kantárszárral együtt. Az asszony ott elájult és elesett. A parasztok az asszonyt haza vitték. Azután valamikor az asszony magához tért. A fia nem jött meg. Azután nagyon erősen kezdett istenhez imádkozni, hátha megkerül a fia.

Az az *ok-ok-ok* elvitte a lovat. Egyszer az asszony megint a templom mellett megy el. A leendő menyasszony az asszony

előtt megy. Egy szürke ló áll ott a templom mellett. Az a ló így szól: «Anna, vedd le a kantárszáramat.» Anna fogja és a kantárszárat le is veszi a fejről. A ló elkezd futni. *ok-ok-ok* a templomban volt. *ok-ok-ok* észreveszi, hogy a lovat szabadon eresztették. Akkor nosza futott utána. Egyszer utól is kezdi érní. A szürke ló átváltozik kutyává. *ok-ok-ok* farkassá változik át. Újra kezdte *ok-ok-ok* a kutyát utólérni. Akkor az a kutya meghengeredik és lúddá lesz. *ok-ok-ok* meghengeredik [és átalakul] sassá. Mindig a nyomában van (utóléri). Tenger jön. A lúd átváltozik sérincezzé. *ok-ok-ok* csukává változik át. Valamilyen czári palotával szemben egy szolgáló ruhát mos. A sérincz beugrik a ruhába (ruha közé) és aranygyűrűvé változik át. A csuka nagyon gyorsan utána veti magát, de a sérincz nem kerül meg. A szolgáló megijed a csukától. Fogja a ruhát és haza megy. A czárnak kezdi elmondani: «Énrám — mondja — egy nagyon nagy csuka vetette magát.» A ruhát kezdi teregetni (aggatni). A gyűrűt megtalálja (a gyűrű megkerül) a ruhában (ruha közt). Kezdi a czárnak elmondani: «Nézd csak, mit hozott nekem a csuka.» A czár mondja: «Jól van, vedd és húzd az ujjadra (dugd az ujjadra).»

Egyszer azután [az] az ember is oda jön. Az ember kérdezi: «A ti lányotoknak gyűrűt találtak és a mit ti kértek, azt meg is adom.» A leánytól kéri a gyűrűt. A leány nem adja oda a gyűrűt. Akkor nagyon erősen kezdik kérni. A leány megharagszik és a padlóra dobja a gyűrűt. A gyűrű darabokra törik. A gyűrű fele a leány czipőjének egy hasadékába megy bele. Az ember átváltozik kakassá. Mind felesipegeti a gyűrűdarabokat a padlóról. Azután így szól: «A kit akartam, azt meg is ettem.» A czipő hasadékából a fél gyűrű kijön, meghengeredik és ölyvvé lesz. A kakast meg is öli az ölyv. Az ölyv meghengeredik és ifjúvá lesz. A czár megijed. A czárnak mondja: «Íme, mondja, én hogyan éltem», elmondja. Akkor a czár így szól: «Én odaadom a lányomat, vedd el.» — «Én nem veszem el. Én szegény lánynak ígértem, hogy elveszem, a szegény lányt veszem el.» Eszik, iszik és haza indul és azután megnősül. Most azután nagyon jól élnek.

Jegyzetek: Ezt a mesét közlöm, A. A. CZEMBER, egy Маджа falvából (40 versztnyire Usztsziszolszktól, a Vicsegda közelében) való legény elbeszélése alapján írta le magának:

gu vile 'на могилу' | *remesle* < orosz *ремесло* | *berddžas* 'заплачеть' | *addžila og nin* 'увиджу нѣтъ ужъ'.

pijanid 'сыновья' | *etjes šuue*: «*taje-ke*», *medes šuue*: «*taje-ke*» одного скажетъ: «этотъ можетъ быть», другого скажетъ: «этотъ можетъ быть».

kujim vo kolni kutis 'три года стали проходить' | *med addžilas* 'пусть увидитъ' | *tiri* 'исполнились' | *taje-ke-a vaju taje-ka-a* 'этотъ, кажется'.

tamid, babaid 'аз аныа', *guid* 'а сир' stb. második személyű determinatio | *serei vev* 'сѣрая лошадь' | *mami raddžik loi* 'матери веселье стало' (szó szerint: 'az anyának vigabb, örvendesebb lett') | *ortšen* 'рядомъ, бокъ о бокъ; sorban, egymás mellett' ('oldal oldal mellett') | *povodas kuttšišis* 'взяла за поводья' | *en zev viti vile kaje* 'не поднимайтесь очень высоко (не гордитесь)' | *ne tšišitšis* 'отдернулаесь' | *turiltšis* 'покатилась, перевернулаесь'.

peritšiša 'едлаюсь' | *dom* 'узда' | *tšelkevei* < orosz пѣлковый 'ezüstrübel' (tkr. 'egész') | *meiam pe jessje kik vev-na em vuzavni* 'у меня еще двѣ лошади есть продать' | *karta* 'хлѣвъ, скотный дворъ, закрытое помѣщеніе для скота и лошадей; istálló; az a földött hely, a hol a szarvasmarhát és a lovat tartják'; *karta-viv* 'соломенная настилка въ хлѣву, полъ въ скотномъ дворѣ; az istállónak szalmával behintett padlója; a ráhintett szalmaréteg'; *vev karta vilin vaju vev kartain* 'лошадь въ конюшнѣ' | *grun-gran, grun-gran* 'шумъ, стукъ'.

medis 'другой разъ' | *tšišitša* < orosz тысяча 'ezer' | *tás-pe a n n a es vaja* 'отсюда Анну возьму'.

zev loi šog 'очень стало грустно, печально' | *kušak* < orosz кушакъ 'öv' | *dade* < orosz дядя (обращение не съ родственникомъ, а съ постороннимъ; nem rokonsági név, hanem idegennek megszólítása: 'bácsi, ember') | *dom-povodte pe ved og šet* 'узду-то вѣдь не дамъ' | *kis-pe on šet* 'какъ не дамъ' | *ez tšekvi domnad šetni* 'не велѣлъ съ уздой отдавать' | *jeimis* 'одурѣла, потеряла сознание' | *palalis* 'очнулаесь' | *gaške pi šure* 'можетъ быть сынъ найдется'.

nevesta-pu 'будущая невѣста' | *tune baba vodž vilas* 'идеть впереди бабы' | *domes ledž* 'узду сними' | *davaļ vetšini* 'давай гнаться' | *tsarskeļ dvoretš vestin sluga miškale keluļ* 'противъ царскаго дворца прислуга полощеть бѣлье' | *keluļ piñad* 'въ бѣлье' | *ziređlas* 'погонится'.

bašmak-kostas 'въ щель башмака; а czipő basadékába' | *vartas* 'ударяетъ до смерти' | *me geles kesjšiši, geles-pe i vaju* 'я бѣдную общался (взять), бѣдную и возьму'.

FOKOS DÁVID.

Kisebb közlemények.

Az osztják tagadó képzőről.

«A magyar tagadó képző» című tanulmányomban (NyK. XXXIX. 418—431) arra az eredményre jutottam, hogy a fgr. alapnyelvben éppúgy volt eredetileg tagadó igeképző, mint a török-tatár nyelvekben, s ez egy *t* vagy *ð* mássalhangzóból és egy magánhangzóból állott. Ebből azután úgy alakult tagadó melléknévképző, hogy egy deverbális névszóképző járult hozzá (a legtöbb fgr. nyelvben *-m*, a vogulban és a magyarban *-l*). Erre azonban nem is volt mindig szükség, mert a tagadó képzővel ellátott igető maga is szerepelhetett tagadó melléknévként. Ezek a tagadó melléknévek azonban nemcsak jelzőül állhattak a mondatban, hanem — minden rag nélkül — módhatározóul is. Később azután névszókra is átterjedtek ezek a tagadóképzők, s határozói szerepükben csakhamar elhomályosodott képző voltuk, és — különösen az eredeti igeképzőt — ragokként kezdték fölfogni, s így jött létre az úgynevezett «abessivusi rag».

Mármost az a különös, hogy noha valamennyi fgr. nyelvben kimutatható a tagadó képzőnek főtebb említett alakja, az osztjákban egészen más hangalakban fordul elő. Ez annival is föltünőbb, mivel egyrészt az osztják nyelv legközelebbi rokonai-
ban, a vogulban és magyarban is megvan ez a képző, másrészt pedig az osztják tagadó képzőnek szakasztott az a szerepe, a mi pl. a vogulé. Hozzájárulhat igéhez és névszóhoz is, képezhet közönséges melléknévet és «abessivusi eset»-et is. (Példákat l. NyK. XXXIX. 418—419 és 426—427).

Említett értekezésemben, bármennyire egyezik is az osztják tagadó képző használatra nézve a többi fgr. nyelvek tagadó képzőivel, hangalakjára való tekintettel nem tarthattam velük azonosnak. Mindamellet nem voltam megelégedve ezzel az eredménynel, tovább vizsgáltam a dolgot, s ma már kimondhatom, hogy az osztják tagadó képző is azonos a többi fgr. nyelvek eredeti tagadó (ige-)képzőjével.

Vegyünk elő két példát KARJALAINEN «Zur ostjakischen

lautgeschichte» cz. munkájából: DN. DT. Ni. *tē*, Trj. *āi*, V. *ū*, Kaz. *ae*-, O. *li*- 'enni': DN. *tēpā*, DT. *tāpā*, Trj. *āiāx*, V. *lūx*, Ni. *tēt*, Kaz. *aeāi*, O. *lilī* 'éhes, étlen' 167. || DN. DT. *sēm*, Trj. *sām*, V. Vj. *sēm*, Ni. *sem*, Kaz. *sēm*, O. *sēm* 'szem': DT. *sāmpā*, DN. *sēmpā*, Trj. *sāmāx*, V. Vj. *sēmāx*, Ni. *semt*, Kaz. *sēmāi*, O. *sēmli* 'vak' (tkp. 'szemetlen') 156.

A tagadó képző mássalhangzójának az egyes nyelvjárásokban levő megfelelések szerint **l*-nek kellene lennie, mivel ez esetben az északi-osztják nyelvjárások tartották fenn az eredeti hangot. Itt azonban a demjankai nyelvjárások alakjai felelnek meg a fgr. tagadó képzőnek, azt kell tehát gondolnunk, hogy most ezek őrizték meg a képzőt eredeti hangalakjában, az északi, tremjugani, vachi nyelvjárások *l*-je pedig analógiás úton jött létre. Úgy kell a dolgot értenünk, hogy ebben az esetben, mikor a fgr. alapnyelvben **-d*-hang volt, a nyelvjárások egy része nem tartotta meg az eredeti vagy ehhez közel álló foghangot, hanem ez átment azon szavak csoportjába, melyekben az északi nyelvjárások megőrizték az eredeti *l*-féle hangot, ellenben a déliek *t*, *d*-féle hangokra változtatták.

Hogy csakugyan így áll a dolog, bizonyítja egy másik alak-tani jelenség. A többszámúnak a fgr. nyelvekben előforduló **-d* képzője az osztjákban is megvan, mégpedig az irtisi és az északi nyelvjárásokban *-t* alakban, a szurgutiban azonban *-l*-féle hang van. Pl. *wont* 'hegy': *wonda* 'hegyek' | *kara* 'tér, alap': *kara* és *karaga* | *iki* 'öreg': *iki* | *kōs* 'csillag': *kōsa* (A. CASTRÉN: Versuch einer ostjakischen sprachlehre². 60. §. 26. l.).

Ugyanez a *l* hang és zöngés párja, az *l* jelenik meg a birtokos személyragozás többes számában. Pl. *karam*, *karan*, *kara* 'terem, tered, tere': *karalam*, *karalan*, *kara* 'tereim, tereid, terei' | *āc* 'juh': sing. *ūžem*, *ūžen*, *ūžea*, plur. *ātlam*, *ātlan*, *āta* uo. 90. §. (45–6. l.)

A birtokos személyragozásban a több birtokost jelölő képző azonban nemcsak a szurguti-osztjákban *-l*-féle hang, hanem az északiban is.*) Pl. Sing. 1. sz. *naurēmām*

*) FUCHS nem tartja ezt az *-l*-et azonosnak a *-t* képzővel (KSz. VII. 282), noha kétség sem merülhet föl. (L. MUNKÁCSI: Az altáji nyelvek számképzése. Budenz-Album 263. és BUDENZ, UA. 310.) Egy újabb értekezésében (*A vogul-osztják tárgyas ige-ragozásról*. NyK. XL. 402. s k. l.) meg azt akarja FUCHS bizonyítani, hogy ez az *-l* jel tkp. a 3. személyű birtokrag. Hogy azonban miképpen lett ez a többes szám képzője, azt nagyon nehéz elgondolni. Nézetem szerint sokkal valószínűbb a fentebb említett hangfejlődés, a mit támogat magának FUCHSNAK néhány

'gyerrekeim' ПАРЫ: NyK. XXXVIII. 127. | *ma mosajlám* 'az én holmiaim' XXXVI. 365. | *sèmlám* 'szemeim' XXXVII. 166. | *iäzöylám* 'szavaim' 172. | *kur-näğärlám* 'lábdobozaim' 176. | *iğrlám* 'fiaim' 182. | *iäslám* 'kezeim' 183. — 2. sz. *sèmlän* 'szemeid' XXXVII. 75. | *iğrlän* 'fiaid' 182. | *näurèmlän* 'gyerrekeid' 183. — 3. sz. *ğulläl* 'halai' XXXVIII. 141. | *nälläl* 'nyilai' 148. | *sèmläl* 'szemei' XXXVII. 63. | *punläl* 'szörei' 167. | *polläl* 'fülei' 167. — Duális 1. sz. *pönlamən* 'kettönk keczehálóí' XXXVIII. 117. | *keylamən* 'kettönk kövei' uo. — Plurális 1. sz. *nöbət iäzlu* 'öseink' XXXVIII. 122. | *äşilu* 'atyáink' XXXVII. 73. | *kur-näğärlu* 'lábunk czirbolyatobozai' 172. | *illu* 'lelkeink' 172. — 2. sz. *ğm-iğylän* 'koporsóitok' 72. — 3. sz. *iğzläl* 'népeik' XXXVIII. 125. | *ğäşläl* 'csónakjaik' 125. | *nätömläl* 'nyelveik' 127. | *nälläl* 'nyilaik' 128. | *lğärläl* 'pánczéljaik' 128.

BEKE ÖDÖN.

Egy deverbális névszóképző a cseremiszbén.

Van a cseremiszbén néhány *-k*-végű névszó, melyeknek igei eredete egészen kétségtelenül megállapítható. Ilyenek a következők: nyK. *ä'izək* 'krummheit, krümmung', *ä'iz'-βär* 'ein krummer teil an etwas' (vö. *ä'izš* 'biegen, krümnen') RAMSTEDT: SUS. Toim. XVII. 6. | nyK. *βan'džäk* 'steg, kleine brücke' (vö. *βandžas* 'über einen fluss gehen od. fahren' RAM. 10. kP. *βonžem* 'über ein wasser gehen od. waten' SZILASI, CserSz. 285) | nyK. *kätək* 'bruch', *kätək-tärän stopka* 'ein am rande zerbro-

adata (uo. 404. l.), melyek a szóban forgó mássalhangzóknak a hangtörvénnyel ellenkező megfeleléseit tüntetik föl. Azt hiszem, hogy ha nemcsak egymással vetnök össze az egyes osztják nyelvjárások idevágó adatait, hanem a vogullal is összehasonlitanánk, az esetek számát szaporítani lehetne.

Valószínűnek tartom, hogy a vogul birtokos személyragozásban előforduló *-n* többesképző is csak hangbeli változata a fgr. *t* ~ *-d-* jelnek, sőt a többi fgr. nyelvbéli birtokos személyragok előtt álló s eredetileg szintén a többes számot jelölő *-n* is (ha ugyan ez azonos a szóban forgó vogul többesképzővel). Gondoljunk csak a vogul és az osztják egyesszámi 2. személyű birtokos és igei személyragra, a zürjén egyesszámi 2. személyű igei személyragra, a vogul és osztják egyesszámi 2. személyű birtokos névmásra, s a finn, mordvin és cseremisiz mutató névmások egyes- és többesszámi alakjainak szókezdő mássalhangzójára, s akkor egy *t* ~ *n* hangváltakozás nem fog oly lehetetlenségnek látszani, mint FUCHS hiszi (uo. 405).

chenes glas' (vö. *kätäs* 'ein bisschen abschlagen, abreissen' RAM. 43. kP. *katem* 'losreißen, losspalten' SZIL. 70) | nyK. *kāmāk*, kP. *kumāk* 'um, umgewendet', pl. *kāmāk kiās* 'liegen (mit dem gesicht nach oben)' RAM. 62. SZIL. 97. (vö. nyK. *kāma'laš* RAM. 61. kP. *kumalam* 'sich verbeugen') | nyK. kP. *komdāk* 'hanyatt' 'mit dem gesichte nach oben' RAM. 54. SZIL. 87. (vö. *komdās* 'deckel' uo.) | nyK. *kuktā'nāzāk* 'zottig, verwickelt'; *šortā kuk-tā'nāzāk* 'das garn ist verworren' (vö. *kuktaš* 'verwickeln, verwirren' RAM. 58. kP. *kuktem* id. SZIL. 96) | nyK. *pi'žik* 'etwas klebriges und zähes' (vö. *pižām* 'kleben, klebrig sein') RAM. 101. | nyK. *pə.čškək* 'der stumpf, überhaupt etwas abgehauenes'; *preñā-βə.čškək* 'holzklotz' (vö. *pə.čškām* 'schneiden, einschneiden, hauen') RAM. 113. | nyK. *pörə.ək* 'die verkehrte seite' (vö. *pörtās* 'drehen, wenden' RAM. 104. kP. *pörtem* 'umdrehen, herumschwenken', *pörtam* 'sich drehen, herumgehen' SZIL. 174. ~ finn *pyörri* 'forog', *pyörtää* 'forgat, körülforgat; esztergályoz') | kP. *pužək* 'megbabonázás; hexerei': *jeŋ oγeš kert-kəñ*, *pužək tene kia-γəñ* 'wenn der mensch unwohl ist, behext krank liegt' GENÉZS, SUS. Aik. VII. 53. (vö. *pužem* 'megront; verderben' SZIL. 187) | nyK. *šə'lək* 'ritze, spalte'; *zemlā'səl'ək* 'ein ritz im sumpfe, im moorgrunde' (vö. *šelām* 'erstechen, stechen; zerreißen, zerhauen') RAM. 129. | nyK. *šu'βāk* 'geschlechtsfolge' (vö. *šu'βaš* 'zusammenknüpfen' [elavult]; *sartə.əm šu'βaš* 'zwei fäden zusammenbinden') RAM. 136. | nyK. *u'sšək* 'fuge, ansatz'; *seđrā-u'sšək* 'die fugen der bodenbretter' (vö. *u'sem* 'anstückeln, ansetzen, anfügen, impfen'; *angam u'saš* 'an ein brett ein stück ansetzen') RAM. 160.

A mi mármost fgr. megfelelőit illeti, a következő rokon nyelvi képzésekkel egyeztethető:

mordv. *erams* 'él': *erak* 'eleven'

finn: S. *kastaa* 'nedvesít, megöntöz; keresztel': *kaste* ~ gen. *kasteen* 'harmat; kereszttség' (< *kastek* [dial.] ~ **kasteŋen*) | lúd *kaste* ~ gen. *kastegen* | liv *kastū'g* (analógiás *g*-vel) ~ gen. *kastū'g* | vepsz *kaste* ~ gen. *kastken* (< **kasteŋen*) || sitoo 'köt': *side* ~ gen. *siteen* 'kötelék' (< **sidek* [vö. ingriai *siek*] ~ **siteŋen*) || puhuu 'beszél': *puhe* ~ gen. *puheen* 'beszéd' (< **puhek* ~ **puheŋen*) | vepsz *puh'e* 'ráolvasás' ~ plur. *puh'eged*.

lapp S. *tsálllet*, N. *tsállliot* 'ír': S. *tsála* ~ gen. *tsállaka*, N. *tsälä* ~ gen. *tsálláŋá* 'írás, levél' | S. *tsulēstit* 'csókol': *tsulāsta* ~ gen. *tsulāstaka* 'csók'

osztj. DN. *iōuār-*, Trj. *iāu,ār-*, Ni. *iōuār-*, Kaz. *iōuār-*, O. *iōuār-* 'drehen, wickeln, einwickeln u. a.', V. Vj. *iōŋār-* 'verwickelt werden': DN. *iōurē*, Trj. *iāu,rē*χ, V. Vj. *iōŋra*χ, Ni. *iōurā*, Kaz. *iōura*, O. *iōrā* 'schräge, schief' (KARJALAINEN, OL. I. 118).

magy. *meneh* (1055. okl.), *feleh, elleh, quereh* (1211.); *mezechtelen* (1270/1311), *mezejtelen, mezételen, mezeitelen; robaj, zörej, moraj*.*)

BEKE ÖDÖN.

*) A finn képzőre nézve vö. AHLQVIST, Suomen kielen rakennus 30—31; SETÄLÄ, ÄH. 62, 99, 213. A cseremiszen kívül a többi fgr. képző össze van már állítva BUDENZNÉL (UA. 194, 196, 197), de ő még egynek veszi őket a fgr. *-j képzővel, melytől csak SZINNYEI választja külön (NyH.⁴ 79. Fgr. Spr. 93).

Irodalom.

DONNER, KAI. Salmin murteen kvantiteettisuhteista. Helsinki, 1912. (Eripainos aikakauskirjasta «Suomi».)

Finnisch-ugrische Forschungen. XI. 3., XII.

KLEMM ANTAL. A mellérendelő és alárendelő viszony kifejezése az északi osztják és a votják nyelvben. (A pannonhalmi főapátsági főiskola évkönyve az 1911—1912-iki tanévre, 219—284. l.)

KOMONCZY GÁSPÁR. Idők, actiók, különös tekintettel a régi latin-ságra. Komárom, 1912.

KUJOLA, JOH. Äänneopillinen tutkimus Salmin murteesta. Helsinki, 1910. (Eripainos Suomi-kirjasta.)

MEDVEČZKY KÁROLY. A votják nyelv szóképzése. Budapest, 1912. (Különnyomat a NyK.-ből.)

MUNKÁCSI BERNÁT. Emlékbeszéd Hunfalvy Pál fölött. Budapest, 1912. (Akad. Emlékbeszédek XV. k. 11. sz.)

OJANSUU, HEIKKI. Kotieläntemme suomenkielinen nimistö. Helsinki, 1912.

Suomi. Neljäs jakso. IX. (HÄSTESKO, F. A. Länsisuomalaiset tautien loitsut. — DONNER, KAI: Salmin murteen kvantiteettisuhteista.) SZINNYEI, JOSEF. Ungarische Sprachlehre. Berlin und Leipzig, 1912. (= Sammlung Göschel 595.)

—, JOOS. Unkarin kielioppi. (Eripainos Suom. Kirjall. Seuran Toimituksen 131 osasta.) Helsinki, 1912.

WIKLUND, K. B. Anlautendes *ð*- im finnischugrischen. (Le Monde Oriental VI. 161—165.)

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
Bálint Gábor. Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. Melléklet: 5 khálymik dana hangjegye.....	—40
— Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3 füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr.....	—40
— Baronyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai.....	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése.....	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat.....	—60
— A mondat dualismusa.....	1.20
— A neo- és palaeológia ügyében.....	—60
— Commentator commentatus. Tarlózatok Horatius szatiráinak magyarázóí után.....	—80
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentátorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra.....	—80
— Szórend és accentus.....	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanférfiak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről.....	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Három füzet.....	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» című II. értekezésére.....	—40
— Erdei- és hegyi-cseremiszt szótár. (Vocabularium cseremissicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremiszt szógyűjteményéből és az Ujtestamentom cseremiszt fordításából.....	1.—
— Magyar-ugor összehasonlító szótár. (Lexicon Linguae Hungaricae cum Linguis Ugriais comparatæ.) 3., 4. és 5. füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan.....	1.—
— Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasonlítása.....	—20
Fábian István. Finn nyelvtan.....	1.—
Finály Henrik. A besztercei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. — Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes szömutatókat — készített hozzá.....	4.—
— Adalékok a magyar rokonértelmű szók értelmezéséhez.....	—40
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana.....	1.50
Genetz Arwid dr. Orosz-lapp utazásomból.....	—40
Goldziher Ignác dr. A buddhizmus hatása az iszlámra.....	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről.....	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál.....	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya.....	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval.....	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdaviszonyokra keleten.....	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben.....	—80
Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjeplogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta.....	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szöveggyűjteményekkel.....	3.20
Hunfalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján.....	6.—
— A Kún- vagy Petrarca-codex és a kúnok.....	—60
— A M. T. Akadémia és a szuoimi irodalmi társaság.....	—40
— A számlálás módja és az év hónapjai.....	—40
— Az orientálistáknak Londonban 1874-ben tartott nemzetközi gyűléséről.....	—30
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve.....	1.20
Joannovic György. Az ik-es igékről.....	—80
— Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez.....	—60
— Ertsük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében).....	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész.....	—60
— Ugyanaz..... II. rész.....	—80
Kazinczy Ferencz levelezései. Közzéteszi dr. Váczy János I—XV. köt.: 1763—1818-ig. Minden kötet ára 10 korona. A II. köteté.....	12.—
Kégl Sándor dr. A perzsa népdal.....	—90
— Tanulmányok az újabbkori perzsa irodalom történetéből.....	3.—
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék.....	2.—
— Kis-Ázsia török dialektusairól.....	—90
— Naszreddin Hodsa tréfái. Török (kis-ázsiai) szöveget gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta.....	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet.....	10.20
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban.....	1.—

Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről	—80
— A sémi magánhangzókról	—75
— Adatok Krim történetéhez	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit	10.—
Lindenschmidt Mihály. A verbászi német nyelvjárás	—90
Lugossy József. Hangrendi párhuzam ezer példában	—20
Mayr Aurél dr. A lány aspiraták kiejtéséről a zendben	—20
— Az úgynevezett lány aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1,20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta —	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárástérképével)	1-20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	—60
Molnár Albert. (Szecezi-) naplója, levelezése és írományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos, Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1,20
— Vogul népköltési gyűjtemény. I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idéző igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medvénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Életképek. Sorsénekek, vítezi énekek, medvéünnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításaik. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közlétesítzi Volf György. Tartalma:	
I. kötet: Bécsi-codex. — Münchener-codex	4.—
II. kötet: Veszprémi-codex. — Peer-codex. — Winkler-codex. — Sándor-codex. — Gyöngyösi-codex. — Thewrewk-codex. — Kriza-codex. — Bod-codex	4.—
III. kötet: Nagyszombati-codex. — Szent-Domokos-codex. — Virginia-codex. — Közlétesítik: Komáromi L. és Király Pál	4.—
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
VII. kötet: Ehrenfeld-codex. — Simor-codex. — Cornides-codex. — Szent-Krisztina élete. — Vitkovics-codex. — Lányi-codex	4.—
VIII. kötet: Szent Margit élete. — Példák könyve. — Könyvecske a szent apostoloknak méltóságáról. — Apoc-codex. — Kulcsár-codex	4.—
IX. és X. kötet: Ersekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—

*Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában
Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.*